Bratři Karamazovi

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Amen, amen pravím vám: Zrno pšeničné padna v zemi, neumře-li, onoť samo zůstane, a pahliť umře, mnohý užitek přinese.

(Evangelium sv. Jana)

SPISOVATEL ČTENÁŘI

Začínám psát životopis svého hrdiny Alexeje Fjodoroviče Karamazova, ale mám jisté pochybnosti. Nazývám totiž Alexeje Fjodoroviče svým hrdinou, ačkoli sám vím, že to naprosto není vynikající člověk, a proto předem tuším otázky jako: co je na vašem Alexeji Fjodorovičovi tak pozoruhodného, že jste si ho zvolil za hrdinu ? Co zvláštního vykonal ? Kdo o něm něco ví a co ? Proč mám já, čtenář, mařit čas sledováním jeho života ? Poslední otázka je nejošemetnější, protože na ni mohu odpovědět jen: "Snad to poznáte sám z románu." Ale co když někdo román přečte a pozoruhodnost mého Alexeje Fjodoroviče neuvidí, neuzná ? Mluvím tak, protože to s politováním očekávám. Pro mne pozoruhodný je, ale rozhodně pochybuji, že se mi podaří dokázat to čtenáři. Jde o to, že Alexej Fjodorovič je možná i důležitý činitel, ale neurčitý, nevyjasněný. Ostatně bylo by divné žádat od lidí v takové době, jako je naše, jasnost. Jedno je snad dost jisté: je to člověk zvláštní, dokonce podivín. Ale zvláštnost a podivínství spíš škodí než odůvodňují zájem, hlavně když se každý snaží jednotlivosti zobecnit a nalézt ve všeobecném zmatku aspoň nějaký celkový smysl. Podivín je však ponejvíc jednotlivost a zvláštnost. Není-liž pravda ? Jestliže snad tomuto mému soudu nepřisvědčíte a odpovíte "není" nebo "ne vždycky", pak se možná stran významu svého hrdiny Alexeje Fjodoroviče trochu upokojím. Neboť podivín nejen "není vždycky" jednotlivost a zvláštnost, ale stává se naopak, že v sobě někdy nosí i jádro celku, kdežto všechny ostatní lidi jeho doby nějaký náhodný vítr z neznámé příčiny na čas od celku odtrhl. Do těchto velmi nezajímavých a nejasných výkladů bych se ostatně ani nepouštěl u začal docela jednoduše bez úvodu: bude-li se kniha líbit, lide ji přečtou i tak; ale háček je v tom, že životopis mám jeden, a romány dva. Hlavní je druhý román, je to činnost mého hrdiny už v naší době, praví- v nynější chvíli našeho života, kdežto první román se odehrál už před třinácti lety a skoro to ani není román, nýbrž pouhá jedna chvíle z raného mládí mého hrdiny. Obejít se bez tohoto prvního románu nemohu, protože mnohé věci v druhém by pak byly nesrozumitelné. Ale tím se má původní potíž ještě zhoršuje: když dokonce já, sám životopisec, shledávám, že snad i jeden román je na takového skromného a neurčitého hrdinu příliš mnoho, jak potom mohu přijít s dvěma a jak mám takovou opovážlivost vysvětlit ? Nevím si s těmito otázkami rady, a rozhoduji se proto obejít je bez odpovědi. Bystrý čtenář se arci už dávno dovtípil, že jsem k tomu mířil od samého začátku, a jen se na mne mrzel, že nadarmo plýtvám marnými slovy a drahocenným časem. Na to už odpovím docela přesně: plýtval jsem marnými slovy a drahocenným časem za prvé ze zdvořilosti a za druhé ze zchytralosti: přece jenom jsem předem nějak varoval. Ostatně jsem dokonce rád, že se můj román sám sebou rozpadl na dva příběhy při podstatné jednotě celku. Když se totiž čtenář seznámí s prvním příběhem, posoudí už sám, stojí-li mu za to pustit se do druhého. Nikdo ovšem není nijak vázán, každý může knihu odložit hned po dvou stránkách prvního vyprávění a víckrát se k ní nevrátit. Ale vždyť jsou i tak vybraně zdvořilí čtenáři, že rozhodně budou chtít číst až do konce, aby se nezmýlili v nestranném úsudku. To platí na příklad o všech ruských kritických. A před takovými čtenáři mám teď přece jen lepší svědomí, protože přes všechnu jejich přesnost a svědomitost jim nabízím naprosto závažný důvod, aby nechali čtení

hned u první epizody románu. To je tedy můj celý úvod. Zcela uznávám, že je zbytečný, ale když už je napsán, ať tak zůstane. A teď k věci.

DÍL PRVNÍ

KNIHA PRVNÍ DĚJINY JEDNÉ RODINKY

Fjodor Pavlovič Karamazov

Alexej Fjodorovič Karamazov byl třetí syn statkáře z našeho újezdu Fjodora Pavloviče Karamazova, svého času velmi známého (ba i dodnes u nás uváděného) pro tragický a podivný konec, který ho potkal právě před třinácti lety a o němž ve vhodné chvíli podám zprávu. Nyní však povím jenom, že tento "statkář" (jak se mu u nás říkalo, třebas celý život skoro nikdy nežil na svém statku) byl podivný typ, ač vlastně dost častý, typ špatného člověka a prostopášníka a zároveň bláhovce. Ale byl jeden z těch bláhovců, kteří se dovedou znamenitě starat o své majetkové zájmečky, a podle všeho jen o ně. Fjodor Pavlovič na příklad začal takřka bez groše, majetek měl docela nepatrný, běhával se najíst k cizím lidem, byl hotovým příživníkem, ale když zemřel, našlo se po něm asi sto tisíc rublů v hotovosti. A přitom po celý život zůstal jedním z nejbláhovějších podivínů v celém našem újezdu. Opakuji znova, že to hloupost nebyla - ti podivíni bývají dost bystří a zchytralí - ale opravdu bláhovost, a ještě nějaká : specifická, ruská. Oženil se dvakrát a měl tři syny, nejstaršího, Dmitrije Fjodoroviče, od první manželky, a dva další, Ivana a Alexeje, od druhé. První manželka Fjodora Pavloviče pocházela z dost bohatého a známého šlechtického rodu Miusovů, také statkářů v našem újezdu. Jak se vlastně stalo, že se mohla dívka s věnem, k tomu hezká, ba i rázná a bystrá, jakých je v naší nynější generaci dost, ale jaké se našly už i ve starším pokolení, provdat za tak bezvýznamného "trasořitku", jak mu tenkrát všichnii říkali, to příliš vysvětlovat nebudu. Vždyť jsem znal jednu dívku ještě z předminulého "romantického" pokolení, která si po několika letech záhadné lásky k jakémusi pánovi, jehož si mohla kdykoli klidně vzít, vymyslela nějaké nepřekonatelné překážky a skončila tím, že se jedné bouřlivé noci vrhla s vysokého břehu, podobného útesu, do dost hluboké a prudké řeky, a tak si vzala život výhradně z vrtochu, jedině aby se podobala Shakespearově Ofelii. Opravdu, kdyby ten útes, který si dávno vyhlídla a oblíbila, nebyl tak malebný a kdyby se na jeho místě táhl pouhý prozaický plochý břeh, nebylo by snad k sebevraždě ani došlo. Je to skutečná událost a v našem ruském životě patrně nebyly v posledních dvou nebo třech generacích takové a podobné příběhy vzácné. I jednání Adelaidy Ivanovny Miusovové bylo bezpochyby právě tak ohlasem cizích vlivů, kterým podléhala. Snad chtěla dokázat svou ženskou samostatnost, vzepřít se společenské konvenci, despocii rodiny a příbuzenstva: úslužná fantasie ji pak dejme tomu jen na okamžik přesvědčila, že Fjodor Pavlovič je přes své příživnictví přece jen jeden z nejodvážnějších a nejposměvačnějších mužů oné doby přechodu k lepším poměrům, ačkoliv to byl ve skutečnosti pouhý zlý šašek a nic víc. Pikantní bylo také to, že došlo k únosu: něco takového Adelaidu Ivanovnu nadmíru lákalo, a co se týče Fjodora Pavloviče, toho už i jeho tehdejší nepříznivé společenské postavení ponoukalo k jakémukoli ošklivému kousku, protože vášnivě toužil po kariéře, ať by jí dosáhl tak či onak; vetřít se do dobré rodiny a zmocnit se věna, to pro něho bylo svůdné. Co se týká vzájemné lásky, podle všeho se o ní u nevěsty a přes krásu Adelaidy Ivanovny ani u ženicha vůbec nedalo mluvit. V životě Fjodora Pavloviče, člověka po celý život neobyčejně smyslného, ochotného se přilepit ke každé sukni, která by na něho jen kývla, byl tedy tento případ snad jediný svého druhu: právě jen tato žena ho po erotické stránce nijak zvlášť nelákala. Adeilaida Ivanovna hned po únosu okamžitě poznala, že svým mužem jedině pohrdá, atak se povaha tohoto manželství ukázala velmi rychle. Přestože se rodina dost brzy smířila s tím, co se stalo, a vydala uprchlici věno, manželé spolu

žili v nešvarech a neustálých hádkách. Říkalo se, že mladá paní projevovala nesrovnatelně víc ušlechtilosti a slušnosti než Fjodor Pavlovič. Ví se teď, že tenkrát shrábl hned celých jejích asi pětadvacet tisíc, sotva je dostala, takže pro ni byly od té chvíle nadobro ty tam. I stateček a dost pěkný dům v městě, který také náležel k věnu, pokoušel se pak Fjodor Pavlovič vytrvale a ze všech sil převést nějakou vhodnou transakcí na své jméno. Byl by toho jistě nakonec dosáhl tak říkajíc už následkem opovržení a odporu, který vzbuzoval u své manželky neustálým nestoudným dotíráním a škemráním, tedy pro pouhou její duševní únavu, jen aby se ho zbavila. Ale rodina Adelaidy Ivanovny na štěstí zakročila a chamtivce zarazila.. Je bezpečně známo, že mezi manželi docházelo často ke rvačkám, ale říká se, že nebil Fjodor Pavlovič Adelaidu Ivanovnu, nýbrž prý tato prudká, smělá dáma, snědá, netrpělivá a obdařená pozoruhodnou tělesnou silou, bila jeho. Konečně odešla z domu a utekla od Fjodora Pavloviče s nějakým bídou umírajícím učitelským. Tříletého Míťu nechala na starost manželovi. Fjodor Pavlovič si okamžitě pořídil v domě celý harém a oddal se nevázanému opilství. V přestávkách jezdil takřka po celé gubernii, kdekomu si plačky stěžoval, že ho Adelaida Ivanovna opustila, a vykládal takové podrobnosti ze svého manželského života, o jakých by se každý jiný styděl mluvit. Hlavně mu podle všeho bylo příjemné, ba lichotilo mu, že může přede všemi vystupovat ve směšné úloze uraženého manžela a ještě své bolesti přibarvovat a rozebírat. "Fjodore Pavloviči, člověk by myslel, že jste byl povýšen, takovou máte při všem svém zármutku radost," říkali mu posměváčkové. Mnozí dokonce dodávali, že je mu milé ukazovat se v nové šaškovské roli a že naschvál, pro větší dojem dělá, jako by směšnost svého postavení nepozoroval. Ostatně kdož ví, snad to byla i naivita. Konečně se mu podařilo přijít uprchlici na stopu. Byla, nebožačka, v Petrohradě, kam odjela se svým učitelským, a oddala se tam naprosté emancipaci. Fjodor Pavlovic se začal okamžitě starat a chystat na cestu do Petrohradu, ale proč, to ovšem ani sám nevěděl. Snad by tam byl tenkrát opravdu jel; ale když se tak rozhodl, hned v tom našel zvláštní důvod, aby se před cestou pustil zas do nezřízeného pití na kuráž. A právě v té době dostala rodina jeho manželky zprávu o její smrti. Adelaida Ivanovna zemřela v Petrohradě nějak náhle, kdesi v podkroví, podle jedněch na tyfus, podle druhých prý hladem. Když se Fjodor Pavlovic dozvěděl o smrti své ženy, byl opilý. Rozběhl se prý po ulici a začal vykřikovat, radostí zvedaje ruce k nebi: "Nyní propouštíš služebníka svého," ale podle jiných zpráv se usedavě- rozplakal jako malé dítě že prý ho bylo každému líto přes všechen odpor, který vzbuzoval. Je docela možné že je pravda oboje,tj. že se radoval ze svého osvobození a zároveň pro osvoboditelku plakal, všechno dohromady. Lidé, a to i zlosynové, bývají ponejvíc mnohem prostomyslnější a upřímější, než o nich celkem soudíváme.My sami ostatně také.

II Prvního syna se zbavil

Každý si ovšem myslí, jakým mohl být takový člověk vychovatelem a otcem. Jako otec se zachoval právě tak, jak se dalo čekat. Dítě, které měl s Adelaidou Ivanovnou, vůbec a úplně ponechal osudu - z nepřátelství k němu nebo pro nějaké uražené manželské city, nýbrž prostě protože na ně docela zapomněl. Zatím co Fjodor Pavlovič kdekoho nudil plačtivým nářkem a svůj dům měnil v neřestný pelech, tříletého Míti se ujal věrný sluha téhož domu Grigorij, a nebýt jeho, snad by ani nebyl měl kdo dát dítěti čistou košilku. Mimo to chlapcovo příbuzenstvo po matce na něho v první době také nějak pozapomnělo. Jeho děd pan Miusov, otec Adelaidy Ivanovny, nebyl už tenkrát na živu; jeho ovdovělá choť, Míťová babička, se přestěhovala do Moskvy, tam se rozstonala, a její dcery se vdaly, takže Míťa musel zůstat u sluhy Grigorije a žít s ním v jeho pokojíku celý rok. Ostatně i kdyby si na něho byl tatíček vzpomněl (nemohl opravdu nevědět, že je na světě), byl by ho stejně zas vypověděl mezi čeleď, protože chlapec by mu přece jen překážel v jeho nevázaném životě. Ale tu se vrátil z Paříže bratranec nebožky Adelaidy Ivanovny Petr Alexandrovič Miusov. Žil i později dlouhá

léta v cizině, ale tenkrát byl ještě velmi mlád a od ostatních Miusovů se lišil vzděláním i častým pobytem v hlavním městě a v cizině; přitom celý život zůstal Evropanem a ke konci života se stal typickým liberálem ze čtyřicátých a padesátých let. Za své životní dráhy se stýkal s mnoha nejliberálnějšími osobnostmi své doby jak v Rusku, tak v cizině, znal osobně Proudhona i Bakunina a v posledních letech svého putování zvlášť rád vyprávěl o třech dnech pařížské únorové revoluce v osmačtyřicátém roce. Naznačoval, že se jí snad i sám na barikádách zúčastnil, a byla to jedna z nejdražších vzpomínek jeho mládí. Hospodářsky byl nezávislý, měl, jak se tenkrát počítalo, asi tisíc duší. Jeho krásný statek ležel těsně u našeho městečka a sousedil s pozemky našeho slavného kláštera, proti kterému Petr Alexandrovič už v mládí, sotva se ujal dědictví, hned zahájil nekonečný proces o právo nějakého rybolovu v řece nebo kácení v lese, nevím to přesně. Soudit se s "klerikály" považoval přímo za svou občanskou a vzdělaneckou povinnost. Když se všechno dozvěděl o Adelaidě Ivanovně, na niž se ovšem pamatoval, ba kdysi se o ni i zajímal, a když slyšel, že po ní zůstal Míťa, hned zasáhl, přestože byl proti Fjodoru Pavlovičovi mladistvě rozhořčen a pohrdal jím. Tenkrát se s ním teprve seznámil a řekl mu přímo, že by se chtěl ujmout chlapcovy výchovy. Dlouho potom vyprávěl jako něco příznačného, že když začal mluvit o Míťovi, Fjodor Pavlovič nějakou chvíli podle všeho vůbec nechápal, o jakém dítěti se vlastně hovoří, a byl snad i překvapen, že má někde v domě malého synka. Petr Alexandrovič možná přeháněl, ale přece jen se asi poněkud blížil pravdě. Fjodor Pavlovič skutečně celý život rád předstíral, rád najednou zahrál nějakou nečekanou úlohu, hlavně když to ani nebylo nutné, ba i přímo ke své škodě, jako na příklad právě tenkrát. Tímto zvykem se ostatně vyznačuje mnoho lidí, dokonce i velmi rozumných lidí, neřku-li Fjodor Pavlovič. Petr Alexandrovič se do věci pustil zprudka a byl jmenován (spolu s Fjodorem Pavlovičem) poručníkem dítěte, protože matka přece jen zanechala jakési jmění, to jest dům a statek. Míťa se skutečně přestěhoval k tomuto strýcovi. Ten však vlastní rodinu neměl, a sotva uspořádal a zajistil důchody ze svých statků, hned zas na dlouhou dobu odcestoval do Paříže, a chlapce proto svěřil jedné své vzdálenější tetě, moskevské šlechtičně. Dopadlo to tak, že v Paříži zdomácněl a pak i on na dítě zapomněl, hlavně když přišla právě ta únorová revoluce, která tak mocně působila na jeho obraznost a na kterou už po celý život nemohl zapomenout. Moskevská šlechtična zemřela a Míťa se dostal k jedné z jejích vdaných dcer. Zdá se, že pak změnil domov ještě jednou, po čtvrté. O tom se teď nechci šířit, protože budu muset o tomto prvorozenci Fjodora Pavlovice ještě mnoho mluvit, a omezuji se zatím jen na nejnutnější zprávy o něm, bez nichž nemohu román ani začít. Předně tento Dmitrij Fjodorovič jediný ze tří synů Fjodora Pavloviče vyrůstal v přesvědčení, že přece jen má nějaký majetek, a až dosáhne plnoletosti, bude nezávislý. Dětský a mladistvý věk prožil rozháraně: gymnasium nedostudoval, pak se dostal do jedné vojenské školy, potom se octl na Kavkaze, postoupil ve službě, měl souboj, byl degradován, zas postoupil, hodně hýřil a utratil poměrně dost peněz. Od Fjodora Pavloviče je začal dostávat, teprve když byl plnoletý, a do té doby dělal dluhy. Fjodora Pavloviče, svého otce, poznal a poprvé uviděl, když už byl zletilý a zvlášť přijel do našeho městečka, aby se s ním domluvil o svém majetku. Otec se mu podle všeho už tenkrát nezalíbil; strávil u něho krátký čas a co nejdřív odjel, když se mu podařilo získat od něho nějakou částku a sjednat s ním jakousi dohodu o posílání dalších peněz z výnosu statku, o jehož výnosnosti ani ceně se mu nepodařilo od Fjodora Pavloviče nic vyzvědět (faktum hodné povšimnutí). Fjodor Pavlovič si při této návštěvě hned napoprvé všiml (i to je nutno si zapamatovat), že Míťa má o svém majetku přehnané a nesprávné představy. Fjodoru Pavlovičovi se to velmi dobře hodilo, protože měl své zvláštní plány. Usoudil jen, že je to lehkomyslný, prudký, vášnivý, netrpělivý a nevázaný mladík, kterému stačí honem něco shrábnout, aby se hned, třeba ovšem jen na krátkou dobu, upokojil. Toho právě začal Fjodor Pavlovič využívat, to jest odbýval ho drobnými sousty, splátkami. Nakonec, až za čtyři roky, když Míťa ztratil trpělivost a přijel po druhé do našeho městečka, aby peněžní záležitosti s otcem už nadobro vyřídil, vyšlo k jeho

největšímu ohromení najevo, že už nemá vůbec nic, že se to dá i těžko spočítat, že si vybral od Fjodora Pavloviče celou hodnotu svého majetku, a je mu snad dokonce sám ještě dlužen; že podle různých úmluv, které si v různých dobách sám přál uzavřít, nemá ani právo nic víc požadovat a podobně. Mladý muž byl ohromen, pojal podezření, že je v tom nějaká lež, klam, a byl celý bez •sebe, takřka jako by ztratil rozum. A to právě vedlo ke katastrofě, jejíž vylíčení bude předmětem mého prvního, úvodního románu nebo správněji řečeno jeho vnější stránkou. Ale než přejdu k tomuto románu, musím ještě povědět o dalších dvou synech Fjodora Pavloviče, Míťových bratrech, a vysvětlit, kde se vzali.

III Druhé manželství a druhé děti

Když se Fjodor Pavlovič čtyřletého Míti šťastně zbavil, velmi brzy se oženil po druhé. Toto druhé manželství trvalo osm let. Svou druhou manželku, také velmi mladičkou, si Fjodor Pavlovič našel v jiné gubernii, kterou navštívil společně s nějakým židáčkem kvůli jakési drobné dodávce. Třebaže hýřil, pil a žil nezřízeně, nikdy nezanedbával výnosné umisťování svých peněz a vedl své obchůdky vždycky s úspěchem, ač ovšem skoro vždycky dost špinavě. Sofie Ivanovna byla sirotek, už od dětství bez obou rodičů, dcera nějakého ubohého diákona. Vyrostla v bohatém domě své dobroditelky, pěstounky a trýznitelky, staré vznešené vdovy po generálovi Vorochovu. Podrobnosti neznám, ale slyšel jsem, že mírnou, dobrosrdečnou a trpělivou schovanku jednou vyprostili z oprátky, kterou si přivázala na hřebík v kůlně: tak hrozně trpěla rozmary a věčnými předhůzkami té stařeny, podle všeho ne zlé, ale z nedostatku zaměstnání nesnesitelně tyranské. Fjodor Pavlovič požádal o Sofiinu ruku, ale když se po něm poptali, vyhodili ho. Tu tedy zas jako při prvním sňatku navrhl osiřelé dívce únos. Je velmi možné, že kdyby se o něm byla včas dozvěděla nějaké podrobnosti, nebyla by si ho za nic vzala. Ale žila v jiné gubernii; a bylo jí šestnáct let - co víc si tedy mohla uvědomit než to, že se radši utopí, než by zůstala u dobroditelky. Tak si chudinka vyměnila dobroditelku za dobrodince. Fjodor Pavlovič tentokrát nedostal ani groš, protože generálová se rozhněvala, nedala nic a navíc je oba proklela. Ale ženich s žádným věnem nepočítal a zlákala ho jen neobyčejná krása nevinné divky, hlavně pak její nevinné vzezření, které na neřestného chlípníka a dosud milovníka jen hrubé ženské krásy mocně působilo. "Ta nevinná očička mi tenkrát pronikla až k srdci, jako když břitvouřízne," říkával potom se svým ohavným chichtotem. U takového prostopášníka to ovšem nebylo nic než smyslná touha. Protože nedostal peníze, Fjodor Pavlovič nedělal s manželkou žádné okolky. Využíval toho, že se proti němu jaksi "provinila" a že ji skoro zachránil z oprátky, využíval dále její podivuhodné dobroty a trpělivosti a hrubě porušoval základní pravidla manželské slušnosti. Do domu se přímo za manželčiny přítomnosti sjížděly lehké ženy a pořádaly se tam orgie. Jako charakteristický rys uvedu, že sluha Grigorij, mrzutý, hloupý a tvrdohlavý rozumbrada, jenž dřívější paní Adelaidu Jvanovnu nenáviděl, byl tentokrát na straně nové paní, bránil ji a hádal se pro ni s Fjodorem Pavlovičem, až to bylo u sluhy skoro nepřípustné. Jednou dokonce orgii se všemi nestoudnicemi rozehnal. Nešťastná mladá žena, už od samého dětství zastrašená, byla později stížená jakousi ženskou nervovou chorobou, která se mezi prostým lidem vyskytuje ponejvíc u vesnických žen, a říká se pak o nich, že jsou posedlé. V hrozných hysterických záchvateeh, které tuto nemoc provázejí, nemocná bývala občas i nepříčetná. Nicméně porodila Fjodoru Pavlovičovi dva syny Ivana a Alexeje, prvního v prvním roce manželství a druhého po třech letech. Když zemřela šlo chlapci Alexejovi na čtvrtý rok a třebas je to podivné vím, že se na matku pamatoval jen celý život, ovšem jen mlhavě. Po její smrti se s oběma chlapci stalo skoro navlas totéž, co s prvním Míťou: otec na ně úplně zapoměl a nestaral se o ně, takže se dostali zas k onomu Grigorijovi a do jeho světničky. Tam je také našla stará tvrdohlavá generálová, dobroditelka a pěstounka jejich matky. Byla ještě živa a nemohla zapomenout na urážku, která se jí stala. O Sofiiných osudech dostávala celá ta

léta pod rukou nejpřesnější zprávy, když slyšela o její nemoci, a jaké ohavnosti se kolem ní dějí, řekla několikrát nahlas svým příživnicím: "Patří jí to, Bůh ji trestá za nevděk." Přesně tři měsíce po smrti Sofie Ivanovny generálová náhle osobně přijela do našeho města a vydala se rovnou do domu Fjodora Pavloviče. Celkem u nás strávila asi půl hodiny, ale udělala mnoho. Bylo to večer. Fjodor Pavlovič, jehož celých těch osm let neviděla, ji přijal podroušený. Vypráví se, že sotva ho uviděla, okamžitě mu bez jakýchkoli řečí vlepila dva důkladné hlučné políčky, třikrát ho vydatně zakrákala za vlasy a pak beze slova zamířila přímo do čeledníku k oběma chlapcům. Na první pohled uviděla, že jsou nemytí a ve špinavém prádle, a proto hned také dala přes hubu Grigorijovi, oznámila mu, že si obě děti odveze k sobě, pak je vyvedla ven, v čem byly, zabalila do plédu, posadila do kočáru a odvezla je s sebou do města. Grigorij snesl políček jako oddaný nevolník, neřekl hrubého slova, a když starou paní doprovodil ke kočáru, po pás se jí uklonil a vážně prohlásil, že jí za sirotky Bůh nadělí. "A stejně jsi nemehlo!" křikla na něho odjíždějíc generálová. Fjodor Pavlovič celou věc uvážil, shledal, že je to věc dobrá, a stran výchovy dětí u generálové neodepřel pak v žádném bodu svůj formální souhlas. Ale o políčcích, které utržil, vyprávěl po celém městě. Brzy po tom generálová zemřela; v závěti odkázala oběma dětem každému tisíc rublů na jejich vzdělání, a aby celá ta částka na ně byla určitě vynaložena, ale tak, že vystačí až do plnoletosti, protože i takové almužny je pro takovéhle děti až dost, a je-li někomu libo, ať sáhne sám hloub do kapsy atd. Sám jsem závěť nečetl, ale slyšel jsem, že obsahovala něco podivného v tomto smyslu a že to bylo vyjádřeno nadmíru svérázně. Hlavním stařeninym dědicem se stal řádný člověk, to jest maršálek šlechty té gubernie Jefim Petrovič Polenov. Když vyměnil s Fjodorem Pavlovičem dopisy, hned se dovtípil, že z něho peníze na výchovu dětí nikdo nevymámí (ač tento otec nikdy přímo neodmítal, nýbrž takové věci vždycky jen protahoval a někdy se zároveň rozplýval v citupIných řečech). Ujal se tedy péče o sirotky sám. Hlavně si oblíbil Alexeje a tento mladší z obou bratří dlouho žil v jeho rodině. Prosím čtenáře, aby si toho hned na počátku všiml. Naši mladíci byli tedy za svou výchovu a vzdělání nejvíc a na celý život zavázáni právě tomuto Jefimovi Petrovičovi. Byl to neobyčejně ušlechtilý a humánní muž, jakých se najde málo. Dvě tisícovky, které generálová dětem odkázala, jim uchoval netknuté, takže do zletilosti chlapců vzrostly úrokováním asi na dvojnásobek. Vychoval oba z vlastních prostředků a vydal ovšem na každého mnohem víc než po tisíci rublů. Do podrobného líčení jejich dětství a jinošství se zatím zas nepouštím a zmíním se jen o nejdůležitějších okolnostech. O starším, Ivanovi, uvedu jen to, že rostl jako poněkud zasmušilý a uzavřený chlapec, ale naprosto nebojácný. Už v desíti letech patrně pochopil, že oba žijí přece jen v cizí rodině z cizího dobrodiní a že mají nějakého divného otce, o kterém je hanba i mluvit atd. Tento hoch velmi brzy, snad už v raném dětství (jak se aspoň vyprávělo), začal projevovat neobyčejné a skvělé nadání. Nevím přesně proč, ale od rodiny Jefima Petroviče se odloučil ve věku necelých třinácti let a přišel do jednoho moskevského gymnasia jako chovanec jistého zkušeného a tenkrát slavného pedagoga, jenž byl od dětství přítelem Jefima Petroviče. Sám Ivan později vyprávěl, že to všechno způsobil Polenovův tak říkajíc "zápal pro dobré skutky": Jefim Petrovič se dal unést myšlenkou, že geniálně nadaný chlapec musí být vychován také geniálním vychovatelem. Ostatně když mladík vystudoval gymnasium a vstoupil na universitu, nebyl už ani Polenov, ani geniální vychovatel na živu. Jefim Petrovič nezanechal náležité příkazy, takže se výplata dětských odkazů tvrdohlavé generálky, které oba vzrostly úrokováním z jednoho tisíce na dva, pro různé u nás naprosto nevyhnutelné formality a zdržování protáhla. Mladému Ivanovi se proto v prvních dvou universitních letech žilo velmi krušně. Musel se celou tu dobu sám živit, vydělávat si na živobytí a zároveň studovat. Je zajímavé, že se ani nepokusil požádat dopisem o pomoc otce - snad z hrdosti, z opovržení k němu nebo snad z chladné rozumové uvážlivosti, která mu napověděla, že od tatíčka se žádné trochu opravdové podpory nedočká. Tak či onak, mladý muž nijak neztratil hlavu a našel si práci. Nejdřív dával po dvaceti kopejkách hodiny a potom běhal po redakcích novin a deseti

řádkovými zprávičkami o pouličních příhodách, podepisovanými "Očitý svědek". Tyto zprávičky prý byly vždycky psány tak zajímavě a svižně, že šly dobře na odbyt. Už jen tím mladý muž dokázal praktickou rozumovou převahu nad tou početnou, věčně se nuzující a nešťastnou částí naší studující mládeže obojího pohlaví, která v obou hlavních městech obyčejně od rána do večera čistí kliky u různých novin a revuí a nedovede vymyslet nic lepšího, než že se pořád zas a zas uchází o překlady z franštiny nebo o opisování. Ivan Fjodorovič nepřerušil ani později styky s redakcemi a ve svých posledních universitních letech začal uveřejňovat velmi bystré posudky o knihách z různých oborů, takže se stal v literárních kruzích dost známým. Ale teprve v nejposlednější době se mu podařilo vzbudit náhle zvláštní pozornost mnohem většího okruhu čtenářů, takže si ho tenkrát mnoho lidí hned všimlo a zapamatovalo. Byla to dost zajímavá věc. Ivan Fjodorovič už absolvoval universitu, a když se chystal podniknout za své dva tisíce cestu do ciziny, najednou otiskl v jedněch velkých novinách podivný článek, který vyvolal zájem i neodborníků a týkal se věci, o níž se dalo předpokládat, že ji Ivan Fjodorovič vůbec neovládá, neboť vystudoval přírodní vědy. Článek pojednával o otázce církevního soudu, přetřásané tenkrát na všech stranách. Autor v něm probíral některé o této věci už vyslovené názory a vyjádřil také svůj osobní úsudek. Hlavní byl celkový tón článku a nápadně neočekávaný závěr. Mnozí stoupenci církevní pravomoci však považovali autora za svého člověka. A najednou začali současně s nimi projevovat živý souhlas také nejen přívrženci světského soudnictví, ale i sami atheisté. Nakonec někteří bystří lidé usoudili, že celý článek je pouhý drzý šprým a výsměch. Zmiňuji se o tom hlavně proto, že onen článek se časem dostal i do našeho proslulého kláštera, jehož mniši se o otázku církevního soudu vůbec zajímali, a způsobil tam velké rozpaky. Když se pak dozvěděli autorovo jméno, zajímalo je také, že je to rodák z našeho města a syn toho Fjodora Pavloviče. A tu se u nás právě v té době najednou objevil sám autor. Proč k nám tenkrát Ivan Fjodorovič přijel ? Pamatuji se, že už v té době jsem si tu otázku kladl s jistým znepokojením. Tento osudný příjezd, který byl prvním krokem k tolika následkům, jsem si ani dlouho potom nikdy nedovedl docela vysvětlit. Celkem vzato bylo podivné, že tak učený, hrdý a na pohled opatrný mladý muž najednou přijde do takového vykřičeného domu, k otci, který ho celý život ignoroval, neznal ho, nepamatoval se na něho a který by mu, kdyby ho syn prosil, za nic a za žádných okolností nedal peníze, ale přitom se celý život bál, že jeho synové Ivan a Alexej také jednou přijdou a budou po něm peníze chtít. A tu se tedy mladík nastěhuje do domu takového otce, měsíc i dva s ním žije a oba spolu docela dobře vycházejí. Toto poslední faktum jak mne, tak i mnoho jiných lidí obzvlášť překvapilo. Tenkrát se u nás na svém statku u města zas ukázal Petr Alexandrovič Miusov, vzdálený příbuzný Fjodora Pavloviče ze strany jeho první manželky, liberál, o němž jsem se už zmínil. Zavítal z Paříže, kde se už nadobro usadil, a pamatuji se, že právě on žasl ze všech nejvíc, když se seznámil s Ivanem Fjodorovičem. Velice se o něho zajímal a někdy se ho s jistou bolestí v srdci snažil přetrumfnout vědomostmi. "Je hrdý," říkával nám o něm, vždycky si dovede vydělat, má i teď peníze na cestu do ciziny, co zde tedy hledá ? Každému je jasné, že pro peníze si k otci nepřijel, protože otec mu je rozhodně nedá. O kořalku a neřestný život nestojí, a přitom se starý bez něho už nemůže ani obejít, tak dobře se snášejí! Bylo to pravda, a Ivan Fjodorovič měl dokonce na otce patrný vliv; starý ho přes všechnu svou někdy vzteklou umíněnost tu a tam skoro poslouchal, ba začal se občas i slušněji chovat. Teprve později vyšlo najevo, že Ivan Fjodorovič přijel zčásti na žádost svého staršího bratra Dmitrije Fjodoroviče, aby projednal jeho záležitosti. V téže době, právě při této návštěvě, ho také viděl poprvé v životě, ale ještě před svým příjezdem z Moskvy si s ním začal dopisovat o jedné důležité věci, týkající se spíš Dmitrije Fjodoroviče. Svým časem se čtenář náležitě a podrobně dozví, jaká věc to byla. Nicméně i v době, kdy jsem o této zvláštní okolnosti už věděl, připadal mi Ivan Fjodorovič pořád záhadný a jeho příjezd k nám nevysvětlitelný. Dodám ještě, že Ivan Fjodorovič se tenkrát zdál být prostředníkem a smiřovatelem mezi otcem a svým bratrem

Dmi-trijem, jenž začal s otcem velkou při a podal proti němu i formální žalobu. Opakuji, že tato rodinka se tehdy po prvé celá sešla a někteří její členové poprvé v životě jeden druhého uviděli. Jediný Alexej Fjodorovič, nejmladší syn, u nás byl v té době už asi rok, dostal se k nám tedy ze všech tří bratrů nejdřív. Mluvit v tomto úvodním vyprávění právě o Alexejevovi, ještě než ho ukážu na jevišti románu, je pro mne zvlášť nesnadné. Ale nezbude mi nic než napsat úvod i o něm, aspoň abych předem vysvětlil jednu zvláštní věc: jsem totiž nucen svého budoucího hrdinu představit čtenářům hned v prvním výjevu jeho románu v kutně novice. Ano, už asi rok žil tenkrát v našem klášteře a zdálo se, že se připravuje uzavřít se tam na celý život.

IV Třetí syn Aljoša

Bylo mu teprve dvacet let (jeho bratru Ivanovi šlo na čtyřiadvacátý rok a nejstaršímu Dmitrijovi na osmadvacátý). Především prohlašuji, že tento mladík Aljoša vůbec nebyl fanatik, ba - aspoň po mém soudu - ani žádný mystik. Řeknu své mínění hned naplno: prostě už od mládí měl lásku k lidem, ;i odhodlal-li se jít do kláštera, stalo se to jen proto, že v té době na něho působil mocným dojmem jedině klášterní život, takže v něm viděl abych tak řekl ideální východisko pro svou duši toužící z temnoty světské zloby k světlu lásky. A tento život na něho tak mocně působil proto, že se v něm setkal s bytostí podle svého přesvědčení neobyčejnou, s naším proslulým klášterním starcem Zosimou, k němuž přilnul celou horoucí první láskou svého žíznivého srdce. Ostatně nepopírám, že Aljoša i tenkrát už byl velmi zvláštní, a byl takový už od kolébky. Také jsem se zmínil, že když ve věku pouhých čtyř let ztratil matku, pamatoval si pak celý život její tvář a její laskání, jako by přede mnou stála živá. Takové vzpomínky se mohou zachovat, jak je každému známo, i z ranějšího dětství, třeba i z věku dvou let, ale pak se celý život objevují jen jako jakési jasné body vystupující ze tmy, jako útržek obrovského obrazu, který kromě toho jediného útržku celý pohasl a zmizel. Právě tak to bylo i u něho: pamatoval se na tichý letní večer, na otevřené okno, šikmé paprsky zapadajícího slunce (nejlépe si pamatoval právě šikmé sluneční paprsky), v pokoji v koutě ikona, u ní hořící lampička a před ikonou klečí jeho matka, vzlykající s jekem a křikem jako v hysterickém záchvatu. Uchopí ho oběma rukama, prudce ho obejme, až to chlapce bolí, modlí se za něho, zvedá ho k ikoně jako pod ochranu Matky boží a najednou přiběhne chůva a zděšeně ho vytrhne z matčiny náruče. To byl obraz! Aljošovi v té chvíli utkvěla v paměti i matčina tvář: říkal, že byla, pokud se může upamatovat, divoce vzrušená, ale krásná. Málokomu se však s touto vzpomínkou svěřoval. V dětství a jinošství byl málo sdílný, a dokonce málomluvný, ale ne z nedůvěřivosti ani z ostýchavosti nebo pochmurného samotářství, nýbrž spíš naopak a pro něco jiného, pro jakousi vnitřní, výhradně osobní starost, která se ostatních netýkala, ale pro něho byla tak důležitá, že pro ni na jiné lidi jakoby zapomínal. Ale lidi měl rád: podle všeho celý život v lidi věřil, a přesto ho nikdo nikdy nepovažoval za prosťáčka ani za naivního člověka. Bylo v něm něco, co hned přesvědčovalo (bylo to tak potom celý jeho život), že nechce být lidem soudcem, že na sebe nevezme odsouzení a nikdy neodsoudí. Zdálo se dokonce, že všechno připouští, aniž to sebeméně odsuzuje, ačkoli často bolestně truchlí. V tom směru dospěl tak daleko, že ho nikdo nemohl překvapit ani polekat, a to ani v jeho nejranějším mládí. Když ve dvaceti letech přišel čistý a cudný k svému otci, doslovně do pelechu špinavé neřesti, jenom se mlčky vzdaloval, když už se na to nemohl dívat, ale bez sebemenší známky pohrdání nebo odsouzení kohokoliv. Jeho otec, kdysi příživník, a proto na urážky citlivý a vnímavý, ho nejdřív uvítal se zasmušilou nedůvěrou ("inu, hodně mlčí, ale zato si myslí svoje"); ale to se brzy změnilo a za nějakých čtrnáct dní už ho náramně často objímal a líbal, pravda, s opilými slzami v očích, v podroušené sentimentalitě, ale přece jen bylo vidět, že ho má rád upřímně a hluboce, tedy tak, jak se to člověku jako on dosud nikdy nedařilo Toho jinocha měli všichni rádi, kdekoli se

objevil, a bylo to tak už od jeho nejútlejšího dětství. Když se dostal do domu svého dobrodince a vychovatele Jefima Petroviče Polenova, každého si v té rodině tak získal, že tam byl považován úplně za vlastního. A přitom přišel do toho domu ještě jako malé dítě, takže se u něho nedala předpokládat vypočítavá zchytra-lost ani umění vlichotit se do přízné a zalíbit se. Schopnost vzbuzovat lásku v sobě tedy měl, abych tak řekl, od přírody, nestrojeně a bezprostředně. Stejně to u něho bylo i ve škole, ač by Člověk řekl, že patřil právě k takovým dětem, které budí nedůvěru spolužáků, někdy posměch a třeba i nenávist. Býval zamyšlen a ostatních se stranival. Od samého dětství rád odcházel někam do kouta a četl si, přesto však ho spolužáci měli tak rádi, že po celou dobu, co chodil do školy, bylo možno říci, že je všeobecným oblíbencem. Málokdy dováděl, ba byl i málokdy veselý, ale každý, kdo se na něho podíval, hned viděl, že to nepochází z nějakého mrzoutství a že je naopak vyrovnaný a vlídný. Nikdy se nechtěl mezi spolužáky nějak blýsknout, a snad právě proto se nikdy nikoho nebál. Ale chlapci ihned pochopili, že se nebojácností nijak nepyšní, vždyť vypadal, jako by si ani neuvědomoval, že je skutečně odvážný a nebojácný. Urážky si nikdy nepamatoval. Stávalo se, že hodinu po urážce odpověděl tomu, kdo ho urazil, nebo ho sám oslovil s tak důvěřivou a upřímnou tváří, jako by se mezi nimi vůbec nic nebylo stalo. A netvářil se, jako by na urážku náhodou zapomněl nebo ji úmyslně prominul, nýbrž ji prostě za urážku nepovažoval, a to právě děti docela okouzlovalo a získávalo. Jen jedna jeho vlastnost vyvolávala u žáků všech tříd od nejnižší až po nejvyšší neustálou chuť si ho dobírat, ale ne ze zlomyslnosti, nýbrž protože z toho měli zábavu. Touto vlastností byla jeho nezkrotná, zběsilá stydlivost a cudnost. Jistá slova a řeči o ženách nemohl slyšet. Takováto jistá slova se ve školách bohužel nedají vymýtit. Chlapci s čistou myslí a srdcem, ještě skoro děti, rádi a často mezi sebou ve škole mluví o věcech, obrazech a představách, o jakých by stěží mluvili i vojáci, ba dá se říci, že vojáci leccos takového ani neznají a nechápou, co už je známo dětem naší inteligentní a vyšší společnosti. Mravní zkaženost v tom snad ještě není ani pravý vnitřní nemravný cynismus, ale je tu vnějškový cynismus, a ten chlapci namnoze považují za něco znamenitého, vybraného, chlapáckého a hodného následování. Když viděli, že sotva o tom začnou mluvit, Aljoša Karamazov si rychle zacpává uši, někdy se kolem něho naschvál shlukli, násilím mu odtrhávali ruce od uší a vykřikovali mu do nich oplzlosti. Aljoša se jim vytrhával, lehal si na zem, znova si zacpával uši, a všechno beze slova, bez nadávání, mlčky snášeje to násilí. Nakonec ho nechali na pokoji, přestali mu přezdívat holčička a shlíželi na něho po té stránce dokonce s politováním. Mimochodem řečeno, prospěchem byl ve škole vždycky mezi nejlepšími, ale nikdy ne první. Když Jefim Petrovič zemřel, zůstal Aljoša na gubernském gymnasiu ještě dva roky. Truchlící manželka Jefima Petroviče odcestovala skoro hned po jeho smrti na dlouhou dobu do Itálie; jela s celou rodinou, skládající se vesměs z osob ženského pohlaví, kdežto Aljoša se dostal k nějakým dvěma dámám, které do té doby nikdy ani neviděl, vzdáleným příbuzným Jefima Petroviče; ale za jakých podmínek, to sám nevěděl. Jeho zvlášť charakteristickým rysem bylo také to, že se nikdy nestaral, na čí útraty žije. V tom směru byl pravým opakem svého staršího bratra Ivana Fjodoroviče, který si první dva roky na universitě užil bídy, živil se vlastní prací a od samého dětství trpce pociťoval, že jí cizí chléb, chléb dobrodinců. Ale tato Alexejova zvláštní povahová vlastnost se snad nedala posuzovat příliš přísně: každý, kdo ho jen maličko poznal, musel hned při první příležitosti přijít na to, že Alexej patří k těm mladíkům, kteří jsou tak trochu boží blázni, takže kdyby se mu dostala do rukou velká suma peněz, neváhal by ji na první požádání dát na nějakou dobrou věc, ale třeba také prostě šikovnému taškáři, který by si o ni řekl. I všeobecně můžeme říci, že snad vůbec neznal cenu peněz, ovšem ne v doslovném smyslu. Když dostal kapesné - a nikdy si o ně sám neřekl - bud celé týdny nevěděl, co s ním, nebo ani trochu nešetřil, takže bylo hned pryč. Když Petr Alexandrovič Miusov, člověk v peněžních věcech a stran měšťanské počestnosti velmi choulostivý, Alexeje blíž poznal, pronesl o něm tento aforismus: "To je snad jediný člověk na světě, kterého můžete najednou nechat samotného na

náměstí v nějakém cizím milionovém městě, a on docela jistě nezahyne ani neumře hladem a zimou, protože mu někdo okamžitě dá najíst a okamžitě se o něho postará. Nestane-li se to, postará se o sebe sám, ale nebude ho to stát žádnou námahu ani ponižování, a kdo by se o něho postaral, nebude mu to břemenem, nic spíš naopak potěšením." Gymnasium nedostudoval; zbýval mu ještě celý rok, když si najednou něco zamanul a prohlásil svým dámám, že proto musí k otci. Dámy velmi litovaly a nejdřív ho nechtěly pustit. Cesta nebyla nijak drahá a nedovolily mu vypůjčit si v zastávárně na hodinky, které mu před odjezdem do ciziny věnovala dobrodincova rodina, nýbrž ho štědře opatřily penězi i novými šaty a prádlem. Aljoša jim však polovici peněz vrátil a prohlásil, že chce rozhodně jet třetí třídou. Když přijel do našeho městečka, na první otcovo vyptávání, proč vlastně zavítal, když ještě nedostudoval, přímo neodpověděl, ale byl, jak se vypráví, nezvykle zamyšlen. Brzy se ukázalo, že chce vidět hrob své matky. Sám tenkrát dokonce přiznal, že jen proto přijel. Ale jediný důvod to asi nebyl. Nejspíš se podobá pravdě, že tenkrát ani sám nevěděl, ani by nebyl dovedl vysvětlit, co to vlastně najednou vyvstalo v jeho nitru a táhlo ho neodolatelnou silou na nějakou novou, neznámou, ale už neodvratnou cestu. Fjodor Pavlovič mu nedovedl ukázat, kde leží jeho druhá žena, protože od chvíle, kdy byla její rakev zasypána, nikdy u hrobu nebyl a za ta dlouhá léta docela zapomněl, kde ji tenkrát pochovali. Mimochodem připomínám, že Fjodor Pavlovič předtím dlouho žil mimo naše město. Asi tři nebo čtyři roky po smrti své druhé manželky odcestoval do jižního Ruska a nakonec se dostal do Oděsy, kde strávil několik let. Seznámil se tam, jak říkal, s mnoha židy, žídky, židáčky a žídaty a skončil tím, že ho nejen židé, ale i izraelité uznávali. Musíme mít za to, že právě v tomto životním období v sobě vypěstoval zvláštní schopnost shánět a vytloukat peníze. Do našeho městečka se nadobro vrátil teprve asi tři roky před Aljošovým

příjezdem. Jeho dřívější známí shledali, že hrozně zestárnul, ač příliš starý vlastně ještě nebyl. Choval se ne snad ušlechti-leji, ale nějak drzeji. Jako starý šašek pocítil na příklad novou drzou potřebu dělat šašky z jiných lidí. Ve svých nestoudnostech s ženskými pokračoval nejen stejně jako dřív, ale snad i jaksi odporněji. V krátkém čase založil v našem újezdu mnoho nových krčem. Bylo vidět, že má nějakých sto tisíc rublů nebo jen o málo méně. Mnoho obyvatelů města i újezdu se hned stalo jeho dlužníky, ovšem na zcela bezpečné záruky. V nejposlednější době Fjodor Pavlovič nějak sešel, začal nějak ztrácet rovnováhu a přehled, upadl dokonce do jakési zapomnětlivosti, začínal jedno a končil druhým, příliš si povoloval a pořád častěji se namol opíjel, takže nebýt zas toho lokaje Grigorije, tou dobou už taky řádně zestárlého, jenž na něho dohlížel leckdy jako nějaký vychovatel, nebyl by asi ušel velkým starostem. Zdá se, že Aljošův příjezd na něho měl vliv i po mravní stránce, jako by se v tom předčasném starci probudilo něco, co v jeho duši už dávno zarostlo plevelem. "Jestlipak víš," říkával teď často Aljošovi, prohlížeje si ho, "že jsi jí podobný, té posedlé ?" Tak nazýval svou zemřelou manželku, Aljošovu matku. O hrobu posedlé pověděl Aljošovi nakonec lokaj Grigorij. Zavedl ho na náš městský hřbitov a tam mu v odlehlém koutku ukázal lacinou, ale úpravnou litinovou desku, dokonce s nápisem uvádějícím jméno, stav, věk a rok nebožčiny smrti, dole pak bylo vyryto i jakési starodávné čtyřverší, jaká bývá často vidět na hrobech lidí ze středního stavu. Ukázalo se kupodivu, že desku opatřil Grigorij. Pořídil ji na hrob nebohé posedlé vlastním nákladem, když Fjodor Pavlovič, jehož Grigorij mnohokrát dopálil připomínáním tohoto hrobu, konečně odjel do Oděsy a mávl rukou nejen nad hroby, ale i nade všemi svými vzpomínkami. Aljoša neprojevil u matčina hrobu zvláštní dojetí; vyslechl jen Grigorijovo vážné a rozumné vyprávění, jak opatřil desku, chvíli postál se svěšenou hlavou a beze slova odešel. Od té doby snad celý rok na hřbitově nebyl. Ale na Fjodora Pavloviče měla tato drobná episoda svůj účinek a projevilo se to velmi originálně. Vzal najednou tisíc rublů a zavezl je do našeho kláštera na modlení za duši své zemřelé manželky, ale ne druhé, Aljošovy matky, ne posedlé, nýbrž první, Adelaidy Ivanovny, která ho mlátívala. Večer toho dne se

namol opil a nadával Aljošovi mnichů. Sám vůbec nebyl nábožensky založen a snad nikdy nezapálil před ikonou ani pětikopejkovou svíčku.. Takoví chlapíci mívají podivné záchvaty náhlých citů a náhlých myšlenek. Řekl jsem už, že vypadal velmi sešle. Jeho rysy byly v té době výrazným svědectvím o rázu a podstatě celého života, jaký za sebou měl. Kromě velkých váčků pod malýma očkama, věčně drzýma, podezřívavýma a posměšnýma, kromě množství hlubokých vrásek na drobném, ale vypaseném obličejíčku mu pod špičatou bradou visel ještě nápadný ohryzek, linutý a podlouhlý jako měšec, což mu dodávalo jakéhosi odporné chlípného vzezření. K tomu si představte široká smyslná ústa s plnými rty, za nimiž bylo vidět pahýly zčernalých skoro vyhnilých zubů. Kdykoli začínal mluvit, prskal kolem sebe sliny. Ostatně sám rád o svém obličeji žertoval, ač s ním byl zdá se spokojen. Hlavně upozorňoval na svůj nos, nepříliš velký, ale velmi jemný a výrazně orlí. "Pravý římský nos," říkával, "a s tím ohryzkem je to pravá podoba římského patricije z doby úpadku." Zdá se, že na to byl pyšný. A tu mu Aljoša dost brzy po vyhledání matčina hrobu najednou oznámil, že chce vstoupit do kláštera a že mniši jsou ochotni přijmout ho za novice. Vysvětil, že je to jeho nejhlubší touha, a proto ho jako otce prosí o slavnostní svolení, Fjodor Pavlovič už věděl, že starec Zosima, jenž žil v klášterní poustevně, učinil na jeho tichého chlapce velký dojem. „Ten starec je arci jejich nejpoctivější mnich," řekl, když Aljošu mlčky a zamyšleně vyslechl, ale jeho prosbě se nijak nepodivil. "Hm, tak tam ty tedy chceš, můj tichý chlapče!" Hýl napolo opilý a najednou se usmál svým širokým podnapilým úsměvem, který však nebyl prost chytráctví a opilecké lstivosti: "Hm, však jsem to taky tušil, že takhle nějak skončíš, věřil bys mi to ? Koukalo to z tebe. No, proč ne, buďsi, máš přece své dvě tisícovky, tak máš tedy věno, a já tě, miláčku, nikdy neopustím a hned tam za tebe složím, co je potřeba, když si o něco řeknou. A když si neřeknou, co bychom se vtírali, není to tak ? Vždyť ty spotřebuješ peněz jako kanárek, dvě zrnka za týden. Hm. Víš, u jednoho kláštera mají za městem vesničku a každý ví, že v té žijí jenom klášterní ženské, tak jim tam říkají, je jich myslím asi třicet... Já tam byl, a víš, je to zajímavé, ovšem svým způsobem, jako změna. Protivná je jenom ta hrozná ruskost, vůbec tam ještě nemají Francouzky, a mohli by mít, peníze jsou. Však na to přijdou samy a přijedou. No a tady není nic, tady klášterní ženské nejsou a mnichů je na dvě stě. Je to poctivé. Zdrženlivci. To přiznávám. Hm. Tak ty chceš mezi mnichy ? Je mi tě přece jenom líto, Aljošo, opravdu, věř mi to, zamiloval jsem si tě. Ostatně bude to dobrá příležitost, aby ses za nás, hříšníky, pomodlil, však jsme se tu nahřešili až dost. Já si pořád myslel, kdopak se za mne někdy pomodlí ? Je na světě takový člověk ? Já jsem totiž v těch věcech hrozně hloupý, můj chlapče milý, či mi to nevěříš ? Hrozně. Ale víš, ať jsem jak chci hloupý, pořád na to jen myslím a myslím, vlastně jen občas, pořád to nejde. A tak si myslím, že přece není možné, aby čerti zapomněli, až umřu, stáhnout mé háky dolů do pekla. Tak si tedy říkám: háky ? A kde je vzali ? Z čeho ty háky jsou ? Železné ? Kdepak je kovají ? To mají nějakou kovárnu ? Vždyť tam v klášteře si mniši jistě představují, že v pekle je ku příkladu strop. Ale já jsem ochoten věřit v peklo jenom takhle beze stropu; je potom takové jemnější, osvícenější, totiž po luteránsku. A není to v zásadě jedno, jestli je tam strop nebo ne ? V tom právě vězí ta zatracená otázka, že když není strop, tak nejsou ani háky! Ale když nejsou háky, potom to všechno padá a to zas je nepravděpodobné, protože kdo by mě pak odtáhl, a kdyby neodtáhli ani mne, co s tím, kde je potom na světě spravedlnost? Il faudrait les inventer, ty háky, zvlášť pro mne, pro mne samotného, protože kdybys ty věděl, Aljošo, jaký já jsem ohavník." "Tam přece háky nejsou," pravil Aljoša, tiše a vážně otce pozoruje. "Tak, tak, jenom stíny háků. Vím, vím. To je, jako ten Francouz popisoval peklo: J'ai vu l'ombre ďun cocher qui avec l'ombre ďune brosse frottait l'ombre ďune carosse. A jakpak ty víš, můj milý, že tam nejsou háky ? Pobudeš si u mnichů a začneš zpívat jinou. Ostatně jdi, dober se pravdy ti přijď mi to povědět. Člověku se jede na onen svět přece jen lehčeji, když bezpečně ví, jaké to tam je. Taky to bude pro tebe u mnichů slušnější než se mnou, starým ožralkou, a s holkami i když se tebe jako anděla nic netkne. No, snad se tě nic netkne ani tam, proto ti taky dávám

svolení, spoléhám na to. Však nejsi padlý na hlavu. Chvíli budeš hořet a pak uhasneš, vyléčíš se a přijdeš zpátky. Já tě budu čekat, vždyť přece cítím, že jsi jediný člověk na světě, který mě neodsoudil, ty můj chlapče milý, vždyť já to přece cítím, nemohu to necítit!"Dokonce se rozfňukal. Byl sentimentální. Byl zlý a sentimentální.

V Starci

Některý čtenář si možná pomyslí, že můj mladík byl nějaký chorobný, blouznivý a nepodařený tvor, bledý snílek, člověk neduživý a vychrtlý. Naopak, Aljoša byl v té době pěkně rostlý, červenolící, zdravím kypící devatenáctiletý jinoch s jasným pohledem. Byl dokonce velmi hezký, ztepilý, středně velký, měl tmavokaštanové vlasy, pravidelný oválný, i když trochu podlouhlý obličej a lesknoucí se tmavošedé oči, posazené daleko od sebe; vypadal velmi zamyšlený a byl patrně velmi klidný. Někdo snad řekne, že červené tváře nevylučují fanatismus ani mysticismus; ale mně se zdá, že Aljoša byl právě víc než kdo jiný realista. Arci, v klášteře pevně věřil v zázraky, ale domnívám se, že realistu zázraky nikdy neuvedou do rozpaků. Realistu nezískávají pro víru zázraky. Pravý realista, je-li nevěřící, vždycky v sobě najde sílu a schopnost neuvěřit ani v zázrak, a narazí-li na zázrak jako na nepopiratelnou skutečnost, spíš neuvěří svým smyslům, než by takovou skutečnost uznal. A uzná-li ji, uzná ji jen jako přirozené faktum, které mu bylo dosud neznámé. U realisty se nerodí víra ze zázraku, nýbrž zázrak z víry. Když realista uvěří, musí

právě ve svém realismu nutně uznat i zázrak. Apoštol Tomáš prohlásil, že neuvěří, dokud neuvidí, ale když uviděl, řekl: "Pán můj a Bůh můj " Přiměl ho zázrak, aby uvěřil? Zdá se, že ne, spíš uvěřil jedině proto, že uvěřit chtěl, a v hloubi srdce možná úplné věřil už ve chvíli, kdy říkal: "Neuvěřím, dokud neuvidím." Někdo snad řekne, že Aljoša byl tupý, zaostalý, že nedostudoval a podobně. Je pravda, že nedostudoval, ale bylo by velmi nespravedlivé říci, že byl tupý nebo hloupý. Mohu prostě opakovat, co jsem už řekl: rozhodl se pro tuto cestu jen proto, že v té době ho jedině ona mocně lákala, takže v ní naráz uviděl úplné a ideální východisko pro svou duši, toužící z temnoty k světlu. Dodejme k tomu, že to byl do jisté míry už mladík z naší poslední doby, to jest bytostně poctivý, který chce pravdu, hledá ji, věří v ni, a když uvěří, žádá si okamžitě se na ní podílet ze všech sil své duše, žádá brzký rozhodný čin a touží třeba všechno, ba i život pro ten čin obětovat. Tito mladíci na neštěstí nechápou, že obětovat život je snad mezi všemi jinými možnostmi právě nejsnadnější oběť, ale obětovat ku příkladu pět, šest let bujarého mládí namáhavému, těžkému studiu, vědě, třeba jen proto, aby člověk zdesateronásobil své schopnosti pro službu téže pravdě, témuž velkému činu, který si vyvolil a umínil vykonat - taková oběť zas a zas naprosto přesahuje jejich síly. Aljoša zvolil jen opačnou cestu než všichni ostatní, ale zvolil ji se stejnou touhou po brzkém činu. Jakmile se vážně rozmyslel a dospěl k přesvědčení, že nesmrtelnost a Bůh je, hned si přirozeně řekl: "Chci žít pro nesmrtelnost a každý kompromis odmítám." Právě tak, kdyby usoudil, že nesmrtelnost a Bůh není, dal by se hned k atheistům a socialistům (neboť socialismus není jen dělnická otázka nebo otázka tak zvaného čtvrtého stavu, nýbrž je to především otázka atheismu, otázka soudobého ztělesnění atheismu, otázka babylónské věže, stavěné právě bez Boha, ne aby lidé ze země dosáhli nebe, ale aby nebe přivedli na zem). Aljošovi se zdálo dokonce podivné a nemožné žít stejné jako dosud. Je psáno: "Chceš-li dokonalým býti, všechno rozdej a pojď, následuj mne." Aljoša si tedy řekl: "Nemohu místo , všeho dát dva rubly a místo následuj mě chodit jenom na mši." V jeho dětských vzpomínkách snad utkvělo něco o našem klášteře kam ho matka možná vozila do kostela. Snad měly svůj účinek i šikmé paprsky zapadajícího slunce před ikonou, ke které ho zvedala jako posedlá matka. Možná, že k nám tenkrát tak zamyšlen přijel, jen aby se podíval, zda je tu všechno či jen ty dva rubly, a - v klášteře se setkal s tím starcem. Byl to jak jsem už výše uvedl, starec Zosima. Ale měl bych

tu povědět několik slov i o tom, co vůbec starci v našich klášterech jsou, a jen lituji, že se v té věci necítím dost poučený a jistý. Přesto se pokusím v málo slovech podat povšechný výklad. Především uvedu, že podle názoru odborníků a lidí poučených se objevili starci a starectví u nás, v našich ruských klášterech teprve nedávno, ani ne před sto lety, kdežto na pravoslavném východě, zvlášť na Sinaji a Athosu exisstuje už mnohem déle než tisíc let. Tvrdí se, že v pradávných dobách také u nás na Rusi starectví bývalo nebo aspoň jistě muselo být, ale za pohrom, které Rusko postihly za tatarské nadvlády, za vnitřních zmatků a následkem přerušení dřívějších styků s východem po pádu Cařihradu toto zřízení prý u nás upadlo v zapomenutí a starci vymřeli. Koncem minulého století pak starectví v Rusku obnovil jeden z velkých asketů (jak ho nazžvali) Paisij Veličkovskij se svými učedníky.Starci jsou však i dodnes, tedy skoro po sto letech, jen ve velmi nečetných klášterech a starectví bylo někdy i skoropronásledováno jako v Rusku nevídaná novota. Vzkvétalo u nás hlavně v proslulém osamělém klášteře Kozelské Optiné. Nedovedu říci, kdy a kdo je zavedl do kláštera u našeho města, ale už se tam vystřídali tři starci. Otec Zosima byl poslední z nich, i on však už skoro umíral slabostí a nemocemi a nevědělo se ani, kdo by mohl nastoupit na jeho místo. Pro náš klášter, který se do té doby ničím zvlášť neproslavil, to byla důležitá otázka: nebyly v něm chovány ostatky svatých ani zázračné ikony, neměl ani slavné tradice souvisící s našimi dějinami, ani se nemohl odvolávat na hrdinské činy a zásluhy o vlast Vynikl a proslul daleko široko právě svými starci,takže se k nám hrnuly davy poutníků z celého Ruska, z končin vzdálených tisíce verst, jen aby je viděli a slyšeli. Co tedy je starec? Starec je člověk-k přijímající vaši duši a vaši vůli do své duše a do své vůle. Vyvolíte-li si starce, odříkáte se své vůle a odevzdáváte mu ji do úplného poslušenství, s úplným zapřením sama sebe. Kdo se takto zaslíbí, podstupuje dobrovolně jakýsi noviciát, krutou školu života, protože doufá, že dlouhou kázní sám sebe přemůže, že sám sebe ovládne do té míry, aby skrze poslušenství trvající celý život konečně dosáhl úplné svobody, to jest svobody od sebe samého, a že ujde osudu těch, kdo prožili celý život, ale sebe v sobě nenašli. Toto zřízení, to jest starectví, nevzniklo z teorie, nýbrž pochází na východě z praxe, která je v naší době už tisíciletá. Povinnosti k starcovi jsou něco jiného než obvyklá poslušnost, která se i v našich ruských klášterech vždycky žádala. Ode všech starcových učedníků se očekává věčná zpověď a neporušitelný svazek mezi svazujícím a svázaným. Vypravuje se například, že kdysi v pradávných dobách křesťanství jeden takový "poslušník" nevykonal nějakou povinnost, kterou mu starec uložil, odešel od něho z kláštera a odebral se do jiné země, ze Sýrie do Egypta. Tam žil dlouho zbožným životem, konaje velké skutky pro víru, a konečně pro ni podstoupil mučednickou smrt. Když pak církev pohřbívala jeho tělo a ctila ho už jako svatého, stalo se při mši, že když diákon pronesl slova: "Katechumeni, odejděte," rakev s mučedníkovým tělem se náhle vznesla a byla vyvržena z chrámu. To se opakovalo třikrát. Teprve potom se knězi dozvěděli, že tento svatý trpitel porušil povinnost poslušenství a odešel od svého starce. Bez starcova rozhřešení mu proto přes jeho zbožné skutky nemohlo být odpuštěno. Starec musel být povolán, a teprve když ho poslušenství zprostil, mohl být nebožtík pohřben. To je ovšem jen stará legenda, ale uvedu i nedávnou skutečnou událost: jeden mnich se v naší době uchýlil na Athos a tuto svatyni, tento tichý útulek si z hloubi duše zamiloval. Tu mu však jeho starec nařídil, aby Athos opustil a odebral se nejdřív do Jeruzaléma poklonit se svatým místům a pak zpátky do Ruska, na Sever a na Sibiř: "Tam je tvé místo, a ne na Athosu." Zdrcený a zkormoucený mnich přišel do Cařihradu k ekumenickému patriarchovi a prosil ho úpěnlivě, aby ho zprostil poslušenství. Patriarcha mu však odpověděl, že nejen on ve své vysoké hodnosti ho nemůže zprostit, ale že ani nikde jinde na světě nikdo nemá ani nemůže mít moc, aby rozvázal poslušenství, které starec uložil, kromě onoho starce samého. Starectví je tedy nadáno mocí, která je za jistých okolností neomezená a nevyzpytatelná. Právě proto bylo v mnoha našich klášterech z počátku vystaveno téměř pronásledování. Ale mezi prostým lidem si starci hned získali velkou úctu.

Například k starcům našeho kláštera proudili jak prostí lidé, tak i vynikající osoby, aby jim padli k nohám, aby se vyzpovídali ze svých pochybností, hříchů i bolestí, aby si vyžádali radu a poučení. Když to viděli odpůrci starců, hlučně si stěžovali mimo jiné na to, že se svévolně a lehkomyslně snižuje svátost zpovědi, ačkoliv se neustálé zpovídání novice nebo laika starci nekoná nijak jako svátost. Skončilo to tak, že starectví se udrželo a ponenáhlu se v ruských klášterech upevňuje. Snad je také pravda, že vyzkoušená a už tisíciletá zbraň, která má sloužit osvobození člověka z otroctví, obrození člověka k svobodě a k mravnímu zdokonalení, může se stát zbraní dvojsečnou, která místo pokory a dokonalého přemožení sebe samého leckoho přivede naopak k nejďábelštější pýše, tedy k okovům, a ne k svobodě. Starci Zosimovi bylo asi pětašedesát let, pocházel ze statkářské rodiny, v raném mládí byl u vojska a sloužil na Kavkaze jako nižší důstojník. Nějaká vlastnost jeho duše bez pochyby na Aljošu mohutně působila. Aljoša bydlel přímo v jeho cele. Starec si ho velmi oblíbil a dovolil mu, aby o něho pečoval. Musíme poznamenat, že ač Aljoša tenkrát žil v klášteře, nebyl ještě nijak vázán, směl odcházet, kam chtěl, třeba na celé dny, u jestliže nosil kutnu, bylo to dobrovolné, aby se v klášteře nelišil od ostatních. Ale toť se ví, také se mu to líbilo. Jeho mladistvou obraznost snad zaujala i moc a sláva, která jeho starce neustále obklopovala. Mnoho lidí říkalo o otci Zosimovi, že za ta dlouhá léta, kdy k sobě dovoloval přístup všem, kdo se přišli vyzpovídat a toužili po jeho radě a hojivém slovu, pojal

do své mysli tolik odhalení a zdrcených přiznání, že nakonec nabyl neobyčejné jasnozřivosti a dovedl pak pouhým pohledem na neznámou tvář návštěvníka správně odhadnout, proč přišel, co potřebuje, ba i jakého druhu je bolest, která souží jeho svědomí. Touto znalosti jeho tajemství ho někdy překvapil, uvedl do rozpaků, ba i poděsil, ještě než příchozí vůbec promluvil. Ale Aljoša zároveň pozoroval, že mnozí, skoro všichni, kteří jdou k starcovi po prvé, aby s ním o samotě promluvili, vstupují se strachem a znepokojeni, ale odcházejí šťastni a rozradostněni: i nejzachmuřenější tvář se vyjasní. Aljošu nadmíru překvapovalo také to, že starec není nijak přísný a v osobním styku naopak skoro vždycky veselý. Mniši o něm říkali, že lne obzvláště k velkým hříšníkům a zamiluje si nejvíc toho, který je nejhříšnější. Mezi mnichy se našli lidé, kteří ho až do konce jeho života nenáviděli a záviděli mu, ale ubývalo jich a mlčeli, ač mezi nimi bylo několik známých a v klášteře důležitých osob, jako na příklad jeden z nejstarších řeholníků, velký asketa a zdrženlivec. Ale velká většina byla už přece na straně starce Zosimy, a mnoho mnichů ho dokonce z celého srdce vřele a upřímně milovalo; někteří mu byli oddáni takřka fanaticky. Ti přímo tvrdili, ostatně ne docela nahlas, že Zosima je světec, že už se o tom nedá pochybovat; měli za to, že brzy zemře, očekávali proto zázraky a byli přesvědčeni, že pozůstatky zesnulého starce získají klášteru v nejbližší budoucnosti velkou slávu. V zázračnou starcovu moc věřil bezvýhradně i Aljoša, právě tak jako bezvýhradně věřil pověsti o rakvi, která vyletěla z kostela. Viděl, jak mnozí poutníci, kteří přišli s nemocnými dětmi nebo dospělými prosit starce, aby na ně vložil ruce a pomodlil se nad nimi, brzy se vraceli, někteří hned nazítří, klesali před ním na kolena a s pláčem mu děkovali za uzdravení svých nemocných. Bylo-li to skutečné uzdravení nebo jen přirozené zlepšení ve vývoji nemoci, takovou otázku si Aljoša ani nekladl, protože už úplně věřil v duchovou sílu svého učitele a považoval jeho slávu takřka za svůj vlastní triumf. Hlavně se mu však zachvívalo srdce a celý jakoby zářil, když starec vycházel k zástupu prostého lidu, který na něho čekal u klášterní brány. Tito poutníci se scházeli z celého Ruska, jen aby ho uviděli a dali si od něho požehnat. S pláčem mu padali k nohám, líbali mu je, líbali půdu, na které stál, úpěli, ženy k němu zvedaly děti a přiváděly posedlé. Starec s nimi pohovořil, krátce se nad nimi pomodlil, požehnal jim a propustil je. V poslední době býval po záchvatech nemoci tak zesláblý, že byl stěží sto vyjít z cely, a poutníci museli někdy čekat v klášteře celé dny, než se objevil. Aljoša se v duchu ani neptal, proč ho mají tak rádi, proč mu padají k nohám a pláčí pohnutím, sotva zahlédnou jeho tvář. Vždyť chápal dobře, že pro pokornou

duši prostého ruského člověka, umučenou lopotou a smutkem, hlavně však ustavičnou nespravedlností a ustavičným hříchem - jak vlastním, tak i obecným - není mocnější touhy ani útěchy než nalézt svatyni nebo světce, padnout před ním a klanět se mu: "Třeba je v nás hřích, nepravda a pokušení, přece žije kdesi na světě někdo svatý a vyšší, kdo má pravdu a zná pravdu. Pravda tedy na světě neumírá, přijde tedy jednou i k nám a ujme se vlády na celém světě, jak je slíbeno." Aljoša věděl, že právě takto lid cítí a ba i hovoří, a chápal to. Ale mimo to stejně jako ti plačící muži a jejich nemocné ženy, zvedající děti k starcovi, nijak nepochyboval, že starec je právě onen svatý, onen strážce boží pravdy, za kterého jej lid považuje. A přesvědčení,

že starec po smrti získá klášteru nehynoucí slávu, bylo u Aljoši snad i pevnější než u kohokoli jiného v celém klášteře. V poslední době se v jeho srdci vůbec stále prudčeji rozhořívalo jakési hluboké plamenné nadšení. Nijak ho nezaráželo, že starec před ním stojí přece jen ojediněle: "To nevadí. Je svatý,

jeho srdce chová tajemství obrody pro všechny, onu sílu, která konečně nastolí na zemi pravdu, a všichni budou svatí,

budou se navzájem milovat a nebude bohatých ani chudých, povýšených ani ponížených, ale všichni budou jako dítky boží a přijde pravé království Kristovo." O tom snilo Aljošovo srdce Zdá se, že na Aljošu působil mocným dojmem příjezd jeho i mu bratrů, které do té doby vůbec neznal. S bratrem Dmitrijem Fjodorovičem se sblížil rychleji a důvěrněji, ač přijel později, než se svým druhým vlastním bratrem Ivanem Fjodorovičem. Strašně se o bratra Ivana zajímal, ten však bydlel doma už dva měsíce a viděli se sice dost často, ale pořád ještě nijak nezdůvěrněli. Aljoša byl sám mlčenlivý, jako by na něco

čekal, jako by se za něco styděl, a Ivan, ač na sobě Aljoša zpočátku cítíval jeho dlouhé zvědavé pohledy, brzy na něho patrně vůbec zapomněl. Aljoša to pozoroval s jistým nepokojem. Bratrovu lhostejnost si vysvětloval rozdílem jejich věku a hlavně vzděláním. Ale napadalo mu i něco jiného: tak malý zájem o něho pochází u Ivana snad i z něčeho, o čem Aljoša vůbec neví. Pořád mu nějak připadalo, že Ivan je zaměstnán čímsi vnitřním a důležitým, že míří k nějakému cíli, možná velmi těžce dosažitelnému, takže nemá na Aljošu pomyšlení, a to je snad jediná příčina, proč se na něho dívá roztržitě. Uvažoval také, není-li to nějaké pohrdání, které k němu cítí učený atheista jako k hloupinkému novicovi. Věděl bezpečně, že Ivan atheista je. Takovým pohrdáním, jestliže tu bylo, nemohl se Aljoša cítit uražen, ale přesto s jakýmsi znepokojeným napětím, jemuž sám nerozuměl, čekal, kdy se Ivan rozhodne přiblížit se k němu. Bratr Dmitrij Fjodorovič mluvil o Ivanovi s hlubokou úctou a nějak zvlášť procítěně. Právě od něho se Aljoša dozvěděl dopodrobna o důležité záležitosti, která v poslední době spojila oba starší bratry pozoruhodným a důvěrným svazkem. Dmitrijovy nadšené úsudky o bratru Ivanovi byly Aljošovi tím nápadnější, že Dmitrij byl ve srovnání s Ivanem skoro úplně nevzdělaný a oba byli jako osobnosti i povahy příkladem tak výrazných protikladů, že by se snad dva sobě méně podobní lidé nedali ani vymyslet. V té době pak došlo v starcově cele k setkání nebo správněji řečeno k rodinné schůzce všech členů této nesourodé rodiny. Schůzka měla pro Aljošu velký význam. Záminka, pod níž se konala, byla ve skutečnosti nepravdivá. Neshody Dmitrije Fjodoroviče s jeho otcem Fjodorem Pavlovičem ve věci dědictví a majetkového vypořádání dosáhly tenkrát nejvyššího stupně. Vzájemný vztah se přiostřil a stal se nesnesitelným. Fjodor Pavlovič myslím první a snad jen v žertu přišel s nápadem, aby se všichni sešli v cele starce Zosimy, a i když nepoužijí přímo jeho prostřednictví, aby se tam přece jen nějak slušněji dohodli, protože starcovo důstojenství a jeho osobnost by na ně snad působily ukázňujícím a smířlivým vlivem. Dmitrij Fjodorovič,

jenž u něho nikdy nebyl ani ho neviděl, ovšem usoudil, že ho chtějí starcem nějak zastrašit, ale protože si sám v duchu vyčítal mnoho zvlášť prudkých výpadů, kterých se v poslední době při sporu s otcem dopustil, návrh přijal. Mimochodem poznamenávám, že nebydlel v otcově domě jako Ivan Fjodorovič, nýbrž zvlášť, na druhém konci města. V té době u nás náhodou pobýval Petr Alexandrovič Miusov a právě on se nápadu Fjodora Pavloviče zvlášť chopil. Tento liberál ze čtyřicátých a padesátých let, volnomyšlenkář a atheista projevoval o tuto věc mimořádný zájem - snad z dlouhé chvíle, snad i z lehkomyslné touhy po zábavě. Najednou se mu zachtělo podívat se na klášter a na svatého. Protože jeho staré spory s klášterem pokračovaly a proces o hranice jejich pozemků a o nějaké právo kácení a rybolovu se stále ještě vlekl, hned toho využil a prohlásil, že by rád pojednal s otcem převorem, nedají-li se jejich spory nějak vyřídit dohodou. Hostovi chovajícímu tak dobré úmysly mohou přece mniši věnovat větší pozornost a ohledy než někomu kdo přijde z pouhé zvědavosti. V souvislosti s těmito úvahami se mu také podařilo vyvolat v klášteře jakýsi nátlak na nemocného starce jenž v poslední době už skoro vůbec nevycházel z cely a pro nemoc odmítal i obyčejné návštěvy. Skončilo to tak, že starec svolil a den byl určen. "Kdo mě ustanovil abych mezi nimi rozhodoval?" řekl jen s úsměvem Aljošovi. Když se Aljoša o schůzce dozvěděl, velmi se znepokojil. Může-li někdo z těch hašteřivých sporných stran brát nastávající schůzku vážně, je to bezpochyby jenom bratr Dmitrij, kdežto všichni ostatní přijedou s lehkovážnými úmysly, pro starce snad i urážlivými - to bylo Aljošovi zřejmé. Bratr Ivan a Miusov se zúčastní ze zvědavosti, možná z velmi hrubé zvědavosti, a otec, snad jen aby zahrál nějaký šaškovský výstup. Ba, Aljoša sice mlčel, ale svého otce znal už dost dobře a zevrubně. Opakuji, že ten hoch vůbec nebyl tak jednoduchý, jak se všichni domnívali. Čekal na stanovený den s trapnými pocity. Není pochyby, že mu velmi leželo na srdci, aby všechny ty rodinné neshody nějak přestaly. Nejvíc mu však přesto záleželo na starcovi: chvěl se o něho a o jeho slávu měl strach, že ho budou urážet, zejména se bál jemného, zdvořilého posměchu Miusova a zvysoka pronášených náznaků učeného Ivana, tak živě si to všechno představoval. Chtěl se dokonce odvážit starce varovat a povědět mu něco o očekávaných návštěvnících, ale rozmyslel se a neřekl nic. V předvečer určeného dne jen vzkázal bratu Dmitrijovi po jednom známém, že ho má velmi rád a že čeká splnění toho, co slíbil. Dmitrij se zamyslel, protože si nemohl na žádný slib Aljošovi vzpomenout, a odpověděl mu dopisem, že se bude ze všech sil bránit, každé nízkost, ale ač si starce i bratra Ivana hluboce váží, je prý přesvědčen, že tu běží o nějakou léčku nebo o nedůstojnou komedii. Nicméně si radši ukousnu jazyk, než bych porušil náležitou úctu k svatému muži, kterého si tolik vážíš, zakončil Dmitrij svůj krátký dopis. Aljošu jím valně neuklidnil.

KNIHA DRUHÁ NEVHODNÉ SHROMÁŽDĚNÍ

I Přijeli do kláštera

Byl krásný, teplý a jasný den koncem srpna.Schůzka se starcem byla ujednána asi na půl dvanáctou, hned po velké mši Ale naši hosté na mši nezavítali a přišli zrovna jen kněze svlékat. Přijeli ve dvou vozech. V prvním, elegantním lehkém kočáře, taženém párem drahých koní, přijel Petr Alexandrovič Miusov se svým vzdáleným příbuzným, asi dvacetiletým mladíkem Petrem Fomičem Kalganovem. Tento mladík se chystal studovat na universitě a Miusov, u něhož z nějakého důvodu zatím žil, ho lákal, aby s ním odjel za hranice do Curychu nebo do Jeny a vystudoval tam. Mladík se ještě nerozhodl. Byl zamyšlený a nějak roztržitý. Obličej měl příjemný, vypadal silný a byl dost velký. V jeho pohledu se někdy objevila podivná strnulost: dovedl se jako všichni roztržití lidé občas na někoho dlouho upřeně dívat, ale vůbec ho neviděl. Byl málomluvný a trochu nemotorný, ale stávalo

se - ostatně jen když byl s někým mezi čtyřma očima -, že měl najednou plno řečí, vzletu a smíchu, třebaže se smával bůh ví čemu. Jeho oživení propukalo rychle a náhle,a právě tak se ztrácelo. Oblékal se vždycky pěkně, ba vybraně; měl už nějaký vlastní majetek a čekal ještě mnohem větší.Aljošou byli přátelé. Fjodor Pavlovič a jeho syn Ivan Fjodorovič se dostavili ve velmi sešlé, roztřesené, ale prostranné najaté drožce s párem šedoplavých starých koní, zůstávajících značně pozadu za kočárem Miusovovým. Dmitrij Fjodorovič byl už den před tím zpraven, kdy se schůzka koná, ale nějak se opozdil. Návštěvníci nechali kočáry v hostinci před klášterem a prošli klášterní bránou pěšky. Kromě Fjodora Pavloviče ostatní tři podle všeho ještě nikdy klášter neviděli a Miusov snad nějakých třicet let nebyl ani v kostele. Rozhlížel se dost zvědavě a zároveň s jistou strojenou nenuceností. Ale kromě kostelních a hospodářských budov, celkem docela obyčejných, nic uvnitř kláštera neupoutalo jeho pozornost. Z kostela vycházeli s čepicemi v rukou a křižujíce se poslední věřící. Mezi prostým lidem bylo vidět i návštěvníky z vyšší společnosti, dvě tři dámy a jednoho velmi starého generála; všichni byli ubytováni v hostinci. Naše hosty hned obklopili žebráci, ale nikdo jim nic nedal. Jen Petruša Kalganov uchvátaně vytáhl z tobolky desetikopejku, bůhvíproč upadl do rozpaků, honem ji strčil jedné ženské a vyrazil ze sebe: "Rozdělte si to!" Nikdo z ostatních na to nic neřekl, takže neměl proč být v rozpacích. Ale když si toho všiml, zastyděl se ještě víc. Jedno bylo divné: vlastně by je měl někdo čekat a snad i nějak uvítat, vždyť jeden z nich nedávno věnoval klášteru tisíc rublů, druhý zas je velmi bohatý statkář a tak říkajíc vysoce vzdělaný člověk, na kterém celý klášter do jisté míry závisí stran rybolovu, uváží-li se obrat, jaký může nastat v procesu. A přesto tu žádný představitel kláštera není. Miusov se roztržitě díval na náhrobní desky kolem kostela a chtěl prohodit, že to asi přijde hezky draho, dát se pochovat na tak svatém místě, ale neřekl nakonec nic: pouhá liberální ironie se v něm měnila už skoro v hněv. "Tak koho se tu člověk, k sakru, má zeptat, v tom blázinci. To se musí rozhodnout, protože čas utíká." řekl najednou jakoby pro sebe. Náhle k nim přistoupil nějaký starší, trochu plešatý pán v širokém letním plášti a se slaďounkým pohledem. Nadzvedl klobouk a medovým hláskem se všem společně představil jako statkář Maximov z Tulské gubernie. Hned projevil zájem o rozpaky našich pocestných. "Starec Zosima žije v poustevnách, v docela uzavřených poustevnách, asi čtyři sta kroků od kláštera, přes lesík, přes lesík." "To já prosím vím, že přes lesík," odpověděl Fjodor Pavlovič, "ale cestu si dobře nepamatujeme, dlouho jsme tu nebyli." "Touhle bránou a rovně lesíkem lesíkem. Pojďme. Račte já musím sám já sám Semhle, sem." Vyšlil bránou a dali se lesem. Statkář Maximov, asi šedesátiletý muž, ne že by šel, ale spíš běžel podle nich a všechny si je prohlížel s křečovitou, značně nevhodnou zvědavostí. Pohled měl nějak vytřeštěný. "Víte, my jdeme k tomu starci ve své záležitosti," poznamenal přísně Miusov, "máme u té osobnosti abych tak řekl slíbenou audienci a proto jsme vám sice vděční, že jste nám ukázal cestu, ale nezveme vás, abyste k němu šel s námi." „Já tam byl já už tam byl. Un chevalier parfait!" a statkář luskl pochvalně prsty. ..Kdo je chevalier?" zeptal se Miusov. Starec, ukvělý starec, starec. Čest a sláva klášteru! Zosima to je takový starec. Jeho zmatenou řeč přerušil malý, velmi bledý a vyzáblý mníšek s mnišskou čepicí, který pocestné dohnal. Fjopdor Pavlovič a Miusov se zastavili. Mnich se nadmíru zdvořile, takřka po pás uklonil a řekl:"Otec převor vás všechny uctivě prosí, pánové, abyste u něho po návštěvě v poustevnách pojedli. V jednu hodinu, ne později. A vás také." obrátil se k Maximovu. "Rozhodně přijdu" zvolal Fjodor Pavlovič, nadmíru potěšen pozváním,"dozajista. Víte, my všichni dali slovo, že se tu budeme slušně chovat." A co vy, Petře Alexandroviči, ráčíte taky ?""To bych prosil že ano! Proč bych sem jinak jezdil, než abych poznal všechny ty zdejší zvyky. Jen jedno mi dělá starost, totiž že jsme tu teď sami, Fjodore Pavloviči..." „Ano, po Dmitriji Fjodorovičovi není ještě ani památky."„Taky by bylo znamenité, kdyby vůbec nepřišel. Myslíte, že je mi ta vaše tahanice příjemná, ještě k tomu s vámi jako nádavkem ? Tak k obědu přijdeme, vyřidte otci převorovi náš dík," obrátil se k mníškovi. "Mám uloženo zavést vás až k starcovi," odpověděl mnich.

„Když je to tak, půjdu k otci převorovi, já zatím půjdu rovnou k otci převorovi," zašvadronil statkář Maximov. "Otec převor je v této chvíli zaměstnán, ale jak je vám libo" nerozhodně upozornil mnich. "Neobyčejně dotěrný dědous," poznamenal nahlas Miusov, když se Maximov rozběhl zpátky ke klášteru. "Je podobný von Sohnovi," řekl najednou Fjodor Pavlovič. "Nic jiného nevíte. Čímpak je podobný von Sohnovi? Viděl jste vůbec von Sohna ?" "Viděl jsem jeho fotografii. I když ne obličejem, je mu podobný něčím nevysvětlitelným. Dokonalý druhý exemplář von Sohna. To já hned poznám podle toho, jak se tváří." "Tak dobře; jste v tom znalcem. Ale poslyšte, Fjodore Pavloviči, před chvílí jste se ráčil zmínit, že jsme si slíbili chovat se jak se patří, pamatujete se ? Říkám vám, nezapomínejte na to. Začnete-li se svými šaškovinami, nestrpím, aby mě tu stavěli vám na roven." Vidíte, jaký je," obrátil se k mnichovi, "až se s ním bojím jít k slušným lidem." Na mníškových bledých, bezkrevných rtech se objevil jemný mlčenlivý úsměv, svým způsobem trochu zchytralý. Ale neřekl nic a bylo až dost zřejmé, že zachoval mlčení ze sebe-úcty. Miusov se zakabonil ještě víc. "E, hrom do nich do všech, je to jenom za staletí vytříbená vnější forma, ale v podstatě šarlatánství a nesmysl!" mihlo se mu hlavou. "Tady jsou poustevny, jsme na místě" zvolal Fjodor Pavlovič. "Ohrada a brána jsou zavřené." Začal se ze široka křižovat před svatými, namalovanými po stranách brány a nad ní.

"Jiný klášter, jiná řehole," prohodil. "Sem do pousteven se uchýlilo pětadvacet zbožných mužů, dívají se na sebe a jedí zelí. A tou bránou nevejde jediná žena, to je zvlášť pozoruhodné. A opravdu to tak je. Ale neslyšel jsem, že starce přijímá taky dámy ?" zeptal se najednou mníška. "Ženy z lidu tu jsou i teď, tamhle u pavláčky, leží tam a čekají. A pro dámy z vyššího stavu jsou na té pavlači, ale mimo ohradu, upraveny dva pokojíky, tamta okna; starec tam chodívá, když je zdráv, vnitřním průchodem, tedy zas také za ohradu I dnes tu čeká jedna charkovská statkářka se svou ochrnutou dcerou, paní Chochlakovová. Asi slíbil, že k nim přijde, třebas v poslední době tak zeslábl, že už se stěží může ukázat i lidu.""Tak přece jen si udělali v poustevnách zadní dvířka k paničkám.Nemyslete si, ctihodný otče, že já něco tento, to já jenom tak. Víte, na Athosů, jestli jste o tom slyšel, tam jsou nejen zakázány ženské návštěvy, ale nesmějí tam vůbec tvorové ženského pohlaví, tedy ani slepičky, krůty, jalůvky.""Fjodore Pavloviči, já se vrátím, nechám vás tu samotného a beze mne vás odsud vyvedou, to vám předpovídám!"Co proti mně máte?, Petře Alexandroviči? Jen se podívejte zvolal najednou a vešel do ohrady, "v jakém růžovém údolí tu žijí."A opravdu, růže tam sice teď nebyly, ale plno vzácných a krásných podzimních květin všude, kde se jen daly nasázet.Pěstovali je patrně zkušené ruce. Záhony se táhly kolem kostela i mezi hroby. Také dřevěný, přístřeškem opatřený přízemní domek se starcovou celou byl obklopen květinami."Bylo to taky za předešlého starceVarsonofije? Ten prý krásu neměl rád, vyskakoval a bil holí i osoby dámského pohlaví,"zeptal se Fjodor Pavlovič, když vystupoval na zápraží. "Stařec Varsonofij se skutečně někdy zdál jako pomatený, ale říká se také mnoho hloupostí. Holí nikdy nikoho nebil," odpověděl mníšek. "Ted" mějte chvilinku strpení, pánové, ohlásím vás." "Fjodore Pavloviči, naposledy, naše podmínka, slyšíte?Chovejte se slušně, sic vám to oplatím," stačil ještě zabručet Miusov. Naprosto nechápu, proč se tolik rozčilujete," posměšně namítl Fjodor Pavlovič, "snad se nebojíte svých hříšků? On prý vyčte z oči, co má kdo na svědomí. A že vám tolik záleží na jejich mínění, vám, takovému Pařížanovi a pokrokovému pánovi, to mě tedy opravdu překvapuje!" Ale Miusov už neměl čas odpovědět na tento sarkasmus,

protože byli vyzváni, aby šli dál. Miusov vešel poněkud podrážděn. "Jak se znám, jsem rozzlobený, budu se hádat. Začnu se rozčilovat - a snížím sebe i myšlenku," mihlo se mu hlavou.

II Starý šašek

Vstoupili do pokoje skoro současně se starcem, jenž přišel ze své komůrky, jakmile se objevili. V cele už předtím na starce čekali dva řeholní kněží z pousteven; jeden z nich byl otec knihovník a druhý otec Paisij, člověk nemocný, ač ne starý, a jak se o něm říkalo, velmi učený. Kromě toho stál v koutě mladík (zůstal tam i celou dobu potom) v civilním kabátě, na pohled asi dvacetiletý, seminarista a budoucí theolog, z nějakého důvodu chráněnec kláštera a mnichů. Byl dost velký, měl svěží obličej s širokými lícními kostmi a jeho uzounké hnědé oči se dívaly bystře a pozorně. Tvářil se naprosto uctivě, ale bez nevhodné podlízavosti. Hosty ani neuvítal poklonou, nepokládaje se za osobu jim rovnou, nýbrž podřízenou a závislou. Starec Zosima přišel v průvodu novice a Aljoši. Řádoví kněží vstali a pozdravili ho hlubokou poklonou, až se prsty dotkli země, pokřižovali se a políbili mu ruku. Starec jim požehnal, stejně hluboce se každému uklonil, dotýkaje se prsty země, a vyžádal si i jejich požehnání. Celý ten obřad se konal velmi vážně, naprosto ne jako nějaká každodenní zvyklost, nýbrž takřka s citem. Ale Miusovu připadalo, že se to všechno dělá jen pro dojem. Stál v čele skupiny, se kterou přišel, a byl by měl - ještě včera večer o tom dokonce uvažoval - nehledě k nějakému přesvědčení a z pouhé zdvořilosti přistoupit a dát si aspoň od starce požehnat (protože je to tu zvykem), když už by mu nepolíbil ruku. Ale jak viděl u řeholních kněží všechno to klanění a obřadné líbání, v jediném okamžiku své rozhodnutí změnil: důstojně a vážně se dost hluboko po společensku uklonil a odstoupil zas k židli. Přesně stejně si počínal Fjodor Pavlovič, pitvořil se tentokrát po Miusovovi jako opice. Ivan Fjodorovič se uklonil velmi vážně a uctivě, ale také s rukama podle těla a Kalganov upadl do takových rozpaků, že nepozdravil vůbec. Starec svěsil ruku, kterou už zvedal k žehnání, ještě jednou se jim poklonil a požádal všechny, aby se posadili. Aljošovy tváře se zarděly; styděl se. Jeho zlé předtuchy se splňovaly. Starec si sedl na velmi staromódní mahagonovou, kůží čalouněnou pohovečku a hosty kromě řeholních kněží umístil u protější stěny do jedné řady na čtyřech, také mahagonových křeslech potažených černou, hodně prodřenou kůží. Řeholní kněží se posadili po stranách, jeden u dveří, druhý u okna. Seminarista, Aljoša a novic zůstali stát. Celý pokoj byl velmi

těsný a vypadal nějak zašle. Věci a nábytek byly hrubé, chudobné a jen ty nejnutnější. Na okně dva květináče a v koutě mnoho ikon, z nichž jedna nápadně velká, představovala Matku boží a pocházela z doby dávno před rozkolem. Před ní hořela lampička. Vedle visely dvě další ikony, zářící kovovou výzdobou, dále figurky andělů, porcelánová velikonoční vajíčka, katolický slonovinový krucifix a objímající jej Mater dolorosa a několik evropských rytin, provedených podle obrazů italských mistrů z minulých století. Od těchto krásných a cenných rytinových reprodukcí se nápadně odráželo několik docela prostonárodních ruských barvotisků světců, biskupů apod., jaké se prodávají za několik kopejek na každém našem trhu. Na jiných stěnách visely litografické podobizny soudobých i zemřelých církevních hodnostářů. Miusov letmo obhlédl celou tu bezduchou výzdobu a zkoumavě se zadíval na starce. Svých názorů si cenil a ta slabůstka u něho byla jistě omluvitelná, máme-li na zřeteli, že mu bylo už padesát, že tedy dosáhl věku, kdy rozumný, hospodářsky zajištěný a světa znalý člověk vždycky začne brát sám sebe vážněji, někdy i proti své vůli.Starec se mu nelíbil hned od první chvíle. V jeho obličeji bylo skutečně cosi, co by se nelíbilo i mnoha jiným lidem než Miusovu. Byl to pomenší, shrbený človíček s nápadně slabýma nohama, teprve pětašedesátiletý, ale nemoc způsobila, že vypadal mnohem starší, aspoň o nějakých deset let. Obličej měl hodně vyhublý a celý posetý drobnými vráskami, hlavně kolem očí. Oči byly malé, jasné, bystré a zářivé, trochu jako dva zářící body. Šedivých vlasů mu zůstalo poskrovnu jen na skráních, kozí bradku měl kratičkou a řiďounkou, často se usmívající rty tenké jako dva provázky. Jeho nos nebyl dlouhý, ale špičatý jako ptačí zobáček. "Podle všech

známek zlá a malicherně pyšná dušička," mihlo se Miusovu hlavou. Byl se sebou vůbec velmi nespokojen. Bití hodin pomohlo začít rozmluvu. Malé laciné nástěnné hodiny se závažími rychle odbily dvanáctou.

"Zrovna správný čas," zvolal Fjodor Pavlovič, "a můj syn Dmitrij tu pořád ještě není. Omlouvám se za něho, posvátný starce! (Aljoša sebou nad tím ,posvátným starcem celý až trhl.) Já sám jsem vždycky na minutku přesný a pamatuji, že dochvilnost je zdvořilost králů." "Ale vy snad přece nejste král," hned se nepřemohl Miusov. "To je pravda, král nejsem. Pomyslete si, Petře Alexandroviči, že jsem to i sám věděl, na mou duši! A vždycky řeknu něco tak nevhod! Vaše Důstojnosti!" zvolal s náhlým pathosem: "Vidíte před sebou učiněného šaška! Tak se vám představuji. Je to bohužel můj starý zvyk! A že někdy žvaním nevhod, to já dělám s dobrým úmyslem, s tím úmyslem, abych lidi rozesmál a pobavil. To se přece musí, ne ? Před nějakými sedmi lety jsem přijel do takového bídného městečka, měl jsem tam obchůdky a začínal jsem s nějakými kupci společný podnik. Tak jdeme k ispravnikovi, protože jsme ho museli o leccos požádat a pozvat na oběd. Přijde ispravnik, velký, tlustý, světlovlasý, zamračený - to jsou na takové věci ti nejnebezpečnější, mívají potíže s játry. Já rovnou k němu, a víte, s takovou nenuceností člověka znalého světa povídám: ‚Pane ispravniku, prosím vás, buďte abych tak řekl naším Nápravníkem!' a on na to: Jakým Nápravníkem ?' Já už hned v tu chvilku vidím, že to nevychází, ispravnik tam stojí vážný a nasupený, tak povídám: ‚To já jenom žertem, aby bylo veseleji, protože pan Nápravník je přece náš slavný ruský dirigent a my právě potřebujeme taky jakéhosi dirigenta, aby v našem podniku vládla harmonie. Tak jsem to přece vysvětlil a přirovnal docela rozumně, ne? ‚Promiňte,povídá, ‚já jsem ispravnik a žádné vtipy na svůj titul netrpím. Obrátí se a jde pryč. Já za ním volám : ‚Ano, ano, jste ispravnik, a ne Nápravník!" - "Ne,"povídá ‚když jste to řekl, tak jsem tedy Nápravník A představte si, naše záležitost se pokazila! To já vždycky, pokaždé to tak vyvedu, že si ze samé přívětivosti uškodím! Jednou, už je to mnoho let, povídám jednomu důležitému pánovi:"Vaše manželka si prosím nikoho nepustí k tělu,"mínil jsem to ve smyslu počestnosti, tedy mravní přísnosti a on na to najednou: ‚Copak jste to zkoušel?' Já jsem se neudržel,řekl jsem si, že budu přívětivý, tak povídám:"Ano prosím zkoušel. Ten vám mi tenkrát dal. Ale to už je dávno takže už člověku není hanba o tom mluvit; věčně si takhle škodím!" Děláte to i teď znechuceně zabručel Miusov. Starec si mlčky prohlížel jednoho i druhého. Ale jděte. Pomyslete si, že i to jsem věděl, Petře Alexandroviči , a víte tušil jsem že to dělám, sotva jsem začal mluvit, víte tušil jsem dokonce, že mě za to pokáráte. Když já vidím, že se mi žert nedaří, Vaše Důstojnosti, v tu chvilku se mi začnou obě tváře lepit k dolním dásním, je to jako taková křeč, to mám už od mládí, když jsem býval u šlechticů příživníkem a tím se živil. Jsem komediant od kosti, od narození hotový pomatenec, Vaše Důstojnosti; třeba se ve mně usadil takový zlý duch, ostatně menšího kalibru, protože být něco lepšího, vybral by si jiné bydlení. Ale u vás, ne, PetřeAlexandroviči u vás to taky za moc nestojí. Zato věřím,v boha věřím Teprve v poslední době jsem zapochyboval, ale teď sedím a očekávám velká slova. Jsem jako filosof Diderot Vaše Důstojnosti. Snad to víte, přesvatý otče, jak za carevny Kateřiny filosof Diderot přišel k metropolitovi Platonovi. Vejde a rovnou spustí: "Bůh není.' Na to velký arcipastýř zvedne prst a odpoví: ‚Říká blázen v srdci svém: Není boha. Filosof mu hned padne k nohám: ‚Věřím, křičí, ‚a chci být pokřtěn." "Tak ho hned na místě pokřtili. Kněžna Daškovová mu byla kmotrou a Poťomkin kmotrem." "Fjodore Pavloviči, to je nesnesitelné! Víte přece sám, že mluvíte nesmysly a že ta hloupá anekdota je lež, nač tedy tu komedii?" promluvil chvějícím se hlasem Miusov; docela už zanechal přemáhání. "Celý život jsem tušil, že je to lež!" uneseně zvolal Fjodor Pavlovic. "Pánové, teď vám zato povím čistou pravdu. Velký starce! Odpusťte, to poslední o Diderotově křtu jsem si teď přibásnil, zrovna v tu chvilku, jak jsem mluvil, a předtím mi to nikdy ani nenapadlo. Přibásnil jsem to pro větší pikantnost. Proto tedy ta komedie, Petře

Alexandroviči, to abych byl příjemnější. Ostatně někdy ani sám nevím proč. A co se týče Diderota, já to ‚říká blázen' slyšel už za svých mladých let bůhvíkolikrát od zdejších statkářů, když jsem u nich žil; taky jsem to slyšel od vaší tetinky, Petře Alexandroviči, od Mavry Fominišny. Oni jsou všichni dodnes přesvědčeni, že se bezbožný Diderot přišel k metropolitovi Platonovi přít o Boha." Miusov vstal. Ztratil nejen trpělivost, ale skoro i sebevládu. Zuřil a uvědomoval si, že se tím sám zesměšňuje. V cele se skutečně dělo něco neslýchaného. Snad už čtyřicet nebo padesát let tam i za dřívějších starců chodili návštěvníci, ale vždycky dávali najevo jen opravdovou úctu. Vcházeje do cely, skoro každý cítil, že se mu prokazuje velká milost. Mnozí poklekali a zůstávali klečet po celou dobu návštěvy. Mnoho vyšších nebo také velmi učených osob, ba i někteří proti-církevně smýšlející lidé, kteří přicházeli ze zvědavosti nebo z jiného důvodu, ať vstupovali s ostatními nebo měli rozmluvu o samotě, všichni do jednoho si kladli za nejpřednější povinnost chovat se po celou dobu návštěvy naprosto uctivě a šetrně. Dbali toho tím spíš, že se zde nic neplatilo: byla tu jen na jedné straně láska a milost, na druhé pak kajícnost a touha nalézt odpověď na nějakou těžkou duchovou otázku nebo překonat zlou chvíli v životě vlastního srdce. Nečekané šaškovské šprýmy Fjodora Pavloviče, projevující neúctu k místu, kde byl, vyvolaly proto u ostatních návštěvníků nebo aspoň u některých z nich rozpaky a údiv. Řeholní kněži se sice tvářili stále stejně, ale vyčkávali vážně a pozorně, co řekne starec, a podle všeho se už chtěli zvednout jako Miusov. Aljošovi bylo do pláče a stál se svěšenou hlavou. Nejpodivnější mu připadalo, že jeho bratr Ivan Fjodorovič, na kterého jedině spoléhal, protože jen on měl na otce takový vliv, že by ho mohl zarazit, seděl teď se sklopenýma očima docela nehybně ve svém křesle a patrně i s jakýmsi zvídavým zájmem čekal, jak to všechno dopadne, jako by s tím neměl nic společného. Na seminaristu Rakitina, také svého dobrého známého a skoro důvěrného přítele, se Aljoša nemohl ani podívat, protože znal jeho myšlenky (ač je znal v celém klášteře jen on). "Promiňte mi..." oslovil Miusov starce, "zdá-li se vám snad, že mám účast na tomto nedůstojném žertu. Chybil jsem, když jsem se domníval, že i takový člověk jako Fjodor Pavlovič se bude snažit při návštěvě u tak úctyhodné osoby pochopit své povinnosti. Netušil jsem, že se budu muset omlouvat právě proto, že jsem přišel s ním." Petr Alexandrovič nedomluvil a v největších rozpacích už chtěl odejít. "Upokojte se prosím," zvedl se pojednou starec, postavil se na vetché nohy, vzal Petra Alexandroviče za obě ruce a posadil ho zas do křesla. "Buďte prosím klidný. Zvlášť vás prosím, abyste byl mým hostem," pak se uklonil, obrátil se a usedl znova na svou pohovečku. "Velký starce, vyslovte se, urážím vás svou živostí nebo ne ?" volal náhle Fjodor Pavlovič a chopil se oběma rukama opěradla křesla, jako by se chystal vyskočit, dostane-li nepříznivou odpověď." "Vás také snažně prosím, abyste se upokojil a neostýchal se ," důrazně ho vyzval starec. "Neostýchejte se, buďte úplně jako doma. Hlavně se sám před sebou tolik nestyďte, protože jen z toho to všechno je." ,,Úplně jako doma? Tedy v přirozené podobě? Ó, to je toho, příliš mnoho, ale s pohnutím přijímám! Víte, blahoslavený otče, v přirozené podobě si mě nežádejte, to neriskujte, do přirozené podoby se nedostanu ani sám. Upozorňuju na to, abych vás varoval. Nu, a všechno ostatní je dosud skryto v neznámu, ač by mě leckdo rád očernil. To říkám na vaši adresu Petře Alexandroviči, ale vám, přesvatá bytosti, mohu vyslovit jen své nadšení!" Vstal, pozvedl ruce a zvolal: "Požehnaný život, který tě nosil, a prsy, které tě kojily, obzvláště prsy! Svými slovy, abych se sám před sebou tolik nestyděl, protože jen z toho to všechno je, těmi slovy jste mě jakoby naveskrz pronikl a uvnitř přečetl. Vždycky mi pořád připadá, když přijdu mezi lidi, že jsem ze všech nejhnusnější a že mě všichni mají za šaška, a tak si řeknu, dobrá, budu tedy opravdu dělat šaška a vašeho soudu se nebojím, protože jste všichni do jednoho hnusnější než já! A proto jsem tedy šaškem, šaškem ze studu, velký starce, ze studu. Řádím jedině z podezřívavosti. Kdybych si jen byl jist, když někam jdu, že mě budou všichni hned mít za náramně milého a rozumného chlapíka - můj ty Bože! - jak hodný člověk by ze mne hned byl! Učiteli," padl najednou na kolena, ,,co mám dělat, abych získal život věčný ?" I teď se dalo

těžko posoudit, zda žertuje neboje skutečně tak dojat. Starec na něho pohlédl a s úsměvem odpověděl: "Dávno víte sám, co máte dělat, rozumu máte dost: neoddávejte se opilství, buďte umírněný v řeči, neoddávejte se tělesnému chtíči ani zbožňování peněz a zavřete své výčepy. Nemůžete-li všechny, zavřete aspoň dva tři. Ale hlavně nelžete, to je nejdůležitější." "Míníte tím toho Diderota?" "Ne, něco jiného než Diderota. Nelžete hlavně sám sobě. Kdo sám sobě lže a poslouchá vlastní lež, dochází k tomu, že už žádnou pravdu ani v sobě, ani kolem sebe nerozeznává, a tím upadá do neúcty k sobě i jiným. Nemá-li však k nikomu úctu, přestává milovat, a aby se bez lásky zaměstnal a pobavil, oddává se vášním a hrubým požitkům, až klesá ve svých neřestech do úplné zvířeckosti. To všechno pochází z neustálé lži jak jiným, tak i sobě. Kdo lže sám sobě, může se také nejspíš urazit. Vždyť někdy je velmi příjemné být uražen, není-liž pravda ? A přece takový člověk ví, že ho nikdo neurazil, že si urážku jen sám vymyslel, pro pěknější a malebnější dojem vylhal, něco zveličil, chytil se nějakého slova a udělal z komára velblouda - všechno to dobře ví, a přece se urazí, příjemně a s velkým požitkem se urazí, a tím pak dojde i ke skutečné nenávisti. Ale vstaňte, posaďte se, prosím vás, vždyť to jsou také všechno nepravdivé pózy." "Blahoslavený muži! Dovolte, abych vám políbil ručku," přiskočil Fjodor Pavlovič a rychle vtiskl na starcovu vyhublou ruku mlaskavý polibek. "Ba právě, ano, je příjemné být uražen. To jste řekl tak pěkně, že jsem něco takového ještě neslyšel. Ba právě, ano, já jsem se opravdu celý život urážel pro požitek, z estetické záliby, protože být uražen je leckdy nejenom příjemné, ale i líbivé. Na to jste zapomněl, velký starče,líbivé! To si musím zapsat do notesu. A lhal jsem, celý život jsem lhal, každý den a každou hodinu. Jsem vpravdě lež a otec lži Vlastně otec lži asi ne, to já si pořád pletu citáty, třeba tedy syn lži, však to stačí. Jenže anděli milý. takový Diderot, to se někdy smí! Diderot neuškodí, ale některé jiné slovíčko ano. Velký starče, málem bych byl zapomněl a přece jen si už před dvěma lety umínil, že se zde budu informovat, zvlášť sem zajedu a důkladně se vyptám, jenom nedovolte Petrovi Alexandroviči, aby mě přerušoval. Chci se zeptat na tohle: je to pravda, velký otče, že někde v životech svatých je psáno o nějakém svatém, který byl mučen pro víru, a když ho potom sťali, vstal prý, svou hlavu zvedl, radostně ji zlíbal a dlouho šel s hlavou v rukou, radostně ji líbaje. Ctihodní otcové, je to pravda nebo ne?" ,,Ne, to není pravda," odpověděl starec. ,,Nic takového v celých životech svatých není. O kterém svatém říkáte, že je to psáno ?" zeptal se otec knihovník. "Sám nevím, o kterém. Nemám ani zdání. Povídali mi to, byl jsem oklamán. A víte, kdo to říkal ? Tuhle Petr Alexandrovič Miusov, ten, co se před chvílí rozzlobil kvůli Diderotovi, zrovna ten to říkal." ,,To jsem vám nikdy neřekl, já s vámi nikdy ani nemluvím." ,,To je pravda, mně jste to nevyprávěl. Ale povídal jste to společnosti, kde jsem taky byl, je to přes tři roky. Svým žertovným vyprávěním jste otřásl mou vírou, proto se o tom zmiňuji, Petře Alexandroviči. Vy jste nic nevěděl, nic netušil, ale já se vrátil domů s otřesenou vírou a od té doby kolísám pořád víc a víc. Ano, Petře Alexandroviči, byl jste původcem velkého hříchu! To už není jenom Diderot!"Fjodor Pavlovič se strojeně rozohnil, ač bylo všem jasné, že

zas už hraje komedii. Ale Miusov byl přesto citelně dotčen. "Tukový nesmysl, všechno je to nesmysl," mumlal. "Možná, že jsem to skutečně někdy řekl, jenže ne vám. Mně samému to někdo vyprávěl. Slyšel jsem to v Paříži od jednoho Francouze, že prý se to u nás při mši čte ze života svatých. Je to velmi učený člověk, který studoval zvlášť statistiku Ruska. dlouho v Rusku žil. Já sám životy svatých nečetl ani číst nebudu. Při obědě se přece tlachá všechno možné. Obědvali jsme tenkrát." "Ano, vy jste si obědvali, ale já ztratil víru!" popichoval ho Fjodor Pavlovič. "Co je mi po vaší víře!" málem by byl křikl Miusov, ale přemohl se a opovržlivě prohodil: "Vy doslova pošpiníte všechno, čeho se jen dotknete." Starec pojednou vstal. "Promiňte, pánové, teď vás jen na několik minut opustím," oslovil všechny hosty, "čekají na mne lidé, kteří přišli ještě před vámi. Ale vy přece jen přestaňte lhát," dodal, obrátiv se s veselou tváří k Fjodorovi Pavloviči. Odcházel z cely a Aljoša s novicem

přiskočili, aby mu pomohli se schodů. Aljoša sotva popadal dech; byl rád, že může odejít, ale těšilo ho také, že starec není uražen a je v dobré náladě. Starec zamířil k pavlači, aby požehnal poutníkům, kteří na něho čekali. Ale Fjodor Pavlovič ho ještě ve dveřích cely zastavil: "Přeblahoslavený muži!" zvolal s citem. "Dovolte, abych vám ještě jednou zlíbal ručku! Opravdu, s vámi se věru dá mluvit, s vámi se dá vyjít! Vy myslíte, že vždycky tak žvaním a dělám šaška ? Abyste tedy věděl, hrál jsem celou tu dobu naschvál komedii, abych vás vyzkoušel. Pořád jsem vás jen ohledával, dá-li se s vámi vyjít. Najde se u vaší vznešenosti místečko pro mou pokoru? A vystavuji vám pochvalné vysvědčení: s vámi se dá žít! Ale teď už mlčím, celou dobu budu zticha. Sednu si do křesla a budu mlčet. Teď mluvte vy, Petře Alexandroviči, zůstal jste tu teď hlavní osobou na deset minut."

III Věřící prosté ženy

Dole u dřevěné pavláčky přistavěné k vnější straně ohrady se tentokrát kupily samé ženy, asi dvacet vesničanek. Byly zpraveny. že starec konečně přijde, a nahrnuly se tam plny očekávání. Na pavláčku vyšla i statkářka Chochlakovová s dcerou; obě také čekaly na starce, ale v místnosti určené pro urozené návštěvnice. Paní Chochlakovová, bohatá a vždycky vkusně ustrojená dáma, byla ještě dost mladá a velmi hezounká vdova, trochu bledá, s nápadně živýma, skoro úplně černýma očima. Bylo ji teprve třiatřicet a ovdověla už před pěti lety. Její čtrnáctiletá dcera měla ochrnuté nohy. Nebohá dívka nemohla chodit a už asi půl roku ji vozili v dlouhém pojízdném křesle. Měla půvabnou tvářinku, nemocí trochu pohublou, ale veselou. V jejich velkých tmavých očích s dlouhými řasami svítilo cosi nezbedného. Matka se už od jara chystala odvézt ji do ciziny, ale v létě ji zdržely věci týkající se statku. Chochlakovovy žily v našem městě, spíš pro tyto své záležitosti než jako zbožné poutnice, ale před třemi dny už jednou starce navštívily. Teď náhle přijely znova, a ač věděly, že starec takřka nikoho nepřijímá, naléhavě prosily, aby jim bylo ještě jednou dopřáno spatřit velkého lékaře."Čekaly teď až starec přijde. Matinka seděla na židli u dceřina křesla a na dva kroky od ní stál starý mnich, ne zdejší, nýbrž z nějakého vzdáleného severního kláštera, málo známého. Chtěl si také dát od starce požehnat. Ale starec přišel na pavlač a odebral se nejdřív přímo k lidu. Ženy se shlukly u zápraží s třemi schůdky, které spojovaly nízkou pavláčku s polem. Starec zůstal na horním schůdku, oblékl si štolu a začal k tlačícím se ženám žehnat. Přitáhly k němu za ruce jednu posedlou Sotva ho zahlédla, s nehorázným jekem se rozškytala a celá roztřásla jako v záchvatu božce. Starec jí položil na hlavu štolu, odříkal krátkou modlitbu a nemocná hned ztichla a upokojila se. Nevím, jak je to teď, ale v dětství jsem ve vesnicích a klášterech často vídal a slýchal takové posedlé. Lidé je vodili na mši a posedlé tam pištěly nebo štěkaly jako psi přes celý kostel, ale když kněz přišel s oltářní svátostí a nešťastnice k ní byly přivedeny, zuření hned přestalo a nemocné se vždycky na nějakou dobu klidnily. Jako dítě mě to velmi zaráželo a překvapovalo. Na mé vyptávání mi tenkrát někteří statkáři a hlavně moji učitelé v městě vysvětlili, že prý je to všechno přetvářka, aby ženy nemusely pracovat, že se domnělá posedlost dá vždycky zahnat náležitou přísností, a dotvrzovali to různými příběhy. Ale později jsem se k svému údivu dozvěděl od odborných lékařů, že to není přetvářka, nýbrž strašlivá ženská nemoc, rozšířená patrně především u nás v Rusku a svědčící o krutém osudu našich venkovských žen. Pochází prý z vysilující práce příliš brzy po těžkých nenormálních porodech, odbývaných bez jakékoli lékařské pomoci, kromě toho z beznadějného smutku, bití a jiného hrubého zacházení, které některé ženské povahy přece jen nesnášejí tak snadno jako většina ostatních. Co se pak týká podivného a okamžitého vyléčení běsnící a zmítající se ženy, sotva se přiblíží k oltářní svátosti, vysvětlovali mi je někteří jako přetvářku, ba i kejkle, které snad provádějí sami "klerikálové", ale podobá se pravdě, že to byl také docela přirozený jev. Ženy přivádějící nemocnou k svátosti, hlavně však nemocná sama, pevně věřily jako nesporné pravdě, že zlý duch, který se posedlé zmocnil, nikdy nesnese, aby

se přiblížila k svátosti a sklonila se před ní. U nervozní a ovšem také duševně choré ženy došlo proto vždycky (a muselo dojít) ve chvíli, kdy se sklonila před svátostí, k jakémusi otřesu celého jejího organismu, k otřesu, připravenému očekáváním zázraku, jakož i pevnou víru, že se zázrak stane. A také se stal, třebas i jen na chvilku. Právě tak se stal i teď, jakmile starec položil na nemocnou štolu. Mnohé z žen, které se tam kupily, přelévaly pod dojmem té chvíle slzy pohnutí a nadšení; jiné se snažily zlíbat aspoň kraj jeho šatu, některé nad něčím bědovaly. Všem žehnal a s některými rozmlouval. Posedlou už znal, byla z vesnice vzdálené jen asi šest verst od kláštera a vodily ji k němu i dřív. "Ty jsi z daleka!" ukázal na nějakou ženu, ještě dost mladou, ale nápadně hubenou a vysláblou, s obličejem spíš temně zašlým než osmahlým. Klečela a dívala se na starce nehybným pohledem, ve kterém bylo cosi nepříčetného. "Jsem z daleka, jsem, baťuško, odsud na tři sta verst. Z daleka otče z daleka," přisvědčila zpěvavě. Pravidelně pokyvovala hlavou ze strany na stranu, podpírajíc si tvář rukou, a mluvila jako by po vesnicku bědovala. Mezi lidem bývá mlčenlivé a pokorně trpitelské hoře; uzavírá se do sebe a mlčí. Ale je také hoře, které překypělo: prorazí si cestu pláčem a od té chvíle plyne v bědování, Hlavně u žen. Ale lehčí než mlčenlivé hořeni není. Bědování ulevuje jen tím, že ještě víc drásá a rve srdce. Takové hoře ani netouží po útěše a živí se vědomím své bezútěšnosti. Bědováni je pouhá potřeba neustále jitřit ránu."Ty jsi asi z města, viď?" pokračoval starec, se zájmem si ji prohlížeje."Jsem z města otče, z města, jsme z rolnického stavu, ale přišla jsem tě navštívit, otče. Slyšeli jsme o tobě baťuško, slyšeli. Pochovala jsem malého synáčka, tak jsem odešla na modlení. Ve třech klášterech jsem byla a řekli mi: Nastasjuško, zajdi taky tam, tedy jako k vám, můj milý, k vám. Tak jsem přišla, včera jsem byla na večerní mši a dneska jdu k vám. "Co tě trápí?" "Pláču pro synáčka, baťuško, šlo mu na třetí rok, jenom ještě tři měsíce a byly mu tři roky. Pro synáčka se soužím, otče, pro synáčka. Bylo to naše poslední, měli jsme s Nikituškou čtyři, ale nám dětičky umírají, můj milý, umírají nám. Tři první jsem pochovala, ani jsem je moc nelitovala, ale pochovala jsem toho posledního a nemohu na něho zapomenout. Jako by tady stál přede mnou, pořád ho vidím. Duši mi umořil. Podívám se na jeho prádýlko, na košilku nebo botičky, dám se do nářku. Rozložím si, co po něm zůstalo, každý ten kousíček, dívám se a brečím. Povídám Nikituškovi, svému muži,pusť mě, hospodáři, na modlení. On je drožkářem, nejsme chudobní, otče, to nejsme, máme vlastní živnost a svoje koníky i kočár. Ale k čemu je nám teď majetek? Můj Nikituška beze mne asi začal pít, jistě to tak bude, však taky už dřív, sotva nedohlídnu, hned se spouští. Ale já na něho teď ani nemyslím. Jsem už třetí měsíc z domu. Zapomněla jsem, na všechno jsem zapomněla a ani nechci pamatovat, protože nač bych u něho teď byla ? Skoncovala jsem s ním, skoncovala, se všemi jsem skoncovala. Na svůj dům a ten svůj majetek se nechci ani podívat, nejradši bych se ani neviděla na světě." "Podívej se, matko," oslovil ji starec, ,,za dávných časů našel jednou velký světec v chrámě takovou plačící matku, jako jsi ty, a také oplakávala jediného synáčka, kterého Bůh k sobě povolal. A světec jí řekl: ‚Což nevíš, jak smělá jsou taková děcka před božím trůnem ? V království nebeském není nikdo nad ně smělejší. Tys nám daroval život, Pane, říkají Bohu, ale sotva jsme ho spatřili, zase jsi nám ho vzal. A tak směle prosí a žádají, že Bůh je hned vyvyšuje do kůrů andělských. A proto,' pravil světec, ‚raduj se, ženo, a neplač, protože i tvůj synáček přebývá nyní u Boha v jeho andělských zástupech.' To tedy řekl světec za onoho času plačící ženě. A byl to velký světec, jak by tedy mohl tu ženu oklamat? Proto věz i ty, matko, že také tvůj synáček dlí teď jistě před božím trůnem, raduje se a veselí a prosí za tebe Boha. Plač tedy, ale raduj se." Naslouchala mu se sklopenýma očima a podpírajíc si tvář rukou. Zhluboka vzdychla. "Zrovna tak mě těšil Nikituška, říkal docela jako ty: ‚Nebuď bláhová, proč pláčeš, náš synek teď jistě prozpěvuje u Pána-boha s anděly. Říká mi to, ale sám pláče, vidím to, že pláče jako já. Nikituško, to já vím, povídám mu, kdepak by byl, když ne u Pánaboha, jenže už není tady s námi, Nikituško, jak tu u nás sedal! Kdybych já se na něho mohla jen jedinkrát aspoň podívat, jen jednou jedinkrát se podívat, ani bych k němu nesla, ani

bych nepromluvila, jenom bych se schovala v koutku, abych ho chvilinku viděla a slyšela, jak si venku hraje, nebo když přijde, jak zavolá tím svým hláskem: Maminko, kde jsi ? Kdybych ho jen uslyšela přejít těma nožičkama po světnici, jenom jedinkrát kdyby zacupital nožičkama, a pamatuju se, jak ke mně tak rychle utíká, dupy dupy, křičí a směje se, jen kdybych ty nožičky uslyšela, hned bych je poznala. Ale je pryč, baťuško, je pryč a nikdy už ho neuslyším! Tady mám jeho pásek, ale on je pryč a nikdy už ho neuvidím, nikdy už ho neuslyším.!" Vytáhla ze záňadří malý prýmkový pásek svého hošíka, a sotva se na něj podívala, celá se roztřásla vzlykotem, zakryla si rukama oči a mezi prsty sejí proudem vyřinuly slzy. "Jsi jako dávná ,Ráchel plačící synů svých, a nedala se potěšiti, protože jich není," řekl starec, "to je úděl, který je vám matkám, na zemi dán. Neutěšuj se tedy a nehledej útěchy, neutěšuj se a plač, ale pokaždé, když pláčeš, pamatuj neustále, že tvůj synáček je jeden z božích andělů, že na tebe shůry shlíží, vidí tě, raduje se z tvých slz a Pánubohu je ukazuje. Ještě dlouho budeš plakat tím velkým mateřinským pláčem, ale časem se ti promění v tichou radost a tvé hořké slzy budou jen slzami tichého pohnutí a očistou srdce, chránící před hříchy. Pomodlím se také za lehké odpočinutí tvého chlapečka, jakpak se jmenoval ?" Alexej, baťuško." "Milé jméno. Svatý Alexej, člověk boží?" "Velký světec.Pomodlím se za něho, matko, pomodlím, a také za tebe se pomodlím pro tvůj zármutek, i za tvého

manžela, ale je to hřích, že ho opouštíš. Jdi k manželovi a opatruj ho. Tvůj synáček shůry uvidí, že jsi opustila jeho otce, a zapláče nad vámi. proč rušíš jeho blaženost? Vždyť

žije, přece žije, neboť duše žije na věky, a i když ho v domě nevidíš prodlévá u vás neviditelně. Jakpak k vám má přijít, když říkáš,že se ti tvůj dům zprotivil ? Ke komu půjde, když

otce a matku nenajde pospolu ? Proto se ti o něm teď zdává a

soužíš se, ale potom ti sešle pokojné sny. Vrať se k muži matko, jdi ještě dnes." „Půjdu, můj drahý, když ty to říkáš, půjdu. Pohnul jsi mým srdcem. Nikituško, ty můj Nikituško, čekáš na mne, miláčku, čekáš?"jala se zas zpěvavě bědovat, ale starec se už obrátil k nějaké stařičké ženě, oblečené jinak než poutnice, spíš po městsku. Bylo jí vidět na očích, že má nějakou starost a chce něco říci. Pověděla o sobě, že je vdova po poddůstojníkovi, ne zdaleka, právě z našeho města. Má prý synka Vaseňku, sloužil někde v komisariátu a odjel na Sibiř do Irkutska. Dvakrát od

tamtud psal, ale teď už přes rok nepíše. Poptávala se po něm, ale vlastně ani neví, kam se obrátit. "A teď mi onehdy povídá Stěpanida Iljinišna Bedrjaginová, je to bohatá kupcová, Prochorovno, povídá, zajdi si do kostela a dej na modlení za lehké odpočinutí svého synka. Jeho duše pak zaleskni, povídala, a on ti napíše. To prý je docela jistý prostředek, povídá Stěpanida Iljinišna, a mnohokrát vyzkoušený. Jenže já teď opravdu nevím. Poklade náš, je to pravda nebo ne ? Bude to tak dobře ?" "Ani na to nemysli. Je to hanba i jen ptát se na to. Copak je to možné, aby se někdo modlil za lehké odpočinutí živého člověka, a ještě k tomu vlastní matka ? To je velký hřích na způsob čarodějnictví a budiž ti odpuštěn jen pro tvou nevědomost. Radši se pomodli k rychlé orodovnici a pomocnici Matce boží za synovo zdraví, a také aby ti odpustila ty nedobré myšlenky. A něco ti ještě povím, Prochorovno: tvůj synek se ti bud brzy vrátí, nebo jistě pošle psaní. Spoléhej na to. Jdi a bud teď klidná. Říkám ti, že tvůj synek žije." „Ty náš drahý, zaplať ti to Pánbůh, nás dobrodince, orodovníče za nás za všechny a naše hříchy." Ale starec si už mezi čekajícími všiml planoucích očí vysílené, ač ještě mladé vesničanky, na pohled souchotinářky. Dívala se mlčky a její oči o něco prosily, jako by se bála jít blíž. "Copak bys ráda, dcerko ?" "Dej mi rozhřešení, můj milý," odpověděla

tiše a pomalu, poklekla a poklonila se mu až k zemi. "Zhřešila jsem, otče drahý, a bojím se svého hříchu." Starec usedl na dolní schůdek a žena se k němu vkleče přiblížila. "Budou to tři roky, co jsem ovdověla," začala skoro šeptem a zachvívajíc se. "S mužem mi bylo těžko, byl starý a moc mě bil. Ležel, protože stonal; dívám se na něho a myslím si: co když se uzdraví a zase vstane, co potom ? Tak mi tenkrát přišla ta myšlenka." "Počkej," vyzval ji starec a sklonil se, až měl ucho u samých jejích rtů. Žena pokračovala tichým šeptem, takže ostatní nemohly nic slyšet. Brzy domluvila. "Budou to tři roky?" zeptal se starec. "Ano. Nejdřív jsem na to nemyslela, ale teď jsem začala stonat a trápím se." "Jsi z daleka?" "Na pět set verst odsud." .Vyzpovídala ses z toho?" .Vyzpovídala, dvakrát." "Připustili tě k přijímání ?" "Připustily. Bojím se, bojím se umřít." "Ničeho se neboj, nikdy se neboj a netrap se. Hlavně aby

tvé pokání nezesláblo, pak ti Bůh všechno odpustí. Na celém světě není ani nemůže být takový hřích, aby ho Bůh neodpustil. hříšníkovi opravdu kajícnému. Tak velký hřích, že by vyčerpal nekonečnou lásku boží, nemůže nikdo spáchat. Či snad

může být hřích, který by převýšil lásku boží? Dbej jen o neustálé pokání a strach nadobro zažeň. Věř, že tě Bůh miluje tak jak si ani nedovedeš pomyslet, že tě miluje třeba i s tvým hříchem a ve tvém hříchu. Je dávno psáno, že v nebi je větší radost nad jedním hříšníkem pokání činícím než nad deseti spravedlivými. Tak jdi tedy a neboj se. Na lidi se neroztrpčuj, pro křivdy a nehněvej. Nebožtíkovi v srdci odpusť všechno, čím ti ublížil, opravku se s ním smiž. Činíš-li pokání, také miluješ. A budeš li milovat, jsi už boží. Láskou se všechno vykoupí a spasí. Když i já, stejně hříšný člověk jako ty, mám s tebou soucit a lituji tě, tím spíš zajisté bůh.Láska je tak drahocenný poklad, že za ni můžeš koupit celý svět a vykoupíš nejen svoje, ale ještě i cizí hříchy Jdi a neboj se." Třikrát ji pokřižoval,sňal malou ikonku, kterou měl zavěšenu na krku, a zavěsil ji kolem krku ženě. Mlčky se mu poklonila až k zemi. Vstal a podíval se vesele na statnou vesničanku s kojencem v náruči. Já jsem z Vyšegorje, můj milý." „To ses trmácela s děťátkem šest verst. Copak chceš ?" „Přišla jsem se na tebe podívat. Já už u tebe byla, či se nemaluješ ? To valnou paměť nemáš, jestli jsi na mne už zapomněl. Povídali u nás, že stůněš, tak jsem si řekla, půjdu a uvidím sama. A jak tě teď vidím, copak ty jsi nemocný? Budeš živ ještě dvacet let, na mou pravdu! Jak bys taky mohl stonat, když se za tebe tolik lidí modlí ?" "Děkuji ti za všechno, má milá." "Taky k tobě mám malou prosbičku. Tuhle je Šedesát kopejek, dej je, můj milý, některé, co je chudší než já. Když jsem šla, tak jsem si řekla: radši je podaruju skrze něho, on už bude vědět, komu to dát." "Děkuji, má milá, děkuji, má dobrá. Mám tě rád. Jistě to udělám. To máš s sebou holčičku ?" "Ano, náš drahý, Lizavetu." "Bůh vám žehnej oběma, tobě i děťátku Lizavetě. Potěšila jsi mé srdce, matko. Sbohem, mé milé, sbohem, mé drahé, milované." Všem požehnal a všem se hluboce uklonil.

IV Malověrná dáma

Statkářská návštěvnice pozorovala celou starcovu rozmluvu s prostým lidem i žehnání, prolévala tiché slzy a otírala si je šátečkem. Byla to citově založená společenská dáma a měla v mnoha směrech upřímně dobré sklony. Když k ní starec konečně přistoupil, nadšeně ho uvítala: "Tolik, tolik jsem procítila, když jsem se dívala na celý ten dojemný výjev." rozechvěním ani nedomluvila. „Ó, chápu že vás lid miluje, já sama miluji lid, chci ho milovat, a jak také nemilovat lid, náš výtečný, ve své velikosti prostomyslný ruský lid!" "Jak se daří vaší dceři ? Přála jste si ještě se mnou mluvit ?" "Ó, naléhala jsem a úpěnlivě prosila, byla jsem ochotna klečet třeba tři dny před vašimi okny, až byste mi dovolil vejít. Přijely jsme k vám, velký hojiteli, abychom vyjádřily všechnu svou nadšenou vděčnost. Vždyť jste mou Lízu uzdravil, úplně uzdravil, a čím ? Tím, že jste se nad ní ve čtvrtek pomodlil a vložil na ni ruce. Přispěchaly jsme zlíbat ty ruce, dát průchod svým citům a zbožné úctě!"

"Jak to, že jsem ji uzdravil ? Vždyť pořád ještě leží v křesle!" "Ale noční horečky docela zmizely, už jsou to dva dny, právě od čtvrtka," s nervosním chvatem namítla dáma. "A nejen to, také jí zesílily nohy. Dnes ráno vstala úplně zdráva spala celou noc, podívejte se, jak zrůžověla a jak jí září očka! Předtím pořád plakala, a teď se směje, je veselá, plná radosti. Dnes nedala jinak, museli jsme ji postavit na nohy a zůstala celou minutu stát sama beze vší podpory. Chce se vsadit, že za čtrnáct dní bude tancovat čtverylku. Zavolala jsem zdejšího lékaře Gercenštuba - krčí rameny a říká, že se diví, že žasne.

A vy byste chtěl, abychom vás už nerušily, neletěly sem a neděkovali vám? Lise, poděkuj přece, poděkuj!" Lízina milá rozesmátá tvářinka najednou zvážněla, dívka

se pokud mohla v křesle nadzvedla, a dívajíc se na starce, sepjala před nim ruce; ale nevydržela tak a dala se zas do smíchu." "To já se směju, jemu!" ukázala na Aljošu, dětinsky rozzlobena sama na nebe, že nezachovala vážnost a rozesmála se . Kdo by byl pohlédl na Aljošu, stojícího na krok za starcem, všiml by si jeho tváře v okamžiku prudce zarděly. Oči mu blýsly a hned je sklopil.

"Lise vám má něco vyřídit. Jak se vám daří?" oslovila matinka pojednou Aljošu, podávajíc mu ručku ve slušivé rukavičce.Starec se ohlédl a pozorně se na Aljošu zadíval. Mladík přistoupil k Lise a s podivně rozpačitým úsměvem jí také podal ruku. Lise se zatvářila důležitě. Kateřina Ivanovna vám tohle posílá," podala mu malé psaníčko."Naléhavě vás prosí, abyste ji navštívil, ale opravdu co nejdřív a musíte prý jistě přijít, a nejenom slibovat." "Chce, abych ji navštívil ? Já abych ji navštívil. A proč ?" zamumlal Aljoša, hluboce udiven. Vypadal najednou docela starostlivě. "Ach to je všechno kvůli Dmitrijovi Fjodoroviči a všem i nedávným událostem," zběžně vysvětlila matinka. "Kateřina Ivanovna se teď rozhodla, ale ještě s vámi naléhavě potřebuje mluvit proč? To ovšem nevím, ale prosila, Abyste přišel co nejdřív. A vy jí vyhovíte, jistě jí vyhovíte, vždyť to je i křesťanská povinnost."

, Viděl jsem ji jen jedinkrát," pokračoval Aljoša pořád tak zaraženě.

"Ó, je to tak ušlechtilá, tak vznešená bytost! Už jen tím, co vytrpěla. Uvažte, co snesla a co teď snáší, uvažte, co ji čeká všechno je to hrozné, hrozné!" "Dobře, přijdu," rozhodl se Aljoša, když přečetl kratičký záhadný lístek, který kromě snažné prosby, aby přišel, neobsahoval žádné vysvětlení. "Ach, jak to od vás bude milé a krásné," najednou zvolala Lise, celá nadšena. "A já mamince říkala: za nic nepůjde, straní se světa. Jste opravdu, opravdu skvělý! Ale já vždycky myslela, že jste skvělý, a jsem ráda, že vám to teď mohu říci!" "Lise!" vážně ji napomenula matinka, ale hned se usmála. "Zapomněl jste na nás, Alexeji Fjodoroviči, vůbec k nám nechodíte. A Lise mi přece dvakrát říkala, že je jí dobře, jen když je s vámi." Aljoša zvedl sklopené oči, znova se najednou začervenal a znova se usmál, ač nevěděl proč. Ostatně starec ho už nepozoroval a rozmlouval s přespolním mnichem, který na něho čekal, jak už jsme řekli, u Lízina křesla. Byl to podle všeho docela prostinký mnich, to jest člověk prostého původu, s dost omezeným, neotřesitelným světovým názorem, ale věřící a svým způsobem umíněný. Řekl, že je odkudsi z dalekého severu, z Obdorska, od svatého Silvestra, z chudobného kláštera s pouhými devíti mnichy. Starec mu požehnal a vyzval jej, aby ho vyhledal v cele, až mu bude libo. "Jak se jen můžete odvážit takových skutků ?" zeptal se najednou mnich, ukázav důrazně a slavnostně na Lise. Narážel na její "uzdravení". "O tom se ovšem zatím nedá mluvit. Úleva ještě není úplné uzdravení a mohla nastat i z jiných příčin. Ale stalo-li se přece něco, nezpůsobila to jiná síla než jen úradek boží. Všechno je od Boha. Navštivte mě, otče," dodal starec, "nejsem vždycky schopen přijmout návštěvu; jsem nemocen a vím, že mé dny jsou sečteny." "Ó ne, ne, Bůh nám vás nevezme, budete ještě

dlouho, dlouho žít," zvolala matinka. "Co vám také je ? Vypadáte tak zdravý, veselý a šťastný."

"Dnes je mi nezvykle lépe, ale vím už, že to potrvá jen chvilku. Ve své nemoci se teď už bezpečně vyznám. A zdám-li se vám veselý, ničím mi nemůžete způsobit větší radost než takovým pozorováním. Neboť lidé jsou stvořeni ke štěstí, a kdo je úplně šťasten je přímo hoden říci o sobě: .Splnil jsem na tomto světě boží zákon. Všichni blahoslavení, všichni světci, všichni svatí mučedníci byli šťastni."

Ach, jak vy mluvíte! Taková smělá a vznešená slova!" zvolala matinka. "Když něco řeknete, projede to až k srdci. Ale přece štěstí štěstí - kde je? Kdo o sobě může říci, že je šťastný. Ach, když už jste byl tak dobrý a dovolil nám dnes ještě jednou se s vámi setkat, vyslechněte teď všechno, co jsem vám naposledy nedopověděla, co jsem se neodvážila říci, všechno čím tolik trpím, a tak dlouho, tak dlouho! Já trpím!Odpusťte mi. Trpím." a v jakémsi návalu prudkého citu sepjala před ním ruce. "Čím hlavně ?" "Trpím, protože dost nevěřím." "Dost nevěříte v Boha?" "Ach ne ne na to se neodvážím ani pomyslet, ale budoucí život to je taková záhada. A nikdo, opravdu nikdo ji neřeší! Slyšte vy jste přece léčitel a znalec lidské duše. Já se ovšem neodvažuji očekávat, že mi budete ve všem věřit, ale ujišťuji vás na svou čest a svědomí, že to neříkám z lehkomyslnosti. Myšlenka na budoucí posmrtný život mě souží a děsí, leká mě. A nevím, ke komu se obrátit, celý život jsem si netroufala. Teď se tedy osměluji obrátit se k vám. Ach bože, co si o mně teď pomyslíte!" Spráskla ruce. "Pro mé mínění se neznepokojujte," odpověděl starec. "Plně věřím, že vaše úzkost je upřímná."

"Ach, jsem vám tak vděčná! Víte, zavřu oči a myslím si: když všichni věří, kde se to vzalo ? A někdo tvrdí, že to všechno povstalo nejdřív ze strachu z hrozivých přírodních úkazů a že to všechno ve skutečnosti není. Řeknu si tedy, jak to, celý život jsem věřila, a teď, až zemřu, najednou nebude nic a jenom ,na hrobě vyroste lopuch, jak jsem četla u jednoho spisovatele? To je strašlivé! Jak zase získat víru ? Ostatně věřila jsem, jen když jsem byla malé dítě, mechanicky a bez převálení. Jak jen, jak to dokázat? Přišla jsem teď padnout vám k nohám a vyprosit si radu. Protože když zmeškám i tuto příležitost, za celý život mi už nikdo nedá odpověď. Čím to jen dokázat, jak sama sebe přesvědčit ? Ach, jak jsem nešťastná! Stojím a vidím kolem sebe, že je to každému jedno, skoro každému, nikdo se o to teď nestará a jen já to nemohu snést. To je strašné, strašné!" ,,To jistě. Ale dokázat se tu nedá nic, i když se přesvědčit můžete." "Jak ? Čím ?" "Zkušeností účinné lásky. Vynasnažte se účinně a neúnavně milovat své bližní. Podle toho, jak budete prospívat v lásce, budete se zároveň bezpečně přesvědčovat o jsoucnosti Boha a o nesmrtelnosti své duše. Dosáhnete-li pak v lásce k bližnímu úplného sebezapření, uvěříte bez pochybností a žádná pochybnost už vám nebude moci vniknout do duše. To je vyzkoušeno a je to jisté." "Účinné lásky ? To je další otázka - a jaká otázka! Víte, já tak miluji lidstvo, že, věřte mi, někdy toužím vzdát se všeho, všeho, co mám, opustit Lise a dát se k milosrdným sestrám. Zavřu oči, přemýšlím a sním a v takových chvílích v sobě cítím nepřemožitelnou sílu. Neodstrašily by mě žádné rány, žádné hnisavé vředy. Obvazovala a vymývala bych je vlastníma rukama, byla bych ošetřovatelkou takových trpitelů, jsem ochotna ty rány líbat." "I to už je mnoho a je to dobře, že v duchu sníte o tom, a ne o něčem jiném. Někdy třeba i opravdu vykonáte nějaký dobrý skutek." "Ano. Jenže jak dlouho bych takový život vydržela ?" prudce, skoro vášnivě pokračovala dáma. "To je nejdůležitější otázka! To je má nejtrýznivější otázka. Zavřu oči a ptám se sama sebe: vydržela bys dlouho na takové cestě? Co když nemocný, jehož rány vymýváš, neodpoví hned vděčností a začne tě naopak sužovat nějakými vrtochy ? Co když neocení tvou lidumilnou snahu, nevšimne si jí, začne na tebe křičet, hrubě si poroučet a třeba si i stěžovat u nějakých představených (to se často stává, když má nemocný velké bolesti) - co potom ? Vytrváš ve své

lásce, nebo ne ? A považte, s hrůzou jsem si musela odpovědět, že může-li vůbec něco okamžitě zchladit mou .účinnou' lásku k lidstvu, je to jedině nevděk Zkrálka pracuji za mzdu, žádám hned mzdu, to jest pochvalu a zaplacení láskou za lásku. Jinak nejsem schopna nikoho milovat !" Mluvila v záchvatu nejupřímnějšího sebemrskačství, a když ukončila, pohlédla na starce vyzývavě a odhodlaně. "To je navlas stejné, jako mi už dávno vyprávěl jeden lékař," poznamenal starec. "Byl to už starší člověk a nesporně rozumný. Mluvil stejně upřímně jako vy, ačkoliv žertoval, bolestně žertoval. .Miluji lidstvo, řekl mi, ,ale jedna věc mě přitom zaráží: čím víc miluji lidstvo vcelku, tím méně mám lidi rád každého zvlášť jako jednotlivé osoby. Ve snění jsem nejednou došel, řekl mi, k vášnivému odhodlání sloužit lidstvu a snad bych se skutečně dal za lidstvo i ukřižovat, kdyby to

bylo nějak najednou potřeba; ale na druhé straně nejsem s to vydržet s někým dva dny v jednom pokoji -jak vím ze zkušenosti. Jakmile je někdo blízko mne, jeho osobnost hned ruší mou sebelásku a omezuje mou svobodu. Dovedu ve čtyřiadvaceti hodinách začít nenávidět sebelepšího člověka: jednoho za to, že dlouho sedí u oběda, druhého za to, že má rýmu a pořád smrká. Stanu se nepřítelem každého, sotva se mi jen maličko přiblíží. Zato vždycky zůstávalo při tom, že čím víc nenávidím jednotlivé lidi, tím horoucnější je má láska k lidstvu vůbec." "A co si tedy počít? Co v takových případech dělat? Má si člověk zoufat ?" "Ne-, protože je dost i na tom, že se nad tím kormoutíte. Udělejte, co můžete, a bude vám to přičteno k dobru. Mnoho jste už vykonala, když jste dovedla tak hluboce a upřímně poznat sama sebe! Ale jestli jste se mnou mluvila tak upřímně, jen abyste slyšela pochvalu za svou pravdomluvnost jako teď ode mne, pak se ovšem ve skutcích účinné lásky daleko nedostanete. Zůstane jen při blouznění a celý život vám proklouzne mezi prsty jako přízrak. Tu arci zapomenete i na budoucí život u nakonec se sama nějak upokojíte." "Zdrtil jste mě! Teprve teď, právě v té chvíli, co jste mluvil, Jsem pochopila, že když jsem vám vyprávěla, že nesnesu nevděk, skutečně jsem jenom doufala, že mě pochválíte za mou upřímnost. Prohlédl a vystihl jste mě, mne samu jste mi vysvětlil!" "Opravdu to tak myslíte ? Nu, když jste se takhle přiznala, teď tedy věřím, že jste upřímná a máte dobré srdce. I jestli se nedočkáte štěstí, pamatujte vždycky, že jste na správné cestě, a neopouštějte ji. Hlavně se chraňte lži, každé lži, zejména lži sobě samé. Dozírejte na svou lež a v každé hodině, v každé minutě ji bedlivě pozorujte. Také se chraňte, abyste si jiné ani sebe neošklivila, protože to, co se vám zdá uvnitř vás ohyzdné, očišťuje se už i tím, že jste to v sobě zpozorovala. Chraňte se také strachu, ač je strach pouhým následkem každé lži. Nikdy se nelekejte své vnitřní slabosti v usilování o lásku a nelekejte se příliš ani svých zlých skutků. Litu ji, že vám nemohu říci nic utěšlivějšího, neboť účinná láska je ve srovnání s blouznivou kruté a děsivé předsevzetí. Blouznivá láska si žádá brzkého činu, rychle provedeného před očima všech. Lidé skutečně někdy dají i život, jen když oběť netrvá dlouho a je rychle dokonána jako na jevišti, a aby se všichni dívali a tleskali. Kdežto účinná láska je práce a kázeň, pro leckoho snad i celá věda. Ale předpovídám, že právě ve chvíli, kdy s hrůzou uvidíte, že jste se přes všechnu snahu nejenom nepřiblížila k cíli, ale snad se od něho i vzdálila, právě v tu chvíli, to vám předpovídám, svého cíle dosáhnete a jasně poznáte divotvornou sílu Boha, jenž vás stále miloval a tajemně vás vedl. Odpusťte, že s vámi nemohu zůstat déle, čekají na mne. Na shledanou." Dáma plakala. "A Lise, Lise, požehnejte jí, požehnejte jí!" trhla sebou náhle. "Ta za to ani nestojí, abych ji měl rád. Viděl jsem, jak celou tu dobu zlobila," žertem odmítl starec. "Pročpak jste se pořád smála Alexejovi ?" Lise se skutečně pořád bavila svou taškařinou: už dávno, už minule si všimla, že se před ní Aljoša stydí, že se na ni snaží nedívat, a to jí připadalo ohromně zábavné. Napjatě číhala, aby zachytila mladíkův pohled, Aljoša pak cítil, že se na něho upřeně dívá, a jako puzen neodolatelnou silou, přece jen na ni někdy pohlédl. Tu se mu hned vítězoslavně zasmála do obličeje. Aljoša přicházel do rozpaků a mrzel se ještě víc. Nakonec se od ní úplně odvrátil a schoval se za starcova záda. Ale za několik minut se pod vlivem téže neodolatelné

síly zas ohlédl, aby se přesvědčil, zda se na něho Lise ještě dívá. Uviděl, že se docela vyklonila z křesla, pozoruje ho ze strany a přeje si ze všech sil, aby se podíval. Když se setkala s jeho pohledem, dala se do takového smíchu, že se ozval i starec: "Pročpak ho, vy rozpusto, přivádíte do takových rozpaků ?" Lise se najednou docela neočekávaně začervenala, blýskla očkama a obličej jí náramně zvážněl. Pojednou rychle a nervosně spustila horoucně žalujícím, rozhorleným hlasem: "A proč on na všechno zapomněl? Když jsem byla malá, nosil mě na ruce a hráli jsme si spolu. On mě přece chodil učit číst, víte o tom ? Před dvěma lety říkal při loučení, že na mne nikdy nezapomene, že jsme navždycky přátelé, navždycky, navždycky! A teď se mě najednou bojí, copak ho sním? Proč nejde blíž ke mně, proč se mnou nemluví? Proč nás nechce navštívit ? Že byste ho nepouštěl, tím to není, přece víme, že chodí kam chce. Pro mne se nesluší ho zvát, a jestli nezapomněl, měl by si vzpomenout první. Ale to ne, on se teď stará o spásu duše Proč jste ho taky oblékli do té dlouhaté kutny. Rozběhne se a upadne." Tu se neudržela, zakryla si rukou obličej a nezadržitelně se rozesmála dlouhým, nervosním, otřásajícím a nezvučným smíchem. Starec ji s úsměvem vyslechl a něžně jí požehnal; když mu líbala ruku, náhle si ji přitiskla k očím a rozplakala se: "Nehněvejte se na mne, jsem husa, nestojím za nic. a Aljoša má možná pravdu, docela pravdu, že nechce chodit k takové k smíchu osobě." "Rozhodně ho k vám pošlu," řekl starec.

V. Staň se, staň se!

Starec zůstal venku asi pětadvacet minut. Bylo už půl jedné, a Dmitrij Fjodorovič, kvůli němuž se všichni sešli, pořád ještě nešel. Ale vypadalo to, jako by se na něho zapomnělo, a když se starec vrátil do cely, zastal své hosty zabrané do živé rozmluvy. Zúčastnil sejí především Ivan Fjodorovič a oba řádoví knězi. Zasahoval také Miusov, a patrné velmi prudce, ale zas neměl štěstí; dostal se nějak do pozadí a na jeho slova se málo reagovalo. To ještě stupňovalo podrážděnost, která se v něm stále hromadila. Miusov totiž už i předtím hleděl Ivana Fjodoroviče tak trochu přetrumfnout vědomostmi a těžce nesl, že s ním Ivan jedná poněkud povzneseně. "Dosud jsem byl aspoň vždycky na výši všeho, co je v Evropě nejpokrokovější, ale ta nová generace nás naprosto ignoruje," myslel si. Fjodor Pavlovič, jenž sám slíbil, že si sedne a bude mlčet, skutečně nějaký čas mlčel, ale s posměšným úsměvem pozoroval svého souseda Petra Alexandroviče a zřejmě ho těšilo, jak je popuzen. Už dávno se chystal leccos mu oplatit a teď nechtěl propást příležitost. Nakonec už se nezdržel, shýbl se k sousedovu ramenu a tiše ho ještě popíchl: "Pročpak vy jste vlastně po tom .radostně ji líbaje' neodešel a zůstal v tak nevhodné společnosti ? Inu proto, že jste se cítil ponížen a uražen, a zůstal jste, abyste se na oplátku pochlubil, jaká jste moudrá hlava. Ted už neodejdete, dokud se tou moudrostí nepochlubíte." "Zase začínáte ? Naopak, už půjdu." "Půjdete poslední, nejposlednější ze všech!" bodl znova Fjodor Pavlovič. Bylo to skoro v té chvíli, co se starec vrátil. Spor na okamžik přestal, ale starec se posadil na své dřívější místo a po všech se rozhlédl, jako by je vlídně vybízel, aby pokračovali. Aljoša, jenž už znal skoro každý jeho výraz, viděl jasně, že je hrozně unaven a přemáhá se. V poslední době starec někdy vysílením omdléval. Na jeho obličeji se teď objevila podobná bledost jako před takovými mdlobami a rty mu zbělely. Ale zřejmě nechtěl, aby se společnost rozešla, a snad při tom měl nějaký zvláštní úmysl. Ale jaký ? Aljoša ho bedlivě pozoroval. "Diskutujeme o velmi zajímavém článku tohoto pána," vysvětlil starcovi řádový kněz Josef, knihovník, a ukázal na Ivana Fjodoroviče. "Dochází k mnoha novým závěrům, ale myslím, že jeho myšlenka je dvojsečná. Tím článkem o církevním soudu a rozsahu jeho pravomoci odpověděl jistému duchovnímu, který napsal o té otázce celou knihu." „Váš článek jsem bohužel nečetl, ale slyšel jsem o něm," odpověděl starec, pozorně a bystře si Ivana Fjodoroviče prohlížeje. "Ten pán zaujímá velmi zajímavé stanovisko," pokračoval otec knihovník, "a ve věci církevního soudu patrně naprosto odmítá odluku církve od státu." "To jo zajímavé. Ale v jakém smyslu?" zeptal se

starec lvana Fjodoroviče. Ten mu konečně odpověděl, a ne s povýšenou zdvořilostí - toho se Aljoša ještě den předtím bál - , nýbrž skromně a zdrženlivě zřejmě přívětivě a patrně bez jakéhokoli postranního úmyslu. "Vycházím z toho, že míšení a zaměňování rozdílných živlů to jest podstaty církve a podstaty státu, je sice věčné, ale vlastně nepřípustné: nikdy nebude možno uvést oba ty živly nejen do normálního, ale ani ne do trochu souladného vztahu, protože celá věc je od základu nesprávná. Kompromis mezi státem a církví v takových oborech jako na příklad pravomoc soudů je podle mého názoru v podstatě a ve skutečnosti nemožný. Duchovní, se kterým jsem polemisoval, tvrdí, že církev zaujímá ve státě přesné a určité místo. Já proti tomu namítl, že církev má naopak celý stát obsáhnout v sobě, a ne zaujímat ve státě jen nějaký kout, a že i když je to z toho či onoho důvodu teď nemožné,musí to být v zásadě považováno za přímý a nejdůležitější úkol celého dalšího vývoje křesťanské

společnosti." "Zcela správně!" pevně a nervosně přisvědčil otec Paisij, mlčenlivý a učený řádový kněz. "To je čiré ultramontánství!" zvolal Miusov a netrpělivě přeložil nohu přes nohu. "My přece hory ani nemáme!" zvolal otec Josef, a obrátiv se zase k starci, pokračoval: "Článek odpovídá mimo jiné na tyto .základní a podstatné these odpůrce - duchovního, toho si všimněte. Předně, že ,žádná společenská organizace si nemůže a nemá osobovat moc rozhodovat o občanských a politických právech svých členů. Za druhé, že trestní ani civilní soudní pravomoc nemá náležet církvi a je neslučitelná s její povahou jednak jako zřízení božského, jednak jako lidského společenství pro náboženské účely, a konečně za třetí, že církev je království nikoliv z tohoto světa." "U duchovní osoby je to naprosto nedůstojné zahrávání se slovy!" nezdržel se a znova zasáhl otec Paisij. "Četl jsem knihu, proti kterou jste psal," obrátil se k Ivanu Fjodoroviči, "a podivil jsem se slovům duchovního, že církev je království nikoliv z tohoto světa. Není-li z tohoto světa, nemůže být vůbec na zemi. V Písmě svatém se slov ,nikoliv z tohoto světa' neužívá v takovém smyslu. Zahrávat si s takovými slovy je nepřípustné. Náš pán Ježíš Kristus přišel, právě aby na zemi zřídil církev. Království nebeské ovšem není z tohoto světa, nýbrž je na nebi, ale vchází se do něho jedině skrze církev, která byla založena a zřízena na zemi. Proto jsou světské slovní hříčky v tomto smyslu nepřípustné a nevhodné. Církev je vskutku království, je určena k panování a beze vší pochyby musí nakonec vládnout na celé zemi - jak nám bylo přislíbeno." Náhle umlkl, jako by se chtěl přemoci. Ivan Fjodorovič ho s úctou a pozorně vyslechl. Pak neobyčejně klidně, ale stejně ochotně a upřímně jako dosud pokračoval, obraceje se k starcovi: "Celý smysl mého článku je ten, že za dávných dob, ve svých prvních třech stoletích bylo křesťanství na zemi jedině v církvi a nebylo nic jiného než církev. Když se pohanské římské císařství rozhodlo stát křesťanským, nutně došlo k tomu, že stávajíc se křesťanským, pojalo církev do sebe, ale samo zůstalo i nadále v mnoha svých funkcích pohanské. V zásadě to tak bez pochyby muselo být. Řím jako stát podržel příliš mnoho z pohanské civilizace a filosofie, tak na příklad i samy cíle a základní zásady státu. Naproti tomu Kristova církev, když vešla do státu, nemohla se ovšem vzdát ničeho ze svých základních zásad - ze skály, na které spočívá - a nemohla sledovat jiné úkoly než ty, které jí pevně určil a zjevil sám Bůh, mezi nimi úkol změnit v církev celý svět, tudíž i celý dávný pohanský stát. V tomto smyslu, to jest se zřetelem na budoucnost, si tedy církev nemá hledat určité místo ve státě jako každý, společenský organismus' nebo jako ,lidské společenství pro náboženské účely', jak se vyslovuje o církvi autor, kterému odporuji, nýbrž naopak každý pozemský stát by se měl časem úplné proměnit v církev, odmítnout všechny úkoly neslučitelné s cíli církve a nebýt pak ničím jiným než církví. To všechno ho nijak nesníží, neubere mu to cti ani slávy velkého státu, ani to neztenčí slávu jeho vládců, nýbrž ho to jen odvede z nepravé, ještě pohanské a mylné cesty na správnou a pravou cestu, která jedině vede k věčným cílům. Autor knihy O zásadách církevní soudní pravomoci by tedy soudil správně, kdyby při zkoumání a výkladu těchto zásad pohlížel na ně jako na pouhý prozatimní kompromis, nutný ještě v naší hříšné a nedozrálé

době. Ale jakmile se spisovatel odvažuje říci, že zásady, které teď vysvětluje a z nichž některé tu uvedl otec Josef, jsou nezvratné,základní a věčné, jde přímo proti církvi a proti jejímu posvátnému věčnému a nezvratnému určení. To je celý můj článek, jeho úplná osnova." Stručně řečeno," zasáhl zas otec Paisij a pokračoval s důrazem na každém slově, "podle některých teorií, až příliš jasně vyslovených v devatenáctém století, církev se má přetvořit ve stát jako by to byl přechod od nižší formy k vyšší, aby v něm potom zmizela ustupujíc před vědou, duchem času a civilizaci A nechce-li a klade odpor, vykáže se jí za to ve státě jen nějaký kout, H i to pod dozorem. To se v naší době děje ve všech evropských zemích. Ale podle ruského pojetí a doufání se má církev přetvořit ve stát, jako by přecházela z nižší formy do vyšší nýbrž naopak stát má nakonec být hoden toho, aby se stal jedině církví a ničím jiným. A to tedy staň se a staň se!" "Nu, přiznavám se, že jste mě teď poněkud upokojili," pousmál se Miusov a přeložil zas nohu přes nohu. "Rozumím-li správně, mluvili jste o jakémsi ideálu, jehož uskutečnění je nekonečně vzdálené, až za druhého příští Kristova. To tedy jak je libo. Krásná utopie, sen o odstranění válek, diplomatů, bank atd. Něco snad podobného jako socialismus. Já už myslel, že je to všechno míněno vážně a že církev chce už teď ku příkladu soudit trestní činy, odsuzovat k bití a k nuceným pracím nebo třeba i k trestu smrti." "Ale i kdyby nebyl žádný jiný soud než církevní, církev by ani teď nikoho neposílala na nucené práce ani na smrt. Zločin a názor na zločin by se pak jistě musel změnit, ovšem ponenáhlu, ne naráz a ne hned, ale přece dost brzy" klidně namítl Ivan Fjodorovič a ani nehnul brvou. "To říkáte vážně ?" upřeně se na něho podíval Miusov. "Kdyby se všechno stalo církví, církev by provinilce a neposlušné vylučovala, ale nestínala by jim hlavy," pokračoval Ivan Fjodorovič. "Ptám se vás: kam by se takový vyobcovaný poděl ? Vždyť by musel odejít nejen od lidí jako teď ale i od Krista. Vždyť by svým zločinem povstal nejen proti lidem, ale i proti Kristově církvi. Ovšem přesně vzato je tomu tak i nyní, ale přece jen to není vyhlášeno a nynější zločinec se často, velmi často dohaduje se svým svědomím: ‚Kradl jsem, to je pravda, ale nejdu proti církvi, Kristův nepřítel nejsem.' To si říká dnešní provinilec napořád, ale až místo státu nastoupí církev, bude to pro zločince těžší - ledaže by se postavil proti církvi na celém světě a řekl pak: .Všichni se mýlí, všichni bloudí, celé lidstvo je v nepravé církvi, jen já sám, vrah a zloděj, jsem pravá křesťanská církev.' To si člověk opravdu stěží může říci, vyžadovalo by to mimořádný sběh neobvyklých okolností. A teď vezměte na druhé straně názor samé církve na zločin: církev přece nemůže uznat nynější skoro pohanský způsob a musí místo mechanického utnutí nakaženého údu přijmout úplně a upřímně myšlenku obrození člověka, jeho vzkříšení a spásy." "Co tím vlastně míníte? Zas přestávám rozumět," přerušil ho Miusov, "zas je to nějaké snění. Něco beztvarého a nesrozumitelného. Jak to vyloučení, jaké vyloučení ? Zdá se mi, že si prostě děláte dobrý den, Ivane Fjodoroviči." "Vždyť ve skutečnosti to tak je i nyní," řekl náhle starec a všichni se k němu hned obrátili. "Vždyť kdyby nebylo Kristovy církve, viníka by nic nezdržovalo od zlého činu a nebylo by potom ani trestu, to jest skutečného, ne mechanického trestu, jak se tu právě řeklo, který ponejvíc jen rozhořčuje srdce, kdežto skutečný trest, jediný účinný, jediný odstrašující i smiřující trest záleží v poznání hříchu vlastním svědomím." "Jak to prosím, smím-li se ptát ?" zeptal se s živým zájmem Miusov. "To je tak," začal starec. "Všechny ty deportace na nucené práce, dřív i s bitím, nikoho nenapraví a hlavně takřka žádného pachatele ani nezastraší, takže zločinů nejen neubývá, ale čím dál tím víc jich přibývá. To přece musíte uznat. A z toho plyne, že společnost takto vůbec není chráněna, protože i když je škodlivý úd mechanicky uťat a deportován někam daleko, pryč z očí, na jeho místo hned nastoupí jiný zločinec a možná i dva jiní. Jestli něco chrání společnost i v naší době a napravuje také samého provinilce a přetváří ho v nového člověka, je to zas jedině Kristův zákon, který se projevuje v jeho svědomí. Teprve když si viník uvědomí svou vinu jako syn křesťanské společnosti, to jest církve, uvědomí si také svou vinu proti mírné společnosti, to jest proti církvi. Soudobý provinilec je tedy schopen uvědomit si svou vinu jedině oproti církvi, a ne

oproti státu. Kdyby společnost měla soudní pravomoc jakožto církev, věděla by, u koho má zrušit vyobcování a zas ho k sobě připoutat. Teď však církev nemá žádné skutečné soudy, nýbrž pouze možnost mravního odsouzení, a proto se sama vzdává skutečného trestání provinilce. Nevyobcuje ho, ale neodpírá mu otcovské napomenutí. A nejen to, snaží se udržet s provinilcem, všechno obvyklé církevní obcování: dovoluje mu navštěvovat bohoslužby a chodit k svatému přijímání, dává mu almužnu a jedná sním spíš jako se zajatcem než jako s viníkem, Ó Bože! kdyby ho i křesťanská společnost, to jest církev, zavrhla, jako ho zavrhuje u odřezává světský zákon ? Co by se stalo, kdyby ho hned a po každé, když je potrestán světským zákonem, i církev trestala vyobcováním? Větší hrůza a zoufalství by ani nemohly být, import ne pro ruského provinilce, neboť ruští provinilci ještě věří. A kdož ví: snad by se pak stalo něco strašlivého, snad by viníkovo zoufalé srdce ztratilo víru, a co potom? Ale církev jako něžná a milující matka se sama skutečného trestání odříká, protože viník je už příliš přísně potrestán světským soudem a je přece třeba, aby s ním aspoň někdo měl soucit. A hlavně proto se odříká trestání, že její soud je jediný, který v sobě zahrnuje pravdu, a nemůže tedy s žádným jiným soudem materiálně ani morálně spolupůsobit, ba ani s ním vejít v dočasný kompromis. O těch věcech se nedá vyjednávat. V cizině se prý provinilec málokdy kaje, protože nejmodernější doktríny ho utvrzují v myšlence, že jeho zločin není zločin, nýbrž jen vzpoura proti nespravedlivé utlačující moci. Společnost ho od sebe odetne úplně mechanicky silou, která nad ním zvítězila, a toto vyloučení provází nenávistí (to o sobě v Evropě aspoň sami hlásají), naprostou lhostejností k dalšímu osudu tohoto svého bratra a zapomenutím. To všechno se tedy odehraje bez sebemenšího působení církevního soucitu, neboť církve tam namnoze už ani nejsou, zůstali tam jenom kostelníci a nádherné budovy kostelů, kdežto samy církve tam už dávno usilují přejít z nižší formy církve do vyšší formy státu, aby v něm úplně zanikly. Tak tomu je myslím aspoň v luterských zemích. V Římě pak byl už před tisíci lety místo církve prohlášen stát. Proto se tam provinilec za člena církve už ani nepovažuje a vyobcován upadá do zoufalství. A vrátí-li se do společnosti, je v něm často taková nenávist, že společnost sama ho ze sebe takřka vyloučí. Můžete sám posoudit, jak to skončí. V mnoha případech by se zdálo, že je to u nás také tak, jenže rozdíl je v tom, že my máme kromě zákonitých soudů také ještě církev, která nikdy neztrácí styk s odsouzencem jako se svým milým a stále ještě drahým synem. Nadto je zachován, i když jen pomyslně, také církevní soud, který, ač teď není prakticky činný, přece žije jako sen o budoucnosti a který provinilec v hloubi duše jistě bezděky uznává. Správné je také, co zde bylo před chvílí řečeno, že totiž kdyby církev skutečně začala soudit, a to v plné síle, to jest kdyby se celá společnost změnila jedině v církev, tu by církevní soud nejen působil k nápravě provinilce tak, jak nyní nikdy nepůsobí, ale možná, že by se i samo množství zločinů neuvěřitelně zmenšilo. Není pochyby ani o tom, že církev by chápala budoucího viníka a budoucí provinění zcela jinak než dnes a dovedla by získat zpět vyobcovaného, zarazit toho, kdo zamýšlí zlý skutek, a obrodit padlého. Pravda," pousmál se starec, "křesťanská společnost prozatím ještě ani sama není připravena a spočívá jenom na sedmi spravedlivých. Ti však nikdy nescházejí, a proto křesťanská společnost trvá neotřesena, čekajíc, až se plně promění ze společenství skoro ještě pohanského v jednotnou všesvětovou a panující církev. To tedy staň se a staň se, třebas i až na konci věků, neboť je předurčeno, aby se to splnilo! A nemá smysl znepokojovat se pro doby a lhůty, neboť tajemství dob a lhůt spočívá v moudrosti boží, v božím předvídání a boží lásce. Co se zdá podle lidského úsudku ještě velmi vzdáleno, může být z božího předurčení už přede dveřmi a před samým uskutečněním. A toto staň se."

"Staň se! Staň se!" zbožně a přísně dotvrdil otec Paisij. "To je podivné, nejvýš podivné!" vyslovil se Miusov ani ne náruživě, ale spíš s jakýmsi utajeným pohoršením. "A co se vám zdá tak podivné ?" opatrně se zeptal otec Josef. "Co to má taky skutečně být ?" náhle nějak vybuchl Miusov. "Stát se má na světě odstranit a církev se povznáší na místo státu! To už není

ani ultramontánství, to je arciultramontanství! Něco takového nenapadlo ani papeži Řehořovi Sedmému." „Ráčíte rozumět docela nesprávně!" přísně promluvil otec Paisij „Naše církev se nechce proměnit ve stát, pochopte to. To je Řím a jeho touha. To je třetí ďáblovo pokušení! Ale stát se naopak mění v církev, povznáší se na úroveň církve a stává se církví na celé zemí, což je už naprostý opak ultramontánství i Říma, i vašeho výkladu, ale je to slavné určení pravoslavné víry na světě. Tato hvězda září od Východu." Miuov se významě odmlčel. Celý jeho zjev vyjadřoval důrazně vědomí vlastní důstojnosti. Na rtech mu hrál povýšeně shovívavý úsměv. Aljoša to všechno sledoval s bušícím srdcem. Celá ta rozmluva ho hluboce vzrušovala. Náhodou se podíval na Rakitina: mladík stál bez hnutí na svém místě u dveří, pozorně naslouchal a díval se, třebaže měl oči sklopené. Ale podle živého ruměnce na jeho tvářích Aljoša poznal, že i Rakitin je asi vzrušen neméně než on; Aljoša věděl, čím je vzrušen. "Dovolte, pánové, abych vám pověděl jednu drobnou příhodu," začal najednou Miusov s nějakým zvlášť majestátním vzezřením. "Už před několika lety v Paříži jsem jednou brzy po prosincovém převratu navštívil ze známosti jistou tenkrát neobyčejně důležitou vládní osobnost a náhodou jsem se u ní setkal s nadmíru zajímavým pánem. Ten chlapík nebyl právě špicl, ale nějaký představený celého oddílu politických tajných tedy svého druhu dost vlivné postavení. Použil jsem příležitosti a dal jsem se s ním ze zvědavosti do řeči. Ale ten člověk tam nepřišel ze známosti, nýbrž jako podřízený úředník s hlášením jistého druhu, a když tedy viděl, jak se mnou jedná jeho představený, uznal mě za hodná jakési upřímnosti - ovšem jen do jisté míry. Byl spíš zdvořilý než upřímný, jak už to Francouzi dovedou, tím spíš, že ve mně viděl cizince. Ale velmi dobře jsem mu rozuměl. Mluvilo se o socialistických revolucionářích, kteří byli tenkrát pronásledováni. Nechám stranou hlavní obsah rozmluvy a uvedu jen jednu zajímavou poznámku, která tomu panáčkovi uklouzla: ‚My vlastně, řekl mi, ‚ze všech těch socialistů, anarchistů, atheistů a revolucionářů mnoho strachu nemáme. Sledujeme je a známe jejich spády. Ale je mezi nimi několik, i když málo, zvláštních lidí: věří v Boha a jsou křesťané, ale zároveň jsou i socialisté. A těch se právě nejvíce bojíme, to jsou hrozní lidé! Socialistický křesťan je nebezpečnější než socialistický atheista. Ta slova mě už tenkrát překvapila, ale teď mezi vámi jsem si na ně zas nějak vzpomněl, pánové." "Vztahujete je tedy na nás a vidíte v nás socialisty ?" rovnou a bez okolků se zeptal otec Paisij. Ale než si Petr Alexandrovič rozmyslel, co odpovědět, dveře se otevřely a vesel opožděný host Dmitrij Fjodorovič. Všichni ho opravdu už skoro přestali čekat a jeho náhlý příchod způsobil v první chvíli až jakýsi údiv.

VI Proč žije takový člověk!

Dmitrij Fjodorovič, osmadvacetiletý mladý muž střední postavy a s příjemným obličejem, vypadal o hodně starší, než opravdu byl. Jeho svalnatá postava svědčila o značné fyzické síle, nicméně měl ve výraze cosi trochu chorobného. Jeho obličej byl hubený a tváře vpadlé s nezdravě žlutavým odstínem pleti. Dost velké tmavé vypouklé oči se dívaly pevně a odhodlaně, ale nějak neurčitě. I když se rozčiloval a mluvil rozzlobeně, jeho pohled se jakoby nepodřizoval jeho vnitřní náladě a vyjadřoval něco jiného, v té chvíli třeba docela nevhodného. "Těžko říci, nač myslí," vyslovili se někdy lidé, když s ním pohovořili. Někteří si všimli v jeho očích čehosi zádumčivého a zasmušilého, ale bývali pak překvapeni jeho náhlým smíchem, který ukazoval, že právě když se díval tak zasmušile, jeho myšlenky byly veselé a šprýmovné. Ostatně výraz jisté vyčerpanosti u něho byl tenkrát dost pochopitelný, protože každý věděl nebo slyšel, že Dmitrij Fjodorovič právě v poslední době vede velmi neklidný a hýřivý život, stejně jako bylo každému známo, že ve svých rozepřích s otcem o sporné peníze propadl nezřízenému hněvu. Po městě se o tom vypravilo už několik příhod. Je pravda, že byl také od přírody prchlivý a ducha kolísavého a nevyrovnaného, jak se o něm v jednom shromáždění výstižně vyjádřil náš smírčí soudce Semjon Ivanovic Kačalnikov. Byl

bezvadně a elegantně oblečen. Měl zapjatý šosatý kabát, černé rukavice a v ruce cylindr. Teprve nedávno vystoupil z vojska, nosil proto jen kníry a bradu si zatím holil. Tmavohnědé vlasy měl krátce ostřihané a sčesané kupředu na spánky. Chodil dlouhým krokem, po vojensku. Na prahu se na okamžik zastavil a obhlédnuv celou společnost, zamířil přímo k starcovi , v němž vytušil hlavní osobu. Hluboce se mu uklonil a požádal o požehnání. Starec se nadzvedl a požehnal mu: Dmitrij Fjodorovič mu uctivě políbil ruku a nápadně rozčileně, takřka hněvivě řekl:

„Prosím vás co nejuctivěji o prominutí, že jsem vás nechal tak dlouho čekat, ale sluha Smerdakov, kterého mi tatíček poslal, na mou naléhavou otázku dvakrát s jistotou odpověděl, že mám přijít v jednu hodinu. Teď se najednou dozvídám..." "Neznepokojujte se," přerušil ho starec, "to nevadí. Trochu jste se opozdil a nezáleží na tom." "Jsem vám velmi zavázán a nemohl jsem očekávat od vaší dobroty nic jiného," rázně odříkal Dmitrij Fjodorovič, ještě jednou se uklonil, pak se najednou obrátil k svému tatíčkovi u udělal i jemu stejně uctivou a hlubokou poklonu. Bylo vidět, že si toto gesto předem připravil, ale myslel je upřímně: povahoval za svou povinnost dát najevo ohledy a dobrý úmysl. Fjodor Pavlovič byl sice zastižen nepřipravený, ale jaký už byl, hned si věděl rady: vyskočil z křesla a odpověděl synovi právě takovou poklonou. Jeho obličej vypadal najednou vážně a sebevědomě, ale dodalo mu to zároveň naprosto zlého výrazu. Dmitrij Fjodorovič se pak mlčky uklonil ještě všem ostatním společně, přistoupil svými ráznými dlouhými kroky k oknu, sedl si na jedinou prázdnou židli nedaleko otce Paisije, a nakloniv se celý dopředu, byl hned připraven naslouchat pokračování v rozmluvě, kterou přerušil. Dmitrijův příchod nezabral víc než nějaké dvě minuty a rozmluva mohla zas pokračovat. Ale tentokrát Petr Alexandrovič nepovažoval za nutné odpovědět na naléhavou a trochu podrážděnou otázku otce Paisije. "Dovolte mi prosím toto téma odmítnout," pronesl s jakousi společenskou nenuceností. "Je to ostatně obtížné téma. A Ivan Fjodorovič se na nás usmívá - jistě by nám dovedl o tom povědět něco zajímavého. Řekněte si jemu." "Nic zvláštního kromě malé poznámky," odpověděl hned Ivan. "Evropští liberálové vůbec a také náš ruský liberální diletantismus často a už dávno zaměňuje konečné důsledky socialismu s cíli křesťanství. Tak bláznivý nápad je ovšem charakteristický. A je tedy vidět, že socialismus zaměňují s křesťanstvím nejen liberálové a diletanti, ale mnohdy i četníci, ovsem četníci v cizině. Váš pařížský příběh je skutečně příznačný, Petře Alexandroviči." "Prosím znova, aby mi bylo dovoleno toto téma opustit," opakoval Petr Alexandrovič, "ale místo toho vám povím, pánové, jinou příhodu o samém Ivanu Fjodorovičovi, velmi zajímavou a příznačnou příhodu. Není to víc než pět dní, co zde ve společnosti, byla to hlavně dámská společnost, při sporu slavnostně hlásal, že na celém tomto světě není naprosto nic, co by lidi nutilo milovat své bližní, že neexistuje přírodní zákon, podle kterého člověk miluje lidstvo, a že jestliže byla a dosud je na světě láska k lidem, není to způsobeno přirozeným zákonem, nýbrž jedině tím, že lidé věřili ve svou nesmrtelnost. Ivan Fjodorovič k tomu mimochodem dodal, že právě v tom záleží přirozený zákon, takže kdyby byla v lidstvu zničena víra v nesmrtelnost, vyhasla by v něm hned nejen láska, ale vůbec každá živá síla udržující na světě život. A nejen to: pak už by nic nebylo nemorální, všechno by bylo dovoleno, i lidojedství. Ale ani to nestačí, a skončil tedy tvrzením, že pro každého jednotlivce ,jako jsme třeba my,nevěří-li v Boha a ve svou nesmrtelnost, musí se mravní zákon přírody okamžitě změnit v pravý opak dřívějšího náboženského zákona a že sobectví zahrnující i zločin má být člověku nejen dovoleno, ale i uznáno v takovém jeho postavení za nutné, nejrozumnější a takřka nejušlechtilejší východisko. Podle tohoto paradoxu můžete posuzovat, pánové, i všechno ostatní, co ráčí hlásat náš milý výstředník a milovník paradoxů Ivan Fjodorovič, a co ho snad ještě napadne." "Promiňte," náhle a nečekaně zvolal Dmitrij Fjodorovič, "abych se nepřeslechl: zločin prý má být nejen dovolen, ale dokonce uznán za nejnutnější a nejrozumnější východisko pro každého

atheistu ? Bylo to tak nebo ne?" ..Ano; tak to bylo," odpověděl otec Paisij. "Budu si to pamatovat." Po těchto slovech Dmitrij Fjodorovič stejně náhle umlkl jako prve náhle vpadl do rozmluvy. Všichni se po něm zvědavě podívali. "Je to možné? Jste opravdu přesvědčen, že vyhasne-li v lidech víra v nesmrtelnost jejich duše, má to takové následky?" zeptal se pojednou starec Ivana Fjodoroviče. "Ano, tvrdil jsem to. Není-li nesmrtelnost, není ani ctnost." "Věříte-li takto, jste buď blahoslavený, nebo opravdu velmi nešťastný."

"Proč nešťastný ?" usmál se Ivan Fjodorovič. "Protože se podobá pravdě, že sám nevěříte ani v nesmrtelnost své duše, ani v to, co jste napsal o církvi a o církevních věcech." "Možná, že máte pravdu. Ale přece jen jsem tak docela nežertoval." náhle se podivně přiznal Ivan Fjodorovič a rychle se začervenal. "Tak docela jste nežertoval, to je pravda. Ta myšlenka vás mučí a není o ní ve vašem srdci ještě rozhodnuto. Ale i mučedník si někdy zahrává se svým zoufalstvím, jakoby také ze zoufalství. Prozatím si i vy ze zoufalství zahráváte třeba s novinovými články nebo s debatami ve společnosti, ale své dialektice sám nevěříte a s bolestí v srdci se jí pro sebe vysmíváte... Vaše velké soužení je v tom, že tato věc ve vás není rozhodnuta, přestože si rozhodnutí naléhavě žádá." "Ale může být ve mně rozhodnuta ? Rozhodnuta v kladném smyslu ?" pokračoval Ivan Fjodorovič v podivném vyptávání, dívaje se na starce pořád s tím nevysvětlitelným úsměvem. "Nemůže-li být rozhodnuta v kladném smyslu, nikdy se nerozhodne ani záporně. Sám znáte tuto vlastnost svého srdce, a v tom jsou všechna jeho muka. Ale děkujte Tvůrci, že vám dal ušlechtilé srdce, schopné trpět takováto muka, ‚o svrchní věci pečovati a jich hledati, neboť naše obcování jest na nebesích'. Dej vám Bůh, aby vás rozhodnutí vašeho srdce zastihlo ještě na tomto světě, a Bůh vám žehnej na vašich cestách!" Starec zvedl ruku a chtěl ze svého místa poznamenat mladého muže křížem. Ivan však náhle vstal, přistoupil k němu, přijal jeho požehnání, a políbiv mu ruku, vrátil se mlčky ha své místo. Tvářil se odhodlaně a vážně. Toto chování i celá předchozí rozmluva se starcem, kterou od Ivana Fjodoroviče nikdo nečekal, to oboje všechny překvapilo svou tajemností a jakousi slavnostností, takže všichni na chvíli ztichli a Aljoša se zatvářil až polekaně. Ale Miusov najednou pokrčil rameny a v témž okamžiku vyskočil z židle Fjodor Pavlovic. "Božský a přesvatý starce!" zvolal a ukázal na Ivana Fjodoroviče. "To je můj syn, krev z mé krve, má nejmilejší krev! To je můj tak říkajíc nejuctivější Karel Moor, ale tamten syn, který teď přišel, Dmitrij Fjodorovič, proti kterému se u vás domáhám spravedlnosti, to je zas nejneuctivější František Moor, oba z Schillerových Loupežníků, a já sám jsem podle toho regierender Graf von Moor! Rozsuďte a zachraňte nás! Potřebujeme nejen vaše modlitby, ale i vaše proroctví." "Nemluvte nesmysly a nezačínejte tím, že urážíte svou rodinu," odpověděl starec slabým, vysíleným hlasem. Byl zřejmě čím dál tím unavenější a očividně slábl.

"Nějakou neslušnou komedii jsem tušil už na cestě!" zvolal rozhořčeně Dmitrij Fjodorovič a také vyskočil. "Promiňte, otče," obrátil se k starci, "já jsem nevzdělaný člověk a nevím ani, jak vás mám titulovat, ale oklamali vás a byl jste příliš dobrotivý, když jste nám dovolil sejít se u vás. Tatíček musí mít jenom skandál, a k čemu vlastně - asi je v tom úmysl. On vždycky sleduje nějaký úmysl. Ale teď snad už vím, k čemu." „Oni mě všichni obviňují, všichni!" vykřikoval zas Fjodor Pavlovič. "I Petr Alexandrovič mě obviňuje. Ano, Petře Alexandroviči, obviňoval jste mě!" obrátil se k němu najednou, ač Miusova ani nenapadlo mu odporovat. "Prý jsem stopil peníze svých dětí a nechal si je pro sebe; ale copak na to nemáme soudy ? Tam vám to spočítají, Dmitriji Fjodoroviči, podle vašich vlastních potvrzenek, dopisů a dohod, kolik jste měl, kolik jste vyházel a kolik vám zbývá! Proč Petr Alexandrovič uhýbá a nechce se vyslovit? Dmitrij Fjodorovič mu není cizí. To je tím, že jsou všichni proti mně, a při tom je mi Dmitrij Fjodorovič per saldo sám dlužen, a nejen tak něco, ale několik tisíc, mám na to na všechno doklady! Z jeho flámování je poprask po celém městě ! A tam, kde sloužil u vojska, tam musel kolikrát zaplatit tisícovku nebo dvě za svedení některé počestné

dívky - to my tady všechno víme, Dmitriji Fjodoroviči do nejtajnějších podrobností a já to prosím dokážu. Přesvatý otče věřil byste tomu, on získal srdce ušlechtilé dívky z dobré rodiny, je majetná, dcera jeho dřívějšího velitele, zasloužilého a statečného plukovníka s komturským řádem sv. Anny s meči, požádal o ruku té dívky, takže ji tím kompromitoval, ;i ona je teď tady, zatím osiřela, ta jeho snoubenka, ale on před jejíma očima chodí k jedné zdejší svůdnici. Ale ačkoliv ta svůdnice žila abych tak řekl v občanském manželství s jedním ctihodným mužem, má nezávislou povahu a je to pro každého nedobytná pevnost, docela jako zákonitá manželka, protože je ctnostná, ano prosím, svatí otcové, je ctnostná! Dmitrij Fjodorovič by tu pevnost rád otevřel zlatým klíčem, proto se na mne teď kasá a chce ze mne vydřít peníze, třebaže na tu svůdnici promarnil už tisíce. Proto si taky v jednom kuse vypůjčuje, ostatně co myslíte, od koho ? Míťo, mám to říct nebo ne?" "Ticho!" křikl Dmitrij Fjodorovič. "Počkejte, až odejdu, ale přede mnou se neopovažujte špinit nejušlechtilejší dívku... Už i to je pro ni hanba, že si troufáte se o ní zmínit... Nedovolím to !" Popadal dech. "Míťo! Míťo!" hystericky, a mačkaje ze sebe slzy, křičel Fjodor Pavlovič. "A otcovské požehnání, to není nic ? Co když tě prokleju, co potom ?" "Vy pokrytče nestydatá!" houkl zběsile Dmitrij Fjodorovič. "Takhle on na otce, na otce! Jakpak teprve s jinými? Považte, pánové: je tady chudý, ale úctyhodný člověk, kapitán v pensi, dostal se do neštěstí, dali ho do výslužby, ale ne Veřejně rozsudkem, takže si čest zachoval neporušenou. Má na starosti četnou rodinu. Před třemi nedělemi ho náš Dmitrij Fjodorovič v hospodě popadl za bradu, vytáhl ho za tu bradu na ulici a tam ho před lidmi zbil, to všechno jen proto, že ten kapitán je při jednom obchůdku mým tajným zmocněncem."

"To je všechno lež! Zevně pravda, ale uvnitř lež!" třásl se hněvem Dmitrij Fjodorovič. "Tatíčku, já své skutky neomlouvám! Ano, přiznávám se veřejně, že jsem s tím kapitánem jednal jako zvíře, teď toho lituji a ošklivím si svůj nepříčetný vztek, ale ten váš kapitán, váš zmocněnec, byl u tamté paní, o které říkáte, že je svůdnice, a navrhoval jí vaším jménem, aby převzala mé směnky, které vy máte, a budu-li na vás příliš dotírat s vyúčtováním majetku, aby směnky zažalovala a dala mě zavřít. A vy mi teď vyčítáte, že mi ta paní není lhostejná, když jste ji sám naváděl, aby mě zlákala! Řekla mi to do očí, sama mi to vyprávěla a smála se vám! A zavřít mě chcete dát jenom proto, že na mne žárlíte. Začal jste se o ni sám ucházet, ale já to všechno zas taky vím a zas se taky smála - slyšíte - smála se vám, když mi to povídala. Tady ho tedy máte, ctihodní pánové, toho člověka, toho otce, který kára nemravného syna! Pánové, kteří jste tu svědky, odpusťte mi můj hněv, ale tušil jsem, že ten úskočný staroch vás všecky sezval, aby způsobil skandál. Já přišel s úmyslem odpustit mu, podá-li mi ruku ke smíru: odpustit a poprosit za odpuštění! Ale protože právě v té chvíli urazil nejen mne, ale i ušlechtilou dívku, ke které mám takovou úctu, že se neodvažuji ani vyslovit nadarmo její jméno, rozhodl jsem se, že odhalím přede všemi celou jeho hru, i když je to můj otec!" Nemohl už pokračovat. Oči mu blýskaly a těžce dýchal. Ale i všichni ostatní v cele byli vzrušeni. Všichni kromě otce Zosimy znepokojeně vstali ze svých míst. Řádoví kněži se dívali přísně, ale čekali na starcův rozkaz. Starec seděl už docela bledý, ne rozčilením, nýbrž chorobnou slabostí. Na rtech měl úpěnlivě prosebný úsměv; občas zvedl ruku, jako by chtěl rozvzteklené hosty utišit, a jeho jediný pokyn by byl ovšem stačil, aby bouřlivý výstup přestal; ale zdálo se, té ještě na něco čeká a bedlivě pozoruje, jako by chtěl ještě něco pochopit, jako by mu ještě něco nebylo jasné. Konečně se Pet r Alexandrovič Miusov pocítil nadobro ponížen a zhanoben. "Na tom skandálu máme vinu všichni!" prohlásil rozzlobeno. "Ale já to přece jen netušil, když jsem se sem chystal, třebaže jsem věděl, s kým mám co dělat. To musí okamžitě ukončit ! Vaše ctihodnosti, věřte mi, že jsem o všech těch podrobnostech, které tu vyšly najevo, přesně nevěděl, nechtěl jsem jim věřit a teprve teď se poprvé dozvídám. Otec žárlí na syna pro ženu pochybných mravů a sám se s tou kreaturou domlouvá jak dostat syna do vězení. A v takovéhle společnosti jsem tedy byl přinucen přijít.

Byl jsem oklamán, prohlašuji všem, že jsem byl oklamán neméně než ostatní." „Dmitriji Fjodoroviči!" zaječel najednou Fjodor Pavlovič nepřirozeným hlasem, "kdybyste nebyl můj syn, v tu chvíli bych vás vyzval na souboj na pistole, na tři kroky přes šátek! Přes šátek!" opakoval, dupaje oběma nohama. Staří lháři, kteří celý život hráli komedii, mívají chvíle, kdy se dostanou tak daleko, že se opravdu třesou a pláčí rozechvěním, přestože by mohli v téže chvíli (nebo za pouhou vteřinku) sami sobě pošeptat: "Vždyť lžeš, ty starý nestoudníku, vždyť přes všechen ten svůj svatý hněv i teď hraješ komedii!" Dmitrij Fjodorovič se zle zamračil a s nevýslovným opovržením pohlédl na otce.

"Já myslel já myslel," promluvil nějak tiše a zdrženlivě, „že přijedu domů s andělem svého srdce, se svou snoubenkou, abych opatroval otcovo stáří, ale vidím jenom neřestného chlípníka a hnusného šaška!" "Souboj!" zaječel zase starík. Lapal po dechu a při každém slovu slintavě prskal. "A vy, Petře Alexandroviči Miusove, vy si pamatujte, že v celém vašem rodu snad není ani nebylo vznešenější a počestnější - slyšíte, počestnější - ženy, než je ta kreatura, jak jste se právě odvážil ji nazvat! A vy, Dmitriji Fjodoroviči, vy jste pro tu kreaturu opustil svou snoubenku, tak jste asi sám usoudil, že vaše snoubenka nestojí ani za její malíček, taková je ta kreatura!" "Hanba!" vyklouzlo najednou otci Josefovi.

"Hanba a ostuda!" křikl náhle Kalganov svým dětským hlasem, chvějícím se rozčilením, a celý se začervenal. Do té chvíle pořád mlčel. "Nač žije takový člověk!" dutě zařval Dmitrij Fjodorovič, už takřka bez sebe hněvem, a nezvykle zvedl ramena, až se tím skoro shrbil. "Jen mi řekněte, může-li se mu ještě dovolit, aby svou existencí hanobil zemi ?" po všech se rozhlédl a ukázal na starého. Mluvil pomalu a stejnoměrně.

"Slyšíte, mnichové, slyšíte toho otcovraha ?" přiskočil Fjodor Pavlovič k otci Josefovi. "Tady máte odpověď na vaše hanba! Co je hanba? Ta .kreatura, ta ,žena pochybných mravů je možná světější než vy, páni přezbožní řádoví kněži! Možná, že v mládí padla, protože ji ubilo prostředí, ale mnoho milovala, a proto jí Kristus odpustil." "Pro takovou lásku Kristus neodpouštěl." už netrpělivě uklouzlo mírnému otci Josefovi. "I ano, pro takovou, zrovna pro takovou, mnichové, ano! Vy se tu při zelí modlíte za spásu duše a myslíte, že nad vás není. Jíte grundle, každý den po grundli a myslíte, že Pána-boha podplatíte grundlemi!" "To je nesnesitelné!" ozývalo se v cele ze všech stran. Ale celý tento už pohoršlivý výjev skončil naprosto nečekaným způsobem. Starec náhle vstal ze svého místa. Aljoša sice strachem o něho i o ostatní pomalu už ztrácel hlavu, ale přece se mu podařilo ho podepřít. Starec vykročil ke Dmitriji Fjodorovičovi, a když došel až k němu, poklekl před ním. Aljoša nejdřív myslel, že klesl slabostí, ale nebylo to tak. Pokleknuv, starec se Dmitrijovi okázale a úmyslně poklonil k zemi, až se dokonce čelem dotkl podlahy. Aljoša tak užasl, že ani nestačil otce Zosimu podepřít, když zase vstával. Starcovy rty se maličko usmívaly. "Buďte sbohem! Sbohem všichni!" promluvil, ukláněje se na všechny strany svým hostům. Dmitrij Fjodorovič stál nějakou chvíli celý zaražen: starec se mu poklonil až k zemi - co to znamená ? Konečně náhle vykřikl: "Ó Bože!" zakryl si rukama obličej a vyběhl z cely. za ním se vyhrnuli naráz i ostatní hosté. Ve zmatku se ani nerozloučili, ani nepozdravili hostitele a jenom řádoví kněži si zas vyžádali požehnání. "Co to, že se poklonil k zemi, je to nějak symbolické ?" pokusil se navázat hovor Fjodor Pavlovič, najednou nějak zkrotlý. Ostatně neodvážil se nikoho oslovit osobně. V té chvíli všichni vycházeli z ohrady pousteven. „Za blázinec a za blázny nejsem odpovědný," hned zlostně odpověděl Miusov, "ale zato si odřeknu vaši společnost, Fjodore Pavloviči, a věřte mi, že navždycky. Kdepak je ten mnich, co tu byl ?" "Ten mnich", který je předtím zval na oběd k převorovi, je nenechal čekat. Přistoupil k nim, sotva sešli po schůdkách od starcovi cely, jako by na ně byl celou tu dobu čekal. "Ctihodný otče buďte tak laskav, vyřiďte veledůstojnému otci převorovi mou nejhlubší úctu a omluvte u něho osobně

mne, Miusova, že se k němu pro náhlé a nepředvídané okolnosti bohužel nemohu dostavit, ač bych to pro sebe považoval za čest," podrážděně požádal mnicha Petr Alexandrovič. "A ta nepředvídaná okolnost, to jsem přece já!" namítl hned Fjodor Pavlovič. "Slyšíte, otče, ten pán nechce zůstat se mnou, jinak by tam beze všeho šel. A taky půjdete, Petře Alexandroviči, jen račte k otci převorovi a přeju vám dobré chutnání! Odřeknu já, a ne vy. Domů, domů, jíst budu doma, ale tady se necítím při chuti, můj rozmilý příbuzný Petře Alexandroviči." „Váš příbuzný nejsem a nikdy jsem nebyl, vy člověče sprostá." "Však jsem to řekl naschvál, abych vás dopálil, protože vy to příbuzenství zapíráte, ale přece jenom příbuzní jsme, ať se kroutíte, jak chcete. Dokážu vám to podle církevního kalendáře. Co se týče tebe, Ivane, zůstaň tu taky, jestli chceš. Pošlu pro tebe potom kočár. Ale u vás žádá už slušnost, Petře Alexandroviči, abyste teď navštívil otce převora. Musíte to omluvit, co jsme natropili." "Ale je to pravda, že odjíždíte Nelžete ?" "Petře Alexandroviči, cožpak bych si troufal po tom, co se stalo ? Promiňte, pánové, dal jsem se strhnout! A kromě toho jsem otřesen! Taky je mi hanba. Pánové, někdo má srdce jako Alexandr Makedonský, a jiný zas jako pejsek Fifinka. Já tedy jako ten pejsek Fifinka. Dostal jsem strach! Jakpak bych mohl po takové klukovině ještě přijít na oběd pochutnávat si na klášterních omáčkách ? Stydím se a nemohu, to promiňte!" "Čert se v něm vyznej, třeba si jen dělá blázny!" váhal ještě Miusov, dívaje se nedůvěřivě za odcházejícím šaškem. Ten se obrátil, a když viděl, že ho Petr Alexandrovič pohledem sleduje, poslal mu rukou polibek. "Tak vyjdete k převorovi ?" zeptal se Miusov úsečně Ivana Fjodoroviče. "Proč bych nešel ? Mimo to mě převor včera ještě zvlášť zval." "Na neštěstí se cítím skutečně nucen na ten zatracený oběd jít," pokračoval Miusov stále tak trpce a podrážděně nevšímaje si ani toho, že mníšek poslouchá. "Měl bych se aspoň u něho omluvit za ty husařiny a vysvětlit, že jsme to nebyli my... Co myslíte?" "Ano, musí se vysvětlit, že jsme to nebyli my. Mimo to tam nebude tatíček," poznamenal Ivan Fjodorovič. "To tak ještě, aby tam byl váš tatíček! Zatracený oběd!" Přesto všichni šli. Mníšek mlčel a poslouchal. Cestou přes hájek jenom poznamenal, že otec převor už dlouho čeká a že se hosté zpozdili o víc než půl hodiny. Nikdo mu neodpověděl. Miusov se nenávistně podíval na Ivana Fjodoroviče. "Jde si na oběd, jako by se nic nestalo!" pomyslel si. "Hroší kůže a karamazovské svědomí."

VII Kariérista ze semináře

Aljoša dovedl svého starce do malé ložnice a pomohl mu usednout na postel. Byl to docela malý pokojík s nejnutnějším nábytkem; postel byla uzounká, železná a na ní místo žíněnky kus plsti. V koutě pod ikonami stál kostelní stolek, na něm ležel kříž a evangelium. Starec klesl na postel vysílen; oči se mu leskly a dýchal namáhavě. Když se usadil, pozorně pohlédl na Aljošu, jako by si něco rozmýšlel. "Jdi, můj milý, jdi! Mně stačí Porfirij, ale ty si pospěš. Potřebuji tě tam, jdi k otci převorovi a budeš posluhovat u stolu." „Dovolte mi zůstat zde," poprosil Aljoša. „Tam tě víc potřebují. Není tam klid. Posloužíš a přijdeš vhod. Kdyby povstali běsové, odříkej modlitbu. A abys věděl, synku (starec mu rád takto říkal), ani nadál není tvé místo zde. Pamatuj si to, jinochu. Jakmile se Bohu zlíbí povolat mě k sobě, odejdi z kláštera. Odejdi nadobro." Aljoša sebou trhl. „Co je ti? Tvé místo zatím není zde. Žehnám ti k velké službě ve světě." Mnoho se ještě naputuješ. Také se oženíš, musíš. Všechno budeš muset podstoupit, než se zas navrátíš. A práce bude mnoho. Ale nepochybuji o tobě, proto tě posílám. Kristus je s tebou. Neopouštěj ho, a on neopustí tebe. Spatříš velký žal a v tom žalu budeš šťasten. To je má závěť pro tebe: v žalu hledej Štěstí. Pracuj, neúnavně pracuj. Pamatuj si teď má slova, neboť budu s tebou sice ještě rozmlouvat, ale nejen mé dny, ale i mé hodiny jsou už sečteny." Aljošova tvář opět vyjadřovala silné pohnutí. Koutky úst se mu třásly. "Copak je ti zas ?" tiše se usmál starec. "Ať světští lidé provázejí své nebožtíky pláčem, ale my se zde radujeme, když některý otec odchází. Radujeme se a modlíme se za něho. Nech mě

teď o samotě. Musím se modlit. Jdi a pospěš si. Buď nablízku svých bratrů. A nejen jednoho, ale obou." Starec zvedl ruku, aby mu požehnal. Odporovat Aljoša nemohl, ač velice toužil zůstat. Také by se byl rád zeptal, co znamenala poklona k zemi před bratrem Dmitrijem, a měl tu otázku pořád na jazyku, ale neodvážil se ji vyslovit. Věděl, že starec by mu i bez vyptávání vše vysvětlil, kdyby to bylo možné. Ale patrně nechtěl. Ta poklona Aljošou neobyčejně otřásla; věřil slepě, že měla tajemný smysl. Tajemný a snad i strašlivý. Když prošel ohradou kolem pousteven, aby dorazil do kláštera včas k začátku oběda u převora (ovšem jen aby obsluhoval u stolu), náhle se mu srdce bolestně sevřelo a Aljoša se na místě zastavil: znova jako by před ním zazněla slova, kterými starec předpovídal tak blízký svůj, skon. Co starec předpovídal, a k tomu tak určitě, musí se jisté splnit, tomu Aljoša svatě věřil. Ale jak tu zůstat bez něho ? Jak žít a nevídat ho, neslýchat ho ? A kam jít ? Starec řekne, aby neplakal a odešel z kláštera, pane bože! Už dlouho Aljoša nezakusil takovou úzkost. Šel rychle hájem, který odděloval poustevny od kláštera, a jeho myšlenky ho příliš tížily, takže se začal dívat na věkovité borovice po obou stranách lesní pěšiny. Nepotřeboval jít daleko, sotva nějakých pět set kroků. Nečekal, že by v tu dobu mohl někoho potkat, vtom však u první zatáčky pěšiny uviděl Rakitina. Čekal tam. "Nečekáš tu na mne ?" zeptal se Aljoša, když k němu došel.

„Ano, na tebe," usmál se Rakitin. "Spěcháš k otci převorovi. Vím to, dává dnes oběd. Takový oběd nebyl už od té doby, co hostil biskupa s generálem Pachatovem, pamatuješ se ? Já tam nebudu a ty jen jdi, podávej omáčky. Ale řekni mi jedno, Alexeji: co znamená ten sen ? Na to jsem se tě chtěl zeptat." "Jaký sen?" "No přece že se poklonil až k zemi tvému bratrovi Dmitriji Fjodorovičovi. A ještě jak uhodil čelem!" "To mluvíš o otci Zosimovi ?" "Ano, o otci Zosimovi." "Uhodil čelem ?"

"Aha, to jsem řekl neuctivě! Dobrá, třeba tedy neuctivě. Tak co znamená ten sen ?" "To nevím, Míšo, co znamená." "Však jsem věděl, že ti to nevysvětlí. Nic tak zvláštního na tom ovšem nebude, nejspíš jen ty obyčejné nábožné titěrky. Ale ten hokuspokus byl úmyslný. Teď spustí všichni svatouškové v městě a roznesou po gubernii: Copak asi ten sen znamená ? Podle mého má starý pán opravdu dobrý nos a ucítil zločin. Zavání to u vás." "Jaký zločin?" Rakitinovi se zřejmě chtělo něco vypovědět. "Ten bude ve vaší rodině, ten zločin. Dojde k němu mezi tvými bratry a tvým bohatým tatíčkem. No a otec Zosima tedy pro všechno uhodil čelem. A kdyby něco, tak se řekne: ‚To přece svatý starec předpověděl, prorokoval, jenže zas jaképak prorokování, když jenom uhodil čelem? Ach to prý ne, to byl symbol, alegorie, a čert ví co ještě. Budou ho oslavovat a připomínat, že předem vytušil zločin a označil pachatele. U těchhle božích bláznů to tak bývá: před hospodou se křižuje a na kostel hází kamením. Stejně i tvůj starec: na spravedlivého vezme hůl a vrahovi se pokloní k zemi." „Jaký zločin ? Jakému vrahovi? Co to mluvíš?" Aljoša zůstal stát jako přimražený a také Rakitin se zastavil. „Jakému, že bys to nevěděl ? Vsadím se, že už jsi na to taky A mimochodem řečeno, je to taky zajímavé. Poslechni Aljošo, ty přece vždycky mluvíš pravdu, i když si vždycky sedneš mezi dvě židle; myslel jsi na to nebo ne? Odpověz."

"Myslel," tiše odpověděl Aljoša, I sám Rakitin byl zaražen. "Cože ? Opravdu jsi už i ty na to myslel ?" zvolal. "Já. ne že bych vlastně myslel," zamumlal Aljoša, "ale jak jsi o tom teď začal tak divně mluvit, napadlo mě, že jsem si to i sám myslel." "Vidíš (a jak jasně jsi to vyjádřil), vidíš ? Když ses dneska díval na tatínka a na bratra Mítěnku, pomyslel jsi na zločin ? Tak se tedy nemýlím ?" "Počkej, počkej přece," úzkostlivě ho přerušil Aljoša, „z čeho to všechno usuzuješ. ? Proč tě to tolik zajímá, to je hlavní otázka." "Dvě samostatné otázky, ale přirozené, a odpovím na každou zvlášť. Z čeho to vidím ? Neviděl bych vůbec nic, kdybych nebyl dnes najednou pochopil tvého bratra Dmitrije Fjodoroviče - úplně a naráz a tak, jaký opravdu je. Nějaký jediný jeho rys mi ho ukázal celého. U takových naprosto čestných, ale

vášnivých lidí je čára, která se nesmí překročit. Jinak - jinak takový člověk vrazí kudlu i do tatíčka. Ale tatíček je opilý a neukázněný prostopášník, nikdy a v ničem nezná míru; žádný z nich se tedy neudrží a bac, oba se svalí do škarpy." "Ne, Míšo, ne, když není nic jiného, upokojil jsi mě. Tak daleko to nedojde." "A proč se celý třeseš ? Víš, jak to je ! Ať si je Mítěnka třeba poctivý člověk (je hloupý, ale poctivý), je taky smyslník. To máš jeho správné zařazení a jeho pravou podstatu. Nízkou smyslnost zdědil po otci. Však nad tebou jenom žasnu, Aljošo, jak to, že jsi panic ? Vždyť i ty jsi Karamazov! A ve vaší rodině se smyslnost vyvinula v nemoc. No a teď ti tři smyslnici jeden druhého hlídají s kudlami v kapse. Tři se srazili palicemi a ty můžeš být čtvrtý." "Co se týče té ženy, mýlíš se. Míťa jí pohrdá," řekl Aljoša nějak trhaně. "Myslíš Grušeňku ? Ba ne, hochu, tou nepohrdá. Když kvůli ní opravdu opustil svou snoubenku, tak jí nepohrdá. Tady tady je něco, hochu, co ty ještě nechápeš. Tady se někdo zamiluje do nějaké krásy, do ženského těla nebo i jen do jediné části ženského těla (smyslný člověk by to pochopil), a pro ni opustí vlastní děti, prodá otce i matku, Rusko a vlast; je-li poctivý, bude krást; je-li mírný, bude vraždit; je-li věrný, zradí. Puškin, pěvec ženských nožek, opěvoval ve verších nožky. Jiní je neopěvují, ale nemohou se na nožky podívat bez úplného záchvatu. A nejsou to jenom nožky... Tady, hochu, pohrdání nepomůže, i kdyby Grušeňkou pohrdal. Třeba i pohrdá, ale nemůže se odtrhnout." „To já chápu," vyhrkl najednou Aljoša. "Že bys to chápal ? Podle všeho to opravdu chápeš, když to z tebe takhle naráz vyletělo," škodolibě souhlasil Rakitin. "Vypleskl jsi to bezděky, uklouzlo ti to, a takové přiznání je tím cennější. Je to tedy pro tebe už známý námět a už jsi o tom přemýšlel, totiž o smyslnosti. I ty duše čistá! Ty jsi tichá voda, Aljoško, jsi svatý, to uznávám, ale jsi tichá voda a čert ví, o čem jsi už nepřemýšlel, čert ví, co všechno už víš! Panic, a prošel už takovou hlubinou - už dlouho tě pozoruju. Jsi sám Karamazov, úplný Karamazov - rod a výběr přece něco znamenají. Po otci jsi smyslný, po matce boží blázen. Co se třeseš ? Mám snad pravdu ? Jestlipak víš, Grušeňka mi říkala: .Přiveď ho (to jest tebe), já s něho tu kutnu stáhnu. A jak naléhala, pořád jenom: přived ho a přived ho! Tak jsem se divil, co ji na tobě tolik zajímá. Víš, je to taky neobyčejná žena!" "Vyřiď ode mne poručení a řekni, že nepřijdu," křivě se usmál Aljoša. "Dopověz to, o čem jsi mluvil, Míšo, pak ti řeknu, co si myslím já." "Není co dopovědět, všechno je jasné. Všechno je to, hochu, stará písnička. Když už i ty v sobě máš smyslnost, co potom Ivan Fjodorovič, tvůj bratr ze společné matky ? Je přece také Karamazov. A v tom vězí celý váš karamazovský problém: jste smyslní, hrabiví a boží blázni! Tvůj bratr Ivan teď prozatím ze žertu uveřejňuje s nějakým pošetilým a neznámým úmyslem theologické článečky, ač je atheista, a sám si tu ničemnost uvědomuje - to tedy ten tvůj bratr Ivan. Kromě toho se snaží odloudit bratru Míťovi nevěstu a zdá se, že se mu to podaří A ještě k tomu se souhlasem samého Mítěnky, protože Mítěnka má svou snoubenku sám přenechává, jen aby se jí zbavil a honem utekl ke Grušeňce. A to všechno při vší své ušlechtilosti a nezištnosti, toho si všimni. Takovíhle lidé jsou právě ti nejosudnější! To aby se ve vás čert vyznal: uvědomí si svou ničemnost, a sám se do té ničemnosti hrne! Poslouchej dál: Mítěnkovi teď stojí v cestě staroušek otec. Ten se totiž do Grušeňky najednou zbláznil a sbíhají se mu sliny, jak se na ni jen podívá. Vždyť jenom kvůli ní udělal dnes v cele takovou výtržnost, jenom proto, že se o ní Miusov opovážil říct, že je kreatura pochybných mravů. Zamiloval se jako starý kocour. Dřív mu sloužila za plat jen při nějakých podezřelých obchůdcích v jeho kořalnách, ale teď si najednou lépe všiml, jaká vlastně je, a rozdivočil se. Dotírá na ni s návrhy, počestné ovšem nejsou, no a na té cestičce se ti dva srazí, tatínek se synáčkem. A Grušeňka si nezadá s jedním ani u druhým, oběma zatím uhýbá a oba dráždí. Obhlíží si je, ze kterého víc kouká, protože u tatínka by sice mohla urvat hodně peněz, zato tatínek se s ní neožení á třeba na ní nakonec začne škudlit a zamkne portmonku. Proto není k zahození ani Mítěnka: peníze nemá, ale může se oženit. Ano prosím, může se oženit! Opustit snoubenku, dokonalou krasavici Kateřinu Ivanovnu, bohatou šlechtičnu, dceru plukovníka, a vzít si Grušeňku, kterou si kdysi vydržoval starý kupčík a městský starosta Samsonov, ten

zkažený mužik. Z toho všeho se skutečně může vyvinout vražedný konflikt. A na to tvůj bratr Ivan právě čeká, to by pro něho byla trefa: získal by Kateřinu Ivanovnu, po které schne touhou, a urval by s ní šedesát tisíc věna. To je pro malého člověka a chudáka jako on náramně svůdný počinek. A všimni si, že by Míťovi nejenom neublížil, ale ještě by si ho nadosmrti zavázal. Já totiž bezpečně vím, že se Mítěnka zrovna minulý týden opíjel v hospodě s cikánkami a nahlas vykřikoval, že není hoden své snoubenky Kátěnky, ale bratr Ivan, ten prý jí hoden je. A sama Kateřina Ivanovna taky nakonec neodmítne tak okouzlujícího muže, jako je Ivan Fjodorovič; beztoho i teď už mezi těmi dvěma váhá. Ale čím vás jen ten Ivan tak uchvátil, že se mu všichni nábožně obdivujete ? Vždyť se vám směje a pochvaluje si, že se má dobře na váš účet!"

"Jak to všechno víš ? A jak to můžeš tvrdit tak jistě ?" ostře a zamračeně se zeptal Aljoša. „A jak to, že se mě teď ptáš a předem se bojíš mé odpovědi ? Podle všeho sám uznáváš, že je to pravda." „Ty nemáš Ivana rád. Ivana by peníze nesvedly." „Že ne? A co krása Kateřiny Ivanovny ? Nejsou to jenom peníze, ačkoliv šedesát tisíc je taky lákavá věc."

"Ivan míří výš. Ivana nelákají ani tisíce. Ivan nehledá peníze ani klid. Hledá možná utrpení." "Co to zas má znamenat ? I vy šlechtici!" "Inu, Míšo, jeho duše je bouřlivá. Jeho mysl je v zajetí. Pronásleduje ho velká nerozhodnutá pochybnost. Je z lidí, kteří netouží po milionech, ale touží po rozhodnutí v pochybnosti." "To je literární plagiát, Aljoško, parafrázuješ svého starce. Že vám ale Ivan dal pěknou hádanku!" křikl Rakitin se zřejmým vztekem. Až se změnil v tváři a rty se mu zkřivily. „ A hádanka je to hloupá, není co hádat. Jen si to rozmyslíš, si rozumíš jí. Jeho článek je k smíchu a nesmyslný. Před chvílí jsi slyšel jeho hloupou teorii: ‚Není-li nesmrtelnost duše, není ani ctnost a všechno je tedy dovoleno.' (A mimochodem řečeno, bratr Mítěnka křikl: Budu si to pamatovat! vzpomínáš ni ?) Svůdná teorie pro lumpy. Ale nadávám, a to je hloupé ne pro lumpy, spíš pro žvanivé školomety .pronásledované hlubokými nerozhodnutými pochybnostmi'. Je chlubílek a není v tom nic než: Na jedné straně nemůžeme neuznat a ‚na druhé straně nemůžeme nepřiznat! Celá jeho teorie je darebáctví! Lidstvo najde v sobě samém sílu, aby žilo ctnostně, i když nebude věřit v nesmrtelnost duše! V lásce k svobodě, k rovnosti a bratrství najde." Rakitin se rozohnil, až se stěží ovládal. Náhle se však zarazil jako by si na něco vzpomněl. Tak dost," usmál se ještě křivěji než prve Aljoša. „Co se směješ?Myslíš, že jsem banální hlupák?" Ne, ani mě nenapadlo myslet, že jsi banální hlupák. Jsi chytrý, ale to nic usmál jsem se jen tak z hlouposti. Chápu, že se můžeš rozohnit Míšo. Z tvého zaujetí jsem usoudil, že Kateřina Ivanovnu není lhostejná ani tobě. Hochu, já to už dávno tušil, a proto taky nemáš rád bratra Ivana. Žárlíš na něho?" „A na její peníze taky žárlím ? Nechceš to dodat?" „Ne, o penězích nechci dodat nic a nehodlám tě urážet." "Věřím ti, když to říkáš, ale přece jen aby tě něco s tím tvým bratrem Ivanem! Nejde vám do hlavy, že ho člověk může mít náramně nerad i bez Kateřiny Ivanovny. Proč bych ho vlastně, k čertu, měl rád ? Vždyť on na mne sám ráčí nadávat. Copak tedy nemám i já právo nadávat na něho ?" "Nikdy jsem ho neslyšel říci o tobě cokoliv, ať už dobrého nebo špatného. Vůbec o tobě nemluví." "A já zase slyšel, že mě předevčírem u Kateřiny Ivanovny měl v parádě, až se hory zelenaly, tolik se zajímal o vašeho oddaného služebníka. A kdo potom vlastně na koho žárlí, to tedy nevím, hochu! Ráčil se vyjádřit v tom smyslu, že jestli se prý v nejbližší budoucnosti nerozhodnu pro kariéru archimandrity a nesložím řeholní slib, jistě prý odjedu do Petrohradu a stanu se spolupracovníkem některé vážné revue, jistě v oboru literární kritiky, budu nějakých deset let psát a nakonec celou revui převezmu. Pak prý ji povedu dál jistě v liberálním a atheistickém směru se socialistickým odstínem, ba s jakýmsi socialistickým nátěrem, ale budu se mít na pozoru čili vycházet s těmi i oněmi a sypat hlupákům písek do očí. Podle výkladu tvého bratra mi socialistický odstín mé revue nezabrání v tom, že budu předplatné ukládat stranou a občas

podle rad nějakého židáčka investovat do obchodních transakcí, až si prý potom ke konci své kariéry postavím v Petrohradě pořádný dům a do něho přestěhuji redakci. Ostatní poschodí pronajmu jako byty. Určil dokonce místo, kde bude dům stát: u nového kamenného mostu přes Něvu, který prý podle projektu povede z Litějné ulice do Vyborské." "Poslechni, Míso, vždyť se to třeba opravdu všechno splní do posledního písmene!" zvolal Aljoša a nemohl potlačit veselý úsměv. "Vy taky začínáte být sakrastický, Alexeji Fjodoroviči." "Ne, ne, já žertuji, odpusť. Jde mi o něco docela jiného. Ale dovol, kdo ti mohl povědět všechny ty podrobnosti, od koho jsi je slyšel ? Přece jsi nemohl být u Kateřiny Ivanovny, když tam o tobě mluvil!" "Já tam nebyl, zato tam byl Dmitrij Fjodorovič a já to slyšel na vlastní uši právě od Dmitrije Fjodoroviče; abys věděl, nepovídal to mně, ale když to vyprávěl, poslouchal jsem, ovšem bez úmyslu, protože jsem čekal v Grušeňčině ložnici a nemohl jsem ven, dokud byl Dmitrij Fjodorovič v sousedním pokoji." "Ach ano, zapomněl jsem, ona je přece tvá příbuzná." "Příbuzná ? Grušeňka že je má příbuzná ?" křikl náhle Rakitin a celý zrudl. "Zbláznil jsi se snad ? Neslouží ti mozek." "A co je ? Copak není tvá příbuzná ? Já to slyšel." "Kdes to mohl slyšet ? Vy Karamazovi, vy si hrajete na nějakou vznešenou starobylou šlechtu, třebaže tvůj otec dělal šaška u cizích stolů a z milosti ho nechávali v kuchyni. Dejme tomu, že jsem jenom popův syn a proti vám, šlechtě, bídný hmyz, ale přesto mě nemusíte tak zlehka a neodpovědně urážet. Mám taky čest, Alexeji Fjodoroviči, a nemohu být příbuzný prodejné holky Grušeňky. Račte to vzít na vědomí!" Rakitin byl velmi rozhněván. "Proboha odpusť, to jsem nemohl tušit, ostatně jaká ona je prodejná ? Copak je taková ?" začervenal se najednou Aljoša. "Opakuji ti, slyšel jsem, že je s tebou příbuzná. Často k ní chodíš a sám jsi mi říkal, že k ní milostný vztah nemáš. To jsem si nikdy nemyslel, že zrovna ty jí takhle opovrhuješ! A zaslouží si to opravdu ?" "Když ji navštěvuji, mám k tomu třeba své důvody a to ti musí stačit. A co se týče příbuzenství, tvůj bratr nebo i sám tatíček ji přivede spíš do tvé rodiny než do mojí. No tak už jsme tady. Jdi radši do kuchyně. Jejej! Co je to, co se tu děje ? Copak jsme přišli pozdě ? Přece nemohli tak rychle poobědvat! Či tu zas Karamazovi něco vyvedli? Už asi ano. Tam je tvůj otce a za ním Ivan Fjodorovič. To utekli od převora. Tamhle za nimi ze schodů něco volá otec Isidor. Taky tvůj otec křičí a mává rukama a asi nadává. Podívejme se, taky Miusov odjel v kočáře, vidíš ho? Tamhle utíká i statkář Maximov, byl tu jistě skandál. To tedy ani neobědvali! Nenatloukli nakonec převorovi? Nebo snad byli sami biti? To by jim patřilo!" Rakitin nevykřikoval bez důvodu. Došlo skutečně k neslýchanému nečekanému skandálu. Všechno povstalo z vnuknutí."

VIII

Skandál

Když Miusov a Ivan Fjodorovič už vcházeli k převorovi, v Miusovu se jako v opravdově řádném a delikátním člověku rychle odehrál jistý, také svým způsobem delikátní proces: začal se stydět, že se zlobil. Pochopil, že měl tím mizerným Fjodorem Pavlovičem do té míry pohrdat, že by sám nebyl mohl v starcově cele tak ztratit klid a rozvahu, jak se to stalo. "Aspoň mnichové za nic nemohou," usoudil najednou na schodech k převorovi, "a jsou-li i tady pořádní lidé (ten převor otec Mikuláš je myslím šlechtic), proč se k nim nechovat mile, vlídně a zdvořile ? Nebudu se hádat, budu i přitakávat, získám je laskavostí a konečně jim dokážu, že nemám nic společného s tím Ezopem, s tím šaškem, s tím paňácou a že jsem se právě tak jako oni dostal do té nepříjemnosti jen náhodou..." Co se týče práva kácení a rybolovu (sám ani nevěděl, kde to vlastně je), rozhodl se všechny své soudní spory s klášterem zastavit a hned dnes se jednou provždy sporných nároků vzdát, tím spíš, že to všechno má jen nepatrnou cenu. Když hosté vešli do jídelny otce převora, tyto Miusovovy zbožné úmysly se ještě upevnily. Ostatně jídelna to nebyla, protože celý převorův byt se

skládal všeho všudy ze dvou pokojů, i když mnohem rozlehlejších a pohodlnějších, než měl starec. Ale ani zařízení pokojů nebylo nijak nádherné: kůží potažený mahagonový nábytek byl staromódní, ve slohu dvacátých let. I podlaha byla jenom drhnutá, zato všechno svítilo čistotou a na oknech kvetlo mnoho vzácných květin. Ale nejpřepychověji působil ovšem v té chvíli skvěle prostřený stůl, ač i to platilo jen relativně: ubrus byl čistý a nádobí se lesklo; bezvadně vypečený chléb trojího druhu, dvě láhve vína, dvě láhve výtečné klášterní medoviny a velký skleněný džbán klášterního kvasu, proslulého v celém okolí. Vodka se vůbec nepodávala. Rakitin později vykládal, že k obědu bylo připraveno pět jídel: sterledí polévka s rybími pirožky, pak vařené, nějak znamenitě a zvláštně upravené ryby, potom jeseteří řízky, zmrzlina, kompot a nakonec mléčná mandlová huspenina. To všechno Rakitin vyslídil: neodolal a zvlášť zašel do převorovy kuchyně, kde měl také styky. Styky měl všude a dovedl si všude opatřit zprávy. Jeho srdce bylo velmi nepokojné a závistivé. Byl si plně vědom svých značných schopností, ale ve své domýšlivosti je nervosně přeceňoval. Věděl najisto, že nějak vynikne, ale Aljošu, jenž si ho velmi oblíbil, trápilo, že jeho přítel je nepoctivý a naprosto si to neuvědomuje, ba naopak: ví, že by neukradl peníze na stole, a proto se považuje za dokonale čestného člověka. V té věci by s ním nejen Aljoša, ale ani nikdo jiný nic nepořídil. Rakitin jako nepatrná osoba nemohl být pozván k obědu, zato byl pozván otec Josef i otec Paisij a s nimi další řádový kněz. Čekali už v převorově jídelně, když vešel Petr Alexandrovič, Kalganov a Ivan Fjodorovič. Stranou čekal také statkář Maximov. Otec převor pokročil doprostřed pokoje, aby uvítal hosty. Byl to velký, hubený, ale ještě silný staroch, čer

novlasý, hodně prošedivělý, s dlouhým vážným a asketickým obličejem. Mlčky se hostům uklonil, ale ti tentokrát přijali požehnání. Miusov se dokonce pokusil políbit mu ruku, ale převor včas nějak uškubl a sešlo z toho. Zato Ivan Fjodorovič u Kalganov si dali požehnat se vším všudy, to jest i s naivním a lidovým mlasknutím na ruku. "Musíme se vaší veledůstojnosti co nejuctivěji omluvit," začal Petr Alexandrovič s přívětivým úsměvem, ale přesto vážně a s úctou, "že přicházíme sami bez našeho společníka Fjodora Pavloviče, kterého jste také pozval. Byl nucen zříci se vašeho pohostinství, a to ne bez důvodu. Dal se totiž v cele důstojného otce Zosimy unést svým nešťastným rodinným sporem se synem a pronesl několik naprosto nevhodných slov krátce řečeno, naprosto neslušných slov a (podíval se na řádové kněze) Vaše veledůstojnost o tom byla tuším už zpravena. Uznává sám svou vinu, upřímně jí lituje, a protože se cítí příliš zahanben, požádal nás, mne a svého syna Ivana Fjodoroviče, abychom vám vyřídili jeho upřímnou omluvu a kajícné politování. Slovem doufá, že později všechno napraví, zatím však žádá o vaše požehnání a prosí, abyste na to co se stalo zapomněl. " Miusov domluvil. Při posledních slovech této tirády se jeho spokojenost se bebou dokonale obnovila, takže v něm nezůstala ani stopa nedávného podráždění. Zas úplně a upřímní miloval lidstvo. Převor ho vážně vyslechl, trochu naklonil hlavu a odpověděl:

"Vskutku lituji, že odešel. Snad by v nás byl u našeho stolu našel zalíbení i my v něm. Pánové, račte se posadit." Pokročil k ikoně a začal se nahlas modlit. Všichni s úctou uklonili hlavy a statkář Maximov postoupil ještě kupředu, na znamení zvláštní zbožnosti spínaje ruce. A tu právě Fjodor Pavlovič provedl svůj poslední kousek. Je nutno poznamenat, že skutečně chtěl odjet a skutečně cítil, že když se tak hanebně choval ve starcově cele, nemůže jít jakoby nic k převorovi na oběd. Ne že by se za to příliš styděl li vyčítal si to - možná právě naopak: ale přece jen cítil, že jit na oběd by bylo příliš neslušné. Sotva však předjel ke dveřím hostince jeho rozvrzaný kočár a když už do něho nastupoval, najednou se zarazil. Vzpomněl si na svoje slova u starce: "Vždycky mi připadá, když přijdu mezi lidi, že jsem ze všech nejhnusnější a že mě všichni mají za šaška, a tak si řeknu, dobrá, budu tedy opravdu dělat šaška, protože jste všichni do jednoho hloupější a hnusnější než já." Zachtělo se mu všem se pomstít za své vlastní špatnosti. Vzpomněl si najednou, jak se ho kdysi už dávno někdo

zeptal: "Proč toho a toho tolik nenávidíte ?" V záchvatu své šaškovské nestoudnosti tenkrát odpověděl: "To je tak: nic mi neudělal, ale zato já provedl jemu sprosté darebáctví a od té chvíle ho nenávidím." Když si to teď vybavil, mlčky se zlomyslně pousmál a na chvilku se zamyslel. Oči mu blýskly, ba i rty se mu zachvěly. "Když jsem začal, tak už to dorazím," rozhodl se. Jeho nejtajnější cítění by se bylo dalo v tom okamžiku vyjádřit těmito slovy: "Zjednat si zas respekt už stejně nemohu, tak ať je to opravdu pořádná ostuda. Ukážu jim, že se před nimi nestydím a že na ně kašlu - a bašta!" Řekl kočímu, aby počkal, a sám se rychlým krokem vrátil do kláštera. Šel rovnou k převorovi. Ještě dobře nevěděl, co udělá, ale věděl, že se už neovládá a že stačí maličkost, aby okamžitě ztropil nějaký nemožně odporný kousek, ale právě jen odporný kousek, tedy rozhodně ne nějaký trestný čin ani nic jiného, zač by mohl být soudně stíhán. V tomto směru se vždycky dovedl udržet v náležitých mezích, až se proto někdy musel sám sobě divit. Objevil se v převorově jídelně přesně ve chvíli, kdy modlitba skončila a všichni se obrátili ke stolu. Ve dveřích zůstal stát, obhlédl společnost, a dívaje se všem směle do očí, zdlouha se zachichtal drzým a zlým smíchem. "Oni mysleli, že jsem odjel, a tady mě máte!" křikl přes celý pokoj.

Okamžik se na něho všichni beze slova upřeně dívali a najednou všichni ucítili, že teď hned se stane něco ohavného, nehorázného a jistě skandálního. Petr Alexandrovič z naprosto dobrotivé nálady rázem přešel do naprosto zuřivé. Všechno, co před tím v jeho srdci pohaslo a zmizelo, v okamžiku obživlo a zase vzplanulo. "Ne, to nemohu snést!" zvolal. "Naprosto nemohu a vůbec nemohu!" Krev mu stoupla do hlavy. Až se zabreptal, ale na slohu mu už nezáleželo a popadl klobouk.

"Co vlastně nemůže?" křikl Fjodor Pavlovič. "Co vůbec nemůže a naprosto nemůže ? Vaše Důstojnosti, mám jít dál nebo nemám ? Přijmete mne jako hosta ?" "Jste upřímně vítán," odpověděl převor. "Pánové!" dodal najednou, "nemějte mi za zlé, když vás od srdce poprosím, abyste zanechali náhodných sporů a s modlitbou k hospodinovi zasedli k našemu skromnému stolu ve vzájemné lásce a rodinném souladu." "Ne, ne, to není možné!" vykřikl Petr Alexandrovič jako bez sebe.

"Není-li to možné pro Petra Alexandroviče, není to možné ani pro mne a nezůstanu tady. Proto jsem přišel. Půjdu teď všude s Petrem Alexandrovičem. Odejdete-li, Petře Alexandroviči, odejdu i já, a zůstanete-li, zůstanu i já. Nejvíc jste ho popíchl tím rodinným souladem, otče převore, on mě neuznává za příbuzného! Vid, von Sohne? Von Sohn je tu taky, Pozdrav pánbůh, von Sohne." "To říkáte mě ?" zamumlal užaslý statkář Maximov. ,,Ovšemže tobě,"zvolal Fjodor Pavlovič. "Komu jinému ? Přece nebudu říkat von Sohn otci převorovi!" "Ale- já taky nejsem von Sohn, já jsem Maximov." ,,Ne, ty jsi von Sohn. Důstojnosti, víte, kdo byl von Sohn? Byl takový soudní případ. Von Sohn byl zavražděn v domě Smilstva - myslím, že se takovým místům u vás tak nějak říká - byl zavražděn a oloupen, potom ho bez ohledu na jeho úctyhodný věk nacpali do bedny, bednu zatloukli a poslali v zavazadlovém vagóně z Petrohradu do Moskvy. A když tu bednu zatloukali, smilné tanečnice prozpěvovaly písně a hrály na harfy, vlastně na fortepiano. Tak on je právě ten von Sohn. Vstal z mrtvých, vid, von Sohne ?" "Co to má být ? Je to možné ?" ozvalo se ve skupině řeholníků.

"Pojďme!" zvolal Petr Alexandrovič na Kalganova.

"To ne, račte dovolit!" ječivě ho přerušil Fjodor Pavlovič i postoupil o krok dál do pokoje. "Dovolte i mně, abych dokončil. Tam v cele mě pomluvili, že prý jsem si počínal neuctivě, protože jsem se zmínil o grundlích. Petr Alexandrovič Miusov, můj příbuzný, má rád, když je

v řeči plus de noblesse que de sincérité, a já zas mám rád, když je v mé řeči plus de sincérité que de noblesse, protože já na noblesse kašlu. Vid, von Sohne ? Dovolte, otče převore, já jsem sice šašek a jako šašek vystupuji, ale jsem rytíř cti a chci se vyslovit. Ano prosím, jsem rytíř cti, kdežto v Petru Alexandrovičovi je uražená ješitnost a nic víc. Přijel jsem možná jen proto, abych se podíval a abych se vyslovil. Můj syn Alexej tu hledá spásu. Já jako otec se starám a mám starat o jeho budoucnost. Pořád jsem poslouchal a dělal šaška a nenápadně jsem se díval, ale teď vám chci zahrát poslední jednání toho představení. Jakpak to u nás je ř Jak u nás co padne, tak to leží. Když něco padlo, ať to tak leží navždycky. A zrovna ne! Já chci vstát. Svatí otcové, jsem nad vámi pobouřen. Zpověď je velká svátost, i já se před ní skláním ve zbožné úctě a najednou tam v cele všichni klečí a nahlas se zpovídají! Copak je dovoleno zpovídat se nahlas ? Církevní otcové nařídili šeptanou zpověď, protože jinak by nebylo zpovědního tajemství, a tak je to odedávna. Prosím vás, jakpak mám přede všemi vykládat, že jsem třeba tentoc... no zkrátka tentoc, však mi rozumíte. Někdy je to neslušné i říct, ne? Tak to je opravdu skandál! Ne, otcové, u vás by se člověk pomalu dostal do nějaké flagelantské sekty... Při první příležitosti o tom napíšu synodu a syna Alexeje vezmu domů." Zde můžeme poznamenat, že Fjodor Pavlovič věděl, kde se co šustne, a slyšel kdysi zlomyslné klepy, které se dostaly až k biskupovi, že prý starci požívají přílišné úcty dokonce na úkor postavení převorů, že prý starci zneužívají svátosti zpovědi atd. Týkalo se to nejen našeho kláštera, ale i jiných, kde byli starci: byla to nesmyslná obvinění a u nás i jinde se časem sama sebou zhroutila. Ale pošetilé ďábelství, které posedlo Fjodora Pavloviče a unášelo ho ve vleku jeho nervů pořád dál do hlubin hanby, mu napovědělo tu starou pomluvu, ve které se ostatně sám ani za mák nevyznal. Nedovedl ji ani nějak rozumně vyjádřit, tím spíš, že v starcově cele tentokrát nikdo neklečel ani se nahlas nezpovídal: Fjodor Pavlovič nemohl tedy nic takového vidět a musel jen opakovat staré povídačky a klepy, na které se trochu pamatoval. Ale když to všechno vyklopil, viděl sám, že napovídal hrozné nesmysly, a hned pocítil potřebu dokázat posluchačům, hlavně však sám sobě, že to vůbec žádné nesmysly nejsou. A třebas dobře věděl, že každé jeho další slovo bude k dosavadním nesmyslům jen přidávat další, nedovedl se už udržet a rozletěl se jako po srázu. "Takové darebáctví!" zvolal Petr Alexandrovič. "Odpusťte," promluvil náhle převor. "V dávných dobách bylo řečeno: ‚I jali se mnozí mluviti o mně i všeliké věci zlé. Já pak slyše to pravil jsem k sobě: lékařství Ježíšovo jest, kteréž mi seslal, aby vyhojil marnochlubnou duši mou.' A proto i my vám v pokoře děkujeme, drahý hoste!" A po pás se Fjodoru Pavlovičovi poklonil. „Tintili vantili! Farizejství a otřepané fráze! Staré fráze a copařské klanění! Známe to klanění! ‚Na ústa polibek a do srdce dýku jako v Schillerových Loupežnících. Já nemám rád faleš, otcové, já chci pravdu! Ale pravda se nenajde v grundlích, to jsem vám už hlásal! Pročpak se postíte, otcové? Pročpak za to čekáte odměnu na nebi ? Za takovou odměnu bych se já třeba taky postil. Ne,zbožný mnichu, buď radši ctnostný v obyčejném životě, buď užitečný společnosti, místo aby ses zavíral do kláštera, kde máš živobytí zadarmo, a čekal odměnu tam nahoře to potom bude těžší! Já přece taky dovedu prkně promluvit, otče převore. Copak tu mají nachystáno?" přistoupil ke stolu. "Staré portské od Faktoriho a médoc, stáčený u bratří Jelisejevů, podívejme se na otce mnichy! To už se nepodobá grundlím. Co tu připravili lahviček, che-che-che! A kdopak to všechno opatřil? To sem ruský mužik nosí své groše, těžce vydřené mozolnatýma rukama! Musí je odepřít své rodině i státu, který je potřebuje! Vždyť vy vysáváte lid, svatí otcové!" „To už je od vás úplná hanebnost!" řekl otec Josef. Otec Paisij úporně mlčel. Miusov utekl z pokoje a za ním i Kalganov. "Nu, otcové, já jdu za Petrem Alexandrovičem! Už k vám víckrát nepřijdu. Kdybyste mě na kolenou prosili, tak nepřijdu. Poslal jsem vám tisíc rublíků, tak zas máte laskominy, che-che-che! Ne, už vám nepřidám. Mstím se za prchlé mládí, za všechno své ponížení!" v záchvatu předstíraného citu zabušil pěstí do stolu. "Ten milý klášter v mém životě mnoho znamenal! Prolil jsem pro něj mnoho hořkých slz! Popouzeli jste proti mně mou manželku, tu posedlou. Prokleli jste mě při svých shromážděních, pomluvili jste mé po

celém okolí, že by ode mne pes kůrku nevzal! Už je toho dost, teď je liberální doba, doba parníků a železnic. Ani tisíc, ani sto rublů, ani sto kopejek, ode mne už nedostanete nic!" Zas můžeme něco dodat. Ve skutečnosti náš klášter v jeho životě nikdy nic zvláštního neznamenal a Fjodor Pavlovič pro něj nikdy žádné hořké slzy neproléval. Ale dal se tak strhnout svým předstíraným pohnutím, že na okamžik sám sobě skoro uvěřil a div se nerozplakal; ale v témž okamžiku vycítil, že je čas obrátit. Převor vyslechl jeho zlomyslnou lež, sklonil hlavu a zas důrazně promluvil:

"Opět bylo řečeno: ‚Snášej pokojně a s radostí nespravedlivé potupení, nebuď zkormoucen a neměj v nenávisti toho, kdo tě potupuje. Tak učiníme i my."

"Tintili vantili, přemyšlovavše a jiné žvásty. Přemyšlujte, otcové, ale já půjdu. A svého syna Alexeje odsud beru ze své rodičovské moci navždy. Ivane Fjodoroviči, můj přeuctivý synu, dovoluji si nařídit vám, abyste mě následoval! Voň Sohne, nač bys tady zůstával ? Pojď teď ke mně do města. U mne je veselo a není to dál než taková versta. Místo postního jídla ti nabídnu sele s kaší. Poobědváme. Dostaneš koňaček, potom likérek; mám malinovou pálenku... Hej, voň Sohne, nešlap si po štěstí!" Vyšel ven s křikem a posunkováním. Právě v tu chvíli ho Rakitin uviděl a upozornil na něho Aljošu. "Alexeji!" křikl otec na syna, když ho z dálky zahlédl, "ještě dnes se ke mně nadobro přestěhuj a ve/mi s sebou polštář i žíněnku, ať tu po tobě není ani památky." Aljoša stál jako přimražený, mlčel a bedlivě výjev pozoroval. Fjodor Pavlovič zatím nastoupil do kočáru a za ním začal mlčky a mrzutě nastupovat Ivan Fjodorovič; k Aljošovi se ani neobrátil a nerozloučil se s ním. Ale tu se odehrál další bláznovský a takřka neuvěřitelný výstup, který celou episodu dokreslil. U kočáru se najednou objevil statkář Maximov. Přiběhl celý udýchaný, aby nepřišel pozdě. Rakitin a Aljoša ho viděli utíkat. Tolik pospíchal, že z nedočkavosti už zvedl nohu na stupátko, na kterém ještě stála levá noha Ivana Fjodoroviče, chytil se za korbu a pokoušel se vyskočit do kočáru. "Já taky, já taky s vámi!" vykřikoval; vyskakoval, vesele se chichtal tenkým hláskem, tvářil se blaženě a byl ke všemu odhodlán. "Vemte mě s sebou!" "No neříkal jsem, že je to von Sohn ?" nadšeně zvolal Fjodor Pavlovič. "To je opravdický, z mrtvých vstalý von Sohn! Ale jak ses odtamtud dostal ? Cos jim to tam nafonzonil, abys mohl odejít od oběda ? K tomu člověk musí mít opravdu drzé čelo! Já takové mám, ale tvému se tedy divím! Vyskoč, vyskoč honem! Pusť ho, Váňo, bude to legrace. Lehne si nám nějak k nohám. Lehneš si, von Sohne? Nebo ho dát na kozlík ke kočímu ! Vyskoč si na kozlík, von Sohne!" Ale- Ivan Fjodorovič, který se zatím usadil, najednou Maximova mlčky a vší silou odstrčil, takže statkář na sáh odletěl. Byla to náhoda, že neupadl. „Jeď!"vztekle křikl Ivan Fjodorovič na kočího. "Nono, copak je ti? Copak je? Co to děláš?" uhodil na něho Fjodor Pavlovič, ale- kočár se už rozjel. Ivan Fjodorovič neodpověděl. "Ty jsi ale" promluvil po dvou minutách mlčení Fjodor Pavlovič, úkosem se dívaje na syna. "Sám jsi celou tu věc s klášterem vymyslel, sám ji podporoval a schvaloval, tak proč se teď zlobíš ?" "Už jste se namlel nesmyslů dost, tak si aspoň chvíli odpočinu-," drsně odsekl Ivan Fjodorovič.

Fjodor Pavlovič se zas odmlčel asi na dvě minuty. "Teď by nebyla špatná sklenka koňaku," poznamenal mlíčně. Ale Ivan Fjodorovič neodpověděl. "Až dojedeme, dáš si taky." Ivan Fjodorovič pořád mlčel. Fjodor Pavlovič zas čekal asi dvě minuty. "Ale Aljošku přece jen vezmu z kláštera, i když vám to bude velice nemilé, přeuctivý Karle von Moore." Ivan Fjodorovič pohrdlivě pokrčil rameny, odvrátil se , a zadíval na silnici. Pak už nepromluvili až k domu.

KNIHA TŘETÍ

CHLÍPNÍCI

I. V čeledníku

Dům Fjodora Pavloviče Karamazova nestál nikterak v samém středu města, ale také ne docela na obvodu. Ač dosti vetchý, vypadal příjemně: přízemní budova zčásti s polopatrem, šedě natřená a krytá červenou plechovou střechou. Byl prostranný, útulný a mohl vydržet ještě velmi dlouho. Našlo se v něm mnoho všelijakých komor, schovávaček a nečekaných schůdků. Hnízdily v něm krysy, ale Fjodoru Pavlovičovi příliš nevadily: "Aspoň není člověku tak smutno, když večer zůstane sám." Měl skutečně ve zvyku pouštět služebnictvo večer do přístavku a zamykal se v domě sám na celou noc. Tento přístavek stál na dvoře, byl rozlehlý a důkladný; podle rozhodnutí Fjodora Pavloviče v něm byla i kuchyň, ač byla jiná v domě. Neměl totiž rád zápach z kuchyně a dával si v zimě i v létě nosit jídlo přes dvůr. Celý dům byl postaven pro velkou rodinu a bylo by se do něho vešlo pětkrát tolik pánů i služebnictva. Ale v době našeho vyprávění žil v domě jen Fjodor Pavlovič s Ivanem Fjodorovičem a v přístavku pro služebnictvo jen tři osoby: starý Grigorij, jeho manželka stará Marfa a sluha Smerďakov, ještě mladý muž. O těchto třech služebnících se musíme zmínit trochu podrobněji. O starém Grigoriji Vasiljevičovi Kutuzovu jsme už ostatně dost mluvili. Byl to pevný a nepoddajný člověk, směřující tvrdošíjně a neúchylně k vytčenému cíli, jakmile se mu tento cíl z nějakého důvodu (často ku podivu nelogického) jevil jako nezvratně správný. Všeobecně řečeno, byl poctivý a neúplatný. Jeho žena Marfa Ignaťjevna se celý život bez odporu podrobovala manželově vůli, ale ku příkladu po osvobození rolníků na něho hrozně dotírala, aby odešli od Fjodora Pavloviče do Moskvy a zařídili si tam nějaký obchůdek, měli totiž trochu úspor. Grigorij tenkrát jednou provždycky rozhodl, že žena žvaní hlouposti, "protože každá ženská je nečestná", a odejít od dřívějšího pána prý nemají, ať je jaký chce, "protože to je teďka jejich povinnost". "Rozumíš, co je povinnost?" zeptal se Marfy Ignaťjevny. "Tomu rozumím, co je povinnost, Grigoriji Vasiljeviči, nic proč by byla naše povinnost tady zůstat, tomu nerozumím ani trochu," odpověděla pevně Marfa Ignaťjevna. "Nerozuměj tedy, ale tak to bude. A podruhé mlč." A tak to bylo. Neodešli a Fjodor Pavlovič jim určil plat. Byl to malý plat, ale vyplácel jej. Grigorij mimoto také věděl, že má na pána nepopiratelný vliv. Cítil to a nemýlil se. Fjodor Pavlovič. byl zchytralý a tvrdohlavý šašek, ale ač měl, jak říkal, "v některých životních záležitostech" velmi pevnou vůli, býval zas v některých jiných k svému vlastnímu překvapení náramě slabý. Věděl, v jakých, a lecčeho se bál. V některých životních záležitostech se musel mít na pozoru, ale to by bylo i spolehlivého člověka těžké a Grigorij byl naprosto spolehlivý. Fjodor Pavlovič dokonce mnohokrát v životě tak tak ušel výprasku, velmi bolestnému výprasku, a vždycky ho zachránil Grigorij, i když mu potom po každé udělal kázání. Ale jen ran by se byl Fjodor Pavlovič nezalekl. Bývaly i vážnější případy, dokonce velmi delikátní " složité, kdy Fjodor Pavlovič by snad ani nebyl s to vysvětlit tu naléhavou potřebu spolehlivého a důvěrně známého člověka, kterou někdy okamžitě u nevyzpytatelně pocítil. Bylo to skoro chorobné: prostopášný Fjodor Pavlovič, ve své chlípnosti často krutý jako nějaký zlý hmyz, leckdy pocítil najednou ve chvíli opilosti vnitřní strach a mravní hnus, který na něho působil takřka fyzicky. "To se mi potom duše zrovna tetelí v hrdle," říkával. A v takových okamžicích právě míval rád vedle sebe, nablízku, třeba ani ne v pokoji, ale někde v přístavku, takového člověka, oddaného, jiného, docela jiného než on, ne prostopášného, který ačkoliv by viděl celou jeho zpustlost a znal všechny jeho tajnosti, přece by to z oddanosti všechno trpěl, nestavěl by se proti tomu, hlavně by mu nic nevyčítal a ničím nehrozil na tomto Ani na onom světě. A kdyby bylo třeba, bránil by ho - před kým ? Před někým neznámým, ale strašlivým a nebezpečným.

Záleželo právě na tom, aby tu byl docela jiný člověk, dávno známý a přátelský, kterého by Fjodor Pavlovič mohl v choré chvíli zavolat, jenom aby se mu zadíval do obličeje a snad s ním vyměnil pár slov, třeba i nějakých docela bezvýznamných. A když ten člověk nic, když se nezlobil, bylo mu nějak lépe u srdce, a když se zlobil, nu, bylo mu smutněji. Stávalo se (i když velmi zřídka), že se Fjodor Pavlovic vydal sám v noci do přístavku vzbudit Grigorije, aby k němu na chvilku šel. Starý sluha poslechl, Fjodor Pavlovič s ním pohovořil o úplných hloupostech a brzy ho propustil, někdy i s nějakým žertíkem. Pak si odplivl, ulehl a spal už spánkem spravedlivých. Něco podobného se Fjodoru Pavlovičovi stalo, také když přijel Aljoša. Aljoša mu "protknul srdce" tím, že tam "bydlel, všechno viděl a nic neodsoudil". A nejen to, přinesl s sebou něco nebývalého: nedával mu, starému člověku, najevo ani trochu pohrdání, nýbrž naopak stálou vlídnost a úplně přirozenou upřímnou příchylnost -- k němu, který si ji tak málo zasloužil. To všechno bylo pro starého nemravu bez rodinných pout překvapením. Pro člověka, který dosud stál jen o "nepravosti", to byla nová zkušenost. Když se Aljoša odstěhoval, starý si přiznal, že porozuměl lecčemu, čemu dosud rozumět nechtěl. Zmínil jsem se už na začátku svého vyprávění, že Grigorij nenáviděl Adelaidu Ivanovnu, první manželku Fjodora Pavloviče a matku jeho prvního syna Dmitrije, a že naopak jeho druhou manželku, posedlou Sofii Ivanovnu, hájil i proti svému pánovi a proti každému, koho by napadlo mluvit o ní špatně nebo lehkovážně. Sympatie k této nešťastnici se v něm proměnila v cosi nedotknutelného, takže ani teď, po dvaceti letech, by nebyl snesl ať už od kohokoliv ani nepříznivou zmínku o ní a byl by se hned proti utrhači ozval. Chování měl Grigorij chladné a důstojné, nebyl povídavý a pronášel jen závažná, ne lehkomyslná slova. Proto se také nedalo rozeznat na první pohled, má-li či nemá rád svou pasivní, poslušnou manželku. Ale rád ji měl a ona to ovšem věděla. Tato Marfa Ignaťjevna nejen nebyla nijak hloupá, ale snad byla i chytřejší než její manžel, přinejmenším uvážlivější v praktických záležitostech. Přesto se mu bez odporu a mlčky podrobovala od samého počátku jejich manželství a nepochybně uznávala jeho duševní převahu. Je zajímavé, že ti dva spolu celý život nápadně málo mluvili, leda jen o nejnutnějších běžných věcech. Důstojný a majestátní Grigorij přemýšlel o všech svých záležitostech a starostech vždycky sám, takže Marfa Ignaťjevna už dávno jednou provždy pochopila, že manžel o její rady nestojí. Cítila, že oceňuje její mlčení a vidí v něm důkaz jejího rozumu. Nikdy jí nenabil, leda všeho všudy jednou, a i to jen zlehka. V prvním roce manželství Adelaidy Ivanovny s Fjodorem Pavlovičem byly jednou vesnická děvčata a mladé ženy povolány na panský dvůr, aby zazpívaly a zatancovaly. Spustily na lučinách a najednou Marfa Ignaťjevna, tenkrát ještě mladá, vyběhla před sbor a zatančila ruskou zvláštním způsobem, ne po vesničku jako ostatní ženy, nýbrž tak, jak se naučila, když sloužila u bohatých Miusovů v jejich domácím divadle, kde vyučoval tanci taneční mistr z Moskvy. Grigorij viděl, jak jeho žena zatančila, za hodinu jí pak doma v chalupě dal za vyučenou a vykrákal ji trochu za vlasy. Ale tím bití jednou pro vždycky skončilo a nikdy v celém životě se už neopakovalo. Marfa Ignaťejevna se také zařekla, že už nikdy nebude tancovat. Děti jim bůh nedal, měli jednoho chlapečka, ale umřel. Grigorij měl děti zřejmě rád a netajil to, to jest nestyděl se to projevovat. Když Adelaida Ivanovna utekla, ujal se tenkrát tříletého Dmitrije Fjodoroviče a pečoval o něho téměř rok; sám ho hřebínkem česal a sám ho i koupal v neckách. Pak se staral o Ivana Fjodoroviče i o Aljošu a dostal za to políček; ale o tom jsem už vyprávěl. Vlastní děťátko ho potěšilo jako pouhá naděje, když byla Marfa Ignaťjevna ještě těhotná. Když se pak narodilo, zdrtilo jeho srdce žalem a hrůzou. Chlapec se totiž narodil s šesti prsty. Grigorije to tak zničilo, že nejen mlčel už do samého dne křtu, ale chodil ještě zvlášť mlčet do zahrady. Bylo jaro a okopával celé tři dny záhony v zelinářské i ovocné zahradě. Na třetí den byly určeny křtiny a Grigorij si zatím věc rozmyslel. Ve světnici se shromáždili duchovní u hosté, mezi nimi sám Fjodor Pavlovič jako kmotr. Tu Grigorij náhle prohlásil, že dítě "by se vůbec nemělo křtít". Neřekl to příliš hlasitě ani se o tom nešířil, sotva ucedil nějaké slovíčko a jen se tupě a upřeně díval na

kněze. "Proč to ?" zeptal se kněz s rozveseleným podivem. "Poněvadž je to. drak." zabručel Grigorij. "Jak to drak, jaký drak ?" Grigorij nějakou chvíli mlčel. "Stalo se zmatení přírody." zamumlal sice docela nejasně, ale velmi rozhodně a bylo zřejmé, že říci o tom víc si nepřeje. Zasmáli se, a to se rozumí, ubohé děťátko pokřtili. Grigorij se u křtitelnice horlivě modlil, ale své mínění o novorozeněti nezměnil. Jinak nedělal potíže; jen to, že dokud chorobný hošík žil, skoro se na něho nepodíval, ba nechtěl si ho ani všimnout a ponejvíc nebyl ve světnici. Ale když hošík za čtrnáct dní zemřel na moučnici, sám ho uložil do rakvičky, díval se na něho s hlubokým bolem, a když byl mělký malý hrobeček zasypán, poklekl a poklonil se mu až k zemi. Od té doby se dlouhá léta ani jednou o dítěti nezmínil. Ani Marfa Ignaťjevna o něm před mužem nemluvila, a dala-li se s někým přece do řeči o svém "maličkém", šeptala, i když při tom Grigorij Vasiljevič nebyl. Všimla si, že hlavně od tohoto pohřbu začal myslet na náboženství a čítal si Životy svatých - ponejvíc potichu a sám, nasadiv si vždycky své velké stříbrné kulaté brýle. Nahlas předčítal málokdy, leda za Velkého postu. Měl rád knihu Jobovu, opatřil si kdesi opis výroků a kázání "bohabojného otce Izáka Syrského" a četl jej vytrvale rok za rokem. Nerozuměl tam skoro ničemu, ale právě proto si možná této knihy nejvíc vážil a miloval ji, V nejposlednější době se začal zajímat o učení sekty flagelantů, kteří žili někde v sousedství. Působilo na něho patrně mocným dojmem, ale přestoupit na novou víru nepovažoval za vhodné. Záliba ve čtení náboženských knih mu ovšem dodala ještě vážnějšího vzezření. Měl možná sklon k mysticismu. A tu jako naschvál po narození a smrti jeho šestiprstého dítka brzy následovala jiná podivná, nečekaná a svérázná událost, která, jak se jednou později sám vyjádřil, zanechala na jeho mysli "pečeť". Stalo se, že téhož dne, kdy manželé pochovali svého šestiprstého drobečka, Marfa Ignaťjevna se v noci vzbudila a uslyšela jakoby pláč novorozeněte. Lekla se a probudila muže. Grigorij chvíli naslouchal a usoudil, že to spíš někdo sténá, "snad nějaká žena". Vstal a oblékl se; byla dost teplá květnová noc. Vyšel na zápraží a jasně uslyšel, že sténání se ozývá ze zahrady. Ale- branka ze dvora do zahrady se na noc zamykala a dostat ni- lam jinudy nebylo možné, protože zahrada byla kolem dokola ohrazene pevným vysokým plotem. Grigorij se vrátil domů, rozsvítil lucernu, vzal klič od branky, a nevšímaje si histerické hrůzy své manželky, která pořád ještě tvrdila, že slyší dětský pláč a že to jistě pláče její hošík a volá ji, mlčky se odebral do zahrady. Tam bezpečně rozeznal, že zvuk jde od parní lázně, postavené blízko branky, a že to skutečně sténá žena. Otevřel lázeň a strnul nad podívanou, kterou spatřil: v lázni byla slabomyslná mladá žena přezdívkou Lizaveta Smrdutá, která se toulávala po ulicích našeho města a kterou u nás každý znal. V lázni právě porodila. Novorozeně leželo vedlo ní a ona vedle něho umírala. Neříkala nic už proto, že byla němá. Ale to všechno bychom měli vyložit zvlášť.

II. Lizaveta Smrdutá

Byla tu jedna zvláštní okolnost, která Grigorijem hluboce otřásla, protože nadobro utvrdila jeho jakési nemilé a ohavné podezření. Tato Lizaveta Smrdutá byla nápadně malá, dva lokte a kousek, jak dojatě vzpomínalo po její smrti mnoho nábožných stařenek v našem městě. Její dvacetiletý zdravý, Široký a ruměný obličej byl obličej úplného idiota; pohled měla nehybný a nepříjemný, ačkoliv mírný. Celý život chodila v zimě v létě bosá a jenom v konopné košili. Měla skoro černé, neobyčejně husté vlasy, kudrnaté jako ovčí vlna, a tvořily jí na hlavě jakoby velikánskou čepici. Byly vždycky pošpiněné a zablácené, chytaly se do nich lístky, třísky, hoblovačky, protože Lizaveta spala vždycky na zemi a v blátě. Její otec Ilja, neduživý člověk, který přišel na mizinu, byl piják bez přístřeší a přiživoval se už mnoho let u jednoho zámožného hospodáře v našem městě jako jakýsi dělník. Lizavetina matka dávno zemřela. Věčně stonavý a vzteklý otec Lizavetu, když k němu přišla, nelidsky bil. Ale nechodila k němu často, protože se přiživovala po celém městě jako boží blázen. Jak Iljovi hospodáři, tak i sám Ilja a různí soucitní lidé v městě, hlavně kupci a kupcové, se pokoušeli nejednou

Lizavetu slušněji obléci, aby nechodila jen v košili. Na zimu ji vždycky někdo oblékl do ovčího kožichu a dal jí vysoké boty. Lizaveta si to dala obyčejně bez odporu líbit, ale pak odešla a někde, nejčastěji u vchodu do katedrály, věci, které jí lidé darovali, zase svlékla - třeba šátek nebo sukni, kožich, boty - všechno tam nechala ležet a zůstala zas bosá a jenom v košili, jak chodila dřív. Stalo se jednou, že nový gubernátor naší gubernie přijel obhlédnout naše městečko, a když uviděl Lizavetu, byl zle uražen ve svých nejlepších citech. Chápal sice, že je to boží blázen, jak mu bylo hlášeno, ale přece důtklivě připomenul, že potuluje-li se mladá žena jen v košili, je to ohrožování mravopočestnosti a musí to tedy přestat. Ale gubernátor odjel a Lizavetu nechali, jak byla. Později její otec zemřel a Lizaveta se tím stala jako sirotek všem nábožným lidem v městě ještě milejší. Opravdu se zdálo, že ji má snad každý rád. Ani kluci ji nezlobili a neubližovali jí, ačkoliv je to u nás divoká společnost, hlavně školáci. Chodila i do neznámých domů a nikdo ji nevyhnal, naopak, každý k ní byl vlídný a něco jí dal. Když dostala půlkopejku, hned ji šla hodit do pokladničky na milodary v kostele nebo u věznice. Dostala-li na trhu preclík nebo bílou housku, jistě ji dala prvnímu dítěti, které potkala, nebo třeba zastavila některou z našich nejbohatších paniček a dala to jí; paničky její dárky s radostí přijímaly. Sama nikdy nejedla nic než černý chléb a pila jen vodu. Stávalo se, že přišla do drahého krámu, sedla si, a ačkoliv tam bylo rozloženo cenné zboží a třeba i peníze, majitelé ji nikdy nehlídali, protože věděli, že i kdyby před ní ležely tisíce rublů, nevezme ani kopejku. Do kostela chodila málokdy, ale spávala bud u vchodu do některého kostela nebo v nějakém zelništi, kam vlezla přes něčí proutěnou ohradu (takových ohrad místo plotů je u nás ještě dodnes mnoho). Domů, to jest do domu hospodářů, u kterých žil její zemřelý otec, chodila asi jednou týdne, ale v zimě i každý den. Chodila jenom na noc a spala bučí na chodbě, nebo v chlívě. Lidé žasli, že takový život unese, ale byla mu už zvyklá; postavou byla sice malá, ale neobyčejně otužilá. Někteří lidé v městě tvrdili, že to Lizaveta všechno dělá jen z pýchy, ale tomu se dalo stěží věřit. Vždyť nedovedla ani slovíčko promluvit a jenom občas nějak mlaskala jazykem a vydávala huhlavé zvuky - jakápak tedy pýcha! Nu a stalo se (je to už hezky dávno), že se v jedné jasné a teplé zářijové noci, za úplňku, podle našich měřítek už velmi pozdě vracel z klubu zadem domů podnapilý hlouček našich rozdováděných pánů. Bylo jich pět nebo šest. Po obou strannách uličky byl proutěný plot, za kterým se táhly zeleninové zahrady sousedních domů, a ulička vedla k lávce přes naši zapáchající dlouhou louži, které jsme si zvykli říkat někdy řeka. U plotu v kopřivách a lopuchu uviděla naše společnost spící Lizavetu. Rozdovádění pánové se u ní s chechtotem zastavili a začali co nejneslušněji vtipkovat. Jednoho mladého pána najednou napadla výstřední a nemožná otázka: „Mohl by vůbec někdo považovat takové zvíře za ženu, třeba teď hned atd?" Všichni povznešeně a zhnuseně usoudili, že ne. Ale v tom hloučku se naskytl Fjodor Pavlovič, hned vystoupil a prohlásil, že někdo by ji za ženu považovat mohl, prý až příliš, prý by v tom viděl něco zvlášť pikantního atd. Je pravda, že v té době se Fjodor Pavlovič opravdu přehnaně nutil do své šaškovské úlohy, rád se do všeho pletl a pány bavil - na pohled, jako by jim byl roven, ale ve skutečnosti s chámskou servilností. Bylo to právě v době, kdy dostal z Petrohradu zprávu o smrti své první manželky Adelaidy Ivanovny a opíjel se a řádil se smutečním krepem na klobouku, až se to protivilo i některým nejhorším nestydům v našem městě. Páni se ovšem nečekanému názoru náramně nasmáli; jeden z nich dokonce začal Fjodora Pavloviče povzbuzovat, nic ostatní ten nápad ještě důrazněji, i když pořád ještě nadmíru vesele zavrhovali a nakonec se všichni rozešli domů. Později se Fjodor Pavlovič zapřísahal, že tenkrát odešel se

všemi ostatními. Je možné, že to tak opravdu bylo, nikdo to bezpečně neví ani nikdy nevěděl. Ale za nějakých pět šest měsíců začal kdekdo v městě s upřímným a neobyčejným rozhořčením vykládat, že Lizaveta je těhotná. Každý se ptal a vyzvídal: kdo to má na svědomí, kdo je pachatelem? A tu se najednou po celém městě roznesla hrozná pověst, že

pachatelem je právě sám Fjodor Pavlovič. Kde se ta pověst vzala ? Z onoho hloučku rozdováděných pánů zbýval tenkrát ve městě jen jeden účastník a byl to zrovna postarší, ctihodný státní rada, člověk s rodinou a dospělými dcerami. Toho by tedy jistě ani nenapadlo cokoliv rozšiřovat, i kdyby něco bylo. Ostatních pět účastníků od nás zatím odjelo. Ale pověst ukazovala docela jasně na Fjodora Pavloviče a mířila naň i nadál. Ovšem ani si na to valně nestěžoval, protože mu nestálo za to, hádat se s nějakými kupčíky a drobnými lidmi. Tenkrát byl hrdý a mluvil jenom se svou společností státních úředníků a šlechticů, kterou tak obveseloval.

Právě v té době se Grigorij svého pána energicky a ze všech sil zastával. Nejenže ho proti všem těm pomluvám hájil, ale pouštěl se kvůli němu i do nadávání a hádek a mnoho lidí přesvědčil. "Ta bídná ženská za to může sama," tvrdil s jistotou a pachatelem prý není nikdo jiný než "Karp se šroubem". Tak se říkalo jednomu tenkrát u nás známému nebezpečnému trestanci, který předtím uprchl z gubernské věznice a skrýval se v městě. Tento dohad se zdál pravděpodobný, na Karpa se každý pamatoval a vědělo se také, že právě kolem té doby na podzim se v noci potloukával po městě a tři lidi oloupil. Ale celý ten případ a všechny ty řeči neodvrátily od nebohé slabomyslné všeobecné sympatie, a nejen to, všichni ji teď chránili a opatrovali ještě víc. Kupcová Kondraťjevová, zámožná vdova, to zařídila tak, že už koncem dubna si Lizavetu přivedla domů a chtěla ji pustit, teprve až porodí. Hlídali ji bděle, ale dopadlo to tak, že Lizaveta přes všechnu bdělost právě poslední den najednou tajně unikla a ocitla se v zahradě Fjodora Pavloviče. Jak mohla ve svém stavu přelézt vysoký a pevný zahradní plot, to zůstalo záhadou. Jedni tvrdili, že ji někdo přenesl, druzí, že ji to přeneslo. Nejpravděpodobnější je, že to dokázala s velkými obtížemi, ale přirozeným způsobem: vždyť dovedla přelézat ohrady cizích zelnišť, aby se tam vyspala. Vydrápala se tedy nějak i na plot Fjodora Pavlovice a bez ohledu na svůj stav seskočila do zahrady, i když si tím ublížila. Grigorij běžel pro Marfu Ignaťjevnu, poslal ji pomáhat Lizavetě a pak utíkal pro starou porodní bábu, která na štěstí bydlela nedaleko. Dítě zachránili, ale Lizaveta před svítáním zemřela. Grigorij vzal novorozeně, zanesl je do domu, ženu posadil a položil jí dítě na klín k prsům: "Boží sirotek je Mpřlsměn s každým a s námi teprve. Poslal nám ho náš nebožtíček, je to potomek syna ďáblova a světice. Nakrm ho a neplač už." A tak Marfa Ignafjevna dítě vychovala. Pokřtili je, dali mu jméno Pavel a po otci mu všichni beze všeho začali říkat Fjodoiovič. Fjodor Pavlovič nic nenamítal, a dokonce se tím smířil, ale i nadál se vším důrazem popíral svou odpovědnost. Lidem v městě se líbilo, že nalezence přijal do domu. Později pro něho vymyslel i příjmení Smerďakov podle přezdívky jeho matky Lizavety Smrduté. Tento Smerďakov se rasem stal druhým sluhou Fjodora Pavloviče a na počátku našeho příběhu žil v přístavku společně se starým Grigorijem a starou Marfou. Byl zaměstnán jako kuchař. Bylo by velmi záhodno leccos dodat také zvlášť o něm, ale je mi už hanba upoutávat tak dlouho pozornost čtenáře na obyčejné lokaje. Vracím se proto k svému vyprávění a doufám, že se do něho časem dostane samo sebou i to, co chci říci o Smerďakovu.

III Zpověď vroucího srdce. Ve verších

Vyslechnuv příkaz, který na něho otec zavolal z kočáru, když odjížděl z kláštera, Aljoša zůstal nějakou chvíli na místě ve značných rozpacích. Ne že by tam stál jako sloup, to nedělával. Naopak, ačkoliv byl tak znepokojen, hned zašel do převorovy kuchyně a vyptal se, co tatíček nahoře natropil. Ale pak se dal na cestu v naději, že než dojde do města, podaří se mu problém, který ho trápí, nějak rozřešit. Řeknu předem, že otcova pokřiku a rozkazu, aby se přestěhoval domů ,,i s polštářem a žíněnkou", se ani trochu nelekl. Chápal až příliš dobře, že celý ten okázalý rámus se stěhováním otec udělal "v ráži" a spíš tak říkajíc pro větší dojem.

Podobně se v našem městě nedávno dostal na svůj svátek do ráže jeden chlapík, když se rozzlobil, že mu nedávají víc vodky, a najednou začal u stolu před svými hosty roztloukat své vlastní nádobí, trhat své i ženiny šaty, lámat nábytek, nakonec i rozbíjet okna, a všechno to dělal také jen pro větší dojem. Zrovna tak to asi bylo i s tatíčkem. Ten kmotr ovšem nazítří vystřízlivěl a rozbitých šálků a talířů litoval. Aljoša věděl, že i Fjodor Pavlovič ho zítra jistě zas pustí do kláštera, možná, že ho tam pustí dokonce už dnes. Také byl úplně přesvědčen, že otec někomu jinému třeba ublíží, ale jemu něj Aljoša byl přesvědčen, že nikdo na celém světě by mu nikdy nechtěl ublížit, a nejen že by nechtěl, ale ani by nemohl. To pro něho bylo axióma dané jednou provždy, platné bez pochybností, a v tom smyslu postupoval bez jakéhokoli váhání.

Ale v té chvíli ho znepokojoval jiný strach docela jiného druhu, tím trýznivější, že ho sám nedovedl blíž určit. Byl to strach před ženou, strach před Kateřinou Ivanovnou. Vždyť ho lístkem, který mu dnes odevzdala paní Chochlakovová, tak snažně prosila, aby ji kvůli něčemu navštívil. Ten požadavek a nutnost najisto tam jít hned vzbudila v jeho srdci jakýsi bolestný pocit a tento pocit byl pak celé dopoledne čím dál tím bolestnější přes všechny ty scény a příhody v klášteře i teď u převora a tak dále, které potom následovaly. A nebál se toho, že neví, o čem s ním bude Kateřina Ivanovna mluvit a co on odpoví. Ani se jí nebál prostě jako ženy. Ženy znal ovšem málo, ale přece jen celý život od nejútlejšího dětství až do odchodu do kláštera žil jenom s nimi. Bál se však této ženy, bál se právě Kateřiny Ivanovny a bylo tomu tak už od té doby,. co ji po prvé uviděl. Viděl ji všeho všudy jednou nebo dvakrát, snad i třikrát, a jednou s ní náhodou promluvil několik slov. Měl ji v paměti jako krásnou, hrdou a energickou dívku. Ale netrápila ho její krása, nýbrž cosi jiného. A právě neurčitost jeho strachu v něm nyní tento strach stupňovala. Úmysly té dívky byly naprosto ušlechtilé, to věděl. Snažila se zachránit jeho bratra Dmitrije, který se proti ní už provinil, a snažila se o to z pouhé velkomyslnosti. A přestože to věděl a přestože chtě nechtě musel uznat její krásné a šlechetné city, obcházel ho mráz, čím víc se blížil k jejímu domu. Usoudil, že bratra Ivana Fjodoroviče, který se s ní tak spřátelil, u ní nezastane, protože je teď patrně u otce. Ještě jistější je, že tam nezastane Dmitrije, a tušil proč. Bude s ní tedy mluvit mezi čtyřma očima. Velmi rád by ještě před tou osudnou rozmluvou viděl bratra Dmitrije a zaskočil by k němu. Dopis by mu neukázal a mohl by s ním o něčem promluvit. Ale bratr Dmitrij bydlí daleko a teď jistě také není doma. Aljoša chvíli zůstal stát a pak se definitivně rozhodl. Poznamenal se navyklým, chvatným křížem, hned se něčemu usmál a odhodlaně zamířil ke své hrozné dámě. Její dům znal. Jenže kdyby šel k Velké ulici, pak přes náměstí a dál, neměl by to nijak blízko. Naše městečko je malé, ale neobyčejně roztažené a vzdálenosti v něm jsou dost velké. Mimoto ho čeká otec a možná ještě nezapomněl na svůj rozkaz, bude třeba nevrlý, a proto si Aljoša musí pospíšit, aby došel včas tam i sem. Když to všechno uvážil, rozhodl se, že si nadejde "zadem" mimo ulice, vždyť znal všechny ty zkratky v městečku nazpaměť. Jít zadem znamenalo jít cestou necestou, podle zapomenutých plotů, někde je i přelézat a chodit přes cizí dvory, kde ostatně Aljošu každý znal a všichni se s ním zdravili. Tím způsobem se mohl dostat do Velké ulice za poloviční dobu. Na jednom místě při tom musel projít hodně blízko otcova domu, to jest kolem zahrady sousedící se zahradou otcovou. Tato sousední zahrada patřila k vetchému, maličkému, pokřivenému domku o čtyřech oknech, jehož majitelkou byla, jak Aljoša věděl, jakási u nás usedlá ochrnutá stařena. Bydlela tam se svou dcerou, bývalou lepší panskou v hlavním městě. Tato dcera ještě nedávno sloužila u samých generálů, ale teď už asi rok byla doma u nemocné matky a pořád se blýskala v elegantních šatech. Obě ženy zatím upadly do hrozné bídy a dcera chodila nakonec každý den pro polévku u chléb do kuchyně Fjodora Pavloviče, který byl jejich sousedem. Marfa Ignaťjevna ji ochotně podělovala. Ačkoliv si dcera chodila pro polévku, neprodala ani jedny své šaty, a jedny byly dokonce s předlouhou vlečkou. To Aljoša slyšel čirou náhodou od svého přítele Rakitina,

který věděl o lidech v našem městečku naprosto všechno, a sotva to slyšel, hned to ovšem zapomněl. Ale když teď došel k sousedčině zahradě, vzpomněl si najednou právě na tu vlečku, rychle zvedl zamyšleně svěšenou hlavu a zažil nečekané setkání. Za plotem v sousedčině zahradě stál na něčem, takže po prsa přečníval plot, jeho bratr Dmitrij Fjodorovič a usilovně na něho mával rukama, aby ho přivolal. Zřejmě se bál nejen zavolat, ale i nahlas promluvit, aby ho někdo neslyšel. Aljoša hned přiskočil k plotu. "Dobře, že ses podíval, málem bych na tě byl křikl," radostně a spěšně šeptal Dmitrij Fjodorovič. "Přelez sem! Honem! To je výborné, že jsi přišel. Zrovna jsem na tebe myslel." Aljoša byl i sám rád, jenom nevěděl, jak se dostat přes plot, ale Míťa ho bohatýrskou rukou uchopil za loket a pomohl mu. Aljoša si podkasal kutnu a přeskočil stejně obratně jako kterýkoliv bosonohý uličník.

"Znamenitě, tak pojďme!" nadšeně zašeptal Míťa. "Kampak?" zeptal se šeptem i Aljoša, rozhlížeje se na všechny strany. Viděl úplně prázdnou zahradu, kromě nich tam nikdo nebyl. Zahrada byla malá, ale k chatrnému domku majitelky měli přece nějakých padesát kroků. "Vždyť tu nikdo není, proč šeptáš ?" "Proč šeptám? I hrome!" křikl najednou Dmitrij plným hlasem. "Opravdu, proč vlastně šeptám? Tady vidíš, k jakým nesmyslům člověka někdy příroda vede. Jsem tady na stráži a střežím tajemství. Vysvětlím ti to později, ale protože vím, že je to tajemství, začal jsem najednou Šeptat jako blázen, ačkoliv to není potřeba. Pojďme! Tamhle! Mlč, dokud tam nebudem. Chci tě políbit! Sláva Bohu na výsostech, sláva Bohu v srdci mém! Opakoval jsem si to, když jsem tu seděl, zrovna než jsi přišel." Zahrada měla asi děsjatinu nebo o málo víc a byla osázena stromy jen podle plotu na všech čtyřech stranách - jabloněmi, javory, lípami a břízami. Střed zahrady zabíral palouk, na kterém se v létě posekalo několik pudů sena. Na jaře majitelka zahrndu pronajímala za pár rublů. Rostly tam i maliny, angrešt, rybíz, také všechno podle plotu, a od nedávná byly u samého domku záhony se zeleninou. Dmitrij Fjodorovič vedl svého hosta do kouta zahrady nejvzdálenějšího od domku. Tam se mezi hustě rostoucími lipami u starými rybízovými, bezovými, kalinovými a šeříkovými keři objevila jakási zřícenina prastaré zčernalé a pokřivené zelené zídky s mřížkovými stěnami a střechou, která ještě chránila před deštěm. Besídku postavil už bůhvíkdy, říkalo se, že asi před padesáti lety, tehdejší majitel domku, vysloužilý podplukovník Alexandr Karlovic von Schmidt. Ale byla už celá zchátralá, podlaha slinila, všechna prkna se viklala, dřevo páchlo vlhkem. V besídce stál zelený dřevěný stůl, zaražený do země, a kolem něho lavice,na kterých se ještě dalo sedět. Aljoša si hned všiml, že jeho bratr je rozjařen, a když přišel do besídky, uviděl na stolku půl láhve koňaku :i sklenku.

"To je koňak" zasmál se Míťa "A ty si říkáš: zas už pije ? "Nevěř zdání!" Nevěř prolhanému davu, zanech pochybnosti svých. Já nepiju, já jen ‚mlsám', jak říká ten tvůj neřád Rakitin, který bude státním radou a pořád bude říkat .mlsám'. Posad se. objal bych tě, Aljoško, a přitiskl tě k sobě, ale tak, že bych tě u mačkal, protože na celém světě mám rád doopravdy doopravdy (pochop to!) jenom tebe!" Poslední slova pronesl v jakémsi vytržení. "Jenom tebe a ještě jednu ‚bídnici. Do té jsem se zamiloval, n proto jsem ztracen. Ale zamilovat se neznamená mít rád. Člověk se může zamilovat a zároveň nenávidět. Pamatuj si to! Zatím o tom ještě mluvím vesele! Sedni si tuhle ke stolu, já si sednu vedle tebe a budu se na tebe dívat a pořád mluvit. Ty budeš pořád mlčet a já pořád mluvit, protože přišel čas. A víš, rozmyslel jsem si to, přece budu radši mluvit tiše, protože zde. zde. mohou třeba poslouchat bůhvíjaké uši. Všechno ti pak vysvětlím, jak se říká: pokračování příště. Proč mě to k tobě táhlo, proč jsem po tobě celé ty dny i teď dychtil ? (Zakotvil jsem tady už před pěti dny.) Protože tobě jedinému všechno řeknu, protože musím, protože tě potřebuju, protože zítra poletím z oblaků, protože zítra život skončí a začne. Zažil jsi to, zdálo se ti někdy, že z výšky padáš do jámy ? Tak já teď letím, ale není to sen, A nebojím se, neboj se ani ty. Vlastně se bojím, ale je to požitek. Vlastně ne požitek, ale extase. No, čert to vem, ať je to co chce. Silný duch, slabý

duch, ženský duch, ať je to co chce! Vzdejme chválu přírodě: podívej se, takové slunce, nebe je tak čisté, všechno listí zelené, ještě je docela léto, tři hodiny pryč, ticho! Kam jsi to šel ?" "K otci, ale nejdřív jsem chtěl zajít ke Kateřině Ivanovně." "K ní a k otci! Och! Ta shoda! Vždyť proč jsem tě tak čekal, proč jsem po tobě toužil, hladověl a žíznil všemi kouty své duše, ba i žebry ? Abych tě poslal se vzkazem k otci a potom k ní, ke Kateřině Ivanovně, a tím s ní i s otcem skoncoval. Chtěl jsem poslat anděla. Mohl bych poslat každého, ale potřeboval jsem poslat anděla. A ty tam jdeš sám, k ní i k otci." "Opravdu jsi mě chtěl poslat ?" bezděky zvolal Aljoša s bolestným výrazem. "Počkat, tys to věděl. A vidím, že jsi hned všechno pochopil. Ale mlč, zatím mlč. Nelituj a neplač!" Dmitrij Fjodorovič vstal, zamyslel se a dal si prst na čelo: "Ona tě sama zavolala nebo ti napsala nebo něco, a proto k ní jdeš, copak bys jinak šel ?" "Tu je dopis," vytáhl jej Aljoša z kapsy. Míťa rychle četl. "A tys šel zadem! Ó bohové! Díky vám, že jste ho poslali zadem a dostal se ke mně jako v pohádce zlatá rybka k starému trouboví rybáři. Poslouchej, Aljošo, poslouchej, bratře. Ted už hodlám říct všechno. Protože někomu to přece říct musím. Andělovi na nebi jsem to už řekl, ale musím to říct taky andělovi na zemi. Ty jsi anděl na zemi. Vyslechneš, rozsoudíš a odpustíš... A to já právě potřebuju, aby mi někdo vyšší odpustil. Poslyš, když se dva lidé najednou odtrhávají ode všeho pozemského a letí do neznáma nebo aspoň jeden z nich, a než vzlétne nebo zahyne, přijde k někomu a řekne: udělej mi to a to, něco, oč člověk nikdy nikoho nežádá, oč může požádat jenom na smrtelném loži, - může mu to někdo nesplnit když je to přítel, bratr ?" "Splním to, ale řekni, co to je, a pospěš si," řekl Aljoša. "Pospěš si. Hm. Nechvátej, Aljošo, chvátáš a děláš si starosti. Ted není žádný spěch. Ted se dal svět novým směrem. Ach Aljošo, škoda, že jsi nedošel k vytržení! Ostatně co ti to říkám ? Ty žes k němu nedošel! Co já, kus klacka, povidám: Člověče, buď ušlechtilý! Či je: to verš ?" Aljoša se rozhodl čekat. Pochopil, že jeho práce je snad skutečně jen zde. Míťa se na chvíli zamlčel, opíraje se loktem o utni, u s hlavou skloněnou do dlaně. Oba se zamlčeli.

"Aljošo," promluvil Míťa, "ty jediný se nebudeš smát! Chtěl bych začít. svou zpověď. Schillerovým hymnem na radost. An die Freude Jenže německy neumím, vím jenom, že se jmenuje An die Freude. A nemysli, že žvaním z opilosti. Nejsem vůbec opilý. Koňak je koňak, ale já potřebuju dvě láhve, abych se opil, ruměný Silén tlamatý na oslíku klopýtavém. a nevypil jsem ani čtvrt láhve, ani nejsem Silén. Nejsem Silén, ale jsem silen, protože jsem se navěky rozhodl. Slovní hříčku mi odpusť, budeš mi muset dnes odpustit mnohem víc než nějakou slovní hříčku. Bud klidný, neroztahuju to, mluvím rozumně a hned se dostanu k věci. Nebudu tě napínat na skřipec. Počkej, jakpak je to." Zvedl hlavu, zamyslel se a najednou nadšeně spustil: Na radost. Troglodyt se plaše skrýval v temné skalní jeskyni.

Nomád zanechával všude zpustošené pastviny. S oštěpem a pružným lukem táhli lovci po hvozdech. - Běda cizinci, jejž vlny vrhly na nešťastný břeh! Ceres, hledajíc své dítě, tesklivé se rozhlédla: kolem plané bez zelené, žerné neplodná a mdlá. Pod svůj krov ji nikdo nezve, nikdo ji tu nehostí. Žádné chrámy nedosvědčí, že tu bohy lidé ctí. Kdo ji plody sladkých klasů pohostinné obdaří? - Všude vyschlé lidské kosti na strašlivém oltáři. Ceres na daleké pouti ve svém velkém duchu lká, vidouc kolem sebe bídu - ponížení člověka. Míťa náhle zavzlykal a uchopil Aljošu za ruku.

"Příteli, ponížení, příteli, i teď ponížení. Člověk má na světě strašnou spoustu utrpení, strašné množství pohrom! Nemysli si, že jsem jenom hulvát s důstojnickou hodností, který pije koňak a vede neřestný život. Já, hochu, nemyslím skoro na nic jiného než na toho poníženého člověka - jestli jenom nelžu. Dej mi Bůh, abych teď nelhal a nechlubil se. Myslím na toho člověka, protože jsem sám takový člověk.

Aby člověk byl sám sebou, nechť se spojí se zemí, s jejím lůnem svojí setbou, navždy do ní vsazený. Jenže obtíž je v tom, jak se mám navždy spojit se zemí ? Já zem nelíbám ani jí nezraňuju prsa pluhem. Mám se tedy stát mužikem nebo pastevcem ? Jdu a nevím, zda jsem upadl do puchu a hanby nebo jdu-li k světlu a radosti. V tom je právě neštěstí, protože všechno na světě je hádanka! A kdykoliv jsem upadl do nejhlubší hanby neřesti (to se mi stávalo vždycky), po každé jsem si četl tu báseň o Cereře a člověku. Napravila mě ? Nikdy! Protože jsem Karamazov. Protože když už poletím do propasti, poletím přímo hlavou dolů a patami vzhůru :i ještě budu rád, že padám právě v tak ponižující poloze, a budu to považovat za krásné. A pravé v hloubi té hanby začínám hymnus. Ať jsem zavržen, ať jsem nízký a bídný, ale ať i já líhám okraj roucha, kterým se odívá můj Bůh. Ať třeba v téže chvíli následuju satana, ale jsem přece jenom i tvůj syn, Bože, a miluju tě a cítím radost, bez které svět nemůže obstát ani být. Radost je tak pro přírodu

nejsilnější pružinou.

Orloj vesmíru je v chodu jen skrze ni jedinou. Z klíčků vyláká nám květy, s průzračného povětří nová slunce, nové svity, které hvězdář nespatří. Z ňader přírody ji saji všechny živé bytosti. Po růžích se ubírají šlépějemi radosti. Dá nám révu, stromům mízu, dá nám za hrob přítele. Chlípnost byla dána hmyzu - k Bohu hledí andělé. Ale dost už veršů! Slzím a nech mě poplakat. Ať je to hloupost, které se budou všichni smát, ale ty ne. Však i tobě hoří očka. Dost už veršů. Chci ti teď povědět o "hmyzu", o tom hmyzu, který Bůh obdařil chlípností. Chlípnost byla dána hmyzu! Já jsem právě ten hmyz, bratře, a je to řečeno zvlášť o mně. A my všichni Karamazovi jsme takový hmyz, i v tobě, ačkoliv jsi anděl, žije ten hmyz a rozpoutává v tvé krvi bouře. Jsou to bouře, protože chlípnost je bouře a ještě víc! Krása je strašlivá a hrozná věc! Strašlivá, protože nedefinovatelná a definovat ji není možné, protože nám Bůh dal samé hádanky. Břehy se tu sbíhají, všechny rozpory tu žijí vedle sebe. Já jsem, hochu, hodně nevzdělaný, ale dost jsem se o tom napřemýšlel. Všude plno tajemství! Člověka na světě utlačuje příliš mnoho záhad. Rozlušti je, jak umíš, a vyvázni se zdravou kůží. Krása! Nemohu snést, že některý člověk i s ušlechtilým srdcem a velmi rozumný začne ideálem Madony a končí ideálem Sodomy. Ještě hroznější je, když někdo už se sodomským ideálem v duši nepopírá ani ideál Madony a jeho srdce jím hoří, opravdu jím hoří tak jako v jeho mladých nevinných letech. Ba, lidské nitro je obsáhlé, až příliš obsáhlé a zmenšil bych je. Čert aby se v něm vyznal, tak je to! Co rozum vidí jako hanbu, to je pro srdce vesměs krása. Je v Sodomě krása ? Věř mi, že pro obrovskou většinu lidí krása vězí v Sodomě. Znal jsi toto tajemství ? Hrozné je, že krása je nejen strašlivá, ale i tajemná. Ďábel tu zápasí s Bohem a bojištěm jsou lidská srdce. Ostatně člověk vždycky mluví o tom, co ho bolí. Poslyš, teď tedy k věci."

IV Zpověď vroucího srdce. V anekdotách

"Vedl jsem nezřízený život. Otec před chvílí říkal, že jsem platíval po několika tisících za svedení dívky. To je prasecký výmysl, nic takového se nestalo. A jestli se stalo, nepotřeboval jsem peníze zrovna na ‚to'. Pro mne jsou peníze rekvisita, překypění duše, rámec. Dnes je to má dáma, zítra je na jejím místě pouliční holka. Tu i onu bavím, rozhazuju peníze plnými hrstmi, hudba, rámus, cikánky. Když je třeba, dám peníze i jí, protože berou, berou s nadšením, to se musí přiznat, a mají radost, jsou vděčné. Paničky mě měly rády, ne všechny, ale stávalo se to, stávalo; ale já si vždycky potrpěl na uličky, na zapadlé temné kouty za náměstím, tam se zažijí dobrodružství a překvapení, tam se najde v blátě ryzí zlato. Mluvím obrazně, bratře. V městečku, kde jsem žil, takové uličky hmotně nebyly, ale byly tam duchově. Kdybys byl jako já, chápal bys, co to znamená. Měl jsem rád neřest, měl jsem rád i

hanbu neřesti. Měl jsem rád krutost: copak nejsem štěnice, nejsem zlý hmyz? Zkrátka Karamazov! Jednou jsme dělali piknik, jela nás celá hromada v sedmi trojkách. Ve tmě, bylo to v zimě, jsem začal v saních tisknout sousední dívčí ručku a přinutil jsem tu dívku líbat se se mnou. Byla to chudá dcerka úředníka, milá, hodná, nesmělá. Dovolila mi, potmě mi mnoho dovolila. Myslela, chudinka, že zítra přijedu požádat o její ruku (vážili si mě tam hlavně jako ženicha). Ale já s ní po tom večeru ani nepromluvil, pět měsíců ani slovo. Viděl jsem, jak mě její očka sledují z kouta sálu, když se třeba tančilo (u nás se tančí každou chvíli), viděl jsem, jak planou ohýnkem tichého rozhořčení. Tu lira lahodila jen mé hmyzí chlípnosti, v té jsem si liboval Za pět měsíců se provdala za úředníka a odjela rozhněvaná a možná pořád ještě zamilovaná. Teď jsou spolu šťastni. Všimni si, že jsem to nikomu neřekl, nepomluvil jsem ji; mám sice nízké touhy a libuju si v nízkosti, ale nejsem bezectný. Červenáš se a oči ti blýskají. Už je pro tebe té špíny dost. A to jsou ještě jenom takové kytičky á la Paul de Kock, i když krutý hmyz už rostl, už se mi rozrůstal v duši. Mám, hochu, celé album vzpomínek. Dej jim Pánbůh zdraví, miláčkům. Když jsem dělával konec, hleděl jsem, abychom se nerozešli ve zlém. A nikdy jsem nic neprozradil, nikdy jsem ani jednu nezostudil. Ale už dost. Snad sis nemyslel, že jsem tě sem zatáhl jenom pro tyhle hlouposti? Ne, povím ti něco zajímavějšího. A nediv se, že se před tebou nestydím, ba že jsem snad i rád." "Mluvíš tak, protože jsem se začervenal," namítl najednou Aljoša. "Já se nezačervenal z tvých řečí ani z toho, cos dělal, ale protože jsem stejný jako ty." "Ty ! No, to jsi trochu přestřelil." "Ne, nepřestřelil," se zápalem odpověděl Aljoša. (Ta myšlenka v něm patrně byla už dávno.) "Jsou to stejné schůdky. Já jsem na nejnižším schodu a ty jsi nahoře, někde na třináctém. Tak já to vidím. Ale je to všechno stejné, docela stejného druhu. Kdo stoupne na nejnižší schod, tak jako tak vystoupí jistě i na nejvyšší." "Podle toho tam tedy člověk vůbec nemá stoupnout ?" "Kdo může, nemá tam ani stoupnout." "A ty můžeš ?" "Asi ne." "Mlč, Aljošo, mlč, můj milý, chtěl bych ti políbit ručku, jen tak, z dojetí. Ta darebnice Grušeňka se vyzná v lidech a řekla mi onehdy, že tě jednou dostane. Už mlčím, mlčím! Od ohavností, z pole zaneřáděného mouchami přejděme k mé tragédii, taky na pole zaneřáděné mouchami, to jest každou nízkostí. Věc je totiž ta, že dědous sice stran svádění nevinnosti lhal, ale v podstatě to tak v mé tragédii vlastně bylo, i když jenom jednou a ani k tomu nedošlo. Starý mi vyčítal nějakou báchorku, ale o tomhle ani neví, protože jsem to nikdy nikomu neřekl. Tobě to teď řeknu prvnímu, ovšem kromě Ivana, Ivan ví všechno. Ví to dávno před tebou. Ale Ivan je hrob." "Ivan je hrob ?" "Ano." Aljoša naslouchal neobyčejně pozorně. "Já sice byl ve svém řadovém batalióu praporčíkem, ale stejně jsem sloužil jako pod dozorem, jako bych tam byl z trestu. Městečko se však ke mně chovalo hrozně mile. Rozhazoval jsem mnoho peněz, lidé věřili, že jsem bohatý, já sám tomu taky věřil. Ostatně zalíbil jsem se jim podle všeho ještě něčím jiným. Pokyvovali hlavami, ale měli mě rádi. Můj pod-plukovník, už starý člověk, na mne najednou zanevřel. Zasedl si na mne, jenže já měl mocné přátele a taky celé město bylo pro mne, takže mi nemohl mnoho udělat. Byla to i moje vina, protože jsem mu neprokazoval náležitou úctu. Byl jsem pyšný. Ten starý tvrdohlavec - moc hodný člověk, dobrosrdečný a pohostinný - byl dvakrát ženat a dvakrát ovdověl. Jeho první manželka byla z nějaké prosté rodiny a zanechala mu dceru, taky prostou ženu. Za mne už jí bylo asi čtyřiadvacet let a žila u otce s tetou, sestrou zemřelé matky. Teta byla tupá prostota, a neteř, starší podplukovníkova dcera, bystrá prostota. Rád řeknu v těch vzpomínkách dobré slovo: nikdy jsem, můj milý, nepoznal rozkošnější ženskou povahu než u té dívky. Jmenovala se Agafja, představ si, Agafja Ivanovna! Byla taky docela hezká, podle ruského vkusu: velká, statná, s plnou postavou a krásnýma očima, jen obličej snad měla l fochu hrubý. Nevdávala se, ačkoliv měla dva nápadníky. Odmítla je, ale zůstala stejně veselá. Sblížil jsem se s ní - ne tak nějak, nic takového, jen čistě přátelsky. Já se vůbec často s ženami sbližoval docela nevinně, přátelsky. Povídával jsem jí takové intimity až hrůza, a ona se jen smála. Mnoho žen takové řeči rádo slyší, pamatuj si to, a byla to ještě k tomu dívka, což mě značně bavilo. A taky tohle: nikdo by ji nemohl považovat za urozenou dámu.

Žila s tetou u otce, ale obě se nijak dobrovolně snižovaly a nestavěly se ostatní společnosti na roveň. A všichni ji měli rádi a potřebovali ji, protože byla výtečná švadlena. Měla k tomu nadání. Peníze za své služby nežádala šila z ochoty, ale když jí někdo platil, neodmítla. Zato podplukovník copak ten! Podplukovník tam byl v celém okolí jedna z hlavních osobností. Žil pansky, přijímal doma celé město, dával večeře a taneční zábavy. Když jsem přijel a nastoupil do služby, vykládalo se po celém městečku, že se brzy vrátí z hlavního města druhá podplukovníkova dcera. Prý je nápadně krásná a zrovna prý absolvovala v Petrohradě nějaký aristokratický ústav. Tahle druhá dcera je právě Kateřina Ivanovna, dítě podplukovníkovy druhé manželky. Ta druhá manželka, už nebožka, pocházela z nějaké vznešené a vynikající generálské rodiny, ačkoliv, jak vím ze spolehlivého pramene, ani ona nepřinesla podplukovníkovi véno. Měla tedy příbuzné a to bylo všechno, leda snad ještě nějaké naděje, ale v hotovosti nic. Když chovanka přijela (na návštěvu, ne navždycky), celé naše městečko jako by obživlo. Naše nejpřednější dámy - dvě excelence, jedna plukovníkova a za nimi všechny ostatní se jí hned ujaly, začaly ji jedna přes druhou zvát a bavit, byla královnou plesů a pikniků, daly dohromady i živé obrazy ve ,prospěch nějakých vychovatelek. Já mlčel a flámoval. Tenkrát jsem zrovna vyvedl takovou věc, že toho bylo plné město. Všiml jsem si, že si mě jednou změřila pohledem, bylo to u velitele baterie, ale nešel jsem k ní tenkrát - ať vidí, že o seznámení nestojím. Šel jsem k ní a oslovil ji při jiném večírku krátce potom. Sotva se na mne podívala a jen pohrdlivě stáhla rtíky. Počkej, povídám si, však se ti pomstím! Choval jsem se v té době ponejvíc hrozně hrubě a byl jsem si toho vědom. Hlavně jsem si uvědomoval, že Kátěnka není jenom nějaké neviňátko z ústavu, nýbrž žena pevné povahy, hrdá a opravdu ctnostná; především měla inteligenci i vzdělání, kdežto já ani jedno, ani druhé. Myslíš, že jsem se chtěl o ni ucházet ? Vůbec ne, prostě jsem se jí chtěl pomstít, že jsem takový chlapík a ona si toho nevšímá. Zatím jsem pil a řádil. Podplukovník mě konečně dal na tři dny zavřít. Zrovna v té době mi otec poslal šest tisíc, když jsem mu podepsal prohlášení, kterým jsem se ve vší formě všeho odřekl, to jest, že jsme vyrovnáni a že už nic nebudu požadovat. Tenkrát jsem tomu vůbec nerozuměl; nevyznal jsem se v celých těch svých peněžních sporech s otcem ani až do samého příjezdu sem, dokonce až do těchhle posledních dnů, ba nevyznám se v nich snad ani dodnes. Ale k čertu s tím, o tom až později. Jak jsem tenkrát dostal ty peníze, dozvěděl jsem se najednou z dopisu od jednoho kamaráda něco, co mě neobyčejně zajímalo: s naším plukovníkem prý nejsou nahoře spokojeni, podezřívají ho z nesprávností, zkrátka jeho nepřátelé mu chystají nemilé překvapení. A opravdu taky přijel velitel divise a udělal rámus až hrůza. Krátce nato dostal podplukovník rozkaz, aby požádal o přeložení do výslužby. Nebudu ti líčit, jak to všechno v podrobnostech bylo. Nepřátele skutečně měl a i v městě bylo vidět nápadné ochladnutí k němu a k celé jeho rodině, všichni od něho najednou utíkali. A tu přišel můj první kousek: potkám Agafju Ivanovnu, se kterou jsem byl vždycky v přátelském vztahu, a povídám: .Poslyšte, tatíčkovi chybí půl pátá tisíce erárních peněz.' - Jak to, proč to říkáte ? Nedávno tu byl generál a všechny peníze byly v pokladně - .Tenkrát byly, ale teď nejsou. Hrozně se vyděsila. ,Prosím vás, nelekejte mě, od koho to máte ?' - ,Nebojte se,' povídám jí, .nikomu to neřeknu a víte přece, že jsem v takových věcech jako hrob, ale rád bych zrovna o tomhle ještě něco dodal abych tak řekl "pro každý případ": až budou od tatíčka žádat ty čtyři tisíce pět set a on je nebude mít, tak se dostane před soud. A než by musel být na stará kolena degradován a sloužit jako prostý voják, to mi radši tajně pošlete sestru, tu chovanku. Já zrovna dostal od otce peníze, ty čtyři tisícovky jí třeba vysázím a svatě zachovám tajemství.' - ,Ó, jste vy ale padouch (tak to řekla)! Takový zlý padouch! Jak se opovažujete! Odešla hrozně pobouřená a já za ní ještě křikl, že tajemství budu chránit svate a neporušitelně. Řeknu hned, že ty dvě ženské, to jest Agafja a její teta, se v celé té historii chovaly opravdu jako andělé. Sestru, tu hrdopýšku Káťu, skutečně zbožňovaly, ponižovaly se před ní, dělaly jí služky. A Agafja ji o té věci, to jest o naší rozmluvě, řekla. Později jsem se to bezpečně dozvěděl. Nezatajila ji, nu, to se mi právě

hodilo. Najednou přijede nový major převzít batalión. Starý podplukovník se hned rozstůně, nemůže se ani hnout, erární peníze nevydává. Náš doktor Kravčenko ujišťoval, že je skutečně nemocen. Jenže já pod pečetí tajemství už dávno věděl, že peníze, když je velitelská revise odfajfkuje, po každé hned potom na čas zmizí a dělá se to tak už čtyři roky. Podplukovník je půjčoval jednomu úplně spolehlivému kupci z toho města, Starému vdovci Trifonovu, takovému bradáči se zlatými brýlemi. Ten jel na trh, udělal si tam obchod, jaký chtěl, a celou půjčenou částku podplukovníkovi hned vrátil. Zároveň mu přivezl z trhu dárek a s dárkem nějaké to procentíčko. Ale tentokrát (dozvěděl jsem se to docela náhodou od jednoho výrostka, uslintaného Trifonovova synka a dědice, nejzkaženějšího kluka pod sluncem), tedy tentokrát, říkám, Trifonov přijel z trhu a žádné peníze nevrátil. Podplukovník k němu letěl: Nikdy jsem od vás žádné peníze nedostal a ani dostat nemohl, - to byla kupcova odpověď. Nu, sedí tedy náš podplukovník doma, hlavu si ovázal ručníkem a ty tři ženy mu na ni dávají ledové obklady. Najednou ordonance s knihou a rozkazem: Okamžitě, nejdéle do dvou hodin, odevzdejte erární peníze. Podepsal to - viděl jsem pak v knize jeho podpis - vstal a řekl, že si jde obléknout uniformu. Ale běžel do ložnice, vzal svou loveckou dvojku, nabil do ní armádní kulku, zul s pravé nohy botu, nasadil si pušku na prsa a nohou začal hledat spoušť. Agafja už měla podezření, pamatovala si, co jsem jí řekl, šla tedy tiše za ním a včas ho uviděla. Vrazila tam, zezadu se na něho vrhla a uchopila ho kolem těla. Rána vyšla vzhůru do stropu a nikdo nebyl zasažen. Přiběhli ostatní, zmocnili se ho, dvojku mu vzali, drželi ho za ruce. Všechno jsem se pak dopodrobna dozvěděl. Seděl jsem zatím doma, smrákalo se a zrovna jsem chtěl jít ven. Oblékl jsem se, učesal se, navoněl jsem si šátek, vzal čapku, tu se najednou otevřely dveře a - v mém bytě přede mnou stála Kateřina Ivanovna. Že se stanou divné věci. Nikdo si tenkrát na ulici nevšiml, že ke mně jde, takže se o tom v městě vůbec nemluvilo. Já bydlel u dvou prastarých úřednických vdov, které mi taky posluhovaly. Byly to úslužné babky, ve všem mě poslouchaly a taky o tomhle pak na můj pokyn ani nemukly, jako by byly němé. Já ovšem hned pochopil. Přišla a zpříma se na mne dívá, pohled těch tmavých očí je rozhodný, ba vyzývavý, ale na rtech a kolem rtů vidím nejistotu.

.Sestra mi řekla, že dáte čtyři tisíce pět set rublů, když si k vám pro ně sama přijdu. Přišla jsem dejte mi peníze.!' nemohla dál a ztratila dech. Dostala strach, hlas jí selhal, koutky rtů a rysy kolem úst se roztřásly. Aljoško, poslouchás nebo spíš ?" "Míťo, já vím, že řekneš celou pravdu," rozechvěně promluvil Aljoša. "Ano, řeknu. Když celou pravdu, tak to bylo takhle, šetřit se nebudu. Má první myšlenka byla - karamazovská. Jednou mě, bratře, štípla jedovatá stonožka a ležel jsem pak čtrnáct dní v horečkách. Taky tentokrát jsem najednou cítil, že mě do srdce uštkla jedovatá stonožka, zlý hmyz, chápeš ? Podíval jsem se na ni. Viděl jsi ji ? Přece je to krasavice. Ale v tom její krása tenkrát nebyla. Její krása byla v tu chvíli v její ušlechtilosti, kdežto já byl padouch, byla v majestátu její velkodušnosti a v její oběti za otce, kdežto já byl štěnice. A teď jsem ji měl já, padouch a štěnice, celou v moci, celou tělem i duší. Nemohla uniknout. Řeknu ti rovnou, že mi ta jedovatá hmyzí myšlenka otrávila srdce, až se napětím div nezastavilo. Zdálo se, že na nějaký boj už není ani pomyšlení, že nemohu jinak než zachovat se právě jako štěnice, jako zlá tarantule, bez jakéhokoli slitování. Až se mi zarazil dech. A poslyš: to se rozumí, hned zítra bych byl šel požádat o její ruku, takže bych to všechno zakončil abych tak řekl co nejpočestněji a nikdo by o tom nevěděl ani nemohl vědět. Protože mám sice nízké touhy, nic jsem čestný člověk. A tu mi najednou v té chvilce kdosi pošeptá: ‚Vždyť tahle, až přijdeš se svým nabídnutím, tu s tebou nebude ani mluvit a poručí kočímu, aby tě vyhodil z domu. Pomlouvej si nič po celém městě, řekne, nebojím se tě!' Podivám se na ni a vůlím, že ten hlas mě neklame. Ovšem, tak to opravdu bude. Vyženou mě, už teď je to vidět z toho, jak se tváří. Vzkypěl ve mně vztek, dostal jsem chuť provést ji nějaký darebácký, svinsky kramářský kousek: třeba se na ni posměšně podívat a omráčit ji tónem, jakým by dovedl promluvit jenom nějaký kupčík: ‚Jako ty čtyři tisíce ? Co vás vede, to

byl přece žert! To jste t, moc laciného kraje, slečinko. Takhle dvě stovečky, to prosím beze všeho, a i s radostí, ale čtyři tisíce, to nejsou takové peníze,slečinko, co se dají jen tak našup vyhodit. Darmo jste se ráčila obtěžovat.' Byl bych ovšem všechno prohrál, utekla by, ale byla by to pekelná pomsta a stála by za všechno ostatní. Brečel bych potom celý život, jak bych litoval, ale dopřál bych si teď ten kousek. Věř mi, že se mi ještě u nikoho nestalo, ani u jediné ženy, abych se na ni v takové chvíli díval s nenávistí. A přísahám, že na ni jsem se nějaké tři vteřiny, snad pět vteřin tak díval - s hroznou nenávistí, právě s takovou nenávistí, od které je jenom krůček k nejšílenější lásce! Šel jsem k oknu, přiložil jsem čelo k zledovatělému sklu a pamatuju se, jak mě led pálil jako oheň. Nenechal jsem ji dlouho čekat, budu bez starosti, obrátil jsem se, přešel ke stolu, otevřel zásuvku a vytáhl jsem státní dluhopis na pět tisíc (měl jsem ho ve francouzském slovníku). Pak jsem jí ho mlčky ukázal, složil a odevzdal, otevřel jsem jí sám dveře na chodbu, o krok odstoupil a po pás se jí uklonil - byla to nejuctivější a velmi působivá poklona, to mi věř! Ona sebou celá trhla, na okamžik se na mne upřeně zadívala, strašlivě zbledla - opravdu jako plátno - a najednou taky beze slova a ne prudkým pohybem, nýbrž měkce a volně se celá hluboce sklonila a padla mi k nohám, až se čelem dotkla země - ne jak se učila v ústavě, ale po rusku! Vyskočila a utíkala domů. Když vyběhla, měl jsem po boku kord. Vytasil jsem ho a málem bych se byl na místě probodl; proč, to nevím. Byla to ovšem hrozná hloupost, ale nejspíš asi z radosti. Chápeš, že někdy se člověk může z radosti i zabít ? Ale neprobodl jsem se, jen jsem kord políbil a zas ho dal do pochvy - což jsem si teď, mimochodem řečeno, mohl taky nechat pro sebe. A vůbec se mi zdá, že jsem při líčení těch vnitřních bojů trochu nadsadil, abych se pochlubil. Ale ať si a všichni špehouni lidského srdce ať táhnou k čertu! To je celý ten můj někdejší ‚případ s Kateřinou Ivanovnou. Ted o něm tedy ví bratr Ivan a ty - nikdo jiný!" Dmitrij Fjodorovič vstal, vzrušeně o nějaký krok popošel, vytáhl šátek, otřel si s čela pot, pak se zas posadil, ale ne tam, kde seděl předtím, nýbrž na protější lavici u jiné stěny, takže Aljoša se musel úplně obrátit, aby na něho viděl. Zpověď vroucího srdce. "Patami vzhůru" „Ted znám první polovinu té věci," řekl Aljoša. "První polovině rozumíš. Je to drama a odehrálo se tam. Druhá polovina je tragédie a odehraje se zde."

"Z té druhé poloviny dosud ničemu nerozumím," pokračoval Aljoša. „A já ? Copak já jí rozumím ?" "Počkej, Dmitriji, je tu jedna hlavní věc. Pověz mi, přece ses zasnoubil, jsi dosud zasnouben ?" "Nezasnoubili jsme se hned, teprve tři měsíce po tom, co tenkrát bylo. Hned druhý den jsem si řekl, že ta příhoda je vyřízena a skončena, že pokračování nebude. Jít ji požádat o ruku mi připadalo nemožné. Co se týče jí, ani ona se celých šest neděl, co u nás v městě ještě byla, neozvala ani slovíčkem, ovšem kromě jedné věci: den po její návštěvě ke mně proklouzla jejich služebná a beze slova mi odevzdala obálku. Na obálce bylo mé jméno. Otevřel jsem ji - drobné zbylé z úpisu na pět tisíc. Potřebovali jen čtyři tisíce pět set a při prodeji úpisu došlo ke ztrátě přes dvě stě rublů. Poslala mi tuším asi dvě stě šedesát rublů, přesně se nepamatuju, a jenom peníze, ani lístek, ani slůvko vysvětlení. Hledal jsem na obálce aspoň nějaké znamení tužkou - nic! Dobrá, roztáčel jsem tedy zatím své zbývající rubly, až mi i nový major musel nakonec dát důtku. No a podplukovník erární peníze šťastně odevzdal a každý se divil, protože nikdo už nevěřil, zeje všechny má. Odevzdal je, nic hned se rozstonal. Ulehl, ležel asi tři neděle, pak najednou dostal měknutí mozku a v pěti dnech umřel. Měl pohřeb s vojenskými poctami, nedostal ještě propuštění ze služby. Kateřina Ivanovna, její sestra a teta, sotva pochovaly otce, ani za deset dní se vydaly do Moskvy. A tu, teprve před jejich odjezdem, ani toho dne, co odjížděly (neviděl jsem je ani nevyprovázel), jsem dostal drobnou obálečku s krajkovým lístkem a na něm jediná tužkou psaná řádka: ‚Budu vám psát, čekejte. K.' Nic víc. Dál ti to vysvětlím dvěma slovy. V Moskvě se jejich poměry měnily bleskově rychle u tak neočekávaně jako v arabské pohádce. Ta generálová, její hlavní příbuzná, náhle ztratila dví- své dědičky, dvě své nejbližší neteře - zemřely obě v jednom

týdnu na neštovice. Když přijela Káťa, zdrcená stará se zaradovala, jako by to byla její vlastní dcera a její jediná naděje, přilnula k ní a hned změnila závěť v její prospěch. To se týkalo budoucnosti, ale hned jí dala přímo do rukou osmdesát tisíc jako věno, aby si s ním dělala, co chce. Byla to hysterická ženská, pozoroval jsem ji pak v Moskvě. Nu, najednou jsem tenkrát dostal poštou čtyři tisíce pět set rublů. To se rozumí, žasl jsem a divil jsem se jako blázen. Tři dni nato přišel slíbený dopis. Mám ho teď tady, mám ho vždycky u sebe a taky s ním umřu - chceš ho vidět ? Rozhodně si ho přečti. Nabízí se mi za ženu, sama se mi nabízí. .Šíleně vás miluji,' píše, ‚i když vy mě nemilujete, to nevadí, jenom buďte mým manželem. Nelekejte se, v ničem vás nebudu omezovat, budu vaše věc, budu koberec, po kterém chodíte... Chci vás milovat věčně a zachránit vás před vámi samým.' Aljošo, nejsem ani hoden opakovat ty řádky svými sprostými slovy a svým věčným sprostým tónem, který jsem se nikdy nedovedl odnaučit! Ten dopis ve mně dodnes vězí, jako by mě probodl. Je mi snad lehko, je mi dnes lehko ? Tenkrát jsem jí hned odpověděl, nemohl jsem totiž sám zajet do Moskvy. Psal jsem jí slzami, ale za jedno se budu věčně stydět: zmínil jsem se, že ona je teď bohatá dívka s věnem, kdežto já jenom domýšlivý žebrák, zmínil jsem se o penězích! Měl jsem o tom mlčet, ale ujelo mi to z pera. Tenkrát jsem taky hned napsal do Moskvy Ivanovi a všechno mu podle možnosti vysvětlil, však měl ten dopis šest stránek, a poslal jsem Ivana k ní. Co koukáš, co se na mne díváš ? No ano, Ivan se do ní zamiloval, je zamilovaný i teď, já vím. Podléváš, podle názoru světa jsem udělal hloupost, ale možná, že právě jenom ta hloupost nás všechny zachrání! Och, copak nevidíš, jak ona ho ctí, jak si ho váží ? Když nás Kateřina Ivanovna oba porovná, copak může mít ráda člověka, jako jsem já, a ještě k tomu po všem, co se tu stalo ?"

"Já jsem přesvědčen, že má ráda člověka, jako jsi ty, a ne takového jako on." "Má ráda svou ctnost, a ne mne," bezděky, ale takřka vztekle vyrazil Dmitrij Fjodorovič, zasmál se, ale za okamžik blýskl očima, celý zrudl a vší silou uhodil pěstí do stolu.

"Přísahám, Aljošo," zle a upřímně se na sebe rozzlobil, "věř si mi nebo nevěř, ale jako že je Bůh svatý a Kristus náš spasitel, přísahám, že ačkoliv jsem se právě zasmál jejím nejvyšším citům, přece vím, že jsem v duši miliónkrát bezvýznamnější než ona a že její nejlepší city jsou upřímné, jako by byla anděl z nebe! V tom je ta tragédie, že to najisto vím. Co na tom, že si člověk trošku zadeklamuje ? A nedeklamuju snad ? A jsem přece upřímný, opravdu upřímný. Co se týče Ivana, chápu ovšem, jak musí teď proklínat svět, tím spíš při svém rozumu! Komu nebo čemu se dává přednost ? Vyvrhelovi, který i tady, už jako snoubenec, a když se na něho všichni dívali, nedovedl nechat svého skandálního života - ani před ní, ani před svou nevěstou! A takovému člověku jako já se tedy dá přednost, kdežto on je odmítnut. Ale proč ? Inu proto, že dívka chce z vděčnosti násilím změnit život a svůj osud! Takový nesmysl! Ivanovi jsem ovšem nikdy nic takového neřekl, a to se rozumí, ani on mně ani slovíčko, ani sebemenší narážku. Ale osud se naplní: spravedlivý zaujme své místo, nespravedlivý však zmizí navždy ve své špinavé uličce, ve své oblíbeno uličce, kde se cítí doma, a tam ve špíně a puchu dobrovolně a s požitkem zahyne. Nějak jsem se rozžvanil. Všechna slova jsem už opotřeboval, házím s nimi nazdařbůh, ale jak jsem to řekl, tak to bude. Utopím se v uličce a ona se vdá za Ivana." "Počkej, bratře," přerušil ho zas velmi znepokojeně Aljoša, ,,vždyť jsi mi pořád ještě nevysvětlil jednu věc: přece jsi zasnouben přece jenom zasnouben, ne? Jak se s ní tedy chceš rozejít, když tvá snoubenka nechce ?" "Jsem zasnouben, ve vší formě a s požehnáním. Když jsem přijel do Moskvy, provedlo se to tam se slávou a s ikonami, všechno jak se patří. Generálová nám požehnala, a představ si, blahopřála i Kátě. Volila jsi dobře,' řekla jí, ‚vidím do něho, jaký je, A věřil bys, Ivan se jí nelíbil a nevšímala si ho. V Moskvě jsem měl s Káťou dlouhou rozmluvu. Důkladně jsem na sebe všechno pověděl, mluvil jsem počestně, přesně a upřímně. Všechno vyslechla. Byly milé rozpaky, byla slova něžnosti. Ale byla i hrdá slova. Káťa mě donutila k slavnému slibu, že se polepším. Slíbil jsem to. A teď."

"Co?" "A teď jsem tě zavolal a přetáhl tě sem dnes - pamatuj si, kolikátého je, - abych tě taky právě dnes poslal ke Kateřině Ivanovně." "Proč?" "Se vzkazem, že už k ní nikdy nepřijdu. Že se dám poroučet."

"Copak je to možné ?" "Právě proto, že je to nemožné, posílám místo sebe tebe. Jak bych jí to sám řekl ?" "A kam ty půjdeš?" "Do uličky." "Tak to je ke Grušeňce!" smutně zvolal Aljoša, sprásknuv ruce. "Tak Rakitin měl skutečně pravdu ? Já myslel, že jsi k ní jen tak nějaký čas chodil a už jsi přestal." "Chodil by takhle zasnoubený člověk ? Copak je to možné, hlavně když je snoubenka taková ? A veřejně před lidmi ? Přece mám snad čest. Jakmile jsem začal chodit ke Grušeňce, hned jsem přestal být snoubencem i čestným člověkem, to přece chápu. Co se tak díváš ? Víš, já k ní nejdřív šel, abych jí nabil. Dozvěděl jsem se a teď to vím bezpečně, že ten štábní kapitán, otcův jednatel, Grušeňce odevzdal mou směnku, aby ji zažalovala, abych dal pokoj a přestal. Chtěli mi nahnat strach. Proto jsem se jí chystal nabít. Letmo jsem ji viděl už předtím. Nedělá zvláštní dojem. O jejím starém kupci jsem věděl, ten teď ke všemu stůně a leží ochrnutý. Ale stejně jí zanechá slušné prachy. Taky jsem věděl, že si Grušeňka potrpí na peníze, hrabe je a půjčuje na nekřesťanské úroky, že je to nelítostná a prohnaná potvora. Šel jsem jí nabít a zůstal jsem tam. Uhodil hrom, vypukl mor, dostal jsem ho, mám ho dodnes a vím, že už je po všem, že už mě nic jiného nikdy nečeká. Časový cyklus je uzavřen. To je tedy má záležitost. Jsem žebrák, ale tenkrát se mi jako naschvál najednou dostaly do kapsy tři tisíce. Tak jsem s ní jel do Mokrého, je to odsud asi pětadvacet verst, objednal jsem tam cikánky a cikány, šampaňské, opil jsem šampaňským všechny mužiky i ženské a děvčata, ty tisíce jsem roztočil. Za tři dny jsem byl čistý jak slovo boží, ale chlapík. A myslíš, že to chlapíkovi k něčemu dopomohlo? Kdepak, nedovolila mi ani tohle. Řeknu ti, je jako had. Ten neřád Grušeňka má v těle takovou nějakou vláčnost. Je to vidět i na její nožce, pozná se to i na malíčku její levé nožky. Viděl jsem ho a líbal ho, ale to je všechno - přísahám! Povídá mi: Jestli chceš, vdám se za tebe, jsi přece žebrák. Slib, že mě nebudeš bít a že mě necháš dělat, co se mi zachce, a třeba si tě vezmu,' směje se. I teď se směje!" Dmitrij Fjodorovič vyskočil takřka rozzuřen a najednou vypadal jako opilý. Oči se mu najednou podlily krví. "A ty se s ní chceš skutečně oženit ?" "Bude-li chtít, okamžitě, a nebude-li chtít, stejně tam zůstanu. Budu jí dělat domovníka. Ty ty, Aljošo" zastavil se před ním, uchopil ho za ramena a začal jím prudce třást, "víš ty vůbec, ty nevinný chlapče, že tohle všechno jsou nesmysly, holé nesmysly, protože je tu tragédie! Dej si říct, Alexeji, že mohu být bídák s nízkými a zkaženými vášněmi, ale zlodějem, kapsářem, který krade po předsíních, nemůže Dmitrij Karamazov nikdy být. A teď ti tedy povím, že zlodějíčkem jsem a kradu po kapsách a předsíních! Zrovna před tím, než jsem šel nabít Grušeňce, vzkázala pro mne hned ráno Kateřina Ivanovna a hrozně tajně (nikdo to zatím neměl vědět, ale proč, to nevím, asi to tak potřebovala) mě požádala, abych zajel do gubernského města a poslal odtamtud poštou tři tisíce Agalfje Ivanovně do Moskvy. Poslala mě do města, aby se to duly nevědělo. A právě s těmi třemi tisíci v kapse jsem se tenkrát octl u Grušeňky a za ty peníze jsme jeli do Mokrého. Potom jsem dělal, jako bych byl zajel do města, ale poštovní poukázku jsem ji nedal, řekl jsem, že jsem peníze poslal a potvrzenku přinesu, ale pořád ji nenesu, jako že jsem zapomněl. Teď co myslíš, že bude, když k ní dnes půjdeš? Řekneš: ‚Dá se vám poroučet,' a ona na to: ‚Co peníze?' Mohl bys jí říci: Je to nízký chlípník a bídný tvor s neovladatelnými vášněmi. Vaše peníze tenkrát neposlal a utratil je, protože je jako zvíře a nedovedl se udržet.' Kdybys mohl aspoň dodat: .Zloděj přece jenom není, tady jsou vaše tři tisíce, vrací vám je, pošlete je Agafje Ivanovně sama a dá se vám poroučet.' Ale teď je to tak, že se zeptá: ‚A kde jsou peníze ?'" "Míťo, jsi nešťastný, ano! Ale přece jen ne tolik, jak myslíš, - nepoddávej se zoufalství, nedělej to!" "Ty si myslíš, že se zastřelím, když nesezenu ty tři tisíce, abych je vrátil ? To je to právě, že se nezastřelím. Ted k tomu nemám sílu, možná potom, ale teď půjdu ke Grušeňce. Vem to všechno čert!" "A co u ní?"

"Budu jejím mužem, uzná-li mě za hodna manželského stavu, a když přijde milenec, půjdu do jiného pokoje. Budu jejím přátelům čistit špinavé galoše, roztápět samovar, obstarávat pochůzky." "Kateřina Ivanovna všechno pochopí," slavnostně promluvil Aljoša, "pochopí, jak hluboké je celé to neštěstí, a odpustí. Má ušlechtilého ducha a nikdo nemůže být nešťastnější než ty. Uvidí to sama." "Všechno neodpustí," ušklíbl se Míťa. "Je u toho něco, bratře, co žádná žena nemůže odpustit. A víš, co by bylo nejlepší ?" "Co?" "Ty tři tisíce jí vrátit." "Ale kde je vzít ? Poslyš, já mám dva tisíce, Ivan dá také tisíc, to máš tři. Vezmi je a vrať je." "A kdypak by ty tvé tři tisíce přišly ? Ty ještě k tomu nejsi plnoletý a je naprosto, naprosto nutné, abys jí už dnes vyřídil mé poručení ať už s penězi nebo bez peněz. Víc už to protahovat nemohu, věci se dostaly příliš daleko. Zítra už bude pozdě. Pošlu tě k otci." "K otci?" "Ano, dřív než k ní k otci. Řekni o ty tři tisíce jemu."

"Ale on je přece nedá, Míťo."

"Bodejť by dal, to vím, že nedá. Alexeji, víš, co znamená zoufalství?" "Vím."

"Poslyš: právně mi není nic dlužen. Všechno jsem si od něho vybral, všechno, to vím. Ale morálně mi přece dlužen je, není to pravda? Přece začal s matčinými osmadvaceti tisíci a přivedl to na sto tisíc. Ať mi dá z osmadvaceti tisíc jenom tři, jenom ty tři, a vysvobodí mou duši z pekla a vykoupí mnoho svých hříchů! Já potom na těch třech tisících přestanu, to ti slavnostně slibuju, a víckrát o mně vůbec neuslyší. Naposledy mu dávám příležitost, aby se zachoval jako otec. Řekni mu, že mu sám Bůh posílá takovou příležitost." "Míťo, zanic ti to nedá." "Vím, že ne. Vím to dokonale. Hlavně teď ne. A nejen to, vím ještě něco: teď, teprve v posledních dnech, možná teprve včera se po prvé vážně dozvěděl (podtrhni si vážně), že Grušeňka možná opravdu nežertuje a chce si mě najednou vzít. Zná tu povahu, zná tu kočku. Tak copak se dá čekat, že mi ke všemu dá ještě peníze, aby mi to ulehčil, když je do ní sám zblázněný ? Ale ani to ještě není všechno, mohu ti povědět ještě víc. Vím, že už před nějakými pěti dny si vybral tři tisíce rublů, rozměnil je na stovky, uložil do velké obálky s pěti pečetěmi a ještě křížem převázal červeným kalounem. Vidíš, jak to vím podrobně! Na obálce je napsáno: ‚Mému andělu Grušeňce, když ke mně přijde.' Naškrábal to sám potichu a tajně. Nikdo ani neví, že tam ty peníze má ležet, kromě lokaje Smerďakova, tomu důvěřuje jako sobě samému. Teď čeká Grušeňku už třetí nebo čtvrtý den, doufá, že si pro obálku přijde. Vzkázal jí a ona zas vzkázala jemu, že prý možná přijde. A jestli ona k starému přijde, copak se s ní potom mohu oženit ? Chápeš tedy teď, proč tu sedím na stráži n nač číhám ?"

"Na ni?" "Ano. Foma si u těch cour tady v domku najal pokojík. Komu je od nás, náš bývalý voják. Poklízí u nich, v noci hlídá a ve dne chodí střílet tetřevy, živí se tím. Usadil jsem se tu u něho. Ani on, ani ty ženské neznají tajemství, to jest, že tudy hlídám." "Jen Smerďakov to ví ?" "Ano, jen on. Taky nič vyrozumí, přijde-li ona k starému."

"To on ti řekl o obálce ?" "Ano. Je to největší tajemství. Ani Ivan neví o penězích a o ničem. A starý přemlouvá Ivana, aby na dva tři dny zajel do Čermašně. Prý se hlásí kupec, že by vykácel háj, dává za dříví osm tisíc a starý přemlouvá Ivana, dojed tam, pomoz mi s tím, takže by byl dva tři dny pryč. Chtěl by, aby Grušeňka přišla, až on tu nebude." "Podle toho čeká Grušeňku i dnes ?" "Ne, dnes nepřijde, nevypadá to na to. Jistě nepřijde!" křikl najednou Míťa. "Smerďakov to taky říká. Otec teď pije, sedí u stolu s Ivanem. Dojdi tam, Alexeji, řekni mu o ty tři tisíce." "Míťo, můj milý, co je ti ?" zvolal Alojša. Vyskočil a zadíval se pozorně na rozběsněného bratra. Okamžik se domníval, že se Dmitrij pomátl. "Co je ? Nezbláznil jsem se," řekl Dmitrij Fjodorovič se soustředěným, nějak slavnostním pohledem. "Přece tě posílám k otci a vím, co mluvím. Věřím v zázrak." "V zázrak?"

"V zázrak božské prozřetelnosti. Bůh zná mé srdce a vidí mé zoufalství. Vidí celý ten obraz. Což může dopustit, aby se stalo něco hrozného ? Aljošo, věřím v zázrak, jdi!" "Půjdu. Budeš čekat zde ?" "Ano, chápu, že to nebude tak hned, že nemůžeš přijít rovnou bac! Je teď opilý. Budu čekat třeba tři hodiny, čtyři, pět, i šest, i sedm hodin, jenom pamatuj, že dnes, třeba o půlnoci vyhledáš Kateřinu Ivanovnu s penězi nebo bez peněz a řekneš: ‚Dá se vám poroučet.' Chci, abys jí řekl právě ten verš: ‚Dá se vám poroučet." "Míťo! A co když Grušeňka přijde dnes a ne-li dnes, možná zítra nebo pozítří !" "Grušeňka ? Vyčíhám ji, vpadnu tam a překazím to." "A když." "A když, tak zabiju. Nepřežil bych to." "Koho zabiješ ?" "Starého. Ji nezabiju."

"Bratře, co to mluvíš!"

"Já přece nevím, já nevím. Možná, že nezabiju, a možná zabiju. Bojím se, že mě v tu chvíli popudí k nenávisti svým obličejem. Nenávidím jeho ohryzek, jeho nos, jeho oči, jeho nestoudný pošklebek. Cítím osobní hnus. Toho se bojím. To se třeba neudržím."

"Půjdu, Míťo. Věřím, že Bůh se postará co nejlépe, aby se nestalo nic strašlivého." "A já budu sedět a čekat na zázrak. Ale jestli nepřijde." Aljoša se zamyšlen vydal k otci.

VI. Směrďakov

Zastal otce opravdu ještě u stolu. V domě byla sice také jídelna, ale prostřeno bylo jako vždycky v salóně. Tento salón byl největší pokoj v domě, zařízený s jakousi staromódní okázalosti. Nábytek byl stařičký, bílý, potažený vetchou červenou polohedvábnou látkou. Mezi okny byla zapuštěna zrcadla v roztodivných, starodávně vyřezávaných rámech, také bílých a zlatých. Na stěnách s bílými, leckde popraskanými papírovými tapetami se skvěly dvě velké podobizny - nějakého knížete, který byl asi před třiceti lety gubernátorem našeho kraje, a jakéhosi biskupa, také už dávno nebožtíka. V čestném koutě viselo několik ikon, před kterými se na noc rozsvěcela lampička ani ne tak ze zbožnosti, jako spíš aby byl pokoj v noci osvětlen. Fjodor Pavlovič chodíval spát velmi pozdě, asi ve tři ve čtyři hodiny ráno, a do té doby se obyčejně procházel po pokoji nebo seděl v křesle a přemýšlel. Tak tomu zvykl. Býval v noci dost často v celém domě sám, protože sluhy posílal do přístavku, ale ponejvíc s ním na noc zůstával Smerďakov a spal na lavici v předsíni. Když přiděl Aljoša, bylo už po obědě, ale na stole zůstaly zavařeniny a káva. Fjodor Pavlovič rád jídal po obědě něco sladkého s koňáčkem. U stolu seděl také Ivan Fjodorovič a pil kávu. Sluhové Grigorij a Smerďakov stáli opodál. Jak páni, tak i sluhové byli zřejmě v neobyčejně veselé náladě. Fjodor Pavlovič se hlasitě chechtal. Aljoša už v předsíni slyšel jeho pištivý smích, který z dřívějška tak dobře znal, a podle jeho zvuku hned usoudil, že otec ještě zdaleka není opilý, nýbrž zatím si jen požitkářsky hoví. "Tu ho máme, tu ho máme!" zaječel Fjodor Pavlovič, najednou hrozně potěšen, že Aljoša přišel. "Pojď k nám, sedni si. Vem si kávu, to je přece postní, je horká a výborná! Koňáček ti nenabízím, ty držíš půst. Nebo chceš, chceš ? Ne, radši ti dám likérek, je náramný! Smerďakove, dojdi do skříně, na druhé polici vpravo, tu máš klíče, honem!"

Aljoša začal likér odmítat. "Ať ho stejně podá, když ne pro tebe, tak pro nás," zářil Fjodor Pavlovič. "Ale počkej, obědval jsi nebo ne ?" "Obědval," odpověděl Aljoša. Ve skutečnosti snědl jen krajíc chleba a vypil v převorově kuchyni sklenici kvasu. "Ale horké kávy bych se napil." "Můj milý! Jsi chlapík! Napije se kávy. Nemá se ohřát? Ba ne, ještě je vařící. Káva je to náramná, smerďakovská. Na kávu a rybí pirožky je Smerďakov umělec a taky na rybí polívku, pravda. Přijď někdy na rybí polívku, předem se ohlas. Ale počkat, počkat, já ti přece prve poručil, aby ses dneska nadobro přistěhoval i s žíněnkou a polštáři! Tak kde máš tu žíněnku? Che-che-che!" "Nepřinesl jsem ji," pousmál se i Aljoša. "Ale že ses lekl, přece

jenom ses prve lekl, vid ? Ach ty můj holoubku, copak já bych ti dovedl ublížit ? Víš, Ivane, nemohu to vydržet, když on se tak dívá člověku do očí a usmívá se, to nemohu. Celé nitro se mi pak taky začne na něho usmívat, jak ho mám rád! Víš co, Aljoško, dám ti otcovské požehnání."

Aljoša vstal, ale Fjodor Pavlovič si to zatím rozmyslel. "Ne, ne, udělám ti teď jenom křížek, takhle. Sedni si. No, teď se pobavíš, a zrovna ve svém oboru. Zasměješ se. Balámova oslice se nám dala do řeči, a jak mluví, jak mluví!" Ukázalo se, že Balámova oslice je lokaj Smerďakov. Tento teprve čtyřiadvacetiletý mladý muž byl hrozně samotářský a mlčenlivý. Ne že by byl plachý nebo se nějak styděl, naopak, povahou byl nadutý a zdálo se, že každým pohrdá. Ale nemůžeme jinak než říci o něm právě teď aspoň několik slov. Vychovala ho Marfa Ignaťjevna a Grigorij Vasiljevič, ale chlapec rostl, jak se Grigorij vyjádřil, "beze vší vděčnosti", byl nevlídný a díval se na svět s nedůvěrou. V dětství rád věšel kočky a pak je obřadně pohřbíval. Oblékal si k tomu prostěradlo, které představovalo mešní roucho, zpíval a nad mrtvou kočkou něčím mával jako kadidelnicí. Dělal to všechno kradmo a docela potají. Grigorij ho jednou při té kratochvíli přistihl a citelně mu našvihal prutem. Chlapec odešel do kouta a asi týden se tam mračil. "Ten zmetek nás nemá rád," říkal Grigorij Marfě Ignaťjevně, "nemá rád nikoho. Copak ty jsi člověk?" obrátil se najednou přímo k Smerďakovu. "Ty vůbec nejsi člověk, ty jsi povstal ze slizu v lázni, takový ty jsi." Jak později vyšlo najevo, Smerďakov mu ta slova nikdy nemohl odpustit. Grigorij ho naučil číst a psát, a když mu bylo dvanáct let, začal ho učit biblické dějepravě. Ale nic z toho nebylo. Hned při druhé nebo třetí hodině se chlapec najednou usmál. "Co je ?" zeptal se Grigorij, hrozivě se dívaje přes brýle.

"Prosím nic. Bůh stvořil světlo první den, ale slunce, měsíc a hvězdy čtvrtého dne. Odkud tedy svítilo světlo v první den ?" Grigorij strnul. Chlapec se posměšně díval na učitele. V jeho pohledu bylo už něco povýšeného. Grigorij se neudržel. "Já ti ukážu odkud!" křikl a dal mu zuřivou facku. Chlapec to snesl beze slova,ale zas na několik dní zalezl do kouta. Stalo se, že právě; týden nato dostal po prvé záchvat padoucnice. Tímto neduhem pak už trpěl celý život. Když se to dozvěděl Fjodor Pavlovič, jeho poměr k chlapci se náhle nějak změnil. Dřív se na něho díval dost lhostejně, ačkoliv ho nikdy nehuboval, u když ho viděl, po každé mu dal kopeječku. Někdy, byl-li v dobré náladě, poslal klukovi něco sladkého ze svého stolu. Ale jakmile teď slyšel o jeho nemoci, začal se o něho vážně starat. Povolal lékaře a dal ho léčit, ale ukázalo se, že choroba je nevyléčitelná, záchvaty přicházely průměrně jednou za měsíc, ale v různých intervalech. Bývaly také nestejně silné, některé lehké a jiné velmi těžké. Fjodor Pavlovič Grigorijovi přísně zakázal kluka tělesně trestat a dovolil, aby kluk chodil nahoru k němu. Prozatím zakázal také čemukoliv ho učit.. Až- jednou, když mu bylo už asi patnáct let, všiml si Fjodor Pavlovič, že obchází kolem knihovny a čte skrze sklo názvy knih. Fjodor Pavlovič měl knih dost, přes sto svazků, ale s knihou ho nikdy nikdo neviděl. Hned dal chlapcovi klíč od skříně se slovy: "Jen si čti, budeš mým knihovníkem. Než aby ses potloukal po dvoře, radši si sedni a čti. Přečti si tuhle," a Fjodor Pavlovic mu vytáhl Večery na vsi u Dikaňky. Hoch si knížku přečetl, ale nelíbila se mu. Ani jednou se neusmál a naopak, když dočetl, mračil se. "Tak co ? Není to k smíchu ?" zeptal se Fjodor Pavlovič. Smerďakov mlčel. "Odpověz, troubo." "Ono to není pravda, co je tu psáno," zašišlal a zazubil se Smerďakov. "Tak táhni k čertu, ty duše lokajská. Počkat, tady máš Všeobecné dějiny od Smaragdová, tam je tedy všechno pravda, čti si." Ale Smerďakov nepřečetl ze Smaragdová ani deset stránek, připadalo mu to nudné. A tak se knihovna zase zavřela. Marfa a Grigorij pak brzy Fjodoru Pavlovičovi hlásili, že se u Smerďakova ponenáhlu začíná projevovat nějaká neobyčejná štítivost. Sedí třeba u polívky, vezme lžíci a hledá a hledá v polívce, nahýbá se, prohlíží, nabere lžíci a zvedá ji na světlo. "Je tam šváb ?" zeptá se Grigorij. "Možná moucha," dodá Marfa. Čistotný mladík nikdy neodpověděl, ale zacházel zrovna tak s masem a s každým

jídlem: zvedne sousto na vidličce ke světlu, prohlíží je jako pod mikroskopem, dlouho váhá a pak se konečně odhodlá strčit je do úst.

"Vida ho, milostpána," bručel Grigorij, dívaje se na něho. Když slyšel o nové Smerďakovově vlastnosti, Fjodor Pavlovič hned rozhodl, že mladík bude kuchařem, a poslal ho na učení do Moskvy. Strávil tam několik let a vrátil se značně změněn v obličeji. Najednou nějak nápadně zestárnul, docela nepřiměřeně k svému věku zvráskovatěl a zežloutl, takže vypadal jako kleštěnec. Povahou však zůstal skoro stejný jako před odjezdem do Moskvy: pořád byl zrovna tak samotářský a ani za mák nestál o žádnou společnost. I v Moskvě, jak se potom říkalo, pořád mlčel; sama Moskva ho nějak málo zajímala, takže z ní poznal jen tu a tam něco a ničeho jiného si nevšiml. Jednou byl v divadle, ale vrátil se mlčky a nespokojen. Zato přijel z Moskvy v pěkných šatech, v čistém kabátě a čistém prádle, šaty si pak naprosto pravidelně dvakrát denně pečlivě kartáčoval a své teletinové švihácké boty si hrozně rád cídil zvláštním anglickým leštidlem, takže se blýskaly jako zrcadlo. Jako kuchař se osvědčil výtečně. Fjodor Pavlovič mu určil plat a Smerďakov ho spotřeboval div ne celý na šaty, pomádu, voňavky a podobně. Ale ženskými osobami pohrdal patrně stejně jako muži, choval se k nim upjatě, ba nepřístupně. Fjodor Pavlovič začal Smerďakova posuzovat z poněkud jiného stanoviska. Jeho záchvaty padoucnice se totiž stupňovaly a v takových dnech připravovala jídlo Marfa Ignaťjevna, což se Fjodoru Pavlovičovi vůbec nehodilo.

"Od čeho máš ted ty záchvaty častěji ?" mračíval se na nového kuchaře, pozorně si ho prohlížeje. "Snad aby sis některou vzal. Ožením tě, chceš ř" Ale když Smerďakov slyšel takové řeči, jenom bledl vztekem u neodpovídal. Fjodor Pavlovič mávl rukou a šel. Důležité bylo, že věřil v jeho poctivost a byl jednou provždy přesvědčen, že kuchař nic nevezme ani neukradne. Jednou se stalo, že podroušený Fjodor Pavlovič vytrousil na vlastním blátivém dvoře tři storublovky, které právě dostal. Pohřešil je teprve příštího dne, ale sotva je honem začal hledat po kapsách, viděl najednou, že všechny tři už leží na jeho stole. Kde se tam vzaly ? Smerďakov je už včera našel a přinesl.

"Nu, hochu, takové lidi, jako jsi ty, ani neznám," prohodil tenkrát lakonicky Fjodor Pavlovič a dal mu deset rublů. Musíme dodat, že byl nejen přesvědčen o jeho poctivosti, ale z nějakého důvodu ho měl i rád, třebaže se na něho mladý muž. díval stejně nevlídně jako na jiné a pořád mlčel. Jen málokdy se dal do řeči. Kdyby bylo tenkrát někomu napadlo zeptat se oč se ten chlapík zajímá a nač nejčastěji myslí, z jeho chováni by se odpověď vyčíst nedala. A přece se přiházelo, že se někdy přímo v domě nebo třeba na dvoře nebo na ulici zastavil, zamyslel se a stál tak třeba celých deset minut. Kdyby ho pozoroval fysiognomik, řekl by, že tu není myšlenka ani

záměr nýbrž jen jakási kontemplace. Viděl jsem pozoruhodný obraz malíře Krámského, nazvaný Kontemplace. Představuje les v zimě a v lese na cestě stojí v otrhaném kaftanu a v láptích sám samotinký mužiček. Zatoulal se tam daleko do samoty, stojí, jako by se tak zamyslel, ale nepřemýšlí, jen nějak "kontempluje". Kdyby do něho někdo strčil, trhl by sebou, podíval by se, jako by se právě probudil, a nechápal by, co se děje. Pravda, hned by se vzpamatoval, ale kdybyste se ho zeptal, proč tu stojí a o čem přemýšlí, na nic by se neupamatoval. zato by v sobě jistě uchoval dojem, který na něho při jeho kontemplaci působil. Ty dojmy jsou mu drahé a bezpochyby je v sobě hromadí - nepozorovaně, ba aniž si to uvědomuje. Ovšem že neví, proč a nač: možná, že až v sobě nahromadí dojmy za mnoho let, najednou všechno nechá být a vydá se pro spásu duše na pouť do Jeruzaléma nebo možná také najednou vypálí svou rodnou ves a třeba také udělá to i ono. Mezi lidem je takových

kontemplativních povah dost. Jedním z nich byl asi i Smerďakov a také asi dychtivě hromadil dojmy, ač ještě takřka nevěděl nač.

VII Kontroverse

Ale Balámova oslice najednou promluvila. Téma se naskytlo podivné: Grigorij ráno nakupoval u kupce Lukjanova a slyšel od něho příběh jakéhosi ruského vojáka, o jehož hrdinství přinesly zprávu také noviny, které toho dne došly. Tento voják kdesi daleko na hranicích upadl do zajetí Asiatů a ti mu hrozili okamžitou bolestnou smrtí, neodřekne-li se křesťanství a nepřestoupí-li na islám. Voják odmítl zapřít svou víru, podstoupil muka, a když s něho sedřeli kůži, zemřel, velebě a chvále Krista. Grigorij to u stolu vyprávěl. Fjodor Pavlovič se už i dřív vždycky po obědě při desertu rád zasmál a pohovořil si aspoň s Grigorijem. Tentokrát byl ve zvlášť dobré a sdílné náladě. Popíjeje koňak, vyslechl Grigorije a poznamenal, že takový voják by měl být hned povýšen na svatého a jeho svatá kůže by se měla poslat do některého kláštera. „To by se tam hrnulo lidí a peněz!" Grigorij viděl, že Fjodor Pavlovič vůbec není dojat a že se podle svého zvyku zas rouhá; zakabonil se. Tu se však Smerďakov, který stál u dveří, najednou pousmál. Smerďakovu bývalo i dřív často dovoleno ke konci oběda obsluhovat u stolu a od té doby, co přijel do našeho města Ivan Fjodorovič, byl tam skoro po každé. „Co máš ?" zeptal se Fjodor Pavlovič. Okamžitě si všiml jeho úsměvu a pochopil, že míří na Grigorije. „Já prosím stran toho," spustil Smerďakov hlasitě a nečekaně, "že i když to bylo od toho chvalitebného vojáka takové velké hrdinství, tak by v tom zaseje totiž podle mne nebyl žádný hřích, kdyby on se v takové případnosti Krista Pána a svátosti křtu odřekl, jelikož by si tím pádem zachránil život a skrze to by pak mohl časem dobrými skutky tu nestatečnost vykoupit." "Jak to, že by to nebyl hřích ? Mluvíš nesmysly, za to poletíš rovnou do pekla a budou tě tam opíkat jako skopové," namítl Fjodor Pavlovič. V té chvíli právě přišel Aljoša, a jak jsme viděli, Fjodor Pavlovič z něho měl náramnou radost. „Je to t tvého oboru, z tvého oboru!" spokojeně se chichtal, když Aljošu usazoval, aby poslouchal. „Stran skopového to tak prosím není a nic se mi za to nestane a ani nemůže stát, jestli to bude podle spravedlivosti," Míníme poznamenal Smerďakov.

"Jak to, podle spravedlivosti?" křikl Fjodor Pavlovič ještě pobaveněji a kolenem šťouchl Aljošu. „Je to lump, nic jiného!" vyhrkl najednou Grigorij a hněvivé se podíval Smerďakovu přímo do očí. "Stran toho lumpa ještě počkejte, Grigoriji Vasiljeviči," klidně a zdrženlivě ho odrazil Smerďakov. "Radši uvažte sám, že jsem se dostal do zajetí k mučitelům křesťanského pokolení a oni ode mne chtějí, abych proklel jméno boží a odřekl se svatého křtu, tak mám totiž docela právo zachovat se podle vlastního rozumu, poněvadž v tom není žádný hřích." „'l'os už říkal, tak darmo nemluv, ale dokaž to!" křikl Fjodor Pavlovič. "Kuchyňko!" zabručel Grigorij pohrdavě. „Stran kuchyňky taky počkejte a uvažte to bez nadávání sám, Grigoriji Vasiljeviči. Poněvadž když já totiž jednou těm mučitelům řeknu: ‚Ne já nejsem křesťan a svého pravého boha proklínám,' tak jsem v té chvilce z nejvyššího božího rozkazu vyobcován a proklet a ze svaté církve vyvržen jakožto zcela pouhý pohan, a dokonce totiž v tom samém okamžení prosím, nejenom jak to vyslovím, ale už jak se rozhodnu, že to vyslovím, jsem už vyvržen, takže neuběhne prosím ani nějaké čtvrt vteřiny - no není to pravda, Grigoriji Vasiljeviči ?"

Se zřejmým požitkem mluvil ke Grigorijovi, ač ve skutečnosti odpovídal výhradně na otázky Fjodora Pavloviče. Byl si toho dobře vědom, ale naschvál dělal, jako by mu je kladl Grigorij. "Ivane," zavolal najednou Fjodor Pavlovič, "shýbni se ke mně, něco ti pošeptám. To on dělá všechno kvůli tobě, chce, abys ho pochválil. Pochval ho." Ivan Fjodorovič vyslechl tatíčkovo nadšené sdělení naprosto vážně. "Počkej, Smerďakove, na chvilku přestaň," zavolal zas

Fjodor Pavlovič. "Ivane, nastav mi ještě ucho." Ivan Fjodorovič se k němu znova shýbl s nejvážnější tváří.

"Mám tě stejně rád jako Aljošu. Nemysli si, že tě nemám rád. Chceš koňaček ?" "Dejte mi," požádal Ivan. "Ale sám jsi už pořádně přebral," pomyslel si, pozorně se dívaje na otce. Smerďakova sledoval s velkým zájmem. "Ty jsi vyobcovaný a prokletý už teď," vybuchl najednou Grigorij, "jak se tedy opovažuješ, ty lumpe, něco vykládat, když." "Nenadávej, Grigoriji, nenadávej!" přerušil ho Fjodor Pavlovič. "Mějte strpení, Grigoriji Vasiljeviči, aspoň ještě chvilinku, a poslouchejte dál, poněvadž jsem ještě všechno nedopověděl. Jelikož v tu chvilku, co mě Pánbůh prosím okamžitě zavrhne, tak jsem se zrovna v tom nejvyšším momentu proměnil coby v pouhého pohana a můj křest je mi vzat a vůbec se mi nepočítá - no není aspoň tohle pravda ?" "Tak si pospěš a dopověz to, hochu," pobídl ho Fjodor Pavlovič a s požitkem upil ze sklenky.

"A jelikož už nejsem křesťan, tak jsem těm mučitelům ani nelhal, když se mě ptali, jestli jsem nebo nejsem křesťan, jelikož mě sám Pánbůh z mého křesťanství už vysvlíkl tím pádem, že jsem pojal ten úmysl, a stalo se to, ještě než jsem stačil k těm mučitelům slovo promluvit. A jelikož jsem už tedy sesazen, jakápak by to byla spravedlnost, aby mě na onom světě potahovali k odpovědnosti coby křesťana, že jsem se odřekl Krista Pána, když já byl, ještě než jsem se ho odřekl, zbaven svého křtu už za pouhý úmysl ? Když už nejsem křesťan, tak já se odřeknout Krista Pána ani nemohu, protože se nemám čeho odříkat. Kdopak by dával za vinu nečistému Tatarovi, třeba i na nebi, Grigoriji Vasiljeviči, že se nenarodil jako křesťan, a kdopak by ho za to trestal, protože s jednoho vola se dvojí kůže nestáhne ? Já myslím, že když Tatar umře, tak i sám Bůh všemohoucí, jestli ho i bude potahovat k odpovědnosti, tak mu uloží jenom nějaký docela malý trest (protože to nejde vůbec ho nepotrestat), jelikož uváží, že za to nemůže, že z nečistých rodičů přišel na svět nečistý. Pánbůh přece nemůže vzít Tatara a říct, že to byl křesťan. To by znamenalo, že bůh všemohoucí by řekl holou nepravdu. A copak může pan nebe a země vyslovit lež, třebas prosím i v nějakém jednom jediném slově ?" Grigorij byl jako vyjevený a s vyvalenýma očima se díval na řečníka. Nerozuměl sice dobře, co říká, ale něco z celého toho tlachu najednou pochopil a stál tu se vzezřením člověka, který právě vrazil hlavou do zdi. Fjodor Pavlovič dopil sklenku a dal se do pištivého smíchu.

"Aljoško, Aljoško, co tomu říkáš ? I ty jeden kasuisto! Ivane, to on byl někde u jesuistů.I ty jezovito smradlavý, kdopak tě to naučil? Jenže mluvíš nesmysly, ty kasuisto, nesmysly, nesmysly a nesmysly. Neplač, Grigoriji, ve chvilce ho porazíme a rozneseme na kopytech. Pověz mi tohle, ty oslice: ať tedy máš vůči těm mučitelům pravdu, ale přece jsi se sám v sobě odřekl víry a sám říkáš, že v té chvíli jsi byl hned vyobcován a proklet. A když jsi proklet, za to se s tebou v pekle mazlit nebudou. Co ty na to, můj znamenitý jezovito ?"

"To je jistá věc prosím, že jsem se v sobě odřekl víry, ale v tom přece jenom nebyl žádný zvláštní hřích. A jestli v tom hříšek byl, tak leda docela obyčejnský prosím." "Jak to, že docela obyčejnský?" "Lžeš, proklatče," zasyčel Grigorij. "Uvažte sám, Grigoriji Vasiljeviči," pokračoval Smerďakov klidně a důstojně: byl si vědom vítězství, ale ukazoval jakousi velkomyslnost k poraženému odpůrci. "Uvažte sám: přece je řečeno v Písmě, že máte-li víru aspoň jako malé zrnko a řeknete té hoře, aby sjela do moře, bez meškání tam sjede na první váš rozkaz. Tak tedy když já jsem nevěřící, a vy tolik věřící, že mi musíte pořád nadávat, tak to zkuste, Grigoriji Vasiljeviči, poručit tamté hoře, aby sjela ani ne do moře, protože k moři tady máme prosím daleko, ale aspoň do naší smradlavé říčky, co teče tamhle za zahradou. Uvidíte v té chvilce sám, že nic nikam nesjede, a křičte si jak chcete, všechno prosím zůstane v dřívějším stavu a neporušené. Ale to znamená, že ani vy, Grigoriji Vasiljeviči, nemáte tu

víru, jak doopravdy má být, a jiným proto všelijak nadáváte. A zaseje musím uvážit i to, že v naší době nejen vy prosím, ale ani vůbec žádný jiný, počínaje od docela nejvyšších osob až k nejposlednějšímu mužikovi, nedokáže shodit horu do moře, leda snad nějaký jediný člověk na celém světě nebo nanejvýš dva, a i ti se snad pro spásu duše skrývají někde v egyptské poušti, takže by je nikdo ani nenašel. A když to je prosím takové, že i všichni ostatní jsou podle toho nevěřící, tak copak to jde, aby Bůh všechny tyhle ostatní zavrhl, to jest, že by zavrhl obyvatelstvo celého světa kromě nějakých těch dvou poustevníků a že by ve svém tolik známém milosrdenství nikomu z nich neodpustil? A proto taky doufám, že ačkoliv jsem jednou zapochyboval, bude mi odpuštěno, když proleju slzy pokání." "Počkat!" zapištěl Fjodor Pavlovic ve vrcholném nadšení. "Tak ty přece jen myslíš, že jsou dva lidé, co mohou hýbat horami ? Ivane, toho si dobře všimni, to si zapiš. V tom je ruský člověk celý!" "To jste uvedl docela správně, že je to národní rys víry," přisvědčil Ivan Fjodorovič s uznalým úsměvem. "Ty souhlasíš! Tak je to tedy pravda, když už i ty souhlasíš! Aljoško, je to tak ? Taková víra je úplně ruská, vid ?" "Ne, Smerďakov naprosto nemá ruskou víru," vážně a pevně prohlásil Aljoša.

"Já nemluvím o jeho víře, ale o tom zvláštním rysu, o těch dvou poustevnících, jenom o té drobnosti. To je přece ruské, ne?" "Ano, ten rys je úplně ruský," usmál se Aljoša.

"Tvoje slovo stojí za zlaťák, oslice, a ještě dnes ho dostaneš. Ale co se týče ostatního, mluvíš nesmysly, nesmysly a nesmysly. Abys věděl, hlupáku, my jsme tady všichni nevěřící jenom z nedbalosti, protože nemáme kdy; za prvé nás přemáhají starosti a za druhé nám Bůh nadělil málo času, dal na den jenom čtyřiadvacet hodin, takže člověk nemá ani čas se vyspat, neřku-li kát se. Ale ty ses před mučiteli odřekl víry, když už jsi ani neměl nač myslet kromě víry a když jsi právě měl svou víru ukázat! A to snad přece platí za hřích, ne ?" "Platit, to ono platí, ale uvažte sám, Grigoriji Vasiljeviči, že to taky tím spíš polehčuje, když to platí za hřích. Přece kdybych jsem byl tenkrát věřil, jak se sluší a patří, tak by to byl býval opravdu hřích nepodstoupit pro svou víru muka a přejít na nečistou víru Mohamedovu. Ale vždyť ono by pak ani nebylo na muka došlo prosím, poněvadž by bylo stačilo, abych v tu chvilku řekl té hoře: hni se a zahub mučitele, a ona by se hned hnula a rozmačkala by je jako Šváby a já bych si šel jakoby nic dál, opěvuje a velebě Boha. Jenže když já to v té chvilce všechno totiž zkusil a křičel jsem na tu horu, aby mučitele rozmačkala , a ona je nerozmačkala, tak řekněte sám, jakpak bych nezapochyboval, ještě k tomu v tak strašlivé hodině velkého smrtelného strachu? Stejně už vím, že království nebeského v úplnosti nedosáhnu (poněvadž hora se na můj rozkaz nehnula, podle- toho se tam tedy mé víře moc nevěří a žádná moc velká odměna mě na onom světě nečeká), proč bych si tedy ještě nad to a už beze všeho užitku dával dřít kůži? Jelikož i kdybych měl kůži sedřenou až do půle zad, ani potom by se na mé slovo nebo křik hora nehnula. V takové chvíli přece na člověka může nejen přijít pochybnost, ale ze samého strachu by mohl i docela ztratit rozum, takže by vůbec ani nemohl uvažovat. A je-li to tak, proč by se mi kladlo za tak zvláštní vinu, kdybych neviděl v tom ani onom žádný užitek ani odměnu, a hleděl bych tedy zachránit aspoň svou kůži ? A proto spoléhám pevně na boží milost a kojím se nadějí, že mi bude prosím vůbec odpuštěno."

VIII Při koňáčku

Spor skončil, ale ku podivu, Fjodor Pavlovič, který byl tak veselý, nakonec se najednou začal mračit. Zamračil se a lokl si koňačku, ale tu sklenku už rozhodně neměl pít. "Táhněte odsud, vy jezoviti," křikl na sluhy. "Jdi už, Smerďakove. Zlaťák, co jsem ti slíbil, dostaneš, ale teď hybaj. Neplač, Grigoriji, jdi si k Marfé. Potěší tě a uloží tě do postele. Nenechají člověka po obědě v klidu posedět, kanálie!" vybuchl dopáleně, když se sluhové na jeho rozkaz hned

vzdálili. "Smerďakov sem teď při obědě leze každý den, to ty ho tak zajímáš. Čím ses mu tolik zalichotil ?" zeptal se Ivana.

"Vůbec ničím," odpověděl Ivan, "zamanul si, že si mě bude vážit, je to lokaj a chám. Ostatně z nouze bude dobrý, až přijde čas." "Z nouze dobrý?" "Budou i jiní a lepší. A jako on budou také. Nejdřív přijdou ti jako on a po nich lepší."

"A kdy přijde čas ?" "Raketa začne hořet a třeba ani nedohoří. Lid ty kuchyňky prozatím moc rád neposlouchá." "To bych řekl, hochu, ale taková Balámova oslice myslí a myslí a čert ví, kam až se takhle domyslí." "Nashromáždí si myšlenky," usmál se Ivan. "Podívej se, já dobře vím, že mě nemůže vystát stejně jako žádného jiného, ani tebe ne, i když ti připadá, že si zamanul ‚vážit si tě'. Aljošku teprve ne, Aljoškou pohrdá. Ale nekrade, to je to, ani nedělá klepy, mlčí, špinavé prádlo z domu nevynáší. A taky peče dobré rybí pirožky. Ostatně vůbec čert ho vem, copak to upřímně řečeno stojí za to, tolik o něm mluvit ?" "Ovšem že nestojí." "A co se týče toho, co si pro sebe vymyslí, tak ruský mužik se celkem vzato musí řezat. Vždycky jsem to tvrdil. Náš mužik je darebák, nestojí za to, aby ho člověk litoval, a ještě dobře, že i teď někdy dostane nařezáno. Rusko stojí a padá s metlou. Když se zničí lesy, Rusko bude ztraceno. Já jsem pro moudré

lidi. Ze samé moudrosti jsme přestali mužiky řezat, ale oni se řežou dál sami. A dobře dělají. Kterou měrou měříte, bude vám také odměřeno nebo jak to je. Zkrátka bude odměřeno. Ale Rusko je svinstvo. Milý příteli, kdybys věděl, jak já nenávidím Rusk. vlastně ne Rusko, ale všechny ty neřesti a snad opravdu Rusko. Tout cela c'est de la cochonnerie. Víš, co mám rád ? Mám rád duchaplnost."

"Zas už jste vypil sklenku. Měl byste přestat." "Okamžik. Dám si ještě jednu a ještě jednu a potom přestanu. Ale počkat, tys mě přerušil. Když jsem jel přes Mokré, mluvil Jsem tam s nějakým stařík em a ten mi povídá: ‚My nejradši ze všeho odsuzujeme holky k mrskání a to mrskání dáváme vždycky na starost mládencům. Ten mládenec potom k té samé, co jí dneska namrská, jde zítra na námluvy, takže ono je to vhod i těm holkám.' Tak co říkáš těm markýzům de Sade ? Konečně důvtipné to je. Neměli bychom se na to jel tuky podívat ? Ty se červenáš, Aljoško ? Nestyd se, děťátko. Škodu, že jsem prve nezůstal u převora na oběd a nepověděl mnichům o třech mokrých holkách. Aljoško, nezlob se, že jsem dneska urazil tvého převora. Dostal jsem vztek, hochu. Víš, jestli bůh je, jestli existuje, no, pak jsem ovšem vinen a budu potrestán, ale jestli vůbec není co potom ti tvoji otcové zasluhují? Uříznout jim hlavy je potom ještě málo, protože zdržují pokrok. Věřil bys, Ivane, že mě to citově drásá? Ne, nevěříš mi to, vidím ti to na očích. Ty věříš lidem, že nejsem nic než šašek. Aljošo, věříš ty, že nejsem nic než šašek?" "Ne, tomu nevěřím." "A já ti věřím, že tomu nevěříš a mluvíš upřímně. Upřímně vypadáš a upřímně mluvíš. Ivan ne. Ivan je povýšený. Ale já bych přece jenom s tvým kláštýrkem udělal konec. Vzít takhle celou tu mystiku a v celém Rusku ji rázem zrušit. Přivedlo by to všechny pitomce nadobro k rozumu. A co by se dostalo do mincovny stříbra a zlata!" "Ale proč ji rušit?" zeptal se Ivan. "Aby dřív zazářila pravda, proto." "Jenže když ta pravda zazáří, tak prvního právě vás nejdřív oberou a pak zruší." "Jejej! To máš vlastně pravdu. Ach já osel!" obrátil najednou Fjodor Pavlovič a pleskl se do čela. "No tak ať tedy tvůj kláštýrek stojí, když je to tak. A my, moudří lidé, budeme sedět v teple a pochutnávat si na koňačku. Víš, Ivane, to takhle jistě zařídil sám Pánbůh. Ivane, řekni, je Bůh nebo není ? Ale počkat: mluv doopravdy, mluv vážně! Čemu se zase směješ ?" "Směju se tomu, co jste před chvílí vtipně řekl o Smerďakovově víře, že jsou na světě dva poustevníci, kteří mohou hýbat horami." "Copak tohle je něco podobného ?" "Rozhodně." "No tak je vidět, že i já jsem ruský člověk a že i já mám ruský způsob myšlení. A tebe by mohl taky nachytat

při nějakém podobném způsobu myšlení, i když jsi filosof. Mám tě nachytat ? Vsaďme se, že tě hned zítra nachytám. Ale přece jen řekni: je Bůh nebo není? Ale vážně! Potřebuju to teď vážně." "Ne, Bůh není." "Aljoško, je Bůh ?"

"Bůh je." "Ivane, a je nesmrtelnost, aspoň třeba nějaká maličká, malilinká?" "Není ani nesmrtelnost." "Žádná?" "Žádná."

"Tak tedy dokonalé nic či co. Nebo je snad přece nějaké něco ? Jen když ne docela nic!" "Naprosté nic."

"Aljoško, je nesmrtelnost ?" Je " "A Bůh a nesmrtelnost ?" "Je Bůh i nesmrtelnost. V Bohu je nesmrtelnost." "Hm. Je pravděpodobnější, že pravdu má Ivan. Bože, když si pomyslím, co víry, co všelijakých sil marně vyplýtval člověk za ten sen už za tolik tisíciletí! Kdo se to tak posmívá člověku, Ivane! Naposledy a najisto: je Bůh nebo není? Ptám se naposledy!" "A naposledy říkám, že není." "Kdo se tedy posmívá člověku ?" "Podle všeho ďábel," usmál se Ivan. "A dábel je ?" "Ne, ani dábel není." "Škoda. Hrom do toho, co já bych jenom udělal s člověkem, který první vymyslel Boha! Oběsit ho na osice je málo!" "Kdyby lidé nebyli vymysleli Boha, nebyla by vůbec civilisace.",,Že by nebyla ? Tedy bez Boha ?" "Ano. Ani koňáček by nebyl. A koňak vám budu přece muset vzít." "Počkej, počkej, počkej, můj milý, ještě jednu skleničku. Já urazil Aljošu. Nezlobíš se, Alexeji? Ty můj milý Alexejíčku!"

"Ne, nezlobím se. Já znám vaše myšlenky. Vaše srdce je lepil než vaše hlava." "Mé srdce že je lepší než má hlava? Pane Bože, a to mi říká oni Ivane, máš Aljošku rád?"

"Mám."

"Měj ho rád." (Fjodor Pavlovič byl už hodně opilý.) "Poslyš, Aljošo, k tvému starci jsem se prve zachoval hrubě. Ale byl jsem rozčilen. Ale ten starec má vtip, nemyslíš, Ivane ?" "Myslím, že snad ano."

"Má, má, il y a du Piron lá-dedans. Je to jesuita, totiž ruský jesuita. Jako v ušlechtilém člověku v něm kypí zatajené pohoršení, že musí hrát komedii navlíkat se do posvátnosti." "Ale on přece věří v Boha." "Ani za mák. To jsi nevěděl ? On to přece sám každému říká, totiž každému ne, ale všem chytrým lidem, co přijdou. Gubernátoru Šulcovi řekl rovnou od plic: credo, ale nevím čemu." "Opravdu ?" "Přesně tak. Ale mám k němu úctu. Je v něm něco mefistovského nebo spíš z Hrdiny naší doby. Arbenin nebo jak totiž víš, on je chlípník. Je takový chlípník, že bych se i teď bál o dceru nebo o ženu, kdyby k němu šla k zpovědi. Víš, když začne vypravovat. Předloni nás k sobě pozval na čaj s likérkem (paničky mu posílají likér), a když se dal do vzpomínání na staré časy, mohli jsme se smíchy potrhat... Hlavně jak uzdravil jednu ochrnutou. Povídal nám: ‚Kdyby mě nebolely nohy, zatancoval bych vám jeden tanec.' To je, co ? "Navyváděl jsem se v životě dost a dost,' povídá. Kupci Děmidovu vytroubil šedesát tisíc." "Co, ukradl je ?" "Děmidov mu je přinesl jako spolehlivému člověku: ‚Schovej mi to, příteli, zítra je u mne prohlídka.' A on je tedy schoval. Povídá: ‚Tys to přece věnoval na kostel.' Tak mu povídám: ‚Ty jsi darebák.' A on na to: ‚Ne, darebák nejsem, ale jsem velkorysý.' Ale to vlastně nebyl on. To byl někdo jiný. Já si ho spletl s jiným a nevím o tom. No tak ještě skleničku a dost. Odkliď tu láhev, Ivane. Mluvil jsem nesmysly. Proč jsi mě nezarazil, Ivane a neřekl mi, že mluvím nesmysly ?" "Věděl jsem, že přestanete sám." "Lžeš, to ty děláš ze záští, jedině ze záští. Pohrdáš mnou. Přijel jsi ke mně a v mém domě mnou pohrdáš." "Vždyť já odjedu. Stoupl vám do hlavy koňak." "Prosil jsem tě proboha, abys mi zajel do Čermašně na den na dva, a ty nejedeš." "Zítra tam pojedu, když tak naléháte."

"Nepojedeš. Ty mě tady chceš špehovat, to je tvoje, ty duše zlá, proto nikam nepojedeš!" Starý nedával pokoj. Dostal se do takového stavu opilosti, kdy se některých opilých, do té chvíle pokojných, najednou zmocní touha rozzlobit se a ukázat, co dovedou. "Co se na mne díváš ? Jaké to máš oči ? Tvé oči se na mne dívají a říkají: ‚Ty držko opilá!' Máš podezřívavé oči, pohrdlivé oči. Ty sis myslel svoje, hned jak jsi přijel. Tuhle " Aljoška se dívá a oči mu září. Aljoška mnou nepohrdá. Alexeji, Ivana neměj rád." "Nezlobte se na něho! Přestaňte ho urážet," promluvil důrazně Aljoša.

"No třebas, tak dobře. Och, bolí mě hlava. Odklid ten koňak, Ivane, říkám ti po třetí."

Zamyslel se a pojednou se pomalu a zchytrale usmál. "Nehněvej se na starého chcípáka, Ivane. Já vím, že mě nemáš rád, ale přece se nehněvej. Není proč mě mít rád. Pojedeš do Čermašně a já tam přijedu za tebou, přivezu ti dárek. Ukážu ti tam jednu holčinu, už dávno jsem si jí všiml. Běhá ještě bosá. Ale nelekej se bosonožek, nepřehlížej je, jsou to perly!" A mlaskavě si políbil ruku.

"Pro mne," celý najednou obživl, jako by na chvíli vystřízlivěl, když se dostal na své oblíbené téma, "pro mne.I vy děti. Dětičky, štěňátka moje, pro mne nikdy v životě pro mne žádná ženská nebyla ohyzdná, to je má zásada! Můžete to pochopit ! Kdepak byste to mohli pochopit, vždyť máte ještě v žilách místo krve mlíčko, ještě jste se nevyklubali! Podle mé zásady se dá v každé ženské najít něco neobyčejně, po čertech zajímavého, co se u žádné jiné nenajde - jenže to se musí umět najít, v tom to vězí! To je věc nadání! Pro mne šeredy neexistovaly, protože už to, že je to žena, to samo , je polovice všeho ale kdepak vy byste to chápali! I u starých panen, i u nich někdy objevíš něco takového, že jenom žasneš, jak to, že ji ti ostatní pitomci nechali zestárnout a nevšimli si ji. Bosonožku a šeredku člověk musí nejdřív ze všeho překvapit, musí se na ni s překvapením. To jsi nevěděl ? Překvapit se musí do úplného vytržení, do ohromení, do zahanbení, že se do takové šmudly, jako je ona, zamiloval takový pán. Je skutečně znamenité, že na světě jsou a vždycky budou chámové a páni, takže se vždycky najde taková holka na hrubou práci a její pán - ke šťastnému životu nic jiného není potřeba! Počkej poslyš, Aljoško, tvou nebožku matku jsem vždycky překvapoval, jenže to bylo na jiný způsob. Nikdy jsem se s ní nelaskal a najednou, když přijde ta chvilka, najednou se před ní celý rozplývám, lezu po kolenou, líbám jí nožky a přivedu ji vždycky, ale vždycky - pamatuju se na to jako dnes - do takového drobounkého, perlivého, jasného, nehlučného smíchu, nervosního a zvláštního. Ona se jinak ani nesmála. Věděl jsem tenkrát, že tak u ní po každé začínají ty záchvaty, že hned zítra začne v posedlosti křičet a že tedy ten drobounký smích neznamená žádný požitek. No ale i když

to byl klam, bylo to jako požitek. 'To je to právě, umět si ve všem najít něco pro sebe! Byl tam jeden takový hezký chlapík a boháč Běljanskij, chodil za ní a zvykl si nás navštěvovat - najednou mi zrovna u nás a před ní dal políček. A ona, taková mírná ovečka, já myslel, že mě pro ten políček ztluče. Ta se do mne pustila! ‚Ty jsi teď zbitý, zbitý, tys od něho dostal políček! Tys mě chtěl prodat jemu... A jak on se mohl opovážit přede mnou tě uhodit! A nikdy, nikdy se už neopovaž ke mně přijít! Hned ho běž vyzvat na souboj.' Tak jsem ji tenkrát odvezl do kláštera, aby ji velební otcové modlením přivedli k rozumu. Ale jak je Bůh nade mnou, Aljošo, nikdy jsem své malé posedlé neublížil! Leda snad jednou hned první rok. Ona se tenkrát pořád modlila, světila hlavně mariánské svátky a to mě od sebe vyháněla do kabinetu. Tak jsem si myslel, počkat, tu mystiku z ní vyženu! ‚Vidíš,' povídám jí, ‚tady je tvá ikona, tady je a já ji teď sundám. Ty ji považuješ za divotvornou, tak se podívej, já na ni teď před tebou plivnu a nic se mi nestane!' Jak to uviděla, panebože, myslím si, teď mě zabije, ale ona jenom vyskočila, spráskla ruce, pak si najednou rukama zakryla obličej, celá se roztřásla a

padla na zem jen se tak sesula Aljošo, Aljošo! Co je ti, co je ti?" Starý polekaně vyskočil. Od té chvíle, co začal mluvit o jeho matce, Aljoša se ponenáhlu měnil v tváři. Červenal, oči mu planuly, rty se třásly. Opilý stařík prskal sliny a ničeho si nevšiml až do okamžiku, kdy se s Aljošou najednou stalo něco velmi podivného: opakovalo se u něho navlas totéž, co starý vylíčil, když mluvil o "posedlé". Aljoša náhle u stolu vyskočil, přesně podle vypravování o matce spráskl ruce, pak si jimi zakryl obličej, jako podťatý klesl zas na židli a celý se roztřásl v hysterickém záchvatu prudkého tichého pláče. Ta neobyčejná podobnost matce působila na starého mocným dojmem. "Ivane, Ivane! Honem vodu! Je to jako u ní, navlas jako u ní, jako tenkrát u jeho matky! Postříkni ho z úst vodou, já to s ní tak dělal. To on kvůli své matce, kvůli své matce" mumlal k Ivanovi. "Tak se mi zdá, že jeho matka byla taky moje matka, nemyslíte ?" vybuchl najednou Ivan s neovladatelným hněvivým opovržením. Blýskl po otci očima, až sebou starý trhl. A tu se stalo zas něco podivného, i když jenom na okamžik: starému patrně opravdu vypadlo z paměti, že Aljošova matka byla také matka Ivanova.

"Jak to, tvoje matka?" zabručel nechápavě. "Proč se zlo-bi8? O které matce mluvíš? Copak ona. A sakra! Ona přece byla i tvoje! A sakra! No takovéhle zatemnění jsem ještě neměl, to odpusť, já ti myslel, Ivane. Che-che-che!" Zamlčel se. Široký, opilý, tupý úsměv mu roztáhl obličej. A právě v té chvíli v předsíni náhle vypukl hrozný hluk a dupot,rozlehl se zuřivý křik, dveře se dokořán otevřely a do salónu vletěl Dmitrij Fjodorovič. Starý se zděšeně vrhl k Ivanovi: „Zabije mě, zabije mě. Nepusť ho ke mně!" vykřikoval a pevně se chytil Šosu Ivanova kabátu.

IX Chlipníci

Hned za Dmitrijem Fjodorovičem vběhl do pokoje i Grigorij se Smerďakovem. Ti dva s ním právě v předsíni zápasili a nechtěli ho pustit dovnitř, poslušní příkazu, který jim už před několika dny dal sám Fjodor Pavlovič. Když Dmitrij Fjodorovič vpadl do salónu, na okamžik se zastavil, aby se rozhlédl, a toho využil Grigorij: oběhl stůl, zavřel obě křídla protějších dveří vedoucích do vnitřních pokojů a postavil se před ně s roztaženýma rukama, připraven bránit tento vchod tak říkajíc do poslední kapky krve. Jak to Dmitrij uviděl, spíš zaječel než vykřikl a vrhl se na Grigorije. "Tam tedy je! Tam jste ji schovali! Z cesty, darebáku!" Pokusil se Grigorije odtáhnout, ten ho však odstrčil. Vztekem jako bez sebe, Dmitrij se rozpřáhl a vší silou Grigorije uhodil. Starý se zhroutil jako podťatý, Dmitrij ho přeskočil a vnikl do dveří. Bledý a chvějící se Smerďakov zůstal na druhém konci salónu a tiskl se těsně k Fjodoru Pavlovičovi. "Ona je tady!" křičel Dmitrij Fjodorovič. "Ted jsem ji sám

viděl, jak zahýbá k domu, jenže jsem ji nedohonil. Kde je ? Kde je ?" Dojem, kterým ten výkřik "ona je tady!" působil na Fjodora Pavloviče, byl nepopsatelný. Celé jeho leknutí bylo pryč.

"Chyťte ho, chyťte ho!" zařval a vrhl se za Dmitrijem. Grigorij zatím vstal se země, ale ještě nebyl docela při sobě. Ivan Fjodorovič a Aljoša se rozběhli za otcem. Z třetího pokoje se ozvalo zařinčení něčeho, co spadlo na zem a rozbilo se: byla to velká skleněná váza (ne drahá) na mramorovém podstavci a Dmitrij Fjodorovič ji shodil, když běžel kolem. "Držte ho!" řval starý. "Pomoc!"

Ivan Fjodorovič a Aljoša ho konečně dohnali a násilím ho odvedli zpátky do salónu. "Co se za ním honíte ? Vždyť vás tam opravdu zabije!" křikl hněvivě na otce Ivan Fjodorovič. "Ivánku, Aljošečko, ona je prý tady, Grušeňka je tady, říká, že ji sám viděl, že sem běžela." Zalykal se.

Tentokrát Grušeňku nečekal a náhlá zpráva, že tu je, ho naráz pobláznila. Celý se třásl, jako by se pomátl.

"Přece jste sám viděl, že nepřišla!" křičel Ivan. "Snad přišla tamtím vchodem." "Ten je přece zamčený a klíč máte vy." Dmitrij se zas najednou objevil v salóně. Druhý východ našel ovšem zamčený a klíč měl skutečně v kapse Fjodor Pavlovič. Všechna okna ve všech pokojích byla také zavřená. Grušeňka tedy nemohla nikudy přijít ani nikudy uniknout. "Chyťte ho!" zapištěl Fjodor Pavlovič, sotva znova uviděl Dmitrije. "On mi tam v ložnici ukradl peníze!" a vytrhnuv se Ivanovi, vrhl se na Dmitrije. Ten však zvedl ruce, popadl starého za dva poslední chomáče vlasů, které mu zbývaly na skráních, zacloumal jím a rachotivě ho srazil na zem. Stačil ho ještě na zemi dvakrát nebo třikrát kopnout podpatkem do obličeje. Starý ječivě zasténal. Ivan Fjodorovič, ač ne tak silný jako Dmitrij, uchopil bratra kolem těla a vší silou ho od starého odtrhl. Aljoša mu také pomáhal ze všech svých chabých sil a držel Dmitrije zepředu. "Šílence, vždyť jsi ho zabil!" křikl Ivan.

"Však si o to říká!" zvolal udýchaně Dmitrij. "A jestli jsem

ho nezabil, tak ještě přijdu a zabiju ho. Neuhlídáte ho!" "Dmitriji! Okamžitě jdi odsud!" křikl velitelsky Aljoša. "Alexeji! Pověz mi jedině ty, tobě jedinému věřím: byla tu teď nebo nebyla ? Já ji sám viděl, jak před chvílí proklouzla z uličky podle plotu směrem sem. Zavolal jsem a ona utekla." "Přísahám ti, že tu nebyla a nikdo ji zde vůbec nečekal!" ,, Ale já ji viděl. To tedy musela. Zjistím hned, kde je. Sbohem, Alexeji! Ezopovi teď o penězích ani slovo, ale ke Kateřině Ivanově jdi hned a nezapomeň: ‚Dá se poroučet,dává se poroučet, poroučet! Právě poroučet a odporoučet!' Popiš jí tu scénu."

Zatím Ivan a Grigorij zavedli starého zvedli a posadili do křesla. Obličej měl zkrvavený, ale byl při vědomí a dychtivě naslouchal Dmitrijovu křiku. Pořád ještě mu připadalo, že Grušeňka je někde v domě. Dmitrij se na něho při odchodu nenávistně podíval. "Nelituju, že jsem prolil tvou krev!" zvolal. "Dej si pozor, starý, dej si pozor na na svůj sen, protože i já mám svůj sen! Proklínám tě a nadobro se tě odříkám." Vyběhl z pokoje. ,,Ona je tady, jistě je tady! Smerďakove, Smerďakove," sotva slyšitelně sýpal starý a dával prstem sluhovi znamení, aby přišel. "Ne, není tady, ty starý blázne!" vztekle na něho křikl Ivan. "Tak, teď omdlel! Vodu, ručník! Dělej, Smerďakove!" Smerďakov běžel pro vodu. Starého konečně svlékli, odnesli do ložnice a uložili do postele. Hlavu mu ovázali mokrým ručníkem. Po koňaku, ze silných dojmů i z ran byl vysílen, takže sotva se dotkl podušky, okamžitě zavřel oči a usnul. Ivan Fjodorovič a Aljoša se vrátili do salónu. Smerďakov odklízel střepy rozbité vázy a Grigorij stál s pochmurně svěřenou hlavou u stolu. "Snad by sis měl taky dát mokrý obklad na hlavu a lehnout si do postele," řekl Aljoša Grigorijovi. "My tu na něho dohlídneme. Bratr tě hrozně uhodil. do hlavy." "Opovážil se na mne!" pronesl Grigorij chmurně a zřetelně. "I na otce ‚se opovážil', nejenom na tebe!" poznamenal, zkřiviv ústa, Ivan Fjodorovič. "Já ho koupal v neckách a on se na mne opovážil!" opakoval Grigorij. "K čertu, kdybych ho nebyl odtrhl, snad by ho byl opravdu zabil. Ezop by moc nepotřeboval, co ?" pošeptal Ivan Fjodorovič Aljošovi. "Bůh uchovej!" zvolal Aljoša.

"A proč uchovej ?" stejně šeptem pokračoval Ivan a vztekle zkřivil obličej. "Jeden plaz pozře druhou potvoru a oběma jim to patří!" Aljoša sebou trhl. "Vraždu ovšem nedopustím, jako jsem ji nedopustil teď. Zůstaň zde, Aljošo, půjdu se ven projít, rozbolela mě hlava." Aljoša odešel do ložnice k otci a seděl tam asi hodinu za zástěnou u hlav jeho postele. Starý náhle otevřel oči a dlouho se mlčky na Aljošu díval. Zřejmě se rozpomínal a uvažoval. Pak se jeho výraz změnil a vyjadřoval neobyčejné vzrušení. "Aljošo," zašeptal bojácně, "kde je Ivan ?"

"Venku, bolí ho hlava. Hlídá nás." "Podej mi zrcátko, tamhle stojí." Aljoša mu podal malé cestovní kulaté zrcátko, které stálo na prádelníku. Starý se na sebe podíval: měl dost oteklý nos a na čele nad levým obočím velkou rudou podlitinu.

"Co říká Ivan? Aljošo, můj milý, můj jediný synu, já se Ivana bojím. Bojím se Ivana víc než tamtoho. Jediného tebe se nebojím." "Nebojte se ani Ivana. Ivan se zlobí, ale ubrání vás." "Aljošo, a co tamten ? Rozběhl se ke Grušeňce! Anděli můj, pověz mi pravdu: byla tu prve Grušeňka nebo ne?" "Nikdo ji neviděl. Nebyla to pravda, nebyla tu!" "Miťka se s ní přece chce oženit, oženit!" "Ona si ho nevezme." "Nevezme si ho, nevezme, nevezme, zanic si ho nevezme.!" radostně takřka obživl starý, jako by mu v tu chvíli nikdo nemohl říci nic příjemnějšího. Nadšeně uchopil Aljošovu ruku a pevně šiji přitiskl k srdci. V očích se mu dokonce zaleskly slzy. "Ten obrázek Matky boží, co jsem o něm prve mluvil, ten si už vezmi, odnes si ho. A vrátit se do kláštera ti dovoluju to já jenom žertoval, nezlob se. Bolí mě hlava, Aljošo Aljošo, upokoj mé srdce, bud anděl, pověz mi pravdu!" "To vy se zas ještě ptáte, jestli tu byla nebo ne ?" promluvil Aljoša zarmouceně. "Nene, věřím ti, ale tohle: zajdi sám ke Grušeňce nebo se s ní nějak sejdi. Vyptej sejí honem, co nejrychleji, a posud to mim, o kterého z nás stojí, o mne nebo o něho. No ? Co ? Můžeš to udělat ?"

"Když ji uvidím, zeptám se," zamumlal Aljoša v rozpacích.

"Ne ona ti to neřekne," přerušil ho starý, "je to darebnice. "Začne tě líbat a řekne, že chce jen tebe." Je to šejdířka, je to nestyda, ne, ty k ni nemůžeš!"

"Ani by to nebylo slušné, tatínku, docela neslušné." "Kam tě to posílal, jak křičel Jdi tam', než utekl?"

"Ke Kateřině Ivanovně." ,,Pro peníze, prosit o peníze?" "Ne, pro peníze ne." "On nemá peníze, nemá ani vindru. Poslyš, Aljošo, já si do rána poležím a rozmyslím se a ty zatím jdi. Třeba ji taky uvidíš. Ale zítra zrána ke mně najisto přijď; přijď jistě. Já ti zítra řeknu jednu takovou věc; přijdeš?" ,,Přijdu." "Až přijdeš, dělej, jako že jsi přišel sám od sebe, přišel jsi mě navštívit. Nikomu neříkej, že jsem tě zval. Ivanovi neříkej ani slovo." "Dobře." "Sbohem, anděli, dneska ses mě zastal, do smrti ti to nezapomenu. Řeknu ti zítra takovou věc jen se ještě musím rozmyslet." "A jak se teď cítíte?" "Hned zítra vstanu a půjdu, budu zdráv, úplně zdráv, úplně zdráv." Když šel Aljoša přes dvůr, zastal Ivana na lavičce u vrat. Seděl tam a něco si tužkou zapisoval do zápisníku. Aljoša mu pověděl, že otec se vzbudil, že je při vědomí a jemu dovolil jíl na noc do kláštera.

"Aljošo, velmi rád bych se s tebou zítra ráno setkal," vlídně pí omluvil Ivan a vstal. Jeho vlídnost Aljošu docela překvapila.

"Já budu zítra u Chochlakovů," odpověděl. "Budu možná taky u Kateřiny Ivanovny, jestli ji teď nezastihnu."

"Tak ty teď přece jenom jdeš ke Kateřině Ivanovně ? Že se jí ‚dává poroučet' ?" usmál se najednou Ivan. Aljoša byl v rozpacích. "Myslím, že jsem z jeho výkřiků všemu porozuměl a taky z lecčeho předtím. Dmitrij tě asi požádal, abys k ní došel a vyřídil od něho, že no no zkrátka, že se ‚poroučí', vid?" "Ivane! Čím celá ta hrůza mezi otcem a Dmitrijem skončí ?" zvolal Aljoša. "To se nedá s jistotou odhadnout. Snad ničím, jen se to tak rozplyne. Ta ženská je zvíře. Rozhodně musíme starého držet doma a Dmitrije tam nepouštět." "Bratře, dovol mi ještě otázku: má nějaký člověk právo rozhodovat o jiných lidech, kdo z nich je a kdo není

hoden žít?" "Proč do toho plést rozhodování, je-li někdo něčeho hoden ? Ta otázka se nejčastěji rozhoduje v srdci lidí vůbec ne podle toho, čeho je kdo hoden, ale podle jiných, mnohem přirozenějších důvodů. A co se týče práva, kdopak nemá právo přát si něco ?" "Přece ne něčí smrt!" "Proč ne i něčí smrt ? Proč si něco nalhávat, když všichni lidé tak cítí a snad ani nemohou cítit jinak ? To ty proto, jak jsem prve řekl, že dva plazi sežerou jeden druhého ? Je-li to tak, dovol také mně otázku: pokládáš i mne jako Dmitrije za schopného prolít Ezopovu krev, no, zabít ho, co ?" "Co tě napadá, Ivane! Na to jsem nikdy ani nepomyslel! A ani Dmitrije nepovažuju." "Děkuju aspoň za to," usmál se Ivan. "Věř, že bych ho vždycky bránil. Ale ve svých přáních si v té věci vyhrazuji úplnou volnost. Na shledanou zítra. Neodsuzuj mě a nepovažuj mě za zlosyna," dodal s úsměvem.

Pevně si stiskli ruce jako ještě nikdy předtím. Aljoša cítil, že jeho bratr sám se k němu o krok přiblížil a že to udělal pro něco, jistě s nějakým úmyslem.

X. Obě dohromady

Aljoša odešel z otcova domu duševně ještě vyčerpanější a sklíčenější, než když tam toho dne přicházel. Jeho mysl byla dílu' jakoby roztříštěná a rozptýlená a cítil zároveň, že se bojí spojit, co je rozptýleno, a odvodit ze všech trýznivých rozporů, které toho dne zažil, celkovou myšlenku. Cítil cosi, co hraničilo se zoufalstvím a to v Aljošově srdci nikdy nebývalo. Nade vším strměla jako hora hlavní, osudná a nerozřešitelná otázka: jak to dopadne mezi otcem a bratrem Dmitrijem s tou strašlivou ženou ř Teď byl už sám svědkem, byl sám přítomen, když stáli tváří v tvář. Ale nešťastným, úplně a strašně nešťastným se může stát jen Dmitrij: hrozí mu bezpochyby pohroma. Ukázalo se také, že se to všechno týká i jiných lidí, a mnohem víc než mohl Aljoša dřív tušit. Je z toho něco až záhadného.Bratr Ivan se k němu o krok přiblížil, tedy něco, po čem Aljoša tak dlouho toužil, ale; on sám teď z nějakého důvodu cítí, že ten krok ke sblížení ho leká". A ty ženy? Je to podivné: když se dnes nejdřív chystal ke Kateřině Ivanovně, bylo mu to neobyčejně trapné, a teď ho rozpaky úplně přešly. Naopak, sám k ní spěchá, jako by čekal, že u ní najde nějaký pokyn. Vyřídit jí vzkaz, je však nyní zřejmě nepříjemnější než předtím, protože záležitost tří tisíc je nadobro ztracena a Dmitrij, když, se teď cítí bezectný a zbaven vší naděje, jistě nezaváhá před sebehlubším pádem. Ke všemu ještě má Kateřině Ivanovna vylíčit scénu, k níž před chvílí došlo u otce. Bylo už sedm hodin a začínal soumrak, když Aljoša došel k prostrannému a pohodlnému domu ve Velké ulici, kde bydlela Kateřina Ivanovna. Aljoša věděl, že žije s dvěma tetami. Jedna z nich byla ta skromná žena, která se o ni starala společnč s její sestrou v otcově domě, když Kateřina přijela z ústavu - vlastně tedy teta jen její sestry Agafji Ivanovny. Druhá byla společenská a důstojná, ač chudá moskevská (lama. Říkalo se, že se obě ve všem podřizují Kateřině Ivanovně; má je prý u sebe jen jako gardedámy. Sama Kateřina Ivanovna se podřizovala jedině své dobroditelce generálové, která pro nemoc zůstala v Moskvě; musela jí dvakrát týdně psát o sobě podrobné zprávy.

Když Aljoša vešel do předsíně a požádal panskou, která mu otevřela, aby ho ohlásila, v salóně se o jeho návštěvě zřejmě už vědělo. Snad ho někdo viděl oknem, protože Aljoša uslyšel nějaký hluk, ozvaly se běžící ženské kroky a šustot šatů, jako by odběhly dvě nebo tři ženy. Aljošovi bylo divné, že by svým příchodem způsobil takový rozruch. Ale panská ho hned uvedla do salónu. Byl to velký pokoj s elegantním a hojným nábytkem vůbec ne provinciálního rázu. Bylo tu mnoho pohovek, lehátek a pohoveček, velkých a malých stolků; na stěnách obrazy, na stolech vázy a lampy, mnoho květin, u okna dokonce akvárium. Za soumraku tam bylo dost šero. Na pohovce ještě před chvílí patrně někdo seděl a Aljoša tam rozeznal odložený hedvábný přehoz. Na stole před pohovkou stály dva nedopité šálky

čokolády, sušenky, křišťálový talířek se sušenými hrozny a druhý s bonbóny - pohoštění pro někoho. Aljoša viděl, že zastihl hosty, a zakabonil se. Ale v tom okamžiku se zvedla portiéra a rychlým, chvatným krokem vešla Kateřina Ivanovna, podávajíc mu se zářivým radostným úsměvem obě ruce. V téže chvíli služebná přinesla a postavila na stůl dvě rozsvícené svíce.

"Chvála bohu, konečně jste tu! Celý den jsem se modlila, abyste jen přišel! Posaďte se." Dívčina krása už dřív zapůsobila na Aljošu silným dojmem, když ho k ní Dmitrij asi před třemi týdny po prvé přivedl, aby jí ho představil, což se stalo na Kateřinino zvláštní přání. Ale při té návštěvě se nijak nerozhovořili. Kateřina Ivanovna se domnívala, že se Aljoša příliš ostýchá, šetřila ho proto a mluvila pořád s Dmitrijem Fjodorovičem. Aljoša mlčel, ale mnoha věcí si dobře všiml. Překvapila ho rozhodnost té pyšné dívky, její hrdá nenucenost a sebejistota. A všechno to bylo nesporné, cítil, že jeho dojmy nejsou přehnané. Viděl, že její velké žhnoucí černé oči jsou krásné a zvlášť sluší jejímu bledému, až trochu bledožlutému podlouhlému obličeji. Zdálo se mu však, že v těch očích stejně jako v obrysech půvabných rtů je něco, do čeho se jeho bratr může ovšem vášnivě zamilovat, ale co snad není možno milovat dlouho. Vylíčil svůj dojem. Dmitrijovi skoro nepokrytě, když na něho bratr po návštěvě naléhal a prosil, aby před ním netajil, co soudí o jeho snoubence. "Budeš s ní šťasten, ale možná neklidně šťasten." "To si myslím, hochu, takové ženy zůstávají, jaké jsou, a osudu se nepodrobí. Tak ty myslíš, že ji nebudu milovat navždy ?" ,,Ne, budeš ji možná milovat věčně, ale nebudeš s ní možná vždycky šťasten." Když Aljoša tenkrát vyslovil své mínění, červenal se a zlobil na sebe, že podlehl bratrovým prosbám a vyslovil tak "hloupé" myšlenky. jemu mírnému totiž připadalo jeho mínění hrozně hloupé. Sotva je pronesl. A také se styděl, že si troufal tak sebevědomě pusuzovat ženu. S tím větším podivem pocítil teď při prvním pohledu na Kateřinu Ivanovnu, když k němu přiběhla, že se tenkrát snad velmi zmýlil! Tentokrát její tvář zářila nelíčenou, bezelstnou dobrotou, přímou a vznětlivou upřímností. z celé někdejší povýšenosti a pýchy, která Aljošu tehdá tak zarazila, bylo teď vidět jen smělou, ušlechtilou energii a jakousi jasnou a silnou víru v sebe. Aljoša na první pohled z jejích prvních slov pochopil, že celá tragika jejího postavení v poměru k milovanému člověku pro ni vůbec není tajemstvím a že snad už ví všechno, naprosto všechno. A přesto bylo v její tváři tolik jasu, tolik víry v budoucnost. Aljoša najednou pochopil, že se proti ní vážně a vědomě provinil. Byl naráz překonán a získán. Krom toho všeho si všiml hned podle jejich prvních slov, že je nějak značně vzrušena a že je to snad vzrušení u ní velmi nezvyklé, podobné jakémusi vytržení. "Čekala jsem vás proto tak dychtivě, že jen od vás se teď mohu dozvědět celou pravdu, od nikoho jiného!" "Přišel jsem" zamumlal Aljoša zadrhávaje, "já on mě poslal." "Aha, poslal vás, to jsem právě tušila. Teď vím všechno, všechno!" zvolala Kateřina Ivanovna a oči jí náhle blýskly. ,, Počkejte, Alexeji Fjodoroviči, řeknu vám předem, proč jsem vás tak čekala. Já totiž možná vím mnohem víc než dokonce vy sám, takže zprávy od vás nepotřebuji. Ale potřebuji od vás něco jiného: chci znát váš vlastní a osobní poslední dojem, z něho, potřebuji, abyste mi řekl docela přímo, nepřikrášleně, ba hrubě (tak hrubě, jak jen chcete!), co teď po svém dnešním setkání s ním soudíte o něm a o jeho postavení. Bude to snad lepší, než kdybych s ním mluvila sama, když už ke mně nechce chodit. Chápete, co od vás žádám ? A teď ten vzkaz, se kterým vás ke mně poslal (já to věděla, že vás pošle!) - řekněte mi ho prostě a řekněte všechno až do posledního slova!" "Mám vyřídit, že se dá poroučet a že už nikdy nepřijde... a dá se vám poroučet." "Dává se poroučet? Tak to řekl, tak to vyjádřil ?" "Ano." "Snad jenom mimochodem, bezděky, zmýlil se třeba v slově, použil nesprávného slova?" "Ne, ukládal mi výslovně, abych vyřídil ta slova ‚dá se poroučet'. Žádal mě asi třikrát, abych to nezapomněl vyřídit." Kateřina Ivanovna se zapálila.

"Teď mi pomozte, Alexeji Fjodoroviči, teď právě potřebuji vaši pomoc. Řeknu vám svou myšlenku a vy mi jen povězte, usuzuji-li správně nebo ne. Poslyšte! Kdyby se mi dal poroučet

jen mimochodem a netrval by zvlášť na tom slově, nezdůrazňoval by je, bylo by všechno. Byl by konec! Ale když zvlášť trval na tom slově, když vám zvlášť kladl na srdce, abyste mi nezapomněl vyřídit to poručení, byl patrně rozčilen, snad jako beze smyslů, ne ? Rozhodl se a svého rozhodnutí se lekl! Neodešel ode mne pevným krokem, ale vrhl se ze srázu. Zdůrazňování toho slova může znamenat jedině vyzývavý vzdor." "Ano, ano!" vřele přisvědčil Aljoša, "mně to teď taky připadá." "A je-li to tak, není ještě ztracen! Jen si zoufá, ale mohu ho ještě zachránit. Počkejte! Nezmínil se vám nějak o penězích, o třech tisících ?" "Nejenže o nich mluvil, ale snad to bylo to, co ho nejvíc ubíjelo. Říkal, že ztratil čest a že teď už na ničem nezáleží," se zápalem odpověděl Aljoša. Cítil, že se mu do srdce vlévá naděje a že se snad skutečně najde pro jeho bratra východisko a záchrana. "Ale což vy... to o těch penězích víte?" dodal a najednou se zarazil. "Vím to dávno a bezpečně. Zeptala jsem se telegraficky v Moskvě a vím dávno, že peníze nedošly. Neposlal je, ale já mlčela. Poslední týden jsem se dozvěděla, jak potřeboval ještě další peníze. V tom všem jsem si vytkla jen jeden cíl: aby věděl, ke komu se může vrátit a kdo je jeho nejvěrnější přítel. Ne, on nechce věřit, že jsem jeho nejvěrnější přítel, nechce mě znát, vidí ve mně jenom ženu. Celý týden jsem se trápila hroznou starostí : jak toho dosáhnout, aby se přede mnou nestyděl, že utratil ty tři tisíce. Ať se stydí před každým i sám před sebou, ale ať se nestydí přede mnou. Vždyť Bohu řekne všechno a nestydí se. Proč tedy pořád ještě neví, co všechno pro něho dovedu snést? Proč, proč jen mě nezná, jak se opovažuje neznat mě po všem, co se stalo? Chci ho zachránit na věky. Ať na mne zapomene jako na svou snoubenku! A on se prosím přede mnou bojí o svou čest! Vám se přece svěřil, Alexeji Fjodoroviči, nebál se. Jak to, že si já nezasloužím totéž? " Poslední slova pronesla s pláčem. Z očí jí vytryskly slzy. "Mám vás zpravit," promluvil Aljoša také chvějícím se hlasem, "co se teď stalo mezi nim a otcem."

A vylíčil celou tu scénu, pověděl, jak ho Dmitrij poslal pro peníze, ale pak ta vpadl otce zbil a jeho, Aljošu, potom ještě jednou zvlášť a naléhavě požádal, aby jí vyřídil, že se "dá poroučet" „šel k té ženě" dodal tiše. "A vy myslíte, že tu ženu nesnesu ? On myslí, že ji nesnesu ? Ale on se s ní neožení," zasmála se najednou nervosně, což se Karamazov může oddat takové vášni navždycky? Je to vášeň, a ne láska. Neožení se, protože ani ona ho nebude chtít,"smála se zas podivně Kateřina Ivanovna. "Možná, že se s ní ožení," řekl Aljoša smutně se sklopenýma očima. "Neožení se, říkám vám! Ta dívka, to je anděl, víte to? Víte to ?" zvolala najednou Kateřina Ivanovna s velkým zápalem. "Je to ze všech fantastických stvoření to nejfantastičtější! Vím, jak je přitažlivá, ale vím také, jak je hodná, odhodlaná a ušlechtilá. Proč se na mne tak díváte, Alexeji Fjodoroviči ? Snad vás má slova překvapují, snad mi nevěříte ? Agrafeno Alexandrovno, anděli můj!" zavolala najednou na někoho, dívajíc se do sousedního pokoje, "pojďte k nám! To je milý člověk, to je Aljoša a o našich věcech všechno ví. Ukažte se mu!" "Já jenom čekala za záclonou, až mě zavoláte," ozval se měkký, až trochu přesládlý ženský hlas.

Zvedla se portiéra a sama Grušeňka, smějíc se a zářic, přistoupila ke stolu. Aljošou jako by škublo. Upjal na ni pohled a nemohl ho odvrátit. Tady je tedy ta hrozná žena, to "zvíře", jak před půl hodinou uklouzlo Ivanovi, když o ní mluvil. A přece by se zdálo, že před ním stojí na pohled docela obyčejná a prostá bytost - hodná a milá žena, řekněme krásná, ale tak podobná všem jiným krásným, ale "obyčejným" ženám! Pravda, byla hezká, ba velmi hezká, měla tu ruskou krásu, ve které si tolik mužů až náruživě libuje. Byla to dost velká žena, i když trochu menší než Kateřina Ivanovna (ta byla vysloveně velká). Postavu měla plnou, s vláčnými, jakoby neslyšnými pohyby, také nějak změkčenými do zvláštní, trochu strojené přesládlosti podobně jako její hlas. Nepřiblížila se rázným a čilým krokem jako Kateřina Ivanovna, nýbrž naopak tiše. Její nohy nebylo na podlaze vůbec slyšet. S měkkým za-šustěním svých nadýchaných černých hedvábných šatů měkce klesla do křesla a rozmazleně si zahalila

sněhobílou plnou šíji a široká ramena drahou černou vlněnou šálou. Bylo jí dvaadvacet let a její obličej ukazoval navlas tento věk. Pleť měla velmi bílou s výrazným bledě růžovým ruměncem. Tvar jejího obličeje byl snad trochu široký a dolní čelist jí vystupovala maličko dopředu. Horní ret měla úzký, dolní, trochu přečnívající, byl dvakrát plnější a jakoby napuchlý. Ale její nádherné a bujné temně rusé vlasy, tmavé jemné obočí a okouzlující šedomodré oči by jistě přiměly i docela lhostejného a roztržitého člověka, aby se před touto tváří třeba někde v davu a tlačenici najednou zastavil a dlouho si ji pamatoval. Aljošu u ní nejvíc překvapil její dětsky upřímný výraz. Grušeňka měla dětský pohled, měla z něčeho radost jako dítě, radostně se usmívala, když přišla ke stolu, jako by se na něco těšila s čistě dětskou netrpělivou a důvěřivou zvědavostí. Její pohled blažil duši - Aljoša to pocítil. A bylo v ní ještě něco, co by nemohl nebo nedovedl vysvětlit, ale co snad i on nevědomky postřehl: byla to zas ta měkkost a vláčnost pohybů, jejich kočičí neslyšnost. A přece to bylo silné a bujné tělo. Pod šálou se rýsovala široká plná ramena a pevná, ještě docela mladistvá ňadra. To tělo snad slibovalo tvary Venuše Miloské, ač už i teď v trochu přehnaných rozměrech - dalo se to tušit. Znalci ruské krásy by mohli při pohledu na Grušeňku bezpečně předpovědět, že tato svěží, ještě mladistvá krása kolem třiceti let ztratí harmonii a výraznost, obličej zduří, kolem očí a na čele se nápadně rychle objeví vrásky, pleť zdrsní, snad zrudne - zkrátka je to chvilková, prchavá krása, která se tak často najde právě u ruské ženy. Aljoša na to ovšem nemyslel, ale ač byl okouzlen, přece se v duchu ptal s jakýmsi nepříjemným pocitem a jakoby s politováním: proč jen tak protahuje slova a nemůže mluvit přirozeně ? Dělala to zřejmě proto, že v takovém protahování a přesládlé modulaci slabik viděla krásu. Byl to ovšem jen zlozvyk a nezpůsob prozrazující nedostatečnou výchovu a v dětství získanou vulgární představu o slušnosti. Aljošovi přesto připadalo, že tato výslovnost a intonace jsou v nějakém neuvěřitelném rozporu s dětsky prostým a radostným výrazem její tváře a s mírnou , dětinsky šťastnou září jejích očí. Kateřina Ivanovna ji okamžitě usadila do křeslu proti Aljošovi a se zápalem ji několikrát políbila na smějící se rty. Zdála se do ní

zamilovaná. "Vidíme se poprvé, Alexeji Fjodoroviči," promluvila nadšeně, chtěla jsem ji poznat, vidět ji, chtěla jsem k ní jít, ale sotva jsem projevila zájem, přišla sama. Já to věděla, že se spolu ve všem shodneme, ve všem! Mé srdce to tušilo. Někdo mě přemlouval, abych se o to nepokoušela, ale tušila jsem, jaký bude výsledek, a nemýlila jsem se. Grušeňka mi všechno vysvětlila, všechny své úmysly. Zaletěla sem jako dobrý anděl n přinesla mír a radost." "Neošklivila jste si mě, drahá milostslečno," zpěvavě protáhla Grušeňka stále s tím milým radostným úsměvem.

"Taková slova se mi ani neopovažujte říkat, vy kouzelnice, vy čarodějko! Vás si ošklivit ? Tak, políbím ještě jednou vás dolní rtík. Máte ho jako napuchlý, tak aby napuchl ještě víc, a ještě, ještě. Podívejte se, jak se směje, Alexeji Fjodoroviči, srdce se mi také směje, když vidím toho anděla." Aljoša se červenal a slabě a nenápadně se třásl. "Vy se se mnou mazlíte, milá slečinko, a já si možná vaši něžnost ani nezasloužím." "Nezaslouží! Ona si to nezaslouží!" zvolala zas Kateřina Ivanovna se stejným zápalem. "Abyste věděl, Alexeji Fjodoroviči, my jsme vrtošivá hlavička, my jsme rozmarné, ale hrdé, náramně hrdé srdíčko! My jsme ušlechtilé, Alexeji Fjodoroviči, my jsme velkomyslné, víte to ? Jenom jsme byly nešťastné. Byly jsme příliš brzy ochotny přinést snad nehodnému nebo lehkomyslnému člověku každou oběť. Byl jeden, také to byl důstojník, milovaly jsme ho, všechno jsme mu obětovaly, je to dávno, před pěti lety, ale zapomněl na nás, oženil se. Ted ovdověl, napsal, že sem přijede, a abyste věděl, jen jeho, jeho jediného dodnes milujeme a milovaly jsme ho celý život! Přijede a Grušeňka bude zase šťastná. Celých těch pět let byla nešťastná. A kdo ji může kárat, kdo se může chlubit její přízní ? Jenom ten starý ochrnutý kupec, ale to byl spíš její otec, její přítel a ochránce. Našel ji tenkrát zoufalou a ztrápenou, když ji opustil ten, koho měla tak ráda vždyť

se tenkrát chtěla utopit, vždyť ten starý kupec ji zachránil, zachránil ji!" "Vy mě až moc hájíte, milá slečinko, vy až moc ve všem chvátáte," protáhla zas Grušeňka. "Hájím ? Jak já bych vás hájila ? A mám právo vás hájit ? Grušeňko, andělí, podejte mi ručku, podívejte se, Alexeji Fjodoroviči, na tu baculatou, malinkou, rozkošnou ručičku! Vidíte, přinesla mi štěstí, vzkřísila mě a já ji teď budu líbat shora i do dlaně, tak, tak a tak!" A třikrát jako v opojení políbila skutečně půvabnou, snad až příliš baculatou Grušeňčinu ručku. Grušeňka ručku podávala, pozorovala "milou slečinku" s okouzlujícím, perlivým, nervosním smíškem a takové líbání se jí zřejmě líbilo. "Toho nadšení je snad až trochu mnoho," táhlo hlavou Aljošovi. Začervenal se. Srdce měl stále nějak podivně neklidné. "Ale mne tím nezahanbíte, milá slečinko, že jste mi před Alexejem Fjodorovičem tak líbala ruku."

"Copak já vás tím chtěla zahanbit ?" podivila se poněkud Kateřina Ivanovna. "Ach má drahá, jak špatně mi rozumíte!" "Však vy mi možná taky docela špatně rozumíte, milá slečinko. Já jsem možná o mnoho horší, než jak vy to vidíte. Já mám zlé srdce, jsem rozmarná. Já chudáka Dmitrije Fjodoroviče tenkrát zlákala jenom pro smích." "Ale teď ho přece také zachráníte. Dala jste slovo. Vyložíte mu to a povíte mu, že milujete jiného, už dávno, a že ten vám teď nabízí ruku. " ,,Ach ne, já vám takové slovo nedala. Vy jste mi to sama všechno říkala, ale já slovo nedala."

,,To jsem vám tedy nesprávné rozuměla," řekla tiše Kateřinu Ivanovna a maličko zbledla. "Slíbila jste."

,,I ne slečinko anděli můj, já vám nic neslibovala," tiše a klidně ji přerušila Grušeňka se stále stejným radostně nevinným výrazem. "Teď je to taky vidět, milostslečno, jaká já jsem proti vám špatná a svévolná. Já udělám, co se mi zrovna zachce. Prve jsem vám snad a i něco slíbila, jenže teď si zas myslím, co když on se mi Míťa zas bude líbit, on se mi přece už jednou moc líbil, skoro celou hodinu se mi líbil. Kdopak ví já mu třeba teď řeknu, aby u mne hned ode dneška zůstal. Taková já jsem nestálá." "Před chvílí jste mluvila docela jinak" stěží pronesla Kateřina Ivanovna "Ach před chvílí." Já mám přece měkké a hloupé srdce. Když já si pomyslím co on skrze mne vytrpěl! Přijdu domů, a co jestli mi ho najednou přijde líto?" "To jsem nečekala." "Eh, slečinko, jak vy teď vypadáte proti mně hodná a šlechetná. Já jsem taková husa a vy mě teď pro tu mou povahu třeba přestanete mít ráda. Podejte mi tu svou milou ručku, slečinko, andělí můj," požádala něžně a přijala ruku Kateřiny Ivanovny s jakousi zbožnou úctou. "A teď, milá slečinko, tu vaši ručinku vezmu a políbím jako vy mně. Vy jste mi ji políbila třikrát, tak já abych vám ji za to políbila třistakrát, když si máme být kvit. Jinač už to nebude a potom jak Pánbůh dá, snad pro vás budu jak ta otrokyně a ve všem vás ráda otrocky poslechnu. Jak Pánbůh dopustí, tak ať to je beze všech dojednání a slibů mezi námi. To je roztomilá ručinka, ta vaše ručinka. I vy slečinko milá, vy má krasotinko nevídaná!" Pomalu zvedala tu ruku ke rtům, pravda k podivnému účelu: aby si byly obě v polibcích "kvit". Kateřina Ivanovna ruku nestáhla; s nesmělou nadějí vyslechla poslední, i když také prapodivně vyjádřený Grušeňčin slib, že ji "otrocky" poslechne. S napětím se jí dívala do očí a viděla v nich stále stejný bezelstný, důvěřivý výraz, stále stejnou jasnou veselost. "Snad je příliš naivní!" kmitla se Kateřině Ivanovně v srdci naděje. Grušeňka zatím jako ve vytržení nad "roztomilou ručinkou" pomalu ji přibližovala ke rtům. Ale u samých úst se najednou na nějaký okamžik zarazila., jako by si něco rozmýšlela. "Víte co, slečinko, anděli můj," protáhla najednou už docela něžňounkým a přesládlým hláskem, "víte co, já vám tu vaši ručinku nepolíbím." A rozesmála se drobounkým, náramně veselým smíchem. "Jak chcete. Co je vám ?" trhla sebou Kateřina Ivanovna.

"Inu, abych vám to nechala na památku, že vy jste mi ručku líbala, a já vám ne." Cosi jí blýsklo v očích. Strašně soustředěně se dívala na Kateřinu Ivanovnu.

"Drzá osobo!" zvolala Kateřina Ivanovna, jako by náhle něco pochopila. Celá se zapálila a vyskočila. Vstala i Grušeňka, ale beze spěchu. "Taky to teď povím Míťovi, jak jste mi líbala ručku, a já vám vůbec ne. Ten se nasměje!"

"Couro, ven!"

"Jejej, to je hanba, slečinko, taková hanba, to se přece pro vás vůbec nesluší, takové slovo, slečinko milá." "Ven, osobo prodejná!" zařvala Kateřina Ivanovna. Každé místečko v její nadobro zrůzněné tváři se jen třáslo. "Najednou prodejná. Sama jste jako dívka chodila za soumraku k pánům pro peníze, nosila jste svou krásu na prodej, já to přece vím." Kateřina Ivanovna vykřikla a chtěla se na ni vrhnout, ale Aljoša ji vší silou zadržel: "Ani krok, ani slovo! Nic neříkejte ani neodpovídejte, ona odejde, hned odejde!" V tu chvíli do pokoje přiběhly na ten křik obě příbuzné Kateřiny Ivanovny, s nimi i panská a všechny se k ní vrhly. "A půjdu," řekla Grušeňka. Vzala si na pohovce přehoz. "Aljošo, můj milý, doprovod mě!" "Jděte, honem jděte!" úpěnlivě před ní Aljoša sepjal ruce. "Milý Aljošeňko, doprovod mě! Povím ti cestou něco moc a moc pěkného! To já udělala tu scénu kvůli tobě, Aljošeňko. Doprovod mě, miláčku, potom budeš rád." Aljoša se odvrátil; lomil rukama. Grušeňka s perlivým smíchem vyběhla z domu. Kateřina Ivanovna dostala záchvat. Vzlykala a dusily ji křeče. Všichni ji starostlivě obskakovali. "Varovala jsem vás," říkala jí starší teta, "bránila jsem vám v tom jste příliš prudká. Copak je to možné, odhodlat se k něčemu takovému ? Vy takové ženské neznáte a o ní se říká, že je ze všech nejhorší. Ne, jste příliš umíněná!" "To je tygřice!" zaúpěla Kateřina Ivanovna. "Proč jste mě zadržel, Alexeji Fjodoroviči, byla bych ji zbila, zbila!" Nebyla sto před Aljošou se přemoci a snad se ani přemoci nechtěla. "Zasluhuje namrskat veřejně od kata na popravišti!" Aljoša couval ke dveřím. "Ale můj ty bože," zvolala najednou Kateřina Ivanovna a spráskla ruce. "Co on! On dovedl být tak nečestný, tak nelidský Vždyť on té ženské pověděl, co se stalo tenkrát v ten osudný navždy prokletý, prokletý den! .Nosila jste krásu na prodej, slečinko milá!' Ona to ví! Váš bratr je padouch, Alexeji Fjodoroviči!" Aljoša chtěl něco říci, ale nemohl připadnout na jediné slovo. Srdce se mu svíralo bolestí. "Odejděte, Alexeji Fjodoroviči! Je mi hanba, je mi hrozně! Zítra prosím vás na kolenou, přijďte zítra. Neodsuzujte mě, odpusťte mi. Nevím, co ještě udělám!"

Aljoša skoro vrávoravě vyšel na ulici. Bylo mu také do pláče jako jí. Najednou ho dohnala služka. "Slečna vám zapomněla odevzdat tohle psaníčko od paní Chochlakovové. Od oběda u ní leželo." Aljoša mechanicky přijal malou růžovou obálku a takřka nevědomky ji strčil do kapsy.

XI Další zničená reputace

Z města do kláštera bylo jen něco málo přes verstu. Aljoša spěchal silnicí, v tu dobu opuštěnou. Už se skoro úplně setmělo, na třicet kroků se dalo stěží něco rozeznat. Na půl cestě byla křižovatka a na ní se pod osamělou vrbou ukázala nějaká postava. Sotva tam Aljoša došel, postava se hnula, vrhla se k němu a zuřivě křikla: "Peníze nebo život!" "Tak to jsi ty, Míťo!" podivil se Aljoša, ale nejdřív sebou značně trhl.

"Cha-cha-cha! Nečekal jsi mě? Myslím si, kde na tebe počkat ? U jejího domu ? Odtamtud jdou tři cesty a mohu tě propást. Nakonec jsem si řekl, že počkám zde, protože tudy musíš jistě jít, jiná cesta do kláštera není. Tak proslov pravdu, zašlápni mě jako švába. Ale co je ti ?"

"Nic to já z leknutí. Ach Dmitriji! Před chvílí ta otcova krev," rozplakal se Aljoša. Bylo mu už dlouho do pláče a teď se mu najednou jakoby něco v duši ztrhalo. "Div jsi ho nezabil proklel jsi ho a teď zas děláš vtipy peníze nebo život!" "No co ? Nesluší se to ? Nehodí se to k situaci ?" "Ach ne já jenom." "Počkej. Podívej se na tu noc: vidíš, jak je chmurná, ty mraky, takový vítr! Schoval jsem se tady pod vrbou, čekám na tebe a najednou si myslím (Bůh to ví!): nač se mám ještě soužit, nač čekám ? Tady je vrba, šátek mám, košili mám, hned si mohu skroutit provaz, k tomu šle a - netížit už zemi, nehanobit ji svou bídnou přítomností! A tu tě slyším jít - Pane bože, jako by ke mně něco slétlo: tak přece jenom je člověk, kterého mám i já rád, vždyť tady jde, to je ten človíček, můj milý bráška - mám ho na světě něj radši a mám rád jeho jediného! A tolik jsem si tě zamiloval, tak jsem tě měl v tu chvíli rád,že jsem si pomyslel: hned mu padnu kolem krku! Ale pak jsem dostal hloupý nápad, že tě pobavím, polekám, tak jsem křikl jako blázen: ‚Peníze!' Odpusť mi bláznovství, to jsou jenom hlouposti, ale ani v duši nemám nic neslušného. Ale k čertu s tím, mluv, co bylo? Co řekla? Rozdrť nič, znič mě, nešetř mě! Zuřila?" "Ne, něco jiného... Tam se stalo něco docela jiného, Míťo. Tam. Já je tam zastal obě dvě." "Jaké obě dvě ?" „Grušeňku u Kateřiny Ivanovny." Dmitrij Fjodorovič strnul. "To není možné!" křikl, "ty blouzníš! Grušeňka u ní?"

Aljoša vyprávěl všechno co se dělo od chvíle, kdy přišel ke Kateřině Ivanovně. Mluvil asi deset minut, nedá se říci, že hladce a plynně,ale podával všechno jasně, zachytil nejdůležitější slova i nejdůležitější děje a výrazně vylíčil, často jediným slovem, své vlastní pocity. Dmitrij poslouchal mlčky,hrozně nehybně a upřeně se na něho díval, ale Aljošovi bylo zřejmé, že už všechno pochopil a uvědomil si dosah toho. Ale jak vyprávění pokračovalo, jeho obličej se nejen zasmušoval, ale stával se jakoby hrozivý. Mračil se a zatínal zuby, jeho nehybný pohyb byl nějak ještě nehybnější, upřenější, hroznější. Tím překvapivěji působilo, když se celý jeho obličej, dosud hněvivý a urputný s nepochopitelnou rychlostí naráz změnil, sevřené rty se uvolnily a Dmitrij Fjodorovič se najednou dal do nezadržitelného naprosto upřímného smíchu. Doslovně se dusil smíchem a dlouho nemohl pro smích ani mluvit. „Tak je ručičku nepolíbila! Nepolíbila a utekla!" vykřikoval v nějakém nezdravém nadšeni; dalo by se říci i v opovážlivém nadšení, kdyby nebylo tak spontánní. "Tak ona křičela, zeje to tygřice. Taky to tygřice je! Tak ona patří na popraviště? Ano, .inu, patřila by tam, sám si to myslím, dávno tam patří. Víš bratře, ať třeba popraviště, ale nejdřív se musím já uzdravit. Rozumím té královně nestoudnosti, to je celá ona, v té ručičce se celá ukázala, ta pekelnice! Je to královna všech pekelnic, jaké si jen člověk může na světě představit! Je svým způsobem velkolepá! Tak ona běžela domů? Já hned ach já k ní běžím! Aljoško, neměj mi to za zlé, vždyť uznávám, že uškrtit ji je málo." „Ale Kateřina Ivanovna!" zvolal Aljoša zarmouceně. „Vidím i ji, vidím ji navesrkz, jak jsem ji ještě nikdy neviděl!

Je to celé objevení čtyř dílů světa, vlastně pěti! Takové odhodlání! To je celá Kátěnka, chovanka pensionátu, která se nezalekla přiběhnout k neurvalému, hrubému důstojníkovi a riskovala smrtelnou urážku, aby velkomyslně zachránila otce! Ale ta pýcha, ta potřeba risika, výzva osudu, bezmezná výzva! Říkáš, že tetička jí bránila ? Ta je totiž sama panovačná, je to přece sestra té moskevské generálové a zdvíhala nos ještě výš než ona. Jenže jejího muže usvědčili ze zpronevěry státních peněz. O všechno přišel, i o statek a všechno, takže hrdá manželka najednou zkrotla a od té doby se nevzpamatovala. Ona tedy Kátě bránila, ale ta neposlechla. Řekla si, že všechno zmůže, že si všechno musí podrobit. Myslela, že bude-li chtít, očaruje i Grušeňku - a vždyť tomu sama věřila, sama si něco předstírala, kdo tedy za to může ? Ty myslíš, že když první políbila Grušeňce ruku, že to udělala naschvál a s nějakým úmyslem ? Ach ne, opravdu se do Grušeňky zamilovala, vlastně ne do Grušeňky, ale do svého snu, do svého přeludu, protože to byl její sen a. její přelud! Aljošo, holoubku, jak ses od nich dostal, od takových ženských ? Vykasal sis kutnu a utekl ? Cha-cha-cha!"

"Dmitriji, ty sis myslím ani nevšiml, jak jsi urazil Kateřinu Ivanovnu, když jsi Grušeňce vyprávěl o tom dni. Ta jí to teď vyčetla do očí, že prý ‚chodila potají k pánům prodávat svou krásu'! Bratře, může být horší urážka ?" Aljošu nejvíc trápilo, že jeho bratr má snad z ponížení Kateřiny Ivanovny i radost, ačkoliv to tak ovšem nemohlo být. "Aha!" hrozně se zamračil Dmitrij Fjodorovič a uhodil se rukou do čela. Ted si to teprve uvědomil, i když mu Aljoša před chvílí všechno vylíčil, i tu urážku, i výkřik Kateřiny Ivanovny: "Váš bratr je padouch!" "Ano, snad jsem Grušeňce opravdu pověděl o tom‚osudném dnu', jak říká Káťa. Ano, pověděl, už si vzpomínám! Bylo to taky v Mokrém, byl jsem opilý, cikánky zpívaly... Ale vždyť jsem vzlykal, vzlykal jsem tenkrát a klečel. Modlil jsem se ke Kátině obrazu a Grušeňka to chápala. Tenkrát všechno chápala, pamatuju se, sama plakala... Hromská věc! Copak to teď mohlo dopadnout jinak ? Tenkrát plakala, a teď. Teď ‚dýku do zad'! Tak je to s ženskými." Sklopil oči a zamyslel se. "Ano, jsem padouch! Nesporný padouch," promluvil najednou chmurným hlasem. "Je to jedno, ať jsem plakal nebo ne , stejně jsem padouch! Vyřiď, že ten název přijímám, může-li jí to být útěchou. No a dost, sbohem, jaképak řeči! Zábavné to není. Ty jdi svou cestou a já půjdu taky svojí. A ní. se s tebou nechci vidět až do nějaké nejposlednější chvilky. Sbohem, Alexeji!" Pevně stiskl Aljošovu ruku a pořád ještě se sklopenýma očima a svěšenou hlavou rychle, jakoby se utrhl, vykročil k městu. Aljoša se za ním díval u nechtělo se mu věřit, že tak najednou nadobro odešel. „Počkej Alexeji, ještě jedno přiznán!, tobě jedinému," vrátil se zas Dmitrij Fjodorovič. "Podívej se na mne, dobře se podívej. Vidíš tady se chystá hrozná hanebnost. (Když říkal tady, Dmitrij Fjodorovič se bil pěstí do prsou a počínal si tak divně, jako by ta hanebnost ležela a byla schována právě tam někde na jeho prsou, snad v kapse nebo zavěšena kolem krku.) Už mě znáš, jsem padouch a sám jsem to uznal! Ale abys věděl, ať jsem dosud udělal nebo ještě udělám cokoliv, nic se na padoušství nevyrovná hanebnosti, kterou právě teď, právě v této chvíli nosím tuhle na prsou, zrovna tady, a která působí a dokonává se, ačkoliv je mi dáno na vůli ji zastavit. Mohu ji zastavit nebo dokonat, všimni si toho! Tak tedy abys věděl, já ji dokonám, nezastavím ji. Všechno jsem ti dnes řekl, ale tohle jsem ti neřekl, protože ani já na to neměl dost nestoudné čelo! Mohu ještě zabrzdit. Když zabrzdím, mohu hned zítra získat zpátky celou polovici ztracené cti, ale Já nezabrzdím, padoušský úmysl dokonám a bud' mi svědkem, že ti to předem vědomě říkám! Zkáza a temno! Vysvětlovat nemá smysl, svým časem se to dozvíš. Smrdutá ulička a pekelnice! Sbohem. Nemodli se za mne, nestojím za to. A ani to není potřeba, vůbec to není potřeba, vůbec to nepotřebuju! Pryč!" A náhle odešel, tentokrát nadobro. Aljoša se vydal ke klášteru. "Jak to, jak to, že ho už nikdy neuvidím ? Co to mluví ?" ptal se v duchu zaraženě. "Hned zítra ho rozhodně vyhledám a uvidím, zrovna ho vyhledám, co to jen mluví!"

Klášter obešel a borovým hájem prošel přímo k poustevnám. Otevřeli mu, ač v tak pozdní době už nikoho nepouštěli. Srdce se mu zachvívalo, když vcházel do starcovy cely. Proč, proč odsud odešel ? Proč ho starec poslal "do světa" ? Zde je ticho, zde je svatyně, kdežto tam je zmatek, tam je temno, ve kterém člověk hned ztratí hlavu a zabloudí. V cele byl novic Porfirij a řádový kněz otec Paisij, který se celý den každou hodinu chodil poptávat na zdraví otce Zosimy. Aljoša se s leknutím dozvěděl, že se mu daří čím dál tím hůř. Toho dne se nemohla konat ani obvyklá večerní beseda s bratřími. Po večerní bohoslužbě se klášterní bratři před spaním obyčejně sešli v starcově cele a každý se mu hlasitě zpovídal ze svých dnešních poklesků, z hříšných tuh a myšlenek, z různých pokušení, ba i z hádek, došlo-li mezi nimi k nějakým. Někteří se zpovídali vkleče. Starec je rozhřešoval, smiřoval, poučoval, ukládal pokání, žehnal jim a propouštěl je. Právě proti těmto bratrským "zpovědím" se stavěli odpůrci starectví. Tvrdili, že je to profanace zpovědi jako svátosti a téměř rouhačství, ač to bylo něco docela jiného. Upozorňovali dokonce představené diecése, že takové zpovědi nejen nedosahují žádoucího cíle, ale vedou ve skutečnosti často i ke hříchu a pokušení. Mnoha

mnichům je prý proti mysli chodit k starci, ale chodí tam proti své vůli, protože tam jdou ostatní a oni nechtějí být považováni za pyšné a vzpurné. Říkalo se, že někteří bratři si cestou k večerní zpovědi předem umlouvají: "já řeknu, že jsem se na tebe ráno rozzlobil, a ty to potvrď", aby bylo o čem mluvit a aby to nějak odbyli. Aljoša věděl, že se to někdy opravdu stává. Věděl také, že někteří velmi horlí proti tomu, že se stalo zvykem dokonce dopisy docházející řeholníkům od příbuzných odevzdávat nejdřív starcovi, aby je otvíral a četl dřív než adresáti. Předpokládalo se ovšem, že se to všechno musí dít svobodně a upřímně, od srdce, z dobrovolné pokory a pro spasitelné poučení. Ve skutečnosti tu bylo někdy upřímnosti pomalu, zato dost komedie a falše. Starší a nejzkušenější řeholníci přesto trvali na svém: soudili, že "kdo vešli do těchto zdí s upřímnou snahou, aby byli spaseni, pro ty budou všechny skutky pokání a pokory nepochybně spasitelné a přinesou jim velký prospěch; a naopak ti, kterým je to obtížné a kteří reptají, ti stejné jako by ani nebyli mnichy a neměli ani vstupovat do kláštera, protože jejich místo je ve světě. Před hříchem a ďáblem není nikdo jistý nejen ve světě, ale ani v chrámě, a proto není radno hříchu ještě povolovat." „Zeslábl, padla na něho spavost," pošeptal Aljošovoi otec Paisij, když mu požehnal. "Dá se těžko i probudit. Ale není třeba ho budit. Asi na pět minut se vzbudil, vzkázal bratřím své požehnání, a aby na něho vzpomněli v nočních modlitbách, Má v úmyslu ráno znova přijmout tělo a krev Páně. Mluvil o tobě, Alexeji, ptal se, zda jsi odešel, a řekli mu, že jsi v městě. K tomu jsem mu požehnal, tam je jeho místo, zatím ne zde," to o tobě pravil. Vzpomínal na tebe s láskou a starostlivostí, chápeš jak tě poctil? Ale pročpak ti asi zatím určil, abys na čas žil ve světě ? Patrně něco předvídá v tvém osudu! Pamatuj, Alexeji, že i když se vrátíš do světa, budeš tam jako na příkaz svého starce, ne pro marnou lehkomyslnost a světské radovánky." Otec Paisij odešel. Aljoša nepochyboval, že starec umírá, ač může ještě den nebo dva žít. Pevně a horoucně si umínil, že přes všechny sliby dané otci, Chochlakovovým, bratrovi a Kateřině Ivanovně zítra vůbec nevyjde z kláštera a zůstane u svého starce do samého jeho skonu. Srdce mu zaplanulo láskou a trpce si vyčítal, že byl schopen v městě na okamžik zapomenout na toho, koho nechal v klášteře na smrtelném loži a koho ctil nade všechny lidi. Zašel do starcovy spací komůrky, poklekl a poklonil se spícímu až k zemi. Otec Zosima tiše a bez hnuti spal. Jeho slabý pravidelný dech bylo sotva slyšet a obličej měl klidný. Aljoša se vrátil do prvního pokoje, do téhož, kde starec dopoledne přijímal hosty. Ani se nesvlékl, jen si zul holínky a ulehl na úzkou a tvrdou koženou pohovečku, na které už dávno spával každou noc, přinášeje si jen polštář. Na žíněnku, kterou mu toho dne s křikem připomínal jeho otec, dávno zapomněl a nebral si ji. Odkládal jen kutnu a používal jí jako přikrývky. Ale před spaním padl na kolena a dlouho se modlil. Ve své vroucí modlitbě neprosil Boha, aby ho vyvedl ze zmatku, nýbrž toužil jen po obvyklém radostném pohnutí, které vždycky navštěvovalo jeho duši, když se oddal chvále a adoraci Boha - to bývala obyčejně celá jeho večerní modlitba. Ta radost, která ho navštěvovala, přiváděla za sebou lehký a pokojný spánek. I teď se tedy modlil a tu najednou nahmátl náhodou v kapse růžovou obálečku, kterou mu odevzdala služka Kateřiny Ivanovny, když ho na ulici dohnala. Zarazil se, ale modlitbu dokončil. Pak po jistém váhání obálku otevřel. Byl v ní dopis od Lise, mladičké dcerky paní Chochlakovové, dívky, která se mu dopoledne před starcem tolik smála. "Alexeji Fjodoroviči," psala mu, "píši Vám tajně, neví o tom ani maminka a vím, jak je to špatné. Ale nemohu už žít a neříci Vám, co se mi zrodilo v srdci, a to nesmí zatím kromě nás dvou nikdo vědět. Ale jak Vám řeknu, co Vám tolik chci říci? Papír se prý nečervená. Ujišťuji Vás, že to není pravda a že se červená právě tak jako teď celá já. Milý Aljošo, miluji Vás, miluji Vás už od dětství, z Moskvy, když jste byl docela jiný než teď, a miluji Vás na celý život. Mé srdce Vás zvolilo, abychom se spojili a v stáří společně skončili život. Ovšem s podmínkou, že odejdete z kláštera. Co se týče našeho věku, počkáme tak dlouho, jak žádá zákon. Do té doby se jistě uzdravím, budu chodit a tancovat. O tom nemůže být pochyby. Vidíte, jak jsem všechno promyslela, jen jedno si nedovedu rozmyslet: co si o mně pomyslíte, až to přečtete! Pořád se směju a dovádím, dnes

jsem Vás rozzlobila, ale ujišťuji Vás, že než jsem teď vzala pero, pomodlila jsem se před ikonou Matky boží a i teď se modlím a div nepláču. Mé tajemství je ve Vašich rukou. Až zítra přijdete, nevím ani, jak se na Vás podívám. Ach Alexeji Fjodoroviči, co když se zas neudržím a dám se zas tak hloupě do smíchu jako prve ? Vždyť Vy mě budete považovat za zlého posměváčka a mému dopisu nebudete věřit. Proto Vás snažně prosím, drahý, máte-li se mnou soucit, až zítra přijdete, nedívejte se mi moc zpříma do očí, protože když já se setkám s Vaším pohledem, dám se asi jistě najednou do smíchu, ještě k tomu budete v těch dlouhých šatech. I teď mě celou obchází zima, jak na to pomyslím, tak až vejdete, nějaký čas se na mne vůbec nedívejte, dívejte se raději na matinku nebo z okna. Teď jsem Vám tedy napsala milostný dopis, bože můj, co jsem to provedla! Aljošo, nepohrdejte mnou, a jestli jsem udělala něco moc zlého a pohoršila Vás, odpusťte mi to. Teď je tajemství mé snad navždycky zničené reputace ve vašich rukou. Dnes budu jistě plakat. Na shledanou, na hroznou shledanou, Lise. P.S. Aljošo, ale jistě, jistě, jistě přijďte Lise." Aljoša dopis s údivem přečetl, přečetl jej dvakrát, chvíli uvažoval a náhle se zasmál tichým, sladkým smíchem. Hned sebou trhl, ten smích se mu zdál hříšný. Ale za okamžik se zasmál znova, stejně tiše a šťastně. Pomalu vložil dopis do olivky, pokřižoval se a ulehl. Zmatek v jeho duši náhle přestal. "Bože slituj se nad nimi nade všemi, ochraňuj ty nešťastné a bouřlivé duše a veď je dál. Všechny cesty jsou Tvé a Ty víš, které cesty je povedou ke spáse. Ty jsi láska a všem sešleš radost!" mumlal Aljoša a znamenal se křížem, usínaje pokojným spánkem.

DÍL DRUHÝ

KNIHA ČTVRTÁ

DRÁSÁNÍ

I. Otec Ferapont

Časně ráno, ještě přede dnem Aljošu vzbudili. Starec procitl a cítil se velmi sláb, ale projevil přání vstát a přesednout do křesla. Byl úplně při vědomí. Jeho tvář byla sice značně unavená,ale jasná, skoro radostná a pohled veselý, vlídný, přívětivý. "Snad ani nepřežiji tento nastávající den,"řekl Aljošovi: pak si vyžádal zpověď a přijímání, oboje bez odkladu. Jeho zpovědníkem byl vždycky otec Paisij. Po obou svátostech začal obřad posledního pomazání. Přišli řádoví kněží a cela se ponenáhlu naplnila obyvateli pousteven. Zatím se rozednilo. Přicházeli i mnichové z kláštera. Když bohoslužba skončila, přál se starec se všemi se rozloučit a každého políbit. Protože v cele bylo těsno, ti, kteří přišli dřív, odcházeli, aby uvolnili místo dalším. Aljoša stál vedle starce, který zas přesedl do křesla. Mluvil a učil, jak mohl, a jeho hlas byl sice slabý, ale ještě dost pevný.,, Tolik let jsem vás učil a tolik let tedy nahlas mluvil, že jsem si velmi zvykl mluvit a řečí vás učit, drazí otcové a bratři, takže mlčet by pro mne bylo i při mé nynější slabosti skoro obtížnější než nemluvit," zažertoval, dojatě pohlížeje na hlouček kolem sebe.

Aljoša se potom upamatoval na leccos z toho, co starec tenkrát řekl. Ale ač mluvil zřetelně a poměrně pevným hlasem, jeho řeč byla dost nesouvislá. Mluvil o mnoha věcech, zdálo se, že chce říci všechno, že chce před smrtelnou hodinkou ještě jednou vypovědět všechno, co v životě nedopověděl, a ne jen aby učil, ale jako by dychtil se všemi lidmi a tvory se podělit o svou radost a nadšení, ještě jednou v životě otevřít srdce. "Milujte se vespolek, otcové," učil starec, pokud se pak Aljoša upamatoval. "Milujte lid boží. Že jsme zde a uzavřeli se v těchto zdech, proto ještě nejsme světější než jiní lidé, naopak, každý, kdo sem přišel, už tím, že přišel, přiznal si, že je horší než všichni světští lidé a než všichni tvorové na světě... A čím

déle bude řeholník žít ve svém odloučení, tím hlouběji si to musí uvědomovat. Neboť jinak by ani nebyl měl proč sem chodit. Když pak dospěje k poznání, že je nejen horší než všichni světští lidé, ale i že nese přede všemi lidmi vinu za všechny a za všechno, vinu za všechny lidské hříchy obecné i jednotlivé, pak je teprve dosaženo cíle našeho osamění. Neb vězte, drazí, že jeden každý z nás má nepochybně vinu za všechny a za všechno na světě nejen ve smyslu obecné lidské viny, ale i každý jednotlivě za všechny lidi a za každého člověka na tomto světě. Toto poznání je korunou života pro řeholníka i vůbec pro každého člověka. Neboť mnichové nejsou zvláštní druh lidí, nýbrž jen takoví lidé, jací by měli být všichni na světě. Jedině v tomto vědomí se může naše srdce přiklonit k nekonečné všelidské lásce, neznající nasycení. Pak bude každý z vás schopen láskou získat celý svět a smýt svými slzami hříchy světa. Každý střež své srdce, každý se neustále sobě zpovídej. Svého hříchu se nelekejte, ani když si jej uvědomíte, jen se musíte kát, ale s Bohem nesmlouvejte. Opět pravím: nebuďte pyšní. Nebuďte pyšní k malým ani velkým. Nechovejte nenávist ani k těm, kdo vás zavrhují, hanobí, tupí a pomlouvají. Nechovejte nenávist k atheistům, lži učitelům, materialistům, a to ani ke zlým, tedy nejen k dobrým, neboť i mezi nimi je mnoho dobrých lidí, obzvláště v naší době. Pamatujte na ně ve svých motlidbách takto: Bože, spas všechny, za které se nemá kdo pomodlit, spas i ty, kdo se nechtějí k Tobě modlit. Hned dodejte: neprosím Tě o to v pýše, neboť sám jsem ze všech lidí nejbídnější. Milujte boží lid a nedovolte, aby vám cizí lidé odháněli vaše stádce, neboť budete-li dřímat v pohrdavé pýše, tím spíš pak v zištnosti, přijdou ze všech stran a stádce vám uloupí. Evangelium vykládejte lidu neúnavně... Nebuďte úplatní. Stříbro ani zlato nemilujte, nehromaďte je. Mějte víru a buďte věrni praporu. Povzneste jej vysoko." Starec však mluvil úryvkovitěji, než tu bylo uvedeno a než Aljoša později zapsal. Chvílemi vůbec přestával mluvit jako by si musel odpočinout, a ztrácel dech, ale byl jako ve vytržení. Poslouchali ho dojatě, ačkoliv se mnozí jeho slovům divili a považovali je za temná. Potom si všichni na ta slova vzpomněli. Když Aljoša na okamžik odešel, překvapilo ho, jak jsou klášterní bratři, kteří se shlukli v cele a kolem ní, vzrušeni a napjati očekáváním. To očekávání bylo u některých úzkostlivé, u jiných zas klidně slavnostní. Všichni čekali hned po starcově skonu nějakou velkou událost. Bylo to z jistého hlediska snad až lehkovážné, ale podléhali tomu i nejpřísnější starci.Nejvážněji se tvářil starec a řádový kněz Paisij.

Aljoša se vzdálil z cely, protože pro něho Rakitin tajemně poslal jednoho mnicha; přivezl Aljošovi z města podivný dopis od paní Chochlakovové se zajímavou zprávou: přišla mu jako na zavolanou. Běželo o to, že mezi prostými věřícími ženami, které si včera přišly dát od otce Zosimy požehnat, byla také stařenka z města, nějaká Prochorovna, vdova po poddůstojníkovi a ptala se starce, smí-li v kostele dát na modlení za lehké odpočinutí svého synka Vasji, jako by byl nebožtíkem. Její synek odjel totiž ve službě daleko na Sibiř, do Irkutska, a už rol do něho nedostala zprávu. Starec jí odpověděl přísně, zakázal jí to a řekl, že takové modlení se podobá čarodějnictví. Ale pro její nevědomost jí odpustil a dodal pak, „jako by se díval do knihy budoucnosti" (tak se vyjádřila ve svém dopise paní Chochlakovová), i slova útěchy: "že její syn vím já jistě žije, že bud k ní brzy přijede, nebo pošle dopis, a ona prý má jít domů a čekat. A co se stalo?" pokračovala nadšeně paní Chochlakovová. "Proroctví se splnilo doslova, a ještě víc." Sotva se stařenka vrátila domů, hned jí odevzdali dopis ze Sibiře, který na ni už čekal. Ale to ještě není všechno: v tomto dopise, psaném z Jekatěrinburgu, tedy už z cesty, Vasja oznamuje, že se s nějakým úředníkem vrací do Ruska a doufá, "že svou matku obejme" asi tři týdny po tom, co jeho dopis dojde.

Paní Chochlakovová prosila Aljošu naléhavě a horoucně, aby tento nový "zázrak předpovědi" hned oznámil převorovi a všem klášterním bratřím. "Všichni, všichni se to musí dozvědět!" Tímto výkřikem končila. Dopis byl napsán ve spěchu a

chvatu, každá jeho řádka prozrazovala pisatelčino rozechvění. Ale Aljoša už neměl co oznamovat, protože všichni v klášteře už všechno věděli. Rakitin požádal mnicha, kterého poslal pro Aljošu, aby kromě toho "co nejuctivěji ohlásil Jeho Vele-důstojnosti otci Paisijovi, že on, Rakitin, s ním potřebuje pohovořit v tak důležité věci, že se neodvažuje ani o chvíli tuto zprávu odložit, a prosí poníženě za odpuštění, že je tak opovážlivý". Mnich vyřídil Rakitinův vzkaz otci Paisijovi dřív než Aljošovi, takže když Aljoša přišel, nezbývalo mu nic jiného než přečtený dopis hned odevzdat otci Paisijovi jako pouhé potvrzení onoho příběhu. A dokonce i tento přísný a nedůvěřivý muž se při čtení zprávy o "zázraku" sice zamračil, ale nedovedl úplně překonat jakési vnitřní pohnutí. V očích mu blýsklo a na jeho rtech se objevil vážný, významný úsměv. "Uvidíme tuším jinaké věci!" uklouzlo mu najednou. "Uvidíme jinaké věci, věru jinaké věci!" opakovali mnichové kolem něho.

Ale otec Paisij se znova zamračil a požádal všechny, aby o té věci aspoň prozatím nikomu neříkali, "dokud se bezpečně nepotvrdí, protože světští lidé bývají příliš lehkověrní a také to mohla být přirozená událost," dodal opatrně jakoby k uklidnění svědomí. Ale sám své výhradě ani nevěřil a ostatní to velmi dobře pochopili. V téže hodině byl ovšem "zázrak" známý celému klášteru, ba i mnoha světským lidem, kteří přišli na mši. Snad nejvíc ze všech byl zázrakem ohromen přespolní host "od svatého Silvestra", mnich z nějakého maličkého obdorského kláštera na dalekém Severu. Poklonil se starci včera, když stál vedle paní Chochlakovové, a ukazuje na "uzdravenou" dceru této dámy, procítěně se ho zeptal: "Jak se můžete odvážit takových skutků?"

Byl teď poněkud zmaten a takřka už nevěděl čemu věřit. Ještě včera večer vyhledal klášterního otce Feraponta v jeho oddělené cele za včelínem. Setkání s ním na něho působilo mohutným a děsivým dojmem. Otec Ferapont byl onen starý mnich tak oddaný postu a mlčení, o němž jsme už uvedli, že byl odpůrcem starce Zosimy a hlavně vůbec starectví. Považoval starectví za škodlivou a lehkovážnou novotu. Byl to odpůrce nadmíru nebezpečný, přestože složil slib mlčení, a tudíž s nikým skoro ani slovo nepromluvil. Nebezpečný byl hlavně tím, že mnoho mnichů zcela sdílelo jeho názory a četní návštěvníci ho ctili jako velkého světce a asketu, ačkoliv nepochybovali, že je pomatený. Ale právě jeho pomatenost je lákala. K starci Zosimovi otce Ferapont nikdy nechodil. Žil sice v poustevnách ale poustevním řádem ho nikdo příliš neznepokojoval, právě protože si vedl opravdu jako pomatený. Bylo mu asi pětasedmdesát let, ne-li víc, a bydlel za včelínem v koutě ohrady kolem pusteven ve staré, skoro rozpadlé dřevěné cele postavené za dávných časů ještě v minulém století, také pro slavného asketa a mlčenlivého otce Jonáše, který se dožil sto pěti let a o jehož skutcích se až dodnes v klášteře a okolí vyprávělo mnoho zajímavého. Otec Ferapont si před sedmi lety konečně vymohl, že se i on směl usadit v této osamělé cele. Byla to pouhá chaloupka a podobala se kapli, protože se v ní nahromadilo množství od věřících obětovaných ikon; před ikonami věčně blikaly rovněž obětované lampičky a otec Ferapont na ně vlastně měl dohlížet a rozsvěcovat je. Říkalo se (a bylo to pravda), že nejí víc než dvě libry chleba za tři dny. Nosil mu je každé tři dny včelař, který žil také u včelína a posluhoval mu, ale i s ním otec Ferapont málokdy promluvil. Ty čtyři libry chleba s nedělním svěceným chlebíkem, který mu převor pravidelně posílal po velké mši, to byla celá jeho týdenní strava. Vodu ve džbánku mu vyměňovali každý den. Na mši chodil zřídka. Jeho ctitelé při návštěvách vídali, že se někdy vkleče modlí celý den a vůbec nevstane ani se neohlédne. I když se s nimi někdy dal do řeči, mluvil stručně a úsečně, byl divný a skoro vždycky hrubý. Stávalo se však, i když málokdy, že se s hosty rozhovořil, ale tu ponejvíc pronesl jen nějaký podivný výrok, který byl návštěvníkovi naprostou hádankou, a pak už přes všechny prosby nedal vysvětlení. Kněžské svěcení neměl, byl jen prostým mnichem. Kolovala také

prazvláštní pověst, ačkoliv jen mezi nejnevědomějšími lidmi, že otec Ferapont obcuje s nebeskými duchy: jen s nimi prý rozmlouvá, a proto právě nemluví s lidmi.

Obdorský mníšek se podle pokynů včelaře, také nápadně mlčenlivého a zasmušilého mnicha, dostal ke včelínu a zamířil do kouta, kde stála cela otce Feraponta. "Možná, že s tebou promluví, když jsi přespolní, ale možná, že u něho nic nepořídíš," varoval ho včelař. Mníšek se tam blížil, jak potom sám vyprávěl, s největším strachem. Bylo už dost pozdě. Otec Ferapont tentokrát seděl přede dveřmi cely na nízké lavičce. Nad ním lehce šuměl obrovský starý jilm. Vanul večerní chládek. Obdorský mníšek se před blahoslaveným poustevníkem poklonil až k zemi a požádal ho o požehnání.

"Chceš, mnichu, abych se ti i já poklonil až k zemi ?" promluvil otec Ferapont. "Vstaň!" Mníšek vstal. "Požehnej a bud požehnáni Sedni si vedle mne. Odkud se tu bereš ?" Nejvíc chudáka mníška překvapilo, že otec Ferapont, ač se tak přísně postí, je při svém pokročilém věku stále ještě na pohled statný, velký, drží se zpříma, nehrbí se a obličej má sice hubený, ale svěží a zdravý. Nebylo pochyby, že si také zachoval značnou sílu. Postavu měl atletickou. Přes svůj vysoký věk nebyl ani úplně Šedivý a měl ještě velmi husté vlasy, kdysi docela černé, a podobný plnovous. Jeho oči byly šedé, velké, svítivé, ale vypoulené, až to zaráželo. Mluvil s nápadným severoruským přízvukem. Oblečen byl do nazrzlého dlouhého vesnického kabátu z hrubého sukna, trestaneckého, jak se říkávalo, přepásaného tlustým provazem. Krk a prsa měl nahá. Pod kabátem mu bylo vidět skoro docela zčernalou, celé měsíce nesvlékanou košili z nejhrubšího plátna. Říkalo se, že nosí pod kabátem třicetiliberní řetězy. Na nohou měl staré, skoro rozpadlé střevíce na boso.

"Z malého obdorského kláštera, od svatého Silvestra," pokorně odpověděl přespolní mníšek, pozoruje poustevníka živýma a zvědavýma, ač i trochu polekanýma očkama.

"K tvému Silvestrovi jsem chodil. Býval jsem tam. Je Silvestr zdráv ?" Mníšek nevěděl kudy kam. "Jste nechápavci! Kterak zachováváte půst?" "Náš postní jídelník je podle starodávného poustevnického

upraven takto: ve velkém postu se v pondělí, ve středu a v pálek nejí. V úterý a ve čtvrtek dostáváme bílý chléb, rozvařené křížaly s medem a ostružiny nebo nakládané zelí a vodovou ovesnou kaši. V sobotu jsou bílé šči, nudle s hrachem, kaše s konopnou šťávou, všechno na oleji. V neděli je ke ščím sušená ryba a kaše. V pašijovém týdnu máme od pondělí až do soboty tedy šest dní, jen chléb s vodou a syrové bylinky, i to však střídmě, je -li možno, nejíme každý den, nýbrž tak, jak je stanoveno pro první týden velkého postu. Na Velký pátek nejíme nic rovněž na velkou sobotu se postíme až do tří hodin, pak pojíme něco málo chleba s vodou a každý vypijeme pohár vína. Na zelený čtvrtek pijeme vino :i sníme něco vařeného bez oleje, nebo vůbec nevařeného. Neboť koncil laodicejský o zeleném čtvrtku pravil takto: .Nesluší se ve velkém postu ve čtvrtek posledního týdne půst porušiti a celý velký půst zhanobit. Tak to děláme my. Ale co je to proti vám, velký otče,"dodal si mníšek odvahy, "když se celý rok, i o velikonocích živíte jen chlebem a vodou, a co my máme na dva dny, to vám vystačí celý týden. Vaše velká zdrženlivost je vskutku hodna podivu." "A hřiby?" zeptal se najednou i otce Ferapont. „Hřiby?" opakoval překvapený mníšek. "Toť já od jejich chleba ujdu, neb ho vůbec nepotřebuji, uživím se třeba v lese hřiby nebo jahodami, ale oni tady od svého chleba neujdou, takže je má ďábel v moci. Nečistí teď praví, že není třeba tolik se postit. To jsou myšlenky naduté

a nečisté." "Och, pravda," vzdychl mníšek. "Ďábly jsi u nich viděl?" zeptal se otec Ferapont. ,,U nich? U koho ?" nesměle se zajímal mníšek. "Loni o svatodušních svátcích jsem byl u převora, ale od té doby jsem tam ani nešel. Viděl jsem, že jeden ho má na prsou, schovává se mu pod kutnou, vyčuhují jen růžky, druhému zas kouká z kapsy, oči má pichlavé, bojí se mě. Některému se zas usadil v útrobách, zrovna v tom nečistém břiše, jinému visí na krku, drží se ho a ten ho tak nosí, nevidí ho." ,, Vy je vidíte ?" zeptal se mníšek. "Říkám ti, že ano, vidím je naveskrz. Jak jsem od převora odcházel, dívám se, jeden se přede mnou schovává za dveřmi, takový vypasený, nějakého půl druhého lokte velký, ne-li víc, s velikánským tlustým hnědým ocasem, a konečkem ocasu se dostal mezi dveře, tak já nebyl hloupý, honem jsem dveře přibouchl a ocas mu přiskřípl. On se dá do kňučení, zmítá se a já na něho znamením kříže, třikrát - a umořilo ho to. Zdechl tam jak zašlápnutý pavouk. Teď tam jistě v koutě hnije a smrdí, ale oni to nevidí ani necítí. Rok už tam nechodím. Tobě to zjevuji, že jsi přespolní." "Strašlivá slova dítě! A jakpak," osměloval se mníšek víc a víc, ,,je to pravda, jak je o vás rozhlášeno i v dalekých krajích, že prý neustále obcujete s Duchem svatým ?"

"Někdy sestoupí. Stává se to." "A jak sestupuje ? V jaké podobě ?"

"Jako pták." "Duch svatý v podobě holubicí ?"

"To je Duch svatý, a tohle je Svatoduch. Svatoduch je něco jiného a může sestoupit i v podobě jiného ptáka. Někdy jako vlaštovka, někdy jako stehlík a někdy i sýkora." "A jak ho rozeznáte od sýkory ?"

"Mluví." "A jakpak mluví, jakým jazykem ?" "Lidským." "A co vám říká?"

"Dnes mi zvěstoval, že mě navštíví hlupák a bude se neslušně vyptávat. Chceš vědět příliš mnoho, mnichu." "Hrozná slova dítě, blahoslavený a přesvatý otče," pokyvoval mníšek hlavou. V jeho lekavých očkách se ostatně ukázala i nedůvěra. "Vidíš tento strom ?" zeptal se za chvíli otec Ferapont. "Vidím, blahoslavený otče." "Ty myslíš, že je to jilm, ale pro mne má jinou podobu." "A jakou ?" ozval se mníšek po chvíli marného čekání. "Stává se to v noci. Vidíš ony dvě větve ? V noci je to pak Kristus. Vztahuje ke mně ruce a těma rukama mě hledá. Zjevně to vidím a třesu se. Je to strašlivé, ó strašlivé!"

"Proč strašlivé, je-li to sám Kristus?"

"Uchopí mě a vznese." "Živého?"

,,Přece v duchu a slávě Eliášově, neslyšel jsi o tom ? Obejme a odnese."

Když se obdorský mníšek po této rozmluvě vrátil k jednomu

z bratří do cely, která mu byla vykázána, byl sice značně zaražen, ale jeho srdce tíhlo přece jen spíš k otci Ferapontu než ke

starci Zosimovy. Byl především pro postění a měl tedy za to, že tak velký asketa jako otec Ferapont může snadno vidět věci divné. Poustevníkova slova byla ovšem až nějak nesmyslná , ale bůh přece ví, co se v nich skrývá, a boží pomatenci mluvívají a jednají někdy věru hůř. Co se pak týče přiskřípnutého čertova ocasu, tomu byl obdorský poutník ochoten od srdce a s radostí věřit nejen v obrazném smyslu, ale i doslova. Kromě toho byl, už než přišel do kláštera, značně zaujat proti

starectví, které znal dosud jen z vyprávění, a považoval je stejně jako mnozí za škodlivou novotu. Den strávený v klášteře mu stačil, aby postřehl i tajné reptání některých lehkovážných, na starectví nevražících bratří. Byl také povahou slídivý, pohyblivý a na všechno náramně zvědavý. Proto ho zpráva o novém zázraku starce Zosimy uvedla do neobyčejných rozpaků. Aljoša si později vzpomněl, že mezi mnichy tlačícími se k starci a kolem jeho cely zahlédl několikrát postavičku zvědavého obdorského hosta, který šmejdil od jednoho hloučku k druhému, všude poslouchal a každého se vyptával. Ale tenkrát ho Aljoša valně nevšímal a teprve polom se upamatoval. Měl také jiné starosti: starec Zosima, pocítiv zas únavu, znova ulehl, ale když už zavíral oči, vzpomněl si na něho a dal ho zavolat. Aljoša hned přiběhl. U starce byl v té chvíli jen otec Paisij, řádový kněz otec Josef a novic Porfirij. Starec otevřel unavené oči, pozorně se na Aljošu podíval a najednou se ho zeptal: "Synku, čekají na tebe vaši?" Aljoša zaváhal. "Nepotřebují tě? Neslíbil jsi včera někomu, že dnes přijdeš?" "Slíbil otci bratrům také jiným." "Vidíš, musíš jít. nebuď smuten. Zajisté nezemřu, dokud

neřeknu za tvé přítomnosti své poslední slovo na zemi. To slovo řeknu tobě, synku, tobě je odkáži. Tobě, synku milý, protože mě máš rád. Ale teď jdi k těm, komu jsi to slíbil." Aljoša se hned podrobil, ač mu bylo za těžko odejít. Ale slib, že uslyší jeho poslední slovo na zemi, a hlavně, že mu starec to slovo odkáže, jím otřásl a nadchl ho. Začal spěchat, aby všechno v městě vyřídil a co nejdřív se vrátil. Také otec Paisij mu dal na cestu naučení, které na něho působilo mocným a neočekávaným dojmem. To se stalo, když už oba vyšli ze starcovy cely.

"Pamatuj, jinochu, neustále," začal otec Paisij přímo a bez jakéhokoli úvodu, "že světská věda se spojila ve velkou sílu a hlavně v posledním století rozebrala všechno, co nám zanechaly svaté knihy, a po kruté analyse vědců tohoto světa nezbylo z celé dřívější svatyně vůbec nic. Ale vědci rozbírali po částech, a celek přehlédli se slepotou až podivuhodnou. Celek však stojí před jejich zrakem stejně neochvějně jako dřív a brány pekelné ho nepřemohou. Což nežil devatenáct století, což nežije i nyní jako hybná síla jednotlivých duší i lidových mas ? Je silný a neochvějný i v duších právě těch všechno bořících atheistů. I ti, kdo se odřekli křesťanství a bouří se proti němu, i ti náležejí svou podstatou tvářnosti Kristově, neboť až dosud ani jejich filosofování, ani horoucnost jejich srdcí nebyly schopny vytvořit jiný, vyšší ideál člověka a jeho vznešenosti než ten, který nám kdysi dal Kristus. Všechny pokusy o to vedly jen ke zrůdnosti. To si obzvlášť zapamatuj, jinochu, protože tvůj umírající starec tě vysílá do světa. Až budeš vzpomínat na dnešní velký den, nezapomeneš snad ani na má slova, která ti říkám od srdce jako ponaučení, neboť jsi mlád, avšak pokušení světa jsou těžší nad tvé síly. Tak jdi tedy, sirotku." S těmi slovy mu otec Paisij požehnal. Když Aljoša odcházel z kláštera a uvažoval o všem, co slyšel, pochopil najednou, že v tom přísném a dosud k němu chladném mnichovi nalézá teď nového nečekaného přítele a vřele milujícího učitele, jako by mu ho byl umírající starec Zosima odkázal. "Možná, že k tomu mezi nimi opravdu došlo," pomyslel si Aljoša. Filosofická úvaha, kterou nyní vyslechl, právě sama svědčila o vřelosti srdce otce Paisije: už spěchal, aby co nejdřív ozbrojil mladistvou mysl k boji s pokušením a aby opevnil duši, která mu byla svěřena, nejpevnější hradbou, jakou si dovedl představit.

II U otce

Aljoša šel především k otci. Když tam docházel, vzpomněl si, že otec včera velmi trval na tom, aby Ivan o jeho návštěvě nevěděl. „Proč to?" ptal se teď v duchu Aljoša. „Chce-li mi otec něco povědět o samotě a tajně, proč bych měl taky tajně přicházet? Byl včera rozčilen a asi mi chtěl říci vlastně něco jiného" usoudil. Byl přesto rád, když mu vrátka otevřela Marfa Ignaťjevna (Grigorij se prý rozstonal a leží v přístavku)

a na jeho otázku mu oznámila, že Ivan Fjodorovič už před dvěma hodinami někam odešel. "A tatínek?" "Vstal a pije kávu," odpověděla nějak suše Marfa Ignaťjevna.

Aljoša šel dovnitř. Starý seděl sám u stolu, byl v trepkách a starém plášti. Z dlouhé chvíle, ale bez valné pozornosti prohlížel nějaké účty. Byl v celém domě docela sám, protože i Smerďakov odešel nakoupit k obědu. Ale účty ho nezajímaly. Ráno vstal sice časně a dělal, že je chlapík, přesto však vypadal unaven a sláb. Na čele se mu přes noc objevily velké tmavorudé podlitiny a měl přes ně uvázán červený šátek. Také nos mu v noci značne otekl a i na něm vystoupilo několik menších podlitin a skvrn, které dávaly jeho obličeji zvlášť rozzlobený a podrážděný výraz. Starý si toho byl vědom a vrhl na vcházejícího Aljošu nepřívětivý pohled. "Káva je studená," křikl ostře, "nenabízím ti. Já, hochu, budu dneska sám mít jenom postní rybí polívku a nikoho na ni nezvu. Proč jsi přišel?" Zeptat se, jak se vám daří," odpověděl Aljoša. "Ano. A kromě toho jsem ti včera sám řekl, abys přišel. To jo všechno nesmysl. Zbytečně ses ráčil namáhat. Já to ostatně věděl, že se hned přihrneš." Řekl to velmi nevraživě. Zároveň vstal a starostlivě se podíval do zrcadla (od rána snad po čtyřicáté) na svůj nos. Začal si také na čele slušívej i upravovat svůj červený šátek. "Červený je lepší, bílý vypadá jako v nemocnici," poznamenal poučně. "Tak co je tam u vás ? Co tvůj starec ?" "Vede se mu špatně, dnes možná zemře," odpověděl Aljoša, ale otec ani neposlouchal a hned také zapomněl, nač se ptal. "Ivan odešel," řekl najednou. "Dělá co může, aby Míťovi odloudil nevěstu. Proto tady bydlí," dodal vztekle, a pokřiviv ústa, podíval se na Aljošu. "Snad vám to přece sám neřekl ?" zeptal se Aljoša. "I ano, už dávno. Co bys myslel, řekl mi to asi před třemi nedělemi. Snad sem nepřijel taky on, aby mě potají zabil ? Pro něco přece přijel, ne ?" "Co vás to napadá ? Proč takhle mluvíte ?" hrozně se zarazil Aljoša. "O peníze si neříká, to je pravda, ale stejně ode mne nedostane ani vindru. Já hodlám být živ co možná nejdéle, drahý Alexeji Fjodoroviči, abyste věděl, a proto potřebuju každou kopejku, a čím déle budu živ, tím víc ji budu potřebovat," pokračoval, přecházeje po pokoji z kouta do kouta, ruce v kapsách svého širokého špinavého pláště ze žluté letní látky. "Teď jsem ještě přece jenom mužský, je mi teprve pětapadesát, ale já chci platit za mužského třeba ještě dvacet let. Toť se ví, zestárnu, budu ošklivý, potom ke mně ženské z vlastní vůle nepůjdou, no a to mi právě penízky budou dobré. Proto teď střádám a střádám pořád víc a víc jedině pro sebe, můj milý synu Alexeji Fjodoroviči, abyste to věděl. Já totiž chci setrvat ve hříchu až do konce, abys to věděl. Hřích je příjemný. Všichni na něj nadávají, ale všichni v něm žijí, jenže potají, kdežto já otevřeně. Právě pro tu mou upřímnost se na mne všichni hříšníci sesypali. A do tvého ráje nechci, Alexeji Fjodoroviči, abys to věděl. Pro slušného člověka je ten tvůj ráj dokonce nevhodný, jestli vůbec nějaký je. Podle mne člověk usne a nevzbudí se a nic víc není. Modlete se za mne, jestli chcete, a když nechcete, nechtě být a čert vás vem. To je má filosofie. Včera tu Ivan dobře mluvil, ačkoliv jsme byli všichni opilí. Ivan je chlubivec a žádná taková učenost v něm není ani zvláštní vzdělání. Mlčí a mlčky se na člověka usmívá, tím si nejvíc pomáhá."

Aljoša poslouchal a mlčel.

"Proč se mnou nemluví ? A když mluví, nafukuje se. Tvůj Ivan je darebák! Ale s Grušeňkou se ožením, hned jak se mi zachce. Protože když jsou peníze, stačí, že se člověku zachce, Alexeji Fjodoroviči, a všechno je hned hotovo. Toho se právě Ivan bojí a hlídá mě, abych se neoženil. Proto taky nastrkuje Míťu, aby se s Grušeňkou oženil on. Myslí, že mě tím před Grušeňkou uchrání jako bych mu chtěl zanechat peníze, kdybych se s ní neoženili. Mimo to, jestli se Míťa ožení s Grušeňkou, vezme si Ivan jeho bohatou nevěstu, tak on si to představuje. Tvůj Ivan je darebák!" "Jste tak podrážděný! To je ze včerejška. Měl byste si jít

lehnout."

"Tak ty mi tohle říkáš," prohodil najednou starý, jako by ho to napadlo poprvé, "a já se na tě nezlobím, ale kdyby mi to řekl Ivan, rozzlobil bych se. Já míval dobré chvilky vždycky jenom s tebou, jinak jsem přece zlý člověk." "Zlý nejste, ale pokřivený," usmál se Aljoša. „Poslyš, hulváta Míťu jsem dnes chtěl dát zavřít a ani teď ještě nevím jak se rozhodnu. To se rozumí, v naší době je v módě považovat rodiče za předsudek, ale podle zákona snad není ani dnes dovoleno, aby někdo vláčel starého otce za vlasy a v jeho vlastním domě ho pak na zemi kopal podpatkem do držky a ještě se chlubil, že ho přijde zabít nadobro - všechno prosím před svědky Kdybych chtěl, zničil bych ho, za ten včerejšek bych ho mohl dát hned zavřít."

„Vy ho tedy nebudete žalovat?"

"I van mi to vymluvil. Já bych na Ivana kašlal, ale je tu něco jiného." A nakloniv se k Aljošovi, pokračoval důvěrně a napolo šeptem: "Když já ho dám, darebáka, zavřít, ona o tom uslyší a hned se k němu rozběhne. Ale když se dneska dozví, že mě div neubil k smrti, slabého starého člověka, tak ho třeba nechá a přijde se podívat na mne. Vždyť ona má takovou povahu, všechno dělá naopak. Já ji znám skrz naskrz! A co takhle koňačku se nenapiješ ? Vem si studenou kávu a já ti do ní přileju čtvrt skleničky, to je, hochu, dobré pro chuť." "Ne, děkuji. Ale vzal bych si tenhle chlebík, když dovolíte," řekl Aljoša, vzal bílou housku za tři kopejky a strčil si ji do kapsy. "Ale koňak byste pít neměl ani vy," poradil opatrně, dívaje se starému do obličeje. "Máš pravdu, dráždí a neuklidňuje. Ale já jenom jednu skleničku. Tadyhle z almárky." Odemkl "almárku", nalil si skleničku vypil ji, pak skříň zamkl a klíč si dal zas do kapsy. "A dost, z jedné skleničky nechcípnu." "A taky jste teď hodnější," usmál se Aljoša. "Hm! Tebe mám rád i bez koňaku, ale mezi darebáky jsem já taky darebák. Ivan do Čermašně nejede - proč? Musí špiclovat, jestli přijde Grušeňka, moc-li jí dám. Všichni jsou darebáci! A já se v Ivanovi vůbec nevyznám. Kde se takový člověk vzal ? Vůbec není z nás. Copak já mu taky něco zanechám ? Já nezanechám ani poslední pořízení, abyste to věděli. Ale Míťu zamáčknu jako švába. Já v noci pantoflem zamačkávám černé šváby. Jen to lupne, jak na něho šlápneš. Zrovna tak lupne i tvůj Míťa. Tvůj, protože ho máš rád. Vidíš, ty ho máš rád, a já se toho nebojím, že ho máš rád. A kdyby ho měl rád Ivan, bál bych se o sebe, že ho má rád. Jenže Ivan nemá rád nikoho, Ivan není náš člověk. Lidi jako Ivan, to nejsou, hochu, naši lidi, to je jenom oblak prachu. Foukne vítr a prach zmizí. Včera jsem měl takový hloupý nápad, když jsem ti říkal, abys dneska přišel. Chtěl jsem, aby ses mi poptal stran Míti, kdybych mu teď strčil tisícovku nebo třeba dvě, jestli by byl ten žebrák a ničema ochoten nadobro se odsud ztratit aspoň na nějakých pět let nebo radši na pětatřicet, ale bez Grušeňky a vůbec sejí vzdát, víš?" "Já já se ho zeptám" zamumlal Aljoša. "Kdyby to byly celé tři tisíce, snad by." "Nesmysl! Ted se ho neptej, na nic se ho neptej. Rozmyslel jsem si to. To mi jenom včera vlezl do hlavy ten pitomý nápad. Nedám nic, ani chlup, potřebuju penízky sám," zamával starý rukou. "Já ho i bez toho zamáčknu jako švába. Nic mu neříkej, sic si ještě bude dělat naději. A ty už u mne taky nemáš vůbec co dělat, jdi si. Co ta jeho nevěsta Kateřina Ivanovna, co ji přede mnou pořád tak pečlivě schovával, vezme si ho nebo ne ! Tys u ní včera byl, ne ?" "Ta ho zanic nechce opustit." "Inu, ty jemné slečinky nejvíc milujou zrovna takovéhle flamendry a darebáky! Řeknu ti, je to chamraď, ty bledé slečinky. To je rozdíl proti. No, mít jeho mládí a svůj tehdejší obličej (protože v osmadvaceti letech já byl hezčí než on), tak bych byl zrovna takový dobyvatel jako on. Ten hulvát! Ale Grušeňku stejně nedostane a nedostane. Rozbiju ho na kaši!"

Posledními slovy se zas rozvzteklil. "Ty taky jdi. Nemáš tady dnes co dělat," drsně se utrhl.

Aljoša k němu přistoupil, aby se rozloučil, a políbil ho na rameno. „Proč to?" podivil se trochu starý. "Přece se ještě uvidíme. Či myslíš že se neuvidíme ?" "Vůbec ne, já jen tak, nic jsem tím nemyslel."

"Však já taky nic, já taky jen tak" díval se na něho starý. „Poslouchej, poslouchej," křikl za ním, "přijď zas někdy brzy, přijď na rybí polívku, dám uvařit dobrou, ne jako dnešní, jistě přijď. Přijď zítra, slyšíš, zítra." A sotva byl Aljoša ze dveří, šel zas ke skříni a vyzunkl ještě půl skleničky. „Víc už ne !" zabručel s heknutím, zase zamkl skříň a zase si dal klíč do kapsy. Pak šel do ložnice, vysíleně se natáhl na postel v okamžiku usnul.

III Začal si se školáky

"Chvála bohu, že se nezeptal na Grušeňku," myslel si Aljoša, když odcházel od otce a mířil k domu paní Chochlakovové, nebo bych mu byl asi musel vyprávět, jak jsem se s ní včera setkal." Aljoša s bolestí pocítil, že přes noc oba bojovníci obnovili své síly a že s novým dnem se jejich srdce zase zatvrdila. "Otec je podrážděn a rozzloben, vymyslel si něco a drží se toho. A co Dmitrij ? Ten se také přes noc upevnil, také je patrně podrážděn a rozzloben a také si ovšem něco vyvzpomněl. Ach, rozhodně se mi dnes musí podařit stůj co stůj ho najít." Ale Aljoša nemohl dlouho přemýšlet, protože cestou ho znenadání potkala příhoda, která byla na pohled dost bezvýznamná, ale hluboce na něho působila. Jakmile přešel náměstí a odbočil k Michajlovské ulici, rovnoběžné s Velkou a oddělené od ní jen strouhou (celé naše město je prostoupeno strouhami), uviděl dole před lávkou malý hlouček školáků, samých dětí od devíti do dvanácti let, ne starších. Šli ze školy se svými školními torbami na zádech nebo s koženými brašnami na řemenech přes rameno, jedni v blůzách, druzí ve svrchníčcích, někteří ve shrnovačkách se záhyby na holínkách, jakými se rády pyšní malé děti, které zámožný otec rozmazluje. Celý hlouček o něčem horlivě rozprávěl, patrně to byla porada. Aljoša nikdy nedovedl lhostejně projít kolem dětí a býval takový už v Moskvě; ač měl nejraději děti kolem tří let, líbili se mu velmi i asi desetiletí nebo jedenáctiletí školáci. Proto také, přestože měl takové starosti, zachtělo se mu najednou zajít k nim a dát se s nimi do řeči. Když se k nim blížil, prohlížel si jejich ruměné oživené obličejíky a náhle uviděl, že každý chlapec má v ruce kámen, někteří i dva. Za strouhou, asi třicet kroků od hloučku stál u plotu další chlapec, také školák s brašnou po boku, podle velikosti asi desetiletý, ne starší, možná i mladší. Byl bleďounký, nevypadal zdravě, ale jen blýskal černýma očkama. Bděle a zkoumavě pozoroval skupinu šesti chlapců, zřejmě svých spolužáků, se kterými právě vyšel ze Školy, ale byl s nimi patrně v nepřátelství.

Aljoša k nim došel, obhlédl si jednoho světlovlasého kudrnatého ruměného kloučka v černé blůze a prohodil k němu: "Když já nosil takovou brašnu, jako máte vy, nosili jsme ji na levé straně, aby se do ní pravou rukou lip dosáhlo. Vy ji máte napravo, vy do ní tak dobře nemůžete." Aljoša začal přímo touto věcnou poznámkou a nebyl v tom žádný zvláštní úmysl. Ale dospělý skutečně nemůže začít jinak, chce-li hned získat důvěru dítěte, a hlavně celé skupiny dětí. Musí právě začít vážně, věcně a úplně jako rovný s rovným; Aljoša to vycítil pudově. "On je přece levák," odpověděl hned jiný chlapec, urostlý a zdravý, asi jedenáctiletý. Všech ostatních pět se na Aljošu upřeně zadívalo. "On hází kamení taky levačkou," dodal třetí. Právě v tu chvíli přiletěl do skupiny kámen, zlehka škrtl o chlapce leváka, ale odletěl dál, ač byl hozen obratně a prudce. Hodil jej chlapec za strouhou.

"Mažte ho, dej mu to, Smurove!" křičeli všichni. Smurov

(levák) na sebe i bez toho nenechal čekat a hned ránu oplatil. Hodil po chlapci za strouhou, ale netrefil, kámen dopadl na zem. Kluk za strouhou měl připravenu celou zásobu kamenů v kapsách svého chatrného kabátku. I na třicet kroků bylo vidět jak má kapsy naditě. Hned hodil znova do hloučku, tentokrát přímo na Aljošu, a zasáhl ho dost bolestivě do ramene. ,,Teď hází na vás, na vás, schválně na vás mířil. Vy jste přece Karamazov, Karamazov, viďte ?" křičeli hoši se smíchem.,,Teď všichni najednou do něho, pal!"A z hloučku vyletělo šest kamenů. Jeden trefil chlapce do hlavy, chlapec upadl,ale okamžitě vyskočil a hned zuřivě odpovídal svými kameny. Začala nepřetržitá přestřelka z obou stran. Mnozí z hloučku měli také v kapsách připravené kameny. "Co to děláte? Že se nestydíte! Šest proti jednomu, vždyť ho zabijete" zvolal Aljoša. Vyběhl dopředu a postavil se proti létajícím kamenům, aby tělem zaclonil kloučka na druhé straně. Tři nebo čtyři na chvilku přestali házet. "On sám začal!" křikl kluk v červené košili rozzlobeným dětským hláskem. "Je to mizera, onehdy ve škole bodl Krasotkina perořízkem, tekla mu krev. Krasotkin nechtěl žalovat, nic tomuhle se musí nařezat." "Ale za co ? Vy ho jistě nějak zlobíte, viďte ?" ,,Zase vás praštil kamenem do zad. Zná vás," křičely děti. ,,Teď hází na vás, a ne na nás. Tak všichni najednou, zas do něho, dobře miř, Smurove!"

A zase začala oboustranná střelba, tentokrát velmi prudká. Chlapce za strouhou zasáhl kámen do prsou. Vykřikl, dal se do pláče a utíkal nahoru k Michajlovské ulici. Hlouček hochů spustil křik: "Aha, dostal strach, utekl, pimzlík!"

"Vy ještě nevíte, Karamazove, jaký je to mizera, zabít ho je málo," s planoucíma očima opakoval chlapec v blůze, patrně ze všech nejstarší. "A co je s ním ?" zeptal se Aljoša. "Je snad žalobník ?" Chlapci vyměnili trochu posměšné pohledy.

"Jdete taky do Michajlovské ?" pokračoval týž chlapec. "Tak ho tedy dohoňte. Vidíte, zase zůstal stát, čeká a kouká na vás." "Kouká na vás, kouká na vás!" přidali se ostatní. "Můžete se ho zeptat, jestli se mu líbí rozježený starý pimzlík. Slyšíte, zrovna tak se ho zeptejte!"

Všichni se hlučně rozesmáli. Aljoša se na ně díval a oni na něho.

"Nechoďte k němu, praští vás kamenem!" křikl varovně Smurov. "Na pimzlík se ho ptát nebudu, protože tím ho jistě nějak zlobíte, ale zeptám se ho, proč ho tak nenávidíte."

"Jen se zeptejte, jen se zeptejte!" smáli se hoši. Aljoša přešel lávku a vykročil do kopce podle plotu, přímo k zavrženému chlapci.

"Dejte si pozor," volali za ním, "ten se vás nelekne a najednou vás zákeřně bodne jako Krasotkina!" Chlapec na něho čekal, ani se nehýbal. Když došel až k němu, Aljoša před sebou uviděl sotva devítileté dítě. Bylo slabé a drobné, s bleďounkým, hubeným, podlouhlým obličejíkem a s velkýma tmavýma, zle na něho zhlídajícíma očima. Hošík měl na sobě ošumělý, starý a chatrný kabát, ze kterého dávno vyrostl, takže mu z rukávů nehezky čouhaly holé ruce. Na pravém koleně jeho kalhot byla velká záplata a na špičce pravé boty u palce řádná díra, pečlivě začerněná inkoustem. Obě odstávající kapsičky kabátu měl plné kamenů. Aljoša zůstal stát dva kroky před ním a tázavě se na něho zadíval. Chlapec podle jeho očí hned poznal, že mu nepřišel nabít, také tedy povolil v bojovnosti a dokonce promluvil: "Já jsem sám, a jich je šest... Všem jim namlátím sám," blýskl očima. "Jeden kámen vám asi udělal velkou bolest," řekl Aljoša. "Ale já trefil Smurova do hlavy!" "Hoši mi říkali, že mě znáte a že jste po mně naschvál hodil, je to lak ?" zeptal se Aljoša.

Chlapec se na něho nepřátelsky podíval.

"Já vás neznám. Copak vy mě znáte?" naléhal Aljoša. ,,Dejte mi pokoji" křikl chlapec najednou rozzlobeně, ale nehýbal se z místa, jako by na něco čekal, a zase vztekle blýskl očima. "Tak dobrá já půjdu," řekl Aljoša, "ale já vás neznám a nezlobím vás. Hoši mi řekli jak vás zlobí, ale já vás zlobit nechci. Sbohem!" "Flanďák flanďatá má hedvábný kaťata!" křikl chlapec. Pozoroval Aljošu stejně vzteklým a vyzývavým pohledem a připravil se hned na obranu, protože myslel, že Aljoša se

na něho teď jistě vrhne. Ale Aljoša se obrátil, podíval se na

něho a šel dál. Ale sotva ušel tři kroky, chlapec ho bolestně uhodil do zad největším kamenem, jaký mohl v kapse najít. "Tak vy zezadu ? Tak oni mají pravdu, když říkají, že útočíte zákeřně?" obrátil se zas Aljoša; kluk po něm znova zuřivě

hodil a mířil mu tentokrát přímo do obličeje, ale Aljoša se stačil včas krýt rukou a kámen ho zasáhl do lokte. "Že se nestydíte, co jsem vám udělal?" zvolal. Chlapec mlčky a bojovně čekal jen na to, že teď už proti němu Aljoša najisto vyrazí ; když viděl, že ne, nadobro se rozvzteklil jako divoké zvířátko. Vrhl se na Aljošu sám, a než se mladík stačil hnout, zlý kluk se shýbl, popadl oběma rukama jeho levici a kousl ho do prostředního prstu. Zaťal se do něho zuby a nějakých deset vteřin jej nepouštěl. Aljoša vykřikl bolestí a vší silou se snažil prst vyškubnout. Chlapec ho konečně pustil a odskočil na dřívější vzdálenost. Prst byl u samého nehtu bolestně a hluboko prokousnut až ke kosti; rána silně krvácela. Aljoša vytáhl kapesník a poraněné místo si pevně ovázal. Trvalo mu to dobrou minutu. Kluk celou tu dobu stál a čekal. Konečně na něho Aljoša upřel svůj pokojný pohled. "Tak dobře," řekl, "teď vidíte, jak ošklivě jste mě kousl, a snad už je toho dost, ne ? Ted mi povězte, co jsem vám udělal ?"

Chlapec se na něho udiveně podíval. "Já vás sice vůbec neznám a vidím vás poprvé," pokračoval Aljoša stále stejně klidně, "ale to není možné, abych vám nebyl něco udělal, protože pro nic byste mě takhle nepronásledoval. Co jsem tedy udělal a čím jsem se proti vám provinil, řekněte mi to!"

Místo odpovědi se chlapec najednou nahlas rozplakal a dal se do běhu od Aljoši. Aljoša za ním pomalu šel do Michajlovské ulice a ještě dlouhou dobu ho v dálce viděl utíkat; klouček nezvolnil krok, neohlížel se a patrně pořád stejně nahlas plakal. Aljoša si pevně umínil, že jakmile bude mít čas, chlapce vyhledá a tu záhadu, která ho tak neobyčejně překvapila, rozluští. Teď však neměl kdy.

IV U Chochlakovů

Brzy došel k domu paní Chochlakovové, zděnému pěknému domu s poschodím, jednomu z nejlepších v našem městečku. Paní Chochlakovová žila sice ponejvíc v jiné gubernii, kde měla statek, nebo ve svém domě v Moskvě, ale i v našem městečku měla dům, zděděný po předcích. Statek, který jí patřil v našem Újezdě, byl ze všech tří jejích statků největší, přesto však jezdila dosud do naší gubernie velmi zřídka. Vyběhla Aljošovi naproti, když byl ještě v předsíni.

"Dostal jste můj dopis o novém zázraku ?" začala rychle a nervosně.

"Ano, dostal." "Rozhlásil jste to,ukázal jste dopis všem? Vždyť on vrátil matce syna!" "On dnes zemře," řekl Aljoša. "Slyšela jsem, vím to, ach, jak po tom toužím, mluvit s vámi o tom všem, s vámi nebo s někým jiným! Ne, s vámi, s vámi! A jak je to škoda, že ho vůbec nemohu navštívit! Celé město je vzrušeno, všichni napjatě čekají. Ale teď víte, že je tu teď Kateřina Ivanovna ?"

"Ach, to mám štěstí!" zvolal Aljoša. "Budu s ní moci mluvit u vás. Řekla mi včera, abych k ní dnes najisto přišel."

"Všechno vím, všechno vím. Slyšela jsem dopodrobna všechno, co se u ní včera stalo o všech těch hrůzách s tou osobou. C'est tragiqne a já na jejím místě - nevím, co bych udělala na jejím místě! Ale taky váš bratr, váš Dmitrij Fjodorovič, ten je pěkný, můj ty bože! Alexeji Fjodoroviči, já ztrácím souvislost, pomyslete si, tam teď sedí váš bratr, totiž ne ten včerejší, co se tak hrozně zachoval, ale ten druhý, Ivan Fjodorovič, sedí tam a mluví s ní. Taková slavnostní rozmluva. Kdybyste si jen dovedl představit, co se mezi nimi teď děje - je to něco strašného, řeknu vám, je to drásání srdce, je to jako nějaká hrozná pohádka, a úplně neuvěřitelná! Oba se bůhvíproč ničí, vědí o tom a libují si v tom. Čekala jsem vás! Toužila jsem po vás! A hlavně to nemohu snést. Hned vám všechno povím, ale teď něco jiného, a to je to hlavní, vždyť já docela zapomněla, že to je to nejhlavnější: prosím vás z čeho má Lise hysterický záchvat? Sotva uslyšela, že jdete dostala záchvat!" „Maman teď máte hysterický záchvat vy, a ne já," zaštěbetal nejednou skulinkou ze sousedního pokoje hlásek Lise. Skulinka byla docela malá a hlásek sevřený, navlas takový, jako když je někomu hrozně do smíchu a ze všech sil smích přemáhá. Aljoša si skulinky hned všiml a Lise se tamtudy jistě na něho dívala ze svého křesla, ale to už rozeznat nemohl. "Není divu, Lise, není divu z tvých vrtochů i já začnu být hysterická, ostatně ona vám je tak nemocná, Alexeji Fjodoroviči, celou noc byla tak nemocná, měla horečku, sténala! Nemohla jsem se dočkat rána a doktora Gercenštuba. Řekl, že tomu vůbec nerozumí a že se musí počkat. Ten Gercenštube vždycky přijde a řekne, že tomu vůbec nerozumí. Sotva jste přišel k domu, vykřikla a dostala záchvat a dala se převézt sem do svého dřívějšího pokoje." "Maminko, já vůbec nevěděla, že jde, a nedala jsem se převézt do toho pokoje kvůli němu."

"To zas není pravda, Lise. Julie ti přiběhla říci, že Alexej Fjodorovič jde, vždyť tam u tebe hlídala." "Drahoušku můj, maminko, to je od vás hrozně nevtipné. Ale když to chcete napravit a říci hned něco moc chytrého, řekněte, milá maminko, našemu velectěnému návštěvníkovi Alexeji Fjodorovičovi, že on dokázal nedostatek vtipu už tím, že k nám dnes přišel po tom, co se včera stalo, a přestože se mu všichni smějí." "Lise, příliš mnoho si dovoluješ a ujišťuji tě, že konečně sáhnu k přísným prostředkům. Kdopak se mu směje ? Jsem tak ráda, že přišel, potřebuji ho, nemohu bez něho být. Ó Alexeji Fjodoroviči, jsem neobyčejně nešťastná!" "Ale copak je vám, drahoušku maminko ?" "Ach, ty tvoje rozmary, Lise, vrtkavost, tvá nemoc, ta hrozná noc v horečce, ten hrozný a věčný Gercenštube, hlavně věčný, věčný a věčný! A konečně všechno, všechno... A konečně i ten zázrak! Ó, jak mě ten zázrak ohromil, jak mnou otřásl, milý Alexeji Fjodoroviči! A teď ta tragédie tam v salóně, já ji nemohu snést, nemohu, říkám vám to předem, že nemohu. Možná, že komedie, a ne tragédie. Řekněte mi, dožije se starec Zosima ještě zítřka, dožije se ho ? Ach bože můj! Co se to se mnou děje, každou chvilku zavírám oči a vidím, že je to všechno nesmysl, všechno nesmysl." "O něco bych vás prosil," přerušil ji náhle Aljoša, "kdybyste mi mohla dát nějaký čistý hadřík, abych si zavázal prst. Hodně jsem si ho poranil a teď mě hrozně bolí." Aljoša rozbalil svůj prokousnutý prst. Šátek byl celý nasáklý krví. Paní Chochlakovová vykřikla a zamhouřila oči. "Bože, taková rána, to je hrozné!" Ale Lise, jak skulinkou uviděla Aljošův prst, hned otevřela dveře dokořán. "Pojďte sem, pojďte sem ke mně," křikla důrazně a velitelsky, "teď už žádné hlouposti! Bože

můj, proč jste takovou dobu stál a mlčel ? Vždyť mohl vykrvácet, maminko! Kde jste k tomu přišel a jak? Především vodu, vodu! Rána se musí vymýt, prostě ponořit do studené vody, aby bolest přestala, a držet ji tam, pořád ji tam držet... Honem, honem vodu, maminko, do oplachovací misky. Ale dělej honem," zakončila nervosně. Byla nadobro polekána. Aljošova rána ji poděsila. "Neměli bychom poslat pro Gercenštuba ?" zvolala paní Chochlakovová. "Maminko, vy mě zabijete. Váš Gercenštube přijde a řekne, Je tomu nerozumí! Vodu, vodu! Maminko, dojděte tam proboha sama, popožeňte Julii, ta tam někde uvázla a nikdy nemůže přijít rychle! Ale přece honem, sic umřu." „To přece nic není!" namítl Aljoša. Lekl se jejich leknutí. Julie přiběhla s vodou. Aljoša ponořil prst do vody. "Maminko proboha přineste cupanimi a tu Štiplavou kalnou vodičku na rány, jakpak se to jmenuje! Máme ji, máme, „ Maminko, víte, kde je ta láhev, ve vaší ložnici v almárce vpravo, je tam velká láhev a cupanina. "Všechno hned přinesu, Lise, jenom nekřič a nerozčiluj se. Vidíš, jak statečně snáší Alexej Fjodorovič své neštěstí. Kde jste se to mohl tak hrozně poranit, Alexeji Fjodoroviči?" Paní Chochlakovová chvatně odešla. Lise čekala jen na to. „Především odpovězte na otázku, kde jste se ráčil takhle poranit," rychle se Aljoši optala. "Potom s vámi budu mluvit o něčem docela jiném. No tak!" Aljoša vycítil, že doba než se matinka vrátí, má pro Lise velkou cenu a spěšně ji vylíčil s mnoha zkratkami a vynechávkami, ale přece správně a jasně své záhadné setkání se školáky. Lise ho vyslechla a spráskla ruce. „Copak vy si můžete, a ještě v těchhle šatech, začínat s takovými kluky ! To přece nejde!" vykřikla hněvivě, jako by nad nim měla nějaké právo. "Vždyť to vy jste potom sám klouček, učiněný docela malý klouček! Ale přece jen se mi na toho ošklivého kluka jistě vyptejte a všechno mi povězte, protože je v tom nějaké tajemství. A teď druhá věc, ale nejdřív otázku: jste schopen, Alexeji Fjodoroviči, přestože máte takovou bolest, mluvit o docela bezvýznamných věcech, ale mluvit rozumně ?" "Ovšemže mohu, taky už nemám takovou bolest." "To je tím, že máte prst ve vodě. Voda se musí hned vyměnit, protože se v okamžiku zahřeje. Julie, skoč honem do sklepa pro kousek ledu a přines misku s čerstvou vodou. No, teď odešla, tak k věci: milý Alexeji Fjodoroviči, hned mi račte vrátit dopis, který jsem vám včera poslala. Pospěšte si, protože matinka může přijít každou chvíli a já nechci." "Nemám ho s sebou." "To není pravda, máte. Já to věděla, že tak odpovíte. Máte ho v tamté kapse. Celou noc jsem litovala, že jsem provedla ten hloupý žert. Hned mi dopis vraťte, dejte ho sem!" "Zůstal tam." "Ale přece mě nemůžete považovat za dítě, za docela malou holčičku, když jsem vám poslala psaní s takovým hloupým žertem! Pro ten hloupý žert vás prosím za odpuštění, ale dopis mi rozhodně přineste, když ho tu tedy opravdu nemáte, ještě dnes mi ho jistě přineste, jistě!" "Dnes to není možné, protože musím do kláštera a nějaké dva tři, snad i čtyři dny k vám nepřijdu, protože starec Zosima." "Čtyři dny, takový nesmysl! Poslechněte, moc jste se mi smál ?" "Nesmál jsem se ani za mák." "Pročpak ?" "Protože jsem úplně všemu věřil." "Vy mě urážíte!" "Vůbec ne. Jak jsem to přečetl, hned jsem si pomyslel, že všechno tak opravdu bude, protože jakmile zemře starec Zosima, budu muset hned odejít z kláštera. Pak budu dál studovat a složím zkoušku, a až projde zákonem určený čas, oženíme se. Budu vás mít rád. Neměl jsem ještě čas myslet na to, ale řekl jsem si, že lepší ženu než vás nenajdu, a starec mi uložil, abych se oženil." "Ale já jsem přece mrzák, vozí mě v křesle!" zasmála se Lise a tváře se jí zarděly. "Já vás budu sám vozit, ale jsem přesvědčen, že se do té doby uzdravíte." "Ale vy jste šílenec," řekla Lise nervosně, "z pouhého žertu najednou uděláte takové nesmysly! Nu, matinka už je tady, snad velmi vhod. Maminko, vy se vždycky tolik zdržíte, jak tam můžete být tak dlouho! Julie už taky nese led!" "Ach Lise, nekřič, hlavně nekřič. Já z toho křiku. Co mohu dělat, když jsi sama zastrčila cupaninu někam jinam. Hledala jsem, hledala mám podezření, žes to udělala naschvál." "Přece jsem nemohla vědět, že on přijde s pokousaným prstem, jinak bych to možná opravdu udělala naschvál. Anděli maminko, začínáte říkat neobyčejně vtipné věci." „Ať si třeba vtipné, ale jaké jsou to city stran prstu Alexeje Fjodoroviče a všeho toho! Ó milý Alexeji Fjodoroviči, mě neutrápí ty jednotlivé věci, neutrápí mě nějaký Gercenštube, ale

všechno dohromady, všechno vcelku, to právě nemohu snést." "Dost maminko, dost o Gercenštubovi," vesele se smála Lise. "Dejte sem honem cupaninu a tu vodičku. Je to prostě octan hlinitý, Alexeji Fjodoroviči, už jsem si vzpomněla, jak se to jmenuje, ale je to výborná věc. Maminko, představte si, on se cestou na ulici popral s kluky a to ho tak kousl nějaký kluk, no není on dítě, není on sám malinký, a může on se ženit, když je takový, protože představte si, on se chce ženit, maminko! Představte si, že je ženatý, no není to k popukání, není to hrozné?"A Lise se pořád smála svým nervosním, drolivým smíchem, potutelně se dívajíce na Aljošu.„No, jak to ženit se Lise, proč o tom mluvíš? To pro tebe není vhodné a přitom ten chlapec mohl mít vzteklinu." "Ale maminko copak chlapci mívají vzteklinu?" „Proč by neměli, Lise, jako bych řekla nějakou hloupost! Vašeho chlapce kousl vzteklý pes, takže se z něho stal vzteklý chlapec a pak třeba zase sám kousne někoho jiného. Jak vám to pěkně obvázala, Alexeji Fjodoroviči, já bych to tak nikdy nedovedla. Cítíte teď bolest?" "Teď docela nepatrnou." "A nebojíte se vody ?" zeptala se Lise. "Tak dost, Lise, snad jsem skutečně příliš přenáhleně mluvila o tom vzteklém chlapci a ty z toho hned tolik děláš. Kateřina Ivanovna se právě dozvěděla, že jste přišel, Alexeji Fjodoroviči, tak se ke mně zrovna vrhla, touží po vás, touží." "Ale maminko! Jděte tam sama, on tam hned nemůže, příliš trpí." "Já vůbec netrpím, mohu tam beze všeho jít" řekl Aljoša. "Cože! Vy odcházíte ? Tak vy takhle ? Tak vy takhle ?" "No co ? Až tam budu hotov, zas přijdu a můžeme pak mluvit, jak dlouho budete chtít. Já bych se rád brzy sešel s Kateřinou Ivanovnou, protože se chci dnes tak či onak co nejdřív vrátit do kláštera." "Maminko, honem ho vezměte s sebou. Alexeji Fjodoroviči, nemusíte se obtěžovat a vracet se ke mně, až promluvíte s Kateřinou Ivanovnou. Jděte si rovnou do svého kláštera, však jinam nepatříte! Já chci beztoho spát, nespala jsem celou noc." "Ach Lise, to ty jenom žertuješ, ale kdybys tak opravdu usnula!" zvolala paní Chochlakovová. "Já nevím, čím jsem si. Když chcete, zůstanu tady třeba ještě tři minuty nebo i pět minut," zamumlal Aljoša. "I pět minut! Honem ho odveďte, maminko, je to netvor!" "Lise, ty ses zbláznila. Pojďme odsud, Alexeji Fjodoroviči, je dnes příliš vrtošivá, bojím se ji rozčilovat. Ó, s nervosními ženami je trápení, Alexeji Fjodoroviči! Ale snad na ni opravdu přišlo spaní, když jste tam byl. Jak jste to jen tak rychle udělal, že je ted ospalá, a jak je to dobře!" "Ach maminko, vy teď mluvíte tak mile, líbám vás za to, maminečko." "Já tebe taky, Lise. Poslechněte, Alexeji Fjodoroviči," tajemně a důležitě šeptala rychle paní Chochlakovová, odcházejíc s Aljošou, "nechci na vás nijak působit ani odhalovat tu clonu, ale jděte tam a sám to všechno uvidíte, co se tam děje. Je to hrůza, je to nejfantastičtější komedie. Ona miluje vašeho bratra Ivana a ze všech sil se hledí přesvědčit, že miluje vašeho bratra Dmitrije. To je hrozné! Půjdu tam s vámi, a nevyženou-li mě, zůstanu až do konce."

V. Sebetrýzeň v salóně

Ale rozmluva v salóně už končila. Kateřina Ivanovna byla velmi vzrušena, ačkoli vypadala odhodlaně. Ve chvíli, kdy vešel Aljoša a paní Chochlakovová, Ivan Fjodorovič vstával, aby odešel. Měl trochu bledý obličej a Aljoša se na něho starostlivě podíval. Pro Aljošu se totiž v té chvíli rozhodovalo o jedné z jeho pochybností, o jedné znepokojivé záhadě, která ho už nějaký čas trápila. Asi před měsícem se z různých stran doslechl, že jeho bratr Ivan miluje Kateřinu Ivanovnu a hlavně, že ji chce odloudit Míťovi. Až do nejposlednější doby to Aljošovi připadalo absurdní, ač ho to velmi zneklidňovalo. Měl oba bratry rád a nějakého sokovství mezi nimi se bál. Ale zatím mu včera sám Dmitrij najednou řekl, že je mu vítané, že Ivan je jeho sokem a že to jemu, Dmitrijovi, velmi pomůže. K čemu mu to pomůže ? Aby se oženil s Grušeňkou ? To považoval Aljoša za poslední zoufalý krok. Kromě toho všeho Aljoša až do samého včerejšího večera bez pochybností věřil že sama Kateřina Ivanovna pevně a vášnivě miluje Dmitrije, ale věřil tomu jen do včerejšího večera. Nadto mu pořád nějak připadalo, že není schopna milovat člověka, jako je Ivan a miluje Dmitrije právě

takového, jaký je, přes všechnu zvrácenost takové lásky. Včera ho však při scéně s Grušeňkou napadlo něco jiného. Když před chvílí slyšel od paní Chochlakovové o drásání srdce skoro sebou trhl, protože praví- v tu noc se za svítání napolo probudil a nejednou si řekl: "Drásání, drásání srdce!" Reagoval tím patrně na svůj sen, zdálo se mu totiž celou noc o večeru u Kateřiny Ivanovny. A teď najednou paní Chochlakovová přímo a vytrvale tvrdí, že Kateřina Ivanovna miluje Ivana,že prý se jen sama uměle klame z nějaké záliby v drásání vlastního srdce a sama se trýzní klamnou láskou k Dmitrijovi, protože je mu prý tak vděčná! To Aljošou otřáslo. Ano, celá pravda je snad skutečně právě v těchto slovech! Ale je-li to tak, jaké je Ivanovo postavení ? Cítil nějak pudově, že povaha jako Kateřina Ivanovna musí své okolí ovládat, ale ovládal by mohla jen takového člověka, jako je Dmitrij, a naprosto ne takového, jako je Ivan. Jedině Dmitrij by se jí dovedl, i když snad teprve po dlouhé době, konečně podrobit a udělal by to k svému štěstí (což by si Aljoša dokonce přál), ale Ivan ne. Ivan by se jí podrobit nedovedl a podrobení by inu ani nepřineslo štěstí. Takový názor na Ivana si Aljoša nějak bezděky utvořil. A teď ve chvíli, kdy vcházel do salónu, prolétly mu myslí všechny ty pochyby a úvahy. Mihla se mu náhle a nezadržitelně hlavou i ještě jedna myšlenka: co když Kateřina Ivanovna nemiluje ani jednoho, ani druhého ? Musíme poznamenat, že Aljoša se za takové myšlenky trochu styděl a vyčítal si je, když mu v posledním měsíci někdy napadaly. "Co já už vím o lásce a o ženách, jak tedy mohu vyvozovat takové závěry ?" káravě si připomínal při každé takové myšlence nebo domněnce. Ale nemyslet na to nedovedl. Cítil pudově, že to sokovství je teď v životě jeho bratrů příliš důležité a že na něm příliš mnoho závisí. "Jeden plaz pozře druhou potvoru," řekl včera Ivan, když mluvil v zlosti o otci a Dmitrijovi. Dmitrij je tedy pro Ivana plaz a snad je pro něho už dávno plaz ? Není to od té doby, co Ivan zná Kateřinu Ivanovnu ? Ta slova ovšem Ivanovi včera uklouzla jen bezděky, ale tím jsou právě závažnější. A je-li to tak, jaké jsou tu vyhlídky na smír ? Nejsou tu naopak nové důvody k nenávisti a nepřátelství v jejich rodině ? A hlavně ke komu se má on přiklonit ? A co komu přát ? Má je rád oba, ale co si pro ně při tak hrozných rozporech žádat ? V takovém zmatku může člověk úplně ztratit směr, ale Aljošovo srdce nesnášelo nejistotu, protože povaha jeho lásky byla vždycky činná. Mít rád pasivně nedovedl, a když si někoho zamiloval, hned se mu snažil pomáhat. K tomu však musel mít určený cíl, musel bezpečně vědět, co je pro každého dobré a potřebné, a když se pak ujistil, že bezpečný cíl tu je, bylo pro něho přirozené pomáhat. Ale místo pevného cíle byla ve všem jen nejasnost a zmatek. Ted' se řeklo drásám srdce! Ale jak on má třeba i tomu drásání rozumět ? Vůbec se v celé té motanici nevyzná! Když Kateřina Ivanovna Aljošu uviděla, rychle a radostně řekla Ivanu Fjodorovičovi, který už vstal, aby šel: "Na minutku! Minutku ještě zůstaňte. Chci slyšet mínění tohoto člověka, kterému celou svou bytostí důvěřuji. Kateřino Osipovno, neodcházejte ani vy," dodala k paní Chochlakovové. Posadila Aljošu vedle sebe a Chochlakovová si sedla naproti, vedle Ivana Fjodoroviče. "Jsou tu teď všichni moji přátelé, všichni, které na světě mám, a jste to vy, moji drazí," vřele začala hlasem, v němž se chvěly upřímné slzy utrpení, a Aljošovo srdce se k ní hned zas obrátilo. "Vy, Alexeji Fjodoroviči, vy jste byl včera svědkem té hrůzy a viděl jste, jak jsem si počínala. Vy jste to neviděl, Ivane Fjodoroviči, on ano. Co si o mně včera pomyslel, to nevím. Vím jen jedno, že kdyby se totéž opakovalo dnes, teď, projevila bych tytéž city jako včera, byly by to tytéž city, táž slova a táž hnutí. Vy se pamatujete na má hnutí, Alexeji Fjodoroviči, vy sám jste mě při jednom z nich zadržel (když to fikala, zarděla se a oči jí zablýskaly). Povím vám, Alexeji Fjodoroviči, že se nemohu s ničím smířit. Poslyšte, Alexeji Fjodoroviči, nevím ani, mám-li ho teď ráda. Je mi ho teď líto a to je špatné znamení lásky. Kdybych ho milovala, kdybych i nadál milovala, asi bych ho teď nelitovala, ale naopak nenáviděla." Hlas se jí zachvěl a na řasách se jí zaleskly slzy. Aljoša byl v nitru otřesen :"Ta dívka mluví pravdu a je upřímná," pomyslel se a Dmitrije už nemiluje!" "To je pravda, to je pravda!" zvolala paní Chochlakovová. „Poškejte milá Kateřino Osipovno. Ještě jsem vám neřekla to hlavní neřekla jsem vám o konečném

rozhodnutí, ke kterému jsem dnes v noci došla. Cítím, že mé rozhodnutí je možná strašlivé - pro mne - ale tuším, že už je zanic, zanic nezměním a setrvám při něm celý svůj život. Můj milý, dobrý, vždy věrný a velkomyslný rádce, hluboký znatel lidského srdce a jediný přítel, kterého mám, Ivan Fjodorovič se mnou ve všem souhlasí a mé rozhodnutí schvaluje. Zná je." "Ano, schvaluji je," tichým, ale pevným hlasem potvrdil Ivan. "Ale chtěla bych, aby také Aljoša (ach odpusťte, Alexeji Fjodoroviči, že jsem o vás řekla prostě Aljoša), chtěla bych, aby mi také Alexej Fjodorovič hned teď řekl před oběma mými přáteli, mám-li pravdu nebo ne. Mám předtuchu, že vy, můj milý bratře Aljošo (protože vy jste můj milý bratr)," promluvila zas nadšeně, uchopivši svou horkou rukou jeho studenou, "mám předtuchu, že váš úsudek, vaše schválení mi přes všechna má muka daruje kliď, neboť po vašich slovech se upokojím a podrobím - tuším to!" "Nevím, nač se mě zeptáte," řekl Aljoša a zarděl se, "vím jen, že vás mám rád a v této chvíli vám přeji štěstí víc než sobě samému! Ale vždyť já o těch záležitostech nic nevím" spěšně dodal z nějakého důvodu. "V těch záležitostech, Alexeji Fjodoroviči, je teď hlavní věc čest a povinnost a ještě něco vyššího, nevím co, snad i něco vyššího než sama povinnost. Srdce mi vnuká ten nepřemožitelný popud a nepřemožitelně mě unáší. Je to v pár slovech, již jsem se rozhodla: i když se ožení s tou osobou," začala slavnostně, "které nikdy, nikdy nemohu prominout, já ho přece neopustím! Od této chvíle ho už nikdy, nikdy neopustím!" pronesla v jakémsi křečovitém, tryznivě vynuceném vytržení. "To neznamená, že bych za ním běhala, každou chvilku se mu ukazovala a trápila ho, ó ne, odjedu do jiného města, kamkoliv, ale celý život, celý život ho budu neúnavně střežit. Až bude s tamtou nešťastný, a to se jistě brzy stane, ať přijde ke mně a najde přítelkyni, sestru... Ovšem jen sestru, a tak to zůstane navždy, ale přesvědčí se konečně, že jsem opravdu jeho milující sestra, která mu obětovala celý život. Domohu se toho a prosadím to, že mě konečně pozná a bude se mi se vším bez ostychu svěřovat!" zvolala jako nepříčetně. "Budu jeho bohem, k němuž se bude modlit, - tím je mi přinejmenším povinen za svou zradu a za to, co jsem včera vytrpěla jeho vinou. Ať vidí, že já zůstanu celý život věrná jemu a slovu, které jsem mu jednou dala, třebaže on byl nevěrný a zradil. Budu... Stanu se pouhým prostředkem jeho štěstí (nebo jak to říci), nástrojem, strojem jeho štěstí, a to na celý život, na celý život, a ať to on celý svůj život vidí! Takové je mé rozhodnutí! Ivan Fjodorovič se mnou naprosto souhlasí." Ztrácela dech. Byla by snad chtěla vyjádřit svou myšlenku mnohem důstojněji, obratněji a přirozeněji, ale dopadlo to příliš uchvátaně a syrově. Bylo v tom mnoho mladistvé vznětlivosti, mnoho vyplývalo jen ze včerejšího hněvu a uražené hrdosti. Sama to cítila. Její obličej se náhle nějak zatemnil a v očích se jí objevil nehezký výraz. Aljoša si toho hned všiml a hnul se v něm soucit. Vtom jí ještě dodal Ivan. "Vyslovil jsem jen svůj názor," řekl. "U každé jiné by to všechno vyznělo afektovaně a uměle, ale u vás ne. Někdo jiný by neměl pravdu, ale vy ji máte. Nevím, jak to odůvodnit, ale vidím, že jste vrcholně upřímná, a proto máte pravdu." "Ale to přece platí jen v tuhle chvíli. A co znamená ta chvíle ? Jenom včerejší urážku, nic víc!" neudržela se najednou paní Chochlakovová. Zřejmě neměla v úmyslu vmísit se do rozmluvy, ale nedovedla se už přemoci a vyslovila velmi správnou myšlenku. "Ano, ano," nějak prudčeji přerušil Ivan, zřejmě dopálen, že mu skočila do řeči "ano, u někoho jiného by ta chvíle znamenala jen včerejší dojem a jen chvilkový, kdežto při povaze Kateřiny Ivanovny bude ta chvíle trvat celý její život. Co je pro jiné pouhý slib, je pro ni nekonečná, těžká, snad pochmurní, ale ustavičná povinnost. A bude žít vědomím této vykonané povinnosti! Váš život, Kateřino Ivanovno, bude teď plynout v bolestném rozjímání nad vašimi city, nad vaším velkým činem a nad vaším žalem, ale toto utrpení se časem zmírní a váš život se promění ve sladkou kontemplaci jednou provždy provedeného pevného a hrdého předsevzetí. To předsevzetí je skutečně svým způsobem hrdé, nepochybně i zoufalé, ale překonala jste je a to vědomí vás nakonec dokonale uspokojí a smíří se vším ostatním." Řekl to zlomyslně a zřejmě s nějakým úmyslem, snad se ani nesnažil tajit, že tak mluví naschvál a ironicky. "Ach bože, jak je to všechno špatně!" ozvala se zas paní Chochlakovová. "Alexeji

Fjodoroviči, promluvte přece! Hrozně potřebuji vědět, co tomu říkáte!" zvolala Kateřina Ivanovna a vtom se usedavě rozplakala. Aljoša vstal. "To nic není, to nic není!" pokračovala s pláčem. "To je z rozčilení, z dnešní noci. Ale s takovými přáteli, jako jste vy a váš bratr, se ještě cítím silná protože vím vy dva mě nikdy neopustíte." "Na neštěstí budu muset snad hned zítra odjet do Moskvy a na dlouhou dobu vás opustit. A na neštěstí se to nedá změnit" řekl najednou Ivan Fjodorovič. "Zítra do Moskvy!" pokřivil se náhle celý obličej Kateřiny Ivanovny. "Ale ale bože můj, to je štěstí!" zvolala hlasem, který se naráz úplně změnil, a v okamžiku nebylo po jejích slzách ani památky. Skutečně se s ní stala v jediném okamžiku podivuhodná změna, až nad ní Aljoša užasl. Místo ubohé uražené dívky, plačící v drásavém citovém utrpení, najednou viděl ženu, která se dokonale ovládá, a je dokonce nadmíru spokojena, protože má z něčeho radost. ,,Ó, není štěstí, že vás ztrácím, to ovšem ne," pokračovala, jako by se s vlídným společenským úsměvem opravovala, "a takový přítel jako vy si to ani nemůže pomyslet. Jsem naopak příliš nešťastná, že vás ztratím (rychle přiskočila k Ivanovi, uchopila ho za obě ruce a vřele je stiskla). Ale štěstí je to, že vy sám osobně budete moci v Moskvě povědět tetince a Agafje o celé mé situaci a celé té hrůze. S Agafjou můžete mluvit docela otevřeně a milou tetinku budete šetřit, jak už to vy dovedete. Nemůžete si představit, jak jsem byla včera a dnes ráno nešťastná, protože jsem neměla zdání, jak jim ten hrozný dopis napsat v dopise se takové věci vůbec a zanic nedají podat. Ted' už jim napíšu snadno, protože vy tam budete a všechno vysvětlíte. Ach, jsem tak ráda! Ale jsem ráda jen pro tohle, to mi tedy věřte. Vy sám jste pro mne ovšem nenahraditelný.. Hned běžím napsat ten dopis," zakončila najednou a vykročila už, aby odešla z pokoje. "A co Aljoša ? Co mínění Alexeje Fjodoroviče, které jste si tak naléhavě přála vyslechnout ?" křikla do toho paní Chochlakovová. Její slova zněla dost uštěpačně a hněvivě. "Nezapomněla jsem na to," zarazila se trochu Kateřina Ivanovna. "A proč v takové chvíli to nepřátelství, Kateřino Osipovno ?" dodala s trpkou a prudkou výčitkou. "Trvám na tom, co jsem řekla. Nutně musím znát jeho mínění, a nejen to, potřebuji jeho rozhodnutí! Co řekne, to ať se stane. Vidíte, jak opravdu dychtím po vašich slovech, Alexeji Fjodoroviči. Ale co je vám ?" "To jsem si nikdy nemyslel, nemohu to ani pochopit!" zvolal najednou bolestně Aljoša. "Co, co?" "On jede do Moskvy, a vy křiknete, že jste ráda. To jste křikla naschvál! A pak hned začnete vysvětlovat, že jste ráda pro něco jiného a že naopak litujete, že ztrácíte přítele. Ale i to jste jenom zahrála zahrála jste to jako na divadle!" "Na divadle ? Co! Co to má být ?" zvolala hluboce užaslá Kateřina Ivanovna, temně se zarděla a zamračila. "A ujišťujte si ho sebevíc, že v něm nerada ztrácíte přítele, pícce jen mu tvrdíte do očí, zeje to štěstí, že odjíždí" pokračoval Aljoša nějak už docela bez dechu. Stál u stolu a nesedal si. ,,O čem to mluvíte? Nerozumím." ,Já ani sám nevím. Najednou mě něco osvítilo. Já vím,že to neříkám dobře, ale přece všechno řeknu," mluvil dál Aljoša týmž chvějícím se a trhaným hlasem. "To osvícení je v tom,že vy bratra Dmitrije asi vůbec nemilujete od samého začátku. A asi ani Dmitrij vás vůbec nemiluje taky od samého začátku a jenom vás ctí. Opravdu nevím, jak si to všechno troufám, ale někdo přece musí říci pravdu protože tady nikdo nechce říci pravdu." "Jakou pravdu?" vykřikla Kateřina Ivanovna a v jejím hlase zaznělo něco hysterického. ,,Povím vám jakou ," sevřeným hlasem odpověděl Aljoša, jakoby se už nemohl udržet. ,,Zavolejte hned Dmitrije -já ho seženu ať sem přijde a vezme vás za ruku, pak ať vezme za ruku bratra Ivana a vaše ruce spojí. Protože vy trápíte Ivana jenom proto, že ho máte ráda trápíte ho, protože Dmitrije máte ráda je pro sebetrýzeň ne pravdivě jenom jste si to umínila." Náhle přestal a mlčel.,,Vy jste vy jste takový boží blázínek, to jste!" osopila se na něho Kateřina Ivanovna. Zbledla a rty se jí zkřivily hněvem. Ivan se najednou zasmál a vstal. V ruce měl klobouk. ,,Zmýlil ses, můj dobrý Aljošo," promluvil s výrazem, jaký u něho Aljoša ještě nikdy neviděl - byl to výraz mladistvé upřímnosti a silného, nespoutané otevřeného citu. "Kateřina Ivanovna mě nikdy nemilovala! Věděla celou dobu, že já ji miluji, ačkoliv jsem jí o své lásce nikdy ani slovo neřekl; věděla to, ale nemilovala mě. Nebyl jsem nikdy ani jejím přítelem, ani jediný den: tak

pyšná žena mé přátelství nepotřebovala. Udržovala mě ve své blízkosti, aby se neustále mstila. Mstila se mi za všechny urážky, které celý ten čas trvale a každý okamžik snášela od Dmitrije, urážky už od jejich prvního setkám... Protože i samo jejich první setkání jí utkvělo v srdci jako urážka - takové je to srdce! Pořád jsem od ní slyšel jen o její lásce k němu a nic jiného. Teď odjíždím, ale věřte, Kateřino Ivanovno, milujete skutečně jen jeho. A milujete ho tím víc, čím víc vás uráží. V tom je vaše drásání a sebetrýzeň. Milujete ho právě takového, jaký je, milujete ho, že vás uráží. Kdyby se napravil, hned byste ho zavrhla a vůbec byste ho přestala mít ráda. Ale vy ho potřebujete, abyste se mohla neustále kochat svou hrdinskou věrností a jemu vytýkat nevěru. A všechno je to z vaší pýchy. Ó, je v tom mnoho ponížení a pokořování, ale všechno je to z pýchy. Jsem příliš mladý a měl jsem vás příliš rád. Vím, že bych vám to neměl říkat a bylo by důstojnější, kdybych prostě odešel; také by to pro vás nebylo tak urážlivé. Ale vždyť jedu daleko a nikdy se nevrátím. Vždyť je to navždy... Nechci si lámat hlavu drásáním. Ostatně nevím už, co mluvit, všechno jsem řekl. Sbohem, Kateřino Ivanovno, nemůžete se na mne hněvat, protože jsem potrestán stokrát hůř než vy už tím, že vás nikdy víc neuvidím. Sbohem. Ruku mi podávat nemusíte. Příliš vědomě jste mě trápila, abych vám mohl v této chvíli odpustit. Později vám odpustím, ale teď vaši ruku nechci. Den Dank, Dame, begehr ich nicht," dodal s pokřiveným úsměvem a dokázal tím docela neočekávaně, že i on je schopen číst Schillera, až se ho naučí nazpaměť: Aljoša by tomu dosud nebyl věřil. Ivan odešel z pokoje a ani se nerozloučil s hostitelkou paní Chochlakovovou. Aljoša spráskl ruce. "Ivane!" zavolal za ním nešťastně, "Ivane, vrať se! Ne ne, teď už se zanic nevrátí!" zvolal zas v bolestné jistotě. "Ale to já, já za to mohu, já jsem začal! Ivan mluvil ve zlosti, nedobře. Nespravedlivě a ve zlosti." vykřikoval Aljoša jako pomatený. Kateřina Ivanovna náhle odešla do sousedního pokoje. "Nic jste nezavinil, vedl jste si skvěle jako anděl," rychle a nadšeně šeptala rozbolestněnému Aljošovi paní Chochlakovová. "Vynasnažím se ze všech sil, aby Ivan Fjodorovič neodjížděl." K Aljošově největší lítosti zářila její tvář radostí. Ale Kateřina Ivanova se najednou vrátila. V ruce měla dvě storublové bankovky. "Mám k vám velkou prosbu, Alexeji Fjodoroviči," začala, oslovujíc Aljošu, jak se zdálo, klidným a vyrovnaným hlasem, jako by se opravdu nebylo nic stalo. "Před týdnem, ano, myslím před týdnem provedl Dmitrij Fjodorovič přenáhlený a nespravedlivý skutek, něco ohavného. Je tu jedno nepěkné místo, nějaká hospoda. Tam se setkal s bývalým důstojníkem, s tím štábním kapitánem, kterého váš tatínek používal při nějakých svých obchodech. Dmitrij Fjodorovič se na něho rozzlobil, popadl ho za bradku a tímto ponižujícím způsobem ho přede všemi vyvedl z hospody na ulici. Na ulici ho prý ještě dlouho tak vedl a říká se, že synek toho štábního kapitána, chlapec, který chodí do zdejší školy, ještě dítě, když to viděl, běžel pořád vedle něho a nahlas plakal a prosil za otce a každého se doprošoval, aby se ho zastal, ale všichni se prý smáli. Promiňte Alexeji Fjodoroviči, nemohu bez rozhořčení pomyslet na ten jeho hanebný skutek jeden z těch skutků, jakých je schopen ve svém hněvu a ve svých vášních jedině Dmitrij Fjodorovič! Nemohu to ani vypovědět, nejsem s to. Slova se mi matou. Poptala jsem se na toho uraženého a dozvěděla jsem se, že je to velmi chudý člověk. Jmenuje se Sněgirjov. Nějak se provinil ve službě a propustili ho. Nedovedu vám říci jak. Teď upadl do hrozné bídy i se svou nešťastnou rodinou - má nemocné děti a myslím šílenou ženu. Je tady v městě už dávno, měl nějaké zaměstnání, byl někde opisovačem, ale teď najednou nemá práci. Napadlo mě, že vy totiž myslela jsem - nevím, jsem tak spletená. Víte, chtěla sem vás poprosit, Alexeji Fjodoroviči, můj předobrý Alexeji Fjodorovči, abyste k němu zašel, abyste si našel záminku a navštívil je, to jest toho štábního kapitána - ach bože, jak to pletu - abyste mu jemnocitně, opatrně, jak to právě jedině vy dovedete (Aljoša se najednou začervenal), odevzdal takovou výpomoc, tady těch dvě stě rublů. Asi je přijme totiž přemluvte ho, aby je přijal... Nebo jak bych to řekla ? Víte, nemá to být odškodné, aby nepodal žalobu (protože chtěl myslím podat žalobu), ale prostě projev sympatie a snahy pomoci mu ode mne, ode mne, snoubenky Dmitrije

Fjodoroviče, ne od něho samého. Slovem vy to dovedete. Zajela bych tam sama, ale vy to dovedete udělat mnohem lip než já. Bydlí v Jezerní ulici v domě Kalmykovové. Proboha, Alexeji Fjodoroviči, udělejte mi to kvůli, ale teď teď jsem trochu unavena. Na shledanou." Náhle se tak rychle obrátila a zmizela zase za portiérou, že Aljoša nestačil promluvit ani slovo. A byl by je rád řekl. Byl by rád poprosil za odpuštění, chtěl uznat svou vinu, aspoň něco říci, protože jeho srdce bylo přeplněno a rozhodně nechtěl tak beze slova odejít. Ale paní Chochlakovová ho uchopila za ruku a odvedla. V předsíni ho zas jako předtím zastavila. "Přemáhá svou hrdost, ale je hodná, rozkošná, velkomyslná!" pološeptem vykřikovala paní Chochlakovová. "Ach, jak ji mám ráda, hlavně někdy, a jakou mám teď zase ze všeho radost! Milý Alexeji Fjodoroviči, vy jste to přece nevěděl, ale ať to tedy víte, my všechny -já, obě její tety, no všechny, i Lise - už celý měsíc prosíme a modlíme se jen za to, aby se rozešla s vaším miláčkem Dmitrijem Fjodorovičem, který si jí nevšímá a vůbec ji nemá rád, a aby si vzala Ivana Fjodoroviče, vzdělaného a výborného mladého muže, který ji má rád nade všechno na světě. My tu přece připravily celé spiknutí, a já možná dokonce neodjíždím jenom kvůli tomu." "Ale vždyť přece plakala, byla znova uražena!" zvolal Aljoša. "Nevěřte ženskému pláči, Alexeji Fjodoroviči, v takových věcech jsem vždycky proti ženám a pro muže." "Maminko, vy ho kazíte a přivádíte na scestí," ozval se za dveřmi tenounký hlásek Lise. "Ne, já za všechno mohu, hrozně jsem se provinil!" opakoval neutěšitelný Aljoša a v návalu mučivého studu za svůj kousek si dokonce rukama zakrýval obličej. "Naopak, zachoval jste se jako anděl, jako anděl a jsem ochotna tisíckrát to opakovat." "Maminko, jak se zachoval jako anděl ?" ozval se zas hlásek Lise "Jak jsem to všechno viděl, napadlo mi najednou nějak," pokračoval Aljoša, jako by Lise ani neslyšel, "že má ráda Ivana, tak jsem tu hloupost řekl a co se teď stane!" "Ale s kým, s kým?" volala Lise. "Maminko, vy mě jistě chcete usoužit. Já se vás ptám, a vy neodpovídáte!" V tu chvíli přiběhla panská. "Kateřině Ivanovně není dobře. Pláče má záchvat, tluče sebou." „Co se děje?" křikla Lise už polekaně. "Maminko, já dostanu záchvat, a ne ona!" "Lise, proboha nekřič, ty mě utrápíš. V tvém věku ještě nemůžeš vědět všechno, co vědí dospělí lidé, ale já přijdu , a povím ti, co můžeš slyšet. Ó bože můj! Už běžím, už běžím Záchvat, to je dobré znamení, Alexeji Fjodoroviči, to je výborné, že má záchvat. Tak to má být. Já jsem v těchhle věcech vždycky proti ženám, proti vší té hysterii a ženskému pláči. Julie, běž a řekni, že už letím. A to, že Ivan Fjodorovič tak odešel, za to může sama. Ale on neodjede. Lise, proboha nekřič. Ach ano ty vlastně nekřičíš, křičím já, odpusť to své mamičce, ale já jsem nadšená, nadšená, nadšená! A všiml jste si Alexeji Fjodoroviči, jaký byl v tu chvíli z Ivana Fjodoroviče mladík, jak to všechno řekl a odešel? Já myslela, zeje takový učený, akademický, a on najednou spustí s takovým zápalem, upřímně a mladě, nezkušeně a mladě, a všechno je to tak krásné, krásné, jako když vy. A jak řekl ten německý veršík, no docela jako vy! Ale musím utíkat. Alexeji Fjodoroviči, pospěšte si s tím posláním a honem se vraťte. Lise, nepotřebuješ něco? Proboha nezdržuj ani chvilku Alexeje Fjodoroviče, hned se k tobě vrátí." Paní Chochlakovová konečně odběhla. Aljoša se pokusil, než půjde, otevřít k Lise. "Za nic ne!" křikla Lise. "Ted už za nic ne! Mluvte jenom skrze dveře. Jak jste přišel k tomu andělu ? To je to jediné, co chci vědět." "Za hroznou hloupost, Lise! Sbohem." "Neopovažte se takhle odejít!" křikla zas Lise. "Lise, mám vážný zármutek! Hned se vrátím, ale mám velký, velký zármutek!" A vyběhl z pokoje.

VI Sebetrýzeň v domku

Měl skutečně vážný zármutek, jaký dosud málokdy zakusil. Potrhle vyletěl a nadrobil něco, a v čem ? V milostné záležitosti! "Copak já se v tom vyznám, copak já takovým věcem rozumím?" opakoval si po sté, červenaje se. "Ech, ta hanba nevadí, ta hanba mi jen patří jako trest. Horší je, že jsem teď bezpochyby způsobil nové neštěstí. A starec mě poslal smiřovat a spojovat. Takhle se spojuje ?" Tu si najednou zase vzpomněl, jak chtěl "spojit ruce", a znova

se hrozně zastyděl. "Myslel jsem to sice upřímně, ale podruhé musím být rozumnější," usoudil pojednou a ani se svému závěru neusmál. Úkol, který mu svěřila Kateřina Ivanovna, ho vedl do Jezerní ulice a jeho bratr Dmitrij bydlel právě na cestě, v příčné uličce nedaleko Jezerní. Aljoša se u něho rozhodl zastavit, než půjde k štábnímu kapitánovi, ačkoliv nečekal, že bratra zastane doma. Tušil, že Dmitrij se mu teď bude možná úmyslně vyhýbat, ale řekl si, že ho musí vyhledat stůj co stůj. Čas zatím plynul a myšlenka na umírajícího starce ho od chvíle, kdy vyšel z kláštera, neopouštěla ani minutu, ba ani vteřinu. V líčení Kateřiny Ivanovny ho zvlášť zaujala také jedna zmínka: když Kateřina Ivanovna mluvila o synkovi štábního kapitána, malém školákovi, jak s hlasitým pláčem běžel vedle otce, Aljošu hned tenkrát napadlo, že je to jistě ten chlapec, který ho kousl do prstu, když se ho Aljoša vyptával, čím mu ublížil. Ted už o tom byl skoro přesvědčen, i když ještě nevěděl proč. Tyto úvahy ho zaujaly a rozptýlily, takže se rozhodl nemyslet už na "neštěstí", které před chvílí natropil, nesoužit se už lítostí nad tím a raději dělat své. Ať se pak stane co se stane. Jeho rozhodnutí mu zas dodalo mysli. Když odbočil do uličky ke Dmitrijovi, pocítil také hlad. Vytáhl tedy z kapsy housku od otce a cestou ji snědl. Posilnilo ho to. Dmitrij nebyl doma. Domácí chatrného domku - starý truhlář se stařenkou ženou a synem - dívali se na Aljošu až podezřívavě. "Už třetí den tu nespí, třeba někam odjel," odpověděl starý na Aljošovo naléhaní. Aljoša pochopil, že odpovídá podle pokynů, které dostal. Na jeho otázku, není-li u Grušeňky nebo neschovává-li se zas u Fomy (Aljoša se naschvál vytasil s takovými důvěrnostmi), všichni domácí se zatvářili postraženě. „Jsou při něm, mají ho tedy rádi," pomyslel si. To je dobře." Konečně našel v Jezerní ulici dům Kalmykovové. Byl to sešlý, pokřivený domek jen s třemi okny do ulice a se špinavým dvorem, uprostřed něhož osaměle stála kráva. Vchod vedl ze dvora do chodby. Nalevo od chodby bydlela stará domácí se starou dcerou Obě byly patrně hluché. Když se Aljoša zeptal na štábního kapitána a svou otázku několikrát opakoval, jedna z nich konečně pochopila, že hledá jejich nájemníka a ukázala prstem přes chodbu na dveře do lepší .světnice. Celý byt štábního kapitána byla skutečně jen obyčejná venkovská světnice. Aljoša už vzal za železné držadlo, aby otevřel dveře, ale tu ho zarazilo, že uvnitř je nápadné ticho. Věděl přece od Kateřiny Ivanovny, že štábní kapitán má celou rodinu. "Buď všichni spí, nebo mě uslyšeli přicházet a čekají, až otevřu. Radši nejdřív zaklepám," a zaklepal. Odpověď přišla, ale ne hned, snad teprve asi za deset vteřin."Kdo je?" křikl kdosi hlučným a značně rozzlobeným hlasem. Aljoša otevřel a překročil práh. Ocitl se ve světnici, sice dost prostranné, ale neobyčejně přeplněné jak lidmi, tak i nábytkem a všelijakým domácím haraburdím. Vlevo byla velká ruská pec. Od pece byl natažen přes celý pokoj k levému oknu provaz a na něm visely různé hadry. U obou stěn vlevo u vpravo stály dvě postele, přikryté pletenými pokrývkami. Na jedné z nich, na levé, byla navršena hromádka ze čtyř kartounových polštářů, jeden menší než druhý. Na druhé posteli vpravo ležel jen jeden velmi malý polštářek. Kousek předního kouta byl oddělen záclonou nebo prostěradlem také přehozeným přes provaz uzavírající kout. Za touto záclonou vykukovalo po straně další lůžko, ustlané na lavici a přistavené židli. Jednoduchý drhnutý muzický stůl byl z předního kouta odsunut k prostřednímu oknu. Všechna tři okna, každé se čtyřmi malými zelenavými zašlými tabulkami, byla velmi kalná a neprodyšně zavřená, takže v místnosti bylo dost dusno a málo světla. Na stole stála pánev s nedojedenými sázenými vejci, u ní ležel načatý krajíc chleba a mimo to tu byla menší láhev od vodky s nepatrnými zbytky životodárné tekutiny jen na dně. U levé postele seděla na židli žena v kartounových šatech, připomínající dámu. V obličeji byla vyhublá a žlutá. Její nápadně vpadlé tváře svědčily hned jasně o jejím chorobném stavu. Ale nejvíc Aljošu překvapil pohled nebohé ženy. Byl důtklivě tázavý a zároveň nesmírně povýšený. Zatímco Aljoša hovořil s jejím mužem a než sama promluvila, pohlížela svýma velkýma hnědýma očima stále stejně povýšeně a tázavě z jednoho na druhého. Blízko u ní stála u levého okna poměrně nehezká dívka s řiďounkými zrzavými vlasy, oblečená chudobně, ale velmi pečlivě. Když Aljoša vešel, s odporem si ho prohlédla.

Vpravo, také u postele, seděla ještě jedna ženská bytost. Byl to velmi politováníhodný tvor, také asi dvacetiletá dívka, ale hrbatá, a jak se pak Aljoša dozvěděl, s odumřelýma nohama. Její berly u ní stály v koutě mezi postelí a stěnou. Podivuhodně krásné a milé oči nebohé dívky se na Aljošu podívaly s nějakou klidnou mírností. U stolu dojídal sázená vejce asi pětačtyřicetiletý pán, pomenší, hubený a drobný. Byl nazrzlý a měl nazrzlou řídkou bradku, nápadně připomínající rozježenou starou štětku (Aljoša si potom vzpomněl, že se mu hned na první pohled mihlo hlavou toto srovnání a hlavně slovo "pimzlík"). Právě tento pán patrně předtím křikl "kdo je?", protože jiný muž v pokoji nebyl. Ale když Aljoša vstoupil, prudce vyskočil s lavice, na které seděl u stolu, a chvatně se otíraje děravým ubrouskem, hnal se k návštěvníkovi. "Mnich přišel prosit na klášter, ten ví, kde zaklepat!" promluvila zatím hlasitě dívka v levém koutě. Ale pán, který běžel k Aljošovi, v okamžiku se k ní na podpatku obrátil a vzrušeným, nějak selhávajícím hlasem jí odpověděl: "To ne, Barboro Nikolajevno, tak to není, neuhodla jste prosím! Ale dovolte, abych se zeptal," obrátil se zas najednou k Aljošovi, "co vás prosím přimělo, abyste navštívil tyto hlubiny?" Aljoša se na něho pozorně díval, viděl ho poprvé. Bylo v něm cosi nevlídného, uchvátaného a podrážděného. Patrně se právě napil, ale opilý nebyl. Jeho obličej vyjadřoval nějakou krajní drzost a zároveň ku podivu zřejmou bázlivost. Vypadal jako někdo, kdo se dlouho podroboval a snášel to, ale najednou obrátil a chce se projevit. Nebo ještě spíš jako člověk, který by vám hrozně rád dal ránu, ale hrozně se bojí, že mu ji dáte vy. V jeho řeči :i v intonaci dost pronikavého hlasu se ozýval jakýsi pomatený humor, hned zlý, hned bázlivý, nestálý a selhávající. Když se ptal na hlubiny, skoro se celý třásl, vypoulil oči a přistoupil k Aljošovi tak těsně, že návštěvník bezděky o krok ustoupil. Měl na sobě nějaký tmavý, velmi chatrný nankinový plášť , spravovaný a plný skvrn. Jeho kalhoty byly nápadně světlé , jaké nikdo už dávno nenosí, a z velmi tenounké látky, dole zmačkané, takže mu vylézaly nahoru a vypadaly, jako by z nich byl vyrostl. „Já jsem Alexej Kanimazov" začal Aljoša. „'l'o naprosto chápu prosím," okamžitě odsekl pán, aby ukázal, že i bez, toho ví, s kým mluví. "Já jsem zas štábní kapitán Sněgirjov prosím. Ale přece bych se rád dozvěděl, co vás právě přimělo." "JÁ přišel jen tak. Vlastně bych vám chtěl něco říci. Ovšem když dovolíte." "Je-li to tak, tady je prosím židle, račte přijmout místo. To se říkalo ve starých komediích: ‚Račte přijmout místo'." Štábní kapitán rychlým pohybem popadl prázdnou židli (obyčejnou mužickou z holého dřeva a ničím nepotaženou) u postavil ji div ne doprostřed pokoje. Pak popadl jinou stejnou židli pro sebe a sedl si proti Aljošovi zas tak těsně k němu, že se- koleny skoro dotýkali. "Nikolaj Iljič Sněgirjov prosím, bývalý štábní kapitán ruské pěchoty prosím, zneuctěný svými neřestmi, ale přece jen štábní kapitán. Spíš bych měl říci štábní kapitán Prosil, a ne Sněgirjov, protože od druhé poloviny života jsem začal říkat slovíčko ‚prosím'. To slovíčko si člověk navykne v ponížení." "To je pravda," pousmál se Aljoša, "ale navykne si je nevolky nebo úmyslně ?" "Bůh ví, že nevolky. Nikdy jsem to neříkal, jakživ jsem neprosil, ale najednou jsem upadl a vstal jsem s tím slovíčkem. To dělá vyšší moc. Vidím, že máte zájem o soudobé otázky. Ale čím jsem mohl vyvolat takovou zvědavost, když žiji v poměrech nedovolujících pohostinství ?" "Přišel jsem v té věci." "Jaké věci ?" netrpělivě ho přerušil štábní kapitán. "Kvůli vašemu setkání s mým bratrem Dmitrijem Fjodorovičem," nemotorně vyhrkl Aljoša. "Kvůli jakému setkání prosím? Snad tenkrát tomu? Tedy kvůli tomu pimzlíku, starému pimzlíku?" přišoupl se štábní kapitán tak blízko, že tentokrát skutečně narazil koleny na Aljošu. Jeho rty se podivně sevřely, až byly jako nitka. "Jaký pimzlík?" zamumlal Aljoša. "Tatínku, to on na mne přišel žalovat!" křikl za záclonou chlapecký hlásek, který Aljoša už znal. "Já ho dneska kousl do prstu!" Záclona se odhrnula a Aljoša uviděl v koutě pod ikonami svého dopoledního nepřítele. Hošík tam ležel na jakési postýlce, upravené z lavice a židle, přikryt svým chatrným kabátkem a starou prošívanou přikrývkou. Byl zřejmě nemocen a podle jeho lesklých očí se dalo soudit, že má horečku. Díval se na Aljošu už jinak než venku, beze strachu, jako by si říkal: "Teď jsem doma a nemůžeš na mne." "Že vás kousl do prstu ?" povyskočil na židli štábní kapitán. "On

vás prosím kousl do prstu ?" "Ano. Házeli po sobě na ulici s kluky kamením. Na něho jich házelo šest a on byl sám. Já k němu šel a on hodil kamenem i na mne a ještě jednou mně do hlavy. Já se ho ptal, co jsem mu udělal, a on najednou skočil a do krve mě kousl do prstu, nevím proč." "Hned mu nařežu prosím! Okamžitě mu prosím nařežu," docela už vyskočil štábní kapitán. "Já si přece vůbec nestěžuji, jen to říkám. Vůbec nechci, abyste ho trestal. Je myslím taky nemocen." "A vy jste myslel, že mu prosím nařežu ? Že honem půjdu u Iljuškovi před vámi nařežu, abyste byl úplně uspokojen? A to byste chtěl hned prosím?" promluvil štábní kapitán a náhle se obrátil k Aljošovi, jako by se na něho chtěl vrhnout. ,,Je mi líto, pane vašeho prstíčku, ale nechtěl byste radši, než bych bil Iljušku, abych si k vašemu spravedlivému uspokojení ušmikl sám čtyři prsty ! Udělal bych to okamžitě a před vašima očima tuhletím nožem! Myslím, že vám snad k ukojení touhy po pomstě čtyři prsty prosím postačí a že nebudete žádat ještě pátý, ne?" Najednou zmlkl, jakoby se mu zadrhl dech. Každý rys jeho obličeje sebou škubal a hrál.Díval se krajně vyzývavě a byl jako nepříčetný. "Teď myslím všechno chápu," tiše a smutně odpověděl Aljoša, zůstal sedět. "Váš chlapec je tedy hodný chlapec, má rád svého otce a šel na mne, protože jsem bratr toho, kdo vám ublížil. Teď to chápu," opakoval zamyšleně. "Ale můj bratr Dmitrij Fjodorovič lituje toho, co udělal, vím to, a bude-li jen moci přijít k vám nebo ještě lépe setkat se s vámi zas na témž místě, poprosí vás přede všemi za odpuštění budete-li si přát." ,,Tak vytrhne mi bradku a poprosí za odpuštění. A myslí, že tím všechno skoncuje a dá zas do pořádku prosím, že ano ?" ,,Ó ne, naopak, udělá všechno, co uznáte za vhodné, a tak, jak to uznáte za vhodné." ,,Takže kdybych požádal jeho jasnost, aby přede mnou prosím klekl - třeba zas v té hospodě, jmenuje se U hlavního města, nebo na náměstí - udělal by to ?" "Ano, klekl by před vámi." ,,Zasáhl jste mě do srdce prosím. Dojal jste mě k slzám .a zasáhl do srdce. Jsem příliš náchylný k citům. Dovolte tedy, abych vás seznámil s celou svou rodinou: mé dvě dcery a můj syn, mé ratolesti prosím. Když umřu, kdopak je bude mít rád? A dokud žiju, kdopak mimo ně by měl rád mne, takového nepodařeného ? To Bůh udělal velkou věc pro každého člověka mého druhu prosím. Protože je třeba, aby aspoň někdo byl schopen mít rád i člověka mého druhu." "Ach, to je svatá pravda!" zvolal Aljoša. "Dejte už pokoj s těmi tatrmany! Přijde nějaký pitomec a vy děláte ostudu!" s odporem a pohrdlivě zakřikla náhle otce dívka u okna. "Počkejte trochu, Barboro Nikolajevno, dovolte, abych dodržel směr rozmluvy!" křikl zas otec sice velitelsky, ale podíval se na ni velmi uznale. "To my už máme takovou povahu," obrátil se zas k Aljošovi. "A ničemu v té přírodě on nechtěl požehnání dát. Ovšem mělo by to být v ženském rodu: nechtěla požehnání dát prosím. Ale dovolte, abych vás představil také své manželce. To je prosím Arina Petrovna, dáma nemůže na nohy prosím, je jí třiačtyřicet let, nohy jí slouží, ale jen maličko prosím. Prostého původu prosím. Arino Petrovno, uhlaďte své rysy, to je Alexej Fjodorovič Karamazov. Vstaňte, Alexeji Fjodoroviči," vzal ho za ruku a zvedl ho se silou, jaká se u něho ani nedala čekat. "Představuji vás dámě, musíte prosím vstát. To není ten Karamazov, mamičko, který... hm a tak dále, nýbrž jeho bratr, skvějící se ctnostnou mírností. Dovolte, Arino Petrovno, dovolte, mamičko, abych vám nejdřív políbil ručku." A uctivě, ba něžně jí políbil ruku. Dívka u okna se pobouřeně obrátila k tomu výjevu zády a povýšeně tázavý obličej panin náhle nabyl neobyčejně vlídného výrazu. "Dobrý den, posaďte se, pane Černomazove." "Karamazov, mamičko, Karamazov (jsme prostého původu prosím)," šeptl znova štábní kapitán. "Tak Karamazov nebo jak, ale u mne vždycky Černomazov. Posaďte se přece, proč vás zvedl ? On řekne, dáma nemůže na nohy. Já nohy mám, jenže mi otekly jako konve a sama jsem vyschla. Já bývala nějak tlustá, a teď jsem, jako bych cvrčky jídala." "Jsme prostého původu, prosím prostého původu," napověděl zas štábní kapitán. "Tatínku, ach tatínku!" promluvila najednou hrbatá dívka, která dosud mlčky seděla na své židli, a zakryla si oči kapesníkem. "Šašek!" utrhla se dívka u okna. "Vidíte, takové máme zprávy," ukázala mamička každou rukou na jednu dceru. "To je, jako když jdou oblaka. Oblaka přejdou a zas máme hudbu. Dřív, když jsme byli u vojska, chodilo k nám mnoho takových

hostů. Ale já to nechci srovnávat, pane milý. Kdo má koho rád, ať si ho má rád. Tenkrát přišla diákonova a povídá: ‚Alexandr Alexandrovu: je znamenitý člověk, ale Nastasja Petrovna, povídá, to je zplozenkyně pekla.' A já jí povídám: ‚No, to jak se kdo komu líbí, a ty jsi sama dobrá, ale do buřtů.' A ona zas: ‚Tebe musí člověk udržovat v poslušnosti.' - ‚I ty špikovačko černá,' povídám jí, ‚koho jsi tady přišla poučovat ?' A ona na to: ‚Ale já mám čistý dech, a ty nečistý.' - ‚Tak se zeptej,' odpovím jí, všech pánů důstojníků, jestli mám čistý dech nebo jaký!' A tolik mě to od té chvíle tíží na srdci, že tady onehdy sedím jako teď a koukám, přijel zrovna ten generál, co tu byl o velkonocích. Tak mu povídám: .Excelence, může jemná dáma pouštět do bytu čerstvý vzduch?' A on odpoví: ‚Ano, měla by se u vás otevřít vyhlídka nebo dveře, právě protože u vás není dost čerstvý vzduch.' A všichni takhle! Co mají s tím vzduchem ? Od mrtvých jde horší zápach. Já,' povídám, ‚váš vzduch nekazím, ale dám si ušít střevíce a půjdu pryč.' Lidičky, miláčkové, nedělejte předhůzky rodné matce! Nikolaji Iljiči, můj milý, já se ti znelíbila, ale já nikoho nemám než Iljušku, že přijde ze školy a má mě rád. Včera přinesl jablíčko. Odpusťte, lidičky, odpusťte, miláčkové, rodné matce, odpusťte mi, docela osamělé, a co že se vám zprotivil můj dech !"

A nebožačka se rozeštkala, slzy jí vytryskly v proudech, štábní kapitán k ní rychle přiskočil. Mamičko, mamičko, miláčku, přestaň plakat, přestaň! Nejsi osamělá. Všichni tě mají rádi, všichni tě zbožňují!" začal jí zas líbat obě ruce a něžně ji hladit obličej, pak vzal ubrousek a utíral jí s tváří slzy. Aljošovi připadalo, že se slzy zaleskly i v ji-ho očích. "Tak vidíte to? Slyšíte prosím?" obrátil se k němu štábní kapitán s jakousi zuřivostí a ukazoval na ubohou slabomyslnou. "Vidím a slyším," zamumlal Aljoša. "Tatínku, tatínku! Copak ty s ním opravdu... Nemluv s ním, tatínku!" zavolal najednou chlapec, nadzvedl se ve své postýlce a palčivým pohledem se díval na otce. "Už toho jednou nechtě, té šaškoviny a těch vašich hloupých komedií, které nikdy k ničemu nevedou!" docela se už dopálila ve svém koutě Barbora Nikolajevna, a dokonce si dupla. "Tentokrát se ráčíte rozčilovat docela spravedlivě, Barboro Nikolajevno, a bleskurychle vám vyhovím. Nasaďte si svou čepičku, Alexeji Fjodoroviči, já si také vezmu čepici a pojďme prosím. Potřebuji vám říci pár vážných slov, ale mimo tyto zdi. Ta dívka, co tu sedí, je má dcerka Nina Nikolajevna prosím, zapomněl jsem vás seznámit, je vtělený anděl boží, který sestoupil ke smrtelníkům dovedete-li to pochopit." "On se celý zrovna třese, jako by měl nějakou křeč," pokračovala pobouřeně Barbora Nikolajevna. "A ta, co na mne teď dupe a prve mě obvinila, že jsem šašek, taje také vtělený anděl boží a řekla mi to prosím právem. Tak pojďme, Alexeji Fjodoroviči, musíme to skoncovat prosím.." Vzal Aljošu za ruku a vyvedl ho ze světnice na ulici.

VII A na čerstvém vzduchu

"Tady je čerstvý vzduch, a v těch mých salónech je opravdu dusno, dokonce v každém smyslu. Můžeme se pomaloučku projít, pane. Váš zájem by mě prosím velmi těšil." "Já vám také chci říci něco důležitého," poznamenal Aljoša, "jenže nevím, jak začít."

"Jak bych nevěděl, že se mnou prosím chcete o něčem mluvit ? Bez nějakého důvodu byste se ke mně nikdy nepodíval. Ledaže byste skutečně přišel jen stěžovat si na chlapce, a to přece není pravděpodobné. A když mluvím o chlapci: tam jsem vám nemohl všechno říci, ale teď vám ten výjev prosím vylíčím. Víte, ten můj pimzlík byl ještě před týdnem hustší - mluvím prosím o své bradce, protože oni začali říkat mé bradce pimzlík, hlavně školáci prosím. No tak prosím váš bratr Dmitrij Fjodorovič mě tenkrát táhne za bradku, vytáhne mě z hospody na náměstí a tam jdou zrovna děti ze školy, mezi nimi Iljuša. Jak mě vidí v tom stavu, hned ke mně běží a křičí: ‚Tatínku, tatínku!' Chytá se mě, objímá mě, chce mě vysvobodit, křičí na mého nepřítele: ‚Pusťte ho, pusťte ho, to je můj tatínek, tatínek, odpusťte mu,' - ano, skutečně

křičí: ‚Odpusťte mu!' Taky ho ručkama chytá a líbá mu ruku, právě tu ruku. Pamatuju se, jaký měl v tu chvíli obličejík prosím, nezapomněl jsem to a nezapomenu prosím!" "Přísahám," zvolal Aljoša, "že bratr vám projeví nejhlubší a naprosto upřímné politování, i kdyby musel kleknout na tom náměstí. Donutím ho k tomu, jinak už není můj bratr!" "Aha, tak to je teprve v plánu. Nepochází to přímo od něho, nýbrž jen ze šlechetnosti vašeho vznětlivého srdce. To jste mi měl říci prosím. Ale je-li to tak, dovolte, abych vám ještě pověděl o vysoce rytířské důstojnické ušlechtilosti, kterou váš bratr tenkrát prosím projevil. To mě přestal táhnout za ten pimzlík, pustil mě prosím na svobodu a povídá: ‚Ty jsi důstojník a já jsem důstojník, můžeš-li si najít sekundanta, slušného člověka, pošli ho ke mně, dám ti zadostiučinění, i když jsi darebák!' To tedy řekl prosím. Opravdu rytířský duch! Odešli jsme tenkrát s Iljuškou a ten obrázek z dějin našeho rodu se mu navždycky vtiskl do paměti. Kdepak, my nemůžeme zůstávat šlechtici. Posuďte to sám, zrovna jste ráčil pobýt v mých salónech - a co jste prosím viděl ? Jsou tam prosím tři dámy, jedna nemůže na nohy a je pomatená, druhá nemůže na nohy a je hrbatá a třetí může na nohy, ale je zas až moc moudrá. Studuje, touží zpátky do Petrohradu, aby tam na březích Něvy prosazovala právo ruské ženy. O Iljušovi nemluvím, je mu teprve devět let a zůstal by sám jako kůl v plotě, protože kdybych umřel, co se s nimi se všemi stane ? Jen na to jediné se vás prosím ptám. A je-li to tak, když ho vyzvu na souboj a on mě třeba hned zabije, co potom? Co se s nimi stane ? Ještě horší bude, když mě nezabije, ale jenom zmrzačí: pracovat pak nemohu, ale hladový krk mi zůstane a kdo tedy ten můj hladový krk nakrmí a kdo prosím nakrmí ty ostatní ? Mám snad posílat Iljušu místo do školy každý den žebrat ? Tohle tedy pro mne prosím znamená vyzvat ho na souboj. Jsou to prosím hloupé řeči a nic jiného." "Bude vás prosit za odpuštění, pokloní se vám k zemi uprostřed náměstí!" s planoucím pohledem vzkřikl zas Aljoša. "Chtěl jsem na něho podat žalobu," pokračoval štábní kapitán, "ale podívejte se do našeho zákoníku, jaká náhrada mi prosím přísluší od pachatele za osobní urážku ? A tu mě ještě najednou zavolá Agrafena Alexandrovna, Grušeňka jí říkají, a spustí křik: Jen se opovaž! Jestli na něho podáš žalobu, já to nalíčím tak, že vyjde veřejně najevo, že ti nabil právě za ty tvoje švindly, a soud si pak vypůjčí tebe.' A Bůh to ví, od koho ty švindly vyšly a na čí rozkaz jsem při nich prosím pomáhal jako bezvýznamný človíček - copak mi to neporučila ona sama a Fjodor Pavlovič ? ‚A mimo to,' dodává ještě, ‚navždycky tě vyženu a víckrát u mne nic nevyděláš. Taky řeknu svému kupcovi (ona tomu starému říká můj kupec) a ten tě taky vyžene.' Tak si říkám, když mě vyhodí i kupec, co si počnu, u koho si něco vydělám ? Mně totiž zbyli už jen oni dva, protože váš tatínek Fjodor Pavlovič nejenže mě prosím z jistého jiného důvodu přestal zaměstnávat, ale chce proti mně ještě použít listin, které jsem mu podepsal, a pohnat mě k soudu. Pro tohle všechno jsem toho prosím nechal a náš útulek jste prosím viděl. A teď mi dovolte otázku: kousl vás chlapec moc do toho prstíku, tedy Iljuša ? V našich salónech jsem se před ním nechtěl o té věci šířit." "Ano, hodně. Byl taky hodně rozčilen. Pomstil se mi za vás, protože jsem Karamazov, teď je mi to jasné. Ale kdybyste viděl, jak po sobě s těmi školáky házeli kamením! To je velmi nebezpečné, mohli by ho zabít, jsou to hloupé děti. Kámen letí a může rozbít hlavu." "Taky už ho jeden trefil prosím, ne sice do hlavy, ale do prsou, nad srdce, dnes ho trefili kamenem, má tam prosím modřinu, přišel, pláče, naříká si a teď se rozstonal." "A víte, on na ně na všechny sám útočí. Je kvůli vám rozhořčen, říkají, že prý nějakého chlapce, Krasotkina, bodl perořízkem do boku." "I o tom jsem slyšel, je to prosím nebezpečné. Krasotkin je zdejší státní úředník, ještě z toho mohou být mrzutosti." "Radil bych vám," se zápalem pokračoval Aljoša, "abyste ho nějaký čas vůbec neposílal do školy, dokud se neuklidní a ten hněv ho nepřejde." "Hněv prosím!" navázal štábní kapitán. "Skutečně hněv. Malý tvoreček, ale velký hněv. Vy to všechno nevíte. Dovolte, abych vám to zvlášť vysvětlil. Věc je ta, že po té události na něho všichni spolužáci začali pokřikovat pimzlík. Děti ve škole jsou nelítostná banda. Jednotlivě hotoví andělé, ale pohromadě, hlavně ve školách, velmi často nelítostní. Začali ho popichovat a v Iljušovi se vzbouřila ušlechtilá

bojovnost. Obyčejný chlapec se slabší povahou by se poddal a za otce by se styděl, ale tenhle se pro otce postavil sám proti všem. Pro svého otce a pro pravdu prosím, pro spravedlnost. Protože co tenkrát vytrpěl, když vašemu bratrovi líbal ruku a volal na něho: ‚Odpusťte tatínkovi, odpusťte tatínkovi,' to ví jenom sám Bůh a já. Takhle naše děti - prosím ne vaše, nýbrž naše, děti opovrhovaných, ale šlechtických chudáků, už v devíti letech poznávají, co je na světě spravedlnost. Kdepak bohatí! Ti za celý život takovou hlubinu neprozkoumají, ale můj Iljuša v tu chvilku na náměstí, když mu líbal ruku, v tu chvilku si prosím osvojil všechno, co znamená spravedlnost. Ta pravda do něho prosím pronikla a navždycky ho ubila!" náruživě a zas jako nepříčetně vybuchl kapitán a uhodil pravou pěstí do levé dlaně, jako by chtěl názorně ukázat, jak "pravda" ubila jeho Iljušu. "Toho dne prosím dostal horečku a celou noc blouznil. Celý ten den se mnou málo mluvil, spíš pořád mlčel, jenom jsem si všiml, že se na mne z kouta dívá a dívá, i když se pořád obrací k oknu a dělá, že se učí. Já dobře viděl, že učení v hlavě nemá. Den potom jsem se prosím opil a na mnoho se nepamatuji. Jsem hříšný člověk, bylo to ze zármutku prosím. Mamička se taky tenkrát dala do pláče - já mám mamičku prosím moc rád - tak jsem si ze zármutku dal za poslední groše do nosu. Nepohrdejte mnou proto, pane, u nás v Rusku jsou pijáci právě ti nejhodnější. Nejhodnější lidé u nás taky nejvíc pijí. Ležím tedy a o Iljuškovi jsem si z toho dne moc nezapamatoval, ale právě ten den se mu kluci ve škole od rána pošklebovali. Pimzlík! křičeli na něho, ‚tvého otce táhli za pimzlík z hospody a tys utíkal vedle něho a prosil za odpuštění!' Třetí den přišel zase ze školy a koukám - hrozně se změnil, je tak bledý. ‚Co je ti ?' ptám se ho. Mlčí. No jaképak mluvení v našich salónech, mamička a dívky se hned zúčastní. Ostatně dívky už všechno věděly, dokonce hned od prvního dne. Barbora Nikolajevna taky už bručela: ‚Blázni, tatrmani, copak s vámi se může stát něco rozumného ?' Tak jí povídám: ‚Zajisté, Barboro Nikolajevno, copak s námi se může stát něco rozumného ?' Tím jsem to měl na chvíli odbyto. K večeru jsem vzal chlapce na procházku. Musím vám totiž říci, že jsme spolu i předtím každý večer chodili na procházku a zrovna tou cestou, jak teď jdeme my - od našich vrátek až k tamtomu velikánskému kamenu, co tam leží samotinký u cesty při plotu. Začíná tam městská pastvina a je to prosím opuštěný krásný kout. Jdeme tam s Iljušou, vedu ho jako obyčejně za ruku. Ručku má malinkou, prstíky tenounké a studené, vždyť on je špatný na prsa. ‚Tatínku,' začne, ‚tatínku!' - ‚Copak?' povídám a vidím, že se mu očka jen blýskají. ‚Tatínku, jak on ti to tenkrát udělal, tatínku!' - Jakáž pomoc, Iljušo,' povídám. ‚Nesmiřuj se s ním, tatínku, nesmiřuj se s ním. Kluci říkají, že ti za to dal deset rublů.' - ‚Ne, Iljušo,' povídám mu, ‚já od něho teď za nic žádné peníze nepřijmu.' A on vám se celý zatřese, popadne mě oběma ručkama za ruku a zas ji líbá. ‚Tatínku,' říká, ‚tatínku, vyzvi ho na souboj, ve škole se mi smějí, že jsi zbabělec, že ho nevyzveš na souboj, ale přijmeš od něho deset rublů.' - ‚Na souboj ho vyzvat nemohu,' odpovím a vyložím mu stručně všechno, co jsem vám o té věci před chvílí říkal. Vyslechne mě a povídá: ‚Tatínku, přece jen se s ním nesmiřuj. Až vyrostu, vyzvu ho na souboj já a zabiju ho!' Očka mu jen svítí a blýskají. No, přece jsem jeho otec, tak mu o tom musím něco rozumného říci. ‚Zabít je hřích,' povídám mu, ‚i při souboji.' A on tedy na to: ‚Tatínku, já ho povalím na zem, až budu velký, a vyrazím mu z ruky šavli svou šavlí, vrhnu se na něho, napřáhnu na něho šavli a řeknu: teď bych tě mohl zabít, ale odpouštím ti, abys věděl!' Vidíte, pane, k čemu se ta jeho hlavička za ty dva dny dopracovala! Jistě přemýšlel ve dne v noci právě o té pomstě se šavlí a v noci o tom asi blouznil. Jenže začal chodit ze školy zle zbitý, dozvěděl jsem se to všechno předevčírem a máte prosím pravdu, už ho nebudu do školy posílat. Slyšel jsem, že stojí sám proti celé třídě, že všechny vyzývá, roztrpčil se, srdce má plné hořkosti - dostal jsem o něho strach. A jdeme vám zas na procházku. ‚Tatínku,' ptá se, ‚vid, že bohatí lidé jsou na světě nejsilnější ?' - ‚Ano, Iljušo,' povídám, ‚nikdo na světě není silnější než bohatý člověk.' - .Tatínku,' povídá, ‚já zbohatnu, budu důstojníkem a každého porazím, car mě odmění, potom přijedu a nikdo se už neopováží.' Pak chvíli mlčí, ale pusou mu to pořád stejně poškubává. ‚Tatínku,' povídá zas, ‚to naše město je tak ošklivé!' - ‚Ano,

Iljuško,' povídám, ‚moc pěkné to naše město není.' - .Tatínku, přestěhujeme se do jiného města, do lepšího města, kde o nás ani nevědí.' - .Přestěhujeme se,' přisvědčuji, .přestěhujeme se, Iljušo, jen musím našetřit nějaké peníze.' Byl jsem rád, že ho mohu odvést od chmurných myšlenek, začali jsme spolu snít, jak se budeme stěhovat do jiného města, koupíme si koníka a vozík. Mamičku a sestry do něho posadíme, přikryjeme je a my půjdeme po straně. Občas vysadím i jeho a sám půjdu, protože svého koníka musíme přece šetřit, všichni se vézt nemůžeme, a tak se dáme na cestu. Byl tím celý nadšený, hlavně že budeme mít svého koníka a on ho bude sám řídit. To víte, ruský chlapec se tak už narodí s myšlenkou na koníka. Takhle jsme si povídali dlouho, myslím si, zaplať pánbůh, rozptýlil jsem ho a potěšil. To bylo předevčírem večer, ale včera večer už to vypadalo jinak. Šel zas ráno do školy a vrátil se skleslý, hrozně skleslý. Večer jsem ho vzal za ruku, Šli jsme na procházku, mlčí, nemluví. Začalo tenkrát foukat, slunce se schovalo, zavanulo podzimem, taky se už smrákalo - jdeme a oběma je nám smutno. ‚No, chlapče,' povídám, jakpak my se budeme chystat na tu cestu ?' Myslím, že se zas vrátíme k té včerejší rozmluvě. Mlčí. Jenom cítím, že jeho prstíky sebou v mé ruce trhly. Eh, říkám si, je zle, zas něco nového. Dojdeme jako teď až k tomu kameni, já si na ten kámen sednu. A nebe je vám samý drak, kdekdo pouští draka. Je jich vidět asi třicet, jen to hučí a fičí. Vždyť je na ně sezóna prosím. ‚Podívej se, Iljušo,' povídám, byl by čas, abychom si taky pustili tvého loňského draka. Spravím ho, kdepak ho máš asi schovaného ?' Mlčí můj chlapec, dívá se stranou, stojí ke mně bokem. A vtom zasvištěl vítr, zvedl se písek. Chlapec se ke mně najednou vrhl, objal mě ručkama kolem krku, přitiskl se ke mně. Víte, když jsou děti mlčenlivé a hrdé a dlouho přemáhají pláč a když si pak slzy při velkém zármutku přece prorazí cestu, pak ty slzy prosím netečou, ale vystříknou prosím jako vodotrysk. Takovými teplými proudy mi naráz zmáčel celý obličej. Rozeštkal se jako v křeči, chvěl se, tiskne mě k sobě, jak tam sedím na kameni. ‚Tatínečku,' vykřikuje, ‚můj milý tatínku, jak tě ponížil!' Tu jsem zavzlykal i já, seděli jsme tam objati a otřásali se vzlyky. ‚Tatínečku,' říká mi, .tatínečku!' - .Iljuško,' říkám mu, Jljušečko!' Nikdo nás tenkrát neviděl, jen sám Bůh, snad mi to prosím zapíše do konduity. Poděkujte svému bratříčkovi, Alexeji Fjodoroviči. Nene, já svému chlapci pro vaše uspokojení prosím nenařežu!" Skončil zas tím zlým a bláznivým výbuchem. Aljoša přesto vycítil, že mu už důvěřuje, že s někým jiným by se ten člověk tak nerozhovořil a nesvěřil by jinému, co právě svěřil jemu. Aljošu, jehož srdce přetékalo pláčem, to povzbudilo. "Ach, jak rád bych se s vaším chlapcem smířil!" zvolal. "Kdybyste to mohl zařídit." "Zajisté prosím," zabručel štábní kapitán. "Ale teď vyslechněte něco jiného, něco docela jiného!" zvolal zas Aljoša. "Mám vám něco vyřídit. Právě ten můj bratr Dmitrij urazil také svou snoubenku, ušlechtilou dívku, o které jste snad slyšel. Smím vám povědět o urážce, která se jí stala, a dokonce to musím udělat, protože když se ta dívka dozvěděla o bezpráví spáchaném na vás a o celé vaší nešťastné situaci, uložila mi teď před chvílí, abych vám od ní odevzdal tuhle výpomoc, ale jen od ní, ne od Dmitrije, který ji opustil. Od něho naprosto ne, ani ode mne, ani od nikoho jiného, jenom od ní samotné! Prosí vás snažně, abyste její pomoc přijal. oběma vám ublížil tentýž člověk. Taky si na vás vzpomněla, teprve když od něho utrpěla stejnou urážku jako vy, to jest stejně krutou! Přichází tedy jako sestra k bratrovi v neštěstí. Uložila mi hlavně, abych vás přemluvil, abyste od ní těch dvě stě rublů přijal jako od sestry. Nikdo se to nedozví, nemohou z toho být žádné nepravdivé klepy. Zde je těch dvě stě rublů a přísahám - musíte je přijmout, jinak jinak potom všichni lidé by si byli nepřáteli! Ale mezi lidmi jsou přece i bratři. Vy máte ušlechtilou duši, vy to musíte pochopit, musíte!" A Aljoša mu podal dvě pěkně nové, duhově zbarvené storublové bankovky. Stáli oba v té chvíli právě u velkého kamene, u plotu, a nablízku nikdo nebyl. Bankovky patrně zapůsobily na kapitána otřásajícím dojmem. Trhl sebou, ale nejdřív jakoby jen údivem, protože nic takového mu ani nenapadlo, takový vývoj jejich rozmluvy vůbec nečekal. Ani ve snu nedoufal, že mu někdo vypomůže, tím méně tak značnou částkou. Vzal bankovky a asi minutu skoro nemohl odpovědět. V jeho výrazu se mihlo něco docela

nového. "To je prosím pro mne, pro mne, tolik peněz, dvě stě rublů! Pro panička! Vždyť já už čtyři roky tolik peněz neviděl, pane bože! A říká, že jako sestra a opravdu je to tak, opravdu ?" "Přísahám, že všechno, co jsem vám řekl, je pravda!" zvolal Aljoša. Štábní kapitán se začervenal. "Poslechněte, můj milý, poslechněte prosím. Když to přijmu, nebudu darebák ? Nebudu ve vašich očích, Alexeji Fjodoroviči, darebák, ne ? Nene, Alexeji Fjodoroviči, vyslechněte mě, vyslechněte," chvátal, dotýkaje se Aljoši znova a znova oběma rukama, "vy mě tady přemlouváte, abych přijal, protože mi to posílá ‚sestra', ale uvnitř, v duchu - nepocítíte ke mně pohrdání, když to prosím přijmu, co ?" "Ach ne, ne! Přísahám při své spáse, že ne! A nikdo se to nikdy nedozví kromě mne, vás, jí a ještě jedné dámy, její velké přítelkyně." "Copak dáma! Poslyšte, Alexeji Fjodoroviči, vyslechněte mě, teď už, přišla prosím taková chvíle, že mě musíte vyslechnout, poněvadž vy si ani nedovedete představit, co pro mne těch dvě stě rublů může znamenat," pokračoval nebožák, upadaje ponenáhlu do jakéhosi zmateného výstředního nadšení. Byl celý popletený a mluvil přitom neobyčejně chvatně a překotně, jako by měl strach, že mu nebude dovoleno všechno vypovědět. "Nehledě k tomu, že je to prosím poctivě nabyto od tak úctyhodné a ctnostné .sestry', víte vy prosím, že teď mohu trochu léčit mamičku a Ninu, toho mého hrbaťoučkého anděla ? Byl u mne z dobroty srdce doktor Gercenštube, vyšetřoval je obě celou hodinu. Povídal: ‚Vůbec tomu nerozumím,' ale předepsal mamičce minerální vodu, ve zdejší lékárně ji mají, a ta by jí jistě ulevila. Taky jí předepsal koupele na nohy s nějakými léky. Minerální voda stojí třicet kopejek a musela by vypít snad čtyřicet lahví. Tak jsem ten recept strčil na polici pod ikony a pořád tam leží, A Ninočce předepsal horké koupele s nějakým roztokem každý den ráno a večer, ale jakpak my máme prosím dát v našich salónech dohromady takové léčení bez služebné, bez pomoci, bez vany a bez vody ? Ninočka je totiž plná revmatismu, to jsem vám ještě neřekl. V noci ji bolívá celá pravá strana, hrozně zkusí, ale věřil byste, ten anděl se přemáhá, nesténá, aby nás nerušila a nebudila. Jíme ledajak, co se zrovna sežene, a ona vám si vezme ten nejhorší kousek, zrovna tak pro psa. ‚Nestojím ani za ten kousek, ubírám vám, jsem vám na obtíž,' to chce říci její andělský pohled. Sloužíme jí a ji to trápí: .Nestojím za to, jsem neužitečný mrzák, k ničemu dobrá,' - a zatím, jakpak by prosím nebyla užitečná, když nás všechny zachraňuje svou andělskou dobrotou. Bez ní, bez jejího tichého slova by u nás bylo peklo! Obměkčila i Barboru. Neodsuzujte ani Barboru Nikolajevnu, také je to anděl, také se jí ublížilo. Přijela k nám v létě a měla šestnáct rublů, vydělala si je hodinami a dala si je stranou na zpáteční cestu, aby se mohla v září, tedy zrovna teď, vrátit do Petrohradu. Ale my ty její peníze vzali a utratili jsme je na živobytí, takže teď nemá na cestu, tak je to prosím. A ani nemůže odjet, protože na nás pracuje jako v robotárně, vždyť my ji zapřáhli jak tu kobylu, o všechny se stará, spravuje, pere, uklízí, ukládá mamičku do postele. A mamička zlobí, mamička je plačtivá, mamička je prosím šílená! Ale teď si mohu s těmi dvěma sty najmout služku, chápete to, Alexeji Fjodoroviči, mohu koupit léky pro ty drahé bytosti, studentku vypravím prosím do Petrohradu, koupím prosím hovězí, mohu je prosím slušně živit! Bože můj, vždyť to je jako sen!" Aljoša byl nesmírně potěšen, že způsobil tolik štěstí a že je nebožák ochoten dobrodiní přijmout. "Počkejte, Alexeji Fjodoroviči, počkejte," napadlo najednou štábního kapitána zas ještě něco nového a znova drmolivě spustil: "Jestlipak víte, že my s Iljušou teď možná opravdu uskutečníme svůj sen a koupíme si koníka a krytý vozík. Vraného koníka, Iljuša prosil, aby to byl rozhodně vraník, a dáme se na cestu, jak jsme si to předevčírem malovali. Já mám prosím v K-ské gubernii známého advokáta, je to můj přítel z dětství, a jeden spolehlivý člověk mi od něho vyřídil, že jestli přijedu, dá mi prý ve své kanceláři místo vedoucího, no kdopak ví, snad to udělá. Tak usadil bych mamičku, usadil bych Ninočku, Iljuša by seděl vpředu a řídil, já bych šel pěkně pěšourem a všechny bych prosím svezl. Bože můj, kdybych tady tak vymohl jeden ztracený dloužek, bylo by to možná dost i na tohle!" "Bude to dost, bude!" zvolal Aljoša. "Kateřina Ivanovna vám ještě pošle, kolik chcete, a víte, já mám taky peníze, vezměte si, kolik potřebujete, jako od bratra, jako od

přítele, potom mi to vrátíte. (Vy zbohatnete, zbohatnete!) A víte, na něco lepšího nemůžete nikdy ani přijít, než je to přestěhování do jiné gubernie! V tom je vaše záchrana, hlavně pro vašeho chlapce, a měl byste to udělat co nejdřív, ještě před zimou, než budou mrazy, a napsal byste nám odtamtud a zůstali bychom bratry. Ne, to není sen!" Div ho neobjal, takovou měl radost. Ale když na něho pohledl, najednou se zarazil. Štábní kapitán stál s napjatým krkem a vyšpulenými rty, byl bledý, tvářil se nepříčetně a pohyboval rty, jako by chtěl něco vyslovit; slyšet nebylo nic, ale pořád pohyboval rty. Bylo to nějak divné. "Co je vám?" trhl sebou náhle Aljoša. "Alexeji Fjodoroviči já vy" blábolivě mumlal kapitán, dívaje se na něho podivným, divokým a utkvělým pohledem s výrazem zoufalého odhodlání. Zároveň se jeho rty jakoby usmívaly. "Já prosím vy prosím. Já bych vám teď ukázal takové malé kouzlo, chcete ?" zašeptal najednou pevně a rychle už bez blábolení. "Jaké kouzlo ?" "Kouzlo, takový hokuspokus," stále šeptal kapitán. Ústa se mu zkřivila na levou stranu, levé oko přimhouřil a pořád se upřeně díval na Aljošu, jako by se nemohl odtrhnout. "Ale co je vám, jaké kouzlo ?" křikl Aljoša, už docela polekán. "Takovéhle, podívejte se!" zapištěl náhle štábní kapitán. Ukázal mu obě duhově zbarvené bankovky, které po celou dobu rozmluvy držel za růžek mezi palcem a ukazovákem, najednou je zuřivě popadl, smačkal je a pevně stiskl v pěsti pravé ruky.

"Vidíte prosím, vidíte ?" pištěl na Aljošu, bledý a rozvzteklený, pak najednou zvedl pěst do výšky a vší silou hodil obě smačkané bankovky na písek. "Vidíte prosím?" zapištěl zas a prstem na ně ukázal, "tak se prosím podívejte!" Zvedl pravou nohu a s divokým vztekem po nich začal podpatkem dupat. Při každém dupnutí vykřikoval, až ztrácel dech: "Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze!" Najednou odskočil dozadu a vzpřímil se před Aljošou. Celé jeho vzezření vyjadřovalo nepopsatelnou hrdost.

"Řekněte těm, kdo vás poslali, že pimzlík svou čest prosím neprodává!" zvolal s vysoko vztyčenou rukou. Pak se rychle obrátil a dal do běhu; ale neuběhl ani pět kroků, obrátil se zpátky a Aljošovi zamával. Když potom znova uběhl asi pět kroků, ještě jednou se obrátil, už naposledy, tentokrát bez pokřiveného smíchu a naopak s obličejem celým zrůzněným v pláči. Vzlykavým, selhávajícím, zajíkavým hlasem rychle vyrazil: "A co bych řekl svému chlapci, kdybych od vás vzal peníze za naši hanbu ?" Pak utíkal dál a už se neobrátil. Aljoša se za ním díval s nevýslovným smutkem. Jak chápal, že ten člověk do nejposlednější chvilky sám nevěděl, že bankovky smačká a zahodí! Ted běžel a ani jednou se neohlédl. Aljoša věděl, že se neohlédne. Utíkat za ním a volat ho nechtěl, věděl proč. Když štábní kapitán zmizel z dohledu, Aljoša obě bankovky zvedl. Byly jen hodně pomačkány a na plocho vtlačeny do písku, ale zůstaly nepoškozeny, a když je Aljoša rozbaloval a uhlazoval, dokonce zalupaly jako nové. Uhladil je, složil a strčil do kapsy. Pak šel podat Kateřině Ivanovně zprávu o výsledku poslání, které mu svěřila.

KNIHA PÁTÁ PRO A PROTI

I Zásnuby

Paní Chochlakovová byla zas první, kdo Aljošu uviděl. Spěchala, protože se stalo něco vážného: hysterický záchvat Kateřiny Ivanovny skončil mdlobou, pak na ni padla "hrozná, strašlivá slabost, ulehla, obrátila oči v sloup a přišlo blouznění. Ted má horečku, poslaly jsme pro Gercenštuba, poslaly jsme pro tety. Tety už jsou zde, Gercenštube ještě ne. Všichni sedí v jejím pokoji a čekají. Co z toho jen bude, je v bezvědomí. Jen aby to nebyla hlavnička!" Paní Chochlakovová se zdála vážně polekána a ke každému slovu dodávala: "To už je vážné,

vážné!" jako by všechno, co se s ní dělo dřív, vážné nebylo. Aljoša ji vyslechl s bolestí. Pokusil se jí vylíčit své příhody, ale přerušila ho hned při prvních slovech. Neměla čas, požádala ho, aby poseděl u Lise a tam na ni počkal. "Nejmilejší Alexeji Fjodoroviči," pošeptala mu skoro do ucha, "Lise mě před chvílí podivně překvapila, ale i dojala, a proto jí v srdci všechno odpouštím. Pomyslete si, sotva jste odešel, najednou začala upřímně litovat, že prý se vám včera a dnes posmívala. Ale vždyť se vám neposmívala, jenom žertovala. A tak vážně toho litovala, div neplakala, až jsem se podivila. Dřív nikdy vážně nelitovala, když se mi posmívala; vždycky jenom v žertu. A víte, posmívá se mi každou chvilku. Ale teď to bere vážně, teď je všechno vážné. Velice jí záleží na vašem mínění, Alexeji Fjodoroviči, a můžete-li, nehněvejte se na ni a nebuďte uražen. Já sama ji také pořád jenom šetřím, protože je to taková chytrá hlavička - věřil byste tomu? Říkala mi teď, že jste byl přítelem jejího dětství, ‚nejvýznamnějším přítelem jejího dětství', pomyslete si, nejvýznamnějším, a co já ? Má v těch věcech velice hluboké city, ba i vzpomínky a hlavně tyhle věty a slovíčka, taková docela nečekaná slovíčka, že člověk nic takového nečeká a najednou to tu je. Nedávno to bylo ku příkladu o sosně. V jejím raném dětství jsme měli na zahradě sosnu a snad je tam i teď, takže minulý čas je zbytečný. Sosny nejsou lidé, nemění se tak rychle, Alexeji Fjodoroviči. Tak ona řekla: .Maminko, pamatuju se na tu sosnu jak ve snu,' tedy ‚sosnu jak ve snu', jenže ona to přivedla nějak jinak, protože je to popletené a sosna je hloupé slovo, ale tolik mi o tom napovídala a bylo to tak originální, že si to rozhodně netroufám opakovat. Taky jsem všechno zapomněla. Tak na shledanou, jsem velice rozechvěna a asi zešílím. Ach Alexeji Fjodoroviči, já už dvakrát v životě šílela a byla jsem v léčení. Jděte k Lise a potěšte ji, jak vy to vždycky tak krásně dovedete. Lise!" přistoupila k jejím dveřím a zavolala na ni, "tady ti vedu Alexeje Fjodoroviče, kterého jsi tolik urazila. Vůbec se nezlobí, ujišťuji tě, naopak se diví, že sis to mohla myslet." "Merci, maman, pojďte dál, Alexeji Fjodoroviči." Aljoša vešel. Lise se dívala nějak rozpačitě a najednou se celá začervenala. Zřejmě se pro něco styděla, a jak to při tom. vždycky bývá honem se rozhovořila o něčem docela jiném, jako by ji v tu chvíli pravě to jedině zajímalo. „Maminka mi před chvílí povídala celou tu historii o těch dvou stech rublech, co jste nesl tomu chudákovi důstojníkovi a celou tu hroznou věc, jak mu ublížili, a víte, maminka sice mluví strašně popleteně pořád přeskakuje, ale plakala jsem, když jsem to slyšela. Jak to tedy je, odevzdal jste ty peníze a co teď ten nešťastník?" „To je to právě, že jsem je neodevzdal a je to celá historie," odpověděl Aljoša. I on se choval, jako by měl největší starost jen s tím, že neodevzdal peníze, ale Lise si dobře všimla, že také on se dívá stranou a zřejmě se snaží mluvit o "něčem jiném". Aljoša si sedl ke stolu a dal se do vyprávění. Hned po prvních slovech ho všechna rozpačitost přešla a upoutal také zájem Lise. Mluvil pod vlivem hlubokého citu a nedávného silného dojmu, takže se mu dařilo vyprávět dobře a přesvědčivě. Už dřív, ještě za jejího dětství v Moskvě, chodíval rád k Lise a vyprávěl jí, co právě zažil, co přečetl nebo nač se pamatoval ze svých dětských let. Někdy se společně pouštěli do snění a vymýšleli celé povídky, ale ponejvíc veselé a směšné. Ted jim bylo, jako by se oba najednou přenesli do moskevské doby před dvěma lety. Dívku jeho vyprávění velmi dojalo. S vřelým citem jí vylíčil "Iljušečku". Když podrobně popsal ten výjev, jak nešťastník dupal po penězích, Lise spráskla ruce a v nezvládnutelném pohnutí zvolala: "Tak vy jste peníze neodevzdal a nechal jste ho utéct! Bože můj, že jste za ním neběžel a nedohnal ho." "Ne, Lise, takhle je to lepší, že jsem za ním neběžel," řekl Aljoša a starostlivě se prošel po pokoji. "Jak.to, lepší, proč lepší? Ted' jsou bez chleba a umřou hladem!" "Neumřou, protože těch dvě stě rublů je přece nemine. Zítra je stejně přijme. Zítra už jistě," promluvil Aljoša, zamyšleně přecházeje. "Víte, Lise," pokračoval a náhle se před ní zastavil, "já při tom udělal jednu chybu, ale i ta chyba povede k dobrému." "Jakou chybu a proč povede k dobrému ?" "Inu, protože je to bojácný člověk a slabá povaha. Je takový uštvaný a má dobré srdce. Pořád teď přemýšlím, co ho tak urazilo, poněvadž, ujišťuji vás, až do poslední chvíle nevěděl, že ty peníze rozdupe. A tak mi připadá, že ho urazilo dost věcí a v jeho situaci to ani nemohlo být

jinak. Předně ho mrzelo už to, že mi ukázal, jak velkou radost má z těch peněz, a nezatajil to přede mnou. Kdyby se zaradoval, ale ne příliš, a neprojevil to, kdyby byl dělal drahoty a komedie, jako to dělávají jiní, když přijímají peníze, nu, pak by to snad byl ode mne vzal. Ale on se zaradoval příliš upřímně, a tím se pak cítil ponížen. Ach Lise, je to poctivý, hodný člověk, a to právě bývá v takových věcech hotové neštěstí! Celou tu dobu, co mluvil, měl takový slabý, zlomený hlas a mluvil tak hrozně rychle, pořád se tak nějak pochichtával nebo snad plakal na mou pravdu plakal, v takovém byl nadšení a mluvil o svých dcerách a o zaměstnání, které dostane v jiném městě. A sotva si takhle vylil srdce, najednou se zastyděl, že přede mnou odhalil celé své nitro. A proto mě hned začal nenávidět. Patří k hrozně stydlivým chudákům. Nejvíc se cítil zahanben tím, že mě příliš rychle uznal za přítele a tak brzy se mi vzdal; nejdřív se na mne sápal, lekal mě, a najednou, když uviděl peníze, hned mě objímal. On mě totiž objímal, pořád se mě dotýkal rukama. Právě tímhle způsobem musel pocítit všechno to ponížení, a tu jsem zrovna udělal tu chybu, velmi vážnou chybu. Najednou mi to nedalo a řekl jsem mu, že nebude-li mít dost peněz na stěhování do jiného města, dostane ještě a že i já sám mu dám ze svých peněz, kolik bude chtít. A to ho právě zarazilo. Jak to, že i já se do toho hrnu, pomáhat mu ? Víte, Lise, pro uraženého člověka je hrozně tíživé, když se na něho kdekdo začne dívat jako jeho dobrodinec. Slyšel jsem to; řekl mi to starec. Nevím, jak to vyjádřit, ale sám jsem to často viděl. Ostatně i já cítím zrovna tak. Nejhorší je to, že ačkoliv do poslední chvíle nevěděl, že bankovky rozdupe, přece jen to trochu tušil, to tedy jistě. A že to tušil, právě proto bylo jeho nadšení tak nespoutané. Ale třebas je to všechno tak zlé, přece to povede k dobrému. Myslím dokonce, že k nejlepšímu, takže by to lepší ani nemohlo být." "Jak to, že by to lepší ani nemohlo být, proč ?" zvolala Lise. Dívala se na něho velmi udiveně. "Proto, Lise, že kdyby nebyl ty peníze rozdupal, ale přijal, přišel by pak domů a /a nějakou hodinku by se rozplakal nad svým ponížením. To by se jistě bylo stalo. Rozplakal by se, puk by ke mně přišel třeba zítra za svítání, ty bankovky by mi možná hodil pod nohy a podupal by je, jako to udělal dnes. Takhle odešel náramně hrdě a vítězně, i když ví, že se ‚zničil'. A teď tedy není nic lehčího než přimět ho, aby hned zítra ty dvě storublovky přijal, protože svou čest už obhájil tím, že je odhodil a zadupal. Přece nemohl vědět, když po nich dupal, že mu je zítra zas přinesu. A přitom peníze hrozně naléhavě potřebuje. Teď je sice hrdý, ale přece bude dnes myslet na to, o jakou pomoc přišel. V noci bude přemýšlet ještě víc, bude se inu o tom zdát a zítra ráno bude možná ochoten rozběhnout se ke mně a prosit za odpuštění. A vtom já právě přijdu a řeknu mu: Jste hrdý a dokázal jste to. Ale teď ty peníze přijměte a odpusťte nám.' A v té chvíli on je přijme!" Slova: "A v té chvíli on je přijme!" pronesl Aljoša v radostném nadšení. Lise zatleskala. "Ach ano, to je pravda, ach ano, teď to najednou úplně chápu! Jak to jen všechno víte, Aljošo ? Jste tak mladý a už víte, co mají lidé v srdci. Nikdy bych na to nepřišla." "Hlavně ho teď musíme přesvědčit, že ho všichni stavíme sobě na roven, i když od nás dostane peníze, a že se na něho nedíváme svrchu, ale spíš dovrchu." ‚Spíš dovrchu' je roztomilé, Alexeji Fjodoroviči, ale jen mluvte, mluvte!" "Ano, nesprávně jsem se vyjádřil neříká se, že se na někoho díváme dovrchu ale to nevadí, protože." "Nevadí to, nevadí, ovšem že to nevadí! Odpusťte, Aljošo, můj drahý. Víte, já jsem si vás dosud skoro ani neváţila vlastně vážila, ale jenom jako sobě rovného, a teď si vás budu vážit dovrchu. Můj drahý, nehněvejte se, že vtipkuji," dodala hned s vřelým citem. "Jsem k smíchu a malinká, ale vy, vy. Poslechněte, Alexeji Fjodoroviči, není v celé té naší úvaze, vlastně ve vaší úvaze... ne, přece radši v naší... není v tom pohrdání k němu, k tomu ubožákovi, když takhle rozebíráme jeho duši, jakoby zvysoka, co ? Když s takovou jistotou teď tvrdíme, že ty peníze přijme ?" "Ne, Lise, pohrdání v tom není," pevně odpověděl, jako by byl na tu otázku již připraven. "Cestou k vám jsem o tom už přemýšlel. Uznejte, jaképak pohrdání, když jsme sami zrovna jako on, když jsou všichni jako on. My jsme totiž opravdu stejní, a ne lepší. A kdybychom byli i lepší, na jeho místě bychom byli přece jen zase stejní... Nevím, jak vy, Lise, ale já o sobě myslím, že jsem v mnoha věcech povrchní. Ale on není

povrchní, je velmi jemnocitný... Ne, Lise, není tu ani trochu pohrdání k němu! Víte, Lise, můj starec jednou řekl, že o lidi se vůbec musí pečovat jako o děti a někteří se musí ošetřovat jako nemocní v nemocnicích." "Ach Alexeji Fjodoroviči, můj drahý, co kdybychom spolu ošetřovali lidi jako nemocné!" "Jsem pro to, Lise, jenže nejsem ještě vnitřně docela připraven; jsem někdy příliš netrpělivý a jindy zas nemám správný postřeh. Zato u vás je to něco jiného." "Ach, tomu nevěřím! Alexeji Fjodoroviči, jsem tak šťastná!" "Jsem rád, že to říkáte, Lise." "Alexeji Fjodoroviči, jste opravdu hodný člověk, ale někdy jakoby pedant, jenže kdo se podívá lépe, vidí, že vůbec nejste pedant. Jděte se kouknout za dveře, use otevřte a přesvědčte se, neposlouchá-li matinka," nervosně a chvatně zašeptala. Aljoša šel, pootevřel a ohlásil, že nikdo neposlouchá. "Pojďte sem, Alexeji Fjodoroviči," pokračovala Lise a pořád víc se červenala. "Dejte mi ruku, tak. Poslouchejte,musím vám něco říci, je to velké přiznání. Včerejší dopis jsem vám nenapsala žertem, ale vážně." A zakryla si rukou oči. Bylo vidět, že se pro své přiznání velmi stydí. Najednou uchopila jeho ruku a náruživě ji třikrát políbila. "Ach Lise, to je tedy znamenité!" radostně zvolal Aljoša. "Ale já byl také úplně přesvědčen, že jste to napsala vážně." "Přesvědčen, podívejme se!" oddálila zas jeho ruku, ale nepustila ji ze své. Hrozně se červenala a smála se drobným šťastným smíchem. "Já mu políbím ruku a on řekne: ‚To je tedy znamenité.'" Ale nekárala ho spravedlivě, také Aljoša byl ve velkých rozpacích. "Chtěl bych se vám vždycky líbit, Lise, ale nevím, jak to udělat," stěží zamumlal a také se začervenal. "Aljošo, můj drahý, vy jste chladný a opovážlivý. Jen si to představte. Ráčil si mě vyvolit za manželku a to mu úplně stačí! Byl už přesvědčen, že jsem mu psala vážně. Neslýchané! To je přece opovážlivost -- abyste věděl!" "Copak je to něco špatného, že jsem o tom byl přesvědčen ?" zasmál se najednou Aljoša. "Ach Aljošo, naopak, je to ohromně krásné," něžně a šťastně na něho pohlédla. Aljoša stál pořád ještě s rukou v její ruce. Náhle se sklonil a políbil ji přímo na rty. "Co to má být? Co vás to napadlo?" vykřikla Lise. Aljoša byl nadobro zničen. "Tak odpusťte, prosím vás, když jsem neměl. Asi to ode mne bylo hrozně hloupé. Řekla jste, že jsem chladný, tak jsem vás tedy políbil. Jenže vidím, že to dopadlo hloupě." Lise se dala do smíchu a zakryla si rukama obličej. "A takhle oblečený!" vyhrkla mezi smíchem, ale náhle se přestala smát a celá zvážněla, skoro zpřísněla. "Aljošo, s líbáním ještě počkáme. Ještě to neumíme a musíme čekat hodně dlouho," usoudila najednou. "Povězte mi radši, proč si vy, takový rozumný, přemýšlivý člověk a dobrý pozorovatel, volíte mne, takovou husu, nemocnou husičku ? Ach Aljošo, jsem hrozně šťastná, ale vůbec si vás nezasloužím!" "Ba ano, Lise. Za několik dní nadobro odejdu z kláštera. Když budu ve světě, musím se oženit, to vím. On mi to taky poručil. A koho lepšího než vás bych našel... a kdo jiný než vy by si mě vzal ? Už jsem o tom přemýšlel. Předně mě už od dětství znáte a za druhé máte mnoho dobrých vlastností, které já vůbec nemám. Máte veselejší duši než já. A hlavně jste nevinnější než já. Já už se dostal do styku s mnoha, mnoha věcmi. Vy to ani nevíte, ale já jsem taky Karamazov! Co na tom, že žertujete a smějete se, a taky mně, mám z toho jenom radost. Ale smějete se jako malá holčička, a v duchu přemítáte jako mučednice."

"Jako mučednice ? Jak to ?" "Ano, Lise, ta vaše otázka před chvílí, není-li v nás pohrdání tím nešťastníkem, když tak pitváme jeho duši, to byla mučednická otázka. Víte, nedovedu to lépe vyjádřit, ale komu napadají takové otázky, ten je sám schopen trpět. Jak tak sedíte v křesle, jistě jste musela už mnoho promyslet." "Aljošo, dejte mi ruku, proč ji odtahujete ?" promluvila Lise nějak nalomeným hláskem, oslábým štěstím. "Poslechněte, Aljošo, jak se obléknete, až odejdete z kláštera, jaké budete mít šaty ? Nesmějte se, nezlobte se, je to pro mne velmi, velmi důležité." "Na Šaty jsem ještě nemyslel, Lise, ale jaké budete chtít, takové si pořídím." "Chci, abyste měl tmavomodré sametové sako, bílou pikovou vestu a šedý měkký plstěný klobouk. Řekněte, věřil jste mi prve, že vás nemám ráda, když jsem se odřekla včerejšího dopisu ?" "Ne, nevěřil." "Ó vy nesnesitelný člověče, jste nenapravitelný!" "Víte, věděl jsem, že mě snad máte ráda, ale dělal jsem, jako bych věřil, že nemáte, aby vám to bylo.

příjemnější." "To je tím horší! Tím horší a nejlepší. Aljošo, mám vás hrozně ráda. Když jste měl dopoledne přijít, vymyslela jsem si takovou zkoušku: řeknu mu o ten včerejší dopis, a když ho klidně vytáhne a vrátí mi ho (dá se to od něho vždycky čekat), znamená to, že mě vůbec nemá rád, nic necítí, je to prostě hloupý, bezvýznamný kluk a já jsem ztracena. Ale vy jste nechal dopis v cele a to mě potěšilo. Viďte, že jste ho nechal v cele, protože jste tušil, že ho budu chtít zpátky, tak abyste ho nemohl vrátit ? Ano ? Bylo to tak, viďte ?" "Ach Lise, tak to vůbec nebylo. Vždyť já mám ten dopis u sebe A prve jsem ho měl taky, mám ho v téhle kapse, tady je." Aljoša se smíchem vytáli! dopis a z dálky jí jej ukázal. "Ale do ruky vám ho nedám, podívejte se na něj takhle." "Cože ? Vy jste tedy prve lhal, jste mnich a lhal jste ?" "Tak jsem tedy lhal," smál se i Aljoša, "lhal jsem, abych nemusel dopis vrátit. Je mi velmi drahý," dodal najednou s vřelým citem a znova se začervenal. "Tak už to bude na-vždycky a nikdy ho nikomu nedám." Lise se na něho dívala jako ve vytržení. "Aljošo," zašeptala zas, "podívejte se za dveře, jestli matinka neposlouchá!" "Tak dobře, Lise, podívám se, ale nebylo by lepší se nedívat? Proč podezřívat vaši matku z takové ohavnosti?" "Jak to, ohavnosti? Z jaké ohavnosti? Když poslouchá za dveřmi u své dcery, je to její právo, a ne ohavnost!" vybuchla Lise. "Můžete si tím být jist, Alexeji Fjodoroviči, že až budu sama matkou a budu-li mít takovou dceru, jako jsem já, budu u ní rozhodně taky poslouchat za dveřmi." "Opravdu, Lise ? To není pěkné." "Můj ty bože, jakápak je v tom ohavnost ? Kdybych tajně vyslechla nějakou obyčejnou společenskou rozmluvu, to by byla ohavnost, ale když se má vlastní dcera zavře s mladým mužem. Poslyšte, Aljošo, ať to víte, vás také budu hlídat, jakmile budeme svoji, a ať to také víte, budu otvírat a číst všechny vaše dopisy. Na to buďte připraven." "Ano, ovšem, když myslíte" mumlal Aljoša, "ale není to pěkné." "Ach, takové opovržení! Aljošo, můj drahý, nebudeme se hned napoprvé hádat, radši vám řeknu, jak to celé je. Ovšem že je velice ošklivé poslouchat za dveřmi a ovšem že nemám pravdu já nýbrž vy, ale já budu přece poslouchat." "Můžete. Ale nic takového se o mně nedozvíte," zasmál se Aljoša. "Aljošo budete se mi podřizovat? To se také musí předem rozhodnout." "S největší radostí. Lise, to jistě ale ne v tom nejdůležitějším. V tom nejdůležitějším se budu řídit svou povinností i kdybyste se mnou nesouhlasila." "Tak to má být. Chci, abyste věděl, že i já jsem ochotna se podřídit, a nejen v tom nejdůležitějším, ale vůbec ve všem. . Už teď vám to přísahám - ve všem a na celý život." zavolala Lise ohnivě, "a s radostí, s radostí! A nejen to přísahám vám,že u vás nikdy nebudu poslouchat za dveřmi, ani jedinkrát a nikdy , a nepřečtu jediný váš dopis, protože máte prvku vy, a ne já. I když se mi hrozně bude chtít poslouchat, vím to, přece to neudělám, protože to považujete za nečestné. Jste teď jako mé svědomí.Poslechněte, Alexeji Fjodoroviči, proč jste v poslední době pořád takový smutný - včera i dnes?Vím že máte starosti a trampoty, ale vidím, že máte ještě mimo to nějaký zvláštní zármutek, snad tajný, ne?" "Ano Lise mám i tajný," přisvědčil smutně. "Vidím, že mě máte ráda, když jste to poznala." "Jaký zármutek? Nad čím?Můžete to říci?" zeptala se nesměle a prosebně. "Později vám to povím Lise potom." odpověděl rozpačitě. "Teď byste tomu asi ani nerozuměla. A snad bych to ani sám nedovedl říci." "Vím že vás trápí také vaši bratři a otec." "Ano i bratři, " promluvil Aljoša jakoby zamyšleně. "Vašeho bratra Ivana Fjodoroviče nemám ráda," poznamenala najednou. Aljoša vyslechl tuto poznámku s jistým překvapením, ale nereagoval na ni. "Bratři se ničí," pokračoval, "Otec také. A zároveň ničí i jiné. Je v tom zemní karamazovská síla, jak onehdy řekl otec Paisij, zemní a zběsilá, nezvládnutá. A vznáší se nad tou silou duch boží? Nevím ani to. Vím jen , že i já jsem Karamazov. Já mnich, mnich?: Lise jsem mnich? Neřekla jste zrovna před chvilkou, že jsem mnich?" "Ano řekla." "A já snad ani nevěřím v boha." "Vy nevěříte, co je vám?" promluvila tiše a opatrně. Ale Aljoša neodpověděl. V těch jeho tak náhlých slovech bylo něco příliš tajemného a příliš subjektivního, snad i jemu samému nejasného, ale zřejmě tím trpěl. "A teď ke všemu odchází můj přítel, nejlepší člověk na světe opouští zemi. Kdybyste jen věděla Lise kdybyste věděla, jak jsem s ním spokojen, jak jsem s ním vnitrně stmelen. A teď zůstanu sám. Přijdu k vám

Lise. Napříště budeme spolu." "Ano spolu, spolu. Ode dneška na celý život spolu. Poslyšte polibte mě dovoluji vám to." Aljoša ji políbil. "A teď jděte. Kristus vás provázej" poznamenala ho křížem. "Jděte rychle k němu dokud je na živu. Vidím, že jsem vás zle zdržela, Budu se dnes modlit za něho a za vás. Aljošo, budeme šťastni. Budeme?" "Myslím že ano Lise." Po rozmluvě s Lise Aljoša nepovažoval za nutné vyhledat ještě paní Chochlakovovou a chtěl odejít, aniž se s ní rozloučil Ale sotva otevřel dveře ke schodišti , stála najednou před ním. Hned z prvních jejich slov poznal, že tam na něho zvlášť čekala. "Alexeji Fjodoroviči to je hrozně. Jsou to dětské povídačky a nesmysly. Doufám, že vás ani nenapadne pomýšlet. Hlouposti, hlouposti, hlouposti." vyletěla na něho. "Jen jí to neříkejte, "namítl Aljoša,"sic se rozčílí , a to by jí teď škodilo." "To je rozumná řeč rozumného mladíka. Mám tomu rozumět tak, že jste jí přisvědčoval jen z útrpnosti s jejím chorobným stavem, abyste ji nepopudil nesouhlasem?" "Ó ne, vůbec ne, mluvil jsem s ní naprosto vážně," rozhodně prohlásil Aljoša. "Brát to vážně je nemožné, nemyslitelné a za prvé vás teď už vůbec ani jednou nepřijmu a za druhé odjedu a odvezu ji, abyste věděl" "Ale proč to ?" namítl Aljoša. "Vždyť je to tak vzdálené, budeme muset čekat snad asi půl druhého roku." "Ach Alexeji Fjodoroviči, to je ovšem pravda a za půl druhého roku se s ní tisíckrát pohádáte a rozejdete. Ale jsem tak nešťastná, tak nešťastná! Ať jsou to všechno hlouposti, ale mne to zdrtilo. Ted jsem jako Famusov v poslední scéně, vy jste Čackij, ona je Sofie a pomyslete si, naschvál jsem běžela sem na schody, abych se s vámi setkala, a tam se přece celý ten osudný výstup odehrává taky na schodišti. Všechno jsem slyšela a div jsem neomdlela. Tak to je vysvětlení hrůz té celé noci a všech těch hysterických záchvatů! Dcerušce láska a matce smrt. Jen si lehnout do rakve. Ted to druhé a nejhlavnější: co je to za dopis, co vám napsala ? Hned mi ho ukažte, hned!" "To ne. Prosím vás, jak se daří Kateřině Ivanovně ? Potřeboval bych to vědět." "Pořád ještě leží a blouzní, nevzpamatovala se. Její tety jsou zde, ale jenom vzdychají a ohrnují na mne nos. Gercenštube přijel a tak se polekal, že jsem nevěděla, co s ním a jak mu pomoci, až jsem chtěla poslat pro lékaře. Odvezli ho v mém kočáře. A jako vrchol všeho najednou vy s tím dopisem. Pravda, je čas ještě půl druhého roku. Ve jménu všeho velkého a svatého, ve jménu vašeho umírajícího starce, ukažte mi ten dopis, Alexeji Fjodoroviči, ukažte ho mně, její matce! Když chcete, držte ho v ruce a já ho tak budu číst." "Ne, neukážu, Kateřino Osipovno. Neukázal bych vám ho, ani kdyby to Lise dovolila. Zítra přijdu, a chcete-li, promluvíme si o mnoha věcech, ale zatím se vám poroučím." A Aljoša seběhl po schodech na ulici.

II Směrďakov s kytarou

Neměl skutečně času nazbyt. Už když se loučil s Lise, napadlo mu, že teď musí nějakou lstí vyčíhat bratra Dmitrije, který se před ním zřejmě schovává. Už bylo dost pozdě, šlo na třetí hodinu. Aljoša celou svou bytostí toužil do kláštera k svému velkému umírajícímu, ale nutnost setkat se s Dmitrijem převažovala všechno. V Aljošově mysli hodinu za hodinou sílilo přesvědčení, že každým okamžikem hrozí neodvratná katastrofa. Jaká katastrofa to může být a co by chtěl v tu chvíli bratrovi říci, to snad ani sám nedovedl vyložit. "Ať tedy můj dobrodinec zemře beze mne, aspoň si nebudu muset celý život vyčítat, že jsem snad mohl něco zachránit, ale nezachránil a prošel jsem kolem, protože jsem spěchal domů. Jednám-li tak, jsem poslušen jeho slov." Měl v úmyslu zastihnout Dmitrije nenadále: chtěl proto přelézt plot jako včera, jít dál do zahrady a usadit se zas v besídce. Nenajdi- li tam bratra, neohlásí se Fomovi ani domácím,zůstane tam schován a bude čekat třeba až do večera. Číhá-li Dmitrij stále ještě na Grušeňku, je docela možné, že přijde právě do besídky. Aljoša ostatně o podrobnostech mnoho nepřemýšlel, ale rozhodl se, že svůj plán provede, i kdyby se proto dnes už nedostal do kláštera. Všechno šlo bez překážky. Přelezl plot skoro na témž místě jako včera a dostal se nepozorovaně do besídky. Nechtěl, aby ho někdo viděl; domácí i Foma (je-li

zde) podporují asi bratra a jednají podle jeho příkazů, takže by třeba bud nepustili Aljošu do zahrady, nebo by bratra včas upozornili, že ho někdo hledá a ptá se po něm. V besídce nikdo nebyl. Aljoša si sedl na své včerejší místo a čekal. Rozhlížel se a besídka mu tentokrát připadala nějak mnohem sešlejší a zuboženější než včera, třebaže počasí bylo pořád stejně jasné. Na zeleném stole zůstal kroužek od včerejší sklenky; koňak asi přetekl. Na Aljošu dotíraly jako vždycky při nudném čekání jalové a bezvýznamné myšlenky; ku příkladu proč si sedl, když teď přišel, přesně na stejné místo jako včera, a ne někam jinam ? Nakonec na něho padl velký smutek, smutek z napětí a nejistoty. Ale neseděl tam ani čtvrt hodiny a najednou se někde docela blízko ozval akord kytary. Někdo seděl nebo se právě usadil kdesi ve křoví asi dvacet kroků od něho, jistě ne dál. Aljoša si matně vzpomněl, že když včera odcházel z besídky od bratra, zahlédl jen tak letmo někde vlevo u plotu mezi křovinami nizounkou starou zelenou zahradní lavičku. Na ní patrně ti lidé sedí. Ale kdo je to ? Vtom mužský hlas zazpíval slaďounkou fistulí s doprovodem kytary: Nepřemožitelnou silou toužím jenom za svou milou, mojí holubinkou bí-í-lou. Maria, zdrávas! Oroduj za nás! Oroduj za nás! Zpěv přestal. Byl to lokajský tenor a celá píseň také lokajská. Jiný hlas, ženský, promluvil lichotně a trochu nesměle, ale zato hodně strojeně: "Copak že k nám tak dlouho nejdete, Pavle Fjodoroviči, copak že nás zanedbáváte ?" "Nikterakž prosím," odpověděl mužský hlas sice zdvořile, ale hlavně se sebejistou důstojností. Muž mel zřejmě převahu a žena si ho předcházela. "Ten mužský je podle všeho Smerďakov," pomyslel si Aljoša, "a dáma bude asi dcera zdejší domácí, ta, co přijela z Moskvy, nosí šaty s vlečkou a chodí si k Marfě Ignaťjevně pro polívku." "Já mám hrozně ráda tyhlety veršíčky, když jsou hezké," pokračoval ženský hlas. "Pročpak nezpíváte dál?" Hlas znova spustil: Carské koruny sláva - došla od milé zpráva, aby zůstala zdrá-á-va. Maria, zdrávas! Oroduj za nás! Oroduj za nás! "Posledně to bylo ještě hezčí," poznamenal ženský hlas, "to jste zpíval ,došla od miláčka zpráva. To bylo takové něžnější, asi jste na to dneska zapomněl." "Verše jsou prosím nesmysl," rázně pronesl Smerďakov. "Ó ne, já mám veršovánky moc ráda." "Co se týče verše, je to ouplný nesmysl. Posuďte sama: kdopak na světě mluví v rýmech ? A kdybychme začali všichni mluvit v rýmech - že by to bylo třeba ouředně nařízíno - moc-li bychme toho prosím namluvili ? Verše nejsou k ničemu, Marie Kondraťjevno." "Vy jste ve všem tolika moudrý, jak jste to jenom všechno vyzkoumal ?" lichotil se ženský hlas víc a víc. "To já bych dovedl i leccos jiného, to já bych prosím věděl jinší věci, nebýt mojeho údělu od samého dětství. Já bych v souboji zastřelil z pistole takového člověka, který by mi předhazoval, že jsem parchant, jelikož nemám otce a pocházím od Smrduté, ale v Moskvě jsem to měl pořád na talířku, doneslo se to tam, Grigorij Vasiljevič se o to postaral. Grigorij Vasiljevič mi vyčítá, že se bouřím proti svému narození, prý jsem ji .otevřel život'. Tak třebas otevřel, ale já bych dal dovoleni, aby mě zabili ještě v jejím lůně, abych prosím tím pádem vůbec nepřišel na svět. Na trhu povídali a vaše matinka mi to skrze svou nedelikátnost taky honem vykládala, že prý ona chodila s vlasy spečenými špínou, ale na výšku měla jenom malouninko přes dva lokte. A proč vlastně malouninko, když se může jednoduše říct málo a každý to tak říká? Chtěli to mít dojemné", ale to je přece tak říkajíc muzická dojemnost a muzické city. Copak ruský mužik může mít proti vzdělanému člověku nějaký cit ? Skrze svou nevzdělanost žádný cit mít nemůže. Já od samého mojeho dětství, jak jsem jenom slyšel malouninko, tak bych byl vyletěl z kůže. Já celé Rusko nenávidím, Marie Kondraťjevno." "Kdybyste byl u vojska kadetíkem nebo mladounkým husarem, však vy byste takhle nemluvil, ale vytáhl byste šavli a hutnil byste celé Rusko." "Já nejenom nestojím o to, být u vojska husarem, ale chtěl bych dokonce všechno vojsko zničit." "A co když přijde nepřítel, kdopak nás bude bránit?" "Není prosím ani potřeba. V dvanáctém roce udělal císař Napoleon francouzský První, otec nynějšího, velké tažení do Ruska a bylo by dobře, kdyby nás byli tenkrát tihle Francouzi přemohli. Chytrý národ by si podrobil náramně hloupý národ a připojil by ho k sobě. Měli bychme docela jiné pořádky." "Copak oni je tam mají o tolik lepší než u nás ? Já bych některého našeho fešáčka

nevyměnila ani za tři mladé Angličanky," promluvila něžně Marie Kondraťjevna a bezpochyby provázela ta slova nejnyvějším pohledem. "To prosím jak se komu líbí." "Vy jste sám docela jako cizinec, jako nějaký moc vznešený cizinec. Stydím se, ale to vám musím říct." "Jestli chcete vědět, tak v prostopášnosti jsou cizinci a naši stejní. Všechno jsou to mizerové, jenomže cizinec si chodí v lakýrkách, kdežto náš trhan smrdí bídou a nevidí v tom nic špatného. Ruský lid se musí řezat, to řekl včera Fjodor Pavlovič správně, ačkoliv je prosím blázen stejně jako všechny jeho děti." „Vy jste říkal sám, že si Ivana Fjodoroviče vážíte." "Ale on se o mně vyslovil, že jsem smradlavý lokaj. On si o mně myslí, že bych se mohl vzbouřit, ale to se mýlí. Kdybych já měl v kapse takové peníze, tak bych tady už dávno nebyl. Dmitrij Fjodorovič je, co se tejče chování a rozumu a taky skrze svou chudobu, horší než každý lokaj a ani neumí nic dělat, a přece mu každý prokazuje uctivost. Dejme tomu, že já jsem jenom kuchyňka, ale mít štěstí, mohu si v Moskvě na Petrovce otevřít kavárenskou restauraci. Jelikož já dovedu připravovat speciality, a v Moskvě mimo cizince nikdo speciality podávat neumí. Dmitrij Fjodorovič je žebrák, ale kdyby vyzval na souboj nějakého nejurozenějšího hraběcího syna, tak ten na ten souboj půjde, a v čem on je prosím lepší než já ? Poněvadž on je o mnoho hloupější než já. Kolik peněz jenom prošustroval beze všeho užitku!" "Já myslím, že souboj musí být něco krásného," poznamenala najednou Marie Kondraťjevna. "A čím to ?" "Že je to takové strašlivé a statečné, hlavně když mladí důstojníčci s pistolemi v ruce pálí jeden na druhého kvůli nějaké ženské. Hotový obrázek. Ach, kdyby se tak dívky směly dívat, hrozně ráda bych se na to podívala!" "Krásné to je, když člověk sám míří, ale když pak ten druhý míří jemu rovnou do držky, tak to je prosím moc hloupý pocit. To by člověk utekl, Marie Kondraťjevno." "Vy byste opravdu utekl ?" Ale Smerďakov neráčil odpovědět. Chvíli bylo ticho, pak se zas ozval akord a fistule zapěla poslední sloku: Marné je namáhání, nemám tu více stání, chci vesele teď ží-í-íti a v hlavním městě dlíti! Nebudu litovati, vůbec nebudu litovati, nikterakž nehodlám litovati! Tu se stalo něco nečekaného: Aljoša najednou kýchl. Osoby na lavici okamžitě ztichly. Aljoša vstal a šel k nim. Byl to skutečně Smerďakov, nastrojený, v lakových botkách, s napomádovanýma a div ne nakadeřenými vlasy. Kytara ležela na lavici. Dáma byla Maric Kondraťjevna, dcera domácí. Měla světle modré šaty s dvouloktovou vlečkou. Byla ještě mladá a docela hezká - nebýt příliš kulatého a hrozně pihovatého obličeje. "Vrátí se brzy bratr Dmitrij ?" zeptal se Aljoša co nejklidněji. Smerďakov pomalu vstal.Zvedla se i Marie Kondraťjevna. „Proč já bych měl mít povědomost o Dmitriji Fjodorovičovi ? Něco jiného, kdybych u něho byl zjednán za hlídače," tiše, zřetelně a pohrdavě odpověděl Smerďakov. "Vždyť já se jen ptám, nevíte-li to," vysvětlil Aljoša. „() jeho pobytu nic nevím a ani prosím nechci vědět." „Ale bratr mi výslovně říkal, že právě od vás se dozvídá o všem, co se v domě děje, a že jste mu slíbil dát zprávu, kdyby přišla Agrafena Alexandrovna." Smerďakov na něho pomalu a chladnokrevně obrátil pohled. "A jakpak jste se sem ráčil dneska dostat, když jsou tady vrata už hodinu zavřená na závoru ?" zeptal se, upřeně se na něho dívaje. „Přelezl jsem v uličce plot a šel rovnou do besídky. Doufám, že mi to prominete," obrátil se Aljoša k Marii Kondraťjevně, "potřeboval jsem bratra co nejdřív zastihnout." "Ach, jak bychom vám to mohli mít za zlé!" protáhla Marie Kondraťjevna, polichocená Aljošovou omluvou. "Dmitrij Fjodorovič přece taky chodívá takhle do besídky. My to kolikrát ani nevíme, a on tam sedí." "Já ho ted naléhavě hledám, potřebuji s ním mluvit nebo bych se od vás rád dozvěděl, kde je. Věřte mi, že jde o něco pro něho velmi důležitého." "On nám nic neřekne," zaštěbetala Marie Kondraťjevna. "Já sem tedy chodím jenom ze známosti," začal zase Smerďakov, "ale on mě taky tady ukrutně pronásleduje neustálým vyptáváním na pána. Co prý je nového a jak to u něho je a kdo prý tam chodí a jestli mu nemohu říct ještě něco. Už dvakrát mi vyhrožoval a i smrtí." "Jak to, smrtí ?" podivil se Aljoša. "Copak to pro něho prosím něco znamená při jeho povaze, kterou jste včera ráčil sám pozorovat ? Jestli prý propasu Agrafenu Alexandrovnu a ona tu zůstane přes noc, tak prý to bude mne prvního stát život. Já se ho velice bojím, a

kdybych se toho nebál ještě víc, jistě bych na něho podal oznámení u zdejší policie. Bůh sám ví, co on prosím může udělat." "Onehdy mu řekl: ‚Roztluču tě v moždíři,'" dodala Marie Kondraťjevna. "No když v moždíři, jsou to snad jenom řeči." poznamenal Aljoša. "Kdybych se s ním mohl teď sejít, řekl bych mu něco taky o tomhle." "Jedinou věc vám mohu povědět," jako by se Smerďakov najednou rozmyslel. "Chodím sem ze staré sousedské známosti a jak bych taky nechodil ? Na druhé straně Ivan Fjodorovič mě dneska hned ráno poslal k němu do jeho bytu v Jezerní ulici bez dopisu, ale se vzkazem, aby prý Dmitrij Fjodorovič najisto přišel do zdejší hospody na náměstí, že tam spolu poobědvají. Já tam prosím šel, jenže jsem Dmitrije Fjodoroviče v jeho bytě nezaslal; to bylo už osm hodin. ‚Byl tady, ale už není' - zrovna tak mi to jeho domácí řekli. Jako by to tak měli prosím umluveno. A teď on možná zrovna v tuhle chvilku sedí s vaším bratrem Ivanem Fjodorovičem v té hospodě, poněvadž Ivan Fjodorovič domů na oběd nepřišel a Fjodor Pavlovič poobědval před hodinou sám a pak si šel lehnout. Ale prosil bych velice snažně, abyste se mu o mně a o tom, co jsem řekl, nezmiňoval, poněvadž on by mě prosím dovedl pro nic zabít." "Bratr Ivan pozval dnes Dmitrije do hospody ?" rychle opakoval Aljoša. "Ano prosím." "Do hospody U hlavního města na náměstí ?" "Právě tam." "To je docela možné!" zvolal rozechvěně Aljoša. "Děkuji vám, Smerďakove, to je důležitá zpráva. Hned tam půjdu." "Neprozraďte mě prosím," zavolal za ním Smerdakov. „Ne ne, zajdu tam jako náhodou, buďte bez starosti." "Kampak jdete, otevřu vám vrátka!" křikla ještě Marie Kondraťjevna. "Ne, tudy je; to blíž, přelezu zase přes plot." Ta zpráva Aljošou hrozně otřásla. Rozběhl se k hospodě. Jít do hospody v jeho šatu se neslušelo, mohl se leda poptat u vchodu a dát si bratry vyvolat. Ale sotva došel k hospodě, otevřelo se tam okno, v něm se objevil Ivan a zavolal na něho: "Aljošo, mohl bys jít sem ke mně? Byl bych ti moc vděčný." "Jistěže bych mohl, jenom nevím, jak to udělat, když jsem takhle oblečen." „Já jsem zrovna ve zvláštním pokoji, pojď ke vchodu, běžím ti naproti."

Za minutu Aljoša seděl vedle bratra. Ivan byl sám a obědval.

III Bratři se seznamuji

Ivan sice nebyl ve zvláštním pokoji, ale prostě u okna na miste odděleném zástěnou, takže ostatní hosté stejně nemohli vidět, kdo tam sedí. Byla to první místnost u vchodu, s bufetem podle boční zdi. Každou chvilku se tudy míhali sklepníci. Jediný host, stařičký vojenský vysloužilec, tam pil v koutku čaj. Zato v ostatních místnostech hostince vládl obvyklý hospodský rámus, rozléhalo se volání na sklepníky, otvírání pivních lahví, nárazy kulečníkových koulí a do toho drnčel hrací stroj. Aljoša věděl, že Ivan do této hospody skoro nikdy nechodí a že vůbec o hospody nestojí; je zde tedy patrně jen proto, aby se podle svého vzkazu sešel s Dmitrijem. Ale Dmitrij nepřišel. "Dám ti přinést rybí polévku nebo něco, přece nežiješ jen z čaje," zvolal Ivan, zřejmě náramně spokojen, že ulovil Aljošu. Sám už byl po obědě a pil čaj. "Rybí polévku bych chtěl a potom i čaj, jsem vyhladovělý," vesele přisvědčil Aljoša. "A co višňovou zavařeninu ? Mají tady. Pamatuješ, když jsi byl malinký, jak jsi u Polenová rád jídal višňovou zavařeninu ?" "Ty se na to pamatuješ ? Tak zavařeninu taky, já ji rád i teď." Ivan zazvonil na sklepníka a objednal rybí polévku, čaj a zavařeninu. "Pamatuji se na všechno, Aljošo, pamatuji se na tebe až do tvých jedenácti let, mně šlo tenkrát na patnáctý rok. Patnáct a jedenáct, to je takový rozdíl, že bratři v těch letech nikdy nebývají kamarádi. Nevím ani, měl-li jsem tě rád. Když jsem odjel do Moskvy, v prvních letech jsem na tebe vůbec ani nevzpomínal. Potom, když ses i ty dostal do Moskvy, setkali jsme se myslím někde jen jednou. A teď už tu žiju čtvrtý měsíc a dosud jsme spolu nepromluvili. Zítra odjíždím, a jak jsem tu seděl, zrovna jsem si myslel: jak se s ním sejít, abychom se rozloučili, a vtom ty jdeš kolem." "A tys o to setkání se mnou tolik stál ?" "Velmi. Chci se s tebou jednou provždy seznámit a taky tebe seznámit se sebou. A zároveň se rozloučit. Podle mne je nejlepší

seznámit se před rozchodem. Viděl jsem, jak ses na mne celé ty tři měsíce díval. V tvých očích bylo nějaké neustálé očekávání, a to já právě nesnáším, proto jsem se k tobě nepřiblížil. Ale nakonec jsem se naučil si tě vážit. Ten človíček stojí pevně, řekl jsem si. Všimni si, že se teď sice směju, ale mluvím vážně. Vždyť ty stojíš pevně, že ano ? Já mám takové pevné lidi rád, ať už stojí na čemkoli a i když jsou to takoví malí kloučci jako ty. Tvůj očekávající pohled mi nakonec vůbec přestal být protivný, a dokonce jsem začal mít ten tvůj očekávající pohled rád. Zdá se, že mě máš z nějakého důvodu rád, Aljošo, ne ?" "Mám, Ivane. Bratr Dmitrij o tobě říká: Ivan je hrob. Já zas o tobě říkám: Ivan je hádanka. Jsi pro mne i teď hádanka, ale něco jsem už v tobě pochopil -- zrovna teprve dnes ráno!" "A copak je to ?" zasmál se Ivan. "Ale nebudeš se zlobit?" zasmál se i Aljoša. "No tak?" „No že jsi zrovna takový mladík jako všichni ostatní třiadvacetiletí mladíci, zrovna tak mladý, mladinký, svěží a milý kluk, zkrátka kluk zelená Tak co, urazil jsem tě hrozně?" "Naopak, překvapil jsi mě shodou." vesele a vřele zvolal Ivan, "Věřil bys po našem setkání u ní jsem myslel pořád jen na tu svou třiadvacetiletou zelenost, a ty teď najednou zrovna tím začneš, jako bys to tušil. Víš, seděl jsem tu teď a říkal jsem si kdybych nevěřil v život, zklamal se v milované ženě a v uspořádaní světa, a kdybych se přesvědčil, že všechno je zmatený, prokletý a snad ďábelský chaos, kdyby mě zdrtily všechny hrůzy lidského rozčarování - přece jen budu chtít žít, a když už jsem přiložil tu číši ke rtům, neodtrhnu ji od nich, dokud ji nevyprázdním. Ostatně k třicátému roku tu číši asi nechám být, i když ji celou nedopiji a obrátím se nevím k čemu. Ale do třiceti let, to vím jistě, má mladost překoná všechno, každé zklamáni a každý hnus ze života. Mnohokrát jsem se v duchu ptal, je-li na světě takové zoufalství, které by ve mně přemohlo tu zběsilou a snad neslušnou chtivost života, a usoudil jsem, že není - ovšem zas jen do těch třiceti let a potom už sám ztratím chuť, tak mi to připadá. Někteří nedomrlí moralisující usmrkanci, hlavně básníci, říkávají, že ta chtivost života je nízká. Je to zčásti karamazovský rys ta životní chtivost bez ohledu na cokoliv, to je pravda, a jistě vězí i v tobě, ale proč by byla nízká ? Dostředivé síly je na naši planetě ještě strašlivě mnoho, Aljošo. Žít se chce a já žiju, i když to není logické. Ať si nevěřím v uspořádání světa, ale přece jsou mi zjara drahé lepkavé rašící lístky, je mi drahé modré nebe, je mi drahý některý člověk a věř mi, leckdy ani nevím proč; je mi drahý nějaký hrdinský skutek lidí, ve který jsem třeba už dávno přestal věřit, ale který ze starého zvyku uctívám v srdci. Tady ti přinesli polívku, dobré chutnání. Je znamenitá, rybí polívku tu dělají dobře. Chci se podívat do Evropy, Aljošo, pojedu tam přímo odsud; a vím, že pojedu jenom na hřbitov, ale na nejdrahocennější hřbitov, o to jde! Leží tam drazí nebožtíci, každý kámen nad nimi mluví o tak horoucím někdejším životě, o tak vášnivé víře ve své dílo, ve svou pravdu, ve svůj boj a ve své učení, že, vím to předem, padnu na zem a budu líbat ty kameny a plakat nad nimi - zároveň přesvědčen z hloubi srdce, že je to všechno už dávno hřbitov a nic víc. A nebudu plakat ze zoufalství, nýbrž prostě proto, že budu v pláči šťasten, že se budu opájet svým dojetím. Mám rád lepkavé jarní lístky a modré nebe - v tom to je! Není v tom rozum ani logika, člověk tu miluje nitrem, útrobami, miluje své první mladé síly. Chápeš něco z té mé povídačky ?" zasmál se Ivan najednou. "Chápu až příliš dobře, Ivane. Člověk nitrem a útrobami touží milovat, to jsi řekl krásně, a jsem hrozně rád, že se ti tolik chce žít!" zvolal Aljoša. "Myslím, že každý má přede vším jiným na světě milovat život." "Milovat život víc než jeho smysl ?" "Jistěže ano. Milovat dřív, než přijde logika, jak ty říkáš, rozhodně ještě před logikou, a pak pochopím i smysl. To mi připadá už dávno. Půl práce máš za sebou, Ivane: miluješ život. Ted se musíš jen pustit do druhé poloviny, a jsi zachráněn." "Ty mě už chceš zachraňovat, ale já to možná ani nepotřebuju! A co znamená ta tvoje druhá polovina ?" "To, že musíš vzkřísit své mrtvé, kteří ostatně třeba ani neumřeli. Tak teď bych si vzal čaj. Jsem rád, že spolu mluvíme, Ivane." "Jak vidím, jsi v nějakém zanícení. Mám hrozně rád takové professions de foi od takovýchhle noviců. Jsi pevný člověk, Alexeji. Je to pravda, že chceš odejít z kláštera?" "Ano, můj starec mě posílá do světa." "Uvidíme se tedy ještě ve světě. Setkáme se, než mi bude třicet let, až se

začnu odvracet od číše. Otec, ten se nechce odvrátit od své číše do sedmdesáti let, sní dokonce o osmdesáti letech, sám to řekl. Ačkoliv je šašek, míní to až příliš vážně. Stojí taky pevně jako na skále -• na své chlípnosti jenže po třiceti letech se snad ani nedá stát na ničem jiném. Ale do sedmdesáti let je to ohavné. Raději do třiceti, to se dá zachovat ‚náznak ušlechtilosti', když člověk napálí sám sebe. Dmitrije jsi dnes neviděl ?" "Ne, neviděl, ale viděl jsem Smerdakova," a Aljoša mu rychle, ač podrobně vylíčil toto setkání. Ivan starostlivě naslouchal a na lecco se přeptal. "Jenom mě prosil, abych Dmitrijovi neříkal, že o něm mluvil," dodal Aljoša. Ivan se zamračil a zamyslel. i‚To se mračíš kvůli Smerďakovu ?" zeptal se Aljoša. "Ano, kvůli němu. K čertu s ním, Dmitrije bych byl skutečně rád viděl, ale teď už ne" neochotně odpověděl Ivan. "A odjíždíš opravdu tak brzy?" "Ano." "A co Dmitrij a otec ? Jak to mezi nimi skončí ?" znepokojeně se ptal Aljoša."Ty máš pořád tu svou písničku! Co já s tím mám společného? Jsem snad strážcem svého bratra Dmitrije?" vyrazil Ivan podrážděně, ale najednou se trochu trpce usmál. "Kainova odpověď, když se ho Bůh ptal na jeho zavražděného bratra, vid' ? Myslíš snad v tu chvíli na to ? Ale k sakru, přece tu opravdu nemohu zůstat, abych je hlídal! Své záležitosti jsem skoncoval a jedu. Nemyslíš si nakonec, že na Dmitrije žárlím a že jsem se celé ty tři měsíce snažil odloudit mu jeho krásnou Kateřinu Ivanovnu? Sakra, měl jsem přece vlastní záležitosti! Skoncoval jsem je a jedu. Skoncoval jsem je před chvílí a byl jsi při tom." "U Kateřiny Ivanovny ?" "Ano a naráz jsem se uvolnil. A co dál ? Co je mi po Dmitrijovi ? Dmitrije se to nijak netýká. Měl jsem s Kateřinou Ivanovnou jen svoje záležitosti. Ty ovšem víš, že si Dmitrij naopak počínal, jako by byl se mnou smluven. Já se ho přece nijak neprosil, a on mi ji sám slavnostně odevzdal a dal nám požehnání. Je to všechno k smíchu. Ach Aljošo, kdybys věděl, jak je mi teď lehko! Jak jsem tu tak seděl a obědval, věř mi, ničí jsem chuť objednat si šampaňské, abych oslavil první hodinu své svobody. Fuj, skoro půl roku - a najednou naráz, všechno naráz pryč! Copak jsem ještě včera tušil, že budu-li chtít, mohu tak snadno udělat konec ?" "Mluvíš o své lásce, Ivane ?" "Ano, o své lásce, chceš-li. Zamiloval jsem se do slečinky z ústavu. Trápil jsem se s ní a ona trápila mne. Lámal jsem si s ní hlavu, a najednou všechno odletělo. Mluvil jsem s ní nadšeně, ale když jsem pak vyšel ven, dal jsem se do hlasitého smíchu, věřil bys tomu ? Je to doslova, jak říkám." "I teď to říkáš tak vesele," poznamenal Aljoša, dívaje se mu do obličeje, který byl najednou opravdu veselejší. "Copak já věděl, že ji vlastně nemiluju ? Cha-cha! A pak se to ukázalo. Ale jak se mi líbila! Jak se mi líbila i dnes při té mé přednášce! A víš, i teď se mi ohromně líbí, a přece se s ní tak snadno loučím. Myslíš, že se jenom chlubím?" "Ne. Ale snad to nebyla láska." "Aljoško," zasmál se Ivan, "nepouštěj se do úvah o lásce! Nesluší se to pro tebe. Žes ale dopoledne vyletěl, jejej! Zapomněl jsem tě za to aspoň políbit. A jak ona mě trápila! Skutečně jsem se hmoždil s drásáním. Ó, ta věděla, že ji miluju! Měla ráda mne, a ne Dmitrije," vesele zdůrazňoval Ivan. "Dmitrij je pro ni jen sebetrýzeň. Všechno, co jsem jí řekl, je čistá pravda. Jenže tu běží hlavně o to, že ona bude potřebovat snad nějakých patnáct nebo dvacet let, aby pochopila, že Dmitrije vůbec nemiluje a má ráda mne, kterého trápí. A třeba to nepochopí vůbec nikdy ani po dnešní lekci. No a tím lépe, mohu odejít navždycky. Ostatně co teď dělá ? Co se tam dělo, když jsem odešel?" Aljoša mu pověděl o hysterickém záchvatu, že je Kateřina Ivanovna teď patrně v bezvědomí a blouzní. "A nevymýšlí si Chochlakovová ?" "Myslím, že ne." "Musím se poptat. Na hysterický záchvat se ostatně nikdy neumírá. Nezáleží na tom. Hysterické záchvaty dal Bůh ženám z lásky. Vůbec tam nepůjdu. Co bych se tam zas ukazoval."

"Ale řekl jsi jí, že tě nikdy neměla ráda." "To jsem udělal naschvál. Aljoško, já teď objednám šampaňské, napijeme se na mou svobodu. Ach kdybys věděl, jak jsem rád!" "Ne, bratře, radši nebudeme pít," řekl najednou Aljoša, "a mimo to je mi nějak smutno." "Ano, je ti už dlouho smutno, všiml jsem si toho." "Tak ty tedy jistě zítra ráno odjedeš ?" "Ráno? Já neřekl, že ráno. Ostatně třebas i ráno. Věřil bys já tu dnes obědval, jedině abych neobědval se starým, tak se

mi zprotivil. Kdyby tu byl jen on, byl bych odjel už dávno. Ale proč tě tak znepokojuje , že odjíždím ? Máme pro sebe do odjezdu ještě bůh ví kolik času. Celou věčnost, nesmrtelnost!"

"Jakápak věčnost, když zítra odjíždíš !" "Co na tom nám dvěma záleží ?" zasmál se Ivan. "Na svou rozmluvu, na to, proč jsme sem přišli, máme přece času dost, ne ? Proč se díváš tak udiveně? Odpověz: nač jsme se tu sešli? Abychom mluvili o lásce ke Kateřině Ivanovně, o starém a o Dmitrijovi? O cizině? O osudné situaci Ruska? O císaři Napoleonovi? Proto jsme se sešli?" "Ne, proto ne." "Sám tedy víš proč. Někdo potřebuje jedno, a my, zelenáči, zas druhé. My musíme především rozřešit odvěké otázky, to je naše starost. Celé mladé Rusko teď nemluví o ničem jiném než o věčných otázkách, a to zrovna teď, když se všichni staří najednou hrnou do praktických otázek. Proč ses na mne celé tři měsíce díval s očekáváním? Aby ses mě zeptal: ‚Kterakž věříš, aneb nikterak-liž nevěříš'-to přece znamenaly vaše pohledy v těch třech měsících, Alexeji Fjodoroviči, že ano?" "Snad je to tak," usmál se Aljoša. "A nesměješ se mi teď, bratře ?" "Já se smát ? Nebudu přece urážet svého bratříčka, který se na mne tři měsíce díval s takovým očekáváním. Aljošo, podívej se na mne pořádně! Já jsem přece zrovna takový malý kluk jako ty, leda jenom že nejsem novic. A jakpak to tedy dělají až do nynějška ruští kloučci nebo spíš někteří z nich ? Ku příkladu tahle smradlavá hospoda, tady se sejdou a zalezou si tu do kouta. Celý život předtím o sobě nevěděli, a až odsud odejdou, zas se čtyřicet let neuvidí. No a o čem asi mluví tu chvíli, co spolu sedí v hospodě ? O vesmírných otázkách, jinak to nebude. Je Bůh, je nesmrtelnost ? A ti, co nevěří v Boha, ti zase začnou o socialismu a anarchismu, o přetvoření celého lidstva podle nové soustavy, a to je přece čert jako ďábel, to jsou zas tytéž otázky, jenže z druhého konce. A spousty, spousty nejoriginálnějších ruských kloučků v naší době mluví pořád jen o odvěkých otázkách. Není to pravda ?" "Ano, pro pravého Rusa je ovšem nejdůležitější především, je-li Bůh a je-li nesmrtelnost nebo, jak ty říkáš, tytéž otázky z druhého konce, a tak to také má být," promluvil Aljoša, dívaje se na bratra pořád s tím tichým a zkoumavým úsměvem. "Víš co, Aljošo, být Rus je samo někdy dost hloupé, ale představit si něco ještě hloupějšího než to, čím se teď zabývají ruští kloučci.to už vůbec není možné. Přesto mám jednoho ruského kloučka, Aljošku, hrozně rád." "To se ti podařilo, jak jsi to přivedl," zasmál se Aljoša. "Tak mluv, čím mám začít, poruč si - Bohem ? Třeba je-li Bůh ?" "Začni, čím chceš, třeba i z druhého konce. Včera jsi přece u otce prohlásil, že Bůh není," podíval se Aljoša pátravě na bratra. "Já to včera při obědě u starého řekl naschvál, abych tě pozlobil, a viděl jsem, jak jsi blýskl očkama. Ale teď jsem docela ochoten pohovořit si s tebou a říkám to velmi vážně. Chci se s tebou sblížit, Aljošo, protože nemám přátele, chci to zkusit. Nu, představ si, že já také možná akceptuji Boha," zasmál se Ivan, "to tě překvapuje, co?" "Ano, ovšem, jestli i teď nežertuješ." "Nežertuji-li? To řekli včera u starce, že žertuji. Víš, můj milý, v osmnáctém století žil jeden starý hříšník, který proslovil, že kdyby Bůh nebyl, musel by se vymyslet. S'il n'existait pas Dieu, if faudrait I´nventer. A člověk si skutečně vymyslel Boha. A není divné, nebylo by zázračné to, že Bůh skutečně je, nýbrž to, že taková myšlenka, myšlenka o nutnosti Boha, mohla proniknout do hlavy takovému divokému a zlému zvířeti, jako je člověk. Tak svatá je to myšlenka, tak dojemná, tak moudrá a tak slouží člověku ke cti. Co se týče mne, rozhodl jsem se už dávno nepřemýšlet, zda člověk stvořil Boha nebo Bůh člověka. A nebudu probírat všechna soudobá axiómata

ruských kloučků o této věci, odvozená vesměs z evropských hypothes; protože co je tam hypothesou, je pro ruského kloučka hned axióma, a nejen pro kloučky, ale třeba i pro jejich profesory, vždyť ruskými profesory jsou teď často zase sami ti ruští kloučci. Proto se všem hypothesám vyhnu. Jaký máme teď úkol ? Běží o to, abych ti co nejrychleji ujasnil, jaký jsem člověk, več věřím a več doufám, že ano ? A proto prohlašuji, že přímo a prostě akceptuji Boha. Ale jedno je třeba zdůraznit: jestliže Bůh je a skutečně stvořil svět, stvořil jej, jak je

nám dokonale známo, podle Euklidovy geometrie a lidský rozum stvořil s představou pouze tří prostorových rozměrů. Nicméně byli a jsou i teď geometři a filosofové, dokonce velmi vynikající, kteří pochybují, že by celý svět nebo ještě obecněji řečeno celé bytí bylo stvořeno jen podle Euklidovy geometrie; odvažují se dokonce snít o tom, že by se dvě rovnoběžky, které se podle Euklida nemohou na zemi nikdy setkat, někde v nekonečnu přece možná setkaly. Usoudil jsem, můj milý, že nedovedu-li pochopit ani tohle, kdepak bych pochopil Boha. Přiznávám pokorně, že mi chybějí schopnosti k řešení takových otázek, můj rozum je euklidovský, pozemský, kdepak bych tedy mohl posuzovat věci, které nejsou z tohoto světa. I tobě radím, abys o tom nikdy nepřemýšlel, příteli Aljošo, obzvláště co se týče boha, zda je či není. To všechno jsou otázky úplně cizí rozumu stvořenému s představou jen tří rozměrů. Uznávám tedy boha, a nejen s ochotou, protože nadto uznávám i jeho přemoudrost a jeho cíl, nám už naprosto neznámý. Věřím v uspořádání, ve smysl života, věřím ve věčnou harmonii, ve které prý my všichni splyneme, věřím ve slovo, k němuž svět spěje a které samo ‚bylo u Boha' a které samo bylo bůh, a tak dále a tak dále do nekonečna. Bylo o tom namluveno množství slov. Zdá se tedy, že jsem na správné cestě ne? No a představ si, že konec konců tento boží svět odmítám, a ačkoliv vím, že existuje, vůbec ho neuznávám. Ne že bych odmítal Boha, pochop to, ale odmítám a nemohu akceptovat svět, který stvořil, boží svět. Vysvětlím to: věřím jako dítě, že utrpení se zhojí a vyrovná, že celá urážlivá směšnost lidských rozporů zmizí jako žalostný přelud, jako odporný výpotek chabého a nekonečně zakrnělého lidského euklidovského rozumu, že konečně ve světovém finále, v okamžiku věčné harmonie přijde něco tak drahocenného, že to postačí pro všechna srdce, k uspokojení všech rozhořčení, k vykoupení všech zločinů a vší krve, kterou lidé prolili, že to postačí, aby bylo možno nejen odpustit, ale i ospravedlnit všechno, co se s lidmi dělo - ať to všechno přijde, ale já to nepřijímám a přijmout nechci! Ať se dokonce rovnoběžky setkají a já to sám uvidím a řeknu, že se setkaly, ale já to neuznám. To jsem já, Aljošo, a to je má these. To jsem ti řekl vážně. Začal jsem tuto naši rozmluvu naschvál nejhloupěji, jak se dalo, ale došel jsem tak ke své zpovědi, protože jen tu potřebuješ. Nepotřeboval jsi slyšet o Bohu, nýbrž dozvědět se jen, čím žije tvůj bratr, kterého máš rád. A to jsem ti řekl." Ivan skončil svou dlouhou tirádu se zvláštním a neočekávaným citem. "A proč jsi začal .nejhloupěji, jak se dalo' ?" zeptal se Aljoša, zamyšleně se na něho dívaje. "Inu, za prvé kvůli ruskosti, protože ruské rozmluvy o takových thematech se vždycky vedou nejhloupěji, jak se dá. A za druhé čím hloupěji člověk mluví, tím blíž je k věci. Čím hloupěji, tím jasněji. Hloupost je stručná a prostinká, rozum se kroutí a schovává. Rozum je darebák, hloupost je upřímná a poctivá. Dostal jsem se k svému zoufalství, a čím hloupěji jsem je podal, tím lépe pro mne." "Vysvětlíš mi, proč odmítáš svět ?" zeptal se Aljoša. "Jistěže vysvětlím, není to tajemství, k tomu mířím. Ty můj bratříčku, nechci tě zkazit ani zviklat tvé názory, snad bych se chtěl tebou uzdravit," usmál se najednou Ivan docela jako hodné malé dítě. Takový úsměv u něho Aljoša ještě nikdy neviděl.

IV Vzpoura

"Musím se ti k něčemu přiznat," začal Ivan. "Nikdy jsem nedovedl pochopit, jak někdo může milovat své bližní. Právě bližní nemůže člověk podle mého mínění milovat, spíš snad dálné. Četl jsem jednou někde o Janu Milostivém, nějakém svatém, že když k němu přišel hladový a zkřehlý pocestný a prosil, aby ho zahřál, lehl si s ním do postele, objal ho a dýchal mu do úst, která hnisala a zapáchala od nějaké hrozné nemoci. Jsem přesvědčen, že to dělal ze chtěné přepjatosti, z lásky vynucené povinností, pro pokání, které si uložil. Má-li někdo jiného člověka milovat, musí se ten člověk schovat, a jakmile ukáže svou tvář, je po lásce." „O tom mluvil nejednou starec Zosima," poznamenal Aljoša, "říkal také, že mnoha lidem, kteří jsou v lásce ještě nezkušení, tvář člověka brání miloval ho. Ale vždyť v lidstvu je také mnoho lásky, a podobné, skoro lásce Kristově, sám to vím, Ivane." „Nu já to zatím ještě nevím a nemohu to

pochopit ani já, ani nesčíslné množství jiných lidí. Kdoví pochází-li to ze špatných vlastností lidi nebo z jejich přirozené povahy. Podle mého názoru je Kristova láska k lidem jakýsi zázrak, na naší zemi nemožný. Pravda, Kristus byl Bůh. Jenže my bohové nejsme. Dejme tomu ku příkladu, že hluboce trpím. Jiný se nikdy nemůže dozvědět, do jaké míry trpím, protože je to někdo jiný, a ne já, a mimoto člověk je málokdy ochoten uznat, že jiný trpí(jako by to byla vyšší hodnost). A proč k tomu není ochoten, co myslíš ? Protože třeba zapáchám, protože mám protivný obličej, protože jsem mu jednou šlápl na nohu. A taky je utrpení a utrpení; ponižující utrpení, takové, které mě ponižuje, ku příkladu hlad, to u mne můj dobrodinec ještě uzná, ale jen trochu vyšší utrpení, ku příkladu za myšlenku, to n mne neuzná, leda jen výjimečně, protože se na mne třeba podívá a najednou uvidí, že vůbec nemám takový obličej, jaký by podle jeho představy měl mít člověk, který trpí za takovou a takovou myšlenku. A tu mi tedy hned svou přízeň odepře a ani ne proto, že by byl zlý. Žebráci, hlavně žebráci z lepších kruhů, by se nikdy neměli ukazovat a měli by prosit o almužnu jenom v novinách. Milovat bližního abstraktně a někdy i konkrétně, ale z dálky, to je možné, zato zblízka skoro nikdy. Kdyby bylo všechno jako na jevišti v baletu, kde žebráci vystupují v hedvábných cárech a potrhaných krajkách a při žebrání půvabně tančí, nu, na ty se člověk může dívat se zalíbením. Se zalíbením, ale přece ne s láskou. Ale dost o tom. Musel jsem ti jen ukázat své stanovisko. Chtěl jsem teď mluvit o utrpení lidstva vůbec, ale raději zůstaneme jen při utrpení dětí. To zmenší rozsah mé argumentace asi na desetinu, ale raději jen o dětech, i když je to pro mne nepříznivější. Předně totiž je možno děti milovat i zblízka, ba i špinavé děti, dokonce i šeredné, mně však připadá, že děti nikdy nebývají šeredné. Druhý důvod, proč nebudu mluvit o dospělých, je ten, že kromě toho, že jsou odporní a lásku si nezaslouží, mají také náhradu: jedli jablko, poznali dobré i zlé a stali se ‚jako bohové'. Jedí jablko i nadál. Ale dětičky nejedly nic a dosud se ničím neprovinily. Máš rád děti, Aljošo ? Vím, že máš, a budeš chápat, proč chci teď mluvit jenom o nich. Jestliže také děti na světě hrozně trpí, trpí ovšem za své otce, jsou trestány za své rodiče, kteří jedli jablko - ale to je přece úvaha z jiného světa, pro lidské srdce na tomto světě nepochopitelná. Nevinný nesmí trpět za jiného, a ještě k tomu takový nevinný! Budeš se snad divit, Aljošo, ale já mám také strašně rád děti. A všimni si, že krutí, vášniví a draví lidé, Karamazovci, mají někdy děti velmi rádi. Děti, dokud jsou dětmi, tedy třeba do sedmi let, jsou ohromně daleko od dospělých, jako by to byl docela jiný druh tvorů s jinými vlastnostmi. Znal jsem jednoho zavřeného loupežného vraha. Během své zločinecké dráhy nejednou vyvraždil při nočním vloupání celou rodinu a pobil přitom i několik dětí. Ale když byl ve vězení, měl děti až podivně rád. Pořád se jen díval z okna, jak si hrají na vězeňském dvoře. Jednoho malého chlapce naučil chodit pod okno a hošík se s ním náramně spřátelil... Nevíš, Aljošo, proč to všechno říkám? Bolí mě nějak hlava a je mi smutno." "Jak mluvíš, vypadáš při tom divně," znepokojeně poznamenal Aljoša, "jako bys byl nějak pomatený." "Ostatně nedávno mi v Moskvě říkal nějaký Bulhar," pokračoval Ivan, jako by bratra ani neslyšel, "jak tam u nich v Bulharsku všude řádí Turci a Čerkesové, protože se bojí všeobecného povstání Slovanů. Pálí, vraždí, znásilňují ženy a děti, přibíjejí vězně za uši k plotu, nechávají je tak do rána a ráno je věšejí - takové věci, že si je člověk ani nemůže představit. Opravdu, někdy se mluví o zvířecké ukrutnosti člověka, ale to je k zvířatům hrozně nespravedlivé a urážlivé pro ně, protože zvíře by nikdy nedovedlo být tak ukrutné jako člověk, tak rafinované, tak umělecky ukrutné. Tygr prostě kouše a rve a nic jiného neumí. Nikdy by ho nenapadlo přibíjet lidi na noc hřebíky za uši, i kdyby to dovedl. Ti Turci mimo jiné s rozkoší mučili i děti; ještě nenarozené vyřezávali kinžály z mateřských životů, nemluvňata vyhazovali do výšky u chytali je před očima matek na bajonety. Největší požitek byl právě v tom, že to dělali před očima matek. Ale tady máš jiný obrázek, který mě značně zaujal. Představ si kojence v náručí chvějící se matky a kolem ní Turky, kteří tam přišli. Vymysleli veselou kratochvíli: mazlí se s kojencem, baví ho, aby ho rozveselili. Daří se jim to, dítě se rozesměje. V tu chvíli na ně Turek namíří pistoli na čtyři palce od obličeje dítěte,

hošík se radostně směje, natahuje ručky, aby na pistoli dosáhl, v tom umělec stiskne spoušť a rozdrtí mu hlavičku. Umělecké,že ano? Ostatně Turci prý velmi rádi sladkosti." "Bratře, k čemu tím míříš?" zeptal se Aljoša. "Myslím, že neexistuje li ďábel a stvořil-li ho tedy člověk, utvořil ho k svému obrazu a podobenství." „Podle toho tedy stejně jako boha." „Ty umíš podivuhodně obracet slovíčka, jak říká Polonius v Hamletovi," zasmál se Ivan. "Chytil jsi mě za slovo, buďsi, jsem rád. Ale tvůj Bůh je pěkný, když ho člověk stvořil k svému obrazu a podobenství. Zrovna ses ptal, k čemu tím vším mířím. Víš, já jsem milovník a sběratel některých malých faktů, a představ si, zapisuji a sbírám z novin a z povídek, odkudkoli, příhody jistého druhu. Mám už pěknou sbírku. Turky jsem do ní ovšem zařadil, ale to jsou všechno cizinci. Mám také domácí kousky, a dokonce lepší než turecké. Víš, u nás je spíš bití, spíš pruty a karabáč. Je to národní zvyk. Uši přibité hřebíky, to je u nás nemyslitelné, jsme přece jenom Evropané, ale pruty a karabáč - to je naše a to ať nám nikdo nebere. V cizině se teď pomalu ani nebije; nějak se zmírnily mravy nebo si tam dali takové zákony, že si nikdo netroufá druhému namrskat. Ale vynahradili si to jinak a také něčím čistě národním jako u nás. Je to tolik národní, že u nás to snad ani není možné, ačkoliv zas by se zdálo, že se to i u nás ujímá, hlavně od té doby, co začalo ve vyšší společnosti náboženské hnutí. Mám takovou roztomilou brožurku, překlad z franštiny, a pojednává o tom, jak byl v Ženevě nedávno, před nějakými pěti lety, popraven nějaký vrah Richard. Byl to myslím třiadvacetiletý mladík, dal se před samým popravištěm na pokání a obrátil se na víru. Ten Richard byl nemanželské dítě, a když byl ještě malý, asi šestiletý, darovali ho rodiče nějakým horským švýcarským pastevcům. Ti ho odchovali, aby pro ně pracoval. Rostl u nich jako divoké zvířátko. Pastevci ho ničemu neučili, ale už v sedmi letech ho posílali do zimy a mokra skoro bez šatů a skoro bez jídla pást stádo. Nikdo z nich se nad tím ovšem nepozastavoval ani toho nelitoval a všichni měli naopak za to, že tak jednají docela právem, protože Richarda dostali darem jako věc a nepovažovali ani za nutné ho živit. Sám Richard svědčí, že v těch letech by byl jako marnotratný syn v evangeliu rád jedl aspoň mláto, kterým se vykrmovala prasata určená k prodeji, ale nedali mu ani to a bili ho, když prasatům kradl. Tak prožil celé dětství a jinošství, až dorostl, a když zesílil, dal se na zlodějství. Ten divoch se pak živil nádenickou prací v Ženevě, mzdu propíjel, žil jako vyvrhel a nakonec zabil a oloupil nějakého starce. Byl zatčen, souzen a odsouzen k smrti. Lidé tam nejsou sentimentální. Ale ve vězení ho hned obklopili pastoři a členové všelijakých křesťanských bratrstev, dobročinné dámy a podobně. Naučili ho ve vězení číst a psát, vykládali mu evangelium, domlouvali mu, přesvědčovali, naléhali, dotírali, hučeli do něho, až se Richard konečně slavnostně přiznal k svému zločinu. Obrátil se na víru, napsal sám soudu, že je vyvrhel, ale konečně se prý dočkal toho, že ho Bůh osvítil a seslal mu milost. Celá Ženeva byla vzrušena, celá dobročinná a zbožná Ženeva. Celá vyšší a dobře smýšlející společnost se k němu hrnula do vězení. Všichni Richarda líbají a objímají: Jsi náš bratr, sestoupila na tebe milost!' A sám Richard jen pláče dojetím: ‚Ano, sestoupila na mne milost! Dřív jsem celé dětství a jinošství toužil po žrádle pro prasata, ale teď na mne sestoupila milost a umřu v Pánu!' - ‚Ano, ano, Richarde, zemři v Pánu, prolil jsi krev a musíš zemřít v Pánu. Není to sice tvá vina, že jsi vůbec neznal Boha, když jsi záviděl žrádlo prasatům a lidé tě bili, že to žrádlo prasatům kradeš, což od tebe bylo nepěkné, protože krást se nesmí, ale prolil jsi krev a musíš zemřít.' A nastane tedy poslední den. Vysílený Richard pláče a pořád jen zas a zas opakuje: ‚To je můj nejkrásnější den, odcházím k Bohu!' - ‚Ano,' křičí pastoři, soudcové a dobročinné dámy, ‚to je tvůj nejšťastnější den, protože odcházíš k bohu A všichni táhnou v kočárech nebo pěšky k popravišti za potupnou károu, v níž vezou Richarda. Pak dorazí k popravišti. "Zemři náš bratře," křičí na Richarda, .zemři v Pánu, protože na tebe sestoupila milost!' A tu tedy bratra Richarda, pokrytého polibky bratrů, vytáhnou na lešení, položí ho pod gilotinu a bratrsky mu srazí hlavu, protože na něho sestoupila milost!. Je to charakteristické. Tu brožurku přeložily do ruštiny nějaké ruské dobročinné osoby z vyšší společnosti, sympatisující s luterstvím, a pro osvětu ruského lidu ji

rozeslaly zdarma s novinami a jinými tisky. Richardův příběh je pěkný tím, že je národní. U nás by se považovalo za nesmysl useknout bratrovi hlavu jen za to že se stal naším bratrem a že na něho sestoupila milost, ale opakuji , že my máme zase svoje zvláštnosti a nejsou snad o nic horší. Máme historický, bezprostřední a docela upřímný požitek z bití. Někrasov napsal verše, jak mužik švihá kouř bičem po očích, ‚po mírných očích'. Kdopak to neviděl, to je typicky ruské. Popisuje, jak slabý koník, kterému naložili příliš mnoho, uvázl s vozem a nemůže jím hnout. Mužik ho bije, bije ho zběsile, bije, až nakonec neví, co dělá, zpíjí se bitím a nesčíslnými bolestnými ranami. ‚Třebas nemůžeš, ale jeď, chcípni, ale jeď!' Chudák herka se marně namáhá a tu mužik začne švihat bezbranné zvíře po plačících, ‚mírných očích'. Koník jako bez sebe trhne, hne vozem a jede: celý se třese, ani nedýchá, jde nějak bokem, jako by nějak nepřirozeně a potupně poskakoval - u Někrasova je to strašlivé. Ale to je přece pouhý kůň a koně nám dal sám Bůh, abychom je bili. O tom nás poučili Tataři a na památku nám dali knutu. Ale vždyť se dají bít i lidé. Inteligentní, vzdělaný pán a jeho dáma mrskají metlou vlastní dcerku, sedmileté dítě - podrobně jsem si to zapsal. Tatíček je rád, že pruty mají větévky, prý to ‚víc štípe', a začne zkoušet ‚štípání' na rodné dceři. Vím bezpečně, že jsou mrskači, kteří se každou ranou vzrušují do rozkoše, doslovně do rozkoše, a ta se každou další ranou stupňuje víc a víc. Mrskají dítě minutu, mrskají pět minut, deset minut, pořád dál a víc, rychleji a bolestivěji. Dítě křičí, dítě konečně nemůže ani křičet, lapá po dechu: .Tatínku, tatínku, tatínečku!' Nějakou čertovskou neslušnou náhodou se věc dostane k soudu. Opatří se advokát. Ruský lid už dávno říká, že advokát je ‚najaté svědomí'. Advokát hájí svého klienta a bouří: ‚Taková jednoduchá a obvyklá rodinná záležitost - otec nasekal dcerce! Je to hanba naší doby, že se tím zabývá soud!' Porotci se dají přesvědčit a vynesou zprošťující výrok. Obecenstvo ječí radostí, že trýznitel byl osvobozen, Škoda, že jsem tam nebyl, byl bych zařval, aby se založila nadace na počest mučitele! Rozkošné obrázky. Ale o dětech mám ještě lepší. O ruských dětech jsem sebral náramně mnoho kousků, Aljošo. Otec a matka, ‚velmi ctihodní lidé v úředním postavení, vzdělaní a vychovaní', začali nenávidět svou malou pětiletou holčičku. Víš, znova positivně tvrdím, že mnoho lidských jedinců má zvláštní vlastnost, to jest zálibu v trýznění dětí, ale právě jen dětí. Ke všem ostatním individuím lidského druhu mívají takoví trýznitelé třeba i příznivý a pokojný vztah jako vzdělaní a humánní Evropané. Ale rádi mučí děti, ba mívají i samy děti v tomto smyslu rádi. Trýznitele tu láká právě bezbrannost těch tvorů, andělská důvěřivost dítěte, které nemá kam utéct ani ke komu jít - to rozněcuje mrzkou krev trýznitele. V každém člověku se ovšem skrývá zvíře, zvíře sveřeposti, zvíře smyslné vznětlivosti z křiku trýzněné oběti, zvíře libovůle puštěné z řetězu, zvíře chorob z neřestného života, pakostnic, jaterních nemocí a tak dále. Vzdělaní rodiče tu nebohou pětiletou holčičku všemožně trýznili. Bili ji, mrskali ji, kopali - sami nevěděli proč - až byla po celém těle samá modřina. Potom došli k vyšší rafinovanosti: v zimě za mrazů ji na celou noc zamykali na záchod, protože si prý v noci neříkala, že chce na hrneček (jako by se to pětileté dítě, které spí svým andělským tvrdým spánkem, mohlo v tom věku už naučit); za to jí celý obličej pomazávali výkaly a nutili ji, aby výkaly jedla - a k tomu ji nutila matka, matka! A ta matka mohla spát, když v noci slyšela nářek ubohého děťátka, zavřeného na ohavném místě! Chápeš, proč se měl ten malý tvoreček, který ještě ani nedovedl pochopit, co se s ním děje, bít drobounkou pěstí do zmučených prsíček, proč měl na hnusném místě ve tmě a zimě prolévat krvavé slzy, nevinné a bezelstné dětské slzy a prosit ‚pánbíčka' o pomoc ? Chápeš tu hanebnost, příteli a bratře? Chápeš, pokorný a zbožný novici novici, proč je ta nesmyslná hanebnost nutná a dovolená ? Prý by bez ní člověk ani neobstál na světě, protože by nepoznal dobro a zlo. Nač tedy poznávat to zatracené dobro a zlo, když je to za takovou cenu ? Celý svět poznání přece nestojí za slzičky toho dítěte, když prosí pánbíčka o pomoc! Nemluvím o utrpení dospělých, ti jedli jablko, k čertu s nimi a ať je taky všechny čert vezme, ale co tihle malí! Trápím tě, Aljoško, jsi nějak nesvůj. Přestanu, jestli chceš." "Nevadí, chci se také trápit," zabručel Aljoša. "Jesle jeden obrázek, už jen jeden a jenom pro

zajímavost, je tak charakteristický, a hlavně že jsem ho zrovna teď přečetl v jednom našem sborníku o starých časech, v Archivu nebo snad starině. Musím se podívat, už ani nevím, kde jsem to čelí. Bylo to v nejtemnější době nevolnického práva, ještě na začátku století, a ať žije osvoboditel lidu! V té době tedy žil jeden generál, generál se vznešenými styky a majitel velkých statků. Patřil ke statkářům (už i tenkrát jich bylo myslím opravdu málo), kteří, když odcházeli ze služby na odpočinek, div že nebyli přesvědčeni, že si vysloužili právo nad životem a smrtí svých poddaných. Takoví lidé se tenkrát našli. Tak si žije generál na svých statích s dvěma tisíci duší, naparuje se a ponižuje své drobné sousedy, jako by to byli jeho příživníci u šaškové. Má psinec se sty psů a div ne sto psovodů, všechny v uniformách, všechny na koních. A tu nějaký chlapec z domácí čeledi, malý, teprve osmiletý chlapec, hodí jednou při hraní kamenem a trefí do nohy oblíbeného generálova honícího psa. ‚Proč můj oblíbený pes kulhá?' Hlásí se mu, že tuhleten chlapec hodil kamenem a pohmoždil psovi nohu. ‚Aha, tak tos byl ty,' obhlídne si generál chlapce, ‚seberte ho!' Seberou ho, vezmou ho matce a chlapec celou noc prosedí v šatlavě. Ráno, sotva se rozední, generál vyjede ve vší slávě na lov. Sedne na koně, kolem něho příživníci, psi, psovodi, myslivci, všichni na koních. Pro výstrahu svolají opodál čeleď a přede všemi stojí matka provinilého chlapce. Chlapce vyvedou ze šatlavy. Je zamračené, chladné a mlhavé podzimní počasí, znamenité pro lov. Generál poručí, aby chlapce svlékli, a myslivci chlapečka celého do nahá svléknou. Dítě se třese, je strachem jako bez sebe, netroufá si ani muknout. Žeňte ho!' velí generál. .Utíkej, utíkej!' křičí psovodi a chlapec utíká. ‚Chyť ho!' zařve generál a poštve na něho celou smečku chrtů. Před matčinýma očima ho uštval, psi roztrhali dítě na kusy! Generála pak myslím vzali pod kuratelu. No tak co s ním ? Zastřelit ho ? K uspokojení mravního citu zastřelit ? Tak mluv, Aljoško!" "Zastřelit!" tiše promluvil Aljoša, vzhlédnuv na bratra s nějak bledým, pokřiveným úsměvem. "Výborně!" křikl Ivan docela nadšeně. "Když už ty to řekneš, to tedy. Vida ho, řeholníka! Tak takovýhle čertík ti sedí v srdíčku, Aljoško Karamazove!" "Řekl jsem nesmysl, ale."To je to právě, že ale" křičel Ivan. "Pamatuj si, novici, že nesmysly jsou na naší zemi až příliš nutné. Svět stojí na nesmyslech a bez nich by se možná na světě ani nic nedělo. Víme, co víme!" "Co víš ?" "Nerozumím ničemu," pokračoval Ivan jako v horečce, "a teď ani nechci ničemu rozumět. Chci se držet fakt. Dávno jsem se rozhodl nerozumět. Kdybych chtěl něčemu porozumět, hned bych zradil fakta, a já se přece rozhodl držet se jich." "Proč mě zkoušíš?" vášnivě a bolestně zvolal Aljoša. "Řekneš mi to konečně ?" "Ovšem že řeknu, k tomu mířím. Jsi mi drahý, nechci tě nechat běžet a nepřenechám tě tvému Zosimovi." Ivan se na chvíli zamlčel a jeho obličej náhle velmi zesmutněl.

"Vyslechni mě. Mluvil jsem jen o dětech, aby to bylo zřejmější. O ostatních lidských slzách, kterými je celá zeměkoule prosáklá od kůry až po střed, o těch neříkám ani slovo. Své thema jsem úmyslně zúžil. Jsem pouhý hmyz a se vší ponížeností přiznávám, že vůbec nemohu pochopit, proč je svět takový, jaký je. Mám za to, že za všechno mohou sami lidé. Byl jim dán ráj, ale zatoužili po svobodě a uloupili oheň z nebes, ač věděli, že budou nešťastni. Není tedy proč je litovat. Podle mne, podle mého ubohého pozemského euklidovského rozumu vím jen to, že utrpení je a že viníci nejsou; že všechno prostě a přímo vzniká jedno z druhého; že všechno plyne a vyrovnává se - ale vždyť to je všechno jenom euklidovský žvást, vždyť to vím, a nemohu přece přistoupit na to, abych podle něho žil. Co je- mi platné, že viníci nejsou a tak dále a že to vím ? Já chci odplatu, jinak se sám zničím. A odplatu ne někde a někdy v nekonečnu, nýbrž už zde na zemi, a abych ji sám viděl. Věřil jsem v ni, chci ji tedy také vidět, a budu - li v té době už mrtev, ať jsem vzkříšen, protože by bylo příliš nespravedlivé, aby se to všechno stalo beze mne. Přece jsem netrpěl proto, abych svou osobou, svými zločiny a svým utrpením někomu prostě pohnojil půdu pro budoucí harmonii. Chci vidět vlastníma očima, jak laň ulehne vedle lva u jak zavražděný vstane a obejme se s tím, kdo ho zavraždil. Chci být při tom, až se všichni dozvědí, proč to všechno bylo. Na této touze se zakládají

všechna náboženství a já jsem věřící. Ale jsou tu také děti, a co si s nimi mám počít ? To je otázka, na kterou nedovedu odpovědět. Opakuju po sté, že otázek je mnoho, ale vzal jsem jenom děti, protože u nich je nezvratně jasné, co chci říci. Poslyš, mají-li všichni trpět, aby utrpením vykoupili věčnou harmonii, pověz mi, prosím tě, co s tím mají společného děti ? Je naprosto nepochopitelné, proč mají trpět také děti a vykupovat harmonii utrpením! Proč mají být také děti materiálem a hnojit někomu půdu pro budoucí harmonii ? Solidárnost v hříchu mezi lidmi chápu a chápu i solidárnost v odplatě, ale jakápak taková solidárnost s dětmi! A je-li skutečně pravda v tom, že i děti jsou solidární s otci ve všech jejich zločinech, pak to ovšem není pravda z tohoto světa a pro mne je nepochopitelná. Nějaký šprýmař možná řekne, že dítě stejně doroste a nahřeší se až dost, ale vždyť ten chlapec nedorostl, když ho v osmi letech roztrhali psi! O Aljošo, já se nerouhám! Chápu přece, jak to otřese vesmírem, až se všechno na nebi i na zemi spojí v jeden chvalozpěv a všechno živé i to, co bývalo živé, zvolá: ‚Spravedlivý jsi, Bože, neb cesty tvé se zjevily!' Když se matka obejme s mučitelem, který dal jejího syna rozsápat psy, a všichni tři s pláčem zvolají: ‚Spravedlivý jsi, Bože,' pak ovšem bude dosaženo koruny poznání a všechno se vyjasní. Ale v tom je právě háček, to já právě nemohu uznat. A dokud jsem na světě, spěchám provést svá opatření. Víš, Aljošo, snad se opravdu stane, že dožiju-li se té chvíle nebo budu-li vzkříšen, abych ji uviděl, i já sám pohlédnu na matku objímající mučitele jejího dítěte a zvolám se všemi: .Spravedlivý jsi, Bože!' Ale já to nechci v té chvíli zvolat. Dokud je čas, spěchám, abych se proti tomu zajistil, a proto se nejvyšší harmonie naprosto zříkám. Ta nestojí za jedinkou slzu třeba jen toho zmučeného dítěte, které se bilo pěstičkou do prsou a s nevykoupeným pláčem se v té smradlavé díře modlilo k ‚pánbíčkovi'l Nestojí za ni, protože slzy toho dítěte zůstaly nevykoupeny. Ale musí být vykoupeny, jinak nemůže být ani harmonie. Ale jak ? Jak je vykoupit ? Což je to možné ? Snad tím, že budou pomstěny ? K čemu je mi pomsta a k čemu je mi peklo pro trýznitele ? Co může peklo napravit, když jsou děti už umučeny ? A jakápak harmonie, když je peklo ? Chci odpustit a obejmout, nechci ještě víc utrpení. A má-li utrpení dětí doplnit úhrn utrpení, kterého je třeba k zaplacení za pravdu, pak tvrdím předem, že celá pravda za takovou cenu nestojí. Já ani nechci, aby se matka objímala s mučitelem, který uštval její dítě psy! Nesmí mu odpustit! Chce-li, ať mu odpustí za sebe, ať mu odpustí své nesmírné mateřské utrpení. Ale odpustit utrpení svého rozsápaného dítěte, k tomu nemá právo, nesmí mučiteli odpustit, i kdyby mu odpustilo samo dítě! A je-li to tak, nesmějí-li odpustit, kde je harmonie ? Je na celém světě bytost, která by mohla a měla právo odpustit ? Já harmonii nechci, z lásky k lidstvu ji nechci. Raději se spokojím s nepomstěným utrpením. Raději přestanu na svém nepomstěném utrpení a neukojeném hněvu, i když snad nemám pravdu. A tu harmonii také předražili, je to docela nad naše poměry, platit tak vysoké vstupné. Proto spěchám, abych svou vstupenku vrátil, a jsem-li slušný člověk, musím ji vrátit co možná nejdřív. To také dělám. Tedy ne že bych neuznával Boha, Aljošo, jenom mu co nejuctivěji vracím vstupenku." "To je vzpoura," tiše a se sklopenýma očima promluvil Aljoša. "Vzpoura? To od tebe nerad slyším," řekl Ivan vážně. „Ve vzpouře se nedá žít, a já chci žít. Řekni mi přímo, vyzývám tě, abys mi odpověděl: představ si, že ty sám stavíš budovu lidského osudu, abys dal lidem nakonec štěstí, abys jim dul nakonec mír a pokoj, ale k tomu je nevyhnutelně nutní umučit jednoho jediného drobounkého tvorečka, právě to dítě, které se bilo pěstičkou do prsou, a ta budova musí být založena právě na jeho nepomstěných slzách - svolil bys být za takových podmínek stavitelem? Mluv a mluv pravdu!" „Ne, to bych odmítl," tiše odpověděl Aljoša. "A můžeš připustit myšlenku, že lidé, pro které stavíš, by sami svolili přijmout štěstí založené na neodpykané krvi maličkého mučedníka, a když by je přijali, že by zůstali navždycky šťastni? " „Ne, nemohu. Bratře," řekl najednou Aljoša a oči mu blýskaly, "ptal ses teď, je-li na celém světě bytost, která by mohla a měla právo odpustit. Ale taková bytost je a může všechno odpustit všem a všemu, protože sama dala za všechny a za vše svou nevinnou krev. Zapomněl jsi na něho, ale právě na něm se zakládá ta budova a k němu lidé

zvolají: .Spravedlivý, jsi, Bože, neb cesty tvé se zjevily.'" "Aha, to je .jediný čistý' a jeho krev! Ne, nezapomněl jsem na něho, a dokonce jsem se pořád divil, že ho tak dlouho neuvádíš, protože ve sporech se všichni vaši lidé obyčejně odvolávají především na něho. Víš, Aljošo, nesměj se, ale já jednou složil báseň v próze, je to asi rok. Můžeš-li se mnou promarnit ještě nějakých deset minut, povím ti ji." "Ty jsi napsal báseň ?" "O ne, nenapsal," zasmál se Ivan, "nikdy v životě jsem nenapsal ani dva verše. Ale tu báseň v próze jsem vymyslel a zapamatoval jsem si ji. Vymyslel jsem ji se zápalem. Budeš mým prvním čtenářem, vlastně posluchačem. Proč by také autor ztrácel i jen jediného posluchače ?" pousmál se Ivan. "Tak mám vypravovat nebo nemám ?" "Napjatě poslouchám," řekl Aljoša. "Má báseň se jmenuje Velký inkvisitor. Je to nehorázná věc, ale chci ti ji povědět." Velký inkvisitor "Vždyť ani tohle nejde bez úvodu, totiž bez literárního úvodu, fuj!" zasmál se Ivan. "A jakýpak já jsem spisovatel! Víš, můj děj se odehrává v šestnáctém století a v té době - však to asi víš už ze školy - v té době bylo v poesii zvykem, že nebeské bytosti sestupovaly na zem. O Dantovi už ani nemluvím, ale ve Francii soudní písaři a také mnichové v klášterech pořádali celá představení, ve kterých uváděli na jeviště Madonu, anděly, svaté, Krista i samého Boha. Tenkrát to lidé všechno brali docela naivně. V Chrámu Matky boží v Paříži Viktora Huga se za krále Ludvíka XI. hrála v pařížské radniční dvoraně poučná a bezplatná hra pro lid na oslavu dauphinova narození. Jmenovala se Le bon jugement de la trés sainte et gracieuse Vierge Marie, sama Matka boží v ní osobně vystupovala a pronášela svůj ‚bon jugement'. Také u nás v Moskvě se za starých časů před Petrem Velikým někdy předváděla podobná představení hlavně ze Starého zákona. Ale kromě her tenkrát kolovalo po celém světě mnoho legend a duchovních básní, ve kterých vystupovali podle potřeby svatí, andělé a všechny nebeské bytosti. V našich klášterech se takové básně překládaly, opisovaly, ba i skládaly dokonce už za tatarské nadvlády. Existuje ku příkladu jedna klášterní báseň (ovšem podle řecké předlohy) Putování Matky boží skrze muka s dantovsky smělými popisy. Matka boží tam navštíví peklo a ‚skrze muka' ji provází archanděl Michael. Vidí hříšníky a jejich tresty. Je tam mimo jiné pozoruhodná kategorie hříšníků v hořícím jezeře: někteří klesají až ke dnu, takže se pak ani nemohou vynořit, ‚na ty už Bůh zapomíná', jak je tam neobyčejně hluboce a mohutně řečeno. A tu tedy zdrcená a plačící Matka boží padne před božím trůnem a prosí za všechny hříšníky v pekle o slitování - bez rozdílu za všechny, které tam viděla. Její rozmluva s Bohem je nesmírné zajímavá. Panna Maria úpěnlivě prosí, nedá se odbýt, a když Bůh ukazuje na ruce a nohy jejího syna probité hřeby a ptá se jí, jak má odpustit jeho mučitelům, Maria poručí všem svatým, všem mučedníkům, všem andělům a archandělům, aby padli na kolena jako ona a prosili za všechny hříšníky. Konči to tak, že si Matka boží vyprosí od Boha přerušení pekelných muk každoročně od Velkého pátku do Božího hodu svatodušního. Hříšníci v pekle hned děkují Bohu a volají k němu: .Spravedlivý je, Bože, tvůj soud!' Má báseň by tedy byla také na ten způsob, kdybych ji byl skládal v té době. U mne vystupuje On, i když vlastně v básni vůbec nepromluví, jen se objeví a zas odejde. Patnáct století uplynulo od chvíle, kdy slíbil, že se vrátí ve své slávě, patnáct století uběhlo od doby, kdy jeho prorok napsal: ‚Aj, přijduť brzy.' ‚O tom pak dni u hodině té žádný neví, ani Syn, jediné sám Otec můj,'jak pronesl sám ještě na zemi. Ale lidstvo ho očekává se stále stejnou vírou a láskou jako dřív. Ba s ještě větší vírou, protože uplynulo už patnáct století od té doby, co nebe přestalo sesílat lidem znamení: Tomu důvěřuj, co srdce řekne, z nebe znamení se nedočkáš. Nic víc než víra v to, co říká srdce! V té době se ovšem děje také mnoho zázraků. Žijí světci, kteří zázračně uzdravují, a jak dosvědčují zprávy o jejich životě, k některým sestupuje sama královna nebes. Ale ďábel nespí a mezi lidmi se objeví pochybovači o pravdivosti těchto zázraků. Tenkrát právě propukne na severu v Německu nové hrozné kacířství. I spadla z nebe hvězda veliká ‚hořící jako pochodeň' (to jest církev), a ‚padla na studnice vod, takže zhořkly'. Tito kacíři rouhačsky popírají zázraky. Ale tím horoucněji věří, kdo zůstali věrni. Slzy lidstva se k Němu vznášejí jako dřív, lidé Ho čekají, milují Ho, doufají

v Něho, žádají si jako dřív trpět a zemřít pro Něho. A lidé tolik století s horoucí vírou prosili: .Přijdiž tedy, Pane Ježíši,' tolik století Ho vzývali, že se Mu v jeho nekonečném milosrdenství zlíbilo sestoupit k prosebníkům. I dřív přicházel k některým spravedlivým, navštěvoval mučedníky a svaté poustevníky už na zemi, jak je zapsáno v Životech svatých. Náš Tutčev hluboce věřil, že jeho slova jsou pravdivá, když napsal: S těžkým křížem na ramenou, ponížený, porobený, prošel Kristus celou Rusí,

žehnaje ti, země rodná. A věř mi, že to tak opravdu bylo. Tu tedy zatouží aspoň na chvíli se ukázat lidu - usouzenému, trpícímu, hnusně hříšnému, ale dětinsky Ho milujícímu lidu. Můj děj se odehrává ve Španělsku, v Seville, v nejhroznější době inkvisice, kdy pro slávu boží planuly každý den hranice a v autodafé nádherných hořeli zlí kacíři. Nebyl to ovšem onen příchod, při němž se podle svého slibu zjeví na konci časů v celé své nebeské slávě a který bude náhlý, Jakož blesk vychází od východu slunce a ukazuje se až na západ'. Ó ne, zatouží jen na chvíli navštívit své dítky, a to právě tam, kde plápolají hranice kacířů. Ve svém nesmírném milosrdenství chce ještě jednou jít mezi lidi v téže lidské podobě, ve které mezi nimi tři roky chodil před patnácti stoletími. Sestoupí do rozpálených ulic jižního města. Teprve den předtím se v tomto městě konalo .nádherné autodafé' za přítomnosti krále, dvora, rytířstva, kardinálů i nejkrásnějších dvorních dam a před davy Sevillanů; kardinál velký inkvisitor při něm dal ad maiorem Dei gloriam upálit skoro sto kacířů. Přijde tiše a nepozorovaně, ale ku podivu všichni Ho poznávají. Mohlo by to být jedno z nejlepších míst básně - myslím rozvedení toho, proč Ho poznávají. Lid se k Němu nezadržitelně hrne, obklopuje Ho, hromadí se kolem Něho, následuje Ho. On pak mlčky jde mezi nimi s tichým úsměvem nekonečného soucitu. V Jeho srdci plane slunce lásky, z Jeho očí září světlo vědění a síly, jehož paprsky rozněcují v srdcích lidí vzájemnou lásku. Vztahuje k nim ruce, žehná jim a z Jeho doteku, ba i z doteku Jeho šatu prýští léčivá moc. Z davu zvolá od dětství slepý stařec: ‚Pane, uzdrav mě, abych i já Tě spatřil' a hle, jako by mu šupiny spadaly s očí, slepý Ho vidi. Lid pláče a líbá půdu, po které kráčí. Děti před Ním sypou květiny, zpívají a provolávají Mu hosana. Je to On, je to sám On,1 opakují všichni, .musí to být On, nikdo jiný než On. Zůstane stát před portálem sevillské katedrály právě ve chvíli, když tam plačící rodina přináší bílou dětskou rakvičku; je otevřená a leží v ní sedmileté děvčátko, jediná dcera vynikajícího občana. Mrtvé dítě je celé pokryto květy. On vzkřísí tvé dítě volají lidé na plačící matku. Rakvi přichází naproti chrámový kněz; je zaražen a mračí se. Tu se však ozve kvílení matky zemřelého dítěte. Matka Mu padne k nohám. ; ‚Jsi-li to Ty, vzkřis mé dítě!' zvolá, vztahujíc k Němu ruce. Průvod zůstane před portálem, složí rakvičku k Jeho nohám. On se dívá soucitně a Jeho ústa zas tiše pronesou: .Talitha kumi - ‚a hned vstala děvečka. Děvčátko se v rakvi zvedá, sedá si a s úsměvem se kolem sebe rozhlíží udivenýma rozevřenýma očkama. V ruce má kytici bílých růží, kterou jí dali do rakve. Lid trne, je. slyšet křik a strkaní, tu však jde právě po náměstí kolem katedrály sám kardinál velký inkvisitor. Je to skoro devadesátiletý stařec, velký a vzpřímený, s vyschlým obličejem a zapadlýma očima, které však ještě žhnou ohněm. Není teď oděn svým nádherným kardinálským šatem, ve kterém se skvěl včera, když posílal na hranici nepřátele římské víry, ó ne, je v této chvíli jen ve své staré a hrubé mnišské kutně. Opodál ho následují jeho pochmurní pomocníci, otroci a svatá stráž. Před davem se zastaví a z dálky přihlíží. Vidí všechno, vidí, jak lidé postavili rakev, vidí, jak dívenka vstala z mrtvých, a jeho tvář se zachmuří. Stáhne husté, šedivé obočí a jeho pohled zlověstně zaplane. Pokyne prstem a poručí stráži, aby Ho jala. A hle, jeho moc je taková a lid je už tak zvyklý pokoře a bázlivé poslušnosti, že se dav okamžitě před biřici rozestoupí, ti se Ho za náhlého hrobového ticha chopí a odvedou Ho. Lidé v zástupu se okamžitě jako jeden muž sklánějí před starým inkvisitorem až k zemi, on jim mlčky žehná a jde dál. Stráž zavede vězně do ponuré klenuté vězeňské kobky ve starobylé budově svatého soudu a zamkne Ho tam. Den končí, nastává temná, horká, ‚bezdechá' sevillská noc. Vzduch ‚voní vavřínem a

citrónem'. V hluboké tmě se železné dveře kobky náhle otvírají a se svítilnou v ruce pomalu vchází sám starý velký inkvisitor. Je bez průvodu a dveře za ním hned zapadnou. Na samém prahu se zastaví a dlouho, minutu nebo dvě, se Mu zkoumavé dívá do tváře. Konečně pomalu přistoupí blíž, postaví svítilnu na stůl a promluví: Jsi to Ty ? Ty ?' Ale když nedostává odpověď, rychle dodává: .Neodpovídej, mlč. A co bys také mohl říci? Vím příliš dobře, co bys řekl. A nemáš ani právo přidávat něco k tomu, co jsi řekl už kdysi. Proč jsi nás přišel rušit ? Zajisté jsi nás přišel rušit a víš to. Ale víš, co se stane zítra ? Nevím, kdo jsi, a nechci vědět, jsi-li to Ty nebo jen Jeho podoba, ale hned zítra Tě odsoudím a upálím Tě na hranici jako nejnebezpečnějšího kacíře. A týž lid, který Ti dnes líbal nohy, bude na jediný můj pokyn horlivě shrabávat žhavé uhlí k Tvé hranici. Víš to ? Ano, snad to víš,' dodá zamyšleně a s hlubokým pochopením, ani na okamžik nespouštěje oči ze svého vězně." "Nerozumím ti tak docela, Ivane. Co to má být ?" usmál se Aljoša, který dosud pořád mlčky poslouchal. "Je to prostě bezmezná fantasie, nebo nějaký omyl toho starce, nějaké nemožné qui pro quo ?" "Mysli si třeba to druhé," zasmál se Ivan, "když už jsi tak zkažen soudobým realismem a nesneseš nic fantastického. Chceš qui pro quo, měj šije tedy. Je to pravda," zasmál se zas, "starci je devadesát let a mohl se ze své myšlenky dávno pomátnout. A vězeň ho mohl ohromit svým zjevem. Mohlo to být konečně také horečné blouznění, předsmrtný přelud devadesátiletého starce, ještě k tomu vzrušeného včerejším autodafé se stem upálených kacířů. Ale záleží nám na tom, co je qui pro quo a co bezmezná fantasie ? Důležité je pouze, že stařec se chce vymluvit, že se rozhodl konečně vyslovit nahlas to, o čem celých devadesát let mlčel."

"A vězeň také mlčí? Dívá se na něho a nepromluví ani slovo ?"

"Tak to přece musí být v každém případě," zasmál se zas Ivan. "Sám stařec Mu tvrdí, že nemá ani právo dodat něco k lomu, co kdysi promluvil. Dá se říci, že v tom je právě nejzákladnější rys římského katolictví - aspoň podle mého názoru. ‚Všechno jsi odevzdal papeži, všechno je tedy teď u papeže a ty se raději vůbec neobjevuj. Aspoň prozatím do ničeho nezasahuj. V tom smyslu katolíci nejen mluví, ale i píší, přinejmenším jezuité. Sám jsem to četl v pracích jejich bohoslovců. "Máš právo odhalit nám některé tajemství onoho světa, ze kterého jsi přišel ?" ptá se Ho můj stařec a sám za Něho odpovídá: ‚Ne, nemáš, abys nepřidával nic k tomu, co bylo řečeno už dřív, a abys lidem nebral svobodu, o kterou ses tak zasazoval, když jsi byl na zemi. Cokoli nově zvěstuješ, poruší lidskou svobodu víry, neboť se to bude jevit jako zázrak, ale vždyť už tenkrát před půl druhým tisícem letím byla svoboda jejich víry nade všechno. Nebyls to Ty, kdo tenkrát tolikrát řekl : "chci vás učinit svobodnými ?" Ale teď jsi viděl ty svobodné lidi dodá náhle stařec s přemýšlivým pousmáním. ‚Ano, přišlo nám to draho,' pokračuje, přísně na Něho pohlížeje, ale konečně jsme dokonali to dílo ve Tvém jménu. Patnáct století jsme se soužili s tou svobodou, ale teď je to skončeno a nadobro vyřízeno. Nevěříš, že je to nadobro vyřízeno? Díváš se na mne mírně a neuznáváš mě ani za hodná rozhorlení ? Věz však, že teď a právě teď jsou ti lidé pevněji než kdy jindy přesvědčeni, že jsou úplně svobodni, a přece nám sami svou svobodu přinesli a pokorně ji složili k našim nohám. Ale bylo to naše dílo. žádal sis toho Ty, je to Tvá svoboda?'" ‚‚Zas nerozumím," přerušil ho Aljoša, "ironisuje ten stařec, posmívá se ?" "Vůbec ne. Klade právě sobě a své církvi za zásluhu, že konečně přemohli svobodu, aby dali lidem štěstí. ‚Neboť teprve teď (mluví ovšem o inkvisici) začalo být po prvé možné myslet na štěstí lidí. Člověk byl stvořen jako buřič, ale což buřič může být šťasten ? Byl jsi varován,' řekne Mu, neměl jsi nedostatek poučení a varování, ale neposlechl jsi. Zavrhl jsi jediný způsob, jak jsi mohl lidi učinit šťastnými, ale když jsi odcházel, na štěstí jsi odevzdal svou věc nám. Slíbil jsi, utvrdil to svým slovem, dal jsi nám právo svazovat a rozvazovat a nemůžeš zajisté ani pomyslet na to, že bys nám teď to právo odňal. Proč jsi nás tedy přišel rušit ?'" "A co to znamená, že neměl

nedostatek poučení a varování ?" zeptal se Aljoša. "To je právě to hlavní, co musí stařec vypovědět. ‚Strašlivý a moudrý duch, duch sebezničení a nebytí,' pokračuje stařec, ‚velký duch s Tebou mluvil na poušti a knihy nám praví, že Tě "pokoušel". Je to tak? Ale je vůbec možné pronést něco pravdivějšího než to, co Ti tento duch odhalil ve třech otázkách, to, co jsi zavrhl a co pak bylo v knihách nazváno "pokoušením" ? Vždyť stal-li se někdy na zemi vpravdě ohromující zázrak, stal se v ten den, v den onoho trojího pokoušení. A zázrak záležel právě ve vyslovení těch tří otázek. Předpokládejme jen na zkoušku a jako příklad, že se tři otázky strašlivého ducha z našich knih beze stopy ztratily, takže je musíme obnovit, znova vymyslet a napsat, abychom je zase zanesli do knih, a že proto svoláme všechny pozemské mudrce - vládce, velekněze, učence, filosofy, básníky - a dáme jim za úkol vymyslet a sepsat tři otázky, ale takové, které by nejen odpovídaly dosahu té události, ale mimoto by ve třech slovech, v pouhých třech lidských větách vyjádřily celé budoucí dějiny světa a lidstva: soudíš, že všechna moudrost světa spojená v celek by dovedla vytvořit něco silou a hloubkou aspoň podobného oněm třem otázkám, které Ti mocný a moudrý duch v poušti skutečně položil ? Už jen podle těch otázek samých, podle zázraku jejich pronesení se dá vyrozumět, že nepocházejí z plytké mysli člověka, nýbrž z odvěkého !. V těchto otázkách jsou jakoby spojeny v celek a předpovězeny celé další dějiny lidstva a jsou v nich podány tři obrazy , ve kterých se soustřeďují všechny nerozřešitelné historické rozpory lidské přirozenosti na celém světě, k patrné, protože budoucnost nebyla známa, ale teď, když uplynulo patnáct století, vidíme,že v oněch třech otázkách bylo všechno tak prorocky předpověděno a tak se to splnilo, že není už možno nic k ním přidat ani z nich nic ubrat. Posuď tedy sám, kdo měl pravdu: Ty nebo ten, kdo k Tobě tenkrát promlouval? Vzpomeň si na první otázku; její smysl byl, i když ne doslovně, tento: Chceš jít do světa a jdeš tam s holýma rukama, jen s jakýmsi slibem svobody, který lidé ve své prostomyslnosti a vrozené nezřízenosti nemohou ani pochopit, kterého se boji a dějí, neboť pro člověka a lidskou společnost nikdy nebylo nic nesnesitelnějšího než svoboda! Ale- vidíš tyto kameny v nahé a žhavé poušti? Proměň je v chleby a lidstvo za Tebou poběží jako stádo, vděčné a poslušné i když věčně se třesoucí strachem, že svou ruku stáhneš a chléb jim odepřeš. Ale Tys nechtěl vzít člověku svobodu a mírnili jsi, neboť jaká svoboda, soudil jsi, je-li poslušnost koupená za chléb ? Namítl jsi, že ne samým chlebem živ bude člověk. Ale zdaž víš, že právě ve jménu pozemského chleba a proti Tobě duch země, bude s Tebou bojovat a zvítězí nad Tebou ? Všichni ho budou následovat volajíce: Kdo jest podobný té šelmě? Neb dala nám oheň z nebes! Zdaž víš, že, uplynou století a lidstvo vyhlásí ústy své moudrosti a vědy, že zločin není, že tudíž není ani hřích a jsou jen hladoví lidé. "Nasiť je a potom po nich žádej ctnosti." To napíší na prapor, který proti Tobě pozdvihnou a skrze který bude tvůj chrám zbořen. Místo Tvého chrámu bude budována nová stavba, bude znova budována strašlivá babylónská věž, a ačkoliv ani ta podobně jako dřívější nebude dostavěna, přece ses mohl u této nové věže uvarovat a zkrátit utrpení lidí o tisíc let, neboť až se tisíc let nasouží se svou věží, stejně přijdou k námi Vyhledají nás zase pod zemí v katakombách (budeme znova pronásledováni a mučeni), najdou nás a budou nás úpěnlivě prosit: "Nasyťte nás, neb ti, kdo nám slíbili oheň i. nebes, nedali nám jej!" A potom dostavíme jejich věž, neboť dostaví ten, kdo je nasytí. A jedině my je nasytíme ve Tvém jménu a budeme lhát, tvrdíce, že je nasycujeme ve Tvém jménu. Ó nikdy, nikdy se nenasytí bez nás! Žádná věda jim nedá chleba, dokud zůstanou svobodni, ale nakonec nám svou svobodu složí k nohám a řeknou: "Raději nás zotročte, ale nasyťte nás." Pochopí konečně sami, že je nemyslitelné mít zároveň svobodu i sdostatek chleba pro všechny, neboť nikdy, nikdy nebudou schopni rozdělit se mezi sebou! Přesvědčí se také, že ani nemohou být nikdy svobodni, protože jsou to bytosti slabé, mrzké, nicotné a buřičské. Slíbil jsi jim nebeský chléb, ale ptám se znova, může se ten v očích slabého, vždy hříšného a nešlechetného lidského plemene vyrovnat chlebu pozemskému ? I když Tě budou ve jménu nebeského chleba následovat tisíce a desetitisíce, co se stane s miliony a desetitisíci miliony bytostí, které

nebudou s to pro nebeský chléb pohrdnout chlebem pozemským ? Či snad Ti záleží jenom na desetitisících velkých a silných, kdežto ostatní miliony slabých, ale milujících Tě, kterých je jako písku v moři, mají být jen živnou půdou pro velké a silné ? Ne, nám záleží i na slabých. Jsou to hříšníci a buřiči, ale nakonec budou také poslušní. Budou se nám obdivovat a považovat nás za bohy, protože jsme ochotni snášet svobodu a vládnout nad nimi - tak strašlivé pro ně nakonec bude být svoboden! Ale řekneme, že sloužíme Tobě a vládneme ve Tvém jménu. Zas je oklameme, neboť Tebe už k sobě nepustíme. V tomto klamu bude právě naše utrpení, neboť budeme muset lhát. To tedy znamená první otázka na poušti, to jsi tedy odmítl ve jménu svobody, kterou jsi postavil nade všechno. A přece bylo v té otázce obsaženo velké tajemství tohoto světa. Přijetím "chlebů" bys byl uspokojil všeobecnou a odvěkou starost lidí jako jednotlivců i celého lidstva: "Koho uctívat ?" Dokud člověk zůstává svoboden, o nic neusiluje tak nepřetržité a bolestně jako o to, aby co nejdřív našel, koho uctívat. Ale lidé chtějí uctívat něco docela nesporného, tak nesporného, aby všichni byli hned ochotni všeobecně to uznat. Těm politováníhodným tvorům nezáleží jen na tom, aby našli něco, co má ten neb onen uctívat, ale něco takového, že by v to uvěřili vůbec všichni a uctívali to, a rozhodně všichni společně. Tato potřeba obecného uctívání je od počátku věků největší soužení každého jednotlivce i celého lidstva. Pro obecné uctívání se lidé navzájem hubili mečem. Vytvářeli si bohy a volali jedni k druhým: "Opusťte své bohy a přijďte se klanět našim, jinak vás i vaše bohy zabijeme! A tak to bude do skonání světa, ba také tenkrát, až i bohové na světě zmizí, protože lidé budou stejně uctívat modly. Znal jsi, nemohl jsi neznat to základní tajemství lidské přirozenosti, ale Ty jsi zavrhl jedinou bezpečnou korouhev, která se Ti nabízela a pod kterou bys byl přiměl všechny, aby Tě bez pochybností uctívali, korouhev pozemského chleba. A zavrhl jsi ji ve jménu svobody a chleba nebeského. Pohleď, cos učinil dál. A všechno zas ve jménu svobody! Říkám Ti, že nic člověka nesouží víc než starost, aby našel toho, komu by rychle odevzdal dar svobody, se kterým se ten nejšťastnější tvor rodí. Ale vládnout nad svobodou lidí může jen ten, kdo uspokojí jejich svědomí. S chlebem se Ti podávala osvědčená korouhev: daň chléb a člověk se před Tebou skloní, neboť není nic nespornějšího než chléb. Ale jestliže se jeho svědomí zmocní někdo jiný, člověk odhodí i Tvůj chléb a bude následovat toho, kdo zláká jeho svědomí. V loni jsi měl pravdu. Neboť tajemství lidského bytí je nejen žít, nic i mít proč žít. Bez pevné představy, proč má žít, člověk život odmítne a raději se zničí, i kdyby kolem něho byly samé chleby. To je pravda. Ale co se stalo? Místo abys vládl nad svobodou lidí, ještě jsi jim svobodu rozmnožil! Zapomněl jsi snad že klid ba i smrt je člověku milejší než svobodná volba v poznání dobra a zla? Nic není pro člověka lákavější než svoboda jeho svědomí, ale nic pro něho není ani trýznivější. A hle místo abys mu dal pevné základy k uspokojení jeho svědomí jednou provždy, dal jsi přednost všemu, co je neobvyklé, pochybné a neurčité, všemu, co je nad lidské síly. Počínal sis tudíž, jako bys lidi vůbec nemiloval - Ty, který jsi přišel obětovat za ně život! Místo aby ses ujal vlády nad lidskou svobodou, rozmnožil jsi ji a zatížil jsi navždy duchovní království člověka její trýzní. Žádal sis svobodnou lásku člověku, aby Tě následoval svobodně, protože jsi ho upoutal a podmanil. Místo tvrdého starodávného zákona měl člověk nadále vlastním svobodným srdcem rozhodovat, co je dobro a co zlo, maje před očima jako vodítko jen Tvou podobu. Ale což jsi vskutku nepomyslel na to, že bude-li člověk utlačován tak strašlivým břemenem, jako je svobodná volba, nakonec zavrhne, ba popře i Tvou podobu a Tvou pravdu ? Zvolají nakonec, že v Tobě není pravda, protože nebylo ani možné opustit je v horším zmatku a trýzni, než v jakém jsi je opustil Ty, když jsi jim zanechal tolik soužení a nesplnitelných úkolů. A tak jsi tedy vpravdě Ty sám položil základ ke zkáze svého království a nikomu víc to neklaď za vinu. A nabízelo se Ti věru něco jiného! Jsou tři síly, jediné tři síly na světě, které mohou na věky přemoci a podmanit svědomí těch bezmocných buřičů. Jsou to: zázrak, tajemství a autorita. Zavrhl jsi jedno, druhé i třetí a sám jsi podal příklad toho. Strašlivý a pře-moudrý duch Tě postavil na vrchol chrámu a řekl Ti:

"Chceš-li poznat, zda jsi Syn boží, spustiž se dolů, nebo psáno jest o něm, že andělé Ho uchopí a ponesou, i neupadne a ne-poraní se. Poznáš pak, jsi-li Syn boží, a dokážeš, jak velká je Tvá víra v otce Tvého." Ty jsi však odmítl, neposlechl jsi a nevrhl ses dolů. Ó, zajisté sis v tom vedl hrdě a skvěle jako Bůh, ale co lidé, co to slabé buřičské plemeno - jsou oni bohové ? Ó, pochopil jsi tenkrát, že kdybys udělal jen krok, jediný pohyb, aby ses vrhl dolů, dopustil by ses pokoušení Boha, ztratil bys všechnu víru v Něho a rozdrtil by ses pádem na zem, kterou jsi přišel zachránit. A zaradoval by se moudrý duch, který Tě pokoušel. Ale ptám se znova, kolik je takových jako Ty? Mohl ses aspoň chvilku skutečně domnívat, že v takovém pokušení obstojí i lidé? Což lidská přirozenost je taková, že by člověk odmítl zázrak a že by se v tak hrozných chvílích, ve chvílích nejstrašlivější a základní vnitřní úzkosti přidržel svobodného rozhodnutí srdce ? Věděl jsi zajisté, že Tvůj velký čin bude zachován v knihách, že dojde do hlubin času i k nejzazším mezím země, a doufal jsi, že se také člověk podle Tvého příkladu přidrží Boha a nezatouží po zázraku. Ale nevěděl jsi, že jakmile člověk zavrhne zázrak, hned zavrhne i Boha, neboť člověk nehledá tolik Boha, jako zázraky. A protože není schopen obejít bez se zázraků, najde si nové, své vlastní zázraky a bude uctívat třeba zaříkávačská kouzla a babská čarování, i když je stokrát buřič, kacíř a neznaboh. Nesestoupil jsi s kříže, když se Ti posmívali a tupili Té, volajíce na Tebe: "Sestup s kříže, a uvěříme, že jsi to Ty." Nesestoupil jsi právě zas proto, žes nechtěl zotročit člověka zázrakem a toužil jsi po svobodné víře nevynucené zázrakem. Toužil jsi po svobodné lásce, ne po rabském vytržení otroka, jednou provždy zděšeného velkou mocí. Ale i v tom jsi oceňoval lidi příliš vysoko, neboť jsou to vskutku otroci, ač stvoření jako buřiči. Rozhlédni se a uvaž: uplynulo patnáct století, podívej se na ně. Koho jsi povznesl až k sobě ? Přísahám, že člověk je stvořen slabší a horší, než ses o něm domníval! Může někdy vykonat to co ty ? Tím, žes ho stavěl tak vysoko, zachoval ses k němu, jako bys přestal mít s ním soucit, protože jsi od něho žádal příliš mnoho - Ty, jenž jsi ho miloval víc než sebe samého! Kdybys ho stavěl méně vysoko, také bys od něho méně požadoval, a to by se víc blížilo lásce, protože jeho břemeno by bylo lehčí. Je slabý a mrzký. Co na tom, že se teď všude bouří proti naší vládě a ještě se tím pyšní? Je to pýcha dítěte a školáka. Jsou to malé děti, které se ve třídě vzbouřily a vyhnaly učitele. Ale bude konec i radosti dětí a přijde jim draho. Zboří chrámy a zalijí zem krví. Ale ty hloupé děti nakonec uvidí, že jsou sice buřiči, ale bezmocní buřiči, neschopní ve své vzpouře vytrvat. Přelévajíce proudy pošetilých slz, přiznají si konečně, že ten, kdo je stvořil buřiči, chtěl si z nich bez pochyby ztropit žert. Řeknou to v zoufalství a bude to rouhání, z něhož budou ještě nešťastnější, neboť lidská přirozenost nesnáší rouhání a nakonec je vždycky sama potrestá. A tak neklid, zmatek a neštěstí - to je nynější úděl lidi, když si tolik vytrpěl pro jejich svobodu! Tvůj velký prorok ve zjeveni a obrazně praví, že viděl všechny účastníky prvního vzkříšení a že jich bylo z každého pokolení po dvanácti tisících. Ale jestliže jich bylo tolik, nebyli to ani lidé, nýbrž jakoby bohové. Nesli Tvůj kříž, vytrpěli desítky let hladovění v holé poušti, živíce se kobylkami a kořínky. Zajisté tedy můžeš s hrdostí ukázat na tyto dítky svobody, svobodné lásky, svobodné a nádherné oběti ve Tvém jménu. Ale vzpomeň si, že jich bylo jen několik tisíc, a to ještě bohů, co tedy ti ostatní ? Mohou ostatní slabí lidé za to, že nedovedli snést tolik co silní ? Může slabá duše za to, že není schopna obsáhnout tolik strašlivých darů? Což jsi snad vskutku přišel jen k vyvoleným a pro vyvolené ? Je-li to tak, je v tom tajemni ví a my mu nemůžeme porozumět. Ale je-li to tajemství, měli jsme i my právo hlásat tajemství a učit lidi, že nezáleží nu svobodném rozhodnutí jejich srdcí ani na lásce, nýbrž na tajemství, kterému se mají slepě podrobit i bez ohledu na své svědomí. To jsme také udělali. Opravili jsme Tvůj velký čin a založili jsme jej na zázraku, tajemství a autoritě. A lidé se zaradovali, že jsou zas vedeni jako stádo a že s jejich srdcí byl konečně sňat onen strašlivý dar, který jim přinesl tolik utrpení. Jednali jsme správně, když jsme je takto učili ? Mluv! Což jsme lidstvo nemilovali, když jsme tak pokorně uznali jeho slabost, když jsme s láskou ulehčili jeho břemeno a dovolili jeho slabé přirozenosti i hřích, ale s naším schválením ? Proč

jsi nás tedy teď přišel rušit ? A proč se na mne mlčky a procítěně díváš svýma mírnýma očima ? Rozhněvej se, nechci Tvou lásku, protože Tě sám nemám rád. Proč bych před Tebou něco tajil ? Což nevím, s kým mluvím ? Všechno, co Ti mohu říci, už víš, čtu to ve Tvých očích. A je na mně skrývat před Tebou naše tajemství ? Možná, zeje chceš slyšet právě z mých úst, slyš tedy: nejsme na Tvé straně, nýbrž na jeho, to je naše tajemství! Už dávno nejsme s Tebou, nýbrž s ním, už osm století. Zrovna před osmi stoletími jsme od něho přijali to, cos Ty rozhořčeně odmítl, ten poslední dar, který Ti nabídl, když Ti ukázal všechna pozemská království. Přijali jsme od něho Řím a císařův meč a prohlásili jen sebe za pozemské vládce, za jediné vládce, ačkoliv se nám ani dodnes nepodařilo své dílo úplně dokonat. Ale kdo je tím vinen ? Ó ta věc je teprve v začátcích, ale začala. Ještě dlouho musíme čekat na její dovršení a země ještě mnoho vytrpí, ale dosáhneme svého, budeme vládnout jako císař a pak se budeme zabývat také štěstím lidí na celém světě. A přece jsi mohl i tenkrát ještě přijmout císařův meč. Proč jsi odmítl tento poslední dar? Přijetím třetí rady mocného ducha bys byl získal vše, po čem člověk na světě baží: mít koho uctívat, mít komu odevzdat své svědomí a moci se sdružit se všemi v nesporném, obecném a souladném mraveništi, neboť potřeba universálního společenství je třetí a poslední lidská trýzeň. Lidstvo jako celek toužilo vždycky organizovat se universálně. Bylo mnoho velkých národů s velkými dějinami, ale čím výše stály tyto národy, tím byly nešťastnější, neboť si jasněji než ostatní uvědomovaly potřebu světového sjednocení lidstva. Timurové a Čingischánové se přehnali světem jako vichřice, snažíce se dobýt celého světa, ale i oni, ač nevědomky, vyjadřovali tutéž mohutnou touhu lidstva po universální jednotě. Kdybys byl přijal svět a císařský purpur, byl bys založil světovou říši a dal lidstvu světový mír. Neboť kdo má lidem vládnout, ne-li ti, kdo vládnou nad jejich svědomím a mají v moci jejich chléb ? Proto jsme přijali císařův meč, a když jsme jej přijali, zavrhli jsme ovšem Tebe a následovali jeho. Ó, ještě mnoho staletí bude řádit svobodný rozum, jejich věda a lidojedství, protože když začali stavět svou babylónskou věž bez nás, dojdou k lidojedovi. Ale tehdy připlazí se k nám šelma, bude lízat naše nohy a skropí je krvavými slzami svých očí. A vsedneme na šelmu u zvedneme pohár, na němž bude psáno: "Tajemství!" Ale tehdy a teprve tehdy nastane lidstvu království pokoje a štěstí. Pyšníš se svými vyvolenými, ale máš jen vyvolené, kdežto my uspokojíme všechny. A nejen to: kolik z těch vyvolených, ze silných, kteří se mohli stát vyvolenými, konečně zemdlelo, když na Tebe čekali, a přešli a ještě přejdou i se silou svého ducha a ohněm svého srdce na jiné pole a nakonec zvednou svou svobodnou korouhev proti Tobě. Ale Ty sám jsi vztyčil tuto korouhev. U nás však budou všichni šťastni u nebudou se už bouřit ani se všude navzájem hubit jako za Tvé svobody. O my je přesvědčíme, že teprve tenkrát budou svobodni, až se své svobody odřeknou pro nás a podrobí se nám. A co, budeme mí pravdu, nebo to bude lež ? Přesvědčí se sami, že máme pravdu, neboť se rozpomenou, jaké hrůzy otroctví a zmatení jim přinášela Tvá svoboda. Svoboda, svobodný rozum a vědu je zavedou do takových bludišť a postaví je tváří v tvář takovým divům a nerozluštitelným záhadám, Že někteří z nich, nepoddajní a urputní, se sami zničí, jiní, nepoddajní, ale slabí, se zničí navzájem a zbývající slabí a nešťastní se připlazí k našim nohám a úpěnlivě k nám zvolají : "Ano, měli jste pravdu, jedině vy znáte Jeho tajemství a vracíme se k vám. Zachraňte nás před námi samými!" Přijímajíce od nás chleby, uvidí ovšem jasně, že jim bez jakéhokoliv zázraku jen bereme chleby, které sami připravili, abychom jim je zas rozdali. Uvidí, že jsme neproměnili kameny v chleby, ale vděčnější než za chleby budou vpravdě za to, že je dostávají z našich rukou! Příliš dobře se budou pamatovat, že kdysi bez nás se jim i chleby, které si připravili, měnily v rukou v kameny, ale když se k nám vrátili, tyto kameny se jim v rukou zas proměnily v chleby. Dobře, příliš dobře ocení, co znamená jednou provždy se podřídit! A dokud lidé toto nepochopí, budou nešťastni. Kdo přispěl nejvíc k tomu nepochopení, řekni ? Kdo rozptýlil stádo a roztrousil je po neznámých cestách ? Ale stádo se zase shromáždí a znova se podrobí už navždycky. Potom jim dáme tiché pokorné štěstí, štěstí slabých tvorů, jakými byli stvořeni.

Přesvědčíme je konečně, že musí zanechat pýchy, neboť Ty jsi je povznesl, a tím jsi je naučil pýše. Dokážeme jim, že jsou slabí, že jsou jen ubohé děti, ale že dětinské štěstí je ze všech nejsladší. Stanou se bojácnými a budou k nám vzhlížet a ve strachu se k nám tisknout jako kuřátka ke kvočně. Budou se nám obdivovat, žasnout nad námi a pyšnit se tím, že jsme tak mocní a moudří, že jsme dovedli zkrotit tak vzpurné tisícimilionové stádo. Budou se bezmocně třást před naším hněvem, jejich mysli zbázlivějí, jejich oči budou snadno prolévat slzy jako oči dětí a žen, ale lidé se naučí právě tak snadno přecházet na pouhý náš pokyn do veselí a radosti, do šťastného smíchu a dětské písničky. Ano, budeme od nich žádat práci, ale zařídíme jim život ve volných chvílích jako dětskou hru s dětskými písněmi, se sbory a nevinnými tanci. Dovolíme jim i hřích, jsou slabí a bezmocní, a za to, že jim dovolíme hřešit, budou nás milovat jako děti. Řekneme jim, že každý hřích bude vykoupen, jestliže se ho dopustí s naším svolením; že jim dovolujeme hřešit z lásky k nim a trest za ty hříchy bereme z milosrdenství na sebe. A vezmeme jej na sebe, oni nás pak budou uctívat jako dobrodince, kteří převzali před Bohem břemeno jejich hříchů. A nebudou mít před námi žádné tajemství. Budeme jim dovolovat nebo zakazovat žít s jejich manželkami a milenkami, mít nebo nemít dětí - všechno podle míry jejich poslušnosti - a budou se nám podrobovat vesele a radostně. S nejbolestnějšími tajemstvími svého svědomí, se vším, se vším k nám přijdou a my jim odpovíme na každou jejich otázku. A s radostí uvěří naší odpovědi, protože je zbaví velké tísně a hrozného utrpení, které podstupují teď, když musí rozhodovat sami a svobodně. A všichni budou šťastni, všechny miliony těch bytostí kromě sta tisíc lidí, kteří jim budou vládnout. Neboť jen my, kteří ochráníme tajemství, jen my budeme nešťastni. Budou tisíce milionů šťastných neviňátek a sto tisíc trpitelů, kteří na sebe vzali prokletí poznání dobra a zla. Tiše zemřou, tiše zhasnou ve Tvém jménu a za hrobem nenajdou nic než smrt. Ale my tajemství zachováme a pro jejich štěstí je budeme lákat věčnou nebeskou odměnou. Neboť i kdyby na onom světě něco bylo, zajisté ne pro takové jako oni. Říká se a prorokuje se, že přijdeš a znova zvítězíš, že přijdeš se svými vyvolenými, se svými pyšnými a silnými, ale my řekneme, že oni spasili jen sebe, kdežto my spasili všechny. Říká se, že zahanbena bude nevěstka sedící na šelmě a držící v ruce tajemství, že se slabí zase vzbouří, roztrhají její šarlat a obnaží její "ohyzdné" tělo. Ale já pak povstanu a ukáži ti na tisíce milionů dětí, které nepoznaly hřích. A my, kteří jsme pro jejich štěstí vzali jejich hříchy na sebe, povstaneme před Tebou a řekneme: "Suď nás, můžeš-li a máš-li k tomu odvahu! Věz, že se Tě nebojím. Věz, že i já jsem byl na poušti a živil se kobylkami a kořínky, že i já jsem žehnal svobodě, skrze kterou jsi Ty požehnal lidem, a připravoval jsem se, abych se stal jedním z Tvých vyvolených, jedním z mocných a silných, u toužil jsem "naplnit počet". Ale vzpamatoval jsem se a nechtěl už sloužit šílenství. Vrátil jsem se a přidal se k zástupu těch, kdo opravili Tvůj skutek. Odešel jsem od pyšných a vrátil se k pokorným pro štěstí těchto pokorných. To, co Ti říkám, se splní a naše království bude zřízeno. Opakuji Ti, že hned zítra uvidíš, jak to poslušné stádo na první můj pokyn přiskočí a bude přihrabávat žhavé uhlí k hranici, na níž Tě upálím za to, žes nás přišel rušit. Neboť je-li někdo, kdo nejvíc zasluhuje naši hranici, jsi to Ty. Zítra Tě upálím. " Ivan umlkl. Při řeči se rozohnil a mluvil se zápalem. Když domluvil, náhle se usmál. Aljoša poslouchal pořád mlčky; ke konci byl velmi vzrušen u víckrát se chystal bratra přerušit, ale patrně se přemohl. Ted rychle spustil, jako by se rozběhl. "Ale to je nesmysl!" zvolal červenaje se. "Tvá báseň je chvála Krista, a ne hana jak jsi chtěl. A kdo ti bude věřit to o svobodě ? Což takhle se má svoboda chápat ? Pravoslaví ji chápe jinak. To je Řím, a ani ne celý Řím, není to správné - to je to nejhorší z katolictví, inkvisitoři, jesuité! A taková fantastická postava jako tvůj inkvisitor je přece vůbec nemožná. Co je to za hříchy, které berou na sebe ? Co je to za nositele tajemství, kteří na sebe vzali pro štěstí lidí nějakou kletbu ? Kdy je někdo viděl ? Známe jesuity, mluví se o nich nedobře, ale to mají být podle tebe oni? Jesuité jsou něco jiného, něco docela jiného. Jsou prostě římská armáda pro budoucí světovou pozemskou říši v čele s papežem jako císařem to máš jejich ideál, ale beze všech

tajemství a ušlechtilého smutku. Docela obyčejná touha po moci, po špinavých světských statcích, po zotročení na způsob nějakého budoucího nevolnického řádu, ve kterém by oni byli statkáři to je u nich to celé. Možná, že ani nevěří v Boha. Tvůj trpící inkvisitor je čirá fantasie." "Tak počkej, počkej," smál se Ivan, "ty ses nějak rozpálil! Říkáš fantasie, no buď si! Ovšem, fantasie. Ale dovol mi otázku : ty opravdu věříš, že celé to katolické hnutí v posledních stoletích je skutečně jenom touha po moci a po špinavém prospěchu ? Nekáže ti to snad otec Paisij ?" "Ne, ne, naopak, otec Paisij jednou říkal dokonce něco podobného jako ty, ale ovšem něco jiného, něco docela jiného," opravil se honem Aljoša. "Nicméně je tohle velmi cenná informace přes to tvoje ‚něco docela jiného'. Ptám se tě, proč se tvoji inkvisitoři a jesuité spojili jen pro nízký hmotný prospěch ? Proč by se mezi nimi nemohl naskytnout ani jeden trpitel, který se souží velkým smutkem a miluje lidstvo ? Víš, předpokládej, že se mezi všemi, kteří touží pouze po hmotném a špinavém zisku, našel aspoň jeden, jenom jeden takový jako můj starý inkvisitor : sám jedl na poušti kořínky a zuřivě přemáhal tělo, aby se stal svobodným a dokonalým. Ale přitom celý život miloval lidstvo, a když náhle prohlédl, viděl, že nezíská valné mravní uspokojení z dosažené dokonalosti vůle, přesvědčí-li se zároveň, že miliony ostatních božích tvorů zůstaly stvořeny jen jako pro smích, že nikdy nebudou schopni zvládnout svou svobodu, že z ubohých buřičů nikdy nevyrostou velikáni k dostavění věže a že velký idealista snil o své harmonii pro někoho jiného než pro takovou havěť. Když to všechno pochopil, vrátil se a přidal se k moudrým lidem. Copak se to opravdu nemohlo stát ?" "Ke komu se přidal, k jakým moudrým lidem?" skoro vybuchl Aljoša, „Žádnou zvláštní moudrost nemají, ani žádné lakové tajemství a mystérium leda snad atheismus, to je celé jejich tajemství. Tvůj inkvisitor nevěří v Boha, to je to celé jeho tajemství!" "Dejme tomu, že je to tak! Konečně ses dovtípil. A opravdu to tak je celé tajemství je opravdu jen v tom, ale což to není utrpení, aspoň pro člověka jako on, který celý život promarnil na poušti a nevylíčil se z lásky k lidstvu? Na sklonku svých dnu se jasní-přesvědčí, že jedině podle rad strašlivého ducha by se mohl osud bezmocných buřičů, ‚nehotových pokusných tvorů, stvořených jen na posměch', upravit aspoň trochu snesitelně. A když se o tom přesvědčí, vidí, zeje nutno uposlechnout pokynu moudrého ducha, strašlivého ducha smrti a zkázy, přijmout tudíž lež a klam a vést lidi už vědomě k smrti a zkáze, ale klamat je přitom celou cestu, aby nepozorovali, kam jsou vedeni , a aby se ti ubozí slepci aspoň na cestě považovali za šťastné. A všimni si, že je to klam ve jménu Toho, v jehož ideál stařec celý život tak vášnivě věřil! Není to tragické ! A kdyby se jen jeden takový člověk dostal v čelo celé té armády .toužící po moci jenom pro špinavý prospěch', což nestačí i ten jediný, aby to byla tragédie? Nejen to: stačí i jeden takový v čele, aby se našla opravdová vůdčí myšlenka celé římské církve se všemi jejími armádami a jesuity, její vrcholná myšlenka. Řeknu ti přímo, že pevně věřím, že mezi těmi, kdo stáli v čele hnutí, takový jedinec nikdy nechyběl. Kdož ví, snad bývali takoví jedinci i mezi papeži. Kdož ví, snad ten zpropadený stařec, který tak tvrdošíjně a tak po svém miluje lidstvo, působí i teď jako celý sbor mnoha takových jedinců, a vůbec ne náhodný, nýbrž ujednaný, jako tajný spolek už dávno zřízený ke střežení tajemství, k jeho střežení před nešťastnými a slabými, aby byli šťastni. Jistě to tak je a také to tak musí být. Tuším, že i u svobodných zednářů je v pozadí něco na způsob takového tajemství. Proto snad také katolíci svobodné zednáře tak nenávidí jako konkurenty, kteří ruší jednotu myšlenky, ač má být jedno stádo a jeden pastýř. Ale když hájím svou představu, vypadám jako spisovatel, který nemůže snést tvou kritiku. Dost o tom." "Ty jsi možná sám svobodný zednář!" vyhrkl najednou Aljoša. "Nevěříš v Boha," dodal, ale to už velmi bolestně. K tomu mu připadalo, že na něho bratr pohlíží posměšně. "Jak končí tvá báseň?" zeptal se náhle, dívaje se do země. "Nebo to byl už konec?" "Chtěl jsem ji ukončit takto: když inkvisitor domluví, nějaký čas čeká, co vězeň odpoví. Jeho mlčení ho tíží. Viděl, že celou tu dobu s pochopením tiše naslouchal, že se mu díval do očí a zřejmě nehodlal odporovat. Stařec by chtěl, aby mu vězeň něco řekl, třeba i něco trpkého a hrozného. On se

však k němu mlčky přiblíží a tiše ho políbí na bezkrevné devadesátileté rty. To je celá Jeho odpověď. Stařec sebou trhne. V koutcích jeho úst se cosi pohne. Jde ke dveřím, otevře a řekne Mu: Jdi a už se nevracej. vůbec se nevracej nikdy, nikdy!' A pustí Ho do šerotemných ulic. Vězeň odejde." "A stařec ?" "Polibek mu hoří v srdci, ale zůstane při své myšlence." "A ty s ním, ty také ?" zvolal Aljoša zarmouceně. Ivan se zasmál. "To je přece nesmysl, Aljošo, je to jenom hloupá báseň hloupého studenta, který nikdy nenapsal ani dva verše. Proč to bereš tak vážně? Snad nemyslíš, že teď pojedu rovnou někam k jesuitům, abych se přidal ke sboru lidí opravujících Jeho velký čin ? Bože můj, co je mi po tom ? Přece jsem ti řekl, že to chci dotáhnout jenom do třiceti let, a pak - uhodím pohárem o zem!" "Ale co lepkavé lístky a drahé hroby a modré nebe a milovaná žena ? Jak budeš žít, jak je budeš moci mít rád ?" bolestně zvolal Aljoša. "Což je to možné s takovým peklem v prsou a v hlavě ? Ne, odjíždíš skutečně, aby ses k nim přidal... a když ne, sám se zabiješ, nesneseš to!" "Je síla, která všechno snese," chladně se usmál Ivan. "Jaká síla ?" "Karamazovská síla karamazovské nízkosti." "Zapadnout do neřesti, udusit duši ve zkaženosti, ano ?" "Třeba i to jenom snad do třiceti let tomu ujdu a potom." "Jakpak tomu ujdeš ? Čím tomu ujdeš ? S tvými myšlenkami to není možné."

„Zas po karamazovsku." "Tím, že je všechno dovoleno? Všechno je dovoleno, že ano?" Ivan se zamračil a najednou podivně zbledl.

„Aha tos pochytil těch včerejších pár slov, jak se tak dotkla Miusova a jak po nich tak naivně skočil Dmitrij a mluvil o tom ?" pousmál se křivě. "Ano, snad je všechno dovoleno, když už se to slovo vyřklo. Neodříkám se ho. A ani Míťova redukce nebyla špatná." Aljoša se na něho mlčky díval. "Myslel jsem, že když odsud odjíždím, mám na světě aspoň tebe," promluvil najednou Ivan s nečekaným citem, "ale teď vidím, že ani v tvém srdci pro mne není místo, můj milý poustevníku, Formule všechno je dovoleno se neodřeknu, no a zrovna proto se ty odřekneš mne, není to tak?" Aljoša vstal, přistoupil k němu a mlčky ho pokojně políbil na ústa. "Literární krádeži" křikl Ivan. Náhle upadl do jakéhosi nadšení. "To jsi ukradl z mé básně! Přesto děkuju. Vstávej, Aljošo, pojďme, máme už oba čas." Vyšli na ulici, ale před vchodem hostince zůstali stát. "Víš co, Aljošo," řekl Ivan pevným hlasem, "dovedu-li opravdu mít rád lepkavé lístky, budu je mít rád jen ve vzpomínce na tebe. Stačí mi, že tady někde jsi, a neztratím ještě chuť žít. Stačí ti to ? Jestli chceš, považuj to třeba za vyznání lásky. A teď jdeš ty vpravo, já vlevo - a dost, slyšíš, dost. Totiž i kdybych zítra neodjel (myslím, že jistě pojedu) a ještě bychom se nějak setkali, neříkej mi o všech těchhle věcech už ani slovo. Naléhavě tě o to prosím. A také stran bratra Dmitrije tě zvlášť prosím, abys o něm se mnou už nikdy nemluvil," dodal najednou podrážděně, "všechno je vyčerpáno, všechno je prohovořeno, že ano ? Já ti za to zase sám také něco slíbím. Až mi bude kolem třiceti a budu chtít,uhodit pohárem

o zem, ať jsem kdekoli, přijdu si s tebou ještě jednou pohovořit třeba i z Ameriky, ať to víš. Naschvál přijedu. Bude to také zajímavé podívat se na tebe, jaký v té době budeš. Vidíš, je to dost slavnostní slib. A skutečně se loučíme možná na nějakých sedm deset let. No a teď jdi ke svému pater sera-phicus, vždyť umírá, a kdyby umřel bez tebe, ještě by ses na mne třeba rozzlobil, že jsem tě zdržel. Tak na shledanou, ještě jednou mě polib, takhle, a teď jdi." Ivan se náhle obrátil, vykročil svou cestou a už se ani neohlédl. Bylo to podobné, jako když včera odcházel od Aljoši bratr Dmitrij, ačkoliv se to včera odehrálo docela jinak. Ten zvláštní malý postřeh se mihl jako šipka smutnou Aljošovou myslí, v té chvíli smutnou a rozbolestněnou. Nějaký čas čekal a díval se za bratrem. Všiml si najednou, že Ivan jde nějak kolébavě a při pohledu zezadu se jeho pravé rameno zdá nižší než levé. Dřív si toho nikdy nevšiml. Ale také on se teď náhle obrátil a takřka se rozběhl ke klášteru. Už se hodně smrákalo a bylo mu nějak

úzko; vyrůstalo v něm něco nového, co by nedovedl vysvětlit. Jako včera se zase zvedl vítr, a když přišel do háje u pousteven, stoleté borovice se kolem něho temně rozšuměly. Téměř utíkal. "Pater seraphicus - to jméno odněkud má, ale odkud ?" napadlo Aljošu. "Ivane, ubohý Ivane, kdypak tě zas uvidím. Bože, tady už jsou poustevny! Ano, ano, je to on, pater seraphicus, zachrání mě před ním a navždy!" Později nejednou v životě žasl, jak to, že mohl po rozloučení s Ivanem tak úplně zapomenout na Dmitrije, ač si ráno, jen několik hodin před tím, pevně umínil, že ho určitě vyhledá a neodejde, dokud ho nenajde, i kdyby se na tu noc nemohl vrátit do kláštera.

VI Zatím ještě velmi nejasná

Když se Ivan rozloučil s Aljošou, zamířil domů k Fjodoru Pavlovičovi. Ale ku podivu na něho najednou padla nesnesitelná nechuť, a jak se blížil k otcovu domu, při každém kroku se čím dál tím víc stupňovala. Na takové nechuti nebylo nic divného, ale divné bylo, že Ivan nemohl přijít na to, proti čemu jeho nechuť míří. Stávalo se mu často i předtím, že měl k něčemu nechuť, a nemohlo by ho překvapit, že to zas přišlo ve chvíli, kdy se chystal skoncovat náhle se vším, co ho tam poutalo, změnit naráz směr a dát se novou, naprosto neznámou cestou. Měl být zas docela osamělý jako dřív, mnoho doufal, ale nevěděl več, a mnoho, příliš mnoho očekával od života, ale sám nedovedl říci nic bližšího o svých očekáváních, ba ani o svých tužbách. A přece, i když měl v srdci skutečně nechuť k tomu novému a neznámému přece ho v té chvíli trápilo něco docela jiného. "Není to snad odpor k otcovskému domu?" pomyslel si. Vypadá to tak, tolik se mi zhnusil. Dnes sice překročí ten ohavný práh naposledy, ale přesto je to protivné. Ne, ani v tom to není. Je to snad loučení s Aljošou a rozmluva s ním? Tolik let před každým mlčel a nikoho neuznával za hodná, aby s ním mluvil, a najednou nazvaní takových nesmyslů. Opravdu, muže to být mladistvá nevole z mladistvé nezkušenosti a ješitnosti, nevole, že se nedovedl vyjádřit, a k tomu v hovoru s někým jako je Aljoša, s nímž v srdci jistě velmi počítá. Ovšem je tu i ta nevole, nutně to musí být, ale ani to to není, pořád to není to pravé. Nechutí je mu až špatně, ale nedokáže rozpoznat co by chtěl. Snad na to nemyslet. Ivan Fjodorovič se pokusil "nemyslet", ale nepomohlo to. Protivné a k zlosti bylo na té nechuti hlavně to, že vypadala nějak náhodně, úplně vnějškově, to cítil. Někde stála a vadila nějaká osoba nebo věc, jako když někdy něco čouhá před očima, ale při práci nebo v živé rozmluvě si to dlouho neuvědomujete, ač vás to zřejmě dráždí a souží, až se konečně dovtípíte a dáte to pryč. Často je to něco docela bezvýznamného a směšného, co jenom není na místě, třeba kapesník, který někdo upustil na zem, nebo kniha, neuklizená do knihovny, a podobně. V mizerné a podrážděné náladě došel Ivan Fjodorovič konečně k otcovu domu, a když byl asi patnáct kroků od vrátek, rázem poznal, co ho pořád tak trápilo a znepokojovalo. Na lavici u vrat si hověl ve večerním chládku lokaj Smerďakov, a sotva se na něho Ivan Fjodorovič podíval, pochopil, že ta můra, která ho tlačí, je právě on a že právě jeho nemůže snést. Všechno se najednou vyjasnilo a vysvětlilo. Už když Aljoša před chvílí promluvil o svém setkání se Smerďakovem, proniklo Ivanovi do srdce cosi ponurého a nepřátelského a vyvolalo v něm okamžitou vzájemnou nevraživost. Při další rozmluvě byl Smerďakov na čas zapomenut, ale přece uvázl v jeho mysli, a jakmile Ivan po rozloučení s Aljošou zamířil sám domů, zapomenutý pocit zas rychle vystupoval na povrch. "Je to možné, že mě ten chlap mizerná takhle zneklidňuje ?" pomyslel si s nesnesitelným vztekem. V poslední době a hlavně v posledních několika dnech se mu totiž Smerďakov neobyčejně zprotivil a Ivan si sám všiml, že v něm vzrůstá skoro nenávist k němu. Tento odpor se tak přiostřil snad právě proto, že z počátku, v době, kdy k nám Ivan Fjodorovič teprve přijel, věc vypadala docela jinak. Tenkrát se Ivan o Smerďakova nějak zvlášť zajímal a Smerďakov mu připadal dokonce velmi originální. Sám ho navykl, aby s ním mluvil, ačkoli se vždycky divil jisté zmatenosti nebo lépe řečeno jistému neklidu jeho mysli a nechápal, co vlastně toho rozjímače tak neustále a

neodbytně nenechává na pokoji. Mluvili o filosofických otázkách, ba i o tom, proč bylo světlo hned prvního dne, ač slunce, měsíc a hvězdy byly stvořeny teprve čtvrtého dne, a jak se tomu má rozumět. Ale Ivan se brzy přesvědčil, že vůbec neběží o slunce, měsíc a hvězdy, že slunce, měsíc a hvězdy jsou sice zajímavá věc, ale pro Smerďakova docela podřadná, protože ten hledá něco úplně jiného. Tak či onak, začala se u něho ukazovat a prozrazovat nesmírná a k tomu uražená samolibost. To se Ivanu Fjodorovičovi naprosto znelíbilo. Z toho povstal jeho odpor. Pak vypukly v domě různice, objevila se Grušeňka, začaly nesnáze s bratrem Dmitrijem, starosti - a mluvili spolu i o tom. Smerďakov býval při takových rozmluvách vždycky velmi rozčilen, ale zas se vůbec nedalo rozpoznat, co při tom vlastně chce. Bylo až ku podivu, jak nelogická a zmatená jsou některá jeho přání, která bezděky vycházela najevo, ale byla vždycky stejně neurčitá. Smerďakov se pořád vyptával, pořád kladl nějaké nepřímé, zřejmě předem vymyšlené otázky, ale k čemu míří,

to neříkal, a když bylo jeho vyptávání v nejlepším, obyčejně najednou přestal nebo převedl řeč na něco docela jiného. Ale co Ivana nejvíc a nadobro popudilo a vyvolalo v něm takový hnus, to byla jakási zvláštní odporná důvěrnost, kterou mu Smerďakov začal projevovat, a čím dál tím výrazněji. Ne že by si dovolil být nezdvořilý, naopak, mluvil vždycky velmi uctivé, ale choval se, jako by bůhvíproč měl za to, že mezi ním a Ivanem Fjodorovičem došlo k jakémusi dorozumění. Mluvil takovým tónem, jako by mezi nimi dvěma bylo něco už dohodnuto, něco tajného, co už jednou oba mezi sebou vyslovili, něco co vědí jedině oni ale pro ostatní smrtelníky, kteří se kolem nich hemží je to docela nepochopitelné. Ivan Fjodorovič však dlouho nechápal tuto pravou příčinu svého rostoucího odporu a porozuměl jí teprve v nejposlednější době. S pocitem štítivosti a podráždění chtěl teď mlčky projít vrátky a na Smerďakova se ani nepodívat. Ale Smerďakov vstal z lavice a už jen z toho Ivan okamžitě poznal, že si s ním chce zvlášť pohovořit. Ivan na něho pohlédl a zůstal stát. To, že tak najednou zůstal stát a nešel dál, jak ještě před okamžikem chtěl, ho přivedlo do zuřivosti. Se zlostí a odporem se díval na Smerďakovův kleštěnecký vychrtlý obličej s vlasy sčesanými na spáncích dopředu a s načechraným kohoutkem. Jeho levé přimhouřené očko pomrkávalo a usmívalo se, jako by chtělo říct: "Kampak ? Však ty počkáš, přece vidíš, že my dva moudří lidé si musíme o něčem promluvit." Ivan se otřásl. "Pryč, mizero, copak já jsem nějaká společnost pro tebe, ty hlupáku ?" měl už na jazyku, ale k jeho největšímu údivu mu z úst vyletělo něco docela jiného: "Co tatínek, spí nebo se už vzbudil ?" zeptal se tiše a mírně, sám pro sebe neočekávaně. Stejně nečekaně se najednou posadil na lavici. Okamžik byl takřka zděšen, později si na to vzpomněl. Smerďakov stál proti němu s rukama za zády a díval se sebejistě, skoro přísně. "Pán prosím ještě spí," odpověděl beze spěchu (jako by naznačoval: .Mluvit jsi začal ty, a ne já.'). "Musím se vám divit, pane," dodal za chvilku. Strojeně klopil oči, pravou nohu v lakýrce měl vysunutou dopředu a pohrával si špičkou. "Pročpak se mi musíš divit ?" úsečně a drsně se zeptal Ivan Fjodorovič. Vší silou se přemáhal a najednou si znechuceně uvědomil, že se ho zmocnila prudká zvědavost a že zanic neodejde, dokud ji neukojí. "Proč nejedete, pane, do Čermašně ?" zvedl Smerďakov najednou očka a důvěrně se usmál. "A proč jsem se usmál, to se musíš dovtípit sám, jestli jsi moudrý člověk," jako by říkalo jeho přimhouřené levé očko. "Nač bych jezdil do Čermašně ?" podivil se Ivan Fjodorovič. Smerďakov zas chvíli mlčel. "Taky sám Fjodor Pavlovič vás o to tolika prosil," odpověděl konečně beze spěchu, a jako by to sám nebral vážně. "Odbývám to podružným důvodem, jen abych něco řekl," - tak to působilo. "E, řekni k sakru jasně, co chceš!" křikl nakonec hněvivě Ivan Fjodorovič, přecházeje od mírnosti k hrubství. Smerďakov přitáhl pravou nohu k levé, trochu víc se vzpřímil, ale díval se pořád stejně klidně a stejně se usmíval. "Nic zvláštního prosím jen tak, aby řeč nestála." Zas nastalo mlčení. Asi minutu nemluvili. Ivan věděl, že by měl teď vstát a rozzlobit se, ale Smerďakov před ním stál, jako by čekal: "To se teď podívám, jestli se rozzlobíš nebo ne!" Tak to aspoň Ivanu Fjodorovičovi

připadalo. Konečně se shýbl, aby vstal. Zdálo se, že Smerďakov na ten okamžik čekal. "Mé postavení je prosím hrozné, Ivane Fjodoroviči, ani nevím, co si počít," spustil najednou rozhodně a zřetelně; při posledním slovu vzdychl. Ivan se hned zas posadil. "Oba jsou prosím docela pobláznění, oba jsou teď docela jak malé děti," pokračoval Smerďakov. "To já prosím o vašem panu otci a o vašem bratru Dmitrijovi Fjodorovičovi. Tak teďka on Fjodor Pavlovič vstane a hned na mne začne každou chvilku dorážet: ‚Co že nepřišla? Proč nepřišla?' A tak to půjde až do samé půlnoci a i přes půlnoc. A jestli Agrafena Alexandrovna nepřijde, poněvadž ona nejspíš ani nemá v úmyslu vůbec někdy přijít, tak se do mne dá zase zítra ráno: ‚Proč nepřišla ? Jak to, že nepřišla, kdy přijde ?', jako kdybych já za to nějak mohl. A na druhé straně je to zas takové, že jak se setmí, a ještě dřív, objeví se tady v sousedství váš bratr se zbraní v ruce a spustí: ‚Dej si pozor, ty lotře, ty kuchyňko, jestli ji propaseš a nedáš mi zprávu, že přišla, tak zabiju tebe nejdřív ze všech!' Uběhne noc a ráno mě taky on začne stejně jako Fjodor Pavlovič ukrutně trápit: ‚Proč nepřišla, přijde už brzy ?' a zas je to, jako bych já za to mohl, že se ta jeho dáma neukazuje. A každý den a každou hodinu se oba pořád víc a víc zlobí, takže už někdy myslím, že se strachem sám zabiju. Já od nich, pane nic dobrého nečekám." „A proč ses do toho pletl ? Proč jsi začal Dmitrijovi Fjodorovičovi donášet ?" podrážděně se zeptal Ivan. „Jak jsem se mohl neplést ? A já se vlastně do ničeho vůbec nepletl jestli to chcete vědět ouplně přesně. Já od samého začátku pořád mlčel, poněvadž jsem si netroufal něco říkat, ale on sám si mě určil za služebníka pro svou osobu. Od té doby mi neřekne nic jiného než: Já tě zabiju, ty lotře, jestli ji propaseš!" Čekám najisto, pane, že mě zítra potrefí dlouhá padoucí nemoc." „Jaká dlouhá padoucí nemoc?" „Prosím takový dlouhý záchvat, neobyčejně dlouhý. Ten trvá několik hodin nebo třeba celý den i dva. Jednou mě to drželo tři dny, spadl jsem tenkrát z půdy. Přestane to a potom začne znova, celé ty tři dny jsem nemohl přijít k sobě. Fjodor Pavlovič tenkrát poslal pro Gercenštuba, zdejšího doktora, a on mi dával led na hlavu a taky nějaké užívání mi dal. Mohl bych prosím umřít." "Ale přece se říká, že záchvat padoucnice se nedá předpovědět, že přijde v tu a tu dobu. Jak tedy můžeš říct, že ho zítra dostaneš ?" zeptal se Ivan se zvláštní rozzlobenou zvědavostí. "To je prosím správné, že se nedá předpovědět." "A mimoto jsi tenkrát spadl z půdy." "Na půdu lezu každý den. Mohu spadnout z půdy i zítra. A když ne z půdy, spadnu prosím třeba do sklepa, tam chodím taky každý den, protože tam mám co dělat." I van se na něho zdlouha podíval. "Žvaníš, to vidím, a moc ti nerozumím," promluvil tiše, ale nějak hrozivě. "Chceš se snad od zítřka tři dny přetvařovat s padoucnicí, co ?"

Smerďakov, který se díval do země a pohrával si zase špičkou pravé nohy, postavil pravou nohu na místo, povystrčil místo ní levou, zvedl hlavu, pousmál se a řekl: "I kdybych takovýhle kumšt dovedl, totiž abych se prosím přetvařoval, a jelikož by to pro zkušeného člověka nebylo nic těžkého, tak mám ouplné právo použít takového prostředku, abych si zachránil život před smrtí. Jelikož když já ležím nemocný, tak i kdyby Agrafena Alexandrovna přišla k jeho panu otci, on přece nemůže na nemocného člověka uhodit: ‚Proč jsi mi to nehlásil ?' Bylo by mu samotnému hanba."

„E, k sakru!" vybuchl náhle Ivan s tváří zkřivenou hněvem. "Co se pořád tolik třeseš o svůj život! Všechny ty Dmitrijovy vyhrůžky jsou jenom takové řeči a nic víc. Nezabil by tě. Zabil by, ale ne tebe." "Zabil by jednoho jako mouchu a hlavně prosím mne. Ale já se ještě víc bojím něčeho jiného: aby mě nedrželi za jeho spoluviníka, kdyby vyvedl něco bláznivého proti svému panu otci." "Proč by tě považovali za spoluviníka ř" "Poněvadž jsem mu prosím ve vší tajnosti pověděl o těch znameních." "O jakých znameních ? Komu jsi pověděl ? Hrom do tebe, mluv jasněji!" "Musím to ouplně přiznat," s pedantickým klidem rozvláčně pokračoval Smerďakov, "že já a Fjodor Pavlovic máme jedno tajemství. Jak ráčíte sám vědět (totiž jestli to ráčíte vědět), on se už několik dní, když přijde noc nebo i večer, zevnitřku hned

zamkne. Vy teď po každé brzy odcházíte nahoru do svého pokoje a včera jste z něho prosím vůbec ani nevyšel, takže to možná ani nevíte, jak pečlivě on se teď na noc zamyká. A i kdyby přišel sám Grigorij Vasiljevič, tak pán mu prosím neotevře, leda až by ho poznal podle hlasu. Ale Grigorij Vasiljevič tam prosím nechodí, poněvadž teď mám službu u pána v pokojích jenom já, tak to pán sám poručil od té chvíle, co začal s tím nápadem s Agrafenou Alexandrovnou. Ale na noc já taky teď odcházím, on to tak poručil, a přespávám v přístavku a přitom mám být do půlnoci vzhůru a hlídat. Musím vstávat, obcházet dvůr a dávat pozor, jestli přijde Agrafena Alexandrovna, jelikož on ji teď prosím čeká už kolik dní, ouplně jako by se pomátl. On si to totiž myslí takhle: ona se ho prý bojí, jako Dmitrije Fjodoroviče (on mu říká Miťka), tak ona proto přijde pozdě v noci a zadem. ‚Tak ty na ni čekej,' povídá mi, ‚do samé půlnoci i dýl. A jestli přijde, tak běž k mým dveřím a zaklepej na ně nebo na okno ze zahrady nejdřív dvakrát pomalu, takhle: ráz, dva, a pak hned třikrát rychle: klep-klep-klep. A to já budu hned vědět,'povídá mi, že přišla, a potichu ti otevřu.' Jiné znamení mi řekl pro případ, že by se stalo něco nečekaného: nejdřív dvakrát rychle: klep-klep, a pak za chvilku ještě jednou o hodně silněji. To prý zas pozná, že se stalo něco zvláštního a že s ním hnedka musím mluvit, tak mi taky otevře, já vejdu a dám mu zprávu. To všechno, jako kdyby Agrafena Alexandrovna sama nepřišla a poslala někoho se vzkazem. Ale mimoto může přijít taky Dmitrij Fjodorovič a to musím taky pánovi ohlásit, že je nablízku. On se Dmitrije Fjodoroviče náramně bojí, takže kdyby Agrafena Alexandrovna dokonce už přišla a on se s ní zamkl, ale někde poblíž by se v to době ukázal Dmitrij Fjodorovič mám rozhodopádně poručíno hned to hlásit trojím zaklepáním. Takže první znamení s paterým zaklepáním znamená že přišla Agrafena Alexandrovna, a druhé s trojím zaklepáním znamená, že s ním musím honem mluvit. Tak mi to pán sám několikrát předvedl a vysvětlil. A poněvadž o těch znameních vím na celém světě jenom já a on, tak on už bez váhání a bez volání otevře (on se náramně bojí nahlas volat). Právě tahleta znamení zná teď taky Dmitrij Fjodorovič." "Proč je zná ? Tys mu o nich řekl ? Jak ses mohl opovážit ?" "Zase z toho strachu prosím. Jakpak bych se taky mohl odvážit zamlčet mu je? Dmitrij Fjodorovič každý den doléhal: ‚Ty mě podvádíš, ty přede mnou něco tajíš! Já ti zpřerážím obě nohy!' Tak jsem mu tedy pověděl o těch tajných znameních, aby viděl aspoň, jak mu podlízám, a tím pádem se přesvědčil, že ho nepodvádím a všechno mu donáším." "Myslíš-li, že těch znamení použije a bude se chtít dostat dovnitř, nepouštěj ho tam." "Co když budu ležet v záchvatu, jakpak ho potom nepustím, i kdybych si troufal ho nepustit, když vím prosím, že je všeho schopen." "Jak si můžeš být k sakru tak jistý, že dostaneš záchvat, hrom do tebe uhoď! Posmíváš se mi nebo co ?" "Jak bych se mohl odvážit posmívat se vám a copak je taky člověku do smíchu, když má takový strach ? Tuším, že dostanu záchvat, mám takové tušení a jenom ze samotného strachu ho prosím dostanu." "Když budeš ležet, tak sakra přece může hlídat Grigorij. Upozorni předem Grigorije a on tam nikoho nepustí." "Říct Grigorijovi Vasiljevičovi bez pánova rozkazu o těch znameních, to já se na žádný pád neosmělím. A co se týče toho, že by ho Grigorij Vasiljevič slyšel a nepustil, tak on se zrovna ze včerejška na dnešek rozstonal a Marfa Ignaťjevna se ho chystá zítra léčit. Tak si to dohodli. To jejich léčení je moc zajímavé; Marfa Ignaťjevna umí připravovat takový silný lek-tvar a vždycky ho má. Je to z nějaké byliny, ona prosím zná tajný recept. A tím tajným lékem léčí asi třikrát za rok Grigorije Vasiljeviče, když on dostane takového housera, že je celý jako ochrnutý. Stává se mu to asi třikrát do roka. Ona pak vezme ručník, namočí ho do toho lektvaru a půl hodiny mu tře celá záda až do sucha, takže mu prosím docela zčervenají a otečou. A co zbude v lahvičce, to mu dá vypít se zvláštní modlitbou, ale ne všechno, poněvadž něco málo si při té vzácné příležitosti nechá pro sebe a vypije to sama. A to vám řeknu, poněvadž oni jinak nic nepijou, tak se oba hned svalí a náramně dlouho prosím tvrdě spějí. A když se pak Grigorij Vasiljevič vzbudí, skoro vždycky je prosím ouplně zdráv, ale Marfu Ignaťjevnu po tom lektvaru po každé bolí hlava. Tak tedy jestli Marfa Ignaťjevna zítra prosím provede svůj oumysl, tak by pak stěží něco slyšeli nebo Dmitrije Fjodoroviče

zadrželi. To budou prosím oba spát." "Taková blbost! A všechno se to musí jako naschvál sejít najednou: tvá padoucnice a zároveň oni oba bez sebe!" zvolal Ivan Fjodorovič. "Nechceš ty to sám nastrojit, aby se to sešlo ?" vyhrkl najednou a hrozivě se zamračil. "Jakpak bych to prosím mohl nastrojit a proč bych to dělal, když všechno závisí jenom na Dmitriji Fjodorovičovi a jenom na jeho oumyslech. Zachce-li se mu prosím něco provést, provede to, a když ne, přece ho naschvál nepřivedu, abych ho strčil k panu otci." "A proč by chodil k otci, a ještě k tomu potají, když, jak sám říkáš, Agrafena Alexandrovna vůbec nepřijde ?" pokračoval Ivan Fjodorovič zbledlý vztekem. "Přece to sám říkáš a já jsem také byl přesvědčen celou tu dobu, co zde žiju, že starý jen blouzní a že k němu ta osoba nepřijde! Proč by se tedy Dmitrij k starému dobýval, když tu ženská nepřijde? Mluv!Chci znát tvé myšlenky." „Sám to ráčíte vědět, proč Dmitrij Fjodorovič přijde. A co s tím mají společného mé myšlenky ? Přijde jednoduše ve hněvu nebo podezřívavosti. Ku příkladu když budu nemocný tak on si začne dělat myšlenky a z netrpělivosti půjde prohledat pokoje jako včera, jestli se tam nějak nedostala, aby on nevěděl. On taky ouplně ví, že Fjodor Pavlovič má připravenou velkou obálku a v ní prosím pod třemi pečetěmi tři tisíce, ovázanou stužkou a od pána vlastnoručně nadepsanou ‚Mému andělu Grušeňce, když ke mně přijde,' a pak za tři dny ještě připsal: ‚a kuřátku´. Tak to je prosím právě nejistá věc," "Nesmysl" křikl Ivan Fjodorovič takřka zběsile. "Dmitrij by nešel krást peníze a přitom ještě zabít otce. Včera ho mohl zabít kvůli Grušeňce jako rozzuřený vzteklý hlupák, ale krást by nešel!" „On teď prosím moc potřebuje peníze, ukrutně naléhavě je potřebuje, Ivane Fjodoroviči. To vy ani nevíte, jak on je potřebuje," neobyčejně klidně a nápadně zřetelně vysvětlil Smerďakov. "Mimoto on prosím ty tři tisíce má jakoby za svoje a sám mi to vyložil: ‚Otec je mi dlužen,' povídal mi, ‚zrovna ještě tři tisíce.' A k tomu všemu uvažte, Ivane Fjodoroviči, ještě jednu čistou pravdu: to je přece skoro jistá věc, to se musí uznat, že Agrafena Alexandrovna, když bude chtít, tak ho každopádně donutí, aby se s ní oženil, totiž samotného pána, Fjodora Pavloviče, když bude sama chtít prosím. No a vždyť ona možná prosím chtít bude. To já přece jenom říkám, že ona nepřijde, ale ono se jí možná zachce i něčeho většího, třeba se stát rovnou milostpaní. Já sám vím, že její kupec Samsonov s ní o tom mluvil ouplně otevřeně, že by taková věc nebyla nikterakž hloupá, a smáli se tomu. A ona sama prosím taky není ani trošku hloupá. Vzít si takového chudáka jako Dmitrije Fjodoroviče, to pro ni nemá cenu. A když to tak dáte dohromady, uvažte sám, Ivane Fjodoroviči, že pak po smrti pana otce nepřipadne Dmitrijovi Fjodorovičovi, a dokonce prosím ani vám s vaším bratrem Alexejem Fjodorovičem vůbec nic, ani rubl prosím, poněvadž Agrafena Alexandrovna se za něho provdá právě proto, aby dala všechno přepsat na sebe, kdejaký majetek tu je. Ale kdyby on umřel teď, dokud tohleto všechno prosím není, bylo by tu pro každého z vás hned čtyřicet tisíc jistých. I pro Dmitrije Fjodoroviče, kterého pán tolik nenávidí, protože pán prosím žádnou poslední vůli přece nenapsal. To všechno Dmitrij Fjodorovič moc dobře ví." V Ivanově obličeji se něco pokřivilo a zachvělo. Náhle se začervenal.

"Když to tak všechno je," přerušil Smerďakova, "proč mi tedy radíš, abych jel do Čermašně ? Co jsi tím chtěl říct ? Já odjedu, a tady se stane taková věc." Ivan Fjodorovič namáhavě popadal dech. "Docela správně," tiše a uvážlivě promluvil Smerďakov, ale zároveň bedlivě pozoroval Ivana Fjodoroviče. "Jak to, docela správně ?" zeptal se Ivan, stěží se přemáhaje a hrozivě blýskaje očima. "Mluvil jsem, jelikož je mi vás líto. Kdybych byl na vašem místě, hned bych to všechno nechal a šel od toho spíš než být prosím při takové věci." odpověděl Smerďakov, dívaje se s naprosto upřímným vzezřením na Ivanovy blýskající oči. Oba se zamlčeli.

"Ty jsi myslím velký pitomec a hlavně hrozný lump!" vstal najednou Ivan Fjodorovič. Pak chtěl hned vejít do vrátek, ale náhle zůstal stát a obrátil se k Smerďakovu. Stalo se něco

podivného: Ivan jako v náhlé křeči sevřel rty, zaťal pěsti a v dalším okamžiku by se byl jistě na Smerďakova vrhl. Ten si toho aspoň v témž okamžiku všiml, trhl sebou a celým tělem prudce couvl. Ale okamžik minul pro Smerďakova beze škody a Ivan Fjodorovič mlčky, ač nějak zaražené, vykročil k vrátkům. „Zítra odjíždím do Moskvy, zajímá-li tě to, zítra časně ráno - to je to celé!" se zlostí promluvil najednou hlasitě a zřetelně. Potom se sám divil, jak ho to napadlo, tenkrát to Smerďakovu říci. "To uděláte prosím nejlíp," přitakal Smerďakov, jako by to byl čekal, "jenom snad, že vás mohou v Moskvě odsud telegraficky obtěžovat, kdyby se tady něco takového stalo." Ivan Fjodorovič znova zůstal stát a znova se rychle obrátil k Smerďakovu. Ale i se Smerďakovem se něco stalo. Všechna jeho důvěrnost a nenucenost byla v okamžiku ta tam; celý jeho obličej vyjadřoval neobyčejnou pozornost a očekávání, ale už bojácné a podlízavé. "Neřekneš ještě něco, nedodáš ještě něco?" dalo se vyčíst z jeho upřeného pohledu, který se zrovna vpíjel do Ivana Fjodoroviče. "A copak z Čermašně by mě taky nepovolali kdyby se něco takového stalo?" křikl najednou Ivan Fjodorovič bůhvíproč hrozně zvýšeným hlasem. „Z Čermašně prosím taky obtěžovali by vás prosím" zamumlal Směrďakov skoro šeptem jakoby v rozpacích, ale pořád se tak upřeně díval Ivanu Fjodorovičovi přímo do očí. "Jenže Moskva je dál a Čermašňa blíž. Je ti tedy líto cestovních výdajů, když naléháš na Čermašňu, nebo je ti líto mne, že bych si tolik zajel?" "Docela správně" zamumlal Smerďakov už selhávajícím hlasem. Odporně se usmíval a zas se křečovitě chystal včas uskočit dozadu. Ale Ivan Fjodorovič se k jeho údivu najednou dal do smíchu a rychle, stále se smíchem, zašel do vrátek. Kdo by se byl podíval na jeho obličej, jistě by usoudil, že se nesměje proto, že je mu tak veselo. A ani on sám by zanic nebyl dovedl vysvětlit, co v té chvíli cítí. Pohyboval se a šel jako v křeči.

VII "S moudrým člověkem je dobře pohovořit"

A také tak mluvil. Když vešel do domu a potkal v salóně Fjodora Pavloviče, hned na něho křikl, mávaje rukama: "Já jdu nahoru do svého pokoje, k vám ne, na shledanou!" a prošel kolem něho; hleděl se při tom na otce ani nepodívat. Je velmi možné, že mu byl starý v té chvíli příliš nesnesitelný, ale tak bezohledný projev nepřátelského cítění nečekal od Ivana ani Fjodor Pavlovič. Chtěl mu patrně opravdu honem něco říci, a proto mu šel do salónu naproti; když však uslyšel takovou roztomilost, mlčky se zastavil a s posměšným výrazem sledoval pohledem syna, jak stoupá po schodech, až mu zmizel z dohledu. "Co je mu ?" rychle se zeptal Smerďakova, který vešel hned za Ivanem Fjodorovičem. "Na něco se zlobí, kdopak se v něm vyzná," zabručel lokaj vyhýbavě. "Vem ho čert! Ať se zlobí! Podej samovar a jdi taky, pospěš si. Je něco nového ?" Tu začalo vyptávání - právě takové, na jaké si Směrďakov před chvílí stěžoval Ivanu Fjodorovičovi. Týkalo se vesměs očekávané návštěvnice a my ty otázky pomineme. Za půl hodiny byl dům zamčen a poblázněný stařík chodil sám po pokojích v rozechvěném očekávání, že se už už ozve smluvené pateré zaklepání. Občas se díval do tmavých oken a neviděl v nich nic než tmu. Bylo už velmi pozdě, ale Ivan Fjodorovič pořád nespal a rozvažoval. Té noci ulehl až asi ve dvě hodiny. Ale nebudeme líčit celý běh jeho myšlenek, není ještě čas, abychom se zabývali touto duší; přijde na řadu později. I kdybych se o to pokoušel, výsledek by byl nejistý, protože to nebyly myšlenky, nýbrž cosi hodné neurčitého a hlavně příliš rozbouřeného. Ivan cítil sám, že úplně ztratil vnitřní orientaci. Soužily ho tak různé podivné a docela nečekané tužby. Tak na příklad se mu po půlnoci najednou naléhavě a nepřemožitelně zachtělo jít dolů odemknout dům, zajít do přístavku a zbít Smerďakova. Ale kdyby se ho někdo zeptal proč, naprosto by nedovedl uvést žádný jasný důvod, leda to, že pojal k Smerďakovu takovou nenávist, jako by ho byl tento lokaj urazil hůř než kdokoli na světě. Na druhé straně se ho v tu noc několikrát zmocnila jakási nevysvětlitelná a ponižující bojácnost, která, jak cítil, takřka ochromovala jeho fysické síly. Hlava se mu točila a bolela ho. Tísnil ho pocit nenávisti, jako by se měl někomu pomstít.

Nenáviděl dokonce Aljošu, když vzpomínal na svou rozmluvu s ním, a chvílemi nenáviděl také sebe. Na Kateřinu Ivanovou skoro zapomněl i myslet a pak se tomu velmi divil, tím spíš, protože se dobře pamatoval, jak včera u Kateřiny Ivannovny tak okázale prohlašoval, že zítra odjede do Moskvy, ale zároveň si v duchu šeptal: "Je to nesmysl, nikam nepojedeš, nedovedeš se odtrhnout tak snadno, jak se teď chlubíš." Když pak po dlouhé době myslíval na tuto noc, vzpomínal se vlaštním odporem, jak tenkrát několikrát najednou vstal z pohovky a opatrně, jako by se hrozně bál, že ho někdo uvidí, otevřel dveře, nešel na schodiště a poslouchal, jak se v dolních pokojích pohybuje a přechází Fjodor Pavlovič. Poslouchal dlouho pokaždé snad pět minut, s nějakou podivnou zvědavostí se zatajeným dechem a bušícím srdcem, ale proč to všechno tropí, proč poslouchá, to ovšem sám nevěděl. Tento svůj skutek pak po celý život nazýval "mrzkým" a v hloubi duše jej po celý život považoval i sám pro sebe za největší ničemnost, jaké se kdy dopustil. K samému Fjodoru Pavlovičovi necítil v těch chvílích žádnou nenávist a byl jen nějak nesmírně zvědav, jak tam chodí a co asi teď dělá. Přemítal a představoval si, jak tam asi dole nahlíží do tmavých oken a najednou se zastaví uprostřed pokoje a čeká, čeká, nezaklepe-li někdo. Ivan Fjodorovič vyšel za tímto účelem na schodiště snad dvakrát. Když všechno utichlo a odešel na lože i Fjodor Pavlovič, ulehl asi ve dvě hodiny také Ivan s pevným úmyslem co nejdřív usnout, protože se cítil hrozně vyčerpán. A skutečně naráz tvrdé usnul a spal beze snů, ale vzbudil se časně, asi v sedm hodin, když se už rozednilo. Otevřel oči a k svému překvapení v sobě najednou pocítil příliv nezvyklé energie. Rychle vyskočil a rychle se oblékl, pak vytáhl kufr a hned začal balit. Čisté prádlo mu právě včera ráno přišlo od pradleny. Dokonce se usmál při pomyšlení, že se všechno daří, takže nic nebrání jeho náhlému odjezdu. A jeho odjezd bude patrně opravdu náhlý. Včera sice říkal Kateřině Ivanovně, Aljošovi a pak Smerďakovu, že dnes odjede, ale pamatoval se dobře, že když včera uléhal k spánku, v tu chvíli ani nepomyslel na odjezd nebo aspoň netušil, že až se ráno vzbudí, začne jako první věc honem balit kufr. Konečně byl kufr hotov a tlumok také. Bylo už asi devět hodin, když přišla Marfa Ignaťjevna s obvyklou každodenní otázkou: "Kde si ráčíte přát pít čaj, ve svém pokoji nebo přijdete dolů ?" Ivan Fjodorovič šel dolů a tvářil se skoro vesele, ač bylo v jeho slovech a pohybech něco rozháraného a chvatného. Vlídně pozdravil otce, poptal se dokonce zvlášť na jeho zdraví, ale pak nevyčkal ani konce odpovědi, naráz prohlásil, že za hodinu odjíždí nadobro do Moskvy, a požádal ho, aby poslal pro povoz. Starý vyslechl zprávu bez nejmenšího překvapení a náramně neslušně zapomněl nad synovým odjezdem zatruchlit; místo toho spustil uchvátaně o jisté své obchodní věci, na niž si při té vhodné příležitosti hned vzpomněl. "Ty jsi ale! Žes to neřekl včera! No, to nic, zařídíme to i teď. Prokaž mi, prosím tě, hochu drahá, tu službu a zajeď do Čermašně. Musíš jenom ze stanice Volové odbočit vlevo, ujedeš nějakých dvanáct verst a už jsi v Čermašni."

"Co vás napadá, nemohu. Na dráhu mám osmdesát verst a vlak do Moskvy odjíždí ze stanice v sedm hodin večer, mám tedy jen tak zrovna čas, abych to stihl." "Tak to stihneš zítra nebo pozítří, ale dneska zajeď do Čermašně. Co ti to udělá, vyhovět otci! Kdybych nemusel být tady, dávno bych tam byl skočil sám, protože je to tam naléhavá a mimořádná věc, ale já teď nemohu pryč... Víš, já tam mám ten háj ve dvou katastrech, v begičevském a v ďačkinském, leží to ladem. Kupci Maslovovi, starý se synem, dávají za to dříví jenom osm tisíc, a ještě loni mi někdo nabízel dvanáct tisíc, ale nebyl to zdejší člověk, v tom to vězí. Žádný zdejší to nekoupí, protože tady teď lichvaří otec a syn Maslovovi, mají statisíce, a co oni určí, to aby člověk bral, tady si už nikdo netroufá nabízet proti nim. Ale minulý čtvrtek mi najednou napsal iljinský kněz, že přijel Gorstkin. To je taky podařený kupec, znám ho, ale je k nezaplacení, že není zdejší, je z Pogrebova, takže se Maslovů nebojí, když není zdejší. A povídal, že prý dá za ten háj jedenáct tisíc, slyšíš? Ale zůstane tam ještě jenom týden, píše ten kněz. Tak tam zajeď a domluv to s ním." "Napište tomu knězi ať to domluví on." "Ten to

nedovede, to je to. Ten kněz nemá pro obchod oko. Zlatý člověk, svěřil bych mu bez potvrzenky do úschovy třeba

dvacet tisíc, ale nemá oko pro obchod, je to učiněné dítě, sedne každému na lep. A přitom učený člověk, představ si. A ten Gorstkin vypadá jako mužik, chodí v modré kazajce, ale povahou je náramný darebák, to je to naše neštěstí. Lže, v tom to vězí Někdy se ti dá do takového lhaní, že člověk žasné proč to dělá. Předloni mi namluvil, že mu umřela žena a že se už oženil s jinou. A představ si, že to vůbec nebylo pravda. Jeho ženu ani nenapadlo umřít, je živa i teď a jednou za tři dni mu vždycky nabije. Tak teď se taky musí nejdřív zjistit jestli lže nebo mluví pravdu, že chce koupit a dát jedenáct tisíc. „V tom já přece nic nesvedu, já taky nemám to oko." „Počkat, klid, však ty to svedeš, poněvadž já ti všechno popíšu, jak se s ním musí, tedy s Gorstkinem, já s ním obchoduju už dlouho. Podívej se: jemu se musí koukat na bradu; bradku má zrzavou, ošklivou, řiďounkou. Když se mu bradka při řeči třese a on sám se zlobí, tak je to dobré, mluví pravdu a chce obchod udělat. Ale když si bradku hladí levou rukou a usmívá se, tak to znamená, že tě chce napálit, že fixluje. Do očí se mu nikdy nedívej, z očí mu nic nevyčteš, nevyznáš se v něm, je to lump - dívej se mu na bradu. Dám ti pro něho lístek, ukaž mu ho. On se Gorstkin vlastně nejmenuje Gorstkin, ale Chlupatý. To mu neříkej, zeje Chlupatý, urazil by se. Když se s ním domluvíš a uvidíš, že je to dobré, hned mi napiš. Nemusíš psát víc než: ‚Nelže.' Trvej na jedenácti, tisícovku můžeš slevit, víc neslevuj. Jen si pomysli, osm a jedenáct, to máš rozdíl tři tisíce! Ty tři tisíce jako bych našel. Jiného kupce tak hned nesezenu a peníze hrozně potřebuju. Jestli mi dáš zprávu, že to myslí vážně, dojedu tam honem

sám a skoncuju to, ten čas nějak urvu. Ale co bych se tam honil teď, když si to kněz třeba všechno vymyslel ? Tak co, jedeš nebo ne ?" "Eh, nemám čas, nechtějte to ode mne!" "Jen prokaž otci službu, nezapomenu ti to! Vy jste všichni bez srdce, to je to! Co je pro tebe den nebo dva ? Kam se chystáš, do Benátek ? Ty tvoje Benátky se ti za dva dny nezboří. Já bych poslal Aljošku, ale co s Aljoškou v takovýchhle věcech ? Já jedině proto, že ty jsi rozumný člověk, copak to nevidím ? V dříví neobchoduješ, ale máš oko. Chci jenom, aby ses podíval, jestli to myslí vážně nebo ne. A povídám, koukej mu na bradu, když se mu bradka třese, je to míněno vážně." "Tak vy mě sám ženete do té zatracené Čermašně ?" zvolal Ivan Fjodorovič se zlostným úsměvem. Fjodor Pavlovič zlost neviděl nebo ji vidět nechtěl, ale úsměvu se chopil: "Tak tedy jedeš, jedeš ? Hned ti napíšu ten lístek." "Nevím, jestli pojedu, nevím, rozhodnu se až cestou." "Jaképak cestou, rozhodni se hned. Můj milý, rozhodni se! Když se domluvíš, napiš mi dvě řádky, dej to knězi a on mi to hned pošle. A víc už tě zdržovat nebudu, jeď si potom do Benátek. Kněz tě dá svými koňmi zavézt zpátky do Volové."

Starý byl prostě nadšen, napsal lístek a poslal pro povoz. Pak dal podat zákusky a koňak. Když byl spokojen, vždycky začal být náramně sdílný, ale tentokrát se nějak zdržoval. Ku příkladu o Dmitrijovi Fjodorovičovi se nezmínil ani slovíčkem. Loučení ho nijak nedojímalo, a zdálo se dokonce, že neví, o čem mluvit. Ivan Fjodorovič si toho dobře všiml: "Že jsem ho ale omrzel," pomyslel si. Teprve když vyprovázel syna z domu, starý trochu zneklidněl a chystal se ho obejmout. Ale Ivan Fjodorovič mu rychle podal ruku, aby se vyhnul líbání. Starý to hned pochopil a okamžitě se přizpůsobil. "Tak Bůh tě provázej, Bůh tě provázej!" opakoval ze zápraží. "Snad ještě někdy v životě přijedeš, ne? Tak přijeď, vždycky tě rád uvidím. No, Kristus tě provázej!" Ivan nastoupil do tarantasu. "Sbohem, Ivane, moc na mne nehubujl" křikl otec naposledy. Všichni domácí lidé se přišli rozloučit: Smerďakov, Marfa a Grigorij. Ivan Fjodorovič dal každému po deseti rublech. Když už seděl v tarantase, Smerďakov přiskočil narovnat koberec. "Tak vidíš jedu do Čermašně" uklouzlo nějak najednou Ivanu Fjodorovičovi. Ta slova mu zas jako včera vyletěla z úst sama sebou a ještě se

zvláštním nervosním zasmáním. Dlouho na to pak vzpomínal. "Tak mají lidi pravdu, když říkají, že s moudrým člověkem je dobře pohovořit," pevně odpověděl Smerďakov, významně pohlédnuv na Ivana Fjodoroviče. Tarantas se rozjel a už uháněl. Cestující měl v duši stesk, ale dychtivě se díval kolem sebe na pole, na vršky, na stromy, na hejno hus, které vysoko nad ním letělo po jasném nebi.: A najednou mu začalo být příjemně. Zkusil se dát do řeči s vozkou a hrozně ho zajímalo něco, co mu mužik odpověděl. Ale za okamžik si uvědomil, že mu to všechno jen tak prolétlo kolem uší a že ve skutečnosti ani nerozuměl, co mužik řekl. Zamlčel se bylo mu i tak pěkně : čistý, svěží, chladivý vzduch a jasné nebe. Zjevili se mu v duchu podoby Aljoši a Kateřiny Ivanovny, ale mírně se usmál, milé vidiny mírně odfoukl a ty odlétly, ,,Ještě na ně dojde," pomyslel si. Rychle ujeli vzdálenost k první poštovní stanici, vyměnili koně a zas uháněli k Volové, ,,Proč je dobře pohovořit s moudrým člověkem, co tím chtěl říci ?" zatajil se mu náhle dech. "A proč jsem mu vlastně hlásil, že jedu do Čermašně?" Dorazili do stanice Volové. Ivan vystoupil z tarantasu a vozkové ho obklopili. Nabízeli, že ho zavezou polní cestou dvanáct verst do Čermašně soukromým povozem. Dal zapřahat. Pak vstoupil do staniční budovy, rozhlédl se, podíval se na správcovou, ale najednou zas vyšel na zápraží. "Já do Čermašně nepojedu. Hoši, dostanu se ještě do sedmi hodin na dráhu ?" "Akorát to dokážem. Mám zapřáhnout ?" "Honem zapřahej. Nejede zítra některý z vás do města?" "Jak by ne, tuhle Mitrij tam jede." "Mohl bys mi prokázat službu, Mitriji? Jdi k mému otci Fjodoru Pavlovičovi Karamazovu a vyřiď mu, že jsem do Čermašně nejel. Můžeš to udělat ?" "Proč bych nemohl, můžu. Fjodora Pavloviče už dávno znám." "A tady máš od cesty, protože on ti třeba nic nedá" vesele se zasmál Ivan Fjodorovič. "Taky že nedá," zasmál se i Mitrij. "Děkuju, pane, rozhodně to vyřídím" V sedm hodin večer Ivan nastoupil do vlaku a za chvíli ujížděl k Moskvě. "Pryč s minulostí! S dřívějším světem jsem navždycky skoncoval a kéž už z něho neuslyším žádnou zprávu ani hlas. Do nového světa, na nová místa a žádný pohled zpět!" Ale místo radosti mu padly do duše takové chmury a srdce mu sevřel tak těžký smutek, že něco podobného ještě nikdy v životě nezakusil. Přemítal celou noc. Vlak uháněl a teprve za svítání, když už vjížděl do Moskvy, Ivan se najednou jakoby vzpamatoval. "Jsem padouch!" zašeptal si pro sebe. Když Fjodor Pavlovič vyprovodil syna, vrátil se velmi spokojen. Celé dvě hodiny se cítil skoro šťasten a popíjel koňaček. Ale náhle se v domě stala nadmíru mrzutá a pro všechny nemilá věc, která okamžitě uvrhla Fjodora Pavloviče do velkého zmatku. Smerďakov šel pro něco do sklepa a z nejhořejšího schodu spadl dolů. Naštěstí byla v té době náhodou na dvoře Marfa Ignaťjevna a včas ho uslyšela. Pád sice neviděla, ale zato slyšela výkřik, zvláštní, podivný výkřik, který už dávno znala, výkřik epileptika klekajícího v záchvatu. Dostal-li záchvat ve chvíli, kdy šel se schodů, takže se pak ovšem v bezvědomí zřítil až dolů, nebo stal-li se u Smeraďkova, známého epileptika, příčinou záchvatu právě otřes při náhodném pádu - to se nedalo rozpoznat. Našli ho už na dně sklepa, zmítajícího se v křečích a s pěnou u úst. Myslelo se nejdřív, že si jistě něco zlámal, ruku nebo nohu, a že je zle pochroumán, ale "Bůh ho ochránil", jak se vyjádřila Marfa Ignaťjevna, a nic se mu nestalo. Dostat se k němu a vynést ho ze sklepa na světlo boží bylo sice obtížné, ale požádali sousedy o pomoc a jakž takž to dokázali. Při celé té proceduře byl přiítomen i Fjodor Pavlovič a také sám pomáhal, zřejmě polekán a zaražen. Nemocný však nenabýval vědomí: záchvaty sice na čas přestávaly, ale zas se vracely a všichni usoudili, že to bude stejné jako loni, kdy také náhodou spadl z půdy. Vzpomněli si, že mu tenkrát přikládali na hlavu led. Ve sklepě se ještě nějaký našel a Marfa Ignaťjevna to zařídila. Fjodor Pavlovič poslal k večeru pro doktora Gercenštuba a ten hned přišel. Když nemocného pečlivě prohlédl (byl to nejpečlivější a nejsvědomitější lékař v celé gubernii, letitý a ctihodný stařeček), usoudil, že je to mimořádně silný záchvat a může být nebezpečný. On, Gercenštube, prý dosud všemu nerozumí, ale nepomohou - li nynější prostředky, rozhodne se zítra ráno pro jiné. Nemocný byl uložen v přístavku do pokojíku vedle bytu Grigorije a Marfy Ignaťjevny. Polom Fjodora Pavloviče už celý den pronásledovalo jedno neštěstí za druhým, oběd uvařila Marfa

Ignaťjevna a polévka byla ve srovnání se Smerďakovovými výrobky jako pomyje slepice zas tak přehuštěná, že prý se vůbec nedala rozžvýkat. Na trpké ač spravedlivé pánovy výčitky Marfa Ignaťjevna namítla že slepice byla tak jako tak už velmi stará a ona sama prý se nikdy na kuchaře neučila. K večeru přišla další svízel: Fjodor Pavlovič se dozvěděl, že Grigorij, jenž už třetí den postonával, nadobro ulehl se zlým ústřelem v kříži. Fjodor Pavlovič vypil co nejdříve svůj čaj a zavřel se sám v domě. Byl v hrozně napjatém očekáváni. Vždyť právě toho večera čekal Grušeňku už skoro najisto, aspoň Smerďakov ho hned ráno ujistil, že slíbila prosím už s určitostí, že přijde". Srdce neúnavného starce nepokojně bilo, chodil po svých prázdných pokojích a naslouchal. Musel se mít na pozoru: někde na ni třeba číhá Dmitrij, a jakmile Grušeňka zaklepá-na okno (Smerďakov už předevčírem Fjodoru Pavlovičovi hlásil, že jí vyřídil, kde a jak má klepat), musí jí co nejrychleji otevřít a rozhodně ji ani chvilku zbytečně nezdržovat v síni, aby se snad, bůh uchovej, něčeho nelekla a neutekla. Fjodor Pavlovič měl starosti, ale jeho srdce se ještě nikdy nestápělo v tak sladkých nadějích: vždyť se mohlo říci skoro najisto, že Grušeňka tentokrát už opravdu přijde!

KNIHA ŠESTÁ

RUSKÝ ŘEHOLNÍK

I Starec Zosima a jeho hosté

Když Aljoša s úzkostí a bolestí v srdci vstoupil do starcovy cely, zůstal stát takřka užaslý. Místo umírajícího nemocného, snad už v bezvědomí, jak se obával, uviděl starce najednou sedět v křesle, a ač byl vysílený a slabý, vypadal čile a vesele. Byl obklopen hosty, s nimiž tiše a radostně rozmlouval. Ostatně vstal z postele teprve asi čtvrt hodiny před Aljošovým příchodem; hosté se shromáždili v jeho cele už předtím a čekali, až se vzbudí, protože otec Paisij je s pevnou důvěrou ubezpečil, že "učitel najisto vstane, aby ještě jednou pohovořil s miláčky svého srdce, jak ještě ráno sám pravil a slíbil". Tomu slibu a vůbec každému slovu umírajícího starce otec Paisij neochvějně věřil. Kdyby ho viděl už v úplném bezvědomí, ba kdyby starec už nedýchal, ale otec Paisij by měl jeho slib, že ještě jednou vstane a rozloučí se s ním, neuvěřil by snad ani smrti a stále by čekal, že se umírající vzpamatuje a splní, co slíbil. A když otec Zosima k ránu odcházel na lože, skutečně mu řekl: "Nezemřu dříve, dokud se ještě jednou neutěším hovorem s vámi, miláčkové moji, dokud nepohlédnu na vaše milé tváře a ještě jednou vám neotevřu srdce." Na tuto patrně poslední schůzku u starce přišli jeho nejoddanější přátelé z dávných let. Byli čtyři: řádoví kněži otec Josef a otec Paisij, řádový kněz a představený pousteven otec Michail, ještě dost mladý a nijak příliš učený mnich. Byl to muž prostého původu, ale pevného ducha, neochvějně a prostě věřící, na pohled přísný, ale s hluboce dobrotivým srdcem, ač to zřejmě tajil, jako by se za to styděl. Čtvrtý host byl už docela stařičký prostinký mnich z nejchudšího rolnického stavu bratr Anfim. Snad ani neuměl dobře číst, byl mlčenlivý a tichý, málokdy s někým promluvil, mezi pokornými nejpokornější. Vypadal jako někdo, kdo se navždy zalekl něčeho velkého a hrozného, co jeho rozum nemůže obsáhnout. Toho jakoby ustrašeného člověka měl starec Zosima velmi rád a po celý život se k němu choval s neobyčejnou úctou, ačkoliv snad s nikým nepromluvil za celý svůj život méně slov než s ním, přestože s ním kdysi strávil mnoho let, když spolu sami dva putovali po celé svaté Rusi. To bylo už velmi dávno, asi před čtyřiceti lety, když starec Zosima začal svůj řeholnický život v chudobném a málo známém klášteře v Kostromské. gubernii a brzy nato se přidal k bratru Anfimovi, který se vydal na cesty, aby sbíral almužny pro jejich nuzný kostromský útulek. Všichni, starec i hosté byli v druhém starcově pokojíku, kde stála jeho postel. Jak už jsme uvedli, byl to velmi těsný pokojík, takže se všichni čtyři (kromě novice Porfirije, který stál) stěží směstnali kolem starcova křesla na židlích přinesených z prvního

pokoje,začalo se smrákat a pokojík osvětlovaly lampičky a voskovice hořící před ikonami. Když uviděl Aljošu, který se zaraženě zastavil ve dveřích, starec se na něho radostně usmál a vztáhl k němu ruku: "Buď zdráv ty tichý, buď zdráv můj milý, tak už jsi zde. Věděl jsem, že přijdeš." Aljoša k němu přistoupil, uklonil se před ním až k zemi a rozplakal se. Cosi mu dralo srdce, jeho duše se chvěla, chtělo se mu vzlykat. ,,Copak je ještě mě neoplakávej," usmál se starec a položil mu pravici na hlavu. "Vidíš, sedím tu a rozmlouvám, snad budu opravdu živ ještě dvacet let, jak mi včera přála ta hodná, milá žena z Vyšegorje s holčičkou Lizavetou na ruce. Rozpomeň se, Pane, na matku a dcerku Lizavetu (pokřižoval se)! Porfiriji, zanesl jsi její dar, kam jsem řekl?" Mluvil o šedesáti kopejkách, které mu veselá ctitelka přinesla, aby je dal "některé, co je chudší než já". Takové oběti ne přinášejí jako pokání, které si dárce z nějakého důvodu dobrovolně uložil, a vždycky jen z peněz získaných vlastní prací. Starec poslal Porfirije hned večer ke vdově z našeho města, která nedávno vyhořela a zůstala s dětmi odkázaná na žebrotu. Porfirij hned ohlásil, že věc už vyřídil a dar odevzdal, jak mu starec poručil, "od neznámé dobroditelky". "Vstaň, hochu milý," vyzval starec Aljošu, "ať se na tebe podívám. Byl jsi doma a viděl jsi bratra ?" Aljošovi připadalo divné, že se ptá s takovou jistotou a tak určitě jen na jednoho z jeho bratrů, ale na kterého ? Kvůli tomuto bratru ho tedy snad včera i dnes poslal do města. "Jednoho bratra jsem viděl," odpověděl Aljoša. "Mluvím o tom starším, jemuž jsem se včera poklonil k zemi." "Toho jsem viděl jen včera, ale dnes jsem ho vůbec nemohl najít," řekl Aljoša. "Pospěš a najdi ho, zítra zas jdi a pospěš, všeho nech a pospěš. Snad ještě včas zabráníš něčemu hroznému. Včera jsem se poklonil jeho budoucímu velkému utrpení." Najednou zmlkl, jako by se zamyslel. Jeho slova byla. podivná. Otec Josef, který byl svědkem včerejšího výjevu, vyměnil pohled s otcem Paisijem. Aljoša neodolal a zeptal se: "Otče a učiteli," začal neobyčejně vzrušen, "vaše slova jsou příliš nejasná. Jaké utrpení ho čeká ?" "Nevyptávej se. Připadlo mi včera něco strašlivého jako by jeho pohled včera vyjádřil celý jeho osud. Podíval se takovým pohledem že jsem se ve chvíli v srdci zděsil nad tím, co ten člověk pro sebe připravuje. Jednou nebo dvakrát v životě jsem viděl v tvářích lidí stejný výraz jako by znázorňoval celý jejich osud, a ten osud se na neštěstí vyplnil. Poslal jsem tě k němu, Alexeji, neboť jsem myslel, že tvá bratrská tvář mu pomůže. Ale všechno je od Boha, i všechny naše osudy. ‚Zrno pšeničné pádná v zemi, neumře-li, onoť samo zůstane, a pakliť umře, mnohý užitek přinese.' Toto si zapamatuj. Tobě, Alexeji, jsem mnohokrát v životě v duchu žehnal pro tvou tvář, věz to," promluvil starec s mírným úsměvem. "Domnívám se, že opustíš tyto zdi, ale budeš prodlévat ve světě jako řeholník. Budeš mít mnoho odpůrců, ale i sami tvoji nepřátelé tě budou milovat. Život ti přinese mnohá neštěstí, ale právě jimi budeš šťasten, budeš žehnat životu a přiměješ jiné, aby mu žehnali - což je ze všeho nejdůležitější. Taková je tvá povaha. Otcové a učitelé moji," oslovil s dojatým úsměvem své hosty, "do dnešního dne jsem nikdy neřekl ani jemu, proč byla tvář tohoto jinocha mé duši tak milá. Řeknu to teprve teď: jeho tvář pro mne byla jako vzpomínka a proroctví. Na úsvitu svých dnů, ještě jako malé dítě jsem měl staršího bratra, který pak zemřel před mýma očima jako jinoch teprve sedmnáctiletý. A později jsem se v běhu života ponenáhlu přesvědčil, že ten bratr byl v mém osudu jakoby znamením a pokynem shůry, neboť kdyby se nebyl v mém životě objevil, kdyby vůbec nežil, domnívám se, že bych se snad nikdy nebyl stal mnichem a nebyl bych vstoupil na tuto utěšenou cestu,zjevil se mi po prvé v mém dětství a teď už na sklonku mé cesty se mi zjevně ukázal jakoby podruhé Je hodno podivu, otcové a učitelé, že ač se mu tváří nepodobá příliš, nýbrž jen poněkud, přece se mi Alexej zdál jemu tak podobný duchovně, že jsem ho mnohokrát měl jakoby přímo za onoho jinocha, svého bratra, který ke mně na konec mé cesty tajemné přišel, aby mi cosi připomenul a vnukl. Až jsem se divil sám sobě i svému tak podivnému snění. Slyšíš to, Porfiriji?" oslovil novice, který mu posluhoval. "Mnohokrát jsem viděl ve tvé tváři jakoby roztrpčení, že miluji Alexeje víc než tebe. Teď vím, proč to bylo, ale miluji také tebe, věz to, a mnohokrát jsem se rmoutil, že jsi roztrpčen. A vám, drazí hosté chci vyprávět o onom

jinochovi, svém bratru, neboť nebylo v mém životě zjevu vzácnějšího, více prorockého a dobrotivého. Mé srdce je pohnuto a vidím v této chvíli celý svůj život, jako bych jej znova prožíval." Zde musím poznamenat, že tato poslední beseda starce Zosimy s přáteli, kteří ho navštívili v poslední den jeho života, se z části zachovala písemně. Zapsal ji na památku Alexej Fjodorovič Karamazov nějaký čas po starcově smrti. Ale byla-li to jen tehdejší rozmluva, či přidal-li k svému zápisu také něco z dřívějších hovorů se svým učitelem, to nemohu posoudit. Mimoto celá starcova řeč je v zápise uvedena souvisle, jako by byl svým přátelům vyprávěl o svém životě ve formě povídky, kdežto ve skutečnosti se to podle pozdějších líčení odehrálo bez pochyby trochu jinak: rozmluva byla toho večera všeobecná, a i když hosté přerušovali starce jen málokdy, přece mluvili, zasahovali do hovoru a snad i sami něco vyprávěli. Takové souvislé a nepřetržité vyprávění nebylo ani možné,

protože otec Zosima občas ztrácel dech nebo hlas, někdy musel i ulehnout, aby si odpočinul, ač neusínal a hosté zůstávali na svých místech. Jednou nebo dvakrát byla rozmluva přerušena čtením evangelia, četl otec Paisij. Je také pozoruhodné, že nikdo z nich nečekal, že starec zemře ještě v téže noci, obzvlášť protože se zdálo, že v tomto posledním večeru svého života našel náhle po hlubokém denním spánku novou sílu, která mu byla oporou po celou dobu dlouhého hovoru s přáteli. Bylo to jako poslední vlna lásky, která v něm udržovala neuvěřitelné oživení, ale jen na krátkou dobu, protože jeho život skončil náhle. Ale o tom později. Ted chci jen dodat, že nebudu líčit všechny podrobnosti rozmluvy a omezím se jen na starcovo vyprávění podle rukopisu Alexeje Fjodoroviče Karamazova. Bude to tak kratší a méně únavné, i když Aljoša, opakuji to, mnoho převzal a přidal i z dřívějších rozmluv.

II Ze života v Pánu zesnulého řádového kněze starce Zosimy sepsal podle jeho vlastních slov Alexej Fjodorovií Karamazov (Životopisné zprávy)

a) O mladém bratru starce Zosimy

Milovaní otcové a učitelé, narodil jsem se v daleké severní gubernii v městě V. Můj otec byl šlechtic, ale nevynikal rodem ani postavením. Zemřel, když mi byly teprve dva roky, a vůbec se na něho nepamatuji. Zanechal mé matičce menší dřevěný dům a nějaké peníze, ne mnoho, ale dost, aby neměla s dětmi nouzi. Byly jsme dvě děti: já Zinovij a můj starší bratr Markel. Byl asi o osm let starší než já, povahou vznětlivý a popudlivý, ale hodný a ne posměvačný. Byl podivně zamlklý, hlavně doma ve styku se mnou, s matkou a se služebnictvem. Na gymnasiu se učil dobře, ale se spolužáky se nepřátelil, i když s nimi neměl ani hádky, pokud se na to aspoň matička pamatovala. Půl roku před svou smrtí, když už mu bylo sedmnáct let, zvykl si chodit k jistému politickému

vypovězenci, který byl pro svobodomyslné názory vyhoštěn z Moskvy do našeho města a vedl tam osamělý život. Tento vypovězenec byl významný učenec a vynikající filosof na universitě. Z nějakého důvodu si Markela oblíbil a přijímal jeho návštěvy. Mladík u něho vysedával celé večery a tak to bylo do konce zimy, dokud vypovězenec nebyl na vlastní žádost povolán zas do státní služby do Petrohradu, protože měl mocné přátele. Začal velký půst, ale Markel se nechtěl postit, huboval a posmíval se tomu. "Všechno jsou to povídačky," řekl, ,,a není ani žádný bůh," takže zděsil matku a služebnictvo, ba i mne, protože mi sice bylo teprve devět let, ale když jsem ta slova slyšel, velmi jsem se zalekl a služebnictvo jsme měli vesměs nevolníky, čtyři lidi koupené na jméno našeho známého statkáře, ještě si pamatuji, jak matička jednu z těch čtyř, kuchařku Afimju chromou a letitou, prodala za šedesát rublů v bankovkách a najala místo ní svobodnou. A tu v šestém týdnu postu se bratrův stav náhle zhoršil. Bratr byl vždycky stonavý na prsa, slabé konstituce a náchylný k souchotinám,

postavu měl vysokou , ale hubenou a křehkou, tváří pak byl velmi sličný. Snad se nějak nachladil; přišel lékař a brzy matičce pošeptal, že jsou to rychlé souchotiny a že

pacient nepřečká jaro. Matka plakala a opatrně, aby ho nepolekala, prosila bratra, aby se navštěvováním pobožností v kostele připravil k velkonoční zpovědi a šel pak k svatému přijímáni. Tentokrát mohl ještě chodit. Když to slyšel, rozzlobil se, promluvil hrubě o božím chrámu, ale přece se zamyslel: pochopil hned, že jeho nemoc je nebezpečná a že právě proto matka chce, aby se připravil k svátosti přijímání, dokud má dost sil. Ostatně věděl dávno i sám, že není zdráv, a už rok před tím řekl jednou u stolu chladnokrevně mně a matce: "Dlouho mezi vámi nepobudu, nevydržím snad ani rok," takže to pak bylo jako proroctví. Uběhly tři dny a přišel pašijový týden. Tu bratr v úterý večer šel do kostela. "Dělám to, matičko, vlastně kvůli vám, abych vám udělal radost a upokojil vás," řekl jí. Matka se rozplakala radostí a také žalem: "Jeho konec je jistě blízký, když v něm nastala taková změna." Ale dlouho do kostela nechodil, musel ulehnout, takže se vyzpovídal a přijímal už doma. Přišly krásné, jasné dny, plné vůně, byly to pozdní velkonoce. Pamatuji se, jak celou noc kašlával, špatně spal, ale ráno se vždycky oblékl a zkusil si sednout do měkkého křesla. Tak ho mám v paměti, jak tam sedí, tichý, mírný, usmívá se, tvář má veselou a radostnou, přestože je tak nemocen. Celý se duševně přetvořil - taková v něm začala podivuhodná změna! Přijde k němu do pokoje stará chůva: "Dovol, miláčku, rozsvítím taky u tebe lampičku před ikonou." Dřív to nedovoloval, dokonce je zhasínal.

"Jen ji rozsviť, má drahá, rozsviť, byl jsem netvor, když jsem vám dřív bránil. Ty se modlíš, když rozsvěcíš lampičku, a já se modlím, když tě s radostí vidím. Modlíme se tedy k témuž Bohu." Ta slova se nám zdála divná; matka odcházela do svého pokoje a pořád plakala, ale když šla k němu, otřela si oči a tvářila se vesele. "Matičko, neplač, miláčku," říkával pak, "budu ještě dlouho žít, dlouho se s vámi veselit a ten život je šťastný, radostný!" "Ach můj milý, jakoupak ty máš radost, když tě celou noc trápí horečka a kašleš, div tě to neroztrhne." "Maminko," odpovídal jí, "neplač, život je ráj a jsme všichni v ráji, ale nechceme to vědět, a kdybychom to chtěli vědět, hned zítra by byl ráj na celém světě." Všichni se jeho slovům divili, tak podivně a s takovou jistotou je pronášel; byli jsme dojati a plakali jsme. Když k nám přišli známí, říkal jim: "Moji drazí, čím jsem si zasloužil, že mě máte rádi, proč máte rádi takového, jako jsem já, a jak to, že jsem to dřív nevěděl, nevážil si toho ?" Když přicházeli sluhové, každou chvilku jim říkal: "Moji drazí, proč mi sloužíte, zasluhuji, aby mi někdo sloužil ? Kdyby se Bůh slitoval a nechal mě žít, sloužil bych já vám, neboť všichni mají jeden druhému sloužit." Matička to slyšela a vrtěla hlavou: "Drahý hochu, mluvíš tak, protože jsi nemocen." "Maminko, ty má radosti," odpovídal jí, "nemohou nebýt páni a sluhové, ale ať jsem tedy i já sluhou svých sluhů, stejným, jako jsou oni mně. A ještě ti řeknu, matičko, že každý z nás je přede všemi vším vinen a já ze všech nejvíc." Matička se tomu až usmála, usmála se v pláči: "A čímpak jsi přede všemi nejvíc ze všech vinen ? Jsou přece vrahové a loupežníci, tak jaképak takové hříchy jsi už napáchal, že se obviňuješ nejvíc ze všech ?" - "Matičko, ty má berunko," odpovídal jí (začal tenkrát říkat taková nečekaná něžná slovíčka), "ty má milá berunko utěšená, věř mi, že je vpravdě každý přede všemi vším a všemi hříchy vinen. Nevím, jak ti to vyložit, ale cítím to až bolestně. A jak jsme to jen žili, hněvali se a nic jsme tenkrát nevěděli ?" Tak se probouzel každý den, stále něžnější, stále radostnější a překypující láskou. Někdy přijel lékař, jezdil k nám starý Němec doktor Eisenschmidt: "Tak co, doktore, budu živ ještě tenhle den ?" žertoval s ním. „Nejen den a mnoho dnů," odpovídal lékař, "ale budete živ ještě měsíce a léta." "Načpak měsíce a léta!" zvolal pak. "Nemusíme počítat ani dny i jediný den stačí člověku, aby poznal všechno štěstí. Moji drazí proč se hádáme, jeden před druhým se chlubíme a pamatujeme si vzájemné křivdy ? Pojďma radši do zahrady, procházejme se, milujme se a líbejme, chvalme se navzájem a žehnejme svému

životu." Váš syn tu již dlouho nebude," promluvil lékař k matičce, když ho vyprovázela do předsíně, "začíná být z nemoci pomatený."

Okna jeho pokoje vedla do zahrady a měli jsme stinnou zahradu se starými stromy, plnými jarně rašících pupenů. Přiletěli první ptáčkové, štěbetají, zpívají mu do oken. Dívá se na ně se zalíbením a najednou je prosí za odpuštění: "Ptáčkové boží, ptáčkové utěšení, odpusťte mi i vy, protože i před vámi jsem zhřešil." To už nikdo z nás tenkrát nechápal, ale on pláče radostí: "Ano, bylo kolem mne tolik boží lásky, ptáčci, stromy, louky, nebe, jen já sám žil v hanbě, já sám všechno zneucťoval, tu krásu a slávu jsem ani neviděl."

"Bereš na sebe příliš mnoho hříchů," pláče matička. "Matičko, potěšení moje, vždyť já pláču z radosti, a ne ze smutku. Já přece sám chci být před nimi vinen, jenže ti to nedovedu vyložit, protože ani nevím, jak je mám dost milovat. Ať jsem hřešil proti všem, zato mi také všichni odpustí, a to je ráj. Což nejsem teď v ráji ?" A bylo ještě mnoho jiného, co si už nepamatuji. Pamatuji se, jak jsem k němu jednou přišel, když u něho nikdo nebyl. Byl jasný večer, slunce zapadalo a osvětlovalo celý pokoj šikmými paprsky. Pokynul mi a přistoupil jsem k němu. Vzal mě oběma rukama za ramena, zadíval se mi něžně a s láskou do obličeje; neříkal nic, jen se tak asi minutu díval. "Nu," řekl pak, "tak zas jdi, hraj si, žij místo mne!" Odešel jsem tenkrát a šel jsem si hrát. Ale mnohokrát v životě jsem si potom už s pláčem vzpomínal, jak mi tenkrát řekl, abych žil místo něho. Promluvil i mnoho jiných takových podivuhodných a krásných slov, ačkoliv jsme jim tenkrát nerozuměli. Zemřel pak v třetím týdnu po velkonocích. Byl při vědomí, ač už nemohl mluvit; až do své poslední chvíle se nezměnil. Díval se radostně a šťastně, usmíval se na nás, pohledem nás hledal a volal. O jeho smrti se i v městě mnoho mluvilo. Mne to všechno tenkrát rozrušilo, ale ne příliš, ačkoliv jsem při pohřbu velmi plakal. Byl jsem ještě malý, pouhé dítě, ale v srdci mi zůstal nevyhladitelný, hluboko skrytý dojem. Svým časem se všechno mělo vzkřísit a promluvit. Tak se také stalo.

b) O Písmě svatém v životě starce Zosimy

Zůstali jsme tenkrát s matičkou sami. Brzy ji dobří známí upozornili, že prý jí teď zůstal jen jeden synek a chudá není, majetek má, proč by ho prý tedy neposlala jako jiní rodiče do Petrohradu. "Necháte-li ho zde, připravíte ho možná o skvělou budoucnost," řekli jí. A poradili matičce, aby mě zavezla do Petrohradu do kadetní školy, že bych se pak dostal do carské gardy. Matička dlouho váhala a nechtěla se rozloučit s posledním synem, ale přece se k tomu odhodlala, i když ne bez velkého pláče, protože myslela, že to dělá pro mé štěstí. Zavezla mě do sídelního města, dala mě zapsat do kadetní školy, ale pak jsem už matičku nikdy neviděl, protože za tři roky zemřela a celé ty tři roky pro nás pro oba truchlila a plakala. Z otcovského domu jsem si přinesl jen drahocenné vzpomínky, neboť nikdo nemá drahocennější vzpomínky než ty, které pocházejí z raného dětství v rodném domě. A je to tak skoro vždycky, je-li v rodině aspoň maličko lásky a shody. I z nejhorší rodiny je možno zachovat krásné vzpomínky, je-li jen duše schopna najít, co je krásné. Ke vzpomínkám na domov počítám také vzpomínky na biblickou dějepravu, (i kterou jsem se doma velmi zajímal, ač jsem byl pouhé dítě. Měl jsem tenkrát biblickou dějepravu s krásnými obrázky, jmenovala ne Sto čtyři biblická vyprávění ze Starého i Nového zákonu a z ní jsem se také učil číst. Dodnes ji zde mám na polici, chovám ji jako drahou památku. Ale pamatuji se, že už dřív,než jsem se naučil číst, jsem poznal ve věku osmi let jakési duchovní zasvěcení. Matička mě vzala v pondělí před velkonocemi samotného (nepamatuji se, kde byl tenkrát bratr) do božího chrámu na mši. Byl jasný den a vidím, jako by to bylo dnes, jak vonný dým vystupuje z kadidelnice, pomalu se vznáší do výše a shora na nás úzkým okýnkem v kupoli proudí paprsky slunce, ve kterých jako by se rozpouštěly vlny stoupajícího kouře. Ten pohled mě

vzrušoval a toho dne jsem také to prvé v životě s pochopením přijal do duáše první semínko božího slova. Doprostřed kostela přišel chlapec s velkou knihou, tak velkou, že ji, jak mi připadalo, sotva mohl unést, položil ji na kostelní pult, otevřel, začal čistá náhle jsem tenkrát po prvé něčemu z evangelia rozuměl, po prvé v životě jsem rozuměl, co se v kostele čte. Byl muž v zemi Uz, upřímný a zbožný, a měl velký majetek, měl tolik a tolik velbloudů, tolik a tolik ovcí a oslic, jeho děti se veselily, měl je velmi rád a modlil se za ně, neboť snad zhřešily, když se veselily. A tu přijde k Bohu spolu se syny božími Satan a řekne Bohu, že procházel po celé zemi a pod zemí. "A spatřil-lis služebníka mého Joba ?" ptá se ho Bůh. A Bůh se chlubí ďáblovi svým velkým a svatým služebníkem. I usměje se ďábel slovům božím: "Vydej ho do mé moci a uvidíš, že bude reptat a Tobě zlořečit." A vydá Bůh ďáblovi svého spravedlivého, kterého tak miluje, a ďábel zahubí děti jeho a dobytek jeho, rozmetá bohatství jeho, všechno rázem jako božím bleskem. I roztrhne Job roucho své, padne na zem a zaúpí: "Nahý jsem vyšel z života matky své, nahý se také navrátím do země. Hospodin dal, Hospodin též odjal. Bud požehnáno jméno Hospodinovo na věky věků!" Otcové a učitelé, buďte shovívaví k mým dnešním slzám, neboť celé mé dětství přede mnou znova povstává a dýchám teď, jako jsem dýchal tenkrát svými osmiletými dětskými prsíčky, a cítím zas údiv, zmatek a radost. A velbloudi tenkrát tak zaujali mou obraznost a ďábel, který tak mluví s Bohem, a Bůh vydávající svého služebníka zkáze a jeho služebník volající: "Bud požehnáno jméno Tvé, třebaže mě trestáš," - a pak tichý a sladký zpěv v kostele: "Nechť se vznese modlitba má k Tobě," a zas vonný dým z knězovy kadidelnice, pokleknutí a modlitba! Od té doby - ještě včera jsem jej měl v ruce - nemohu číst ten přesvatý příběh, aniž zaslzím. A co je v něm velikosti, tajemství a nezbadatelnosti! Slyšel jsem slova posměvačů a tupitelů, pyšná slova: jak mohl Hospodin vydat svého milovaného svatého ďáblovi ke kratochvíli, vzít mu děti, zdrtit ho nemocí a vředy, takže střepinou očišťoval hnis ze svých ran - a proč: jen aby se mohl před ďáblem pochlubit: "Hle, co dovede pro mne vytrpět můj svatý!" Ale v tom je právě velikost, že je tu tajemství, že pomíjející pozemskost a věčná pravda se tu setkaly. Před tváří pozemské pravdy se naplňuje pravda věčná. Podobně jako Stvořitel v prvních dnech stvoření končil každý den chválou: "Dobré jest, co jsem stvořil," právě tak se zde dívá na Joba a znova si chválí své dílo. A Job, když chválí Boha, neslouží jen jemu, ale i všemu jeho stvoření na nesčíslná pokolení a na věky věků, neboť k tomu byl předurčen. Bože můj, jaká je to kniha a jaká jsou v ní poučení! Jaká je to kniha, to Písmo, jaký zázrak a jaká síla s ní byly člověku dány! Je jako odlitek světa a člověka i lidských povah, všechno je pojmenováno a určeno na věky věků. A kolik rozluštěných a odhalených tajemství! Bůh Joba znova povznese, obdaří ho znova bohatstvím. Uplyne zas mnoho let a Job má už nové děti, jiné, a má je rád. Ale jak si mohl zamilovat nové děti, když jeho dřívější děti nežijí, když je ztratil ? Vzpomíná-li na ně, může být s novými dětmi tak úplně šťasten, jako býval dřív, ať jsou mu nové děti sebemilejší ? Ba může, může: je to velké tajemství lidského života, že starý zármutek ponenáhlu přechází v tichou a něžnou radost; místo překypující mladistvé krve přichází mírné, jasné stáří: každý den žehnám východu slunce a mé srdce jej opěvuje jako kdysi, ale už mám raději západ, jeho dlouhé šikmé paprsky a s nimi tiché, mírné, něžné vzpomínky, drahé obrazy z mého celého dlouhého a požehnaného života - a nade vším slitovná, smiřující, vše odpouštějící boží pravda! Můj život končí, vím to, ale- každý den, který mi zbývá, cítím, jak se můj pozemský život už dotýká nového, nekonečného, neznámého, ale blížícího se života, jehož předtucha rozechvívá mou duši nadšením, rozzařuje mou mysl a dojímá srdce k radostnému pláči. Přátelé a učitelé, nejednou jsem slyšel a teď v poslední době ještě častěji, jak naši knězi, a především vesničtí, všude naříkají a stěžují si na své malé příjmy a ponižující postavení. Přímo tvrdí, a dokonce v tisku - sám jsem to četl -, že prý už nemohou vykládat lidu Písmo, neboť mají malé příjmy, a jestliže pak přicházejí luteráni a kacíři a odhánějí stádce, ať si tedy odhánějí, protože prý máme malé příjmy. Myslím si dej jim bůh více těch příjmů, které jsou pro ně tak důležité, neboť jejich stížnosti jsou tak oprávněné, ale vskutku pravím, že je-li tím

někdo vinen zajisté z polovice my sami! Neboť ať má kněz málo času, ať má pravdu, že je přetížen prací a církevními úkony, ale přece ne vůbec vždycky, přece má za celý týden aspoň hodinu, aby si mohl vzpomenout i na boha. A práce přece není celý rok. Kdyby u sebe jednou za týden navečer shromáždil nejdřív třeba jen děti - doslechnou se o tom otcové a začnou chodit i otcové. A nemusí se přece pro takový účel hned stavět dvorana, může je vzít jednoduše do svého domku. A ať se nebojí, že mu nadělají, vždyť je tam bude mít jen hodinu. Ať jen otevře tu knihu a začne jim předčítat bez mudrování a povýšenosti, bez vypínání nad ně, ale laskavě a mírně, s radostí, že jim čte a že mu naslouchají a rozumějí mu, s láskou k těm krásným slovům. Ať se zastaví jen málokdy, aby vysvětlil některé slovo prostému člověku nesrozumitelné, ale může být bez starosti, všemu budou rozumět, pravoslavné srdce všemu porozumí! Ať jim čte o Abrahamovi a Sáře, o Izákovi a Rebece, ať jim čte, jak Jákob šel k Lábanovi a zápasil ve snu s Hospodinem a řekl: "Jak hrozné jest místo toto!" a zaujme zbožnou mysl prostého člověka. Ať jim přečte, hlavně dítkám, jak bratři prodali do otroctví svého rodného bratra, milého mládenečka Josefa, mistra snů a velkého proroka, otci pak řekli, že ho roztrhala zvěř, a ukázali mu jeho zkrvavený šat. Ať jim přečte, jak potom bratři šli pro obilí do Egypta a Josef, zatím už mocný dvořenín, je tam nepoznán trápil, obvinil je, zadržel bratra Benjamina, a to všechno, ač je miloval: "Miluji vás a přitom vás trápím." Neboť celý život neustále vzpomínal, jak ho kdesi ve žhavé poušti u cisterny prodali kupcům a jak lomil rukama, plakal a prosil, aby ho neprodávali za otroka do cizí země. A když je po tolika letech spatřil, jak k nim znova pocítil nesmírnou lásku, ale pronásledoval je a trápil, ač je miloval. Konečně od nich odejde, protože nemůže už snést svou duševní trýzeň, vrhne se na lože a pláče. Pak umyje tvář svou, vrátí se mezi ně zářící a radostný a prohlásí se jim: "Bratři, jsem Josef, váš bratr!" Ať jim dále přečte, jak se zaradoval stařec Jákob, když se dozvěděl, že jeho milý chlapec žije, a vydal se do Egypta, opustiv i svou vlast, a zemřel v cizí zemi, když byl ve své závěti na věky pronesl velké proroctví, které celý život tajemně spočívalo v jeho mírném a bojácném srdci a podle něhož z jeho rodu, z pokolení Judova vzejde velká naděje lidstva, jeho smiřitel a spasitel! Otcové a učitelé, odpusťte a nehněvejte se, že jako malé dítě vykládám věci, které už dávno znáte a o kterých byste mě mohli sami poučit mnohem uměleji a krásněji. Mluvím o nich jen z nadšení a odpusťte mi mé slzy, neboť tu knihu miluji! Ať zapláče i on, kněz boží, a uvidí, že se v odpověď zachvějí i srdce jeho posluchačů. Stačí nepatrné semínko: vrz je do duše prostého člověka a ono neumře, bude mu žít v duši po celý jeho život, skrývat se tam uprostřed temna a puchu jeho hříchů jako jasný bod, jako velké připomenutí. A opravdu není třeba mnoho vysvětlovat a poučovat, prostý člověk všemu snadno porozumí. Myslíte, že neporozumí ? Zkuste mu přečíst dojemný příběh o krásné Ester a pyšné Vasti nebo kouzelné vyprávění o proroku Jonášovi v břiše velrybím. Nezapomeňte ani na podobenství Páně, nejlépe podle evangelia svatého Lukáše (to jsem dělal já), pak ze Skutků apoštolských obrácení Saulovo (na to nezapomeňte!) a konečně z Životů svatých aspoň život Alexeje, člověka božího, a život největší mezi velkými radostnými mučednicemi Marie Egyptské, která viděla Boha a nosila Krista v srdci s těmi prostými příběhy mu uchvátíte srdce. Stačí k tomu jen hodina týdně, nehledě na malý příjem, jen jediná hodinka. Kněz pak uvidí sám, že náš lid je milostivý a vděčný, že se mu odvděčí stonásobně. Bude pamětliv knězovy péče a jeho tklivých slov, pomůže mu dobrovolně na jeho poli, pomůže-mu i doma, vzdá mu i větší úctu než dřív a tím se už zvětší knězovy příjmy. Je to tak prostinké, že bych se někdy i bál to vyslovit, aby se mi lidé nevysmáli, ale jak je to správné! Kdo nevěří v Boha, neuvěří ani v boží lid. Kdo však uvěřil v boží lid, spatří také svatost boha, i když v ni do té doby vůbec nevěřil. Jedině lid a jeho budoucí duchovní síla obrátí zas naše atheisty, odtržené od rodné země. A k čemu jsou Kristova slova bez příkladu ? Bez slova božího lid hyne neboť jeho duše dychtí po slovu a po všem, co je krásné. Dávno ve svém mládí, už je to skoro čtyřicet let, jsem chodil s otcem Anfimem po celé Rusi sbírat pro klášter almužny a jednou jsme nocovali s rybáři na břehu velké splavné řeky. Přisedl si k nám nějaký

hezký, na pohled asi osmnáctiletý rolnický mladík, pospíchal na své místo, protože měl od zítřka táhnout proti proudu kupeckou bárku. Vidím, že se před sebe dívá dojatým, čistým pohledem. Je jasná, tichá, teplá červencová noc, ze široké řeky stoupá pára a chladí nás, zlehka zašplouchá rybka, ptáčkové zmlkli, všude ticho a nádhera, všechno se modlí k bohu. Nespíme jen my dva, já a ten mladík, a rozhovoříme se o kráse božího světa a o jeho velkém tajemství. Každá travička, každý brouček, mravenec, zlatá včelka, všichni podivuhodně znají svou cestu, ač nemají rozum, osvědčují tajemství Boha, neustále je sami naplňují. Vidím, že srdce milého mladíka je rozníceno. Vypravuje mi, jak má rád les a lesní ptáčky: je ptáčníkem, rozumí každému jejich hlasu, dovede každého ptáčka přivolat. "Nic lepšího než les neznám," řekne mi, "ale i všechno ostatní je dobré." "Zajisté," odpovím mu, "všechno je dobré a nádherné, protože všechno je pravda. Podívej se na koně," říkám mu, "velké zvíře, které žije tak blízko člověka, nebo na zasmušilého, zádumčivého vola, který ho živí a pracuje pro něho, podívej se na jejich tváře: jaká pokora, jaká oddanost člověku, ač je člověk často nelítostné bije. Jaká bezelstnost, jaká důvěřivost a jaká krása! Je až dojemné vědět, že v nich není žádný hřích, neboť všechno, všechno kromě člověka je bez hříchu a Kristus je s nimi už déle než s námi." "Je to možné, že i oni mají Krista?" ptá se mladík. "Jak jinak," říkám mu, "vždyť Slovo je pro každého. Všechno stvoření a každý tvor, každý lístek usilovně směřuje k Slovu, pěje boží slávu, pláče ke Kristu a koná to nevědomky skrze tajemství svého života bez hříchu. Hled," říkám mu, "v lese se toulá strašlivý medvěd, je krutý a sveřepý, ale žádnou vinu na tom nemá." A vyprávím mu, jak jednou přišel medvěd k velkému svatému, který se uchýlil do lesa a žil tam v maličké poustevně. I slitoval se velký svatý nad medvědem, beze strachu k němu přistoupil a dal mu kus chleba: "Jdi si," řekl mu, "Kristus tě provázej," a zlá šelma poslušně a pokojně odešla a neublížila mu. Mladíka dojímá, že medvěd odešel, aniž svatému ublížil, a že i s ním je Kristus. "Ach, jak je to krásné," říká, "jak je všechno boží dílo krásné a podivuhodné!" Sedí, tiše a sladce se zamyslí. Vidím, že pochopil. A usnul vedle mne lehkým spánkem bez hříchu. Bůh žehnej mladosti! Ulehl jsem i sám a pomodlil jsem se za něho. Bože, sešli mír a světlo svému lidu! c) Vzpomínka na jinošství a mládí starce Zosimy ještě ve světě. Souboj

V Petrohradě jsem strávil v kadetní škole skoro osm let a nová výchova utlumila mnoho z dětských dojmů, i když jsem nic nezapomněl. Místo nich jsem převzal tolik nových zvyků, ba i názorů, že jsem se proměnil ve tvora nejapného, krutého, ba takřka divokého. Spolu s franštinou jsem si osvojil vnější lesk zdvořilosti a společenského vystupování, ale vojáky, kteří sloužili v našem ústavě, jsme všichni, a já také, považovali za jakýsi dobytek. Sám jsem v tom byl možná horší než ostatní, protože jsem byl mezi svými druhy ve všem nejvnímavější. Když jsme vyšli ze školy jako důstojníci, byli jsme ochotni obětovat krev za uraženou čest svého pluku, ale o skutečné cti skoro nikdo z nás ani nevěděl, co to je, a kdyby se to dozvěděl, hned by se tomu sám první vysmál. Opilstvím, výtržnostmi a opovážlivostí jsme se div nechlubili. Neříkám, že ti mladí důstojníci byli povahově špatní; všechno to byli hodní hoši, ale vedli si špatně a já ze všech nejhůř. Hlavně proto jsem dostal do ruky vlastní peníze, takže jsem si mohl dopřát a pustit se s mladistvou prudkostí do nevázaného života. Rád jsem tenkrát četl, a dokonce s velkým požitkem. Zvláštní je že jedině bibli jsem v té době skoro nikdy neotevřel, ale také jsem se s ní nikdy nerozloučil a vozil jsem ji všude s sebou; vskutku jsem tu knihu opatroval "na den a hodinu, na měsíc a rok, ač jsem o tom nevěděl. Když jsem tak odsloužil asi čtyři roky, dostal jsem se konečně do města K., kde byl tenkrát náš pluk posádkou. Společnost v městě byla rozmanitá, hojná, pohostinná a bohatá. Všude mě rádi vídali, neboť jsem měl od přírody veselou povahu a mimo to jsem platil za zámožného, což ve společnosti mnoho znamená. Tu se stala věc, kterou pak všechno začalo. Pojal jsem náklonnost ke krásné a inteligentní dívce ušlechtilé a dobré povahy, dceři vážených rodičů. Byli to význační zámožní, vlivní lidé a přijímali mě vlídně a pohostinně. Tu se zazdálo, že

dívce nejsem lhostejný, a tou myšlenkou mi vzplanulo srdce. Teprve později jsem poznal a plně pochopil, že jsem ji snad ani tak horoucně nemiloval a spíš jen uctíval jejího vzácného ducha a povahu, což ani nemohlo být jinak. Ale mé sobectví mi nedovolilo požádat v té době o její ruku: připadalo mi těžké a hrozné rozloučit se v tak mladém věku se svody prostopášného a svobodného mládeneckého života, ještě k tomu, když jsem měl peníze. Přece jsem však vyslovil náznaky, i když jsem jakýkoli rozhodný krok na krátkou dobu odložil. A tu jsem byl náhle na dva měsíce odvelen do jiného újezdu. Za dva měsíce jsem se vrátil a najednou slyším, že dívka se už vdala. Vzala si bohatého statkáře z okolí, staršího než já, ale ještě mladého, muže se styky v nejlepší petrohradské společnosti, jaké já neměl, velmi příjemného a k tomu vzdělaného, kdežto já byl vůbec bez vzdělání. Ta nečekaná událost mě tak ohromila, že se mi až zakalil rozum. Nejhorší bylo, že jak jsem se tenkrát dozvěděl, ten mladý statkář byl s dívkou už dlouho zasnouben a sám jsem se s ním u jejích rodičů mnohokrát setkal, ale zaslepen vědomím svých předností jsem nic nepozoroval. A to mě právě nejvíc hnětlo: jak je to možné, že to skoro každý věděl, a jen já nevěděl nic ? A pocítil jsem najednou nesnesitelný vztek. S uzarděním jsem vzpomínal, kolikrát jsem jí skoro vyznal lásku, a protože mě nezarazila ani nevarovala, usoudil jsem z toho, že se mi patrně posmívala. Později jsem si ovšem uvědomil, že se mi vůbec nesmála, nýbrž takové rozmluvy v žertu přerušovala a převáděla řeč na něco jiného; jenže tenkrát jsem nebyl schopen tak uvažovat a zahořel jsem pomstychtivostí. Vzpomínám si s podivením, že má pomstychtivost a hněv mi byly samému krajně obtížné a nemilé, neboť jsem se při své lehkovážné povaze nedovedl na nikoho dlouho hněvat, takže jsem se musel uměle popouzet, abych se přiměl k tak ohavnému a nesmyslnému smýšlení. Vyčkal jsem příležitosti a jednou ve velké společnosti se mi podařilo mého "soupeře" urazit. Stalo se to jakoby z naprosto neosobního důvodu, zesměšnil jsem totiž jeho názor na jistou tenkrát důležitou událost - bylo to v roce dvacátém šestém - a lidé říkali, že jsem to provedl duchaplně a vtipně. Pak jsem ho donutil k výměně názorů a počínal jsem si přitom tak hrubě, že přijal mé vyzvání přes obrovský rozdíl mezi námi: byl jsem mladší než on, bezvýznamný a má hodnost byla nepatrná. Později jsem se bezpečně dozvěděl, že mé vyzvání přijal snad také z pocitu žárlivosti: žárlil na mne trochu už dřív pro svou ženu, tenkrát ještě svou snoubenku, a teď si pomyslel, že kdyby se dozvěděla, že strpěl mou urážku a odmítl mé vyzvání, pocítila by k němu bezděky pohrdání a její láska by byla otřesena. Sekundanta jsem našel snadno, kamaráda, poručíka našeho pluku. V té době se souboje sice přísně stíhaly, ale přesto byly u vojska jakousi módou - nikdy vznikají a zakořeňují se tak nemožné předsudky. Byl konec června, nazítří v sedm hodin jsme se měli setkat za městem - a tu jsem zažil něco snad opravdu pro mne osudového. Když jsem se navečer vrátil domů v divoce surové náladě, rozzuřil jsem se na svého vojenského sluhu Afanasije a dvakrát jsem ho vší silou uhodil do obličeje, až mu vytryskla krev. Sloužil u mne teprve od nedávná a stávalo se i dřív, že jsem ho uhodil, ale nikdy ne s takovou nelidskou krutostí. A věřili byste, moji milí, od těchto časů uběhlo čtyřicet let, ale vzpomínám na to dodnes s hanbou a utrpením. Ulehl jsem a spal asi tři hodiny; když jsem se vzbudil, už se rozednívalo. Najednou jsem vstal, spát se mi už nechtělo, jdu k oknu a otevřu vedlo do zahnuly; vidím, že slunko vychází, je teplo, krásně, ptáčkové zpívají. Co to znamená, myslím si, že cítím v srdci něco jakoby hanebného a nízkého ! Není to tím, že jdu prolévat krev ? Ne, myslím si, zdá se, že tím to není. Nebo se snad bojím smrti, bojím se, že budu zabit ! Ne, to to není, to vůbec ne. A najednou jsem naráz pochopil, v čem to vězí: v tom, že jsem včera zbil Afanasije Všechno jsem znova v duchu viděl, jako by se to opakovalo: Afanajis stojí přede mnou, biju ho vší silou do obličeje a on drží ruce připažené, hlavu vzhůru, oči vykulené jako při přehlídce. Při každé ráně sebou trhne," ale neodváží se ani zvednout ruce, aby se chránil. To člověk se dostal tak daleko, to člověk bil člověka! Takový zločin! Projelo mi to naveskrz duší jako ostrá jehla. Stojím jako vytřeštěný a venku slunko svítí, lístky se radují a třpytí, ptáčkové chválí boha. Zakryl jsem si oběma rukama obličej, padl jsem na postel a usedavě se

rozplakal. A tu jsem si vzpomněl na svého bratra Markela a na to, co řekl před smrtí sluhům: "Moji drazí, proč mi sloužíte, zač mě máte rádi, a zasluhuji já, aby mi někdo sloužil ?" "Ano, zasluhuji já to ?" blesklo mi hlavou. "Opravdu, čím jsem se toho stal hoden, aby mi sloužil jiný člověk, stejný jako já, obraz a podobenství boží ?" Ta otázka mi tenkrát po prvé v životě pevně utkvěla v mysli. "Matičko, ty má berunko, vpravdě je každý přede všemi vinen všemi hříchy, jenže lidé to nevědí, a kdyby se to dozvěděli, hned by byl všude ráj!" "Bože můj, což opravdu i to je klam?" přemýšlím v pláči, "vpravdě jsem snad nejvíc ze všech vším vinen a jsem nejhorší ze všech lidí na světě!" A najednou se mi v plném světle ukázala celá pravda: co jdu udělat? Jdu zabít hodného, rozumného, ušlechtilého člověka, který se proti mně nijak neprovinil, jeho manželku tím navždy připravím o štěstí, usoužím a zavraždím ji. Ležel jsem tak na posteli zabořen obličejem do polštáře a vůbec jsem si neuvědomil, jak čas ubíhá. Náhle tu byl můj sekundant, poručík, s pistolemi; přišel pro mne. "To je dobře," povídá, "že už jsi vstal. Je čas, pojďme." Zmateně jsem pobíhal a nevěděl, co si počít, nicméně jsme vyšli ven nastoupit do kočáru. "Počkej na mne chvilku," povídám mu, "skočím ještě dovnitř, zapomněl jsem si tobolku." A běžím sám zpátky do bytu, rovnou do Afanasijovy komůrky. "Afanasiji," oslovím ho, "včera jsem tě dvakrát uhodil do obličeje, odpusť mi to," říkám. Až sebou trhl, jako by se lekl, dívá se na mne a vidím, že to není dost, že je to málo, tak mu najednou, tak jak jsem v epoletách, padnu k nohám a čelem uhodím o zem. "Odpusť mi!" prosím znova. To ho už docela ohromí. "Vaše Blahorodí, baťuško, milostpane, jakpak můžete copak já jsem hoden." A rozpláče se najednou jako prve já, zakryje si oběma rukama obličej, obrátí se k oknu a celý se otřásá vzlyky. Vyběhnu za kamarádem a skočím do kočáru.

"Jedeme!" křiknu. "Viděl jsi někdy vítěze ?" volám na něho. "Tady ho máš před sebou!" Taková je ve mně radost, směju se, celou cestu mluvím a mluvím, ani se už nepamatuji co. Kamarád se na mne dívá: "Nu, hochu, jsi chlapík, vidím, že obhájíš čest uniformy." Přijedeme na místo a oni už tam jsou, čekají na nás. Postaví nás dvanáct kroků od sebe, on má první ránu. Stojím před ním vesele, přímo tváří v tvář, ani nemrknu, dívám se na něho s láskou, protože vím, co udělám. Vystřelí, kulka mě jen maličko škrábne do tváře a zavadí o ucho. "Chvála bohu," volám, "nikdo nebyl zabit!" Popadnu svou pistoli, obrátím se a mrštím jí daleko do lesa: "Tam patříš!" křiknu. Puk se obrátím k soupeři: "Vážený pane, odpusťte mi, hloupému mladíkovi, že jsem vás vlastní vinou urazil a teď vás donutil, abyste po mně střelil. Jsem desetkrát horší než vy a snad ještě víc. Vyřiďte to osobě, které si vážíte nejvíc na světě." Sotva jsem to řekl všichni tři spustí křik: „Tak promiňte," volá můj soupeř dokonce rozhněvaně, "když jste se nechtěl bít, proč jste mě tedy obtěžoval?" "Včera jsem byl ještě hloupý, ale dnes jsem zmoudřel," vesele mu odpovídám. "To o včerejšku vám věřím, ale o dnešku s vámi mohu těžko souhlasit." "Výborně " volám na něho a tleskám, "i v tom jsem s vámi zajednou, zasloužil jsem si to!" "Tak budete pane, střílet, nebo ne?" "Nebudu," povídám, "chcete-li, střelte ještě jednou vy, ale bylo by lépe, kdybyste nestřílel." Křičí i sekundanti hlavně můj: "Jak můžete dělat pluku tukovou hanbu, že prosíte za odpuštění, když už stojíte proti svému soupeři. Kdybych to byl jen věděl!"

Postavím se před nimi všemi a už se nesměju: "Pánové," říkám jim, "což je to v naší době opravdu tak divné, setkat se s člověkem, který by litoval své pošetilosti a veřejně se přiznal k své vině ?" "Ale ne při souboji!" křičí zas můj sekundant. "To je právě to podivné," odpovídám, "protože jsem měl přiznat svou vinu, hned jak jsem přijel, ještě než můj soupeř vystřelil, neuvádět ho do velkého a smrtelného hříchu. Ale my jsme si sami uspořádali život tak nesmyslně, že takové jednání je skoro nemožné, protože teprve když jsem dovedl čelit jeho výstřelu na dvanáct kroků, mohou pro něho má slova něco znamenat, kdežto kdybych byl promluvil dřív, řeklo by se jednoduše, je to zbabělec, dostal strach z pistole a nemá smysl ho poslouchat. Pánové," zvolal jsem najednou

z hloubi srdce, "podívejte se kolem sebe na boží dary, na jasné nebe, čistý vzduch, hebkou trávu, na ptáčky; příroda je krásná a bez hříchu, ale my, jedině my sami jsme bezbožní a pošetilí a nechápeme, že život je ráj, neboť stačí jen, abychom to chtěli pochopit, a hned ráj nastane v celé své kráse, obejmeme se a zapláčeme." Chtěl jsem ještě pokračovat, ale nemohl jsem. Až se mi zarazil dech, bylo mi tak sladce a mladistvě a v srdci jsem pocítil štěstí, jaké jsem ještě nikdy v životě nepoznal. "To všechno je moudré a zbožné," řekl můj soupeř, "tak či onak jste originální člověk." "Jen se smějte," zasmál jsem se i já, "ale potom mi dáte za pravdu." "Jsem ochoten dát vám za pravdu už teď a podat vám ruku, protože jste myslím skutečně upřímný člověk." "Ne," odpověděl jsem, "teď ještě ne, ale později, až budu lepší a zasloužím si vaši úctu, pak mi ji podejte a uděláte dobře." Vrátil jsem se domů, můj sekundant celou cestu nadával a já ho líbal. Všichni kamarádi se to hned dozvěděli a téhož dne se sešli, aby mě soudili: "Zhanobil uniformu, ať zadá o výslužbu."

Někteří se mě zastávali: "Výstřel přece jen snesl," říkali. "Ano, ale dostal strach z dalších výstřelů a při souboji prosil za odpuštění." "Kdyby měl strach," namítali moji obhájci, "vystřelil by nejdřív ze své pistole, ještě než by poprosil za odpuštění, kdežto on ji nabitou hodil do lesa. Ne, v tom bylo něco jiného, něco podivínského." Poslouchal jsem a s radostí je pozoroval. "Drazí přátelé a druhové," řekl jsem jim, "nemusíte se starat, abych si zadal o výslužbu, protože jsem to už udělal. Dnes ráno jsem podal v kanceláři žádost, a až dostanu vyřízení, hned půjdu do kláštera, proto také kvituji." Sotva jsem to řekl, všichni do jednoho se dali do hlasitého smíchu: "To jsi nám mohl říct hned, tím se všechno vysvětluje, přece nemůžeme soudit mnicha!" Všichni se smáli a nemohli přestat, ale nesmáli se vůbec posměšně, nýbrž nějak vlídně a vesele. Všichni si mě najednou oblíbili, i ti, kteří mě předtím nejzuřivěji odsuzovali, a celý ten měsíc, než jsem byl dán do výslužby, mě zrovna nosili na rukou. "I ty mnichu," říkali mi. Každý pro mne měl nějaké milé slovíčko a také mi to rozmlouvali nebo mě i litovali: "Co to chceš na sobě spáchat?" - "Ne," říkali jiní, "je to statečný hoch, snesl střelnou ránu a mohl vystřelit i sám, jenže měl tu noc takový sen, aby se dal do kláštera, tak proto to udělal." Skoro stejně se chovala společnost v městě. Dřív o mne neměli valný zájem, i když mě vlídně přijímali, ale teď o mně najednou každý věděl a o překot mě zvali. Smáli se mi, ale měli mě rádi. Musím poznamenat, že o našem souboji se sice všude nepokrytě mluvilo, ale úřady nijak nezakročily, protože můj soupeř byl blízký příbuzný našeho generála, mimoto nedošlo k prolití krve ani k nějakým následkům, já také u pluku kvitoval, a tak se rozhodli považovat celou věc za žert. Začal jsem pak otevřeně a beze strachu mluvit a jejich smíchu si nevšímat, protože se mi nesmáli zlomyslně, nýbrž v dobrém. K těm hovorům docházelo ponejvíc večer v dámských společnostech; ženy si tenkrát zvlášť zvykly mě poslouchat a nutily k tomu i muže. "Jak by bylo možné, abych měl za všechno vinu," smál se mi kdekdo do očí, "copak mohu ku příkladu já mít vinu za vás?" "Inu jak byste to pochopil," odpovídal jsem, "když celý svět jde už dávno jinou cestou, takže vyloženou lež máme /a pravdu a požadujeme takovou lež i od jiných. Já se tady jednou v životě zachovám upřímně, nu a hned jsem pro vás pro všechny hotový blázen. Máte mě sice rádi, ale přece jen se mi smějete." "Kdo by vás neměl rád, když jste takový ?" smála se hostitelka. Byla to četná společnost. Náhle mezi dámami vstala právě ta mladá žena, kvůli níž jsem tenkrát vyzval jejího manžela na souboj a kterou jsem si teprve tak nedávno vyhlížel za nevěstu. Ani jsem si nevšiml, že do té společnosti přišla. Vstala, přistoupila ke mně a podala mi ruku: "Dovolte, abych vás ujistila," řekla mi, "že já první se vám nesměji, naopak vám dojatě děkuji a za vaše tehdejší jednání vám vyslovuji úctu." Tu ke mně přišel i její muž, pak se přihrnuli najednou všichni a div mě nezlíbali. Bylo mi radostně, ale nejvíc jsem si mezi nimi tenkrát všiml jistého už staršího pána, který ke mně také přistoupil. Znal jsem ho už dřív podle jména, ale neseznámil jsem se s ním ještě a do onoho večera jsem s ním ani slovo nepromluvil.

d) Tajemný návštěvník

Žil v našem městě už dlouho, měl vynikající postavení ve státní službě. Byl to muž všeobecně vážený, bohatý a proslulý dobročinností. Věnoval značné částky na chudobinec a sirotčinec a kromě toho konal mnoho dobrých skutků tajně, jak vyšlo najevo později po jeho smrti. Bylo mu asi padesát let, vypadal skoro přísně, byl málomluvný; oženil se asi před deseti lety s ještě mladou ženou a měl s ní tři děti. Nu, nazítří večer sedím ve svém pokoji, tu se najednou otevřou dveře a vejde právě ten pán. Musím uvést, že jsem už nebydlel ve svém dřívějším bytě. Jakmile jsem kvitoval, najal jsem si totiž u jedné staré paní, vdově po úředníkovi, byt s obsluhou. A stěhoval jsem se jen proto, že hned toho dne, co jsem se vrátil ze souboje, poslal jsem Afanasije zpátky k setnině, neboť po mém ranním výstupu s ním mi bylo hanba podívat se mu do očí - tak bývá nezkušený světský člověk náchylný stydět se i za některý svůj nejsprávnější skutek.

"Poslouchám vás," začal můj návštěvník, „v různých společnostech už několik dní s velkým zájmem a chtěl jsem se s vámi konečně osobně seznámit, abych si s vámi pohovořil ještě podrobněji. Můžete mi, vážený pane, prokázat tu velkou laskavost ?" "S největší radostí," odpověděl jsem, "a budu to považovat za zvláštní čest," ale skoro jsem se lekl, tak mě tenkrát napoprvé překvapil. Jiní lidé mi už sice také se zájmem naslouchali, ale ještě nikdo se na mne neobrátil s tak vážným a přísným vnitřním zaujetím. A ještě ke mně sám přišel do bytu. Sedl si. "Vidím, že jste neobyčejně silná povaha," pokračoval, "neboť jste se nelekl sloužit pravdě ani ve věci, ve které jste se vydával nebezpečí, že pro svou pravdu sklidíte všeobecné opovržení." "Vaše chvála je myslím přehnaná," namítl jsem. "Ne, není," odpověděl, "věřte mi, že vykonat takový čin je mnohem těžší, než myslíte. Právě to na mne tak mocně působilo a to mě k vám také přivádí," pokračoval. "Není-li vám snad nemístná zvědavost proti mysli a pamatujete-li se na to, popište mi prosím, co jste vlastně cítil, když jste se při souboji rozhodl poprosit za odpuštění. Nepovažujte mou otázku za lehkovážnou; kladu-li vám ji, mám k tomu svůj tajný důvod, který vám pravděpodobně později vysvětlím, jestli se Bohu zlíbí, abychom se seznámili ještě důvěrněji." Po celou dobu, co to říkal, díval jsem se mu přímo do obličeje a náhle jsem k němu pocítil úplnou důvěru, zároveň však i neobyčejný zájem, neboť jsem vytušil, že má v duši nějaké zvláštní tajemství. "Ptáte se, co jsem vlastně cítil, když jsem svého soupeře prosil za odpuštění," odpověděl jsem, "ale raději vám povím od samého začátku, co jsem ostatním ještě nevyprávěl," a řekl jsem mu všechno, co bylo mezi mnou a Afanasijem a jak jsem se mu poklonil k zemi. "Z toho můžete sám vidět," končil jsem, "že ve chvíli souboje jsem to měl snadnější, protože jsem začal už doma, a když už jsem se dal tou cestou, všechno další šlo nejen bez obtíží, ale i s radostí a pocitem štěstí." Vyslechl mě a tak pěkně se na mne díval. "To všechno je neobyčejně zajímavé," řekl, "přijdu k vám ještě zas a zas." A od té doby ke mně chodil div ne každý večer. A byli bychom se velmi spřátelili, kdyby mi byl vyprávěl i o sobě. Ale o sobě skoro ani nepromluvil a pořád se jen vyptával na mne. Přesto jsem si ho nadmíru oblíbil a mluvil jsem s ním zcela upřímně o všech svých citech, neboť jsem soudil: nač potřebuji znát jeho tajemství, vidím i bez toho, že je to spravedlivý člověk. A k tomu tak vážný, mnohem starší než já, a chodí ke mně, mladíkovi, nepohrdá mnou. Poučil jsem se od něho k svému užitku o mnoha věcech, neboť to byl muž vzácného ducha. "Že život je ráj," řekne mi jednou, „na to myslím už dlouho," a najednou dodá: "Nemyslím vůbec na nic jiného." Dívá se "na mne a usmívá se. "Jsem o tom přesvědčen víc než vy, později se dozvíte proč." Poslouchám a myslím si: "Chcete se mi asi s něčím svěřit."

"Ráj je skryt v každém z nás," pokračuje, "teď se tají i ve mně, a budu-li chtít, hned zítra pro mne nastane i ve skutečnosti a na celý život." Podívám se - vidím, že mluví s pohnutím a

tajemně na mne pohlíží, jako by se ptal. ,,A to," pokračuje, "že každý člověk je kromě svých vlastních hříchů vinen vším a za všechny, to jste řekl zcela správně a je podivuhodné, že jste tu myšlenku dovedl obsáhnout hned v takové úplnosti. A je vskutku pravda, že až lidé tuto myšlenku pochopí, nastane pro ně království nebeské už nejen jako sen, ale jako živá skutečnost." "Ale kdy k tomu dojde ?" zvolám bolestně. "A dojde k tomu vůbec někdy ? Není to pouhé snění ?" "Hle," řekne, "vy už tomu nevěříte, kážete, ale sám tomu nevěříte. Vězte však, že toto, jak vy říkáte, snění se jistě uskuteční, tomu věřte. Ale nestane se to teď, neboť každé dění má svůj zákon. Je to věc duchová, psychologická. Aby lidé nově přetvořili svět, musí se sami duchově obrátit jiným směrem. Dokud se člověk nestane vskutku každému bratrem, bratrství nepřijde. Žádná věda, žádný zájem nikdy lidi nenaučí rozdělit si majetek a práva nestranně. Každý bude myslet, že dostal málo, všichni budou reptat, závidět a navzájem se ničit. Ptáte se, kdy k tomu dojde. Dojde k tomu, ale nejdřív musí skončit období lidského osamocení." "Jakého osamocení ?" ptám se ho. "Období lidského osamocení, které teď všude vládne, hlavně v našem století, ale toto období ještě zcela neskončilo a jeho lhůta ještě nevypršela. Každý se teď snaží svou osobu co nejvíc oddělit, chce sám pro sebe poznat plnost života, ale všechno jeho úsilí vede místo k plnému životu k pouhé sebevraždě, neboť lidé místo úplného vyjádření své bytosti dospívají k úplnému osamění. V našem století se všechno lidstvo rozpadlo v jednotlivce, každý se osamocuje v svém doupěti, každý se od druhého vzdaluje, schovává se a schovává, co má, a končí tím, že se sám odpuzuje od lidí a lidi odpuzuje od sebe. Osaměle hromadí majetek a myslí si: jak jsem teď silný, jak jsem zabezpečen, ale ve svém šílenství ani neví, že čím víc hromadí, tím hloub upadá do sebevražedné bezmocnosti. Neboť si zvykl spoléhat jen na sebe samotného a od celku se odtrhl; naučil svou duši nevěřit v lidskou pomoc, v lidi a v lidstvo a pořád se jen třese strachem, že přijde o své peníze a práva, která získal. Posměšný lidský rozum teď všude přestává chápat, že pravé zabezpečení se nenajde v osamělém úsilí, nýbrž v lidském obecenství. Ale zajisté i tato hrozná osamocenost bude mít konec a všichni naráz uvidí, jak nepřirozeně byli od sebe odděleni. Takový bude duch času a lidé užasnou, že tak dlouho věželi v temnu a neviděli světlo. Pak se také zjeví na nebi znamení Syna člověka. Do té doby dbejme o to, aby prapor přece jen vlál. A občas musí někdo aspoň jednotlivě dát příklad a vyvést duši z osamění k činu bratrské lásky, i když bude považován za blázna. To aby velká myšlenka neumírala." V takových ohnivých a povznášejících slovech nám ubíhaly večery jeden za druhým. Vídal jsem se i společnosti a mnohem méně jsem chodil na návštěvy. Také jsem poněkud vycházel z módy. Neříkám to jako výtku, neboť jsem byl i nadále oblíben ;i lidé se ke mně chovali přátelsky, ale že je móda ve světě skutečně mocnou vládkyní, to je přece nutno uznat. Na svého tajemného návštěvníka jsem nakonec pohlížel s obdivem, protože kromě požitku z jeho ducha jsem začal tušit, že chová v srdci nějaký zvláštní úmysl a připravuje se snad k velkému činu. Možná, že se mu také líbilo, že nedávám najevo zvědavost a nevyptávám se ani přímo, ani narážkami na jeho tajemství. Ale konečně jsem zpozoroval, že i sám patrně začíná trpět potřebou cosi mi odhalit. Když mě navštěvoval už asi měsíc, stalo se to aspoň velmi zřejmým.

"Zdalipak víte," zeptal se mě jednou, "že ve městě se lidé o nás dva velice zajímají a diví se, že k vám tak často chodím. Ale ať se diví, všechno se brzy vysvětlí." Někdy se ho najednou zmocnilo nápadné rozechvění a tu pak obyčejně vstal a odešel. Někdy se na mne zas nadlouho a nějak pronikavě zadíval, takže jsem myslel: "Ted hned něco řekne," ale náhle přestal a rozhovořil se o něčem známém a obyčejném. Také si v té době často stěžoval na bolení hlavy. A tu jednou, dokonce úplně neočekávaně, když nejdřív dlouho a ohnivě mluvil, vidím, že náhle zbledl, obličej se mu křečovitě stáhl a strnule se na mne zadíval. "Co je vám ?" zeptal jsem se. "Není vám nevolno ?" Právě si stěžoval, že ho bolí hlava. "Já víte já zabil člověka."

Řekl to a usmíval se, ale byl bledý jako křída. "Proč se asi usmívá?" ta myšlenka mi projela myslí, ještě než jsem něco pochopil. I sám jsem zbledl.

"Co to mluvíte ?" křikl jsem na něho. "Vidíte," odpověděl mi s bledým úsměvem, "co mě to stálo promluvit první slovo. Ted jsem promluvil, snad jsem tedy našel svou cestu a půjdu po ní dál." Dlouho jsem mu nevěřil a také jsem mu neuvěřil najednou, nýbrž teprve když ke mně chodil tři dny a všechno mi podrobně vylíčil. Myslel jsem, že se pomátl, ale nakonec jsem se s velkou bolestí a úžasem jasně přesvědčil, že mluví pravdu. Před čtrnácti lety spáchal velký a strašlivý zločin na mladé a krásné bohaté vdově po statkáři, která měla dům v našem městě. Pojal k ní velkou lásku, vyznal jí své city a přemlouval ji, aby se za něho provdala. Ona však věnovala už své srdce jinému, vynikajícímu vysokému důstojníkovi, který byl v té době v poli, ale měl se k ní brzy vrátit. Jeho nabídku proto odmítla a požádala ho, aby ji už nenavštěvoval. Uposlechl, ale využil své znalosti jejího domu a v noci do něho vnikl ze zahrady přes střechu, vydávaje se v nebezpečí, že bude přistižen. Ale jak je známo, zločiny prováděné s mimořádnou drzostí se podaří častěji než jiné. Vikýřem se dostal na půdu a po schůdkách slezl dolů k pokojům, protože věděl, že služebnictvo někdy zapomene dveře na konci schůdků zamknout. Spolehl se, že se to stalo i tentokrát, a vyšlo to. Připlížil se potmě obytnými pokoji až do její ložnice, kde hořela lampička u ikony. A jako naschvál také obě panské toho dne potají a bez ptaní odešly k někomu v sousedství na oslavu jmenin. Ostatní sluhové a služky spali v čelednících a v kuchyni v přízemí. Při pohledu na spící ženu v něm vzplanula vášeň, ale pak se jeho srdce zmocnila pomstychtivá žárlivost. Celý bez sebe, jako opilý se k ní přiblížil a vrazil jí nůž přímo do srdce, takže ani nevykřikla. Potom s pekelnou zločinnou vypočítavostí nastrojil všechno tak, aby podezření padlo na sluhy: nestyděl se vzít její tobolku, otevřel klíči, které našel pod polštářem, její skříň a vybral tam některé věci právě tak, jak by to mohl udělat nevědomý sluha, to jest cenné papíry necítili ležet a vzal jen peníze, dále vzal několik větších zlatých šperku a pohrdl desetkrát cennějšími, ale malými. Také sebral něco pro sebe na památku, ale o tom později. Když svůj hrozný čin dokonal, odešel stejnou cestou. Ani nazítří, když vypukl poplach, ani nikdy potom za celý jeho život nikoho ani nenapadlo podezřívat skutečného pachatele! O jeho lásce k ní nikdo ani nevěděl, neboť byl vždycky mlčenlivý a nesdílný a neměl přítele, kterému by se svěřoval. Byl považován prostě za známého zavražděné, a ani ne zvlášť důvěrného, protože posledních čtrnáct dní u ní nebyl. Podezření se obrátilo hned proti jejímu nevolnickému sluhovi Petrovi a všechny okolnosti se zdály toto podezření potvrzovat. Petr věděl a jeho paní to nijak netajila, že ho chce dát na vojnu, protože měla ze. svých mužiků odevzdat jednoho rekruta, tento Petr pak byl bez rodiny a mimoto se nechoval dobře. Lidé ho slyšeli, jak ve zlosti a opilý v kořalně vyhrožoval, že ji zabije. A dva dny před její smrtí utekl a zdržoval se někde v městě. Hned ten den po vraždě ho našli na silnici za samým městem, zpitého do němoty, s nožem v kapse a ještě s pravou rukou potřísněnou krví. Tvrdil, že krvácel z nosu, ale nikdo mu nevěřil. Služky se přiznaly, že byly na oslavě a že přední dveře do domu zůstaly až do jejich návratu nezamčené. zjistilo se i mimo to mnoho podobných okolností a na jejich základě byl nevinný sluha zatčen. Uvěznili ho a obžalovali, ale právě za týden vězeň onemocněl prudkou horečkou a v nemocnici v bezvědomí zemřel. Tím celá věc skončila a byla ponechána vůli boží. A všichni, jak soudcové, tak i úřady a celá společnost zůstali přesvědčeni, že zločin nespáchal nikdo jiný než zemřelý sluha. Ale potom začal trest. Tajemný host, teď už můj přítel, mi řekl, že z počátku ho výčitky svědomí netrápily. Trápil se sice, ale ne z tohoto důvodu, nýbrž lítostí, že zabil milovanou ženu, že už není na světě, že tím, že ji zabil, zabil svou lásku, kdežto oheň vášně zůstává v jeho žilách. Ale na prolitou nevinnou krev, na zavraždění lidské bytosti tenkrát sotva pomyslel. Představa, že by jeho oběť měla být manželkou někoho jiného, se mu zdála nesnesitelná, a proto byl ve svém svědomí dlouho přesvědčen, že jednat jinak ani nemohl. Nejdřív ho znepokojovalo sluhovo uvěznění, ale jeho brzká nemoc a pak smrt ho

uklidnila, neboť bylo docela zřejmé (soudil tenkrát), že sluha nezemřel následkem uvěznění ani z leknutí, nýbrž na nachlazení, které si způsobil při útěku, když se úplně zpitý válel celou noc na vlhké zemi. Ukradené věci a peníze mu nedělaly starosti, neboť (tak zase soudil) krádež nespáchal pro zisk, nýbrž aby od sebe odvrátil podezření. Ukradená částka nebyla ostatně velká a brzy věnoval také tolik, a dokonce mnohem víc na náš městský sirotčinec. To udělal zvlášť, aby stran krádeže upokojil své svědomí, a je zajímavé, že se na čas, a na dost dlouhý, skutečně upokojil; sám mi to řekl. Pustil se tenkrát horlivě do služební činnosti, sám si vyžádal složitý a obtížný úkol, který ho pak zaměstnával asi dva roky, a jako člověk silné vůle na minulost skoro zapomněl; když si přece vzpomněl, snažil se na ni aspoň nemyslet. Pustil se také do dobročinnosti, založil a obdaroval v našem městě mnoho lidumilných institucí. Stal se známým i v obou hlavních městech, byl v Moskvě i v Petrohradě zvolen do tamějších dobročinných společností.

Ale nakonec přece propadal těžkomyslnosti a trpěl nad své síly. Tu se mu zalíbila krásná rozumná dívka a rychle se s ní oženil. Doufal, že sňatkem zazené své osamělé soužení, že začne nový život a oddanou péčí o ženu a děti se nadobro zbaví starých vzpomínek. Ale stal se pravý opak. Hned v prvním měsíci manželství ho neustále znepokojovala myšlenka: "Má žena mě má ráda, ale co kdyby se dozvěděla ?" Když po prvé otěhotněla a řekla mu to, zarazil se: "Dávám život, a sám jsem život vzal!" Přišly děti: "Jaké mám právo milovat je, učit a vychovávat je, jak s nimi budu mluvit o ctnosti ? Prolil jsem krev!" Děti rostly, byly krásné, toužil se s nimi polaskat: "Nemohu se dívat na jejich nevinné, jasné obličeje, nejsem toho hoden!" Konečně se mu začala strašlivě a s výčitkou zjevovat krev zavražděné, její zahubený mladý život, krev volající o pomstu. Měl hrozné sny. Byl statečný a snášel to dlouho: "Všechno odpykám třmi tajnými mukami." Ale i tato naděje zklamala a utrpení bylo čím dni tím horší. Ve společnosti požíval úcty pro svou dobročinnost, ačkoliv ne každý bál jeho přísné a chmurné povahy, ale čím víc si ho lide' vážili,tím mu to bylo nesnesitelnější. Přiznal se mi, že pomýšlel na sebevraždu. Ale místo toho se mu začala rýsovat jiná myšlenka - myšlenka, kterou nejdřív považoval za nemožnou a šílenou, ale která se mu tak zakořenila v srdci, že už ji nemohl vytrhnout. Představoval si, že povstane, vystoupí před lid a přizná se přede všemi, že spáchal vraždu. Ta myšlenka ho pronásledovala asi tři roky a přicházela v různých podobách. Konečně uvěřil z celého srdce, že přizná-li onen zločin najisto zhojí svou duši a najde navždy pokoj. Ale když tomu uvěřil, obešla ho hrůza: jak tu myšlenku provést? A tu se stala ta věc s mým soubojem. "Když jsem vás viděl rozhodl jsem se." Dívám se na něho. „Je to možné," zvolám a sprásknu ruce, "že tak drobná příhoda ve vás vyvolala takové odhodlání?" "Mé odhodlání se rodilo tři roky," odpovídá mi, "a váš příběh je pouze popohnal. Když jsem vás viděl, vyčítal jsem si a záviděl vám," řekne mi až drsně.

„Lidé vám nebudou ani věřit," upozorňuji ho, "je to už čtrnáct let." "Mám důkazy, rozhodné důkazy. Předložím je." 'I'u se rozpláči a zlíbám ho. „Jen jedno mi povězte, jen jedno!" říká mi (jako by teď všechno záviselo na mně). "Co žena, co děti? Má žena snad umře zármutkem a děti, i když neztratí šlechtictví a majetek, budou to navždycky děti trestance. A má památka, jakou památku po sobě zanechám v jejich srdcích!"

Mlčím. "A rozloučit se s nimi, navždycky je opustit ? Vždyť to bude navždy, navždy!" Sedím a v duchu si šeptám modlitbu. Konečně vstanu, jde na mne hrůza. "Tak co ?" dívá se na mne. "Jděte," říkám mu, "přiznejte se. Všechno pomine, jen pravda zůstane. Vaše děti pochopí, až dorostou, jaká ušlechtilost byla ve vašem odhodlání." Odešel ode mne tenkrát, jako by se byl opravdu rozhodl. Ale přece ke mně pak chodil víc než čtrnáct dní každý večer, stále se připravoval, stále se nemohl rozhodnout. Zmučil mé srdce. Jednou přijde odhodlaný a mluví procítěně: "Vím, že pro mne nastane ráj, nastane v té chvíli, jak se přiznám. Čtrnáct let jsem

byl v pekle. Chci trpět. Vezmu na sebe utrpení a začnu žít. S bezprávím projdeš světem, ale zpátky nemůžeš. Teď se neodvažuji milovat svého bližního, ba ani své děti. Bože můj, snad to děti přece pochopí, co mě stálo mé utrpení, a neodsoudí mě! Bůh není v síle, nýbrž v pravdě." "Všichni pochopí vaši statečnost," říkám mu, "a ne-li hned, jistě ji pochopí později, protože jste sloužil pravdě, vyšší pravdě, nadpozemské." A odejde ode mne jakoby utěšen, ale zítra zas přijde rozhněvaný, bledý a mluví posměšně: "Po každé, když k vám přijdu, díváte se tak zvědavě, jako byste se ptal: Ještě ses nepřiznal?' Jen počkejte, tak příliš mnou nepohrdejte. Není to tak snadné, jak se vám zdá. Možná, že to vůbec ani neudělám. Snad mě pak nepůjdete udat, co ?" A zatím nejen že se na něho nedívám s nevhodnou zvědavostí, ale vůbec se bojím na něho pohlédnout. Jsem úzkostí jako nemocen a má duše je plná slz. Nemohu už ani spát. "Jdu právě od své ženy," pokračuje. "Chápete, co to znamená mít ženu? Když jsem odcházel, děti za mnou volaly: ‚Sbohem, tatínku, vraťte se brzy, abyste nám předčítal Dětské čtení!' Ne, to vy nechápete! Cizím neštěstím člověk nezmoudří." Oči mu zablýskají, rty sebou škubou. Najednou uhodí pěstí do stolu, až věci na stole povyskočí - takový mírný člověk, to udělal po prvé. „A musí to být?" zvolá. "Je to nutné? Vždyť nikdo nebyl odsouzen, na Sibiř kvůli mně nikoho neposlali, sluha umřel na nemoc. A za prolitou krev jsem byl potrestán svým utrpením. A vůbec mi nebudou věřit, mým důkazům nikdo neuvěří. Mám se přiznávat, musím ? Jsem ochoten trpět za prolitou krev ještě celý život, jen když bude ušetřena žena a děti. Je spravedlivé zničit spolu se mnou i je ? Nemýlíme se ? Kde je tu spravedlnost? A pochopí lidé tu spravedlnost, ocení ji, budou k ní mil úctu ?" "Pane bože!" řeknu si v duchu, "v takové chvíli myslí na úctu lidí!" A tu mi ho bylo tak líto, že bych snad byl ochoten sdílel jeho osud, kdybych mu jej tím mohl ulehčit. Viděl jsem, že je jako nepříčetný. Zhrozil jsem se, neboť jsem pochopil nejen rozumem, ale živou duší, co takové odhodlání člověka stojí "Tak rozhodněte o mém osudu!" zvolá zas. "Jděte a přiznejte se," zašeptal jsem mu. Hlas mi selhával, ale zašeptal jsem to pevně. To jsem vzal na stole bibli a ukázal jsem mu v evangeliu svatého Jana kapitolu 12, verš 24: "Amen, amen, pravím vám: Zrno pšeničné padna v zemi, neumře-li, onoť samo zůstane, a pakliť umře, mnohý užitek přinese." Ten verš jsem si četl, právě než přišel. Přečte jej. "To je pravda," řekne, ale hořce se usmívá. "Ano, je to hrozné," pokračuje za chvíli, "co se najde v těch knihách. Není to těžké, strkat je člověku pod nos. A kdo je psal, opravdu lidé?" "Psal jeDuch svatý," řeknu. "Vám se to lehko žvaní," usměje se zas, ale už skoro nenávistně. Vzal jsem zas bibli, otevřel ji na jiném místě a ukázal jsem mu v Epištole svatého Pavla k Židům kapitolu 10, verš 31. Přečetl: "Hrozněť jest upadnouti v ruce Boha živého." Přečetl to a knihu zrovna odhodil. Až se celý zatřásl. "Strašlivý verš," řekl, "pěkně to vybíráte, jen co je pravda." Vstal ze židle. "Tak sbohem," pokračoval, "snad už ani nepřijdu... uvidíme se v ráji. Podle toho je to čtrnáct let, co jsem ‚upadl do rukou Boha živého', takhle se tedy říká takovým čtrnácti letům. Zítra poprosím ty ruce, aby mě propustily." Chtěl jsem ho obejmout a zlíbat, ale neodvážil jsem se - tak byla jeho tvář zkřivená a díval se urputně. Odešel. "Pane Bože," pomyslel jsem si, "co hojen čeká!" Padl jsem na kolena před ikonou a úpěnlivě jsem se za něho modlil k Matce boží, rychlé orodovnici a pomocnici. Asi půl hodiny mi tak uběhlo v pláči a modlitbě a bylo už pozdě, kolem půlnoci. Najednou se dívám - dveře se otvírají a on se vrací. Užasl jsem. "Kde jste byl ř" ptám se ho. "Něco," říká, "něco jsem si tu myslím zapomněl šátek myslím. Nu, i když jsem nic nezapomněl, nechtě mě tu chvilku." Sedl si na židli. Stál jsem nad ním. "Sedněte si také," řekl mi. Sedl jsem si. Seděli jsme tak asi dvě minuty, upřeně se na mne díval a najednou se usmál - zapamatoval jsem si to - pak vstal, pevně mě objal a políbil. "Pamatuj si to," řekl mi, "jak jsem k tobě teď po druhé přišel. Slyšíš, pamatuj si to!" Po prvé mi začal tykat. A odešel. "Zítra," pomyslel jsem si. A tak se stalo. Ten večer jsem nevěděl, že na zítřek připadají jeho narozeniny. V posledních dnech jsem nikam nechodil, takže jsem se to od nikoho nemohl dozvědět. Toho dne míval vždycky mnoho hostů, sjíždělo se k němu celé město. Hosté přišli i tentokrát. A tu po obědě postoupil doprostřed pokoje, v ruce s listinou - formálním

oznámením svému představenému, který byl také přítomen. Tuto listinu přečetl nahlas před celým shromážděním. Bylo to úplné vylíčení jeho zločinu se všemi podrobnostmi. "Jako vyvrhel se vyvrhuji z lidské společnosti, Bůh mě navštívil," dodal k tomu. "Chci trpět!" Pak hned přinesl a vyložil na stůl všechno, čím hodlal dokázat svou výpověď a co měl čtrnáct let schováno: zlaté šperkyzavražděné, které uloupil, aby od sebe odvrátil podezření, medailónek a kříž, sňaté s jejího krku --- v medailónku byla podobizna jejího snoubence - zápisník a konečně dva dopisy: od jejího snoubence se zprávou, že brzy přijede, a její odpověď, kterou začala a nechala nedopsanou na stole, aby ji nazítří poslala. Oba dopisy vzal s sebou - proč? Proč je pak čtrnáct let schovával, místo aby je zničil jako usvědčující důkaz ? A co ne tedy stalo: všichni užasli a zhrozili se, ale nikdo nebyl ochoten mu uvěřit, ač ho vyslechli s velkým zájmem. Považovali ho za nemocného a za několik dní už bylo ve všech rodinách docela rozhodnuto a dohodnuto, že se nešťastník pomátl. Úřední místa nemohla ovšem jinak než zahájit vyšetřování, ale ani ona v něm nepokračovala. Předložené věci a dopisy sice žádaly uvážení, i v tom směru se však usoudilo, že i kdyby se ukázalo, že tyto doličné předměty jsou pravé, přece jen není možné opřít obžalobu jen o ně. Mimoto mu mohla všechny ty věci kdysi sama dát, mohla mu je jako známému svěřit do úschovy. Slyšel jsem ostatně, že pravost věcí ověřili i mnozí známí a příbuzní zavražděné a neměli o ní vůbec pochybnosti. Ale zas nebylo souzeno, aby se ta věc dokonala. Asi za pět dní se všichni dozvěděli, že se trpitel rozstonal a že jsou obavy o jeho život. Jaká to byla nemoc, nedovedu vysvětlit, mluvilo se o srdeční poruše. Ale rozšířila se zpráva, že lékařské konsilium zkoumalo na přání manželky nemocného také jeho duševní stav a došlo k názoru, že nastalo šílenství. Nic jsem nevyzradil, ač se na mne lidé vrhli s vyptáváním, ale když jsem ho chtěl navštívit, dlouho mi bránili, hlavně jeho manželka. "To vy jste ho tak rozrušil," řekla mi, "byl už předtím 'zasmušilý, v posledním roce u něho všichni pozorovali nápadné rozčilení a choval se divně a tu jste ho právě vy zničil. Utrápil jste ho, vždyť byl celý měsíc pořád jen u vás!" Nu a nejen manželka, ale i kdekdo v městě na mne dorážel a vyčítal mi: "To je všechno vaše vina," říkali mi. Já mlčel a v duši se radoval, neboť jsem v tom viděl nepochybnou boží milost k muži, který proti sobě povstal a sám se trestal. Ale že zešílel, tomu jsem nevěřil. Konečně mě k němu pustili, když si to sám naléhavě žádal, aby se se mnou rozloučil. Přišel jsem a hned jsem viděl, že nejen dny, ale i jeho hodiny jsou sečteny. Byl slabý, žlutý, ruce se mu třásly, ztrácel dech, ale tvářil se šťastně a radostně. "Dokonáno jest!" promluvil ke mně, "dávno tě toužím vidět, proč jsi ještě nepřišel ?" Neřekl jsem mu, že mě k němu nepouštěli. "Bůh se nade mnou slitoval a povolává mě k sobě. Vím, že umírám, ale cítím po tolika letech po prvé radost a mír. V mé duši rázem nastal ráj, jakmile jsem vykonal, co jsem měl.Ted už smím milovat své děti a líbat je. Ani má žena, ani soudcové, ani nikdo jiný mi nevěří. Ani děti tomu nikdy neuvěří. Vidím v tom boží milost k mým dětem. Zemřu a mé jméno pro ně zůstane neposkvrněno. A teď cítím blízkost Boha, mé srdce se raduje jako v ráji splnil jsem svou povinnost." Nemohl mluvit, těžce dýchal, vřele mi tiskl ruku a horoucně na mne pohlížel. Ale dlouho jsme spolu nemluvili, jeho manželka k nám neustále nahlížela. Ale přece mi stačil pošeptat: "Pamatuješ se, jak jsem k tobě tenkrát po druhé přišel, o půlnoci ? Jak jsem ti ještě říkal, aby sis to pamatoval ? Víš, proč jsem přišel ? Vždyť já tě přišel zabít!" Až jsem sebou trhl. "Odešel jsem od tebe tenkrát do tmy, bloudil jsem ulicemi a bojoval sám se sebou. A najednou jsem na tebe zanevřel takovou nenávistí, že ji mé srdce stěží sneslo. ‚Teď mě váže a je mým soudcem jedině on,' uvažoval jsem, ‚nemohu už ujít té zítřejší hrůze, protože on všechno ví.' Ne že bych se byl bál, že mě udáš, to mě ani nenapadlo, ale říkal jsem si: Jak se na něho budu moci podívat, neudám-li se ?' A i kdybys byl za devaterými horami, ale živ, byla by mi stejně nesnesitelná myšlenka, že žiješ a všechno víš a soudíš mě. Zanevřel jsem na tebe, jako bys to byl ty všechno způsobil a byl vším vinen. Vrátil jsem se k tobě tenkrát, pamatoval jsem si, že u tebe na stole leží kinžál, sedl jsem si a vyzval i tebe, aby ses posadil, a celou minutu jsem se rozmýšlel. Kdybych tě byl zabil, byl bych stejně ztracen a souzen pro vraždu i bez přiznání k

svému dřívějšímu zločinu. Ale na to jsem v tu chvíli vůbec nemyslel ani nechtěl myslet. Pouze jsem tě nenáviděl a usilovně toužil za všechno se ti pomstít. Hospodin přemohl ďábla v mém srdci. Věz však, že jsi nikdy nebyl blíž smrti." Za týden zemřel. Celé město ho provázelo k hrobu. Arcikněz pronesl procítěnou řeč. Všichni naříkali nad hroznou nemocí, která mu ukrátila život. Když byl pochován, celé město se obrátilo proti mně, a lidé dokonce odmítali mé návštěvy. Přesto někteří, nejdřív málokdo, ale pak jich bylo čím dál víc, začali věřit, že jeho přiznání bylo pravdivé, často mě vyhledávali a s velkou zvědavostí a potěšením se mě vyptávali, neboť člověk rád vidí pád spravedlivého a jeho hanbu. Ale já mlčel, brzy nato jsem se z města nadobro odstěhoval a za pět měsíců jsem z milosti boží vkročil na bezpečnou a utěšenou cestu, žehnaje neviditelné ruce, která mě na ni tak zjevně uvedla. A na velkého trpitele, služebníka Páně Michaila, pamatuji ve svých modlitbách až dodnes každý den.

III Z hovorů a naučení starce Zosimy

e) O ruském mnichovi a jaký může mít význam

Otcové a učitelé, co je mnich ? Ve vzdělaném světě leckdo pronáší za našich dnů toto slovo s posměchem a někteří i jako urážku. A je to čím dál tím horší. Je pravda, ach ano, že i mezi mnichy je mnoho darmožroutů, paškrtníků, požitkářů a drzých tuláků. Na to ukazují vzdělaní světští lidé: "Jste lenoši," říkají, "a neužiteční členové společnosti, žijete z cizí práce, jste nestoudní žebráci." Avšak kolik je pokorných a skromných mnichů, toužících po samotě a po horoucí modlitbě v ústraní! Na ty se méně ukazuje a jsou vůbec pomíjeni mlčením. Jak by se lidé podivili, kdybych řekl, že od těchto pokorných, toužících po osamělé modlitbě, možná vyjde zas jednou spása ruské země! Neboť jsou vpravdě v ústraní připraveni "na den a hodinu, na měsíc a rok". Zatím chrání ve své samotě obraz Kristův v kráse a neporušenosti, v čistotě boží pravdy ode dnů nejstarších otců, apoštolů a mučedníků. Až přijde čas, zjeví jej kolísavé pravdě světa. To je velká myšlenka. Tato hvězda zazáří od Východu. Tak soudím o mnichovi, a je to snad nesprávné ? Je to snad domýšlivé ? Pohlédněte na světské lidi a na všechny, kdo se vyvyšují nad boží lid, není u nich boží podoba a boží pravda porušena ? Mají vědu, ale ve vědě je pouze to, co podléhá smyslům. Duchový svět, vyšší polovice lidské bytosti je úplně vyvržena a s jakousi vítězoslávou, ba nenávistí vyhnána. Svět vyhlásil svobodu, hlavně v poslední době, a co vidíme v té jejich svobodě ? Jedině otroctví a sebevraždu! Neboť svět říká: "Máš potřeby, a proto je ukájej, poněvadž máš stejná práva jako nejznamenitější a nejbohatší lidé. Neboj se je ukájet, spíš je rozmnožuj," - to je nynější učení světa. V tom právě vidí svobodu. A k čemu vede takové právo na rozmnožování potřeb ? U bohatých k osamění a duchovní sebevraždě, u chudých k závisti a vraždě, neboť práva jim dali, ale o prostředcích k ukojení potřeb jim ještě nepověděli. Ujišťují, že se svět čím dál tím víc sjednocuje, spojuje se v bratrské společenství, protože vzdálenosti se zmenšují a myšlenky se přenášejí vzduchem. Běda, nevěřte takovému sjednocení lidí! Považují-li za svobodu rozmnožení a rychlé ukojení potřeb, znetvořují svou přirozenou povahu, neboť v sobě vytvářejí mnoho nesmyslných a pošetilých tužeb, návyků a nejbláznivějších nápadů. Žijí, jen aby jeden druhému záviděli, pro požitkářství a vychloubačnost. Hostiny, návštěvy, kočáry, hodnosti a služebné otroky považují už za takovou nezbytnost, že pro její opatření obětují i život, čest a lidskost, a nemohou-li ji uspokojit, spáchají i sebevraždu. U těch, kteří nejsou bohatí, vidíme totéž, kdežto chudí utlumují neukojené potřeby a závist zatím opilstvím. Ale brzy se místo vína zpijí krví, k tomu jsou vedeni. Ptám se vás: je takový člověk svobodný ? Znal jsem jednoho "bojovníka za myšlenku", který mi sám vyprávěl, že když mu ve vězení nedovolili kouřit, tolik trpěl tou újmou, že div nešel svou "myšlenku" zradit, jen aby mohl zas kouřit. A takový člověk řekne: "Jdu bojovat za lidstvo." Jak může bojovat a k čemu se hodí ?

Leda k rychlému činu, ale dlouho nevytrvá. A není div, že místo svobody upadli do otroctví a místo služby bratrské lásce a spojení lidstva upadli naopak do odloučení a osamocení, jak mi řekl v mém mládí můj tajemný host u učitel. A proto ve světě stále víc pohasíná myšlenka služby lidstvu, myšlenka bratrství a sounáležitosti lidí. Ta myšlenka se vpravdě setkává už s posměchem, neboť jak se má takový otrok zbavit svých návyků, kam se má obrátit, jestliže je tak zvykly ukájet své nesčíslné potřeby, které si sám navymýšlel ? Je osamocen, a co je mu po celku lidi ? Dosáhli toho, že nahromadili víc věcí, ale radosti je méně. Něco jiného je cestu mnichova. Poslušenství, půst a modlitba jsou posmívány, nicméně jedině ony vedou ke skutečné a pravé svobodě, Odvrhuji od sebe zbytečné a postradatelné potřeby, krotím a poslušenstvím bičuji svou sobeckou, pyšnou vůli, s tím s pomocí boží dospívám k svobodě ducha, s ní pak i k duchovní radosti! Kdože je schopnější pojmout velkou myšlenku a dát se do jejích služeb: osamělý bohatec, nebo člověk osvobozený od tyranie věcí a zvyků ? Mnichovi se vytýká jeho odloučenost: "Uchýlil ses do zátiší v klášterních zdech, ale na bratrskou službu člověku jsi zapomněl." Ale uvidíme ještě, kdo je v bratrské lásce horlivější! Neboť odloučeni jsou oni, a ne my, ale nechtějí to vidět. Z našeho středu od pradávna vycházeli vůdcové lidu, proč by se tak nestalo i teď? Ti pokorní a tiší, oddaní postu a mlčení povstanou k velkému dílu. Spása Rusi vzejde z lidu. A ruský klášter byl vždycky s lidem. Je-li pak lid osamocen, jsme osamoceni i my. lid věří jako my a nevěřící vůdce u nás v Rusku nic nepořídí, ani je-li v srdci upřímný a rozumem geniální. Nato pamatujte. Lid atheistu přijme, ale přemůže ho a bude jediná pravoslavná Rus. Střežte tedy lid a chraňte jeho srdce. Vychovávejte jej v tichosti. To je váš velký řeholní úkol, neboť tento lid má božské poslání.

f) O pánech a sluzích a zda je možno, aby páni a sluhové se stali v duchu bratry

Zajisté, kdo by popíral, že i mezi lidem je hřích. Oheň rozkladu se šíří viditelně hodinu co hodinu a postupuje shora. V lidu nastává osamocení: objevují se lichváři a vykořisťovatelé. Kupec si už žádá stále více poct, předstírá vzdělání, ač ho nemá ani za mák, proto mrzce pohrdá dávnými obyčeji a stydí se i za víru otců. Jezdí ke knížatům, ale sám není nic než zkažený mužik. Lid je prolezlý opilstvím a už ho nedovede zanechat. A co krutosti k rodině, k ženě, ba i k dětem! Všechno z opilství. Viděl jsem v továrnách dokonce desetileté děti: byly neduživé, vychrtlé, shrbené a už znemravnělé. Dusná dílna, rachotící stroj, celý boží den práce, nemravná slova a kořalka, kořalka - což tohle potřebuje duše ještě tak malého dítěte ? Dítě potřebuje slunce, dětské hry, všude dobrý příklad a aspoň trochu lásky k sobě. To tedy ať přestane, mnichové, ať přestane trýznění dětí, povstaňte a rychle proti němu kažte, rychle! Ale Bůh Rusko spasí, neboť prostý člověk je sice zkažený a nedovede si už odříci nečistý hřích, ale přece ví, že Bůh jeho hřích zavrhuje a že kdo hřeší, jedná špatně. Takže náš lid stále ještě věří v pravdu, uznává Boha a kajícně pláče. Jiné je to u vyššího stavu. Tam se lidé řídí vědou a chtějí jednat správně jen podle rozumu, ale už ne s Kristem jako dřív. Také už vyhlásili, že zločin není, že hřích už není. To se ostatně shoduje s jejich názory, neboť nemáš-li Boha, jakýpak potom hřích ? V Evropě povstává lid proti bohatým už násilím a vůdcové lidu jej všude vedou ke krveprolití a učí, že jeho hněv je spravedlivý. Ale "jejich hněv je prokletý, neboť je krutý". Rusko Bůh zachrání, jako je zachránil už mnohokrát. Spása přijde z lidu, z jeho víry a pokory. Otcové a učitelé, chraňte víru lidu a toto není jen sen: celý život mě u našeho velkého lidu překvapovala jeho nádherná a hluboká důstojnost. Sám jsem ji viděl, sám ji mohu dosvědčit, viděl jsem ji a divil se, viděl jsem ji přes všechen hnus hříchů a nuzácké vzezření našeho lidu. Není podlízavý ani po dvou stech letech otroctví. Chováním i zjevem je svobodný, ale bez drzosti. Není mstivý ani závistivý. "Jsi urozený, jsi bohatý, jsi chytrý a nadaný - buďsi a je ti to přáno. Mám k tobě úctu, ale vím, že také já jsem člověk. Že ti nezávidím a mám k tobě úctu, právě tím projevuji svou lidskou důstojnost." Jestli naši lidé tak nemluví (neboť to ještě nedovedou říci), vpravdě tak jednají. Sám jsem to viděl, sám jsem to

zakusil a věřili byste: čím je náš prostý člověk chudší a nepatrnější, tím víc u něho vystupuje tento krásný povahový rys, neboť bohatí mužici jsou ponejvíc už zkažení, stali se z nich lichváři a vykořisťovatelé. A mnoho, mnoho v tom zavinila naše liknavost a lhostejnost! Ale Bůh zachrání svůj lid, neboť Rusko je velké svou pokorou. Sním o naší budoucnosti a zdá se mi, jako bych ji už jasně viděl: neboť dojde k tomu, že i náš nejzhýralejší boháč se nakonec zastydí před chuďasem za své bohatství, a když chuďas uvidí jeho pokoru, porozumí mu, s radostí mu vyjde vstříc a vlídně uvítá jeho bohabojný stud. Věřte, že tak to skončí, neboť k tomu směřuje Rovnost je pouze v duchové důstojnosti lidí a to se pochopí jen u nás. Budou-li si lidé bratry, bude i bratrství, ale dokud nebude bratrství, nikdy se nedovedou rozdělit. Chráníme obraz Kristův, který zazáří jako drahocenný démant celému světu. Tak se staň! Otcové a učitelé, zažil jsem jednou dojemnou příhodu. Při svém putování jsem se v guberniálním městě K. setkal se svým bývalým vojenským sluhou Afanasijem. Bylo to už osm let, co jsme se rozešli. Náhodou mě uviděl na tržišti, poznal mě, přiběhl ke mně a Bože, ten vám měl radost, zrovna se ke mně vrhl: "Baťuško, milostpane, jste to vy? Opravdu vás vidím ?" Odvedl mě k sobě domů. Už měl odslouženo, oženil se a měl dvě malé děti. Živil se s ženou drobným prodejem na trhu. Světnici měl chudobnou, ale čisťounkou a vlídnou. Posadil mě, postavil samovar a poslal pro ženu, jako bych jim byl připravil nějaký svátek, když jsem k nim přišel. Přivedl mi děti: "Požehnejte jim, baťuško." - "Což já mohu žehnat ?" namítl jsem. "Vždyť jsem jenom prostý a pokorný mnich, ale pomodlím se za ně. A za tebe se modlím vždycky, Afanasiji Pavloviči, každý den od tamtoho dne, protože tebou to všechno začalo." A vysvětlil jsem mu to, jak jsem dovedl. A co tedy on: díval se na mne a pořád nemohl pochopit, že já, jeho bývalý pán, důstojník, před ním teď sedím v takové podobě a v tom šatu. Až se rozplakal. "Pročpak pláčeš," řekl jsem mu, "radši se ze mne raduj, můj drahý a nezapomenutelný, neboť má cesta je utěšená a radostná." Mnoho nemluvil, pořád jen vzdychal a dojatě nade mnou pokyvoval hlavou. "A kde je vaše bohatství ?" zeptal se. "Odevzdal jsem je klášteru, žijeme společně," odpověděl jsem. Po čaji jsem se s nimi začal loučit a tu mi najednou přinesl půlrubl jako dar na klášter a další půlrubl mi honem strkal do ruky: "To je pro vás, jste poutník, na cestách to můžete potřebovat, baťuško." Přijal jsem jeho půlrubl, poklonil se jemu i jeho manželce a odešel jsem potěšen. Cestou jsem si myslel: "Teď asi oba vzdycháme a radostně se usmíváme, on doma a já na své pouti, veselíme se v srdci, pokyvujíce hlavou a vzpomínajíce, jak nám Bůh dal setkat se. Od té doby jsem ho už nikdy neviděl. Býval jsem mu pánem a on mým sluhou a teď, když jsme se s láskou a duchovní radostí políbili, byli jsme spojeni mocným lidským svazkem. Mnoho jsem o tom přemýšlel a soudím takto: což je nemyslitelné, že by takovým mocným a upřímným svazkem byli časem spojeni naši ruští lidé veskrze ? Věřím, že k tomu dojde a že ten čas je blízký. A o sluzích ještě dodám, že jsem se kdysi v mládí na služebnictvo často hněval: "Kuchařka něco podala příliš horké, vojenský sluha mi nevyčistil šaty." Ale náhle mě tenkrát osvítila slova mého milého bratra, která jsem slyšel v dětství: "Zasluhuji já vůbec, aby mi někdo sloužil a abych ho pro jeho chudobu a nevzdělanost trápil ?" A podivil jsem se tehdy, že nám nejjednodušší a zcela jasné myšlenky napadají tak pozdě. Bez sluhů svět nemůže být, ale jednej tak, aby tvůj sluha u tebe byl duchem svobodnější, než kdyby nebyl sluhou. A proč bych nemohl být sluhou svému sluhovi, a dokonce mu to ukazovat - u mne bez jakékoliv pýchy a u něho bez nedůvěry ? Proč by můj sluha nebyl jakoby můj příbuzný, takže ho nakonec přijmu do své rodiny a zaraduji se z toho ? Ještě teď je to tak možné, ale bude to základem k budoucímu nádhernému sblížení lidí, kdy člověk pro sebe nebude hledat sluhy ani nebude chtít jako teď proměňovat ve sluhy lidi sobě podobné, nýbrž naopak zatouží ze všech sil stát se podle Písma sám sluhou všech. A je to snad pouhý sen, že člověk bude konečně hledat štěstí jen ve skutcích osvícení a milosrdenství, a ne v krutých radostech jako teď - v obžerství, ve smilstvu, nadutosti, vychloubačství a závistivém soupeření s bližními ? Pevně věřím, že ne a že ta doba je blízká. Někteří se posměšně ptají, kdy už tedy přijde a podobá-li se pravdě, že vůbec přijde.

Já se však domnívám, že s pomocí Ježíše Krista tuto velkou věc dokonáme. Vždyť kolik bylo v dějinách člověka myšlenek, které se zdály nemyslitelné ještě deset let před tím, než se objevily! A přece, když vypršela lhůta tajemně pro ně určená, náhle se rozšířily po celém světě. Tak se stane i u nás a náš lid zazáří světu a všichni řeknou: "Kámen, kterýž zavrhli stavitelé, učiněn jest v hlavu úhelní." A posměvačů bychom se mohli sami zeptat: Je-li naše naděje jen sen, kdy tedy vy postavíte svůj příbytek a uspořádáte život spravedlivě jen podle svého rozumu a bez Krista ? Jestliže pak tvrdí, že právě oni jdou směrem ke sjednocení, věří tomu mezi nimi jen ti nejprostomyslnější a je věru možno takové prostomyslnosti se podivit. Vpravdě podléhají fantastickému snění spíš než my. Pomýšlejí na spravedlnost, ale když se odřekli Krista, zalijí nakonec svět krví, neboť krev volá krev, a kdo meč tasí, mečem zahyne. A kdyby nebylo slibu Kristova, skutečně by se navzájem vyhubili až na poslední dva lidi na světě. Ani ti dva by však nedovedli udržet na uzdě svou pýchu, takže poslední by zničil předposledního a pak i sám sebe. A tak by ne stalo, kdyby tu-bylo slibu Kristova, že pro pokorné a mírné bude ta věc odvrácena. Tenkrát po svém souboji, když jsem ještě nosil důstojnickou uniformu, mluvil jsem ve společnosti také o sluzích a pamatuji si, jak nad tím všichni žasli: "To tedy máme sluhu posadit na pohovku a podávat mu Čaj ?" ptali se mě. A já jim odpověděl: "Pročpak ne, aspoň někdy." Všichni se dali do smíchu. Jejich otázka byla povrchní a má odpověď nejasná, ale zdá se mi, že v ní byl také kus pravdy.

g) O modlitbě, o lásce a o styku s jinými světy

Jinochu, nezapomínej na modlitbu. Je-li tvá modlitba upřímná, po každé se v ní kmitne nový cit a v něm i nová myšlenka, kterou jsi předtím neznal a která tě znova povzbudí; a pochopíš, že modlitba je výchova. A pamatuj také, abys každý den, a kdykoli můžeš, v duchu opakoval: "Bože, slituj se nade všemi, 'kdo před Tebe dnes předstoupili." Neboť v každou hodinu a v každém okamžiku tisíce lidí opouštějí život na tomto světě a jejich duše předstupují před Boha. Ale kolik z nich se rozloučí se světem v osamocení a nikomu neznámo, ve smutku a stesku, že je nikdo nepolituje a ani o nich vůbec neví, zda žili či nežili. A tu se možná z druhého konce světa vznese k Bohu tvá modlitba za jeho lehké odpočinutí, i když jsi ho vůbec neznal ani on tebe. Jak oblaží jeho duši, která ve strachu stanula před Pánem, ucítí-li v té chvíli, že i za něho se někdo modlí a že zůstala na tomto světě lidská bytost milující i jeho. A Bůh na vás oba shlédne milostivěji, neboť když už jsi ty s ním měl takový soucit, tím spíš jej bude mít On, který je nekonečně milosrdnější a láskyplnější než ty. A pro tebe mu odpustí. Bratři, nebojte se lidského hříchu, milujte člověka i v jeho hříchu, neboť to už je podobenství lásky božské a je to vrchol lásky na zemi. Milujte všechno boží stvoření i celek, i každé písečné zrnko. Milujte každý lístek, každý paprsek božího světla. Milujte zvířata, milujte rostliny, milujte každou věc. Budeš-li milovat každou věc, postihneš ve věcech božské tajemství. A když je postihneš jednou, budeš je už neustále a každý den poznávat víc a lépe. A dojdeš konečně k úplné vše-obsáhlé lásce k celému světu. Milujte zvířata: Bůh jim dal počátek myšlenky a pokojnou radost. Neznepokojujte je, netrapte je, neberte jim radost, neprotivte se myšlence boží. Člověče, nevynášej se nad zvířata: jsou bez hříchu, kdežto ty ve své vznešenosti poskvrňuješ zemi svým příchodem na ni a necháváš za sebou ohavnou stopu - bohužel skoro každý z nás! Zvlášť milujte dítky, neboť jsou také bez hříchu jako andělé a žijí, aby obměkčily a očistily naše srdce, a jako jakýsi pokyn pro nás. Běda tomu, kdo ublíží dítěti! Mne učil milovat děti otec Anfim. Při našem putování byl vlídný a mlčenlivý a nejednou koupil za kopejky, které dostal almužnou, perníčky nebo cukrátka, aby je rozdal dětem. Nemohl projít kolem dítek bez hlubokého pohnutí. Takový je to člověk. Některá myšlenka člověka zarazí, hlavně při pohledu na lidský hřích, i zeptá se v duchu: "Mám použít síly, nebo pokorné lásky ?" Vždycky se rozhodni použít pokorné lásky. Rozhodni se tak jednou provždy a můžeš si pak podrobit celý svět. Láskyplná pokora je strašlivá síla, je ze všech sil největší a

nic na světě se jí ani nepodobá. Každý den a hodinu, každý okamžik o sebe dbej a mysli na to, aby tvé chování působilo utěšeně. Třeba jsi šel kolem malého dítěte a šel jsi kolem něho ve zlobě a s ohavnými slovy, s hněvivou duší. Snad sis toho dítěte ani nevšiml, ale ono tě vidělo a tvá škaredá a bohaprázdná podoba možná utkvěla v jeho bezbranném srdíčku. Ani jsi to nevěděl, ale už jsi mu tím možná vrhl do duše nedobré semeno, které třeba vzroste, a to všechno jen proto, žes nebyl před dítětem opatrný, že ses nevychoval k obezřelé a účinné lásce, Bratři: láska je učitelka; ale člověk ji musí umět získat, neboť se těžko získává, draho se kupuje, pomalu se dobývá dlouhou prací, protože nemáme milovat na okamžik a náhodně, nýbrž navždy. Milovat náhodně dovede každý, to dovede i lotr. Můj mladistvý bratr prosil za odpuštění ptáčky; zdálo by se to nesmyslné, ale je v tom pravda, neboť všechno je jako oceán, všechno plyne a souvisí, dotek na jednom místě vyvolá pohyb na druhém konci světa. Ať je to šílenství, prosit ptáčky za odpuštění, ale vždyť i ptáčkům by bylo lépe - třebas jen o maličko - i dětem, i každému zvířeti kolem tebe, kdybys byl sám dokonalejší, než jsi. Říkám vám, že všechno je jako oceán. Pak by ses modlil i k ptáčkům, trýzněn všeobsáhlou láskou jako v nějakém vytržení, a prosil bys, aby ti i oni odpustili tvůj hřích. Toho vytržení si važ, ať se lidem zdá sebenesmyslnější. Přátelé moji, proste Boha o veselost. Buďte veselí jako děti, jako nebeští ptáci. A nedejte se ve svém počínání mást lidským hříchem, nebojte se, že zmaří vaši práci a její dokonání. Neříkejte: "Hřích je silný, bezbožnost je silná, špatné prostředí je silné, ale my jsme osamělí a bezmocní, špatné prostředí nás udusí a nedovolí nám vykonat dobrou věc." Varujte se, dítky, takové malomyslnosti! Je tu jediná spása: učiň sám sebe odpovědným za všechny lidské hříchy. Vždyť to tak opravdu je, příteli, neboť jakmile upřímně přijmeš odpovědnost za všechny a za všechno, okamžitě uvidíš, že ji skutečně máš a že jsi vpravdě vším a za všechny vinen. Ale svaluješ-li vlastní lenost a vlastní slabost na jiné, skončíš tím, že se staneš účasten pýchy ďáblovy a budeš reptat proti Bohu. O ďábelské pýše pak soudím takto: nám na zemi je těžko ji postihnout, a proto je tak snadné zmýlit se a upadnout do ní třeba i v domnění, že konáme něco velkého a krásného. Vždyť mnohé z nejsilnějších citů a hnutí naší přirozenosti zatím nemůžeme na zemi postihnout. Ale ani tím se nedávej zmást a nemysli, že tě to může v něčem ospravedlnit, neboť věčný soudce se tě bude ptát na to, co jsi postihnout mohl, a ne na to, cos nemohl. Sám se o tom přesvědčíš, neboť pak všechno uvidíš správně a nebudeš se už přít. Na zemi však vpravdě bloudíme, a kdybychom před sebou neměli drahocenný obraz Kristův, zhynuli bychom a nadobro zbloudili jako lidské pokolení před potopou. Mnoho na zemi je před námi utajeno, ale místo toho nám bylo dáno tajemné skryté tušení našeho živého svazku s jiným světem, s vyšším nebeským světem a kořeny našich myšlenek a citů nejsou zde, nýbrž v jiných světech. Proto také filosofové říkají, že podstatu věcí není možno na zemi postihnout. Bůh vzal semena z jiných světů, zasel je na této zemi a vzdělal svou zahradu. Vzešlo všechno, co mohlo vzejít, ale co roste, .žije a zůstává živo jen pocitem souvislosti s tajemnými jinými světy. Jestliže v tobě tento cit slábne nebo je zničen, umírá i to, co v tobě vzrostlo. Pak se staneš k životu lhostejný, a dokonce na něj zanevřeš. Tak soudím.

h) Může být člověk soudcem svého bližního ? O víře až do konce

Obzvláště pamatuj, že nemůžeš být nikomu soudcem. Neboť nikdo nemůže soudit provinilce, dokud nepozná, zeje sám právě takový provinilec jako ten, který před ním stojí, a že je možná za jeho provinční odpovědný víc než kdo jiný. Až toto pochopí, může být i soudcem. Ať je to na pohled sebešílenější, je to pravda. Neboť kdybych byl sám spravedlivý, snad by nebylo ani provinilce, který přede mnou stojí. Bude-li ti možno vzít na sebe vinu provinilce, který před tebou stojí a kterého svým srdcem soudíš, ihned to učiň a trp za něho sám, jeho pak propusť bez pokárání. A i kdyby tě sám zákon určil za jeho soudce, jednej v témž duchu, pokud jen budeš moci, neboť provinilec odejde a odsoudí se sám přísněji, než bys ho odsoudil ty.

Jestliže však po tvém políbení bezcitně odejde a vysměje se ti, nedej se zmást ani tím. Znamená to, že jeho chvíle ještě nepřišla, ale během času přijde; a nepřijde-li, nevadí: když ne on, pochopí za něho někdo jiný, bude trpět, odsoudí ;i obviní sám sebe, takže spravedlnost bude naplněna. Věř tomu, věř bez pochybnosti, neboť právě vtom spočívá všechnu naděje a víra svatých. Pracuj neustále, vzpomeneš-li si, odcházeje v noci na lože: „Nevykonal jsem co jsem měl," hned vstaň a vykonej to. Máš-li kolem sebe. lidi zlé a bezcitné a nechtějí-li tě vyslechnout, padni před nimi a pros je za odpuštění, neboť vpravdě i ty jsi vinen, že tě nechtějí vyslechnout. A jestliže s nimi pro jejich zlobu už nemůžeš mluvit, služ jim mlčky a poníženě, nikdy neztráceje naději. Jestliže pak tě všichni opustí a vyženou tě násilím a zůstaneš sám, padni na zeni, zlíbej ji a skrop slzami a země vydá plod z tvých slz, i když tě v tvé samotě nikdo neviděl ani neslyšel. Věř až do konce, i kdyby všichni lidi na zemi zbloudili a jen ty jediný zůstal věrný: i tehdy obětuj Bohu a chval Boha jako jediný zbylý. A setkáte-li se tak věrní dva, je to už celý svět, svět živé lásky, Dojatě se obejměte a vzdejte dík Bohu, neboť aspoň ve vás dvou se naplnila jeho pravda. Jestliže sám zhřešíš a budeš truchliv až k smrti pro své hříchy nebo pro svůj náhlý hřích, zaraduj se za jiného člověka,zaraduj se za spravedlivého, zaraduj se, že i když ty jsi zhřešil, on je spravedlivý a nezhřešil. Jestliže té zločinnost lidí pohne k rozhorlení a nepřekonatelnému bolu, takže zatoužíš až po pomstě, boj se nade vše takového citu. Hned jdi a hledej pro sebe muka, jako bys byl onou zločinností sám vinen. Vezmi muka na sebe, podstup je a tvé srdce se upokojí: pochopíš, že jsi sám vinen, neboť jsi mohl zářit zlosynům jako jediný člověk bez hříchu, ale nezářil jsi jim, kdybys byl zářil, byl bys osvětlil svou září cestu i jiným a ten, kdo spáchal zločin, nebyl by jej v tvé záři snad ani spáchal. Jestliže jsi zářil, ale uvidíš, že lidé nenalézají spásu ani v tvé záři, zůstaň pevný a o síle nebeské záře nepochybuj; věř, že jestliže nenašli spásu teď, najdou ji později. A nenajdou-li ji ani později, najdou spásu jejich synové, neboť tvá záře nezemře, ani kdybys ty už zemřel. Spravedlivý odchází, ale jeho záře zůstává. Lidé nalézají spásu vždycky po smrti toho, kdo ji přinesl. Lidské pokolení odmítá své proroky a vraždí je, ale miluje pak své mučedníky a uctívá ty, které umučilo. Ty pak pracuješ pro celek, bojuješ pro budoucnost. Odměnu nikdy nečekej, neboť tvá odměna na tomto světě je stejně velká: je to duchová radost, kterou získává jen spravedlivý. Neboj se velkých ani mocných, ale bud moudrý a vždycky poklidný. Znej míru, znej čas, nauč se tomu. O samotě se modli. Rád se vrhej na zem a líbej ji. Líbej zemi a miluj ji neustále, nenasytně, miluj všechny a všechno. Vyhledávej toto uchvácení a vytržení. Smáčej zemi slzami své radosti a tento svůj pláč miluj. Nestyd se za takové vytržení a važ si ho, neboť je to velký boží dar; není dán mnohým, nýbrž jen vyvoleným.

i) O pekle a pekelném ohni, mystická úvaha

Otcové a učitelé, přemítám: "Co je peklo ?" Soudím, že je to utrpení záležící v nemožnosti lásky. Jednou v nekonečném jsoucnu, nezměřitelném časem ani prostorem, byla dána jakési duchové bytosti tím, že se objevila na zemi, schopnost, aby si řekla: "Jsem a miluji." Jednou, jen jednou jí byl dán okamžik činné, živé lásky, a proto jí byl dán pozemský život a s ním doby a lhůty, ale co se stalo ? Ta šťastná bytost zamítla drahocenný dar, neocenila jej, nenašla v něm zalíbení, pohrdla jím a zůstala necitelná. Kdo už odešel z tohoto světa, vidí lůno Abrahamovo, rozmlouvá s Abrahamem, jak je nám známo z podobenství o bohatci a Lazarovi, pozoruje ráj a může vzejít i k Hospodinovi. Ale v tom je právě jeho trýzeň, že vzejde k Hospodinovi, aniž byl miloval, že se přiblíží k těm, kdo milovali a jejichž láskou byl pohrdl. Neboť vidí jasně a říká sám sobě: "Teď už vím, a ač teď dychtím milovat, v mé lásce už nebude hrdinství ani oběť, neboť můj pozemský život skončil a Abraham nepřijde, aby aspoň kapkou živé vody (to jest znova darem činného pozemského života) zchladil plamen žízně po duchové lásce, kterým teď planu, když jsem na zemi láskou pohrdl; není už pro mne

života a nebude ani času! Rád bych dal za jiné i život, ale už to není možné, neboť ten život, který mohl být obětován lásce, je pryč a mezi oním životem ;i tímto jsoucnem teď propast veliká jest utvrzena." Mluví se o hmotném pekelném plameni: toto tajemství nezkoumám a děsím se ho. Ale myslím, že kdyby byl hmotný plamen, vpravdě by se z něho zaradovali, neboť v hmotném utrpěni by, zdá se mi, aspoň na okamžik zapomněli na mnohem strašlivější muka duševní, A odejmout od nich ta duševní muka není možné, neboť tuto trýzeň není vnější, nýbrž vnitřní. A i kdyby to bylo možné, myslím, že by pak byli ještě nešťastnější. Neboť třebas by jim spravedliví v ráji, vidouce jejich muka, odpustili a ve své nekonečné lásce by je povolali k sobě, rozmnožili by tím víc jejich utrpení, protože by v nich ještě povzbudili plamen žízně po vzájemné účinné a vděčné lásce, která už není možná, V nesmělosti svého srdce však tuším, že samo vědění této nemožnosti by jim přece konečně přineslo úlevu, neboť když přijmou lásku spravedlivých i s nemožností splatit ji stejným, dosáhnou touto pokorou a působením této poníženosti jakéhosi zdání účinné lásky, kterou na zemi pohrdli, a jakéhosi účinku jí podobného. Lituji, bratři a přátelé, že to nedovedu vyjádřit přesně. Ale běda těm, kdo se na zemi sami zničili, běda sebevrahům! Soudím, že nešťastnější než oni už nikdo nemůže být. Říká se, že je hřích modlit se za ně, a církev je vnějškově jakoby zavrhuje, ale v hloubi duše myslím, že bychom se mohli modlit i za ně. Vždyť pro lásku se Kristus nerozhněvá. V duchu jsem se za ně modlil celý život, zpovídám se vám z toho, otcové a učitelé, a i dosud se za ně modlím každý den. Ó i v pekle někteří setrvávají v pýše a zarputilosti přes všechno už nesporné poznání a vnímání nepopiratelné pravdy, jsou to strašliví duchové, kteří se ďáblovi a jeho pýše oddali nadobro. Pro ty už je peklo dobrovolné a neodřeknutelné, to jsou už mučedníci z vlastní vůle. Neboť prokleli Boha a život, a tím prokleli sami sebe. Svou urputnou pýchou se živí jako člověk hladovějící na poušti, který by sál vlastní krev ze svého těla. Ale jsou nenasytitelni na věky věků, odmítají odpuštění a proklínají Boha, který je volá. Nemohou bez nenávisti patřit na živého Boha, žádají si, aby Boha života nebylo a aby Bůh zničil sebe i všechno své stvoření. A budou hořet v ohni svého hněvu věčně, toužit po smrti a nebytí. Ale smrt neobdrží. Zde rukopis Alexeje Fjodoroviče Karamazova končí. Opakuji, že je neúplný a úryvkovitý. Ku příkladu životopisné údaje zachycují jen starcovo rané mládí. Z jeho naučení a názorů jsou spojeny v jakýsi celek výroky, které zřejmě pronesl v různých dobách a z různých podnětů. Všechno, co starec řekl v posledních hodinách svého života, není odděleno a přesně vytčeno, nýbrž podává se jen představa o duchu a rázu této rozmluvy ve srovnání s tím, co rukopis uvádí z jeho dřívějších naučení. Starcova smrt přišla vskutku zcela neočekávaně. Všichni, kdo se u něho toho posledního večera shromáždili, chápali sice plně, že jeho konec je blízký, ale přece si nemohli představit, že nastane tak nenadále. Jak jsem už uvedl, jeho přátelé, když ho v tu noc viděli na pohled tak čilého a hovorného, byli naopak přesvědčeni, že jeho zdravotní stav se značně zlepšil, i když snad jenom na krátkou dobu. Ještě pět minut před jeho skonem, vyprávěli pak s podivem, se nedalo nic tušit. Náhle pocítil patrně prudkou bolest v prsou, zbledl a pevně si při^ tiskl ruce k srdci. Všichni hned vstali ze svých míst a přiskočili k němu. Ale ač trpěl, stále na ně ještě s úsměvem pohlížel, pak se tiše svezl z křesla na kolena, sklonil tvář k zemi, rozpjal ruce, a s modlitbou, líbaje zem jako v radostném vytržení (jak sám učil), tiše a radostně odevzdal duši Bohu. Zpráva o starcově smrti se hned rozšířila po poustevnách a došla do kláštera. Nejbližší nebožtíkovi přátelé a ti, komu to ukládala řehole, začali upravovat tělo zemřelého podle starobylého ritu a všichni mnichové se shromáždili v kostele. Jak se pak z doslechu vyprávělo, dostala se zpráva o úmrtí ještě před svítáním do města. K ránu takřka celé město mluvilo o té události a množství občanů se hrnulo ke klášteru. Ale o tom promluvíme v další knize a teď jen dodáme, že ještě než uplynul den, stalo se něco pro všechny tak neočekávaného a podle dojmu, kterým to působilo v klášteře i v městě, tak podivného, znepokojivého a matoucího, že i dodnes, po tolika letech, se zachovala v našem městě na ten pro mnoho lidí tak pohnutý den nejživější vzpomínka.

DÍL TŘETÍ

KNIHA SEDMÁ ALJOŠA

I Hnilobný zápach

Tělo zesnulého řádového kněze a poustevníka otce Zosimy bylo připraveno k pohřbení podle platného obřadu. Těla zemřelých mnichů a poustevníků se, jak je známo, neomývají. "Jestliže některý z mnichů odejde k Pánu (praví Velký rituál), onen mnich (to jest k tomu určený) otírá jeho tělo teplou vodou, učiniv dříve houbou znamení kříže na čele zemřelého, na jeho prsou, na rukou, na nohou a na kolenou, ale nic víc." To všechno vykonal sám otec Paisij. Po otírání oblékl zemřelého do jeho mnišského šatu a zavinul ho do mnišského pláště, který podle zvyku nařízl, aby mohl tělo zavinout křížem. Na hlavu mu nasadil kápi s osmiramenným křížem. Kápě zůstala rozhalená a tvář zemřelého zahalili černou rouškou. Do rukou mu vložili ikonu Spasitele. Takto upravenou mrtvolu uložili ráno do rakve (už dávno dřív připravené). Rakev se pak rozhodli ponechat celý den v cele (v prvním větším pokoji, v němž starec za živa přijímal návštěvy mnichů i světských osob). Protože zemřelý byl řádovým knězem a poustevníkem, měli nad ním řádoví kněží a diákoni číst nikoliv žaltář, nýbrž evangelium. Čtení zahájil hned po panychidě otec Josef. Otec Paisij, který projevil přání číst pak celý den a noc, byl zatím spolu s otcem představeným pousteven příliš zaměstnán a měl starosti, protože mezi klášterními bratřími i mezi množstvím světských návštěvníků, přicházejících z klášterních hostinců a z města, se začalo najednou čím dál tím víc projevovat něco neobvyklého, jakési neslýchané, ba "neslušné" rozechvění a netrpělivé očekávání. Jak představený, tak i otec Paisij se usilovně snažili nepokoj a vzrušení uklidnit. Když se už dost rozednilo, začali přijíždět z města někteří návštěvníci s nemocnými, hlavně s dětmi - snad na tu chvíli zvlášť čekali. Zřejmě doufali v zázračnou léčivou moc, která se podle jejich víry musela neprodleně projevit. Tu se teprve ukázalo, jak si u nás všichni zvykli považovat zemřelého starce už za jeho života za zjevného velkého svatého. Tito příchozí nijak nepatřili jen k prostému lidu. Dychtivé očekávání věřících, projevované tak spěšně a nepokrytě, ba netrpělivě, takřka jako požadavek, považoval otec Paisij za pohoršlivé. Tušil je sice už dlouho předtím, ale skutečnost překonala jeho očekávání. Když se teď setkal s některým ze vzrušených mnichů, domlouval mu: "Takové okamžité očekávání něčeho velikého je lehkovážnost, omluvitelná u světských osob, ale u nás nepřístojná." Ale málokdo ho poslouchal a otec Paisij to znepokojeně pozoroval. A přece, ač ho příliš netrpělivé očekávání pohoršovalo, ač v něm viděl povrchní cítění a marnost, přece i sám, máme-li už všechno povědět podle pravdy, choval potají a v hloubi srdce skoro stejné naděje a nemohl si to nepřiznat. Některá setkání mu byla nicméně zvlášť nemilá: vzbuzovala v něm nedobré předtuchy a značné pochybnosti. V zástupu tísnícím se v cele zemřelého si všiml s vnitřním odporem (hned se za něj v duchu pokáral) ku příkladu Rakitina a dalekého hosta, obdorského mnicha, jenž se stále ještě zdržoval v klášteře. Otci Paisijovi připadli najednou oba z nějakého důvodu podezřelí, ačkoliv by byl mohl pohlížet stejně i na jiné. Obdorský mnich se zdál ze všech nejrozčilenější a nejnepokojnější. Bylo ho vidět na každičkém místě: všude se vyptával, všude naslouchal, všude si s někým šeptal se zvláštním tajemným vzezřením. Tvářil se docela netrpělivě, až podrážděně, že se to, co očekával, tak dlouho nesplňuje. Co se týče Rakitina, ukázalo se později, že se tak brzy objevil v poustevnách na zvláštní příkaz paní Chochlakovové. Tato žena dobrého srdce, ale nevalného ducha neměla ovšem přístup do pousteven, ale sotva se vzbudila a uslyšela o starcově smrti, zmocnila se jí tak prudká zvědavost, že tam okamžitě vyslala za sebe Rakitina, aby všechno pozoroval a podával jí asi každé půl hodiny písemné zprávy o všem, co se stane. Rakitina považovala za velice zbožného a věřícího mladíka - uměl totiž s lidmi zacházet, a viděl-li v tom pro sebe nějakou

výhodu, dovedl se zdát každému takový, jak se mu právě hodilo. Byl jasný, světlý den a mnoho návštěvníků se kupilo u klášterních hrobů, nejčetnějších kolem kostela, ale roztroušených i všude jinde uvnitř ohrady. Obcházeje poustevny, otec Paisij si náhle vzpomněl na Aljošu a že ho už dlouho neviděl, skoro od samého večera. A sotva si na něho vzpomněl, hned ho také zahlédl v nejvzdálenějším koutě ohrady. Seděl na náhrobním kamenu jednoho dávno zemřelého mnicha, proslaveného svatostí. Seděl zády k poustevnám a obličejem k ohradě, jako by se za náhrobek schovával. Když došel až k němu, otec Paisij uviděl, že si Aljoša oběma rukama zakrývá obličej a tiše, ale usedavě pláče, až se vzlyky celý otřásá. Otec Paisij nad ním chvíli postál. "Přestaň, synu milý, přestaň, příteli," oslovil ho pak dojatě. "Proč pláčeš ? Raduj se, a neplač. Což nevíš, že tento den je z jeho dnů největší ? Uvaž jen, kde je teď, v této chvíli!" Aljoša odkryl obličej, dětsky opuchlý pláčem, a podíval se na něho, ale hned se zas beze slova odvrátil a znova schoval tvář do rukou. "A snad je to dobře," promluvil otec Paisij zamyšleně, "snad tedy plač, ty slzy ti seslal Kristus. Ty pohnutlivé slzy jen uleví tvé duši a utěší tvé milé srdce," dodal už jen pro sebe, odcházeje od Aljoši a s láskou o něm přemýšleje. Ale odcházel rychle, protože cítil, že by se z pohledu na něho snad rozplakal i sám. Čas zatím míjel a klášterní bohoslužby a panychidy za zemřelého náležitě pokračovaly. Otec Paisij zas vystřídal u rakve otce Josefa a převzal od něho čtení evangelia. Ale ještě nebyly ani tři hodiny odpoledne, když se stalo něco, o čem jsem se zmínil už na konci předešlé knihy, něco, co nikdo nečekal a co tak příkře odporovalo všeobecné naději, že se lidé v našem městě a v celém okolí, opakuji to, až dodnes na tu všední událost neobyčejně živě a zevrubně pamatují. Osobně za sebe tu ještě dodám, že se mi skoro protiví šířit se o té nicotné a pohoršlivé věci, která byla vlastně naprosto bezvýznamná a přirozená. Ve svém vyprávění bych se o ní také vůbec ani nezmínil, kdyby nebyla měla mohutný vliv na duši a srdce mého hlavního, ač teprve budoucího hrdiny Aljoši, protože znamenala v jeho vnitřním životě jakýsi přelom a převrat, který jím otřásl, ale také upevnil jeho ducha už navždy a dal mu konečný cíl. Vracím se tedy k vyprávění. Když bylo starcovo tělo, připravené k pohřbení, ještě před svítáním uloženo do rakve a přeneseno do prvního, bývalého přijímacího pokoje, zeptal se jeden z mnichů, kteří byli u rakve, mají-li se tam otevřít okna. Na tuto mimochodem a letmo pronesenou otázku nikdo neodpověděl a zůstala skoro nepovšimnuta. Snad si jí někteří i všimli, ale jen v tom smyslu, že si v duchu řekli, že očekávat u těla takového nebožtíka hnilobu a hnilobný zápach je hotový nesmysl, hodný politování (ne-li úsměvu) pro malověrnost a lehkovážnost, kterou ukazuje. Čekali pravý opak. A tu tedy brzy po poledni začalo něco, čeho si každý, kdo přicházel nebo odcházel, všiml nejdřív jen mlčky a pro sebe a zřejmě se bál říci, co si myslí. Ale ke třetí hodině se to projevilo už tak zřetelně a nepopiratelně, že se zpráva o tom okamžitě rozlétla po celých poustevnách i mezi návštěvníky a hned pronikla do kláštera, kde ohromila všechny mnichy. Konečně se v nejkratší době dostala také do města a vzrušila tam všechny věřící i nevěřící. Nevěřící se zaradovali, a co se týče věřících, někteří se zaradovali ještě víc než sami nevěřící, protože "lidé rádi vidí pád spravedlivého a jeho hanbu", jak řekl sám zemřelý starec v jednom ze svých naučení. Jisté je, že od rakve se začal šířit ponenáhlu, ale čím dál tím znatelněji hnilobný zápach, ke třetí hodině byl už naprosto zřejmý a stále se stupňoval. Nikdo se nepamatoval ani z dávné minulosti kláštera na tak hrubý a bezuzdný skandál, za jiných okolností snad vůbec nemožný, jaký hned po tomto zjištění propukl i přímo mezi mnichy. Když později, a dokonce také po mnoha letech někteří naši rozumní mnichové podrobně vzpomínali na celý ten den, žasli a hrozili se, jak mohl skandál tenkrát dostoupit takových rozměrů. Vždyť i předtím v klášteře někdy umírali mnichové po velmi svatém životě, jehož svatost byla každému zjevná; byli to bohabojní starci, a přece i z jejich skromných rakví vycházel hnilobný zápach, jaký přirozeně vzniká u každé mrtvoly. Nikdy to však nezpůsobilo pohoršení, ba ani sebemenší vzrušení. O některých dávno zemřelých mniších se ovšem udržovalo ještě živé podání, že jejich pozůstatky neprojevily známky rozkladu. Na klášterní bratry to působilo dojímavě a tajemně.

Chovali to v paměti jako něco velebného a zázračného i jako příslib, že dá-li Bůh, vzejde z těchto hrobů v budoucnosti ještě větší sláva. Tak se obzvláště zachovávala památka starce Jonáše, který se dožil sto pěti let a zemřel už dávno v desátých letech našeho století. Byl to slavný asketa, oddaný přísnému postu a mlčení. Mnichové s neobyčejnou úctou ukazovali jeho hrob všem po prvé přicházejícím poutníkům a tajemně se zmiňovali o jakýchsi velkých nadějích. (Byl to právě ten hrob, na kterém otec Paisij ráno našel sedět Aljošu.) Kromě tohoto před mnoha desetiletími zemřelého starce byla stejně živá paměť poměrně nedávno zemřelého řádového kněze a poustevníka starce Varsonofije, téhož, od kterého otec Zosima převzal starectví a kterého všichni poutníci přicházející do kláštera považovali přímo za pomateného. O těchto obou se zachovávalo podání, že leželi v rakvích jako živí, že byli pohřbeni zcela neporušeni, a že dokonce jejich obličeje v rakvích nějak zkrásněly. Někteří vytrvale tvrdili, že z jejich těl vycházela sladká vůně. Ale přes takové povznášející vzpomínky by se přece jen dala těžko vysvětlit přímá příčina, proč si někteří lidé počínali u rakve starce Zosimy tak lehkovážně, nemožně a zlomyslně. Můj osobní názor je ten, že tu bylo i mnoho jiného, mnoho různých příčin, které působily společně. Jedna z nich byla ku příkladu zakořeněná nenávist k starectví jako ke zhoubné novotě; toto nepřátelství vězelo ještě hluboko v myslích mnoha mnichů. Pak ovšem a hlavně působila žárlivost na starcovu pověst světce, na pověst, která se za jeho života tak upevnila, že bylo jakoby zakázáno ji popírat. Zemřelý starec si získal sice mnoho ctitelů - ani ne tak zázraky, jako láskou - a obklopil se jakýmsi světem lidí, kteří ho milovali, nicméně však, a snad dokonce tím spíš si udělal také závistníky, pak i rozhořčené nepřátele, zjevné i tajné, a nejen mezi mnichy, ale i mezi laiky. Nikomu třeba neuškodil, jenže: "Proč ho považují za tak svatého ?" A ta otázka sama, postupně opakována, rozevřela nakonec celou propast nesmiřitelné nenávisti. Myslím tedy, že právě proto se mnozí nesmírně zaradovali, když zjistili mrtvolný zápach jeho těla, a k tomu tak brzy - vždyť od jeho smrti neuplynul ještě ani den; a zrovna tak se zas mezi lidmi starcovi oddanými, mezi jeho dosavadními ctiteli, našlo dost takových, kteří se cítili tím úkazem takřka osobně dotčeni a uraženi. Průběh věci pak byl tento: Jakmile se začal projevovat rozklad, dalo se už i jen podle vzezření mnichů, vstupujících do cely zemřelého, poznat, proč přicházejí. Vejde, chvilku postojí a zas odejde, aby zprávu honem potvrdil ostatním, kteří se tlačí venku. Někteří z těchto čekajících truchlivě pokyvovali hlavami, ale jiní se už ani nesnažili tajit radost, zjevně svítící v jejich zlomyslných pohledech. A nikdo jim to už nevyčítal, nikdo se proti tomu neozýval, což bylo opravdu divné, protože lidé oddaní zemřelému starci měli přece jen v klášteře většinu. Asi tedy sám Bůh dopustil, aby menšina tentokrát na čas podržela vrch. Brzy pak chodili do cely zrovna tak na výzvědy i světští návštěvníci, hlavně ze vzdělanějších vrstev. Prostého lidu přicházelo málo, ač se ho množství nahromadilo u vrat k poustevnám. Jisté je, že právě po třetí hodině nával světských hostů značně stoupl, a byl to právě následek pobuřujících zpráv. I lidé, kteří by jinak patrně vůbec nepřišli a ani na to nepomýšleli, teď zvlášť přijeli, mezi nimi i osoby význačného postavení. Ostatně zevní slušnost nebyla dosud porušena a otec Paisij s přísnou tváří pokračoval pevně a zřetelně ve čtení evangelia, jako by nepozoroval, co se děje, ačkoliv si už dávno všiml něčeho nezvyklého. Ale tu i k němu začaly doléhat hlasy, nejdřív docela tiché, ponenáhlu však stále silnější a smělejší. "Inu, boží soud je asi něco jiného než lidský!" uslyšel náhle otec Paisij. Pronesl to nejdřív ze všech laik, jistý městský úředník, už starší člověk, a pokud bylo známo, velice zbožný. Vlastně jen opakoval nahlas to, co si mezi sebou zas a zas šeptali mnichové. Ti vyslovili ta pochmurná slova už dávno a nejhorší bylo, že se při nich každý okamžik projevovala a vzrůstala jakási vítězosláva. Brzy začali někteří porušovat i samu slušnost, jako by pocítili, že k tomu dokonce mají právo. "Čím se tohle asi stalo?" říkali někteří mnichové nejdřív jakoby s politováním. "Vždyť přece byl drobný a suchý, maso měl přirostlé ke kostem, z čeho tedy může být zápach ?" "Musí to být znamení od Boha," dodávali honem jiní. Jejich názor se bez odporu hned přijímal, protože ukazovali na to, že kdyby to byl přirozený rozklad jako u každého jiného

zemřelého smrtelníka, byl by se dostavil později, aspoň za čtyřiadvacet hodin, kdežto tak nápadně předčasná hniloba prý "předběhla přírodu", takže jistě znamená prst boží. Je to prý znamení. Tento úsudek se zdál nezvratný. Mírný řádový kněz otec Josef, knihovník a nebožtíkův miláček, se pokusil některým pomlouvačům namítnout, že "všude se to tak nechápe", že v pravoslavné církvi není nějakým dogmatem, že by těla světců nemohla hnít, nýbrž je pouze taková domněnka, a že i v nejpravoslavnějších zemích, jako ku příkladu na Athosů, se hnilobným zápachem neznepokojují. Za hlavní znamení boží milosti prý nepovažují neporušenost nebožtíkova těla, nýbrž barvu kostí, když už tělo leželo mnoho let pohřbeno v zemi a třeba tam shnilo. "Na-jdou-li se pak kosti žluté jako vosk, platí to právě za hlavní znamení, že Pán oslavil zemřelého spravedlivého. Nejsou-li však kosti žluté, nýbrž černé, znamená to, že ho Bůh slávou neobdařil. Tak soudí na Athosů, na proslulém místě, kde se pravosláví zachovalo od pradávna neporušené a v dokonalé čistotě," končil otec Josef. Ale slova skromného kněze vyzněla bez účinku a vyvolala dokonce posměch: "To jsou všechno učenosti a novoty, kdo by to poslouchal," usoudili mnichové. "My to bereme po stáru. Ted je všude samá novota, copak se musíme každé držet?" dodávali jiní. "Neměli jsme míň svatých otců než oni. Oni tam žijí pod Turkem a všechno zapomněli. I jejich pravoslaví je dávno pokažené a nemají ani zvony," připojovali se ti nejposměvačnější. Otec Josef odešel zarmoucen tím spíš, že pronesl svůj názor s malou jistotou, a jako by mu ani sám valně nevěřil. S politováním tušil, že začíná něco velmi šeredného, a že se dokonce objevují i známky neposlušnosti. Po otci Josefovi ponenáhlu umlkly i všechny ostatní rozumné hlasy. A nějak se stalo, že všichni, kdo měli rád zemřelého starce a s radostnou poslušností přijímali zřízení starectví, najednou se čehosi hrozně lekli, a když se někteří dva potkali, jen se jeden druhému bojácně dívali do obličeje. Zato starcovi odpůrci, kteří starectví považovali za novotu, hrdě zvedali hlavy. "Když umřel starec Varsonofij, nejenže nezapáchal, ale linula se z něho vůně," připomínali škodolibě, "a nepocházelo to z toho, že byl starcem, nýbrž z jeho svatého života." A hned zasypali zemřelého otce Zosimu deštěm výčitek a obvinění. "Učil bludy. Učil, že život je velká radost, a ne slzavé údolí," říkali někteří z nejpošetilejších. "Věřil podle nové módy, neuznával v pekle hmotný oheň," dodávali jiní, ještě pošetilejší. "Nebyl přísný v postu, dopřával si sladkosti, míval k čaji višňovou zavařeninu, tu jídal moc rád, paničky mu posílaly. Copak asketa má popíjet čaj ?" ozývalo se od závistníků. "Vypínal se v pýše," mstivě tvrdili ti nejzlomyslnější, "považoval se za svatého, lidé před ním klekali a on to přijímal, jako by mu to náleželo." - "Zneužíval svátosti zpovědi," zlobně šeptali nejzuřivější nepřátelé starectví. Byli mezi nimi i někteří z nejstarších mnichů, drsně zbožní mužové, praví asketové, kteří za nebožtíkova života mlčeli, ale teď se náhle dali slyšet. To už bylo zlé, protože jejich slova měla u mladých, názorově ještě neustálených řeholníků značnou váhu. Bedlivě naslouchal také obdorský mníšek, host od svatého Silvestra; zhluboka vzdychal a pokyvoval hlavou. "Ba, otec Ferapont měl přece jen včera pravdu," přemítal pro sebe a vtom se otec Ferapont zrovna objevil; přišel jako naschvál, aby dovršil zmatek. Zmínil jsem se už, že zřídka vycházel ze své dřevěné cely za včelínem a jen málokdy chodil do kostela. Trpělo se mu to prý jako pomatenému a nežádalo se od něho zachovávání obecně platného řádu. Abychom řekli celou pravdu, trpělo se mu to do jisté míry z nutnosti, protože by patrně bylo pohoršlivé tak vynikajícího asketu, který se modlil ve dne v noci (dokonce vkleče usínal), poutat obecnými předpisy, když se jim sám nechtěl podrobit. "Žije z nás všech nejzbožněji a ukládá si sám přísnější povinnosti, než žádá řád," řekli by mnichové, "a že nechodí do kostela - ví asi sám, kdy tam jít, má svůj vlastní řád." Aby tedy nedošlo k takovému pravděpodobnému reptání a pohoršení, otec Ferapont byl necháván na pokoji. Jak každý věděl, starce Zosimu měl otec Ferapont zvlášť nerad a tu se i k němu, do jeho maličké cely doneslo, že prý "boží soud je jiný než lidský a zemřelý předešel i přírodu". Dá se předpokládat, že mezi prvními k němu přiběhl s tou zprávou obdorský host, který ho včera navštívil a zděšen od něho odešel. Zmínil jsem se také, že otec Paisij s jistotou a neochvějně

četl u rakve evangelium; nemohl sice slyšet ani vidět, co se děje mimo celu, ale v srdci neomylně vytušil všechno, co bylo důležité, protože klášterní prostředí dokonale znal. Znepokojen nebyl, beze strachu čekal, cokoliv se ještě stane, a bystrým zrakem vyhlížel výsledek pobouření, který se mu již rýsoval v mysli. Tu mu z předsíně náhle dolehl k sluchu nápadný hluk, zřejmě už porušující pořádek a slušnost. Dveře se dokořán otevřely a na prahu se objevil otec Ferapont. Za ním se dole pod zápražím shluklo, jak bylo z cely jasně vidět, množství mnichů, kteří ho provázeli, a mezi nimi i světští lidé. Jeho průvodci však nevešli ani nevystoupili na zápraží, nýbrž zůstali stát a čekali, co otec Ferapont dále řekne a udělá, neboť tušili, že nepřišel jen tak pro nic, a přes všechnu svou opovážlivost se trochu báli. Zůstávaje na prahu, otec Ferapont pozdvihl ruce a pod jeho pravicí se ukázala ostrá, slídivá očka obdorského hosta, jenž jediný se nedovedl přemoci a ze zvědavosti vyběhl po schůdkách za ním. Ostatní, sotva se dveře s hlukem dokořán otevřely, couvli v náhlém strachu dál od zápraží. S rukama vzhůru otec Ferapont zaječel: "Vymítám tě, zažehnávám tě!" a obraceje se na všechny strany, hned začal znamenat křížem stěny a všechny čtyři kouty cely. Mnichové, kteří ho provázeli, hned pochopili jeho počínání, protože věděli, že to dělá všude, kam přijde, a že si nesedne ani nepromluví, dokud nevyžene zlé duchy. "Satane, odejdi, Satane, odejdi!" opakoval při každém znamení kříže. "Vymítám tě, zažehnávám tě!" zařval zas. Byl ve své hrubé kutně, přepásané provazem. Konopnou košili měl rozhalenou, takže mu bylo vidět prsa zarostlá šedivými chlupy. Byl bos. Jak mával rukama, řinčely těžké řetězy, které nosil pod kutnou. Otec Paisij přestal číst, postavil se před něho a čekal. "Proč jsi přišel, ctihodný otče ? Proč rušíš pořádek a klid ? Proč bouříš pokojné stádo ?" promluvil konečně, přísně na něho pohlížeje. "Proč jsem přišel ? Čehož si žádám ? Jakáž je tvá víra ?" vykřikoval bláznivě otec Ferapont. "Přišel jsem vyhánět vaše zdejší hosty, nečisté čerty, přišel jsem se podívat, moc-li se vám jich vylíhlo, když jsem tady nebyl. Chci je vymetat březovou metlou." "Vyháníš ďábla, a možná, že mu sám sloužíš," nebojácně pokračoval otec Paisij. "Kdo může o sobě říci Jsem svatý' ? Snad ty, otče ?" "Jsem nečistý, a ne svatý. Na křeslo se neposadím a nebudu si žádat, aby se mi klaněli jako modle!" zahřměl otec Ferapont. "Lidé teď kazí svatou víru. Ten nebožtík, ten váš svatý," obrátil se k zástupu a ukázal prstem na rakev, "nevěřil v ďábly. Dával proti nim meducínu. Proto se u vás rozplemenili jako pavouci v koutě. A teď sám zasmrádl. V tom vidíme velké znamení boží." Za života otce Zosimy se něco takového skutečně stalo. Jednomu mnichovi se začal v spánku a nakonec i ve bdění zjevovat ďábel. Mnich se v největším strachu svěřil starcovi, ten pak mu poradil neustálou modlitbu a přísný půst. Když to nepomohlo, poradil mu, aby v postu a modlitbě pokračoval a mimoto užíval jistý lék. Mnoho lidí to tenkrát pohoršilo a pokyvovali nad tím hlavami, nejvíc ze všech otec Ferapont, jehož někteří pomlouvači hned spěchali zpravit o tomto starcově "nezvyklém" opatření. "Odejdi, otče!" velitelsky promluvil otec Paisij. "Nesoudí lidé, nýbrž Bůh. Možná, že tu vidíme takové znamení, že mu nedovedeš porozumět ani ty, ani já, ani nikdo jiný. Odejdi, otče, a nepobuřuj stádo!" opakoval ještě jednou důrazně. "Nezachovával půst podle svého řeholního slibu, proto přišlo znamení. To je zřejmé a tajit to je hřích!" nedával pokoj fanatik, rozpálený nerozumnou horlivostí. "Lákalo ho cukroví, paničky mu nosily v kapsách, pochutnával si na čaji, hověl břichu, břicho si naplňoval mlsky a mysl domýšlivostí. Proto byl zahanben." "Lehkomyslná jsou tvá slova, otče!" zvýšil hlas i otec Paisij. "Tvým postům a odříkání se podivuji, ale tvá slova jsou lehkomyslná, jako by mluvil nějaký světský mladíček, nestálý a nezralý. Odejdi, otče, poroučím ti to!" zahřměl nakonec. "Odejdu," řekl otec Ferapont, jakoby trochu zaražen, ale stále tak hněvivě. "Vy učenci! Z velkého rozumu se vynášíte nad mou nepatrnost. Přišel jsem do kláštera neučený a zapomněl jsem tady i to, co jsem znal, sám Bůh mě maličkého uchránil před vaší přemoudrostí." Otec Paisij před ním stál a vytrvale čekal. Otec Ferapont chvíli mlčel, pak si najednou pravou rukou tesklivě podepřel tvář, a dívaje se na rakev zemřelého starce, zpěvavě pokračoval: "Nad ním budou zítra zpívat Pomocníka a ochránce, slavný kánon, a nade mnou, až zdechnu, jenom ten maličký

chvalozpěv Jaká sladkost života (Při odnášení zemřelého mnicha z cely do kostela a po obřadu z kostela na hřbitov se zpívají chvalozpěvy Jaká sladkost života. Byl-li zemřelý řádovým knězem, zpívá se kánon Pomocník a ochránce. (Pozn. aut.)," naříkal plačtivě. "Zpychli jste a povýšili jste se, toto místo je zpustlé!" zaječel náhle jako šílený, mávl rukou, rychle se obrátil a rychle sestoupil po schůdkách ze zápraží. Dole čekající zástup zaváhal; někteří šli hned za ním, jiní zůstali, protože cela byla pořád ještě otevřena"otec Paisij vyšel za Ferapontem na zápraží, stál tam a pozoroval ho. Starý fanatik byl v ráži a skutečně ještě neskončil: když ušel asi dvacet kroků, najednou se obrátil k zapadajícímu slunci, zdvihl vysoko obě ruce, a jako by ho podťal, zhroutil se k zemi s náramným křikem: "Můj Bůh zvítězil! Kristus zvítězil nad zapadajícím sluncem!" zaječel zběsile, vztahuje ruce k slunci. Pak padl na tvář, hlasitě se rozeštkal jako malé dítě, až se vzlyky celý otřásal, a ruce rozepjal po zemi. Tu se k němu všichni vrhli, ozvaly se výkřiky a ohlas jeho vzlyků. Všech se zmocnila nějaká nepříčetnost. "Hle, kdo je svatý! Hle, kdo je spravedlivý!" bylo slyšet už nebojácné hlasy. "Tento by měl být starcem!" dodávali jiní hněvivě.

"Ten starcem nebude. Odmítne to... Nebude podporovat tu zatracenou novotu... nebude se opičit po jejich nesmyslech," zasáhly hned další hlasy. Těžko říci, co by se bylo stalo, tu však zaznělo zvonění k bohoslužbě. Všichni se pokřižovali. Vstal i otec Ferapont, poznamenal se křížem a zamířil ke své cele; ani se neohlédl a stále ještě cosi vykřikoval, ale bylo to už docela nesouvislé. Někteří ho následovali, ale bylo jich málo a většina mnichů rychle odcházela na pobožnost. Otec Paisij odevzdal čtení otci Josefovi a sešel dolů. Zběsilý pokřik omezených fanatiků ho nemohl zmást, ale cítil, že jeho srdce z nějaké zvláštní příčiny náhle zesmutnělo a zatesknilo. Zůstal stát a zeptal se v duchu: "Z čeho jsem se tak rozesmutnil až do malomyslnosti ?" A s podivem hned pochopil, že jeho náhlý smutek vznikl podle všeho z nepatrného podnětu: v zástupu, který se tísnil u vchodu do cely, zahlédl mezi vzrušenými mnichy také Aljošu a teď si vzpomněl, že když ho uviděl, hned se mu srdce sevřelo bolestí. "Což ten jinoch pro mne teď vskutku tolik znamená ?" zeptal se udiveně sám sebe. V tu chvíli šel Aljoša právě kolem něho, jako by někam spěchal, ale ne směrem ke kostelu. Jejich pohledy se setkaly. Aljoša rychle odvrátil oči a sklopil je k zemi. Už jen podle mladíkova vzezření otec Paisij vycítil, jak velká změna se v něm v tom okamžiku děje. "Snad jsi i ty podlehl pokušení?" zvolal otec Paisij. "Což opravdu i ty jdeš s malověrnými ?" dodal bolestně. Aljoša se zastavil, nějak neurčitě na něho pohlédl, ale hned zas odvrátil pohled a sklopil oči. Stál ke knězi bokem a neobrátil se k němu tváří. Otec Paisij ho bedlivě pozoroval. "Kam spěcháš? Vyzvánějí k pobožnosti," zeptal se ještě, ale Aljoša zas neodpověděl. "Nebo nadobro odcházíš ? Jak to, bez dovolení, bez požehnání?" Aljoša se najednou křivě usmál a vrhl podivný, velmi podivný pohled na otce Paisije, jemuž ho na smrtelné posteli svěřil jeho bývalý učitel, bývalý vládce jeho srdce a ducha, jeho milovaný starec. Stále beze slova odpovědi mávl rukou, jako by už nedbal ani o uctivé chování, a rychlým krokem zamířil k vratům 'vedoucím z území pousteven. "Ještě se vrátíš!" zašeptal otec Paisij, dívaje se za ním s truchlivým podivem.

II Taková chvilka

Otec Paisij se ovšem nemýlil, když usoudil, že jeho "milý chlapec" se ještě vrátí, a snad dokonce (ne sice úplně, ale přece bystře) pochopil pravou povahu Aljošova duševního stavu. Nicméně upřímně přiznávám, že mně samému by bylo nadmíru obtížné vystihnout teď jasně a přesně povahu té podivné a neurčité chvilky v životě mého mladého hrdiny, jehož jsem si tak oblíbil. Na bolestnou otázku otce Paisije: "Což i ty jdeš s malověrnými ?" bych mohl ovšem s jistotou za Aljošu odpovědět: "Ne, s malověrnými nejde." A nejen to, dokonce i pravý opak, protože celý Aljošův zmatek pocházel z toho, že mnoho věřil. Ale zmatek to přece jen byl,

přece ho postihl a byl tak trýznivý, že ještě po dlouhé době Aljoša považoval ten truchlivý den za jeden z nejtíživějších a nejosudnějších dnů ve svém životě. A zeptá-li se mě někdo přímo: "Je to možné, že všechen ten zármutek a takový otřes u něho vznikl jen z toho, že tělo jeho starce, místo aby začalo okamžitě uzdravovat nemocné, podlehlo předčasnému rozkladu ?" odpovím bez okolkování: "Ano, skutečně je to tak." Přesto Vrch čtenáře prosil, aby příliš nespěchal smát se čistému srdci mého jinocha. Já sám nehodlám prosit za něho za odpuštění ani omlouvat nebo hájit jeho prostoduchou víru ku příkladu mladistvým věkem, slabým prospěchem ve škole nebo podobnými příčinami. Právě naopak prohlašuji, že cítím k vlastnostem jeho srdce upřímnou úctu. Nepochybuji, že leckterý mladík, který přijímá dojmy opatrně, který už dovede mít rád nikoli vřele, nýbrž jen vlažně, a jehož rozum je sice spolehlivý, ale na jeho věk až příliš rozšafný (a proto nevalný), nepochybuji, že takový mladík by se uvaroval toho, co potkalo mého mladíka. Jenže dát se unést nějakým vnitřním hnutím, třeba i nerozumným, ale pocházejícím z velké lásky, je někdy chvályhodnější než nedat se vůbec unést. A tím spíš v mládí, protože vždy rozšafný mladík je podezřelý a za mnoho nestojí - to je můj názor! "Ale každý mladík přece nemůže věřit takovému náboženskému předsudku," zvolají možná rozumní lidé, "a váš mladík není pro ostatní vzor!" Na to zas odpovím: "Ano, můj mladík věřil, věřil svatě a pevně, a přesto pro něho neprosím za odpuštění." Prohlásil jsem sice nahoře (snad trochu přenáhleně), že svého hrdinu nebudu vysvětlovat, omlouvat ani hájit, vidím však, že nějaké vysvětlení je přece jenom nutné, aby bylo mé další vyprávění srozumitelnější. Řeknu tedy, že o zázraky tu nešlo. Nebylo to lehkomyslně netrpělivé očekávání zázraků. A Aljoša nepotřeboval tenkrát zázraky pro triumf nějakých názorů (to už vůbec ne) ani pro nějakou předem pojatou myšlenku, aby honem zvítězila nad jinou - naprosto ne. Viděl před sebou především a na prvním místě osobu a jen osobu - osobu svého milovaného starce, osobu spravedlivého, kterého tak zbožně uctíval. Bylo to tak, že se všechna láska "ke všem a všemu" ukrytá v jeho mladém a čistém srdci v té době a celý poslední rok občas soustřeďovala - snad i nesprávně - na jedinou bytost, na jeho milovaného, nyní zemřelého starce. Tak to bylo aspoň při nejsilnějších vzplanutích jeho srdce. Pravda, ta bytost před ním tak dlouho stála jako nesporný ideál, že všechny jeho mladistvé síly a tužby ani nemohly jinak než obrátit se výlučně k tomuto ideálu, a chvílemi dokonce zapomínat na "všechny a všechno". (Vzpomínal si pak sám, že v ten zlý den úplně zapomněl na bratra Dmitrije, o něhož měl den předtím takové starosti a úzkosti; zapomněl také donést Iljuškovu otci dvě stě rublů, ač se k tomu také s takovým zápalem včera chystal.) Ale zas nepotřeboval zázraky, nýbrž jen "vyšší spravedlnost" a právě to, že byla podle jeho přesvědčení porušena, zasáhlo náhle tak bolestně jeho srdce. A co znamená, že ta od Aljoši očekávaná "spravedlnost" nabyla nezbytně a přirozeně podoby zázraků, které se měly okamžitě dostavit působením tělesných pozůstatků jeho zbožňovaného učitele ? Vždyť přece tak smýšleli a totéž očekávali v klášteře všichni, dokonce i mužové, k jejichž moudrosti měl Aljoša největší úctu, jako kupříkladu sám otec Paisij. A tak se tedy Aljoša neznepokojoval žádnými pochybnostmi a dal svým tužbám stejnou podobu jako všichni ostatní. A celý rok klášterního života to už dávno v jeho mysli tak připravoval, jeho srdce si už zvyklo to očekávat. Ale dychtil po spravedlnosti, po spravedlnosti, a ne pouze po zázracích! A tu je ten, který by měl být, jak Aljoša věřil, povznesen nade všechny na celém světě, právě on je místo slávy, která mu přísluší, náhle ponížen a zhanoben! Proč ? Kdo ho soudil ? Kdo mohl takto rozhodnout ? Takové otázky hned zkrušily jeho nezkušené a nedotčené srdce. Nemohl snést bez pocitu urážky a bez hlubokého rozhořčení, že nejspravedlivější ze spravedlivých byl vydán posměchu a zlomyslnému zlehčování tak lehkovážného a tak hluboko pod ním stojícího davu. Ať se třeba nestane žádný zázrak, ať se neděje nic, co by splnilo jeho naděje a očekávání, ale proč potupa, proč dopustit hanbu, proč ten předčasný rozklad, který "předešel přírodu", jak říkají nenávistní mnichové ? Proč to "znamení", jehož se teď s otcem Ferapontem tak vítězně dovolávají, a proč mohou věřit, že mají dokonce právo dovolávat se

ho ? Kde je prozřetelnost a prst boží ? Proč je prozřetelnost nečinná právě „v nejkritičtější chvíli" (uvažoval Aljoša), jako by se úmyslně podřizovala slepým, němým a nelítostným přírodním, zákonům ? Proto tedy Aljošovi krvácelo srdce, a jak už jsem řekl, především ovšem viděl osobu, viděl, že člověk, kterého miloval nade všechno na světě, byl potupen a zostuzen! Ať snad bylo toto reptání mého hrdiny lehkovážné a nerozumné, přece už po třetí opakuji (a předeni připouštím, že je to ode mne snad také lehkovážné): jsem rád, že můj jinoch v takové chvíli neukázal víc rozšafnosti, protože u rozumného člověka rozum časem vždycky zvítězí, ale když ani v tak výjimečné chvíli nepřevládne v mladistvém srdci láska, přijde pak vůbec někdy ? Přesto nezamlčím při této příležitosti něco podivného, co se v té osudné a pro Aljošu zmatené chvíli na okamžik objevilo v jeho mysli. To nové něco byl trapný dojem ze vzpomínek na včerejší rozmluvu s Ivanem, ze vzpomínek, které teď Aljošu vytrvale pronásledovaly. Právě teď. Ne že by v jeho duši zakolísalo něco ze základů nebo z podstatných složek jeho víry. Svého Boha miloval a věřil v něho neotřesitelně, i když proti němu náhle zareptal. Ale přece jen se v něm najednou ozval jakýsi nejasný, ale trýznivý a zlý dojem z oné vzpomínky a stále naléhavěji na sebe upozorňoval. Když už se značně stmívalo, šel Rakitin borovým hájem od pousteven ke klášteru a najednou uviděl Aljošu ležícího tváří k zemi pod stromem, nehybného, jako by spal. Přiblížil se a promluvil na něho: "Ty jsi tady, Alexeji? Copak ty ses opravdu" začal udiveně, ale nedomluvil. Chtěl říci: "Copak ty ses opravdu dostal až k tomu ?" Aljoša se na něho nepodíval, ale trochu sebou hnul, takže Rakitin hned poznal, že ho slyší a rozumí mu. "Co se ti stalo ?" divil se ještě, ale jeho udivený výraz už přecházel do úsměvu, který byl čím dál tím posměšnější. "Poslouchej, já tě hledám už přes dvě hodiny. Najednou ses mi tam ztratil. Ale co tu děláš ? Co je to za pitomosti ? Tak se na mne aspoň podívej." Aljoša zvedl hlavu, sedl si a opřel se zády o strom. Neplakal, ale tvářil se bolestně a z jeho pohledu bylo vidět, že je podrážděn. Ostatně nedíval se na Rakitina, nýbrž někam stranou. "Víš, že ses docela změnil v obličeji ? Ta tvoje slavná mírnost už tam není. Rozzlobil ses na někoho ? Ublížili ti ?" "Dej mi pokoj!" řekl najednou Aljoša a unaveně mávl rukou, pořád se na něho nedívaje. "Oho, tak ty takhle! Ted' se utrhuješ docela jako každý jiný smrtelník. A to jsi bývalý anděl! No víš, Aljoško, tos mě tedy překvapil, to ti říkám upřímně. Já už se tady dávno ničemu nedivím. Ale tebe jsem přece jenom považoval za vzdělaného člověka." Aljoša se na něho konečně podíval, ale nějak roztržitě, jako by mu pořád ještě málo rozuměl. "To ty opravdu jenom proto, že tvůj starý zasmrádl ? Tys tomu opravdu vážně věřil, že začne tropit zázraky ?" zvolal Rakitin, přecházeje zas do nejupřímnějšího údivu. "Věřil jsem, věřím a chci věřit a budu věřit, tak co ještě chceš ?" křikl Aljoša podrážděně. "Ale vůbec nic, miláčku. Sakra, tomu přece teď nevěří ani třináctiletý školák. Hrome, ale- Tak ty ses rozzlobil na svého Boha, vzbouřil ses proti něm", Jako že tě přeskočil při jmenování, nedali ti metál! I vy! Aljoša se zdlouha podíval na Rakitina nějak přimhouřenýma očima a něco mu v nich zajiskřilo ale hněv na Rakitina to nebyl"Já se proti svému Bohu nebouřím, já jen ‚neuznávám jeho svět'," najednou se křivě usmál. "Jak to, že neuznáváš svět?" zamyslil se Rakitin maličko nad jeho odpovědí. "Co je to za blbost ? Aljoša neodpověděl. "Tak už dost o hloupostech, teď mluvme vazně: jedl jsi dneska ?" "Nepamatuju se, myslím, že ano. "Podle toho, jak vypadáš, potřebuješ posilnění. Člověku je tě líto, když se na tebe podívá. Vždyť jsi ani nespal slyšel jsem, že jste měli sezení. A potom celá ta komedie. Nejspíš jsi snědl všeho všudy kousek svěceného chleba. Já tady mám v kapse salám, prve jsem si pro všechno vzal z města s sebou, než jsem šel, jenže ty salám nebudeš chtít. "Jen mi dej." "Oho! Tak ty takhle! Tak to už je úplná vzpoura, barikády! No, hochu, to se nesmí nectít jen tak. Pojďme ke mně já sám bych měl chuť na kapku vodky, jsem hrozně utahaný. Ale na vodku ty by sis netropí nebo si dáš říct ? "Jen mi dej taky vodku." "Heleďme! Znamenitě, hochu!" užasle se podíval Rakitin. "Tak jedno nebo druhé, salám nebo vodku, ale je to náramná věc a nesmí se propást, pojďme. Aljoša mlčky vstal a šel za Rakitinem. Kdyby tě viděl tvůj bratříček Ivan, ten by se divil! Mimochodem řečeno, Ivan Fjodorovič ujel dneska ráno do Moskvy, víš o tom ?"

"Vím," lhostejně odpověděl Aljoša a najednou se mu mihla myslí podoba jeho bratra Dmjitrije, ale jen se tak mihla a něco mu sice připomněla, nějakou naléhavou záležitost, která se nesmí ani na chvilku odkládat, ale ani tato vzpomínka na něho nijak nezapůsobila, nedošla mu do srdce, v témž okamžiku se mu vykouřila z paměti a byla zapomenuta. Ale později na to Aljoša dlouho vzpomínal. "Tvůj bratr Iványek se jednou ráčil vyslovit, že jsem ‚liberál-ní trulant beze všeho nadání'. A ty ses taky jednou neudržel a dals mi na srozuměnou, že jsem nečestný. Tak dobrá! Teď se podíváme na to vaše nadání a vaši čestnost." Poslední slova Rakitin zašeptal jen pro sebe. "Poslouchej," začal zas nahlas, "vyhněme se klášteru a pojďme pěšinou rovnou do města... Hm. Měl bych se zastavit u Chochlakovové. Představ si, já jí napsal všechno, co se tady stalo, a věřil bys, ona mi okamžitě poslala lístek, psaný tužkou (ta dáma hrozně ráda píše lístky), že prý ‚naprosto nečekala od tak váženého starce jako otec Zosima takové jednání! Opravdu to takhle napsala: Jednání'! Tak se taky rozzlobila. Vy jste mi všichni! Počkat!" křikl zas najednou, zastavil se, vzal Aljošu za rameno a také ho zastavil. "Víš, Aljoško," zadíval se mu zkoumavě do očí, celý zaujat novou myšlenkou, která mu náhle napadla, ale ačkoliv se navenek smál, zřejmě se bál vyslovit svůj nápad nahlas, tak zatěžko mu ještě bylo uvěřit podivné a docela nečekané náladě, ve které teď Aljošu viděl, "víš, kam bychom teď měli nejradši jít ?" promluvil konečné nesměle a úlisně. "Mně je to jedno kam chceš." "Tak půjdeme ke Grušeňce, co ? Půjdeš ?" řekl konečně Rakitin. Bázlivým napětím se celý až třásl. "Tak pojďme ke Grušeňce," hned klidně přisvědčil Aljoša. Rakitina ten rychlý a klidný souhlas tak překvapil, že div neodskočil dozadu. "No ne! Tohle!" vykřikl nejdřív užasle, ale pak hned pevně uchopil Aljošu pod paždí a rychle ho odváděl po pěšině, stále ještě v hrozném strachu, že si to rozmyslí. Šli mlčky. Rakitin se bál i mluvit. "Ta bude mít ale radost, to bude radost" zamumlal, ale zas se zamlčel. Pro Grušeňčinu radost k ní ovšem Aljošu netáhl; byl praktický člověk a bez vyhlídky na nějaký vlastní prospěch nic nepodnikal. Teď měl takovou vyhlídku dvojí: za prvé se mstivě těšil, že uvidí "hanbu spravedlivého" a pravděpodobný "pád" Aljoši, který žil dosud svatě, ale teď upadne do hříchu; to Rakitin už předem vychutnával a za druhé pomýšlel na jistý pro sebe velmi vítaný hmotný prospěch, o kterém promluvíme níže. "Tak ona podle všeho přišla taková chvilka," řekl si pro sebe pobaveně a nenávistně, "a my tedy tu chvilku pěkně chytíme za pačesy, protože se nám náramně hodí."

III Cibulka

Grušeňka bydlela v nejrušnější části města blízko Katedrálního náměstí, v malém dřevěném přístavku na dvoře u domu vdovy po kupci Morozovovi. Tento dům byl velká zděná jednopatrová budova, stará a velmi ošklivá; žila v něm osaměle sama majitelka, stará žena, s dvěma neteřemi, také značně letitými slečnami. Pronajímat svůj přístavek nemusela a každý věděl, že když ho už před čtyřmi lety přenechala Grušeňce, udělala to, jen aby se zavděčila svému příbuznému, kupci Samsonovu, o němž bylo známo, že je Grušeňčiným příznivcem. Říkalo se, že žárlivý kupec umístil svou "favoritku" u Morozovové, protože si původně představoval, že stařena bude bdělým okem dohlížet na její chování. Ale brzy se ukázalo, že bdělé oko je zbytečné, takže Morozovová Grušeňku nakonec jen málokdy vídala a žádným dohledem ji vůbec neobtěžovala. Byly to ovšem už čtyři roky, co starý Samsonov přivezl z gubernálního města do tohoto domu nesmělou a ostýchavou osmnáctiletou dívku; byla štíhlounká a hubená, zádumčivá a smutná, ale od té doby uteklo už mnoho vody. O dívčině dřívějším životě se v našem městě vědělo jen málo a nic spolehlivého; lidé se nedozvěděli víc ani v poslední době, když se už mnozí začali zajímat o takovou krasavici, v jakou se Agrafena Alexandrovna za čtyři roky proměnila. Proslýchalo se jenom, že když jí bylo teprve sedmnáct, kdosi ji svedl, snad nějaký důstojník, a hned ji opustil. Prý odjel, někde se oženil a Grušeňku nechal v hanbě a bídě. Říkalo se také, že ji Samsonov sice opravdu vytrhl z bídy, ale pochází

prý ze slušné rodiny, je dcera nějakého pomocného diákona nebo něco podobného. A tu tedy z citlivého, uraženého, ubohého sirotečka vyrostla ve čtyřech letech ruměná a statná ruská krasavice, žena smělé a rázné povahy, pyšná a útočná. Vyznala se v peněžních věcech, byla ziskuchtivá, lakomá a opatrná, takže se jí už podařilo ať poctivě nebo nepoctivě našetřit si brzy, jak se o ní říkalo, vlastní majeteček. V jedné věci se všichni shodovali: Grušeňka nebyla snadno přístupná a kromě jejího starého ochránce se za celé ty čtyři roky nenašel nikdo, kdo by se mohl pochlubit její přízní. Bylo to spolehlivé faktum, protože o získání této přízně usilovalo nemálo uchazečů, hlavně v posledních dvou letech. Ale všechny jejich snahy byly marné: sebevědomá mladá žena jim kladla tak pevný a posměšný odpor, že někteří nápadníci se museli dát na ústup dokonce po komických a potupných zkušenostech. Vědělo se také, že se v posledním roce pustila do tak zvaných "spekulací", projevila v tom oboru mimořádné schopnosti a mnoho lidí o ní nakonec prohlásilo, že je učiněná židovka. Peníze na úrok sice nepůjčovala, ale bylo známo, že ku příkladu ve spolku se starým Karamazovem nějaký čas skutečně skupovala za babku směnky, platila desetník za rubl nominální hodnoty a potom utržila na některých těch směnkách po rublu za desetník. Vdovec Samsonov, velký boháč, byl skoupý a neúprosný. Tyranisoval své dospělé syny, ale když v posledním roce ulehl, protože mu opuchlé nohy už nesloužily, dostal se pod značný vliv své chráněnky, kterou nejdřív držel přísně a zkrátka, o postní stravě", jak tenkrát říkali vtipálkové. Ale Grušeňka se dovedla osamostatnit a zároveň získala jeho naprostou důvěru, že mu zůstává věrná. Tento starý kupec a zdatný obchodník (už dávno zemřel) byl také zajímavá povaha, hlavně lakomý a tvrdý jako křemen. Ačkoliv ho Grušeňka okouzlila, takže bez ní vůbec nemohl žít (ku příkladu v posledních dvou letech), přece na ni nepřevedl žádné velké peníze a byl by v tom zůstal neoblomný, i kdyby mu byla hrozila, že ho nadobro opustí. Daroval jí jen menší částku, a když se to rozhlásilo, každý se divil. "Ty nejsi na hlavu padlá," řekl a vyplatil jí nějakých osm tisíc, "tak se starej sama a pamatuj na to, že kromě roční apanáže jako dosavad ode mne až do mé smrti už nic nedostaneš a ani v posledním pořízení ti nic neodkážu." Také dostál slovu. Zemřel a všechno zanechal svým synům, s nimiž i s jejich ženami a dětmi zacházel celý život jako se sluhy. O Grušeňce se v závěti ani nezmínil. To všechno vyšlo najevo až později. Ale vydatně jí pomáhal radami, jak má rozmnožovat "svůj vlastní kapitál", a upozorňoval ji na "obchody". Fjodor Pavlovič Karamazov se původně dostal do styku s Grušeňkou ve věci nějaké náhodné "spekulace", a když se do ní k vlastnímu úplnému překvapení nakonec šíleně zamiloval, až snad opravdu ztratil rozum, starý Samsonov se náramně bavil, ač měl tenkrát už duši na jazyku. Je zajímavé, že Grušeňka byla k svému starému po celou dobu, co se znali, naprosto a snad až srdečně upřímná, a zdá se, že taková byla k němu jedinému na světě. V nejposlednější době, když přišel najednou se svou láskou také Dmitrij Fjodorovič, starý se smát přestal. Naopak jednou Grušeňce vážně a přísně poradil: "Kdyby sis měla vybrat mezi otcem a synem, vyber si starého, ale s tou podmínkou, že se s tebou ten starý lump hnedka ožení a předem ti připíše aspoň nějaké peníze. S kapitánem si nezačínej, to by k ničemu nevedlo." To byla vlastní slova starého prostopášníka, jak je Grušeňce řekl, když už cítil blízkou smrt, a pět měsíců po té radě skutečně zemřel. Poznamenám ještě letmo, že v našem městě dost lidí vědělo o nehorázném a zrůdném soupeření otce a syna Karamazových, jehož předmětem byla Grušeňka, ale pravé povaze jejího vztahu k oběma, starému a mladému, rozuměl tenkrát přesto jen málokdo. I Grušeňčiny služky vypověděly později před soudem (po katastrofě, o níž dále promluvíme), že návštěvy Dmitrije Fjodoroviče přijímala Agrafena Alexandrovna jen ze strachu, protože prý "hrozil, zeji zabije". Služky měla dvě, jednu velmi starou kuchařku ještě z domácnosti svých rodičů, nemocnou a skoro hluchou, a jako panskou její vnučku, mladičké, asi dvacetileté čiperné děvče. Grušeňka žila velmi šetrně a v docela skromných poměrech. V přístavku měla jen tři pokoje se starým nábytkem z imitace mahagonu ve slohu dvacátých let, majetek domácí. Když k ní Rakitin a Aljoša přišli, bylo už úplně šero, ale v pokojích se ještě nesvítilo. Grušeňka ležela v salóně na své velké, tvrdé,

nemotorné pohovce s mahagonovým opěradlem, potažené odřenou, popraskanou kůží. Pod hlavou měla dva prachové polštáře ze své postele. Ležela nehybně natažena na zádech, s rukama založenýma za hlavou. Byla vystrojena, jako by někoho čekala, do černých hedvábných šatů a lehkého krajkového čepečku, který jí velmi slušel; přes ramena měla přehozen krajkový šátek, sepjatý masivní zlatou broží. Jistě někoho čekala, byla nějak mrzutá a netrpělivá, ležela tu trochu pobledlá, s rozpálenými rty a očima, nervosně poklepávajíc špičkou pravé nohy na opěradlo pohovky. Rakitinův a Aljošův příchod způsobil chvilkový poplach. Z předsíně bylo slyšet, jak Grušeňka rychle vyskočila z pohovky a polekaně křikla: "Kdo je to ?" Ale do předsíně přišla panská a hned své paní odpověděla: "To prosím není on, to je někdo jiný, to nic." "Copak to asi má ?" zabručel Rakitin, provázeje Aljošu do salónu. Grušeňka stála u pohovky jakoby pořád ještě postrašena. Hustý pramen tmavorusých vlasů se jí náhle uvolnil zpod čepečku a padl jí na pravé rameno, ale nevšimla si toho a neupravila si jej, dokud si neprohlédla návštěvníky a nepoznala je. "Ach to jsi ty, Rakitko ? Tys mě docela vylekal. S kým jsi to přišel ? Kdo je to s tebou ? Pane bože, on ho přivedl!" zvolala, když rozeznala Aljošu. "Tak dej přinést svíčky!" požádal Rakitin s nenuceností důvěrného známého, který si může dovolit v domě poroučet. "Svíčky to se ví, svíčky. Feňo, přines mu svíčku. Že sis ale našel chvíli, abys ho přivedl!" zvolala zas a kývla k Aljošovi. Pak se obrátila k zrcadlu a začala si oběma rukama rychle upravovat účes. Zdála se nespokojená. "Přišel jsem nevhod ?" zeptal se Rakitin, okamžitě skoro uražen. "Polekal jsi mě, Rakitko, tak je to." S úsměvem se obrátila k Aljošovi: "Neboj se mě, miláčku Aljošo, ani nevíš, jakou z tebe mám radost, ty můj hoste nečekaný. Ale polekal jsi mě, Rakitko, já myslela, že se sem dobývá Míťa. Víš, já ho dnes napálila a musel mi dát čestné slovo, že mi věří, ale obelhala jsem ho. Řekla jsem mu, že jdu dnes na celý večer ke Kuzmovi Kuzmičovi, k svému starému, a že s ním budu do noci počítat peníze. Já k němu přece chodím každý týden na celý večer a účtujeme. Zavřeme se na zámek, on klepe na počitadle, já sedím a zapisuju do knih. Žádnému jinému nevěří. Míťa tedy myslí, že jsem tam, a já se zatím zavřela doma, čekám tu na jednu zprávu. Jak to, že vás Feňa pustila ? Feňo, Feňo! Běž k vratům, otevři a rozhlídni se, jestli tam není kapitán! Schoval se možná někde a číhá, hrozně se bojím!" "Nikdo tam není, Agrafeno Alexandrovno, zrovna jsem se byla podívat. A každou chvilku se jdu kouknout skulinou, sama se taky celá třesu." "Jsou zavřené okenice, Feňo ? A musíme zatáhnout záclony, takhle!" Sama zatáhla těžké záclony. "Kdyby viděl světlo, tak se hned přižene. Aljošo, mám dneska strach z tvého bratra Míti." Grušeňka mluvila hlasitě, ač znepokojeně, ale zároveň, jako by byla nějak rozradostněna. "Proč se dnes Mítěnky tak bojíš ?" zeptal se Rakitin. "Řekl bych, že z něho moc strachu nemíváš, tancuje podle tvé píšťaly."

"Říkám ti, že čekám na zprávu, na takovou drahocennou zprávičku, takže Mítěnku ted vůbec nemůžu potřebovat. Však mi ani nevěřil, že jdu ke Kuzmovi Kuzmičovi, cítila jsem to. Ted' je nejspíš ve své skrýši v zahradě za domem Fjodora Pavloviče a číhá na mne. Jestli tam zalezl, tak aspoň nepřijde sem, tak to je dobře! A já ke Kuzmovi Kuzmičovi opravdu zašla, Míťa mě tam doprovodil. Řekla jsem mu, že tam do půlnoci zůstanu a aby mě o půlnoci určitě přišel odvést domů. Odešel, ale já zůstala u starého jenom nějakých deset minut a hned zase sem, jej, to bylo strachu, utíkala jsem, abych ho nepotkala." "A kam ses tak vyšňořila ? Vida, takový náramný čepeček!"

"Ty jsi zas náramně zvědavý, Rakitine! Říkám ti, že čekám takovou zprávičku. Jestli ta zprávička přijde, vyskočím, poletím a hned budu tatam. Tak jsem se vyšňořila, abych byla připravená." "A kam poletíš ?" "Pomalu zví dej, budeš dlouho živ." "Vida ji! Je celá pryč radostí... Takovou jsem tě ještě neviděl. Naparádila ses jako na ples," prohlížel šiji Rakitin. "Ty se tak vyznáš v plesech." "A ty ano ?" "Já viděla ples. Předloni Kuzma Kuzmič ženil syna a dívala jsem se z galerie. Ale co bych si povídala s tebou, Rakitko, když tu stojí takový princ

? To je přece host! Aljošo, miláčku, dívám se na tebe a nechce se mi tomu věřit. Bože můj, jak to, žes přišel? Abych ti pravdu řekla, nenadálá jsem se a ani dřív jsem nikdy nevěřila, že bys mě navštívil. Třebas teď není ta pravá chvilka, ale mám hroznou radost, že jsi tady. Posad se na pohovku, sem, takhle, ty moje bylinko vzácná. Opravdu to ještě nějak nemohu pochopit. Ech, Rakitko, kdybys ho byl přivedl včera nebo předevčírem! Ale i tak jsem ráda. Snad je to i lepší, že je tu teď, v takové chvíli, a ne předevčírem." Dovádivě si přisedla na pohovku vedle Aljoši a dívala se na něho s úplným nadšením. Měla skutečně radost a nelhala, když to říkala. Oči jí zářily, rty se smály, ale smály se dobro-srdečně a vesele. Aljoša u ní tak laskavý výraz ani nečekal... Až do včerejšího dne ji málokdy vídal, v duchu se jí děsil a pak se ho hrozně dotkl zlomyslný a úskočný kousek, který provedla Kateřině Ivanovně. Velmi se tedy podivil, když se mu teď najednou jevila jako někdo docela jiný. A ačkoliv byl tak zkrušen vlastním zármutkem, bezděky se na ni pozorně zadíval. Také celé její chování se od včerejška nějak změnilo k lepšímu, přesládlá výslovnost skoro docela zmizela a stejně i její rozmazlené a strojené pohyby... Všechno bylo teď prosté a upřímné, pohybovala se rychle, přirozeně a důvěřivě. Ale byla značně vzrušena. "Bože můj, samé takové věci se dneska splňují," zaštěbetala zas. "A proč z tebe mám takovou radost, Aljošo, to sama nevím. Kdyby ses mě ptal, tak ani nevím." "Najednou nevíš, proč jsi ráda?" usmál se Rakitin. "Když jsi na mne dřív pořád dorážela, abych ho přivedl, tak jsi přece sledovala nějaký cíl." "Dřív jsem měla jiný cíl, ale to teď přestalo, není taková chvíle. Ale pohostím vás, to udělám. Já jsem teď hodnější, Rakitko. A sedni si taky, co stojíš? Či už sedíš? Však on Rakituška na sebe nezapomene. Podívej se, Aljošo, teď tu sedí proti nám a je uražený, že jsem mu neřeka, aby si sedl, dřív než tobě. Ten se ti lehko urazí, jejej!" zasmála se Grušeňka. "Nezlob se, Rakitko, dneska jsem hodná. A co ty sedíš tak smutně, Aljošečko, bojíš se mě ?" podívala se mu vesele a výsměšně do očí. "Má zármutek. Nedostal povýšení," zabasoval Rakitin. "Jaké povýšení?" "Starec mu zasmrádl." "Jak to, zasmrádl? Meleš nějaké nesmysly, chceš říct nějakou špinavost. Přestaň, troubo! Aljošo, necháš mě sednout si ti na klín, takhle ?" Najednou v okamžiku vstala, se smíchem mu vyskočila na klín jako mazlivá kočička a pravou rukou ho něžně objala kolem krku. "Já tě rozveselím, ty můj chlapečku pobožný! Ale poslechni, ty si mě opravdu necháš sedět na klíně, nebudeš se zlobit ? Jestli poručíš, tak vstanu." Aljoša mlčel a bál se hnout. Slyšel její slova: "Jestli poručíš, tak vstanu," ale neodpověděl, jako by strnul. Ale nedělo se v něm nic takového, co by mohl čekat nebo si teď představovat ku příkladu Rakitin, jenž ho ze svého místa chtivě pozoroval. Velký zármutek v jeho srdci pohlcoval všechny pocity, které by v něm mohly vzniknout, a kdyby si byl dovedl v té chvíli sám sebe plně uvědomit, byl by poznal, že je teď proti každému svodu a pokušení bezpečně obrněn. Přes všechnu nejasnost a neurčitost svého duševního stavu, a přestože byl tak sklíčen zármutkem, musel se podivit novému a zvláštnímu dojmu, který cítil: ta žena, ta "hrozná" žena v něm teď nebudila dřívější strach, ten strach, jaký se ho zmocňoval při myšlenkách na ženu, když mu někdy táhly hlavou. Naopak, ta žena, které se bál nejvíc ze všech a která mu teď seděla na klíně a objímala ho, v něm vzbuzovala docela jiný, nečekaný a zvláštní cit, cit jakéhosi nezvyklého, mocného a docela čistého zájmu beze stopy strachu, bez sebemenší dřívější hrůzy. To právě ho bezděky překvapilo. "Tak už dost těch nesmyslů," křikl Rakitin, "radši nám dej šampaňské, jsi mi to dlužná, však víš!" "Opravdu, je to dluh. Vždyť já mu, Aljošo, za tebe ke všemu slíbila šampaňské, když tě přivede. Tak sem s šampaňským, já budu taky pít! Feno, Feno, přines nám šampaňské, tu láhev, co tu nechal Míťa, běž honem. Já jsem skoupá, ale tu láhev dám, kvůli tobě ne, Rakitko, ty jsi padoustev, ale on je někdo! A třebas mám teď na srdci něco jiného, buďsi, napiju se s vámi, chci si zařádit!" "Jakou to máš pořád chvíli a co je to za ‚zprávu', smím-li se zeptat, či je to tajemství ?" nadhodil zase zvědavě Rakitin. Vší silou se snažil dělat, že si ani nevšímá ťafek, které se na něho jen sypaly. "Ech, tajemství to není, vždyť to víš," promluvila Grušeňka najednou starostlivě; obrátila se hlavou k Rakitinovi a trochu se odklonila od Aljoši, ač mu stále seděla na klíně a rukou ho držela kolem krku. "Jede

ten důstojník, Rakitine, jede můj důstojník!" "To jsem slyšel, že jede, ale je už tak blízko ?" "Teď je v Mokrém a odtamtud sem pošle zvláštní poštu, tak mi to napsal, prve jsem dostala dopis. Sedím a čekám na poštu." "No ne! Proč v Mokrém?" "To by bylo dlouhé a nemusíš to vědět." "To teď ale Mítěnka - o je! Ví on to nebo neví ?" "Co by věděl ? Vůbec to neví! Kdyby se to dozvěděl, zabil by mě. Ale toho se teď vůbec nebojím, jeho nože se teď nebojím. Mlč, Rakitko, nepřipomínej mi Dmitrije Fjodoroviče, rozdrtil mi celé srdce. Ale nechci v tu chvílí na nic takového ani myslet. Můžu myslet tuhle na Aljošečku, dívám se na Aljošečku. Ale usměj se na mne přece, miláčku, rozvesel se, usměj se té mé hlouposti, té mé radosti. A usmál se, usmál! A jak vlídně se dívá. Víš, Aljošo, já pořád myslela, že se na mne hněváš pro předevčírek, pro tu slečinku. Byla jsem potvora, to je pravda. Ale přece jenom je dobře, že se to tak stalo. Bylo to špatné a bylo to i dobré," přemýšlivě se usmála a v jejím úsměvu se kmitl drobný rys krutosti. "Míťa mi řekl, že prý křičela, že bych zasloužila veřejně namrskat. Moc jsem ji tenkrát urazila. Pozvala si mě, chtěla mě překonat, zlákat mě svou čokoládou. Ne, je to dobře, že se to tak stalo," usmála se zas. "Jen se pořád bojím, že ses rozzlobil." "To ona doopravdy," prohodil náhle Rakitin se skutečným údivem, "ona z tebe má vážně strach, Aljošo, z takového kuřete." "Pro tebe je třeba kuře, Rakitko, protože ty nemáš svědomí, to je to! A já, abys věděl, já ho mám od srdce ráda! Věříš, Aljošo, že tě mám z celého srdce ráda ?" „I ty nestydo! Aljošo, ona ti vyznává lásku!" "Proč ne, však ho mám ráda." „A co důstojník ? Co ta drahocenná zpráva z Mokrého ?" "To je jedna věc, a tamto zas druhá." "Takhle je to tedy podle ženského rozumu!" "Nedopaluj mě, Rakitko," prudce se ozvala Grušeňka, "to je jedna věc a tamto druhá. Aljošu mám ráda jinak. Je to tak, Aljošo, že jsem s tebou dřív měla zlý úmysl. Ale vždyť já jsem sprostá, vždyť já jsem zběsilá. No a jindy se na tebe dívám zas jako na své svědomí. Pořád si pak myslím: ‚Jak mnou musí takový člověk pohrdat, když jsem tak špatná!' Taky předevčírem jsem si to myslela, když jsem utíkala od slečinky sem. A takhle na tě pohlížím už dávno, Aljošo, Míťa to ví, řekla jsem mu to. A Míťa to chápe. Věřil bys, někdy se na tě dívám, Aljošo, a opravdu se stydím, docela se za sebe stydím. A jak jsem to začala, takhle na tebe myslet, odkdy, to nevím a ne-pamatuju se." Přišla Fena a postavila na stůl tác s odzátkovanou lahví a třemi plnými sklenicemi. "Šampaňské je tady!" křikl Rakitin. "Jsi rozčilená, Agrafeno Alexandrovno, jsi jako bez sebe, jak vypiješ sklenici, dáš se do tance. E, ani to nedovedly udělat," dodal, prohlížeje si víno, "stará nalila do sklenic v kuchyni, je to teplé a láhev bez zátky. No, napijeme se i takhle."

Přistoupil ke stolu, vzal sklenici, naráz ji vypil a znova si nalil. "Na šampaňské člověk tak hned nekápne," řekl a olízl se. "No tak, Aljoško, vezmi sklenici a ukaž se. A nač si máme připít ? Na rajskou bránu ? Vezmi si sklenici, Grušo, napij se taky na rajskou bránu." "Na jakou rajskou bránu ?" Vzala sklenici, Aljoša vzal svoji, trochu upil a zas ji postavil zpátky. "Ne, radši nebudu!" usmál se mírně. "A kasal ses!" křikl Rakitin. "Když je to tak, já taky nebudu pít," přidala se Grušeňka, "nemám ani chuť. Vypij si, Rakitko, celou láhev sám. Napije-li se Aljoša, napiju se taky." "Začnou s pitomým cukrováním!" popíchl Rakitin. "A přitom mu sedí na klíně. On má konečně zármutek, ale co máš ty ? On se vzbouřil proti svému Bohu, chystal se dlabat salám." "Jak to ?" "Dnes umřel jeho starec, starec Zosima, ten svatý." "Tak starec Zosima umřel!" zvolala Grušeňka. "Bože, já to ani nevěděla!" Zbožné se pokřižovala. "Pane bože, a co já to dělám, já mu tady sedím na klíně!" trhla sebou náhle jako v leknutí, okamžitě vyskočila a přesedla si na pohovku. Aljoša na ni zdlouha udiveně pohlédl a v jeho obličeji se jakoby něco rozsvítilo. "Rakitine," promluvil najednou hlasitě a pevně, "nezlob mě, že jsem se vzbouřil proti svému Bohu. Nechci se na tebe hněvat, a bud proto i ty hodnější. Ztratil jsem poklad, jakýs ty nikdy neměl, a nemůžeš mě teď soudit. Radši se podívej tady na ni: viděl jsi, jak se nade mnou slitovala ? Přišel jsem, abych tu našel zlou duši, táhlo mě to k tomu, protože jsem byl sám mrzký a zlý, ale našel jsem upřímnou sestru, našel jsem poklad - milující srdce. Teď se nade mnou slitovala. Agrafeno Alexandrovno, to mluvím

o tobě. Teď jsi uzdravila mou duši." Aljošovi se roztřásly rty a dech se mu stísnil. Zamlčel se. "Jako by tě už doopravdy spasila!" zasmál se vztekle Rakitin. "A chtěla tě sklofnout, víš to ?" "Počkat, Rakitko!" vyskočila najednou Grušeňka. "Buďte oba zticha. Teď vám to všechno povím. Ty, Aljošo, mlč, z tvých slov je mi hanba, protože jsem zlá, a ne dobrá - tak je to. A ty, Rakitko, mlč, protože lžeš. Měla jsem takovou sprostou myšlenku, že jsem ho chtěla dostat do drápů, ale teď lžeš, teď je to něco docela jiného a už tě vůbec nechci slyšet, Rakitko!" To všechno Grušeňka promluvila v největším vzrušení. "Vida, oba jančí!" zasyčel Rakitin, udiveně šije prohlížeje. "Jako by jim přeskočilo, připadám si jak v blázinci. Jeden druhého rozdojímali, za chvilku se dají do pláče!" "A dám se do pláče, dám se do pláče," přisvědčila Grušeňka. "Řekl, že jsem jeho sestra, na to nikdy nezapomenu! Ale něco ti řeknu, Rakitko, jsem třeba zlá, ale cibulku jsem darovala." "Cože, cibulku ? Sakra, ono jim vážně přeskočilo!" Rakitin žasl nad jejich zápalem a uraženě se vztekal, ačkoliv mohl vidět, že oba právě prožívají tak otřásající vnitřní krizi, jaká člověka potká jen zřídka. Rakitin sice velmi citlivě chápal všechno, co se týkalo jeho samého, zato však byl značně nechápavý, šlo-li o city a dojmy jeho bližních. Pocházelo to zčásti z jeho mladistvé nezkušenosti, ale také z jeho velkého sobectví. "Vidíš, Aljošečko," nervosně se zasmála Grušeňka, "Rakitkovi jsem se chlubila, že jsem darovala cibulku, ale tobě se chlubit nebudu, tobě to povím jinak. Je to jenom pohádka, ale pěkná pohádka, slyšela jsem ji, když jsem byla ještě dítě, od naší Matrjony, co je u mne teď kuchařkou. Víš, je to takhle: ‚Byla jednou jedna ženská, hrozně zlá ženská, a umřela. A nezůstal po ní jedinký dobrý skutek. Čerti ji popadli a hodili do ohnivého jezera. Anděl strážce té ženské tam stál a přemýšlel, na jaký její dobrý skutek by si vzpomněl, aby ho řekl pánubohu. Vzpomněl si a řekl Pánubohu: "Vytáhla jednou na zahradě cibulku a dala ji žebračce." A Pánbůh mu odpověděl: "Vezmi tedy tu cibulku, podej ji té ženské do jezera, ať se za ni chytí a táhne. Jestli ji vytáhneš z jezera, ať jde do ráje, ale jestli se cibulka přetrhne, zůstane ta ženská tam, kde je." Běžel anděl k ženské, podal jí cibulku a povídá: "Tu máš, chytni se jí." A opatrně táhl a už ji skoro celou vytáhl, jenže ostatní hříšníci v jezeře, jak viděli, že ji anděl vytahuje, hned se jí všichni chytali, aby je vytáhl s ní. A ta ženská byla hrozně zlá, tak začala ty jiné hříšníky kopat: "Anděl vytahuje mne,

a ne vás, je to moje cibulka, a ne vaše!" Jak to vyslovila, cibulka se hned přetrhla. Ženská spadla zas do jezera a hoří tam dodnes. A anděl zaplakal a odešel.' Tak to je ta pohádka, Aljošo, umím ji nazpaměť, protože já sama jsem právě ta hrozně zlá ženská. Rakitkovi jsem se chlubila, že jsem darovala cibulku, ale tobě řeknu, že jsem za celý život všeho všudy darovala nějakou tu cibulku, to je ta celá moje dobrota. Nechval mě tedy, Aljošo, a neměj mě za hodnou, protože já jsem zlá, hrozně zlá, a když mě chválíš, je mi hanba. E, ať už se přiznám ke všemu! Poslechni, Aljošo, já tě tak chtěla k sobě zlákat a tolik jsem proto dotírala na Rakitku, že jsem mu slíbila pětadvacet rublů, když tě přivede. Tak počkej, Rakitko!" Rychlými kroky došla ke stolu, otevřela zásuvku, vytáhla z ní tobolku a z ní pětadvacetirublovou bankovku. "Takový nesmysl! Takový nesmysl!" vykřikoval v rozpacích Rakitin. "Tady máš dluh, Rakitko, počítám, že neodmítneš, sám sis o to řekl." A bankovku mu hodila. "Bodejť bych odmítl," zabasoval Rakitin. Byl zřejmě zahanben, ale udatně to skrýval. "To se nám převelice hodí, k tomu jsou hlupáci na světě, aby z nich rozumný člověk něco měl." "Ale teď mlč, Rakitko, nic, co teď řeknu, nebude pro tvé uši. Sedni si tuhle do kouta a mlč. Nemáš nás rád, tak bud zticha." "Proč bych vás taky měl rád ?" utrhl se Rakitin už s netajeným vztekem. Pětadvacetirublovku strčil do kapsy a před Aljošou se rozhodně styděl. Počítal s tím, že peníze dostane později, aby Aljoša nevěděl, a pocit studu ho teď popudil. Do té chvíle považoval přes všechny Grušeňčiny ťafky za velmi účelné příliš jí neodporovat, protože nad ním měla jakousi moc. Ale teď se rozzlobil. "Člověk má rád za něco, a co vy jste pro mne udělali ?" "Měj rád i za nic, tak má rád Aljoša." "Jak to víš, že tě má rád, a čím ti to dokázal, že s tím tolik naděláš ?" Grušeňka stála uprostřed pokoje, mluvila se zápalem a v

jejím hlase se ozvaly hysterické tóny. "Mlč, Rakilko, vůbec nám nerozumíš! A už se mi neopovažuj tykat, už ti to nedovolím! Jsi moc opovážlivý, to je to! Seď v koutě a buď zticha, jako bys byl můj lokaj. A teď ti povím, Aljošo, celou a čistou pravdu, tobě jedinému, abys věděl, jak jsem špatná! Neříkám to Rakitkovi, ale tobě. Chtěla jsem tě zahubil, Aljošo, to je pravda pravdoucí, pevně jsem si to umínila. Tolik jsem to chtěla, že jsem Rakitku podplatila, aby tě přivedl. A proč jsem to tak chtěla ? Tys ani nic nevěděl, Aljošo odvracel ses ode mně, když jsi mě potkal, klopil jsi oči, ale já se na tebe před dnešním dnem podívala stokrát a každého jsem se na tebe vyptávala. Tvůj obličej se mi vtiskl do srdce, myslela jsem si; , Pohrdá mnou, nechce se na mne ani podívat. A tolik mě to nakonec soužilo, až jsem se sama divila proč já se bojím takového chlapce ? Zmámím ho a ulovím a vysměju se mu. Docela jsem se rozvzteklila. Věřil bys, tady si nikdo netroufne vyslovit nebo pomyslet, že by šel Agrafeně Alexandrovně s nějakou touhle špatností. Mám tu jenom starého Kuzmu, tomu jsem zavázaná a prodaná, oddal nás spolu satanáš; zato s žádným jiným nic nemám. Ale jak jsem koukala na tebe, umínila jsem si: toho ulovím. Ulovím ho a vysměju se mu. Vidíš, jaká jsem já potvora zlá, a ty řekneš, že jsem tvá sestra! A teď tedy přijel ten člověk, co mi ublížil, já tu čekám na zprávu od něho. A víš, čím mi ten člověk byl ? Je to pět let, co mě sem Kuzma přivezl - to jsem tu sedávala, schovávala se, aby mě žádný neviděl ani neslyšel, taková hubeňoučká, hloupinká, sedím a vzlykám, celé noci nespím, myslím si: , Kdepak on asi teď je, ten člověk, Co mi tak ublížil ? Nejspíš se mi s jinou směje. Však já mu dám, jen kdybych ho uviděla, potkala ho někdy, však já mu to oplatím, já mu to nějak oplatím!' V noci potmě pláču do polštáře a všechno to probírám, schválně si drásám srdce, ukájím je zlobou : ‚Však já mu dám, já mu to oplatím!' Někdy to potmě i vykřiknu. A jak si najednou vzpomenu, že mu neudělám nic a že on se mi teď směje a možná na mne docela zapomněl a ani si mé už nepamatuje, tak se vrhnu z postele nu /cm, rozplývám se v bezmocném pláči a třesu se, třesu a/ do svítání. Ráno pak vstanu vzteklá jako pes, celý svět bych roztrhala na kusy. A co myslíš ? Potom jsem začala shánět peníze, stala jsem se nelítostná, ztloustla jsem - a myslíš, že jsem zmoudřela ? Kdepak! Nikdo na celém světě to nevidí ani neví, ale když přijde noční tma, pořád ještě ležívám, jako když jsem byla ta žába před pěti lety, skřípu zuby a propláču někdy celou noc a říkám si: Já mu dám, však já mu ukážu!' Slyšel jsi to všechno? Tak jak teď rozumíš tomuhle: před měsícem jsem najednou dostala to psaní. Prý je na cestě, ovdověl, chce mě vidět. Bože můj, zarazilo mi to tenkrát dech a najednou jsem si pomyslela: jestli přijede a hvízdne na mne, zavolá mě, tak k němu přilezu jako zpráskaný provinilý pejsek! Tak si to myslím a sama si nevěřím: Jsem opravdu tak bídná nebo nejsem ? Poběžím k němu nebo ne ?' A celý ten měsíc na sebe mám takový vztek, že je to horší než před pěti lety. Vidíš teď, Aljošo, jaká jsem prudká, jaká jsem zběsilá? Pověděla jsem ti celou pravdu! Zahrávala jsem si s Míťou, abych se nerozběhla k tamtomu. Mlč, Rakitko, ty mě nemůžeš soudit, tobě jsem to neříkala. Než jste teď přišli, ležela jsem tu, čekala, rozmýšlela, rozhodovala o celém svém osudu a nikdy se nedozvíte, co jsem měla v srdci. Ano, Aljošo, řekni slečně, aby se pro ten předevčírek nehněvala! A nikdo na celém světě neví, jak mi teď je, a ani to nemůže vědět. Protože já tam s sebou dnes možná vezmu nůž, ještě jsem se nerozhodla." A když vyslovila to "truchlivé" slovo, Grušeňka už nedomluvila: zakryla si rukama obličej, vrhla se na pohovku do polštářů a rozeštkala se jako malé dítě. Aljoša vstal a přistoupil k Rakitinovi. "Míšo," oslovil ho, "nehněvej se na ni. Urazila tě, ale nehněvej se. Slyšel jsi ji teď ? Od lidské duše se nedá tolik žádat, musíš být milosrdnější." Aljoša to řekl v nepotlačitelném hnutí mysli. Musel se vyslovit a promluvil k Rakitinovi. Kdyby tam Rakitin nebyl, byl by mluvil sám k sobě. Ale Rakitin se podíval posměšně a Aljoša se hned zarazil. "To jsi od včerejška nabitý svým starcem, tak jsi ho musel na mne vypálit, Aljošečko, ty boží človíčku," odpověděl s nenávistným úsměvem. "Nesměj se, Rakitine, neposmívej se, nemluv o nebožtíkovi! Je nade všechny, kdo byli na světě!" s pláčem v hlase zvolal Aljoša. "Nemluvil jsem k tobě jako soudce, ale jako nejposlednější z obžalovaných. Co jsem proti ní ? Sel jsem k ní, abych se

zahubil, a říkal jsem si: ‚Co na tom?' A to všechno ze zbabělosti. A ona po pěti letech trápení, sotva k ní někdo přišel a upřímně s ní promluvil, hned všechno odpustila, všechno zapomněla a pláče! Ten, který jí ublížil, se vrátil, volá ji a ona mu všechno odpouští, s radostí k němu spěchá a nůž si nevezme. Nevozme! Ne, já takový nejsem. Nevím, jsi-li takový ty. Míso, ale já ne! Dostal jsem dnes takové poučení. Je láskou výš než my. Slyšel jsi od ní dřív to, co dnes pověděla? Ne, neslyšel jsi to; kdybys to byl slyšel, byl bys dávno všechno pochopil a ta, kterou předevčírem urazila, ta ať jí taky odpustí! A odpustí, až se dozví a dozví se. Ta duše ještě není usmířena, musí se s ní jednat šetrně a v té duši může být poklad." Aljoša se zamlčel, protože ztratil dech. Rakitin se přes všechen vztek díval udiveně. Takovou tirádu by od tichého Aljoši nikdy nebyl čekal. "Vida ho, advokáta! Ty ses do ní zamiloval, co ? Agrafeno Alexandrovno, ten náš asketa se do tebe doopravdy zamiloval, vyhrálas to!" křikl s hrubým smíchem. Grušeňka zvedla hlavu s polštáře a podívala se na Aljošu s dojatým úsměvem, který zazářil na jejím uplakaném a pláčem opuchlém obličeji. "Nech ho být, Aljošo, ty můj anděli, vidíš, jaký je. Že s rum mluvíš! Michaile Osipoviči," obrátila se k Rakitinovi, "chtěla jsem tě poprosit za odpuštění, že jsem ti vynadala, ale teď už zas nechci. Aljošo, pojď ke mně, sedni si tady," kynula mu s radostným úsměvem, "tak, tuhle si sedni, pověz mi (vzala ho za ruku a dívala se mu usměvavě do obličeje), pověz tni, mám ho ráda ? Toho, co mi ublížil, mám já ho ráda nebo ne ? Ležela jsem tady potmě, než jste přišli, pořád jsem se vyptávala svého srdce: mám ho ráda nebo ne ? Osvoboď mě, Aljošo, přišel čas. Jak rozhodneš, tak to bude. Mám mu odpustit nebo ne ?" "Vždyť jsi mu už odpustila," odpověděl s úsměvem Aljoša. "Taky že opravdu odpustila," zamyšleně přisvědčila. "Mám já to ale bídné srdce! Na mé bídné srdce!" uchopila najednou na stole sklenici, rázem ji vypila, zvedla ji do výšky a mrštila jí o zem. Sklenice se s cinkotem rozbila. V Grušeňčině úsměvu se mihl drobný rys krutosti. ,,A možná, že jsem mu ještě ani neodpustila," promluvila nějak hrozivě a se sklopenýma očima, jako by mluvila sama k sobě. "Možná, že se mé srdce teprve chystá odpustit. Budu muset se svým srdcem ještě bojovat. Víš, Aljošo, za těch pět let jsem si pláč náramně zamilovala. Možná, že jsem si zamilovala jenom své neštěstí, a vůbec ne jeho!" "Nechtěl bych být v jeho kůži!" zasyčel Rakitin. "Taky nebudeš, Rakitko, v jeho kůži nikdy nebudeš. Ty mi budeš šít boty, Rakitko, k tomu bych tě mohla potřebovat, ale takovou jako já nikdy nedostaneš. A možná, že ani on ne." "Ani on ? Tak proč ses nastrojila ?" jizlivě popíchl Rakitin. "Nevyčítej mi strojení, Rakitko, nevíš ještě, co všechno je v mém srdci! Budu-li chtít, všechno si to strhám, a hned to strhám, v tu chvilku," zvolala zvučným hlasem. "Ty ani nevíš, nač to strojení je, Rakitko! Třeba k němu přijdu a řeknu: ‚Už jsi mě takhle viděl či ještě ne ?' Já přece byla sedmnáctiletá vychrtlá holka ubrečená, když mě opustil. Sednu si k němu, okouzlím ho a rozpálím: ‚Vidíš, jaká teď jsem?' řeknu mu, ‚tak to stačí, vážený pane, po bradě teklo, do huby nekáplo!' tak to strojení bude možná k tomuhle, Rakitko," zasmála se zlobně. ,,Já jsem divoká, Aljošo, vzteklá. Strhám si tu parádu, zmrzačím se, zkazím svou krásu, popálím si obličej, pořežu se nožem a půjdu žebrat. Když si vzpomenu, nepůjdu teď nikam a k nikomu. Když si vzpomenu, pošlu hned zítra Kuzmovi všechno, co mi dal, a všechny jeho peníze a půjdu nadosmrti nádeničit! Myslíš, že bych to neudělala, Rakitko, že bych se neodvážila ? Udělala bych to, udělala, mohu to udělat hned, jenom mě nedopalujte a tamtoho pošlu, odkud přisel, vypláznu na něho jazyk a víckrát mě neuvidí!" Poslední slova vyrazila v hysterickém křiku, ale znova se zhroutila, zakryla si tvář rukama, vrhla se na polštář a zas se roztřásla vzlyky. Rakitin vstal. "Je čas, musíme jít," řekl, "je pozdě, nepustí nás do kláštera." Grušeňka hned vyskočila. "Copak ty chceš opravdu odejít, Aljošo ?" zvolala v bolestném údivu. "Co bys mi to udělal ? Celou jsi mě rozbouřil, ztrápil, a teď zas ta noc, zas mám zůstat sama!" "Přece u tebe nemůže přenocovat! Ale když chce, ať tu zůstane! Já můžu jít sám!" uštěpačně zažertoval Rakitin. "Mlč, ty duše zlá!" křikla divoce Grušeňka. "Tys mi nikdy neřekl nic takového, jako mi přišel říct on." "Co ti tak zvláštního řekl ?" rozzlobeně zabručel Rakitin. "To nedovedu vypovědět, to nevím, nic nevím, co mi řekl, ale šlo mi to k srdci, převrátil mi srdce. První, jediný mě

politoval, tak je to! Proč jsi nepřišel dřív, ty andělí ?" padla před ním najednou na kolena jako ve vytržení. "Celý život jsem čekala na někoho, jako jsi ty, čekala jsem a věděla, že někdo takový přijde a odpustí mi. Věděla jsem, že i mne, hnusnou, bude mít někdo rád, a nejen pro tu nestydatost." "Co jsem pro tebe udělal ?" dojatě se zeptal Aljoša, shýbl se k ní a něžně ji vzal za ruce. "Dal jsem ti cibulku, jedinkou docela malou cibulku, nic víc, nic víc!" Řekl to a sám se rozplakal. V tu chvíli se v předsíni náhle ozval hluk, někdo tam přišel. Grušeňka vyskočila jako v hrozném leknutí. Do pokoje hlučně a s křikem vběhla Feňa. "Milostpaní, miláčku, milostpaní, přijela pošta!" vykřikovala vesele a udýchaně. "Je tu pro vás kočár z Mokrého, kočí Timofej s trojkou, hned zapřáhne čerstvé koně. Psaní, psaní, milostpaní, tady je psaní!" Psaní měla v ruce a celou tu dobu jím mávala. Grušeňka jí psaní vytrhla a šla s ním ke svíčce. Byl to jen lístek, několik řádek, a v okamžiku jej přečetla. "Zavolal mě!" vykřikla celá bledá, s tváří zkřivenou bolestným úsměvem. "Hvízdl! Polez, pejsku!" Ale jen okamžik stála jakoby nerozhodně; pak se jí krev nahrnula do hlavy a zalila jí tváře horkým ruměncem. "Jedu!" zvolala najednou. "Sbohem, mých pět let! Sbohem, Aljošo, můj osud je rozhodnut. Jděte, jděte, všichni teď jděte, abych vás už neviděla! Grušeňka letí do nového života. Ani ty, Rakitko, na mne nevzpomínej ve zlém. Možná, že jdu na smrt! Hú! Jsem jako opilá!" Náhle je opustila a rozběhla se do své ložnice. "Nu, teď už na nás ani nepomyslí!" zabručel Rakitin. "Pojďme, sic třeba zase začne ten ženský křik, už mě ten brekot omrzel." Aljoša se bezmyšlenkovitě nechal odvést. Na dvoře stál kočár, lidé vypřahali, chodili s lucernou, pobíhali. Otevřenými vraty někdo přiváděl novou trojku. Ale sotva Aljoša a Rakitin sešli ze zápraží, najednou se otevřelo okno ložnice a Grušeňka zvučným hlasem za Aljošou zavolala: "Aljošečko, vyřiď ode mne svému bratru Mítěnkovi pozdravení a řekni mu, aby na mne, na svou škůdkyni, nevzpomínal ve zlém. A vyřiď mu taky tahle slova: .Grušeňku dostal sprostý člověk, a ne ty, urozený!' A pověz mu taky, že ho Grušeňka milovala jedinou hodinku, všeho všudy jenom hodinku, ať tedy od nynějška celý život na tu hodinku pamatuje, to že mu Grušeňka odkazuje na celý život!" Končila hlasem plným vzlykotu. Okno se zabouchlo. "Hm, hm!" se smíchem zamručel Rakitin. "Bratra Mítěnku oddělá, a ještě mu vzkáže, aby si to celý život pamatoval. Taková ukrutnost!" Aljoša neodpovídal, jako by ani neslyšel. Šel rychle vedle Rakitina, zdálo se, že má hrozně naspěch; byl jako v mrákotách, šel bezmyšlenkovitě. Rakitina najednou píchlo, jako by mu někdo sáhl na čerstvou ranku. To věru nečekal, když vedl Aljošu ke Grušeňce; dopadlo to docela jinak, než jak on si přál. "Ten její důstojník je Polák," začal zase s přemáháním, "a teď ani není důstojníkem, byl v Sibiři někde u čínských hranic v celní službě, nejspíš nějaký takový polský chcípáček. Prý přišel o místo. Teď se asi doslechl, že Grušeňka má peníze, tak se vrátil - to bude to celé." Aljoša zas jako by neslyšel. Rakitin se už nepřemohl: "Tak co, obrátil jsi hříšnici ?" zasmál se nepřátelsky. "Přivedl jsi nevěstku na cestu ctnosti ? Vyhnal jsi sedm ďáblů, co ? Tak vida, kde se staly ty zázraky, co jsme pořád čekali!" "Přestaň, Rakitine," s bolestí v srdci řekl Aljoša. "To ty mnou teď .pohrdáš' pro těch pětadvacet rublů ? Jako že jsem prodal pravého přítele ? Jenže ty nejsi Kristus a já nejsem Jidáš." "Ach Rakitine, ujišťuju tě, že jsem na to docela zapomněl," zvolal Aljoša, "sám to připomínáš." Ale Rakitin se už nadobro rozzlobil. "Hrom aby do vás do všech dohromady!" zaječel najednou. "Ze já jsem si s tebou vůbec začínal! Od téhle chvíle tě nechci znát. Jdi si sám, tamhle je tvá cesta!" Ostře ztuhnul do jiné ulice a nechal Aljošu ve tmě o samotě. Aljoša vyšel z města a dal se polem ke klášteru.

IV Kána Galilejská

Bylo podle klášterních názorů už velmi pozdě, když Aljoša dorazil k poustevnám. Vrátný ho pustil zvláštní brankou. Odbilo už devět hodin -- hodina všeobecného odpočinku a klidu po dnu pro všechny tak pohnutém. Aljoša nesměle otevřel dveře a vstoupil do starcovy cely, v níž teď stála jeho rakev. Nikdo tam nebyl kromě otce Paisije, osaměle čtoucího nad rakví

evangelium, a ve vedlejším pokojíku spal na zemi tvrdým spánkem mládí novic Porfirij, unavený včerejší noční rozmluvou a dnešním vzrušením. Otec Paisij sice slyšel Aljošu přijít, ale ani se po něm nepodíval. Aljoša zahnul vpravo ode dveří do kouta, poklekl a začal se modlit. Jeho duše byla přeplněna, ale nějak zmateně. Žádný dojem se nerýsoval příliš jasně, naopak jeden vytlačoval druhý v pomalém, stejnoměrném koloběhu. V srdci měl sladký klid, a zvláštní věc, nedivil se tomu. Zas před sebou viděl rakev, to všude zakryté drahé mrtvé tělo, ale plačící, bolestná, trýznivá lítost, jakou cítil ještě ráno, zmizela. Když přišel, padl před rakví na kolena jako před svatyní, ale v jeho mysli a srdci zářila radost. Jedno okno bylo otevřeno, vzduch byl svěží a chladný. "Zápach je asi ještě silnější, když se rozhodli otevřít okno," pomyslel si. Ale ani tato myšlenka na hnilobný zápach, která se mu ještě nedávno zdála tak hrozná a potupná, už ho neskličovala ani nepohoršovala. Tiše se modlil, ale brzy pocítil, že se modlí skoro mechanicky. Útržky myšlenek se mu míhaly hlavou, rozsvěcely se jako hvězdičky a hned hasly, vystřídá-vány jinými. Ale zato vládlo v jeho duši cosi jednolitého, pevného, konejšivého a byl si toho vědom. Několikrát se začal horoucně modlit, tak toužil děkovat a milovat. Ale když začal modlitbu, přešel po každé k něčemu jinému nebo se zamyslel a zapomněl jak na modlitbu, tak i na to, čím ji přerušil. Zkoušel také poslouchat, co čte otec Paisij, ale začal únavou ponenáhlu podřimovat. "Třetího pak dne stala se svatba v Káni Galilejské" četl otec Paisij, "a byla matka Ježíšova tam. A pozván jest také Ježíš i učedlníci jeho na tu svatbu." "Svatba? Co je to svatba" vířilo Aljošovou myslí, "taky ona je šťastná jela na hostinu. Ne, nůž s sebou nevzala, nůž nevzala. To bylo jenom ‚truchlivé' slovo. Nu truchlivá slova se musí odpouštět, to jistě. Truchlivá slova utěšují bez nich by byl lidský zármutek příliš těžký. Rakitin zašel do uličky. Dokud bude Rakitin myslet na urážky, které se mu staly, bude vždycky odcházet do uličky. Ale silnice silnice je rovná, jasná, křišťálová a na konci je slunce. Jak? Co to čte?" "Když se pak nedostalo vína, řekla matka Ježíšova jemu: Vína nemají" slyšel Aljoša. "Ach ano, byl bych to přeslechl a nechtěl jsem, mám to místo rád. Je to Kána Galilejská, první zázrak. Ten zázrak, ano, ten líbezný zázrak! Kristus nenavštívil zármutek, ale radost člověka a svým prvním zázrakem pomohl lidské radosti. ‚Kdo miluje lidi, miluje i jejich radost.' To říkával nebožtík každou chvilku, byla to jedna z jeho hlavních myšlenek. ‚Bez radosti se nedá žít,' říká Míťa. Ano, Míťa. , Všechno, co je pravdivé a krásné, je vždycky plné odpuštění,' to zas říkával on." "Dí jí Ježíš: Co mně a tobě, seno? Ještě nepřišla hodina má. Dí matka jeho služebníkům: Což by koli vám řekl, učiňte." "Učiňte. Radost, radost nějakých chudých, velice chudých lidí... Jistěže chudých, když ani na svatbu neměli dost vína, Historikové taky píší, že u jezera Genezaretského a ve všech těch místech žilo tenkrát nejchudší obyvatelstvo, jaké si jen můžeme představit. A jiné velké srdce jiné velké bytosti, která tam byla, srdce jeho matky, vědělo, že nepřišel, jen aby přinesl svou strašlivou velkou oběť. Vědělo, že je přístupný i upřímnému prostinkému veselí nějakých nevědomých, nevzdělaných, bezelstných lidí, kteří ho vlídně pozvali na svou nuznou svatbu. Ještě nepřišla má hodina,' řekl jí s tichým úsměvem (jistě se na ni mírně usmál). Opravdu, což snad sestoupil na zem proto, aby rozmnožoval víno na chudobných svatbách? A přece tam šel a přece splnil její prosbu. Teď zase čte." "Řekl jim Ježíš: Naplňte ty štoudve vodou. I naplnili je až do vrchu. I dí jim: Nalévejte již a neste vrchnímu správci svatby. I nesli. A jaks okusil vrchní správce svatby té vody, vínem učiněné (nevěděl pak, odkud by bylo, ale služebníci věděli, kteříž vážili vodu), povolal ženicha ten vrchní správce. A řekl mu: Každý člověk nejprve dobré víno dává, a když by se hojně napili, tedy to, kteréž horší. Ty zachoval jsi víno dobré až dosavad." "Ale co to je, co to je? Proč se pokoj rozestupuje. Ach ano vždyť je to svatba ano, ovšem. Tady jsou hosté, tady sedí ženich s nevěstou a veselí svatebčané a kdepak je pře-moudrý správce svatby ? Ale kdo je to ? Kdo ? Pokoj se zase rozestoupil. Kdo to tam vstává od velkého stolu ? Jak. On je tu také? On je přece v rakvi. Ale je také zde vstal, uviděl mě, jde sem Bože!" Ano, přistoupil k němu a byl to on, hubený stařeček s drobně vrásčitým obličejem, rozradostněný a tiše se smějící. Rakev tam nebyla a byl ve stejném šatu jako včera,

když k němu přišli hosté. Celý obličej měl odhalený, oči mu zářily. Jak to ? Je tedy také na hostině, byl také pozván na svatbu v Káni Galilejské ? "Já také, můj milý, také jsem byl pozván a povolán," ozývá se nad ním tichý hlas. "Proč ses tu schoval, že tě není vidět pojď také mezi nás." Je to jeho hlas, hlas starce Zosimy. A jak by to nebyl on, když ho volá? Starec ho rukou nadzvedl a Aljoša vstal se země, kde klečel. "Veselíme se," pokračuje hubený stařeček, "pijeme nové víno, víno nové velké radosti. Vidíš, co je tu hostí? Tam je ženich a nevěsta, tu je moudrý správce svatby, okouší nové víno. Proč nade mnou žasneš ? Daroval jsem cibulku, proto jsem zde i já. A mnozí zde dali každý jen cibulku, každý jen po jediné malé cibulce. Co jsou všechny naše skutky ? I ty, můj tichý, mírný chlapče, jsi dnes dovedl hladovějící podat cibulku. Začni, můj milý, své dílo, začni, můj mírný! A vidíš naše slunce, vidíš ho ?" "Bojím se neodvažuji se dívat." zašeptal Aljoša. "Neboj se ho. Je strašný svou velebností před námi, hrozný svou vznešeností, ale nekonečně milostivý, z lásky se nám připodobnil a veselí se s námi. Mění vodu ve víno, aby se nemařila radost hostů, čeká nové hosty, neustále je volá na věky věků. Tam nesou nové víno, vidíš, nesou nádoby." Cosi žhnulo v Aljošově srdci, cosi ho až bolestně naplnilo, slzy nadšení se mu draly z duše. Rozpřáhl ruce, vykřikl a vzbudil se. Zas rakev, otevřené okno a tiché, slavnostní, zřetelné čtení evangelia. Ale Aljoša už neposlouchal, co se čte. Bylo to divné, že usnul vkleče, ale teď stál na nohou; náhle vyrazil třemi rychlými pevnými kroky a přistoupil těsně k rakvi. Až dokonce zavadil ramenem o otce Paisije a nevšiml si toho. Kněz k němu na okamžik zvedl pohled, ale hned jej zas upřel do knihy, neboť pochopil, že se s mladíkem děje něco mimořádného. Aljoša se asi půl minuty díval na rakev, na zakryté nehybné mrtvé tělo, natažené v rakvi, s ikonou na prsou a s kuklou s osmiramenným křížem na hlavě. Před okamžikem slyšel jeho hlas a ten hlas mu ještě zněl v uších. Naslouchal ještě, čekal ještě na zvuk ale náhle se rázem obrátil a odešel z cely. Nezastavil se ani na zápraží a rychle sešel dolů. Jeho duše plná nadšení toužila po volnosti a otevřeném prostoru. Do nedohledna nad ním strměla širá nebeská báň, plná tiše zářících hvězd. Od zenitu k obzoru se bělal dvojitý pás ještě nejasné Mléčné dráhy. Svěží, tichá, nehybná noc zahalovala zemi. Na safírovém nebi se leskly bílé věže a zlaté kopule katedrály. Na záhonech kolem domu dřímaly nádherné podzimní květy a čekaly na ráno. Pozemské ticho jakoby splývalo s nebeským, pozemské tajemství se dotýkalo hvězdného. Aljoša stál, díval se a náhle se jako podťat vrhl na zem. Nevěděl, proč objímá zemi, neuvědomoval si, proč tak nezadržitelně touží ji líbat, celou ji zlíbat. Ale líbal ji s pláčem a vzlyky, skrápěl ji slzami a zaníceně přísahal, že ji bude milovat na věky. "Smáčej zemi slzami své radosti a tento svůj pláč miluj ." zaznělo mu ve vzpomínce. Proč plakal ? Ach, plakal ve svém nadšení i nad těmi hvězdami, které k němu zářily z propasti prostoru, a "nestyděl se za takové vytržení". Zdálo se, že vlákna vedoucí ode všech těch nesčíslných božích světů se naráz spojila v jeho duši, takže se celá zachvívá "souvislostí s jinými světy". Chtělo se mu všem a všechno odpustit i prosit za odpuštění, ne pro sebe, ó ne, ale pro všechny a všechno. "I za něho se někdo modlí," zaznělo mu zas ve vzpomínce. Ale každým okamžikem jasně a jakoby hmatatelně cítil, že mu do duše sestupuje cosi tak pevného a neotřesitelného jako ta nebeská klenba. V jeho nitru se ujímala vlády jakási myšlenka - už na celý život a na věky. Klesl na zem jako slabý jinoch, ale vstal jako odhodlaný bojovník už navždy a uvědomil si to a pocítil to právě ve chvíli svého vytržení. A nikdy, nikdy v životě pak nemohl na tu chvíli zapomenout. "Kdosi navštívil v té hodině mou duši," říkával potom s pevnou vírou ve svá slova. Za tři dny odešel z kláštera ve shodě s příkazem svého zemřelého starce, který mu poručil, aby "žil ve světě".

KNIHA OSMÁ

MÍŤA

I. Kuzma Samsonov

Ale Dmitrij, jemuž Grušeňka, odlétajíc co nového života, vzkázala poslední pozdrav a odkázala mu, aby navždy pamatoval na hodinku její lásky, vůbec nevěděl, co se s ní stalo, a prožíval v té chvíli také hrozný zmatek a starosti. Poslední dva dny byl v tak neslýchaném stavu, že skutečně div neonemocněl zánětem mozku, jak potom sám říkal. Aljoša ho den předtím nemohl dopoledne najít a Ivanovi se téhož dne nepodařilo setkat se s ním v hostinci. Bytní v bytečku, který měl najatý, na jeho příkaz zatajili, kde se zdržuje. On sám se ty dva dny doslovně vrhal na všechny strany "v boji se svým osudem a v pokusech o záchranu", jak se později vyslovil, a v jisté naléhavé záležitosti dokonce na několik hodin vyrazil z města, ačkoliv se tolik bál odjet a pustit Grušeňku i jen na chvíli z očí. To všechno se později zjistilo velice podrobně a průkazně, ale teď uvedeme jen nejzákladnější fakta z průběhu těch hrozných dvou dnů jeho života těsně před katastrofou, která ho tak nenadále postihla. Grušeňka ho sice hodinku milovala opravdově a upřímně, to je pravda, ale zároveň ho někdy skutečně krutě a nelítostně trápila. Nejhorší bylo, že se nemohl nic dozvědět o jejích úmyslech. Nedaly se z ní vymámit po dobrém ani po zlém: za nic by nepovolila, jen by se rozhněvala a odvrátila se od něho, to tenkrát jasně chápal. Tušil docela správně, že i ona prožívá nějaký zápas, nezvykle nad něčím váhá, k něčemu se odhodlává a pořád se nemůže odhodlat. Proto také měl ne bezdůvodně a s úzkostí v srdci za to, že ho Grušeňka chvílemi musí s jeho vášní nenávidět. Snad to tak i bylo, ale přece jen nechápal, co vlastně Grušeňku souží. Cely svůj bolestný problém viděl jen ve dvojí možnosti :bud'on,Míťa, nebo Fjodor Pavlovič. Zde musíme v této souvislosti uvést jednu nepochybnou skutečnost: Míťa byl zcela přesvědčen, že Fjodor Pavlovič jistě nabídne (a možná už nabídl) Grušeňce zákonitý sňatek, a nevěřil ani chvilku, že by starý prostopášník měl naději odbýt to pouhými třemi tisíci. Míťa tak soudil, protože znal Grušeňku i její povahu. A proto se také občas mohl domnívat, že Grušeňčiny starosti a celá její nerozhodnost pochází jen z toho, že neví, kterého z nich si zvolit a který z nich by pro ni byl výhodnější. Co se týče "důstojníka", to jest onoho v Grušeňčině životě osudného muže, jehož brzký příjezd očekávala s takovým rozechvěním a strachem, je to zvláštní, ale na jeho návrat tenkrát ani nepomyslel. Je ovšem pravda, že Grušeňka s ním o tom v nejposlednějších dnech ani nepromluvila. Ale přesto od ní samé dobře věděl o dopise, který před měsícem dostala od svého někdejšího svůdce, a znal zčásti i obsah dopisu. Grušeňka mu ve chvíli zlosti dopis ukázala, Míťa mu však k jejímu údivu celkem nepřikládal význam. A bylo by velmi nesnadné vysvětlit proč. Snad byl prostě tak sklíčen zrůdností a hrůzou svého zápasu o tuto ženu s vlastním otcem, že si už nedovedl nic pro sebe hrozivějšího a nebezpečnějšího ani představit - aspoň v té době. Nemohl uvěřit v nápadníka, který na pět let zmizel a pak se najednou odněkud vynořil; hlavně nevěřil, že brzy přijede. Mimoto onen "důstojníkův" první dopis, který Míťa viděl, se zmiňoval o návratu docela neurčitě. Celý dopis byl velice mlhavý, velice nabubřelý a plný sentimentality. Musíme také poznamenat, že Grušeňka před Míťou tenkrát schovala jeho poslední řádky, kde se mluvilo o příjezdu poněkud určitěji. Ale Míťa si pak vzpomněl, že v tu chvíli zachytil na Grušeňčině tváři výraz jakési pýchy a bezděčného pohrdání tím sibiřským poselstvím. Později Grušeňka s Míťou o dalších stycích s jeho novým sokem už nemluvila, takže na něho ponenáhlu docela zapomněl. Myslel jen na to, že ať se děje co chce a ať to dopadne jakkoli, jeho konečná srážka s Fjodorem Pavlovičem je už příliš blízko a musí být rozhodnuta přede vším ostatním. S trnoucím srdcem čekal každou chvilku, jak se Grušeňka rozhodne, a stále věřil, že k tomu dojde nějak znenadání, z okamžitého vnuknutí. Najednou mu řekne: "Vezmi si mě, jsem navždy tvá," a bude po všem. Popadne ji a okamžitě ji unese na konec světa. Ó ano, okamžitě ji unese nejdál, jak jen bude moci, když ne na konec světa, aspoň někam na konec Ruska, ožení se s ní a usadí se s ní inkognito, aby o nich nikdo ani tam, ani zde, ani vůbec nikde nevěděl. Potom, ó potom hned začne docela nový život! O tomto jiném,

obnoveném a už "ctnostném" životě ("rozhodně, rozhodně ctnostném") neustále a horečně snil. Toužil po takovém vzkříšení a obnovení. Ohavné bahnisko, do něhož z vlastní vůle zabředl, ho příliš pobuřovalo a jako mnoho lidí v podobných okolnostech věřil především ve změnu místa: jen když se dostane mezi jiné lidi, jen když se dostane do jiných poměrů, jen když vyletí z toho zatraceného hnízda a pak se hned všechno obrodí a půjde docela jinak! Tomu věřil a po tom prahl. Ale to platilo jen pro první, šťastnou možnost. Byla i jiná možnost, musel uvažovat i o jiném a hrozném výsledku. Grušeňka mu třeba najednou řekne: "Můžeš jít. Dohodla jsem se právě s Fjodorem Pavlovičem, provdám se za něho a tebe nechci," a potom ale potom Míťa nevěděl, co bude potom. Nevěděl to až do poslední chvíle, to se mu musí přiznat. Žádné určité úmysly neměl, o zločinu neuvažoval. Jen pozoroval, špehoval a trpěl, ale připravoval se přece jen pouze na první, na šťastnou možnost svého osudu. Každou jinou myšlenku odháněl. Zde však už začínaly docela jiné útrapy, objevovala se docela nová, vnější, ale také osudná a nepřekonatelná překážka. Jestli mu totiž Grušeňka řekne: "Jsem tvá, odvez si mě," jak ji odveze ? Kde na to vezme prostředky, peníze ? Prameny jeho příjmů právě v té době vyschly, protože od Fjodora Pavloviče, který mu tolik let nepřetržitě vyplácel podpory, nemohl už nic očekávat. Grušeňka ovšem peníze měla, ale v tom zas byl Míťa najednou náramně hrdý: chtěl ji unést sám a začít s ní nový život za své prostředky, ne za její. Nedovedl si ani představit, že by přijal její peníze, a pouhá myšlenka na to v něm vyvolávala trýznivý odpor. Nešířím se zde o tom faktu, neanalysuji ho, uvádím jen, že tak v té chvíli cítil. Je možné, že to všechno nepřímo a nevědomky pocházelo z tajných muk jeho svědomí pro peníze Kateřiny Ivanovny, které si nečestně přivlastnil. "Pro jednu jsem lump a pro druhou bych byl hned taky lump," myslel si tenkrát, jak sám později přiznával, "a dozví-li se to Grušeňka, nebude takového lumpa ani chtít." Kde tedy vzít prostředky, kde vzít ty osudné peníze ? Bez nich by bylo všechno ztraceno, nedalo by se nic dělat, "a jedině proto, že nebylo dost peněz - ta hanba!" Předbíhám: to je to právě, že možná i věděl, kde si ty peníze opatřit, věděl možná, kde ty peníze leží. Zatím neřeknu nic bližšího, protože později se vše vysvětlí. Ale co bylo jeho největší neštěstí, to přece povím, i když nejasně: aby si vzal ty prostředky, aby mel právo si je vzít, musel nejdřív vrátit Kateřině Ivanovně tři tisíce. Když ne, "jsem kapsář, jsem darebák, a já nechci začínat nový život jako darebák!" usoudil Míťa. Proto se rozhodl stůj co stůj a především vrátit ty tři tisíce Kateřině Ivanovně, kdyby je měl vydupat ze země. Konečné stadium tohoto jeho rozhodování proběhlo, abych tak řekl, v posledních hodinách, to jest po jeho poslední rozmluvě s Aljošou na silnici před dvěma dny, když Grušeňka urazila Kateřinu Ivanovnu a Míťa, vyslechnuv Aljošovo vyprávění o tom, uznal, že je padouch, a vzkázal to Kateřině Ivanovně, "může-li jí to být útěchou". V téže noci po rozchodu s bratrem pocítil ve své zběsilosti, že by bylo lepší i "někoho zabít a oloupit, jen když vrátím Kateřině dluh. Ať je ze mne radši vrah a lupič a ať to všichni lidé vědí a ať mě radši odsoudí na Sibiř, než aby Káťa měla právo říct, že jsem ji zradil a ještě k tomu jí ukradl peníze a s těmi penězi utekl s Grušeňkou začít ctnostný život! To nemohu!" To Míťa vyřkl se skřípotem zubů a skutečně mohl chvílemi myslet, že neujde zánětu mozku. Ale zatím ještě zápasil. Bylo to zvláštní: zdálo by se, že po takovém rozhodnutí mu nezbývá nic než zoufalství, protože kde vzít tolik peněz, ještě k tomu, je-li člověk takový chudák jako on ? Zatím však Míťa až do konce pořád doufal, že ty tři tisíce bude mít, že přijdou, že k němu nějak samy přiletí třeba i z nebe. Tak to právě bývá u lidí jako Míťa, kteří dovedou celý život utrácet a vyhazovat bez práce zděděné peníze, ale nemají ani zdání, jak se peníze vydělávají. Hned jak se před dvěma dny rozešel s Aljošou, dostaly se jeho myšlenky do nejfantastičtějšího víru, který je nadobro zmátl. Tak se stalo, že začal nejbláznivějším předsevzetím. Ano, snad právě v takových situacích napadají lidem jako on nejdřív nejfantastičtější, nejnemožnější plány a zdají se jim docela praktické. Rozhodl se najednou, že půjde ke kupci Samsonovu, Grušeňčinu příznivci, a navrhne mu jistý "plán", na základě kterého od něho dostane hned celou žádanou částku. O obchodní ceně svého plánu

vůbec nepochyboval a nebyl si jen jist, jak bude pohlížet na jeho nápad sám Samsonov, jestli se mu zachce posuzovat jej ne pouze z obchodního hlediska. Míťa znal sice tohoto kupce od vidění, ale dosud se s ním neseznámil a ještě nikdy s ním nemluvil. Ale bůhvíproč byl, a dokonce už dávno, přesvědčen, že ten starý svůdce, který má už duši na jazyku, nebude snad vůbec proti tomu, aby si Grušeňka zařídila život nějak počestně a vdala se za "spolehlivého člověka". A že nejen nebude proti tomu, ale že si to i sám přeje, a na-skytne-li se příležitost, bude to podporovat. Snad se něco doslechl nebo z nějaké Grušeňčiny zmínky usoudil také, že by mu starý dal pro Grušeňku přednost před Fjodorem Pavlovičem. Mnoha čtenářům našeho románu bude možná připadat od Míti příliš nejemné a nevybíravé, že spoléhal na takovou pomoc a byl ochoten přijmout nevěstu tak říkajíc z rukou jejího příznivce. K tomu jen poznamenám, že Míťa pohlížel na Grušeňčinu minulost jako na naprosto odbytou věc. Díval se na tuto minulost s nekonečným soucitem a došel v žáru své vášně k přesvědčení, že jakmile mu Grušeňka řekne,že horná ráda a že si ho vezme, okamžitě se objeví docela nová Grušeňka a zároveň i docela nový Míťa bez jakýchkoli nectností a jen se samými ctnostmi. Oba si navzájem odpustí a začnou úplně nový život. Co se týče Kuzmy Samsonova, považoval ho za muže v oné někdejší zmizelé Grušeňčině minulosti osudného, ale měl za to, že ho Grušeňka nikdy nemilovala a hlavně že už také "minul" a přestal, takže teď už vlastně vůbec není. Ted ho ostatně stěží mohl považovat vůbec za muže, protože kdekdo v městě věděl, že je to pouhá nemocná troska, že jeho vztah ke Grušeňce je tak říkajíc jen otcovský, tedy vůbec ne takový jako dřív, a že je to tak už dlouho, skoro rok. Je jisté, že v tom ve všem bylo i mnoho Míťovy prostoduchosti, neboť přes všechny své neřesti to byl člověk velmi prostoduchý. Právě prostoduchost ho vedla mimo jiné k vážnému přesvědčení, že starý Kuzma, když se teď chystá na onen svět, upřímně se kaje pro svou minulost s Grušeňkou a že dívka teď nemá oddanějšího ochránce a přítele než tohoto už neškodného starce. Hned nazítří po své rozmluvě s Aljošou na křižovatce, když byl celou noc nespal, přišel Míťa kolem deseti hodin dopoledne do Samsonovova domu a dal se ohlásit. Byl to starý, pochmurný, velmi rozlehlý dům, jednopatrový, s nádvorními budovami a přístavkem. V přízemí bydleli dva Samsonovovi ženatí synové se svými rodinami, jeho stará sestra a neprovdaná dcera. V přístavku žili dva jeho příručí, z nichž jeden mři také četnou rodinu. Děti i příručí byli ve svých bytech stísněni, ale hořejšek domu obýval starý sám. Nenechal tam bydlet ani dceru, která ho ošetřovala; musela k němu v určitých hodinách, a také kdykoliv ji zavolal, po každé zdola běžet po schodech, přestože už dlouho trpěla záduchou. Tento "hořejšek" se skládal z množství velkých, parádních, po kupecku staromódně zařízených pokojů s dlouhými nudnými řadami neohrabaných mahagonových křesel a židlí podle zdí, s křišťálovými lustry v obalech a temnými zrcadly mezi okny. Všechny ty pokoje zůstávaly prázdné a neobývané, protože nemocný stařec se spokoj oval s jediným pokojíkem, odlehlou malou ložnicí, kde ho obsluhovala stará služka s Šátkem na hlavě a chlapec, který sedával na truhle v předsíni. Pro své oteklé nohy starý už skoro vůbec nemohl chodit a jen málokdy vstal ze svého koženého křesla; služka ho pak podpírala a vodila chvíli po pokoji. I k této stařeně se choval přísně a zamlkle. Když mu ohlásili, že přišel "kapitán", hned odmítl návštěvu přijmout. Ale Míťa naléhal a dal se ohlásit ještě jednou. Kuzma Kuzmič se podrobně chlapce vyptal: "Jak vypadá? Není opilý ? Nedělá výtržnost ?" Dozvěděl se, že "je střízlivý, ale nechce odejít". Starý ho dal znova odmítnout. Tu Míťa, jenž to předvídal a zvlášť si s sebou vzal papír a tužku, napsal čitelně na kus papíru jedinou řádku: "V nutné věci týkající se osobně Agrafeny Alexandrovny" a poslal to starému. Samsonov se na chvíli zamyslel, pak poručil chlapci, aby návštěvníka zavedl do sálu, a starou poslal dolů vyřídit mladšímu synovi, aby k němu okamžitě přišel. Tento mladší syn byl asi dvoumetrový, neobyčejně silný chlap, holil se a oblékal po evropsku na rozdíl od otce, který nosil kaftan a měl plnovous; hned se beze slova dostavil. Celá rodina se před otcem třásla. Otec povolal tohoto chlapíka ne že by měl z kapitána strach (nebyl ani trochu bázlivý), nýbrž jen tak pro všechno, spíš aby měl svědka.

Provázen synem, o něhož se opíral, a chlapcem, přibelhal se konečně do sálu. Dá se předpokládat, že byl také značné zvědav. Sál, kde Míťa čekal, byla ohromná, ponuře a tísnivě působící místnost s dvěma řadami oken nad sebou a mramorovanými stěnami. Měla galerii a se stropu visely tři obrovské, obaly chráněné lustry. Míťa seděl na židličce u vchodu, nervosně a netrpělivě čekaje na rozhodnutí o svém osudu. Když se starý objevil v protějších dveřích, nějakých dvacet metrů od něho, Míťa hned vyskočil a šel mu svým rázným vojenským krokem naproti. Oblečen byl pěkně, měl zapjatý šosatý kabát, černé rukavice a v ruce cylindr, přesně jako před třemi dny v klášteře u starce při rodinné schůzce s otcern a bratry. Starý na něho důstojně a s přísným výrazem čekal a Míťa hned pocítil, že zatím co k němu jde, kupec si ho celého prohlíží. Míťu překvapilo také, jak Kuzmovi Kuzmičovi v poslední době silně opuchl obličej. Jeho dolní ret, i tak už tlustý, visel ted jako nějaký kus těsta. Mlčky a vážně se hostovi uklonil, ukázal mu na křeslo u pohovky a sám, opíraje se o synovu ruku a bolestně hekaje, začal se usazovat na pohovku proti Míťovi. Když Míťa viděl, jak se musí namáhat, hned pocítil výčitky svědomí a stud nad svou nynější bezvýznamností před tak úctyhodnou osobou, kterou obtěžuje. "Co si ode mne přejete, pane ?" promluvil stařec pomalu, zřetelně a přísně, ale zdvořile, když se konečně posadil. Míťa sebou trhl, povyskočil, ale zas si sedl. Pak se hned rozhovořil - hlasitě, s nervosním chvatem a gestikulací jako vysloveně nepříčetný. Bylo vidět, že je v koncích, zeje vyřízen, že hledá poslední východisko, a nenajde-li je, může se jít rovnou utopit. Starý Samsonov to patrně v okamžiku všechno poznal, ačkoliv jeho obličej zůstal nezměněný a chladný jako socha. "Velevážený Kuzmo Kuzmiči, asi jste už nejednou slyšel o mých rozepřích s mým otcem Fjodorem Pavlovičem Karamazovem, který mě obral o dědictví po mé rodné matce protože o tom už žvaní celé město poněvadž tady každý žvaní co nemá. Mimoto jste se to mohl doslechnout i od Grušeňky pardon do Agrafeny Alexandrovny od ctěné Agrafeny Alexandrovny, které si hluboce vážím." Tak Míťa začal a hned v první větě klopýtl. Ale neuvedeme celou jeho řeč doslovně, povíme jen její obsah. Jde prý o to, že on, Míťa, se už před třemi měsíci záměrně radil (řekl právě "záměrně", a ne schválně) s advokátem v gubernském městě, "se slavným advokátem, Kuzmo Kuzmiči, Pavlem Pavlovičem Korněplodovem, jistě jste o něm slyšel, že ano ? Otevřená hlava, takřka státnický duch také vás zná vyslovil se o vás co nejuctivěji" klopýtl zas Míťa. Ale žádné klopýtnutí ho nezarazilo. Každou zámlku hned přeskočil a hnal se pořád dál a dál. Ten Korněplodov se ho prý podrobně vyptal, a když prozkoumal doklady, které mu Míťa předložil (ale o těch Míťa mluvil nejasně a na tom místě zvlášť spěchal), řekl prý, že stran vesnice Čermašně, která by měla po matce připadnout jemu, Míťovi, mohla by se skutečně podat žaloba a tomu starému nestydovi by se vytřel zrak "protože všechny dveře nejsou přece zavřeny a spravedlnost už ví, kudy na to". Slovem může se počítat, že by Fjodor Pavlovič musel doplatit nějakých šest tisíc, ba i sedm, protože Čermašňa má přece jenom cenu nějakých pětadvacet tisíc nebo spíš osmadvacet, "třicet, třicet tisíc, Kuzmo Kuzmiči, a představte si, že já nedostal od toho necity ani sedmnáct!" Ale on, Míťa, nechal tu věc tenkrát běžet, protože v soudech se nevyzná, a když sem přijel, ohromili ho protižalobou (tu se Míťa zase zapletl a zas musel přeskočit), tak jestli by prý velevážený Kuzma Kuzmič nechtěl převzít všechny jeho nároky proti tomu netvorovi a dal by za to Míťovi jenom tři tisíce. Ztratit prý Kuzma Kuzmič nemůže nic, to Míťa přísahá na svou čest, na svou čest, a naopak může místo tří tisíc vyzískat šest nebo sedm tisíc. Ale hlavně aby se to vyřídilo "hned ještě dnes". "Udělal bych to s vámi u notáře nebo tak nějak. Slovem jsem ke všemu ochoten, dám vám všechny doklady, jaké budete chtít, všechno podepíšu a hned bychom tu listinu vyhotovili, a je-li to možné, je-li to jen trochu možné, ještě dneska dopoledne. Že byste mi dal ty tři tisíce protože kdopak jiný než vy má v tomhle hnízdě peníze a tím byste mě zachránil před zkrátka zachránil byste nešťastného člověka pro ušlechtilou věc, mohu říci, pro vznešenou věc neboť chovám ušlechtilé city k jisté bytosti, kterou dobře znáte a o kterou se staráte jako otec. Jinak bych ani nepřišel, kdyby ne jako otec. Víte, dalo by se říci, že jsme se u ní srazili tři, protože

osud je hrozná věc, Kuzmo Kuzmiči! Realismus, Kuzmo Kuzmiči, realismus! A protože vy jste už dávno odpadl, zůstali jsme dva, což je možná hloupě řečeno, ale vždyť já nejsem literát. Jsem tu já a ten netvor. Musíte to rozhodnout: bud já, nebo ten netvor! Všechno teď máte v ruce - tři životní osudy a dvoje štěstí. Promiňte, pletu se, ale chápete vidím na vašich ctihodných očích, že rozumíte. Ale nerozumíte-li, ještě dnes se mohu jít utopit, tak je to!" Slovy "tak je to" Míťa uťal svůj zmatený proslov, pak vyskočil a čekal na odpověď na svůj pošetilý návrh. Při poslední větě si náhle beznadějně uvědomil, že je po všem a hlavně že nažvanil spoustu nesmyslů. "To je zvláštní, dokud jsem byl na cestě, všechno se zdálo dobré, a teď je z toho nesmysl!" mihlo se mu zkormoucenou myslí. Po celou dobu, co mluvil, starý seděl bez hnutí a pozoroval ho ledovým pohledem. Když nechal Míťu chvíli čekat, konečně pronesl naprosto rozhodně a bezútěšně:

"Promiňte, takovéhle obchody my neděláme." Míťa najednou cítil, že mu slábnou nohy. "Co já teď tedy, Kuzmo Kuzmiči," zamumlal s bledým úsměvem. "To já jsem teď ztracen, co myslíte ?" "To promiňte." Míťa pořád stál, pořád se nehybně upřeně díval a najednou si všiml, že v obličeji starého se něco hnulo. Trhl sebou. "Víte, pane, takové obchody nejsou nic pro nás," pomalu pronesl starý, "začnou soudy, advokáti - hotové neštěstí! Ale jestli chcete, je tady jeden člověk, promluvte si s ním." "Pane bože, a kdo je to ? Vy mi vracíte život, Kuzmo Kuzmiči," zakoktal Míťa. "Ten člověk není zdejší a ani tu teď není. On je z rolnického stavu, obchoduji: s dřívím, má přezdívku Chlupatý. Smlouvá už asi rok s Fjodorem Puvlovičem o háj v té vaší Čermašni, ale nemohou se shodnout v ceně, snad jste o tom slyšel. Zrovna teď zas přijel a bydlí u iljinského bať ušky, ta vesnice Iljinsk je snad nějakých dvanáct verst od stanice Volové. Psal mi sem právě kvůli té věci, tedy skrz ten háj, abych mu prý poradil. Fjodor Pavlovič k němu chce sám jet. Tak kdybyste Fjodora Pavloviče předešel a Chlupatému navrhl to, co jste říkal mně, tak on by možná." "Geniální myšlenka!" nadšeně ho přerušil Míťa. "To je ten pravý, tomu to bude zrovna vhod! Smlouvá, chtějí na něm vysokou cenu, a najednou dostane listiny, podle kterých je sám majitelem, cha-cha-cha!" A Míťa se najednou zasmál svým krátkým, dřevěným smíchem, až i Samsonov trhl hlavou. "Jak vám mám poděkovat, Kuzmo Kuzmiči!" zvolal vřele Míťa. "To nic," sklonil Samsonov hlavu. "Vy ani nevíte, zachránil jste mě. Ó vedla mě k vám předtucha. Ted tedy k tomu popovi!" "Nestojí to za díky." "Spěchám a letím tam. Neohlížel jsem se na vaše zdraví. Nikdy vám to nezapomenu. To vám říká ruský člověk, Kuzmo Kuzmiči, rruský člověk!" "Tak, tak." Míťa se pokusil uchopit ho za ruku, aby mu jí potřásl, ale v očích starého se kmitl vztek. Míťa ruku stáhl, ale hned si sám vyčetl, že je podezřívavý. "Je už unaven" pomyslel si. "Pro ni! Pro ni, Kuzmo Kuzmiči! Chápete, zeje to pro ni!" houkl najednou na celý sál; pak se uklonil, ostře se obrátil a zas tím rychlým a rázným krokem zamířil k východu, ani se neotočil. Zachvíval se nadšením. "Všechno se už hroutilo a zachránil mě jen můj anděl strážný," táhlo mu myslí. "A když mi radí takový prohnaný praktik (ušlechtilý stařec a ta důstojnost!) mohu se spolehnout, že je to zaručená věc. Hned abych tam letěl. Do tmy se vrátím nebo se vrátím v noci, ale mám vyhráno. Copak by si ze mne ten starý pán dělal blázny ?" To si říkal Míťa, když rázoval k svému bytu, a nic jiného mu ovšem ani nemohlo napadnout, než že je to buď praktická rada (od takového praktika), rada člověka, který se vyzná a zná i toho Chlupatého (divné příjmení!), nebo - nebo že si z něho starý kupec dělá blázny! Správná byla bohužel jedině tato druhá alternativa. Dlouho potom, když se už odehrála celá katastrofa, starý Samsonov sám se smíchem přiznával, že si tenkrát z "kapitána" udělal dobrý den. Byl to zlý, chladný, posměvačný člověk a měl mimoto sklon k chorobným antipatiím. Co ho vlastně tenkrát tak popudilo, zda to bylo kapitánovo nadšené vzezření nebo pošetilá domněnka toho "rozmařilce a marnotratníka", že on, Samsonov, tak snadno sedne na lep a dá se chytit na jeho "plán", nebo snad žárlivost na Grušeňku, na kterou se ten "dareba" odvolával, když přišel se svou povídačkou mámit z něho peníze - to nevím. Ale ve chvíli, kdy před ním Míťa stál a cítil, že

mu slábnou nohy, a nesmyslně vykřikoval, že je ztracen, v tu chvíli se na něho starý podíval s nekonečnou zlobou a umínil si, že si z něho udělá blázna. Když Míťa odešel, Kuzma Kuzmič, bledý vztekem, řekl synovi, že se musí postarat o to, aby sem ten trhan víckrát nohou nevkročil, a nesmí ho prý pustit dovnitř, sic. Svou hrozbu nedopověděl, ale i jeho syn, ač ho často viděl rozhněvaného, strachem sebou trhl. Ještě hodinu nato se starý celý třásl zlostí, k večeru se pak rozstonal a poslal pro doktora.

II. Chlupatý

Musel tedy "uhánět", jenže neměl ani kopejku na vůz, vlastně měl dva dvacetníky, a to bylo všechno, všechno, co mu zbývalo po tolika letech blahobytu! Ale měl doma staré stříbrné hodinky, dávno už nešly. Vzal je a zanesl k židovskému hodináři, který měl krámek na trhu. Žid za ně dal šest rublů. "Ani jsem tolik nečekal!" zvolal Míťa nadšeně (byl pořád ještě nadšený), popadl svých šest rublů a běžel domů. Doma si k nim vypůjčil ještě tři rubly od domácích. Půjčili mu ochotné, ačkoliv to byly jejich poslední peníze, tak ho měli rádi. Míťa jim ve svém nadšeném vzrušení hned svěřil, že se toho dne rozhodne jeho osud, vyložil jim, ovšem v hrozném spěchu, celý svůj "plán", jak ho před chvílí navrhl Samsonovu, pak jim pověděl o Samsonovově radě, o svých nadějích do budoucnosti atd. Jeho domácí bývali i předtím zasvěceni do mnoha jeho tajností, proto na něho také pohlíželi jako na svého člověka a pána, který vůbec není pyšný. Když dal takto dohromady devět rublů, Míťa poslal pro poštovní vůz, aby jel do stanice Volové. Ale tak se také stalo, že bylo utvrzeno a zachováno v paměti, že "v poledne před jistou událostí Míťa neměl ani kopejku, a aby si opatřil peníze, prodal hodinky a vypůjčil si od domácích tři rubly, to všechno před svědky". Toto faktum uvádím už teď a později vyjde najevo proč. Když se rozjel do stanice Volové, Míťa sice zářil radostnou předtuchou, že "všechny ty záležitosti" konečně skoncuje a vyřídí, ale přesto se zároveň třásl strachem, co provede za jeho nepřítomnosti Grušeňka. Co když se zrovna dnes rozhodne jít k Fjodoru Pavlovičovi? Proto jí ani neřekl, že odjíždí, a poručil domácím, aby neprozrazovali, kde je, kdyby se na něho někdo ptal. "Rozhodně, rozhodně se musím vrátit dnes večer," opakoval, otřásaje se ve voze, "a toho Chlupatého snad abych sem přivezl k sepsání té listiny." Tak rozvažoval Míťa s úzkostí v srdci, ale těmto snům nebylo pohříchu souzeno, aby se uskutečnily podle jeho "plánu". Za prvé se zdržel, když jel ze stanice Volové polní cestou. Ukázalo se, že to není dvanáct, nýbrž osmnáct verst. Za druhé nezastal iljinského popa doma: byl v sousední vsi. Míťa se tam vydal pořád se stejnými utrmácenými koňmi, když už bylo skoro tma. Baťuška, nesmělý a na pohled vlídný človíček, mu hned vysvětlil, že Chlupatý sice původně bydlel u něho, ale teď prý je v Suchém Posjolku a přespí dnes u hajného, protože tam také kupuje dříví. Na Míťovy naléhavé prosby, aby ho hned k Chlupatému zavedl, "a tím ho tak říkajíc zachránil", baťuška nejdřív zaváhal, ale pak slíbil, že ho doprovodí do Suchého Posjolku, zřejmě protože pocítil zvědavost. Ale na neštěstí poradil, aby tam šli pěšky, je to prý jen "o něco málo víc" než asi versta. Míťa ovšem souhlasil a hned vyrazil svým dlouhým krokem, takže chudák baťuška za ním musel skoro utíkat. Nebyl ještě starý, ale velmi opatrný. Míťa se i s ním dal hned do řeči o svých plánech. Důtklivě, nervosně žádal o rady stran Chlupatého a celou cestu nepřestal mluvit. Baťuška pozorně naslouchal, ale poradil málo. Na Míťovy otázky odpovídal vyhýbavě: "To nevím, och, to nevím, kdepak bych věděl," atd. Když se Míťa rozhovořil o svých rozepřích s otcem pro dědictví, pop se až lekl, protože na Fjodoru Pavlovičovi nějak závisel. Nicméně se Míti překvapeně zeptal, proč tomu obchodujícímu rolníkovi Gorstkinovi říká Chlupatý, a ochotně mu vysvětlil, že je to sice Chlupatý, ale zas taky není Chlupatý, protože se pro tu přezdívku náramně uráží, takže se mu musí říkat jedině Gorstkin, "jinak s ním nic nepořídíte a ani vás nebude poslouchat", ujistil ho baťuška. Míťa se chvíli trochu divil a namítl, že mu tak říkal sám Samsonov. Když to baťuška slyšel, honem tu věc zamluvil. Byl by arci udělal lépe, kdyby byl Míťovi hned vyložil své

pochybnosti: napadlo mu, že když sám Samsonov poslal Míťu k tomu chlapíkovi jako k Chlupatému, vězí v tom třeba nějaká čertovina a nastrojil to možná z nějakého důvodu pro smích. Ale Míťa neměl čas zdržovat se "takovými maličkostmi". Chvátal, rázoval, a teprve když byli v Suchém Posjolku, uvědomil si, že neušli verstu ani půl druhé, nýbrž aspoň tři; dohřálo ho to, ale nic neřekl. Vešli do hájovny. Hajný, baťuškův známý, bydlel v jedné polovině chalupy a Gorstkin se ubytoval v druhé, lepší polovině, oddělené chodbou. Vstoupili do této lepší světnice a rozsvítili lojovou svíci. Bylo tam značně přetopeno. Na drhnutém stole stál vyhaslý samovar, vedle něho podnos se šálky, prázdná láhev od rumu, nedopitá láhev vodky a zbytky bílého chleba. Sám host ležel natažen na lavici, pod hlavou měl místo polštáře schumlaný kabát a hlučně chrápal. Míťa zůstal zaražen stát. "Musíme ho ovšem vzbudit. Má věc je příliš důležitá. Tolik jsem spěchal a chci se ještě dnes vrátit," znepokojoval se. Ale baťuška a hajný stáli mlčky a neprojevovali své mínění. Míťa přistoupil ke Gorstkinovi a pokusil se ho vzbudit; zkoušel to energicky, ale spáč se neprobouzel. "Je opilý," usoudil Míťa, "ale co si počnu, bože, co si počnu ?" A najednou ho začal v hrozné netrpělivosti tahat za ruce a za nohy, kývat mu hlavou, zvedat ho, aby zůstal sedět, ale po dlouhém namáhání dosáhl jen toho, že spáč nehorázně mručel a zle, i když nezřetelně nadával. "Ne, radši byste měl počkat," vyslovil se konečně baťuška, "vždyť on není při sobě." "Celý den pil," dodal hajný.

"Bože!" vykřikoval Míťa. "Kdybyste jen věděli, jak nutně ho potřebuju a jak jsem teď zoufalý!" "Radši přece jenom počkejte do rána," opakoval baťuška. "Do rána ? Proboha! To není možné!" Málem by se byl znova pustil do burcování opilce, ale hned toho nechal, když si uvědomil, jak marné by to bylo. Pop mlčel, hajný byl ospalý a nevlídný. "Jak hrozné tragédie připravuje lidem reálný život!" zvolal Míťa v úplném zoufalství. S obličeje se mu řinul pot. Baťuška využil okamžiku a velice uvážlivě podotkl, že i kdyby se podařilo spáče probudit, byl by stejně opilý, a tedy neschopný o něčem mluvit, "a vy přece máte důležitou věc, takže bude správnější nechat to na ráno." Míťa rozhodil rukama a přisvědčil. "Já tu zůstanu se svíčkou a budu číhat na vhodnou chvíli. Až se vzbudí, hned spustím. Za svíci ti zaplatím," obrátil se k hajnému, "a za nocleh taky, budeš pamatovat na Dmitrije Karamazova. Jenom nevím, co uděláme s vámi, baťuško. Kde budete spát ?" "To nic, já budu prosím doma. Vezmu si tuhle jeho kobylku a pojedu," ukázal na hajného. "Zatím tedy sbohem, přeji vám, aby se vám dařilo k úplné spokojenosti." Při tom zůstali. Baťuška odjel s kobylkou, potěšen, že má konečně pokoj, ale přece znepokojeně vrtěl hlavou a přemítal, zda by neměl hned zítra zpravit o té zvláštní příhodě svého dobrodince Fjodora Pavloviče. "Třeba se stane, že se to pak dozví, rozhněvá se a vypoví mi přízeň." Hajný se podrbal a mlčky odešel do své světnice. Míťa si sedl na lavici, aby, jak řekl, číhal na vhodnou chvíli. Hluboká tesknota mu padla na duši jako těžká mlha. Hluboká, hrozná tesknota! Seděl a přemýšlel, ale nic nemohl domyslet. Na svíci se dělal oharek, ozýval se cvrček, v přetopené světnici bylo nesnesitelně dusno. Najednou si představil zahradu, průchod za zahradou, v otcově domě se tajemně otvírají dveře a do nich vbíhá Grušeňka. Vyskočil s lavice. "Tragédie!" zvolal, skřípaje zuby. Bezmyšlenkovitě přistoupil ke spáči a zadíval se mu do obličeje. Byl to hubený mužik středního věku, s nápadně dlouhým obličejem, s rusými kudrnami a dlouhou řídkou nazrzlou bradkou. Měl kartounovou košili a černou vestu, z jejíž kapsy vykukoval řetízek od stříbrných hodinek. Míťa si tu tvář prohlížel s náramnou nenávistí a z nějakého důvodu ho zvlášť pobuřovaly mužikovy kudrny. Hlavně ho nesnesitelně uráželo, že tu teď nad ním stojí celý utýraný se svou naléhavou záležitostí, když tolik obětoval a opustil, a tenhle darmožrout, na kterém teď závisí celý jeho osud, tady chrápe jakoby nic, jako by byl z jiné planety. "Ó, ironie osudu!" křikl Míťa. Najednou docela ztratil hlavu a vrhl se zas k opilému mužikovi, aby ho vzbudil. Budil ho s jakousi zuřivostí, škubal a strkal jím, dokonce ho bil, nadřel se s ním nějakých pět minut, ale zas nic nepořídil. V bezmocném zoufalství se vrátil ke své lavici a usedl. "Hloupé, hloupé!" vykřikoval, "a jak je to všechno nečestné!" bůhvíproč dodal

najednou. Strašlivě ho rozbolela hlava. "Že bych to nechal být a odjel ?" napadlo mu. "To ne, počkám do rána. Teď tu naschvál zůstanu, naschvál! Nač bych sem pak byl jezdil ? A ani nemám čím odjet, jak se odsud teď dostanu ? Och, takový nesmysl!" Ale hlava ho bolela pořád víc. Nehybně seděl, ani nevěděl, že podřimuje, a najednou vsedě usnul. Spal patrně asi dvě hodiny nebo déle. Probudily ho nesnesitelné bolesti hlavy, tak nesnesitelné, že div nekřičel. Ve spáncích mu tepalo a temeno ho bolelo; když se vzbudil, dlouho se nemohl úplně vzpamatovat a uvědomit si, co se s ním stalo. Konečně se dovtípil, že přetopená světnice je plná otravného plynu z kamen a že snad mohl zemřít udušením. Opilý mužik pořád ležel a chrápal. Svíčka se roztěkala a pomalu zhasínala. Míťa vykřikl a vrávoravě doběhl přes chodbu do světnice hajného. Hajný byl hned vzhůru, ale když slyšel, že v druhé světnici čadí kamna, šel sice zakročit, ale choval se ku podivu lhostejně, což Míťu překvapilo a urazilo. "Vždyť on umře, on umře a potom co potom ?" vykřikoval Míťa nepříčetně. Otevřeli dveře a okno, vytáhli zástrčku v komíně. Míťa přinesl z chodby vědro s vodou, nejdřív omočil hlavu sobě, pak našel nějaký hadr, namočil ho do vody a přiložil Chlupatému na hlavu. Hajný se pořád stavěl k celé příhodě nějak opovržlivě. Když otevřel okno, řekl mrzutě: "To už je dobré," a šel zase spát. Míťovi nechal rozsvícenou lucernu. Míťa se tahal s omámeným opilcem asi půl hodiny, pořád mu dával na hlavu obklady a vážně už pomýšlel na to, že probdí celou noc. Ale byl tak vyčerpán, že na chvilku usedl, aby si trochu odpočinul, hned zavřel oči, okamžitě se nevědomky natáhl na lavici a usnul jako zabitý. Probudil se hrozně pozdě. Bylo už asi devět hodin ráno. Slunce jasně zářilo do dvou oken chaloupky. Kudrnatý mužik seděl na lavici už oblečený do kabátu. Stál před ním znova zatopený samovar a nová láhev vodky. Stará včerejší láhev byla už dopita a nová vyprázdněna víc než napůl. Míťa vyskočil a hned pochopil, že ten zatracený mužik je zas opilý, nadobro a nenapravitelně opilý. Asi minutu se na něho vytřeštěně díval. Mužik zas mlčky a potutelně pokukoval na Míťu s jakýmsi urážlivým klidem, ba připadalo mu, že s nějakou pohrdavou povýšeností. Míťa se k němu vrhl. "Dovolte, víte já podle všeho jste už slyšel od hajného v tamté světnici. Já jsem poručík Dmitrij Karamazov, syn starého Karamazova, od kterého račte kupovat háj." "Dyť ty lžeš!" s jistotou, klidně a důrazně promluvil náhle mužik. "Že lžu ? Račte znát Fjodora Pavloviče ?" "Žádného tvého Fjodora Pavloviče znát neráčím," řekl mužik nějak těžkým jazykem. "Co od něho kupujete ten háj, ten háj! Vzbuďte se přece, vzpamatujte se! Přivedl mě otec Pavel z Iljinska. Psal jste Samsonovovi a on mě k vám posílá" bez dechu pokračoval Míťa. "L-lžeš!" odsekl zas Chlupatý. Míťu zamrazilo. "Pro milosrdenství boží, to přece není žádný špás! Jste možná opilý, ale přece jste snad schopen mluvit a rozumět jinak jinak ničemu nerozumím!" "Ty ses barvíř!" "Pro milosrdenství boží, já jsem Karamazov, Dmitrij Karamazov, mám pro vás návrh výhodný návrh velice výhodný právě o tom háji." Mužik si vážně hladil bradu. "Ne, ty jsi převzal dodávku a ukázalo se, že ses darebák. Ty ses darebák!" "Ujišťuji vás, že se mýlíte!" zoufale lomil rukama Míťa. Mužik si pořád hladil bradu a najednou potutelně přimhouřil oči. "Ty mi ukaž tohle: ukaž mi takový zákon, že se smějí dělat podfuky! Slyšíš? Ses darebák, rozumíš?" Míťa zamračeně poodešel a náhle jako by ho "něco klepla do hlavy", jak se pak vyjádřil. V jediném okamžiku se mu nějak rozsvítilo, "zaplanula pochodeň a všechno jsem pochopil". Stál tu, trnul a žasl, že mohl on, přece jen rozumný člověk, naletět na takový nesmysl, zabřednout do takového dobrodružství a vytrvat v něm skoro celý den a noc, tahat se s tím Chlupatým, dávat mu obklady na hlavu. "Nu, chlap je opilý, opilý namol a vydrží pít ještě týden - nač bych tu čekal ? A co když mě sem Samsonov poslal naschvál ? Co když ona. Ó bože, co jsem to provedl!" Mužik seděl, díval se na něho a pošklebovaI se. Jindy by byl Míťa toho hlupáka ve vzteku snad zabil, ale teď byl sám slabý jako dítě. Pokojně přistoupil k lavici, vzal svůj plášť, oblékl si ji-j a vyšel ze světnice. V druhé světnici hajného nenašel, nikdo tam nebyl. Vytáhl z kapsy padesát kopejek v drobných a nechal je na stole za nocleh, svíci a vyrušení. Vyšel z hájovny a uviděl kolem jen les, nic jiného, Šel nazdařbůh, nevěděl ani, má-li se dát od hájovny vpravo nebo vlevo; včera večer, když sem spěchal s

baťuškou, nevšiml si cesty. Nebyla v něm žádná pomstichtivost, ani proti Samsonovu, šel uzounkou lesní pěšinkou bezmyšlenkovité a ztraceně, se "ztracenou myšlenkou" a vůbec se nestaral, kam jde. Každé dítě by ho bylo mohlo přemoci, tak zeslábl náhle na duši i na těle. Přesto se jakž takž dostal z lesa a najednou se před ním rozprostřela nedohledná rovina posekaných, holých polí. "Jaké zoufalství, jaká smrt kolem dokola!" opakoval si, stále kráčeje dál a dál. Zachránila ho drožka, ve které jel polní cestou nějaký stařičký kupec. Když ho dohnala, Míťa se zeptal na cestu a ukázalo se, že kupec jede také do Volové. Začali vyjednávat a vzali Míťu s sebou jako spolucestujícího. Asi za tři hodiny dojeli. Na stanici Volové Míťa hned objednal poštovní vůz, aby ho zavezl do města, a najednou si uvědomil, že je hrozně vyhladovělý. Než bylo zapraženo, dal si udělat míchaná vejce. V okamžiku je všechna snědl, snědl velký krajíc chleba, snědl salám, který se tam také našel, a vypil tři sklenky vodky. Když se takto posilnil, zotavil se a nabyl zas dobré mysli. Uháněl silnicí, pobízel vozku ke spěchu a najednou vymyslel nový, už "nezměnitelný" plán, jak si ještě do večera opatří "ty zatracené peníze". "A když si pomyslím, když si jen pomyslím, že pro takové mizerné tři tisíce se maří lidský osud!" zvolal pohrdavě. "Ještě dnes to vyřídím!" A nebýt neodbytné myšlenky na Grušeňku, nestalo-li se s ní něco, byl by možná zas docela veselý. Ale ta myšlenka mu ustavičně probodávala srdce jako ostrý nůž. Konečně dojeli a Míťa hned běžel ke Grušeňce.

III Zlaté doly

To byla právě ta Miťova návštěva, o níž Grušeňka tak postrašeně vyprávěla Rakitinovi. Čekala tenkrát svou zvláštní poštu a byla velmi ráda, že Míťa včera ani dnes nepřišel. Doufala, že dá bůh a už nepřijde až do jejího odjezdu, ale najednou k ní přece vpadl. Co bylo dál, víme: aby se ho zbavila, okamžitě ho přemluvila, aby ji doprovodil ke Kuzmovi Samsonovu, kam prý naléhavě musí jít "počítat peníze"; když ji tam Míťa hned odvedl, rozloučila se s ním u Kuzmových vrat a dala si od něho slíbit, že pro ni před půlnocí přijde, aby ji doprovodil zpátky domů. Míťovi to bylo také vhod: "Když bude sedět u Kuzmy, nepůjde aspoň k Fjodoru Pavlovičovi jestli ovšem nelže," dodal hned. Ale podle jeho mínění snad nelhala. Byl totiž žárlivec toho druhu, že je-li odloučen od milované ženy, okamžitě si navymýšlí bůhvíjaké hrůzy, co se s ní děje a jak je mu "nevěrná"; ale když k ní potom zdrcen a zoufalý přiběhne, už nadobro přesvědčen, že ho skutečně zradila, okamžitě zas okřeje hned při prvním pohledu na její tvář, na smějící se, veselou a vlídnou tvář této ženy, okamžitě zavrhne každé podezření a s radostným zahanbením se sám plísní za svou žárlivost. Když doprovodil Grušeňku, chvátal domů. Ach, měl toho dne ještě tolik na práci! Ale aspoň mu spadl kámen ze srdce. "Ted bych se jen potřeboval honem vyptat Smerdakova, nebylo-li něco včera večer, jestli třeba nakonec nebyla u Fjodora Pavloviče, ochoch!" To mu táhlo hlavou a nedoběhl tedy ještě ani do svého bytu a už se zas v jeho nepokojném srdci hnula žárlivost. Žárlivost! "Othello nebyl žárlivý, byl důvěřivý," napsal Puškin a ta poznámka sama už svědčí o neobyčejné myšlenkové hloubce našeho velkého básníka. Othello měl duši rozdrcenou a celý pohled na svět zakalený, prostě protože jeho ideál byl zničen. Ale Othello se neskrýval, nešpehoval, neslídil: byl důvěřivý. Musel být naopak veden a postrkován, s velkou námahou popouzen, aby vůbec pomyslel na nevěru. Pravý žárlivec takový není. Je až neuvěřitelné, jakou hanbu a mravní ponížení je žárlivec schopen snést bez jakýchkoli výčitek svědomí. A nedá se přece říci, že by všichni žárlivci byli všední a špinavé duše. Naopak, i člověk ušlechtilého srdce, jehož láska je čistá a plná obětavosti, se může z žárlivosti schovávat pod stoly, podplácet největší ničemy a snášet nejodpornější bláto špehování a tajného poslouchání za dveřmi. Othello by se za nic nedovedl smířit s nevěrou - nemluvíme o odpuštění, nýbrž jen o smíření - ač jeho duše je dobrotivá a nevinná jako duše dítěte. Jiné je to u pravého žárlivce: je těžko si představit, co všechno dovede snést, s čím se smíří a co všechno odpustí leckterý

žárlivec! Právě žárlivci odpouštějí spíš než kdo jiný a všechny ženy to vědí. Žárlivec je schopen odpustit neobyčejně rychle (ovšem teprve po hrozné scéně) ku příkladu už skoro dokázanou nevěru, třeba objetí a polibky, které sám viděl, jen když se zároveň může nějak ujistit, že to bylo "naposledy" a že jeho sok od té chvíle už zmizí, odjede na konec světa, nebo že on sám odveze ji někam na takové místo, kam se ten hrozný sok už víckrát nedostane. Ke smíru dojde ovšem jen na chvíli, protože i kdyby sok skutečně zmizel, žárlivec hned zítra vynajde nějakého jiného a bude žárlit znova. A zdálo by se, co je do lásky, na kterou se musí tajně dohlížet, zač už stojí, potřebuje-li tak pečlivé hlídání ? Ale to pravý žárlivec nikdy nepochopí, přestože se mezi žárlivci opravdu najdou lidé vznešeného srdce. Je také pozoruhodné, že když se takoví lidé vznešeného srdce schovávají v nějaké komůrce, aby tajně poslouchali a špehovali, cítí sice jasně ve svém "vznešeném srdci", do jaké hanby dobrovolně klesli, ale nikdy nemívají výčitky svědomí - aspoň ne v té chvíli, kdy vězí ve své komůrce. Když Míťa viděl Grušeňku, jeho žárlivost byla pryč a na chvíli byl důvěřivý a ušlechtilý; pro své nedobré city dokonce sám sebou pohrdal. Ale to jen znamenalo, že v jeho lásce k této ženě je obsaženo něco mnohem vyššího, než sám tuší, tedy ne pouhá smyslná vášeň, ne jenom "vláčnost v těle", o níž vykládal Aljošovi. Zato však, kdykoli Grušeňka zmizela, hned ji zase začal podezřívat ze všech nízkostí a uskoků nevěry. A žádné výčitky svědomí při tom necítil. A tak v něm znova vzkypěla žárlivost. Rozhodně musel spěchat. Především musel narychlo sehnat aspoň maličko peněz. Včerejších devět rublů vydal skoro úplně za své jízdy a docela bez peněz se člověk, jak známo, nedostane ani na krok. Ale už ve voze si zároveň se svým novým plánem promyslel také, jak sežene nejdřív nějakou maličkost narychlo. Měl pár pěkných soubojových pistolí s patronami a dosud je nezastavil, protože mu byly z jeho věcí nejmilejší. V hostinci U hlavního města se už dávno povrchně seznámil s jistým mladým úředníkem a pak se tam také dozvěděl, že tento svobodný a značně zámožný pán je náruživý milovník zbraní; kupuje prý pistole, revolvery, dýky, máje doma rozvěšeny po stěnách, pyšní se jimi před známými a dovede prý dokonale vysvětlit mechanismus revolveru, jak se nabíjí, jak střílí atd. Míťa se dlouho nerozmýšlel, hned se k němu vydal a nabídl mu za deset rublů své pistole do zástavy. Úředník se ho s radostí pokusil přemluvit, aby mu je hned prodal, ale to Míťa nechtěl. Vyplatil mu tedy deset rublů a prohlásil, že úroky rozhodně nepřijme. Rozloučili se jako přátelé. Míťa spěchal a zamířil do své zahradní besídky za domem Fjodora Pavloviče, aby dal rychle zavolat Smerďakova. Ale vyplynulo z toho také zas faktické zjištění, že pouhé tři čtyři hodiny před jistou událostí, o níž dále promluvíme, Míťa neměl ani kopejku a za deset rublů zastavil svou oblíbenou věc, kdežto o tři hodiny později měl najednou tisíce. Ale předbíhám. U Marie Kondraťjevny (sousedky Fjodora Pavloviče) ho čekala nadmíru překvapující a zarážející zpráva o Smerdakovově onemocnění. Vyslechl vyprávění o pádu do sklepa, pak o padoucnici, o lékařově příjezdu a starostech Fjodora Pavloviče; se zájmem se také dozvěděl, že jeho bratr Ivan ráno už odjel do Moskvy. "Projel asi Volovou dřív než já," pomyslel si Míťa, ale Smerďakov ho hrozně znepokojoval. "Jak to teď udělat, kdo tam bude hlídat a dávat mi zprávy ?" Začal se dychtivě vyptávat obou žen, zda si včera večer něčeho nevšimly. Chápaly dobře, oč mu běží, ujistily ho, že tam nikdo nebyl, Ivan Fjodorovič prý zůstal přes noc doma a "všechno bylo v úplném pořádku". Míťa se zamyslel. Jistě musí dnes hlídat, ale kde ? Zde nebo u vrat Samsonova ? Usoudil, že zde i tam podle potřeby, ale mezitím, mezitím. Potíž byla v tom, že měl před sebou ten "plán", čerstvý, nový a docela spolehlivý plán, který vymyslel cestou ve voze a jehož provedení už nemohl odkládat. Rozhodl se obětovat tomu hodinu času: "Za hodinu všechno vyřídím, všechno se dozvím a pak, pak se především poptám u Samsonova, je-li tam Grušeňka, a hned zase zpátky sem, do jedenácti hodin tu pobudu a potom zas pro ni k Samsonovu, abych ji doprovodil domů." Takhle se tedy rozhodl. Letěl domů, umyl se a učesal, vykartáčoval si šaty a vydal se k paní Chochlakovové. To byl, běda, jeho "plán"! Rozhodl se vypůjčit si tři tisíce od této dámy. Dokonce si nějak najednou byl jist, že ho paní Chochlakovová neodmítne. Snad se

někdo podiví, že když si byl tak jist, proč se tedy neobrátil nejdřív na ni, k někomu tak říkajíc ze svých kruhů, místo aby chodil k Samsonovu, člověku z cizího prostředí a s nímž ani nedovedl promluvit. Ale bylo to tak, že se s Chochlakovovou v posledním měsíci skoro přestal stýkat, ostatně i dřív ji vídal málokdy a také o ní věděl, že ho nemůže vystát. Ta dáma na něho zanevřela od samého začátku prostě proto, že byl zasnouben s Kateřinou Ivanovnou, a ona si najednou nějak zamanula, že Kateřina Ivanovna musí zasnoubení zrušit, aby se provdala za "milého, rytířského a vzdělaného Ivana Fjodoroviče, který má tak výtečné chování". Chování Míťovo nenáviděla. Míťa se jí až smál a řekl o ní jednou, že ta dáma je "stejně neposedná a prostořeká jako nevzdělaná". A tu ho tedy ráno ve voze osvítila skvělá myšlenka: "Když nechce, abych se oženil s Kateřinou Ivanovnou, a když jí na tom opravdu tolik záleží (věděl, že je to u ní hotová mánie), proč by mi teď odmítla tři tisíce, které potřebuju, abych mohl Káťu právě opustit a navždycky se odsud ztratit ? Tyhle rozmazlené společenské dámy, když si jednou něco umíní, neleknou se žádné oběti, aby bylo po jejich. A mimoto je přece bohatá," uvažoval Míťa. Co se týče vlastního "plánu", všechno bylo stejné jako předtím: chtěl postoupit svá práva na Čermašňu, ale už ne s obchodním odůvodněním jako včera u Samsonova, nehodlal tedy lákat paní Chochlakovovou nadějí, že místo tří tisíc shrábne dvakrát tolik, to jest šest nebo sedm tisíc, nýbrž nabídnout svá práva jen jako korektní záruku za dluh. Když se Míťa zabýval touto svou novou myšlenkou, byl docela nadšen, ale to se mu stávalo i jindy při všech jeho předsevzetích a všech jeho náhlých rozhodnutích. Každé své nové myšlence se oddával až vášnivě. Nicméně když přistupoval k domu paní Chochlakovové, zamrazilo ho v zádech hrůzou: teprve v tom okamžiku si plně a už s matematickou jistotou uvědomil, že je to jeho poslední naděje, a že nepořídí-li ani zde, nezbude mu na světě nic jiného než "leda někoho pro ty tři tisíce zabít a oloupit." Když zazvonil, bylo půl osmé. Z počátku se zdálo, že se na něho usmálo štěstí: sotva se dal ohlásit, hned byl nezvykle rychle přijat. "Jako by mě čekala," napadlo mu a pak, sotva ho uvedli do salónu, najednou takřka přiběhla paní domu a přímo mu prohlásila, že ho čekala. "Čekala jsem vás, čekala! Nemohla jsem vůbec tušit, že ke mně přijdete, to uznáte, a přece jsem vás čekala. Divte se mému instinktu, Dmitriji Fjodoroviči, ale celé ráno jsem byla přesvědčena, že dnes přijdete." "To je skutečně podivuhodné, milostpaní," řekl Míťa, ztěžka si sedaje, "ale přišel jsem v neobyčejně důležité věci z důležitých nejdůležitější, to jest pro mne, jedině pro mne, a spěchám." "Já vím, že v neobyčejně důležité věci, Dmitriji Fjodoroviči, a nejsou to nějaké předtuchy nebo zpátečnické nápady se zázraky (slyšel jste o starci Zosimovi ?), to je matematika: po tom, co se všechno stalo s Kateřinou Ivanovnou, jste nemohl nepřijít, prostě jste nemohl, to je matematika." "Realismus skutečného života, milostpaní, to je to! Ale dovolte, abych vysvětlil." "Právě realismus, Dmitriji Fjodoroviči. Jsem teď nadobro pro realismus, dostala jsem příliš za vyučenou se zázraky. Slyšel jste, že zemřel starec Zosima ?" "Ne, milostpaní, slyším to po prvé," podivil se trochu Míťa. V mysli se mu mihl Aljoša. "Dnes v noci a pomyslete si." "Milostpaní," přerušil ji Míťa, "já mohu pomyslet jen na to, že jsem v naprosto zoufalé situaci, a že nepomůžete-li mi, poletí to ke všem čertům, ale já poletím první. Promiňte, že se vyjadřuji triviálně, ale jsem vzrušen, jsem v horečce." "Já vím, já vím, že jste v horečce, všechno vím, v jiném duševním stavu ani nemůžete být, a cokoli řeknete, všechno předem vím. Už dávno uvažuji o vašem osudu, Dmitriji Fjodoroviči, sleduji ho a studuji. Ó, věřte mi, jsem zkušená lékařka duše, Dmitriji Fjodoroviči!" "Milostpaní, jste-li vy zkušená lékařka, jsem zato já zkušený pacient," s přemáháním zalaškoval Míťa, "a tuším, že když už tak sledujete můj osud, pomůžete mi v neštěstí, ale proto dovolte, abych vám konečně vysvětlil plán, se kterým jsem se odvážil k vám přijít a to, čeho bych od vás chtěl dosáhnout. Přišel jsem, milostpaní." "Nevysvětlujte, to je vedlejší. A co se týče pomoci, nejste první, komu pomáhám, Dmitriji Fjodoroviči. Asi jste slyšel o mé sestřenici Belmesové. Její muž byl na mizině, ‚letěl ke všem čertům', jak jste se tak rázovitě vyslovil, Dmitriji Fjodoroviči, a co myslíte, poradila jsem mu chov koní a daří se mu teď znamenitě. Máte

ponětí o chovu koní, Dmitriji Fjodoroviči ?" "Ani za mák, milostpaní, - ach milostpaní, ani za mák!" vykřikl Míťa v nervosní netrpělivosti, a dokonce už vstával. "Jenom vás úpěnlivě prosím, milostpaní, vyslechněte mě, nechtě mě jen dvě minuty volně mluvit, abych vám mohl nejdřív všechno vyložit, celý návrh, se kterým jsem přišel. Mimoto mám málo času a hrozně spěchám!" vykřikoval hystericky, protože cítil, že Chochlakovová hned zase začne mluvit, a doufal, že ji překřičí. "Upadl jsem do zoufalství do takového krajního zoufalství, že vás prosím, abyste mi půjčila tři tisíce, abyste mi je půjčila, ale s bezpečnou zárukou, s naprosto bezpečnou zárukou, milostpaní, s naprosto bezpečným zajištěním! Dovolte jenom, abych vám vysvětlil." "To mi všechno povězte potom, až potom!" zamávala na něho zas paní Chochlakovová. "Ať řeknete cokoli, všechno předem vím, už jsem vám to povídala. Vy chcete peníze, potřebujete tři tisíce, ale já vám dám víc, nesrovnatelně víc, já vás zachráním, Dmitriji Fjodoroviči, ale musíte mě poslechnout!" Míťa zas jen vyskočil. "Milostpaní, opravdu budete tak dobrá ?" zvolal s neobyčejným citem. "Pane bože, zachránila jste mě. Zachraňujete člověka před násilnou smrtí, před pistolí. Má věčná vděčnost." "Dám vám nekonečně, nekonečně víc než tři tisíce!" zvolala paní Chochlakovová, pohlížejíc se zářivým úsměvem na Míťovo nadšení. "Nekonečně ? Tolik to ani nemusí být. Potřebuji nutně jen ty pro mne osudné tři tisíce. Také vám mohu na tu částku s nekonečnou vděčností nabídnout záruku a navrhuji vám plán, který." "Dost, Dmitriji Fjodoroviči, to je hotová věc," s cudným triumfem dobrodějky ho zarazila paní Chochlakovová. "Slíbila jsem, že vás zachráním, a taky vás zachráním, stejně jako jsem zachránila Belmesova. Co soudíte o zlatých dolech, Dmitriji Fjodoroviči ?" "O zlatých dolech, milostpaní ? Jakživ jsem na ně ani nepomyslel." "Zato já na ně myslela za vás! Myslela a promyslela! S tím úmyslem vás pozoruji už celý měsíc. Stokrát jsem se na vás dívala, když jste šel kolem, a opakovala jsem si: to je energický muž, který by měl být zlatokopem. Zkoumala jsem dokonce vaši chůzi a došla jsem k přesvědčení, že jste člověk, který najde mnoho zlata." "Podle chůze, milostpaní ?" usmál se Míťa. "No co, taky podle chůze. Přece snad nepopíráte, že podle chůze se dá rozeznat povaha, Dmitriji Fjodoroviči! Přírodní vědy to potvrzují. Ó já jsem teď realistka, Dmitriji Fjodoroviči. Po celé té historii v klášteře, která mě tak rozčilila, jsem ode dneška úplná realistka a chci se věnovat praktické činnosti. Jsem vyléčena. ‚Dost!' jak řekl Turgeněv." "Ale milostpaní, ty tři tisíce, které jste mi tak velkomyslně slíbila půjčit." "Ty vás neminou, Dmitriji Fjodoroviči," hned mu zase skočila do řeči ",ty tři tisíce jako byste už měl v kapse, a ne tři tisíce, ale tři miliony, Dmitriji Fjodoroviči, a v nejkratší době! Tu máte tu myšlenku: najdete ložiska zlata, vyděláte miliony, vrátíte se a stanete se veřejným činitelem, povznesete také nás, povedete nás k dobrému. Máme snad všechno přenechat židům ? Budete stavět budovy a zřizovat různé podniky. Budete pomáhat chudým a oni vám budou žehnat. Žijeme ve století železnic, Dmitriji Fjodoroviči. Stanete se slavným a nepostradatelným pro ministerstvo financí, které je teď v takové tísni. Pokles našeho papírového rublu mi nedává spát, Dmitriji Fjodoroviči, v tom směru mě lidé málo znají." "Milostpaní, milostpaní!" přerušil ji zas Míťa v jakési znepokojené předtuše, "je velmi a velmi možné, že uposlechnu vaší rady, vaší moudré rady, milostpaní, a vydám se možná tam na ta naleziště a ještě k vám přijdu pohovořit si o tom přijdu ještě víckrát ale teď ty tři tisíce, které jste tak velkomyslně. Ó ty by mi uvolnily ruce, a je-li to možné ještě dnes. Totiž, víte, já teď nemám ani hodinku, ani hodinku času." "Dost, Dmitriji Fjodoroviči, dost!" přerušila ho důrazně paní Chochlakovová. "Otázka je, zda jedete na naleziště či nejedete. Jste úplně rozhodnut? Odpovězte matematicky." "Jedu, milostpaní, potom. Pojedu, kam chcete, milostpaní ale teď." "Tak počkejte!" křikla paní Chochlakovová, vyskočila a vrhla se k svému nádhernému sekretáři s nesčíslnými zásuvečkami. Začala vytahovat jednu zásuvku za druhou a v hrozném spěchu něco hledala. "Tři tisíce!" pomyslel si Míťa se zatajeným dechem. "A takhle hned, beze všech listin, beze smlouvy. Ó to je gentlemanské! Skvělá žena, a kdyby jenom tolik nemluvila." "Tady je to!" zvolala radostně,

vracejíc se k Míťovi. "Tohle jsem hledala!" Byla to drobounká stříbrná ikonka na šňůrce, jako se někdy nosí na krku s křížkem.

"Je z Kyjeva, Dmitriji Fjodoroviči," pokračovala s nábožnou úctou, "od ostatků svaté mučednice Barbory. Dovolte, abych vám ji sama zavěsila kolem krku, a tím vám požehnala do nového života a k novým hrdinským činům." A opravdu mu ikonku navlékla kolem krku a pokusila se mu ji zastrčit za košili. Míťa se v trapných rozpacích shýbl, pomáhal jí a konečně si ikonku zastrčil za nákrčník a límec košile na prsa. "Tak, teď můžete jet!" zvolala paní Chochlakovová a slavnostně se zas posadila. "Milostpaní, jsem tak pohnut a ani nevím, jak vám mám děkovat za takové city, ale kdybyste věděla, jak je mi teď čas drahý! Ty peníze, za které budu tak zavázán vaší velkomyslnosti. Ach milostpaní, když už jste tak šlechetná a tak dojemně velkomyslná," zvolal náhle nadšeně, "dovolte, abych se vám svěřil s něčím, co vlastně už dávno víte že zde miluju jistou bytost. Kátě jsem se zpronevěřil chci říci Kateřině Ivanovně. Ó choval jsem se k ní nelidsky a nečestně, ale zamiloval jsem se do jiné do jisté ženy, milostpaní, kterou možná pohrdáte, protože už všechno víte, ale které se naprosto nemohu vzdát, naprosto nemohu, a proto teď ty tři tisíce." "Vzdejte se všeho, Dmitriji Fjodoroviči!" neobyčejně rozhodně ho přerušila paní Chochlakovová. "Vzdejte se všeho, a hlavně žen. Váš cíl jsou zlaté doly a vozit tam ženy nemá smysl. Až se pak vrátíte bohatý a slavný, najdete si družku svého srdce v nejvyšší společnosti. Bude to moderní dívka, vzdělaná a bez předsudků. Do té doby tak zrovna dozraje ženská otázka, která teď začala, a přijde nová žena." "Milostpaní, to není ono, to ne" sepjal Míťa prosebně ruce. "I ano, Dmitriji Fjodoroviči, to je právě to, co potřebujete a po čem toužíte, aniž jste si toho sám vědom. Já vůbec nejsem proti nynější ženské otázce, Dmitriji Fjodoroviči. Vývoj ženy, a dokonce i politické uplatnění ženy v nejbližší budoucnosti - to je můj ideál. Mám sama dceru, Dmitriji Fjodoroviči, a v tom směru mě lidé málo znají. Napsala jsem o tom spisovateli Ščedrinovi. On mě tolik poučil, tolik mě poučil o určení ženy, že jsem mu loni poslala anonymní dopis ve dvou řádcích: .Objímám a líbám Vás, můj spisovateli, za současnou ženu. Vytrvejte!' A podepsala jsem se ‚matka'. Chtěla jsem se nejdřív podepsat .současná matka' a váhala jsem, ale zůstala jsem prostě při matce: je v tom víc mravní krásy, Dmitriji Fjodoroviči, a taky by jim to slovo ‚současná' připomínalo Současníka a to je pro ně trpká vzpomínka vzhledem k nynější censuře. Ach bože můj, co je vám?" "Milostpaní," vyskočil konečně Míťa, spínaje před ní ruce v bezmocné prosbě, "vy mě rozpláčete, milostpaní, budete-li odkládat, co jste tak velkomyslně." "Jen si zaplačte, Dmitriji Fjodoroviči, zaplačte si! Jsou to ušlechtilé city máte před sebou takovou cestu! Pláč vám uleví, potom se vrátíte a budete se radovat. Naschvál ke mně přijedete ze Sibiře, abychom se spolu radovali." "Ale dovolte přece i mně," zaúpěl najednou Míťa, "naposledy vás snažně prosím, mohu od vás dnes dostat ty slíbené peníze ? A když ne, kdy si pro ně vlastně mám přijít ?" "Jaké peníze, Dmitriji Fjodoroviči?" "Ty slíbené tři tisíce které jste mi tak velkomyslně." "Tři tisíce ? Rublů ? Ach ne, já nemám tři tisíce," prohlásila s klidným podivem paní Chochlakovová. Míťa strnul. "Jak to tedy právě teď jste řekla vyjádřila jste se dokonce, že je mám stejně jako v kapse."

"Ó ne, to jste mi špatně rozuměl, Dmitriji Fjodoroviči. Když je to tak, to jste mi nerozuměl. Já mluvila o zlatých dolech. Pravda, slibovala jsem vám víc, nekonečně víc než tři tisíce, teď si na všechno vzpomínám, ale myslela jsem jenom na ty doly." "A peníze ? A tři tisíce ?" nesmyslně vykřikoval Míťa. "Ach, když jste myslel peníze, já je nemám. Já teď vůbec nemám peníze, Dmitriji Fjodoroviči, já teď zrovna bojuji se svým správcem a sama jsem si před několika dny vypůjčila pět set rublů od Miusova. Ne, ne, peníze nemám. A víte, Dmitriji Fjodoroviči, i kdybych měla, nedala bych vám je. Za prvé nikomu nepůjčuji. Půjčit, to znamená pohněvat se. Ale vám, vám bych teprve nepůjčila. Mám vás ráda a chci vás zachránit, proto bych vám právě nepůjčila, poněvadž vy potřebujete jenom jedno: zlaté doly,

zlaté doly a zlaté doly!" "Ó, hrom aby do toho!" zařval najednou Míťa a vší silou uhodil pěstí do stolu. "Ach jej!" vyjekla leknutím Chochlakovová a odletěla na druhý konec salónu. Míťa si odplivl a rychlým krokem vyšel z pokoje a z domu na ulici, do tmy! Šel jako pomatený a bil se do prsou na totéž místo jako před dvěma dny večer na silnici, když se tam potmě naposledy setkal s Aljošou. Jaký mělo smysl toto bití do prsou na to místo a co tím chtěl vyjádřit, to bylo zatím ještě tajemství, které nikdo na světě neznal a které neodhalil tenkrát ani Aljošovi. Ale to tajemství pro něho znamenalo víc než hanbu, znamenalo zkázu a sebevraždu. Tak se už rozhodl, nesežene-li ty tři tisíce, aby zaplatil Kateřině Ivanovně a aby tím odstranil se svých prsou, z toho místa na prsou, hanbu, kterou tam nosil a která tak tížila jeho svědomí. To všechno se čtenáři vysvětlí až později, ale teď, když zmizela poslední Míťova naděje, tento fysicky tak silný člověk, sotva ušel několik kroků od domu Chochlakovové, dal se do pláče jako malé dítě. Šel a jako v oblouzení si pěstí otíral slzy. Došel tak na náměstí a náhle ucítil, že celým tělem na něco narazil. Ozval se pištivý nářek nějaké stařenky, kterou div neporazil. "Pane bože, div člověka nezabije! Co nekoukáš na cestu, divochu ?" "Ale, to jste vy ?" zvolal Míťa, když stařenku ve tmě poznal. Byla to stará služka, která se starala o Kuzmu Samsonova a které si Míťa včera dobře všiml. "A kterýpak vy jste, pane ?" promluvila stařenka docela jiným hlasem. "V té tmě vás nemohu poznat." "Vy žijete u Kuzmy Kuzmiče, posluhujete mu, že ano ?" "Tak je to, tak, pane, zrovna jsem si zaběhla k Prochoryčovi. Ale co že vás pořád nemohu poznat?" "Povězte mi, matičko, je u vás teď Agrafena Alexandrovna ?" zeptal se Míťa, celý bez sebe napětím. "Před chvílí jsem ji tam doprovodil." "Byla tam, pane, přišla, nějaký čas poseděla a zas odešla." "Co? Odešla?" křikl Míťa. "Kdy odešla?" "Ale hned prve, zdržela se jenom chvilinku. Něco vypravovala Kuzmovi Kuzmičovi, rozesmála ho a zas utíkala." "Lžeš, zatracená ženská!" zaječel Míťa. "Jejej!" vykřikla stařenka, ale po Míťovi už nebylo ani památky: rozběhl se ze všech sil do domu Morozovové. Bylo to, právě když Grušeňka už ujela do Mokrého, od jejího odjezdu neuběhlo víc než čtvrt hodiny. Feňa seděla v kuchyni s kuchařkou Matrjonou, svou babičkou, když tam náhle vběhl "kapitán". Jak ho Feňa uviděla, spustila křik, jako by ji na nože bral. "Co křičíš ?" houkl Míťa. "Kde je ?" Ale nenechal strachem zhroucenou Feňu odpovědět ani slovo a náhle jí padl k nohám. "Feňo, pro Ježíše Krista, řekni mi, kde je!" "Pane milý, já nic nevím, holoubku Dmitriji Fjodoroviči, nic nevím, kdybyste mě zabil, tak nic nevím," dušovala se Feňa. "Sám jste s ní prve odešel." "Přišla zpátky!" "Holoubku, nepřišla, přísahám Bohu, že nepřišla!" "Lžeš!" křikl Míťa. "Už jenom podle tvého leknutí vím, kde je!" Vyřítil se ven. Polekaná Fena byla ráda, že tak lehko vyvázla, ale dobře věděla, že Míťa jen neměl kdy a že jinak by to s ní bylo možná špatně dopadlo. Ale když už utíkal, Míťa přece ještě Fenu i starou Matrjonu překvapil něčím docela nečekaným: na stole stál mosazný moždíř a v něm palička, nevelká mosazná palička, sotva čtvrt lokte dlouhá. Když Míťa vybíhal z kuchyně a jednou rukou už otevřel dveře, druhou v letu popadl paličku, strčil ji do postranní kapsy a byl ten tam. "Ach bože, on chce někoho zabít!" spráskla Feňa ruce.

IV Ve tmě

Kam utíkal? To se rozumí: "Kde jinde může být než u Fjodora Pavloviče ? Od Samsonova běžela rovnou k němu, teď už je to jasné. Celý uskok, celý ten podvod je teď zřejmý." To všechno mu jako vichřice vířilo hlavou. K Marii Kondraťjevně nezaběhl: "Tam ne, rozhodně ne ani sebemenší poplach hned by upozornily a zradily. Marie Kondraťjevna táhne zřejmě s nimi a Smerďakov taky, taky, všichni jsou podplaceni!" Rozhodl se jinak: oběhl dům Fjodora Pavloviče velkou oklikou přes postranní uličku, proběhl Dmitrovskou ulicí, pak přeběhl lávku a dostal se přímo za humna do osamělé, pusté a neobydlené uličky, která vedla mezi ohradou sousedova zelniště a vysokým pevným plotem kolem zahrady Fjodora Pavloviče. Na plotu si vybral místo, snad totéž, kde podle podání, které Míťa znal, kdysi přelezla Lizaveta Smrdutá.

"Když ta dovedla přelézt," blesklo mu bůhvíproč hlavou, "jak to, že bych nepřelezl já ?" A skutečně vyskočil a hned se mu podařilo zachytit se rukama za horní okraj plotu. Pak se rázně přitáhl, vzepřel se a obkročmo si tam sedl. Blízko v zahradě stála lázeň, ale s plotu bylo vidět i osvětlená okna domu. "Už je to tak, starý svítí v ložnici, Grušeňka je tam!" a seskočil s plotu do zahrady. Ač věděl, že Grigorij stůně a snad i Smerďakov je opravdu nemocen, takže ho tedy nikdo nemůže slyšet, přece se přikrčil, zůstal bez hnutí a poslouchal. Ale všude bylo mrtvé ticho a jako naschvál naprostý klid, nikde ani větérku. "A jen šeptá ticho," vzpomněl si z nějakého důvodu na ten verš. "Ale jen aby nikdo nebyl slyšel, jak jsem skočil. Podle všeho ne." Když chvilku postál, pustil se opatrně dál; šel po trávě, obcházeje stromy a křoviny, šel dlouho, každý krok tlumil a každému svému kroku sám naslouchal. K osvětlenému oknu se plížil asi pět minut. Pamatoval se, že pod samými okny je několik vysokých, hustých keřů bezu a kaliny. Dveře z domu do zahrady byly na levé straně průčelí a viděl, že jsou zavřeny; zvlášť si toho bedlivě všiml, když šel kolem. Konečně se dostal až ke keřům a přikrčil se za nimi. Ani nedýchal. "Ted musím počkat," pomyslel si, "jestli slyšeli mé kroky a teď poslouchají, tak aby se zas upokojili jenom abych nezakašlal nebo nekýchl." Vyčkal nějaké dvě minuty, ale srdce mu hrozně tlouklo a chvílemi skoro ztrácel dech. "Ne, to tlučení srdce nepřestane," pomyslel si, "nemohu už čekat." Stál ve stínu za keřem a přední polovina keře byla z okna osvětlena. "Kalina, jak jsou ty bobulky červené!" zašeptal si, nevěděl proč. Pomalu a neslyšně, krok za krokem přistoupil k oknu a zvedl se na špičky. Měl před sebou jako na dlani ložnici Fjodora Pavloviče. Byl to malý pokojík, celý napříč rozdělený červenou zástěnou, "čínskou", jak jí říkal Fjodor Pavlovič. "Čínská," mihlo se Míťovi hlavou, "a za zástěnou je Grušeňka." Začal si prohlížet Fjodora Pavloviče. Starý byl v novém hedvábném pruhovaném županu, který u něho Míťa ještě neviděl, přepásaném hedvábnou šňůrou s třapci. Za límcem županu vykukovala čistá elegantní košile z jemného plátna a se zlatými knoflíčky. Hlavu měl starý Karamazov ovázánu červeným šátkem, který na něm už viděl Aljoša. "Naparádil se," pomyslel si Míťa. Fjodor Pavlovič stál blízko okna, byl patrné zamyšlen. Najednou zvedl hlavu a chvilku poslouchal; když nic neslyšel, šel ke stolu, nalil si z karafy půl sklenky koňaku a vypil ji. Pak si zhluboka vzdychl, zas chvíli postál, roztržitě přistoupil k zrcadlu u okna, pravou rukou si trochu nadzvedl červený obvaz na čele a prohlížel své modřiny a oděrky, které se ještě neztratily. "Je sám," pomyslel si Míťa, "podle vší pravděpodobnosti je sám." Starý poodešel od zrcadla, náhle se obrátil k oknu a podíval se ven. Míťa okamžitě uskočil do stínu. "Možná že je schovaná za zástěnou, možná že už spí," bodlo ho u srdce. Fjodor Pavlovič odešel od okna. "Vyhlížel ji oknem, podle toho tam není. Proč by se díval do tmy ? Užírá se netrpělivostí" Míťa hned zas přiskočil k oknu a díval se. Starý už seděl u stolku a byl zřejmě zkormoucen. Konečně položil loket na stůl a pravou rukou si podepřel tvář. Míťa ho dychtivě pozoroval. "Je sám, je sám!" opakoval si. "Kdyby tam byla, tvářil by se jinak." Podivné bylo, že mu v srdci kypěla nějaká nesmyslná a nerozumná zlost, že tam Grušeňka není. "To není proto, že tam není," hned si vysvětloval a sám sobě odpovídal, "nýbrž proto, že se vůbec nemohu najisto dozvědět, je-li tam, či není." Později si sám vzpomínal, že jeho rozum byl v té chvíli naprosto jasný, že všechno chápal do poslední podrobnosti a žádná maličkost mu neušla. Ale pocit utrpení z nejistoty a váhání v něm neobyčejně rychle rostl. "Tak je tam vlastně, nebo ne ?" vztekle v duchu vybuchl. Náhle se rozhodl: zvedl ruku a tichounce zaklepal na okenní rám. Vyklepal signál smluvený mezi starým a Smerďakovem: dvakrát pomalu a třikrát rychle klep-klep-klep. Znamenalo to: "Grušeňka přišla." Starý sebou trhl, prudce zvedl hlavu, rychle vstal a přiskočil k oknu. Míťa ustoupil do stínu. Fjodor Pavlovič otevřel okno a vystrčil hlavu. "Grušeňko, jsi to ty ? Jsi to ty ?" promluvil jakýmsi třaslavým pološeptem. "Kde jsi, srdíčko, andílku, kde jsi ?" Byl hrozně vzrušen, ztrácel dech. "Je sám!" usoudil Míťa. "Kdepak jsi ?" zeptal se zase starý a vystrčil hlavu ještě víc, vystrčil ji i s rameny, rozhlížeje se na všechny strany, vpravo i vlevo. "Pojď sem, připravil jsem ti dáreček, pojď, ukážu ti!" "To myslí obálku s třemi tisíci," řekl si Míťa.

"Ale kde tedy ? Snad u dveří ? Hned otevřu." A starý div nevylezl z okna, aby se podíval vpravo k zahradním dveřím a něco ve tmě rozeznal. Když se nedočkal Grušeňčiny odpovědi, byl by za okamžik jistě běžel otevřít dveře. Míťa se ze strany díval a nehýbal se. Celý, Míťovi tak odporný starcův profil, jeho visutý ohryzek, zahnutý nos, rty, usmívající se v slastném očekávání, to všechno bylo zleva z pokoje jasně osvětleno šikmou září lampy. V Míťově srdci se náhle vzedmula vlna nepříčetné nenávisti: To je on, jeho sok, jeho mučitel, mučitel jeho života! Byl to právě takový příliv nenadálé pomstychtivé, nepříčetné zloby, o jaké mluvil před čtyřmi dny při rozmluvě s Aljošou, když bratr žasl, jak může Míťa říci, že zabije otce. "Já přece nevím, já nevím," řekl tenkrát, "možná že nezabiju, a možná zabiju. Bojím se, že mě v té chvíli popudí k nenávisti svým obličejem. Nenávidím jeho ohryzek, jeho nos, jeho oči, jeho nestoudný pošklebek. Cítím osobní hnus. Toho se bojím. To se třeba neudržím." Osobní hnus vzrůstal nesnesitelně. Míťa byl už jako bez sebe a najednou vytrhl z kapsy mosaznou paličku. "Tenkrát nade mnou bděl Bůh," říkal později sám Míťa: právě tou dobou se na svém loži vzbudil nemocný Grigorij Vasiljevič. Navečer toho dne se podrobil známé léčbě, o níž Smerďakov už vyprávěl Ivanu Fjodorovičovi, to jest s manželčinou pomocí se celý natřel vodkou s nějakým tajným, velmi silným lektvarem, zbytek dopil se "zvláštní modlitbou", kterou nad ním manželka šeptem odříkala, a ulehl k spánku. Marfa Ignaťjevna také "požila" léku, a protože nebyla zvyklá silným nápojům, usnula vedle manžela jako zabitá. Ale Grigorij se tedy v noci docela neočekávaně vzbudil, chvilku se rozmýšlel, a ačkoliv ho hned zase zle píchlo v kříži, přece si na posteli sedl. Pak si zas něco rozvážil, vstal a kvapně se oblékl. Snad ho tlačilo svědomí, že spí, když "v takové nebezpečné době" nikdo nehlídá dům. Smerďakov ležel po záchvatu padoucnice bez hnutí v sousední komůrce. Ani Marfa Ignaťjevna se nehýbala. Grigorij Vasiljevič se na ni podíval. "Porazilo ji to, ženskou," pomyslel si a hekaje vyšel na zápraží. Chtěl se odtamtud bezpochyby jenom podívat, vždyť nemohl chodit a ty bolesti v kříži a v pravé noze byly nesnesitelné. Ale zrovna si najednou vzpomněl, že večer nezavřel na zámek vrátka do zahrady. Byl to člověk puntičkářský a přesný, člověk zavedeného pořádku a dlouholetých zvyků. Kulhavě a pokřiven sestoupil se zápraží a zamířil k zahradě. A opravdu, vrátka byla dokořán. Mechanicky vstoupil do zahrady: snad se mu zdálo, že něco zahlédl, snad zaslechl nějaký zvuk, ale když se podíval vlevo, uviděl u pána otevřené okno, už prázdné okno, už z něho nikdo nevyhlížel. "Proč je tam otevřeno ? Už není léto!" pomyslel si a právě v té chvíli se před ním v zahradě něco mihlo. Asi čtyřicet kroků před ním jako by ve tmě někdo běžel, velmi rychle se tam pohyboval nějaký stín. "Pane bože!" zvolal Grigorij a celý pryč, zapomenuv na bolest v kříži, vrhl se kupředu, aby utíkající postavě nadběhl. Dal se zkratkou, znal zahradu zřejmě lépe než neznámý, který zamířil k lázni, proběhl za ní, vrhl se k plotu. Grigorij mu byl v patách, neztrácel ho z dohledu a běžel ze všech sil. Doběhl k plotu právě ve chvíli, kdy neznámý už přelézal. Grigorij zaječel, přiskočil a oběma rukama ho pevně popadl za nohu. Předtucha ho nezklamala. Poznal ho, byl to on, ten "netvor, otcovrah". "Otcovrahu!" houkl starý jak na lesy, ale na víc neměl čas: náhle padl jako zasažen bleskem. Míťa seskočil zas do zahrady a shýbl se nad ním. Měl v ruce mosaznou paličku a bezmyšlenkovitě ji odhodil do trávy. Dopadla na dva kroky od Grigorije, ale ne do trávy, nýbrž na pěšinu, na nejnápadnější místo. Míťa si několik vteřin Grigorije prohlížel. Hlava starého byla samá krev; Míťa vztáhl ruku a začal mu ji ohmatávat. Později se jasně upamatoval, že mu v té chvíli náramně záleželo na "úplné jistotě", zda starému prorazil lebku nebo ho paličkou jen omráčil. Ale Grigorij krvácel, hrozně krvácel a krev v okamžiku zalila Míťovy chvějící se prsty horkým proudem. Pamatoval si, že vytáhl z kapsy čistý bílý kapesník, který si vzal, když šel k Chochlakovové, a v marné snaze setřít starému krev s čela a obličeje přiložil mu jej na hlavu. Ale i šátek okamžitě celý nasákl krví. "Bože můj, proč to vlastně dělám ?" vzpomněl si najednou. "Jestli jsem mu rozbil lebku, jak to teď poznat. A není to teď už jedno ?" dodal pak beznadějně. "Když jsem ho zabil, tak jsem ho zabil. Dostal ses do neštěstí, starý, tak lež," promluvil nahlas, rázem se vyhoupl na plot, přeskočil do uličky

a dal se do běhu. Krví nasáklý kapesník držel smáčknutý v pravé ruce a v běhu si jej zastrčil do zadní kapsy šosatého kabátu. Utíkal úprkem a nečetní chodci, kteří ho v tmavých ulicích potkali, vzpomínali si pak, že v tu noc viděli o překot běžícího člověka. Letěl zas do domu Morozovové. Hned jak z něho předtím odešel, Fena běžela k hlavnímu vrátnému Nazarovi Ivanovičovi a "pro Ježíše Krista" ho prosila, aby dnes ani zítra kapitána už nepouštěl do domu. Nazar Ivanovič ji vyslechl a slíbil jí to, ale na neštěstí pak musel nahoru k paní, kam ho najednou zavolali: když cestou potkal svého synovce, asi dvacetiletého mladíka, který teprve nedávno přišel z vesnice, poručil mu, aby zůstal na dvoře místo něho, jenže mu zapomněl říci o kapitánovi. Míťa doběhl k vratům a zaklepal. Mladík ho hned poznal, Míťa mu už nejednou dal spropitné. Hned otevřel, pustil ho dovnitř a s veselým úsměvem mu honem úslužně hlásil, že "Agrafena Alexandrovna jako teď ani není doma prosím". "A kdepak je, Prochore ?" zarazil se najednou Míťa. "Prve odjela do Mokrého, s Timofejem, asi dvě hodiny je to." "Proč ?" "To já prosím nevím. K nějakému důstojníkovi, co ji tam volal a poslal pro ni trojku." Míťa ho opustil a jako šílený vběhl k Feně.

V. Náhlé rozhodnutí

Feňa seděla v kuchyni s babičkou a obě se chystaly jít spát. Spoléhaly na Nazara Ivanoviče a zas se ani nezamkly. Míťa tam vběhl, vrhl se na Feňu a pevně ji popadl za krk. "Hned řekni, kde je, s kým je teď v Mokrém!" zařval zběsile. Obě ženy vypískly. "Jejej, řeknu, jejej, holoubku Dmitriji Fjodoroviči, hnedka všechno řeknu, nic nezatajím," drmolivě o překot zakřičela na smrt polekaná Feňa. "Jela do Mokrého k důstojníkovi." "K jakému důstojníkovi?" řval Míťa. "K dřívějšímu důstojníkovi, k tomu svému dřívějšímu, co ho měla před pěti lety, co ji nechal a ujel," stejně překotně švadronila Feňa. Míťa odtáhl ruce, kterými ji tiskl hrdlo. Stál před ní bledý jako mrtvola a stejně němý, ale na očích mu bylo vidět, že hned všechno pochopil, hned po prvním slovu všemu do posledního puntíku porozuměl a všechno se dovtípil. Chudák Fena nebyla ovšem v té chvíli s to dávat pozor, rozumí-li Míťa nebo ne. Zůstala tak, jak seděla na truhle, když přiběhl, celá se třásla, ruce vztaženy před sebe, jako by se chtěla chránit, a v té poloze ztuhla. Se zděšenými, rozšířenými zorničkami se do něho vpila nehybným pohledem. A Míťa měl ke všemu ruce potřísněné krví. Cestou, když běžel, sahal si patrně na čelo, jak si otíral pot, takže mu na čele a na pravé tváři zůstaly rudé čmouhy rozmazané krve. Fena byla zralá pro hysterický záchvat. Stará kuchařka vyskočila, hrůzou skoro ztratila vědomí a dívala se jako šílená. Míťa asi minutu postál a najednou si mimovolně sedl na židli vedle Feni. Seděl a ne že by uvažoval, spis byl nějak zaleknutý, jakoby strnulý ohromením. A všechno přece bylo jasné jako den: ten důstojník - vždyť o něm věděl, všechno dobře věděl, věděl to přímo od Grušeňky, věděl, že jí před měsícem poslal dopis. Ta věc se tedy chystala už měsíc a byla pro něho celý měsíc naprostým tajemstvím až do samého příjezdu toho nového člověka. A on na něho ani nepomyslel! Ale jak jen, jak na něho mohl nemyslet ? Proč vlastně tenkrát na toho důstojníka zapomněl, zapomněl na něho, hned jak se o něm dozvěděl ? Ta otázka před ním vyvstala jako nějaké strašidlo. A pozoroval to strašidlo opravdu polekaně, leknutím ho až obcházel mráz. Ale najednou se pokojně, mírně, jako nějaké hodné a vlídné dítě rozhovořil s Fenou; zdálo se, že docela zapomněl, jak ji před chvílí vyděsil a ztrýznil. Začal se jí vyptávat s neobyčejnou přesností, v jeho postavení až podivuhodnou, a také dívka, ač kulila oči na jeho zakrvácené ruce, rychle a ku podivu ochotně mu odpovídala, jako by měla naspěch, aby mu odhalila celou "pravdu pravdoucí". Ponenáhlu, dokonce s jakousi radostí mu začala popisovat všechny podrobnosti, a vůbec ne, aby ho trápila, ale jako by se ze všech sil a od srdce snažila mu posloužit. Vylíčila mu do poslední maličkosti také celý ten den, Rakitinovu a Aljošovu návštěvu, jak ona sama hlídala u vrat, jak paní odjížděla, jak z okna volala na Aljošu, že vzkazuje jemu, Mítěnkovi, pozdravení, a aby "věčně pamatoval, že ho hodinku milovala". Když slyšel o vzkazu, Míťa se najednou pousmál

a jeho bledé tváře se zarděly. Fena se už ani trochu nebála, že je příliš zvědavá, a v té chvíli řekla: "Jaké to máte ruce, Dmitriji Fjodoroviči ? Jsou samá krev!" "Ano," odpověděl bezmyšlenkovitě, podíval se roztržitě na své ruce a okamžitě na ně zase zapomněl stejně jako na Feninu otázku. Znova se ponořil do mlčení. Od té doby, co přiběhl, uplynulo už asi dvacet minut. Jeho leknutí pominulo, ale zřejmě ho úplně ovládlo nějaké nové nezvratné rozhodnutí. Náhle vstal a zamyšleně se usmál. "Mladý pane, co se vám to stalo ?" zeptala se Fena a zas ukázala na jeho ruce. Mluvila soucitně jako někdo, kdo je mu teď v jeho neštěstí velmi blízký. Míťa se zas podíval na své ruce. "Je to krev, Feňo," promluvil, dívaje se na ni s podivným výrazem, „je to lidská krev, a bože můj, proč byla prolita! Ale Feňo je tady takový plot (díval se, jako by jí dával hádanku), takový vysoký plot a na pohled hrozný, ale zítra za svítání, až ‚vzlétne slunce", Mítěnka ten plot přeskočí... Ty nechápeš, Feno, jaký plot, ale to nevadí... stejně to zítra uslyšíš a všechno pochopíš a teď sbohem! Nebudu jí bránit, odklidím se, dovedu se odklidit. Žij si, má radosti... hodinku jsi mě milovala, pamatuj tedy navždycky na Mítěnku Karamazova. Říkala mi přece vždycky Mítěnko, pamatuješ se ?" A s těmi slovy náhle odešel z kuchyně. Feňa se toho odchodu lekla div ne ještě víc, než když předtím přiběhl a vrhl se na ni. Přesně za deset minut Míťa přišel k mladému úředníkovi Petrovi Iljičovi Perchotinovi, u něhož zastavil pistole. Bylo už půl deváté a Petr Iljič, když doma dopil čaj, právě si zas oblékl kabát, aby šel do hostince U hlavního města zahrát si kulečník. Míťa ho zastihl na odchodu. Když uviděl Míťu a jeho krví potřísněný obličej, Perchotin jen vykřikl: "Bože můj! Co se vám stalo ?" "Ale jdu si pro pistole," rychle promluvil Míťa, "a nesu vám peníze. S díkem. Spěchám, Petře Iljiči, prosím vás, pospěšte si." Petr Iljič se divil víc a víc: viděl najednou, že Míťa má v ruce plno peněz, ale hlavně, že je drží a přišel s nimi tak, jak nikdo peníze nedrží ani s nimi nechodí. Nesl všechny bankovky v pravé ruce, jako by je ukazoval, a ruku držel rovně před sebou. Chlapec, úředníkův sluha, který Míťu viděl v předsíni, vypověděl později, že zrovna tak s penězi v ruce přišel už zvenku, takže je patrně nesl pořád před sebou i po ulici. Byly to všechno duhové storublové bankovky a držel je v zakrvácených prstech. Na otázku, kolik těch peněz bylo, Petr Iljič později odpověděl osobám, které to zajímalo, že od oka se to dalo stěží posoudit, snad dva tisíce, snad tři, protože hromádka prý byla značná, "dost tlustá". A Dmitrij Fjodorovič, ten se prý, jak potom také vypověděl, "nezdál být docela při sobě; opilý nebyl, ale snad v nějaké exaltaci, velice roztržitý, ale zároveň i nějak soustředěný, jako by o něčem přemýšlel, snažil se a nemohl na to přijít. Měl velice naspěch, odpovídal úsečně a podivně, ale chvílemi se vůbec ani nezdál nešťastný, spíš dokonce veselý." "Ale co se vám stalo, co se to s vámi děje ?" zvolal zas Petr Iljič, vytřeštěně si návštěvníka prohlížeje. "Jak jste se mohl takhle zakrvácet, to jste upadl ? Jen se na sebe podívejte!" Vzal ho za loket a zavedl k zrcadlu. Když Míťa uviděl svůj krví zmazaný obličej, trhl sebou a hněvivě se zamračil. "K sakru! To mi ještě scházelo," zamumlal vztekle, rychle přendal bankovky z pravé ruky do levé a nervosně vytrhl z kapsy šátek. Ale šátek byl také celý zakrvácený (otíral jím Grigorijovi hlavu a obličej). Našlo se na něm sotva nějaké místečko bílé, a jak začínal schnout, proměnil se v zatvrdlou hroudu, která se nechtěla rozbalit. Míťa vztekle praštil šátkem o zem. "K sakru! Nemáte nějaký hadr abych se otřel." "Tak vy jste se jen umazal a nejste poraněn ? To už se radši umyjte," odpověděl Petr Iljič. "Tady je umyvadlo, naleju vám vodu." "Umyvadlo ? To bude dobré... jenže kam s tímhle ?" ukázal už v docela podivném zmatku na svůj balíček storublovek a tázavě se zadíval na Petra Iljiče, jako by ten měl rozhodnout, kam má dát své vlastní peníze. "Strčte si je do kapsy nebo je položte tuhle na stůl, neztratí se vám." "Do kapsy? Ano, do kapsy. To bude dobré. Ale víte, to je všechno nesmysl!" zvolal, jako by se najednou vzpamatoval z roztržitosti. "Víte, nejdřív to vyřídíme s těmi pistolemi, dejte mi je, a tady jsou vaše peníze protože já je náramně potřebuju a času, času nemám ani kapku." Vzal z balíčku vrchní storublovku a podal ji Perchotinovi. "Ale já nemám zpátky," namítl úředník, "nemáte drobné ?" "Nemám," řekl Míťa, podíval se zas na balíček, a jako by si nebyl jist, obrátil svrchu dvě tři bankovky, "ne,

samé takové," dodal a znova se tázavě podíval na Petra Iljiče. "Co že jste tak zbohatl ?" zeptal se Petr Iljič. "Počkejte, pošlu kluka k Plotnikovům. Zavírají tam pozdě a snad mu rozmění. Hej, Míšo!" zavolal do předsíně. "Do krámu k Plotnikovům - skvělé!" zvolal i Míťa, jako by ho osvítil nějaký nápad. "Míso," oslovil chlapce, který přišel, "podívej se, doběhni k Plotnikovům a řekni, že Dmitrij Fjodorovič se dá poroučet a hned přijde. A poslouchej, poslouchej, aby mi připravili, než přijdu, šampaňské, nějaké tři tucty lahví, a zabalili je jako tenkrát, když jsem jel do Mokrého... Tenkrát jsem u nich koupil čtyři tucty," obrátil se najednou k Petru Iljičovi, "oni už vědí, bud bez starosti, Míso," obrátil se zase k chlapci. "A poslouchej, taky nějaký sýr, štrasburské paštiky, uzené síhy, šunku, kaviár, zkrátka ode všeho, co mají, asi tak za sto nebo sto dvacet rublů jako tenkrát... A poslyš: ať nezapomenou na desert, tedy cukroví, hrušky, dva nebo tři vodní melouny nebo čtyři - to ne, jeden meloun stačí, ale čokoládu, pralinky, fondány, ovocné bonbóny, no všechno, jak jsem tenkrát vezl do Mokrého, aby toho bylo s šampaňským asi za tři sta rublů. Ať to teď udělají zrovna tak. A pamatuj si, Míso, jestli jsi Míša jmenuje se přece Míša ?" zeptal se zas Petra Iljiče. "Tak počkejte," přerušil ho Petr Iljič, který znepokojeně poslouchal a prohlížel si ho, "radši tam zajděte a řekněte jim sám, vždyť on to poplete." "Ba ano, vidím, že to poplete! Ech, Míso, a já už ti chtěl dát hubičku, žes to tak vyřídil. Když to nepopleteš, dostaneš deset rublů, uháněj honem. Šampaňské, hlavně ať navalí šampaňské, taky koňak, červené a bílé víno a všechno, jako tenkrát. Oni už vědí, jak to tenkrát bylo." "Ale poslechněte přece!" přerušil ho už netrpělivě Petr Iljič. "Říkám vám, ať tam doběhne jenom rozměnit a řekne jim, aby ještě nezavírali. Pak tam půjdete vy a sám jim řeknete. Dejte sem tu bankovku. Míso, hod sebou, ať už jsi zpátky!" Petr Iljič tak honem vyhnal Mísu asi naschvál, protože chlapec vyvaloval oči na Míťův zkrvavený obličej a zkrvavené ruce se svazkem peněz v třesoucích se prstech, stál před ním s otevřenými ústy, úžasem a strachem celý pryč, a z jeho příkazů asi málo pochytil. "Tak teď se pojďte umýt," řekl přísně Petr Iljič. "Peníze si dejte na stůl nebo do kapsy. Takhle, a pojďte. A sundejte si kabát." Pomáhal mu z kabátu a najednou zase zvolal: "Podívejte se, máte zakrvácený i kabát!" "Tohle to není kabát. Jenom trošku tuhle u rukávu. A tohleto je jen tady, co jsem měl šátek. Prosáklo to z kapsy. U Feňi jsem si sedl na tu kapsu, tak krev prosákla," vysvětlil hned Míťa s překvapující důvěřivostí. Petr Iljič ho zamračeně vyslechl. "Že nedáte pokoj. Nejspíš jste se s někým porval," zabručel. Míťa se začal mýt. Petr Iljič držel džbán a lil mu na ruce vodu. Míťa spěchal a nejdřív si špatně namydlil ruce. (Třásly se mu, jak si pak Petr Iljič vzpomněl.) Mladý úředník mu hned poručil, aby je namydlil lépe a aby pořádně přitlačil. V té chvíli a čím dál tím víc nabýval nad Míťou nějak převahy. Mimochodem řečeno, byl to nebojácný mladík.

"Podívejte se, ještě nemáte čisté nehty. No, teď si umyjte obličej, tadyhle na spáncích, u ucha. To chcete jet v téhle košili ? A kam to jedete ? Podívejte se, na pravém rukávě máte celou manžetu zakrvácenou." "Ano, je zakrvácená," přisvědčil Míťa, prohlížeje si manžetu. "Tak si vezměte čistou košili." "Nemám čas. Ale já takhle, podívejte" pokračoval Míťa se stejnou důvěřivostí - už si otíral ručníkem obličej a ruce a oblékal kabát, "já si tady zahrnu rukáv, takže ho pod kabátem nebude vidět. Víte ?" "A teď řekněte, co se vám to přitrefilo ? To jste se s někým porval ? Nebylo to zas v hostinci jako tenkrát ? Nebyl to zas ten kapitán, co jste ho tenkrát bil a tahal ?" vyčítavě mu připomínal Petr Iljič. "Koho jste zase zbil nebo snad zabil?" "Nesmysl!" zvolal Míťa. "Jak to, nesmysl ?" "Nechtě toho," řekl Míťa a najednou se usmál. "To já na náměstí před chvílí přejel jednu babičku." "Přejel jste babičku ?" "Dědečka!" křikl Míťa; díval se Petru Iljičovi přímo do obličeje, smál se a křičel na něho jako na hluchého."Tak sakra, dědečka, babičku. Zabil jste někoho nebo co ?" "Smířili jsme se. Dali jsme se do sebe a usmířili se. V jistém místě. Rozešli jsme se přátelsky. Jeden hlupák ten mi odpustil teď už mi jistě odpustil. Kdyby vstal, neodpustil by mi," mrkl Míťa najednou, "ale víte, vem ho ďas, povídám, Petře Iljiči, vem ho ďas, nechme toho! V téhle chvíli nechci!"

rázně odmítl Míťa. "Já jenom, že se vám chce kde s kým se spouštět... jako tenkrát pro maličkost s tím štábním kapitánem. Porval jste se a teď honem utíkáte flámovat - to jste celý vy. Tři tucty lahví šampaňského - kam s tím ?" "Výborně! Teď mi dejte pistole. Na mou duši nemám čas. Rád bych si s tebou promluvil, hochu drahá, ale nemám čas. A vůbec toho nechme, na mluvení je pozdě. Ha! Kdepak mám peníze, kam jsem je dal ?" křikl a začal hledat po kapsách. "Položil jste je na stůl vy sám tamhle leží. Zapomněl jste ? Peníze jsou pro vás opravdu jako smetí nebo voda. Tady máte své pistole. Je to divné, po páté hodině si na ně vypůjčíte deset rublů a hlele, teď máte najednou tisíce. Počítám dva nebo tři, ne ?" "Počítejte tři," zasmál se Míťa a strčil peníze do postranní kapsy v kalhotách. "Takhle to ztratíte. Copak máte zlaté doly ?" "Doly ? Zlaté doly!" křikl na celé kolo Míťa a rozesmál se jako blázen. "Perchotine, chcete jít hledat zlato ? Jedna dáma tady vám vysází okamžitě tři tisíce, jen abyste tam jel. Mně je vysázela, tolik si potrpí na zlaté doly! Znáte Chochlakovovou ?" "Osobně ne, ale slyšel jsem o ní a viděl ji. To ona vám opravdu dala tři tisíce ? Rovnou vám je vysázela ?" nedůvěřivě se díval Petr Iljič. "Tak tedy zítra, až vyjde slunce, až vzlétne věčně mladý Foebus, vzdejte chválu Hospodinovi, jděte k ní, k té paní Chochlakovové a zeptejte se jí sám: vysázela mi ty tři tisíce, nebo ne ? Jen se poptejte." "Nevím, v jakém jste poměru. Když to říkáte tak určitě, věřím, že vám je dala. Jenže vy jste penízky shrábl a místo Sibiře si uděláte berdo. Kam se to vlastně teď chystáte?" "Do Mokrého." "Do Mokrého ? Vždyť je přece noc!" "Kuba začal na zlatě, Kuba skončil na blátě!" řekl najednou Míťa. "Jak to, na blátě ? S takovými tisíci na blátě ?" "Já nemluvím o tisících. Čert vem tisíce! Mluvím o ženské povaze: Je lehkověrný ženský mrav a měnivý a plný bludu. Dávám za pravdu Odysseovi, to on říká." "Nerozumím vám!" "Jsem opilý ?" "Opilý ne, něco horšího." "Jsem opilý na duchu, Petře Iljiči, opilý na duchu, a pořádně, pořádně." "Co to děláte, nabíjíte pistoli?"

"Ano, nabíjím." Míťa skutečně otevřel schránku s pistolemi, vzal prachovnici a pečlivě nasypal a zatloukl náboj prachu. Pak vzal kulku, a než ji vypustil do hlavně, ve dvou prstech ji u svíčky zvedl. "Proč si prohlížíte tu kulku ?" se znepokojeným zájmem se zeptal Petr Iljič. "Jen tak. Představivost. Kdyby sis třeba usmyslel vpálit si tu kulku do mozku, podíval by ses na ni při nabíjení pistole nebo ne ?" "Proč se na ni dívat ?" "Dostane se mi do mozku, tak mě to zajímá, kouknout se na ni, jak vypadá. Ostatně je to nesmysl, chvilkový nesmysl." Vložil kulku do hlavně a zatloukl ji koudelí. "A hotovo," dodal. "Petře Iljiči, můj milý, je to nesmysl, samý nesmysl, kdybys jen věděl, jak náramný nesmysl! Teď mi dej kousek papíru." "Tady je papír." "To ne, hladký, čistý. Psací papír. Tenhle." Míťa sebral na stole pero, rychle napsal dvě řádky, papír dvakrát přeložil a zastrčil do kapsy u vesty. Pistole uložil do schránky, klíčkem ji zamkl a vzal do ruky. Pak se podíval na Petra Iljiče a zdlouha se přemýšlivě usmál. "Teď pojďme," řekl. "Kam? Ne, počkejte. Kdopak ví, nechystáte-li se vpálit si tu kulku do mozku sám "znepokojeně promluvil Petr Iljič. "Kulka je nesmysl! Chci žít, miluju život! To mi věř. Miluju zlatovlasého Foeba a jeho horkou záři. Můj milý Petře Iljiči, dovedeš se odklidit ?" "Jak odklidit ?" "Jít z cesty. Jít z cesty drahé bytosti a taky nenáviděné. A aby se i nenáviděná stala drahou - to znamená jít z cesty! A říct jim: Bůh vás provázej, jděte si svou cestou, a já." "A vy?" "Dost, pojďme." "Na mou duši někomu řeknu, aby vás tam nepouštěl," řekl Petr Iljič, dívaje se na něho. "Nač musíte teď do Mokrého ?" "Je tam žena, žena. To ti musí stačit, Petře Iljiči, a bašta!" "Poslyšte, vy jste sice divous, ale vždycky jste se mi nějak líbil nu a mám o vás starost." "Díky, kamaráde. Říkáš, že jsem divous. Divoši, divoši! To já přece pořád říkám: divoši! Vida, tady je Míša, já na něho zapomněl." Přišel udýchaný Míša s rozměněnými penězi a hlásil, že u Plotnikovů jsou "všichni na nohou", nosí láhve, ryby, čaj, hned prý bude všechno hotovo. Míťa vzal desetirublovku a podal ji Petru Iljičovi, další desítku hodil Míšoví. "Ani opovážit!" křikl Petr Iljič. "To se u mne nesmí a taky je to škodlivé rozmazlování. Schovejte si své peníze, dejte šije tuhle, nač je rozhazovat ? Hned zítra vám

budou dobré, až zas přijdete, že potřebujete deset rublů. Proč si je pořád strkáte do postranní kapsy ? Ech, ztratíte to!" "Poslyš, člověče milá, pojeďme do Mokrého spolu." "Proč já bych tam jezdil ?" "Poslyš, otevřme si hned jednu láhev a připijme životu! Mám chuť pít a hlavně pít s tebou. Ještě nikdy jsem s tebou nepil, vid?" "Proč ne, můžeme se napít v hostinci. Pojďme, zrovna se tam chystám." "Na hostinec nemám čas. Ale pojďme k Plotnikovům do krámu, do zadního pokoje. Mám ti dát hádanku ?""Dej." Míťa vytáhl z kapsy ve vestě svůj lístek, rozložil jej a ukázal. Stálo na něm zřetelným a velkým písmem: "Trestám se za celý život, celý svůj život kárám!" "Opravdu někomu řeknu, hned půjdu a řeknu to," promluvil Petr Iljič, když lístek přečetl. "Nebudeš mít dost času, můj milý, pojďme se napít, kupředu!" Rohový krám Plotnikovů, hned ob dům od Petra Iljice, byl největší lahůdkářský obchod v našem městě, patřil bohatým obchodníkům a nebyl nijak špatný. Dostalo se tam všechno jako ve kterémkoli petrohradském krámě, všechno lahůdkářské zboží: vína "ze sklepů bratří Jelisejevů", ovoce, doutníky, čaj, cukr, káva atd. Vždycky tam obsluhovali tři příručí a zboží roznášeli dva chlapci. Náš kraj sice zchudl, statkáři odjeli, obchodní život skomíral, ale lahůdkářství vzkvétalo jako dřív, ba dokonce rok co rok lépe a kupců tohoto zboží neubývalo. V krámě na Míťu netrpělivě čekali. Dobře se pamatovali, jak před nějakými třemi čtyřmi týdny nakoupil právě tak najednou vína a všeho možného zboží za několik set rublů a hotově zaplatil (na úvěr by mu ovšem nebyli prodali). Pamatovali se, že se tenkrát stejně jako dnes oháněl celým balíčkem storublovek a rozhazoval je nerozumně, beze smlouvání, bez rozmyslu a ani nechtěl uvážit, nač potřebuje tolik zboží, tolik vína atd. Po celém městě se pak vykládalo, že když si tenkrát vyjel s Grušeňkou do Mokrého, "probil tam za jedinou noc a následující den tři tisíce a vrátil se bez groše, čistý jak slovo boží". Sebral tenkrát celý tábor cikánů (tábořili v té době blízko nás) a ti prý z něho, když se opil, ve dvou dnech vymámili hromadu peněz a vypili spousty drahého vína. Lidé se Míťovi smáli, že v Mokrém opíjel šampaňským muzické chrapouny a častoval vesnické ženské i děvčata bonbóny a štrasburskými pastičkami. Také se smáli, hlavně u nás v hostinci, Míťovu vlastnímu veřejnému přiznání (ovšem ne jemu do očí, protože smát se mu do očí bylo poněkud nebezpečné), že od Grušeňky nedosáhl za celou tu husařinu ničeho jiného, než že mu "dovolila, aby jí políbil nožku, ale nic víc mu nedopřála". Když Míťa s Petrem Iljičem přišli ke krámu, našli tam už zapraženou trojku se zvonky a rolničkami, s vozem pokrytým kobercem a s vozkou Andrejem, čekajícím na Míťu. V krámě už byli skoro hotovi s jednou bednou se zbožím a čekali jen, až přijde Míťa, aby ji zatloukli a naložili na vůz. Petr Iljič se podivil. "Jak jsi tak rychle sehnal trojku ?" zeptal se Míti. "Běžel jsem k tobě a potkal jsem tuhle Andreje, tak jsem mu řekl, aby předjel rovnou sem ke krámu. Nemohu ztrácet čas! Posledně mé vezl Timofej, ale Timofej je teď v prachu, ujel s jednou čarodějkou přede mnou. Andreji, opozdíme se hodně ?" "Budou tam leda tak o hodinu dřív než my, ani ne, nejvíc o hodinu. Já Timofeje vypravoval, vím, jak pojede. Jejich jízda není jako naše, Dmitriji Fjodoroviči, kampak na nás. O hodinu dřív to ani nedokážou!" se zápalem odpověděl Andrej, ještě dost mladý vozka, nazrzlý, hubený chlapík v kočovské vestě a s dlouhým kaftanem přes ruku. "Padesát rublů na vodku, když zůstaneš jen hodinu za nimi." "Za tu hodinu vám ručím, Dmitriji Fjodoroviči, nepředběhnou nás ani o půl hodiny, neřku-li o hodinu!" Míťa uchvátaně dával rozkazy, ale vedl si nějak divně a nesoustavně, ne po pořádku. Začínal něco a zapomínal to dokončit. Petr Iljič považoval za nutné zasáhnout a pomoci. "Za čtyři sta rublů, ne míň než za čtyři sta rublů, musí to být navlas jako tenkrát," poroučel Míťa. "Čtyři tucty lahví šampaňského, ani o láhev míň." "Nač ho potřebuješ tolik, co s tím? Počkat!" křikl Petr Iljič. "Co je to za bednu ? Co je v ní ? Tohle přece jistě není za čtyři sta rublů!" Pobíhající příručí mu hned s medovou zdvořilostí vysvětlili, že v této první bedně je jenom půl tuctu lahví šampaňského a "různé nejnutnější artikly pro první chvíli", jako zákusky, bonbóny, cukroví atd. Ale největší část "dodávky" se prý stejně jako tenkrát zabalí a okamžitě pošle zvlášť ve zvláštním voze a také trojkou, takže tam včas bude a "dorazí na místo snad o hodinu

později než Dmitrij Fjodorovič". "Tak ať to není víc než hodina, rozhodně ne víc než hodina, a dejte tam co nejvíc pralinek a bonbónů. Holky to tam rády," důtklivě naléhal Míťa. "Bonbóny - buďsi. Ale nač potřebuješ čtyři tucty lahví ? Jeden stačí!" skoro se rozzlobil Petr Iljič. Začal smlouvat, vyžádal si účet a nechtěl se upokojit. Přesto se mu podařilo zachránit jen sto rublů. Dohodli se nakonec, že všeho zboží nebude víc než za tři sta.

"A jděte mi ke všem čertům!" zvolal Petr Iljič, jako by se najednou rozmyslel. „Co je mi vlastně po tom ? Jen si vyhazuj své peníze, když jsi k nim tak lehko přišel!" "Tudy, hospodáři, tudy, a nezlob se," vedl ho Míťa do pokojíku za krámem. "Tady nám hned přinesou láhev, tak si lízneme. Nu, Petře Iljiči, pojed se mnou, protože ty jsi milý člověk, takové lidi mám rád." Míťa si sedl na proutěnou židličku k docela malému stolku, pokrytému neobyčejně špinavým ubrouskem. Petr Iljič se vtěsnal proti němu a v okamžiku tu bylo šampaňské. Nabídli jim, nepřejí-li si pánové ústřice, "prvotřídní ústřice z úplně čerstvé zásilky". "K čertu s ústřicemi, já je nejím. A nechci vůbec nic," skoro zlostně se utrhl Petr Iljič. "Na ústřice není kdy," prohodil Míťa, "a nemám ani chuť. Víš, příteli," pokračoval najednou procítěně, "celý ten nepořádek jsem nikdy neměl rád." "Kdo by ho měl rád ? Tři tucty lahví pro mužiky, prosím tě, to by dopálilo každého." "O tom já nemluvím. Myslím vyšší pořádek. Není ve mně pořádek, vyšší pořádek... Ale... to všechno už je pryč, nemá smysl naříkat. Je pozdě a k čertu s tím! Celý můj život byl nepořádek a musí se dát do pořádku. Vtipkuju, co ?" "Blázníš, ne že vtipkuješ." "Sláva Bohu na výsostech, sláva Bohu v srdci mém! Tyhle veršíky se mi kdysi vydraly z duše, ani ne veršíky, jen slza sám jsem to složil ale ne tenkrát, když jsem táhl štábního kapitána za bradku." "Proč o něm najednou mluvíš ?" "Proč najednou o něm? Nesmysl! Všechno končí, všechno se vyrovnává, podtrhnout - a výsledek." "Já musím pořád myslet na tvé pistole." "Pistole jsou taky nesmysl! Pij a nefantazíruj. Miluju život, příliš jsem si zamiloval život, tolik, až je to hnusné. Dost! Připijme životu, můj milý, navrhuju přípitek životu! Proč jsem se sebou spokojen ? Jsem bídák, ale jsem se sebou spokojen. A přitom mě trápí, že jsem bídák, ale jsem se sebou spokojen. Žehnám světu, jsem ochoten hned požehnat Bohu a božímu světu, ale... musí se zašlápnout jeden odporný hmyz, aby nelezl a nekazil lidem život. Připijme si na život, milý bratře! Co může být vzácnějšího než život? Nic, nic! Na život a na jednu královnu nad královny!" "Připijme si na život a třeba taky na tvou královnu!" Vypili každý sklenici. Míťa byl sice zaníceně sdílný, ale smutný. Jako by ho tížila nějaká nepřekonatelná zlá starost. "Míša přišel tvůj Míša! Míso, miláčku, pojď sem, vypij si tuhle sklenici, připiješ zítřejšímu zlatovlasému Foebovi." "Ale proč to děláš!" podrážděně zvolal Petr Iljič. "Tak mu to dovol, no, když to chci." "E-ech!" Míša sklenici vypil, poklonil se a utekl. "Bude si mě déle pamatovat," prohodil Míťa. "Miluju ženu, ženu! Co je žena ? Královna země! Smutno je mi, smutno, Petře Iljiči. Pamatuješ se na Hamleta: Je mi tak smutno, tak smutno, Horacio. Chudák Yorick!Yorick jsem možná já. Ano, teď jsem Yorick a potom budu lebka." Petr Iljič poslouchal a mlčel, odmlčel se i Míťa. "Co to máte za psíčka ?" zeptal se najednou roztržitě příručího, když si v koutě všiml maličkého hezkého mufíka s černýma očkama. "To je psík Barbory Alexejevny, naší paní," odpověděl příručí. "Sama ho prve přinesla a zapomněla ho u nás. Budu ho k ní muset zanést." "Viděl jsem takového u pluku" přemýšlivě pokračoval Míťa, "jenže ten měl zlámanou zadní nožičku. Petře Iljiči, chtěl jsem se tě taky na něco zeptat: ukradl jsi někdy v životě něco, nebo ne ?" "To je otázka!" "To nic, já jen tak. Někomu z kapsy, něco cizího, víš ? Nemluvím o eráru, erár okrádá každý a ty ovšem taky." "Vlez mi na hřbet." "Myslím něco cizího. Rovnou z kapsy, z tobolky, co ?" "Ukradl jsem jednou matce dvacetník, bylo mi devět let. Se stolu. Tajně jsem ho sebral a schoval v hrsti." "No a co ?" "No a nic. Tři dni jsem ho měl schovaný, pak mi bylo hanba, přiznal jsem se a vrátil ho." "No a co?" "To se ví, byl jsem bit. Ale co s tím máš, ukradl jsi sám něco ?" "Ukradl," zchytrale mrkl Míťa. "Co jsi ukradl ?" zajímal se Petr Iljič. "Matce dvacetník, bylo mi devět let, za tři dny jsem ho vrátil." Když to Míťa řekl, náhle vstal.

"Dmitriji Fjodoroviči, neměli bychom jet ?" zavolal ve dveřích krámu Andrej. "Hotovo ? Pojďme!" vyskočil Míťa. "Ještě posledních pár slov a Andrejovi sklenici vodky na cestu! A ještě mu dejte sklenku koňaku. Ta schránka s pistolemi přijde pod mé sedadlo. Sbohem, Petře Iljiči, nevzpomínej na mne ve zlém." "Přece se zítra vrátíš, ne ?" "Určitě." "Ráčíte teď vyřídit účtíček ?" přiskočil příručí. "Ach ano, účet! Rozhodně!" Vytáhl zase z kapsy svůj balíček bankovek, oddělil tři storublovky, hodil je na pult a chvatně vyšel z krámu. Všichni šli za ním, s poklonami a pozdravy ho vyprovázeli a přáli mu šťastnou cestu. Andrej si hekl po koňaku, který právě vypil, a vyskočil na kozlík. Ale sotva se Míťa začal usazovat, náhle se před ním docela neočekávaně objevila Fena. Přiběhla celá udýchaná, s křikem před ním sepjala ruce a padla mu k nohám: "Baťuško Dmitriji Fjodoroviči, neudělejte nic naší paní! A já vám to ještě sama všechno pověděla! Ani jemu nic neudělejte, je to přece její bývalý! On se teď s Agrafenou Alexandrovnou ožení, proto se vrátil ze Sibiře. Baťuško Dmitriji Fjodoroviči, nezahubte život bližního!" "Ehe, tak takhle je to! No, ty tam jistě vyvedeš pěkné věci!" zabručel pro sebe Petr Iljič. "Teď tomu všemu rozumím, jak bych teď nerozuměl. Dmitriji Fjodoroviči," zavolal hlasitě na Míťu, "dej sem hned ty pistole, chceš-li být slušný člověk! Slyšíš, Dmitriji ?" "Pistole ? Počkej, hochu, vyhodím je cestou do louže," odpověděl Míťa. "Feňo, vstaň, nelež tady přede mnou. Míťa nezahubí, teď už ten hloupý člověk nikoho nezahubí. Ale ještě tohle, Feno," zavolal na ni, když se už usadil, "před chvílí jsem ti ublížil, tak mi odpusť a měj slitování, odpusť bídákovi... A neodpustíš-li, je to jedno! Protože teď už je všechno jedno! Jeď, Andreji, ať už jsme pryč!"

Andrej se rozjel. Zvonek zacinkal. "Sbohem, Petře Iljiči! Poslední slza je pro tebe!"

"Opilý přece není, a mele takové nesmysly!" pomyslel si Petr Iljič, dívaje se za ním. Nejdřív se chystal zůstat v krámě a dohlédnout na nakládání vozu (také s trojkou) s ostatními zásobami a víny, protože tušil, že příručí Míťu napálí a okradou, ale najednou se sám na sebe rozzlobil, vykašlal se na to a šel do hostince hrát kulečník. "Trouba, i když je to dobrý hoch" bručel si cestou. "O tom Grušeňčině nějakém .dřívějším' důstojníkovi jsem slyšel. No, jestli přijel. Ech, tyhle pistole! Ale k sakru, copak jsem jeho chůva? Ať si dělají, co dovedou! Beztoho nic nebude. Křiklouni a nic jiného. Opijou se a porvou se, porvou se a smíří se. Copak jsou to seriosní lidi ? Takové nějaké ‚odklidím se' a strestám se' - nic nebude. Takové řeči vykřikoval v opilosti tisíckrát po hospodách. ‚Opilý na duchu' - ti neřádi si potrpí na pěkný sloh. Copak jsem jeho chůva ? A musel se porvat, měl hubu samou krev. S kým to mohlo být ? V hospodě se to dozvím. I šátek měl samou krev. I sakra, zůstal u mne na zemi hrom do toho!" Přišel do hostince v pramizerné náladě a hned se dal do hry. Partie ho pobavila. Sehrál druhou a najednou začal jednomu spoluhráči vyprávět, že Dmitrij Karamazov přišel zas k penězům, má asi tři tisíce, že je sám viděl, a Míťa si prý zas vyjel do Mokrého zahýřit si s Grušeňkou. Zpráva vzbudila nápadný zájem. Všichni se rozhovořili, ale beze smíchu a nějak podivně vážně. Dokonce přerušili hru. "Tři tisíce ? Ale kde mohl vzít tři tisíce ?" Vyptávali se. Zprávu o Chochlakovové vyslechli s pochybnostmi. "A neoloupil starého ? O to běží." "Tři tisíce! To se mi nějak nelíbí." "Chlubil se přece nahlas, že otce zabije, všichni to tady slyšeli. Mluvil zrovna o třech tisících." Petr Iljič naslouchal a najednou začal na další otázky odpovídat suše a skoupě. O krvi na Míťově obličeji a rukou se nezmínil ani slovem, ačkoli když tam šel, chtěl to vylíčit. Začali třetí partii a hovor o Míťovi ponenáhlu přestal. Ale když Petr Iljič partii dohrál, prohlásil, že dál už hrát nebude. Odložil tágo, nepovečeřel, ač to měl původně v úmyslu, a odešel. Když vyšel na náměstí, zaraženě zůstal stát, až se sám sobě podivil. Uvědomil si totiž, že vlastně chtěl zajít k Fjodoru Pavlovičovi a poptat se, nestalo-li se něco. "Pro nějaký nesmysl - jistě to bude nesmysl - vyburcuju cizí dům a udělám ostudu. E k sakru, copak jsem jejich chůva ?" V docela mizerné náladě zamířil přímo domů a najednou si vzpomněl na Feňu. "Hrome, té jsem se mohl prve vyptat,"

pomyslel si rozzlobeně, "a teď bych všechno věděl." A tu se ho zmocnila tak netrpělivá a neodbytná touha promluvit si s ní a něco se dozvědět, že na půl cestě rázem zahnul k domu Morozovové, kde bydlela Grušeňka. Přišel k vratům a zaklepal. Jak se klepání rozlehlo v nočním tichu, hned zas nějak vystřízlivěl a rozzlobil se. Ještě k tomu se nikdo neozýval, všichni v domě spali. "Tady taky udělám ostudu!" pomyslel si už přímo s utrpením. Ale místo aby nadobro odešel, pustil se najednou znova do klepání a klepal tečí ze všech sil. Hluk se rozléhal po celé ulici. "Tak to tedy ne, já se doklepu, doklepu!" mumlal, zuřil na sebe při každé ráně, ale zároveň bušil na vrata pořád víc.

VI. Já taky jedu!

Dmitrij Fjodorovič uháněl po silnici. Do Mokrého bylo něco přes dvacet verst, ale Andrejova trojka tak ujížděla, že to mohla dokázat za pět čtvrtí hodiny. Rychlá jízda Míťu nějak občerstvila. Vzduch byl svěží a chladivý, na čistém nebi zářily velké hvězdy. Byla to táž noc a snad i táž hodina, kdy Aljoša klesl na zem a "vášnivě přísahal, že ji bude na věky milovat". Ale v Míťově nitru byl neklid, velký neklid, a ačkoliv teď drásalo jeho duši mnoho jiného, v té chvíli celou svou bytostí toužil neodvratně jen po ní, po své královně, k níž letěl, aby ji naposledy spatřil. Řeknu jen jedno: jeho srdce se ani okamžik nevzpouzelo. Snad se mi nebude věřit, řeknu-li, že ten žárlivec ani trochu nežárlil na svého nového soka a nic neměl proti "důstojníkovi", který se objevil, jako by spadl z nebe. Kdyby přišel někdo jiný, byl by Míťa jistě hned začal žárlit a snad by své hrozné ruce zase ztřísnil krví, ale jak teď uháněl na své trojce, nejenže necítil k tomuto "jejímu prvnímu" žárlivou nenávist, ale ani nějakou nevraživost - ovšem dosud ho ještě neviděl. "Tohle je nesporná věc, je to její a jeho právo. Byla to její první láska, a když na ni za pět let nezapomněla, je jisté, že celých těch pět let milovala jen jeho, ale já, proč já jsem se k tomu připletl ? Co já v tom mám co pohledávat ? Odklid se, Míťo, jdi z cesty! A co já taky teď jsem ? Ted už je i bez důstojníka se vším konec, i kdyby vůbec nebyl přišel, stejně by byl se vším konec." Asi takovými slovy by byl mohl vyjádřit své pocity, kdyby byl vůbec schopen uvažovat. Ale uvažovat tenkrát už nemohl. Celé jeho odhodlání vzniklo bez úvah v jediném okamžiku. Vyplynulo mu z citu a přijal je rázem bez výhrady a se všemi důsledky už u Feni, hned po jejích prvních slovech. A přece, přes všechno odhodlání měl v duši nepokoj, bolestný nepokoj: ani odhodlání mu nedalo klid. Zůstalo za ním příliš mnoho, co ho trápilo. A chvílemi mu to bylo divné: vždyť už má ten lístek, ten rozsudek nad sebou, který si sám napsal: "Trestám se a kárám;" má to černé na bílém připraveno tady v kapse; vždyť už má pistoli nabitou, vždyť se už rozhodl, jak uvítá zítra první horký paprsek "zlatovlasého Foeba". A přece nemůže zúčtovat s minulostí, s tím, co zůstalo za ním a trápí ho. Cítil to trýznivě a myšlenka na to mu drásala srdce zoufalstvím. Byla chvíle, kdy se mu najednou zachtělo Andreje za-zastavit, vyskočit z vozu, vzít svou nabitou pistoli a se vším skoncovat bez čekání na ráno. Ale ta chvíle přelétla jako jiskřička. A trojka také uháněla "požírajíc vzdálenost", a čím blíž byla k cíli, tím pevněji upoutávala zas jeho duši myšlenka na ni, jen na ni, a odháněla všechny jiné děsivé přízraky. Ach, tolik toužil podívat se na ni aspoň letmo, aspoň z dálky! "Je teď s ním, tak se na ni tedy podívám, jak je s ním, se svým bývalým milým, a nic jiného nepotřebuju." A ještě nikdy mu neprýštilo ze srdce tolik lásky k té v jeho životě osudné ženě, tolik nového citu, jaký ještě nikdy nezakusil a ani ho sám nečekal, citu oddaného až do zbožnění, do potlačení sebe samého. "A potlačím se!" řekl si náhle v záchvatu nepříčetného vytržení.

Ujížděli už skoro hodinu. Míťa mlčel a ani Andrej, ač to byl hovorný chlapík, nepromluvil ještě ani slovo, jako by měl z mluvení strach. Jen pobízel své "mrchy", svou trojku hubených, ale ohnivých hnědáků. Najednou Míťa hrozně znepokojeně zvolal:

"Andreji, co když oni už spí ?" Náhle ho to napadlo a do té chvíle na to ani nepomyslel. "To se dá myslet, že si už lehli, Dmitriji Fjodoroviči." Míťa se bolestně zamračil. To je pěkné, on přiletí s takovými city a oni si spí snad spí i ona, taky tam. Hněv mu vzkypěl v srdci. "Žeň je, Andreji, jeď, Andreji, pospěš si!" vykřikoval zběsile. "A třeba si ještě nelehli," usoudil za chvíli Andrej. "Timofej prve povídal, že se jich tam sjelo hodně." "Ve stanici ?" "Ve stanici ne, ale u Plastunovů, v zájezdním hostinci." "Já vím. Jak to myslíš, že hodně? Kolik? Kdo všechno?" hrozně se znepokojil Míťa nečekanou zprávou. "No, Timofej povídal, že přijeli samí páni. Dva z města, kdo to byl, to nevím, Timofej jenom říkal, že dva zdejší páni, a potom prý dva přespolní a snad ještě někdo, já se ho pořádně nevyptal. Povídal, že začali hrát karty." "Karty ?" "Proto taky třeba nespějí, když se dali do karet. To se dá myslet, ono teď může být teprve něco před jedenáctou, víc nebude." "Žeň je, Andreji, žeň je!" křikl zas Míťa nervosně. "Na něco bych se vás optal, pane," začal zas za chvíli Andrej, "jenže se bojím, abych vás nerozzlobil, pane." "Co je?" "Prve vám Fedosja Markovna padla k nohám, jak vás prosila, abyste prý nezahubil její paní a ještě někoho tak já jako že vás tam vezu. Odpusťte, pane, já kvůli mému svědomí a snad jsem to řekl nějak hloupě." Míťa ho najednou zezadu uchopil za rameno. "Jsi vozka ? Jsi vozka ?" začal vášnivě. "To jsem." "Tak víš, že se musí jít z cesty, vyhýbat se. Co by to bylo za vozku, aby se nikomu nevyhnul: já si jedu a každého zajedu ? Ne, vozko, zajet nikoho nesmíš! Zajet člověka nesmíš, nesmíš lidem zkazit život. A když jsi zkazil život, kárej se... jak jsi jednou zkazil, jak jsi jednou zmařil něčí život, potrestej se a jdi!" To všechno Míťa vychrlil jako v úplné nepříčetnosti. Andrej se sice pánovi podivil, ale pokračoval v rozmluvě. "To je pravda, pane Dmitriji Fjodoroviči, to máte pravdu, že vozka nesmí člověka přejet ani mu ublížit, stejně jako nemá trápit žádného tvora, protože každý tvor je stvořený, třeba takový kůň. Jenže toho leckterý darmo schválí, a zrovna třeba náš člověk, vozka... A takový nedá a nedá pokoj, štve koně a žene se pořád dál." "Do pekla ?" skočil mu Míťa do řeči a zachechtal se svým náhlým, krátkým smíchem. "Andreji, ty duše prostá," uchopil ho zas pevně za ramena, "řekni: přijde Dmitrij Fjodorovič Karamazov do pekla nebo ne, co myslíš ?" "To nevím, můj milý, to záleží na vás, protože my vás. Víš, pane, když byl Syn boží ukřižován a umřel, šel pak s kříže rovnou do pekla a vysvobodil všechny hříšníky, co se tam trápili. A ďábel zanaříkal, protože myslel, že už nebude mít v pekle žádné hříšníky. Ale Ježíš tenkrát ďáblovi řekl: ‚Nenaříkej, ďáble, neb od nynějška u tebe budou přebývat všelicí velmožové, správci, vrchní soudcové a boháči a naplní se peklo, stejně jako bylo, a zůstane tak na věky až do té chvíle, kdy znova přijdu.' To je pravda, taková slova mu řekl." "Lidová legenda, je skvělá! Švihni levého, Andreji!" "Tak to vidíte, pane, pro koho je peklo," a Andrej švihl levého koně, "ale vy jste, pane, jak to malé dítě tak my se na vás koukáme. A i když jste prchlivý, pane, to tedy jste, za vaši upřímnost vám Pánbůh odpustí." "A co ty, odpustíš mi ty, Andreji ?" "Co já bych vám odpouštěl ? Nic jste mi neudělal." "Ne, za všechny, ty sám za všechny, teď hned tady na silnici, odpustíš mi za všechny ? Mluv, duše prostá!" "Och pane! To je o strach, když vás člověk veze, vedete nějak divnou řeč." Ale Míťa ho už neslyšel. Vášnivě se modlil a divoce si šeptal: "Bože, přijmi mě ve vší mé nepravosti, ale nesuď mě. Pomiň mě svým soudem. Nesuď mě, protože jsem se soudil sám. Nesuď mě, protože tě miluju, Bože! Sám jsem bídný, ale miluju tě, a pošleš-li mě do pekla, i tam tě budu milovat a budu i odtamtud volat, že tě miluju na věky věků. Ale dovol i mně domilovat. teď zde domilovat, už jenom pět hodin do tvého horoucího paprsku. Protože miluju královnu své duše. Miluju a nemohu nemilovat. Ty sám mě vidíš celého. Přiženu se, padnu před ní: ‚Máš pravdu, žes mě opustila. Sbohem a zapomeň na svou oběť, nikdy se netrap!'" "Mokré!" křikl Andrej a ukázal bičem dopředu. V bledé noční tmě se najednou začernal pevný shluk budov, rozhozených po širé rovině. Mokré mělo dva tisíce obyvatelů, ale v té chvíli už všichni spali, jen tu a tam blikala ještě ve tmě nečetná světýlka. "Žeň je, žeň je, Andreji, jedu!" křikl Míťa jako v horečce. "Nespějí!" ozval se zas Andrej a ukázal bičem na zájezdní hostinec Plastunovů hned na začátku vesnice. Všech šest oken vedoucích na ulici bylo jasně osvětleno.

"Nespěj!" radostně přisvědčil Míťa. "Práskni do toho, Andreji, přižeň se jako hrom, ať to zvoní, ať to řinčí! Ať všichni vědí, kdo přijel! Jedu! Já taky jedu!" vykřikoval zběsile. Andrej popohnal zmořené spřežení do cvalu a skutečně s řinkotem zajel k vysokému zápraží, kde pak schvácené, skoro bezdeché koně prudce zarazil, Míťa seskočil z vozu zrovna ve chvíli, kdy hostinský, ač už šel spát, stavil se ještě na zápraží, aby se podíval, kdo to takhle přijel. "Trifone Borisyči, jsi to ty ?" Hostinský se naklonil, lépe se podíval, horempádem seběhl se schůdků a v podlízavém nadšení se vrhl k hostovi: "Dmitriji Fjodoroviči, vašnosti! Vidím to opravdu vás ?" Tento Trifon Borisyč byl podseditý, silný mužik střední postavy, s obtloustlým obličejem. Tvářil se přísně a nesmiřitelně, hlavně když mluvil s mužiky z Mokrého, ale dovedl svůj výraz rychle změnit, a mohlo-li to něco vynést, vypadal hned velice úslužně. Chodil po rusku v košili se zapínáním po straně a v prošívané vestě, měl pěknou hromádku peněz, ale pomýšlel vytrvale na ještě lepší postavení. Přes polovinu mužiků měl v drápech, kdekdo v okolí mu byl dlužen. Pachtoval od statkářů půdu, také ji kupoval a mužici mu ji obdělávali na své dluhy, ze kterých se nikdy nemohli dostat. Byl vdovec se čtyřmi dospělými dcerami; jedna už ovdověla, žila u něho s dvěma malými dětmi, jeho vnuky, a pracovala na něho jako nádenice. Další dcera se vdala za státního úředníka, nějakého bývalého písaříka, který se dosloužil lepší hodnosti, a vjednom pokoji hostince visela na stěně mezi jinými rodinnými fotografiemi také drobounká fotografie tohoto úředníka v uniformě a s úřednickými nárameníky. Dvě mladší dcery nosily ve svátek, nebo když šly na návštěvu, módní světle modré nebo zelené šaty, vzadu stažené a s loktovými vlečkami, ale hned nazítří vstávaly jako každý den za svítání, březovými košťaty vymetaly pokoje, vynášely pomyje a uklízely po hostech. Nehledě na hezkých pár tisícovek, které si už dal stranou, Trifon Borisyč na každém hýřícím hostovi velice rád něco trhl a pamatoval si, že to ještě není ani měsíc, co shrábl při pitce Dmitrije Fjodoroviče s Grušeňkou přes dvě stě rublíků, ne-li celá tři sta. Přivítal tedy Míťu radostně a horlivě, protože už jen podle toho, jak se tento host přihnal k hospodě, cítil zas kořist. "Milostpane Dmitriji Fjodoroviči, že vás tu zas jednou máme!" "Počkat, Trifone Borisyči," začal Míťa, "především to nejhlavnější: kde je ona ?" "Agrafena Alexandrovna ?" hned pochopil hostinský a bedlivě pozoroval Míťův obličej. "Ta se tu taky zdržuje." "S kým ? S kým ?" "Jsou to cizí hosté prosím. Jeden je úředník, podle řeči nejspíš Polák, ten pro ni taky poslal odsuď vůz. A ten druhý je jeho přítel nebo s ním snad jenom jede, člověk to nepozná. Jsou v civilu." "No a baví se ? Plno peněz ?" "Jaképak bavení! Nic většího z nich nekouká, Dmitriji Fjodoroviči." "Nekouká ? No a ti druzí ?" "To jsou dva páni z města. Vraceli se z Černí a zůstali tady. Jeden, mladý, to je podle všeho příbuzný pana Miusova, jenže jsem zapomněl, jak se jmenuje a toho druhého nejspíš taky znáte, statkář Maximov. Říká, že byl na modlení v tom vašem klášteře, a jede s tím mladým příbuzným pana Miusova." "Víc jich není?" "Není." "Počkat, nemluv, Trifone Borisyči, teď mi pověz to nejhlavnější: co ona, co dělá?" "Ale zrovna nedávno přijela a sedí tam s nimi." "Je veselá ? Směje se ?" "Ani ne, řekl bych, že se moc nesměje. Sedí tam docela mrzutá. Tomu mladíkovi rozčesávala vlasy." "Tomu Polákovi, důstojníkovi ?" "Jakýpak to je mladík a taky není vůbec důstojník. Ne, pane, jemu ne, ale tomu mladému synovci Miusova co jsem zapomněl jeho jméno." "Kalganov?""Ano, ano, Kalganov." "Dobrá, podívám se sám. Hrajou karty ?" "Hráli, ale přestali, pili čaj a ten úředník si objednal likér." "Počkat, Trifone Borisyči, počkat, můj milý, podívám se sám. Teď mi odpověz na tohle: jsou tu cikáni ?" "Po cikánech není ani památky, Dmitriji Fjodoroviči, policie je vyhnala. Ale jsou tady židi, hrajou na cimbál a housle, jsou v Rožděstvenské, mohlo by se pro ně poslat třeba i teď. Přijdou." "Tak pro ně pošli, rozhodně pro ně pošli!" zvolal Míťa. "A můžeme vzbudit holky jako tenkrát, hlavně Marii, taky Stěpanidu a Arinu. Za sbor dvě stě rublů!" "Za takové peníze ti vzbudím celou vesnici, i když už všichni šli chrnět. Jenže, pane Dmitriji Fjodoroviči, zaslouží si zdejší mužici takovou přízeň, nebo ty jejich holky ? Takových peněz vydat na učiněnou hrubost a neotesanost! Copak to je pro našeho mužika, kouřit doutníčky ? A tys jim dával. Vždyť on

smrdí, rošťák taková! A holky mají vši, všechny do jedné. To já ti vzbudím svoje dcery, a zadarmo, ne-li za takové peníze. Šly zrovna spát, tak je vykopu z postelí a budou ti zpívat. Tenkrát jsi mužiky napájel šampaňským, e-ech!" Starost Trifona Borisyče o Míťovy zájmy nebyla upřímná. Tenkrát mu sám zatajil půl tuctu lahví jeho šampaňského a pod stolem sebral storublovku. Schoval ji do hrsti a šťastně mu v ní zůstala. "Trifone Borisyči, roztočil jsem tady tenkrát nejednu tisícovku. Pamatuješ se ?" "Roztočil jste toho dost, můj milý, jak bych se nepamatoval, nechal jste v tom, počítám, nějaké tři tisíce." "Dneska jsem přijel taky tak, podívej se." Vytáhl a strčil hospodskému až pod nos svůj balíček bankovek. "Teď poslouchej a pamatuj si: za hodinu přivezou víno, zákusky, paštiky a cukroví, tak všechno přijde okamžitě tam nahoru. Tu bednu, co má Andrej, taky hned nahoru, otevřít ji a podávat šampaňské. A hlavně děvčata, děvčata, aby rozhodně přišla Marie." Obrátil se k vozu a vytáhl zpod sedadla svou schránku s pistolemi. "Andreji, vyrovnáme se. Tady máš patnáct rublů za trojku a padesát na vodku... za tvou ochotu a lásku. Pamatuj na Karamazova!" "Bojím se, pane," zaváhal Andrej, "dejte mi prosím spropitného pět rublů, ale víc nepřijmu. Trifon Borisyč je mi svědkem. A odpusťte mi tu hloupou řeč." "Co se bojíš?" změřil si ho Míťa. "Tak si jdi ke všem čertům, když je to tak!" křikl a hodil mu pět rublů. "Ted mě tam, Trifone Borisyči, potichu doved a udělej to tak, abych se na ně mohl nejdřív pěkně kouknout, aby mě neviděli. Kde vlastně jsou, v modrém pokoji ?" Trifon Borisyč se na Míťu bázlivě podíval, ale hned poslušně provedl jeho přání: opatrně ho odvedl do chodby, vešel sám do velkého pokoje sousedícího s tím, ve kterém seděli hosté, a odnesl z něho svíci. Pak tam tiše zavedl Míťu a postavil ho do kouta, do tmy, odkud si mohl pohodlně prohlédnout hosty, sám neviděn. Ale Míťa se nedíval dlouho ani si nemohl nikoho prohlížet: uviděl ji, srdce se mu rozbušilo a jeho oči se zakalily. Seděla po straně u stolu v křesle a vedle ní na pohovce hezounký, ještě docela mladý Kalganov. Držela ho za ruku a patrně se smála, kdežto mladík se na ni nedíval a hlasitě, jakoby s nevolí vykládal něco Maximovu, jenž byl u stolu proti Grušeňce. Maximov se něčemu náramně smál. Na pohovce seděl on a vedle pohovky na židli u zdi nějaký další neznámý. Muž, který se rozvaloval na pohovce, kouřil dýmku a Míťa si jen letmo všiml, že je to nějaký obtloustlý človíček s širokým obličejem, asi pomenší, a jak se zdálo, na něco rozzlobený. Jeho společník, další neznámý, mu připadal zas až nápadně vysoký; ale víc už nemohl rozeznat. Zarazil se mu dech. Už ani chvilku se nemohl udržet, odložil schránku na prádelník a s mrazením, s trnoucím srdcem zamířil přímo k společnosti v modrém pokoji. "Jej!" vypískla polekaně Grušeňka, když ho první uviděla.

VII Dřívější a nesporný

Míťa přistoupil svými dlouhými, rychlými kroky až ke stolu. "Panstvo," začal hlasitě, ale ač skoro křičel, při každém slově se zajíkal, "já... já nic! Nebojte se!" zvolal, "já přece nic, opravdu nic," obrátil se najednou ke Grušeňce, která se v křesle odklonila ke Kalganovu a pevně se ho chytila za ruku. "Já. Já taky jedu. Já do rána. Panstvo, mohu s vámi jako přespolní cestující do rána pobýt? Jenom do rána, naposledy, v tomhle pokoji ?" Ke konci mluvil k tlusťounkému mužíkovi s dýmkou, který seděl na pohovce. Ten pak důstojně vyndal dýmku z úst a přísně pronesl: "Pane, my jsme soukromá společnost. Jsou k disposici jiné místnosti." "To jste vy, Dmitriji Fjodoroviči ? Co to mluvíte ?" ozval se najednou Kalganov. "Sedněte si přece k nám, buďte zdráv!" "Buďte zdráv, můj drahý a drahocenný! Vždycky jsem si vás vážil" radostně a horlivě odpověděl Míťa a hned mu přes stůl podal ruku. "Au, to jste mi zmáčkl ruku! Docela jste mi polámal prsty," zasmál se Kalganov. "To on vždycky takhle zmáčkne, to on vždycky!" vesele se přidala Grušeňka ještě s nesmělým úsměvem. Z Míťova vzezření patrně usoudila, že nic neprovede, ale prohlížela si ho hrozně zvědavě a pořád ještě znepokojeně. Bylo v něm něco, co ji nadmíru překvapilo, a nikdy by od něho nebyla čekala, že v takové chvíli takhle přijde a tak promluví. "Dobrý den, pane," sladce pozdravil zleva také

statkář Maximov. Míťa se vrhl i k němu. "Dobrý den, vy jste zde taky, to mě těší, že tu taky jste! Pánové, pánové, já." Obrátil se zas k Polákovi s dýmkou, kterého tu zřejmě považoval za hlavní osobu. "Já letěl. Chtěl jsem svůj poslední den a poslední hodinu strávit v tomto pokoji, právě v pokoji kde jsem i já zbožňoval svou královnu! Promiň, pane!" křikl zběsile. "Já letěl a složil přísáhu. Ó nebojte se, je to má poslední noc! Připijeme si, pante, na smíření! Hned přinesou víno. Přivezl jsem tohleto." Najednou bůhvíproč vytáhl svůj balíček bankovek. "Dovol, pane! Chci hudbu, zpěv, rámus, všechno jako tenkrát. Ale červ, bídný červ brzy zaleze a bude ten tam! V poslední své noci si připomenu den svého štěstí!" Skoro se dusil. Chtěl říci mnoho, mnoho věcí, ale byly z toho jen ty podivné výkřiky. Polák se nehybně díval na něho, na jeho balíček bankovek, díval se na Grušeňku a zřejmě nevěděl, co si myslet. "Když dovolí má krulowa" začal. "Co je to krulowa, to je královna, ne ?" přerušila ho Grušeňka. "Musím se vám smát, jak všichni mluvíte. Posad se, Míťo, a co to mluvíš ? Prosím tě, nelekej nás. Nebudeš nás lekat, vid že ne ? Když nebudeš, mám radost, že jsi přišel." "Já, já, a lekat?" zvolal Míťa, zvednuv ruce do výšky. "Ach, nedbejte o mne, jděte svou cestou, nebudu vám bránit!" A náhle docela nečekaně pro všechny, a hlavně ovšem pro sebe samého, padl na židli a rozplakal se - s hlavou odvrácenou k protější stěně a rukama pevně svíraje opěradlo židle, jako by je objímal. "No tak, no tak, ty jsi pěkný!" vyčítavě zvolala Grušeňka. "Zrovna takhle ke mně chodil - najednou začne mluvit a já tomu vůbec nerozumím. Jednou se taky tak rozplakal a teď znova, to je hanba! A proč pláčeš ? Kdyby aspoň bylo proč!" dodala záhadně, zdůrazňujíc nějak podrážděně každé slovo. "Já já nepláču. Tak dobrý večer!" obrátil se v okamžiku na židli a najednou se zasmál, ale ne svým dřevěným, trhaným smíchem, nýbrž nějak neslyšně a zdlouha, nervosně a třesavě. "Zase začínáš. Tak se rozvesel, rozvesel se!" domlouvala mu Grušeňka. "Mám velkou radost, že jsi přijel, velkou radost, Míťo, slyšíš, že mám velkou radost ? Chci, aby tu seděl s námi," obrátila se velitelsky jakoby ke všem, ač se její slova zřejmě týkala muže na pohovce. "Chci to, chci! A jestli odejde, odejdu taky, a je to!" dodala a oči jí náhle vzplanuly. "Co ráčí má královna, je mi zákonem!" pronesl Polák a

galantně jí políbil ruku. "Prosím pána, aby se připojil k naší společnosti," oslovil zdvořile Míťu. Míťa zas povyskočil zřejmě s úmyslem spustit další tirádu, ale dopadlo to jinak. "Napijme se, pane!" vyrazil najednou místo řeči. Všichni se dali do smíchu. "Bože můj! Já myslela, že chce zas mluvit!" nervosně zvolala Grušeňka. "Poslechni, Míťo," dodala naléhavě, "už nevyskakuj, ale že jsi přivezl šampaňské, to je dobrá věc. Budu taky pít, likéry nemůžu vystát. A nejlepší je, že jsi sám přijel, je tu hrozná nuda. To tys tedy zas přijel flámovat? Ale dej si ty peníze do kapsy! Kde jsi tolik sehnal?"

Miťa pořád ještě mačkal v ruce své bankovky, kterých si všichni, hlavně Poláci, velice všimli, a teď je rychle a rozpačitě strčil do kapsy. Začervenal se. Právě v té chvíli hostinský přinesl na tácu otevřenou láhev šampaňského a sklenice. Míťa uchopil láhev, ale byl tak zmatený, že zapomněl, co s ní má udělat. Kalganov ji od něho vzal a nalil víno za něho. "Přineste ještě, ještě láhev!" zavolal Míťa na hostinského, ale zapomněl si přiťuknout s Polákem, jemuž tak slavnostně sliboval, že si připijí na smíření, a vypil celou sklenici sám, aniž na někoho počkal. Celý jeho obličej se náhle změnil. Místo slavnostního a tragického výrazu, se kterým přišel, objevilo se v něm něco dětského. Zdálo se, že najednou celý zkrotí a podrobil se. Nervosně se pochichtával a díval se na každého nesměle a radostně s vděčným výrazem provinilého psíčka, když ho páni zas pohladili a pustili dovnitř. Vypadal, jako by na všechno zapomněl, a všechny si prohlížel s nadšením, s dětinským úsměvem. Na Grušeňku se neustále smál a přitáhl si židli těsně k jejímu křeslu. Ponenáhlu si lépe všiml také obou Poláků, i když se v nich ještě valně nevyznal. Muž na pohovce mu byl nápadný sebevědomým chováním, polským přízvukem a hlavně - dýmkou. "Nu, co na tom ? Dobrá, kouří tedy dýmku," uvažoval. Poněkud odulá, už skoro čtyřicetiletá Polákova tvář s nápadně malým nosem, pod

nímž se impertinentně rýsovaly tenoulinké a špičaté navoskované knírky, nevzbudila zatím u Míti sebemenší pochybnosti. Nepřekvapila ho příliš ani Polákova prabídná paruka, vyrobená v Sibiři, s šístkami pošetile sčesanými dopředu. "Když paruka, tak to asi musí být," pokračoval v blaženém pozorování. Druhý Polák, který seděl u stolu, mladší než muž na pohovce, shlížel na celou společnost drze a vyzývavě, naslouchaje všeobecnému hovoru s mlčenlivým pohrdáním. Ten zas také překvapil Míťu jen svou nápadně vysokou postavou, hrozně neúměrnou ve srovnání s mužem na pohovce. "Po-staví-li se, bude mít pomalu dva metry," napadlo mu. Napadlo mu také, že tento dlouhý Polák je asi přítel a pomocník Poláka na pohovce, jakási jeho "osobní stráž", a že maličký Polák s dýmkou dlouhému Polákovi poroučí. Ale i to všechno mu připadalo náramně pěkné a v pořádku. V malém psíčkovi odumřel všechen smysl pro soupeření. Grušeňčinu náladu a záhadný tón několika jejích vět Míťa ještě vůbec nepochopil. Se zachvívajícím se srdcem chápal jen to, že je k němu vlídná, že mu "odpustila" a dovolila, aby seděl vedle ní. Když viděl, že upila ze sklenice vína, byl celý pryč nadšením. Ale přece ho trochu překvapilo, že celá společnost mlčí, a začal se s očekáváním na jednoho po druhém dívat. "Proč tu vlastně tak sedíme, proč nic nezačnete, pánové ?" zdál se vyjadřovat jeho úsměvný pohled. "Když on pořád mluví nesmysly a my se tady všichni smáli," začal najednou Kalganov, jako by uhodl jeho myšlenku, a ukázal na Maximova. Míťa se honem zadíval na Kalganova a hned potom na Maximova. "Nesmysly ?" zasmál se svým krátkým, dřevěným smíchem, jako by z toho měl velkou radost: "Cha-cha!" "Ano. Představte si, že tvrdí, že v dvacátých letech se všichni naši důstojníci jízdy oženili s Polkami. Ale to je přece hrozný nesmysl, že ano ?" "S Polkami ?" opakoval zas Míťa docela nadšeně. Kalganov chápal dobře Míťův vztah ke Grušeňce a tušil také něco o Polákovi, ale to všechno ho příliš nezajímalo nebo snad vůbec ne; nejvíc ho zajímal Maximov. Zapadl sem s Maximovem náhodou a setkal se tu s oběma Poláky po prvé v životě. Grušeňku znal už z dřívějška a jednou u ní dokonce s někým byl; tenkrát se jí nezalíbil. Ale zde se k němu chovala

velice vlídně. Než přijel Míťa, dokonce ho hladila, on však zůstával nějak chladný. Byl to mladík ne víc než dvacetiletý, švihácky oblečený, s velmi hezkým bělounkým obličejem a s krásnými a hustými rusými vlasy. Z tohoto bělounkého obličeje se dívaly okouzlující světle modré oči s inteligentním, někdy i nad jeho věk hlubokým výrazem, přestože mladík někdy mluvil i vypadal docela jako dítě a nijak ho to neuvádělo do rozpaků, ani když si to sám uvědomoval. Byl vůbec značně osobitý, ba rozmarný, ač vždycky vlídný. Občas měl jeho výraz něco nehybného a umíněného; díval se na vás, naslouchal, ale zdálo se, že usilovně přemítá o něčem jiném. Nebo býval hned mdlý a líný, hned se zas najednou rozčiloval, a často pro něco zřejmě docela bezvýznamného. "Pomyslete si, vozím ho s sebou už čtyři dny," pokračoval líně a nějak trochu protahoval slova, ale bez vší afektovanosti a docela přirozeně. "Pamatujete-li se, od té doby, co ho váš bratr vystrčil z kočáru a on odletěl. To mě tenkrát velice zajímalo, tak jsem ho vzal s sebou do vesnice, ale on teď pořád mluví takové nesmysly, že se s ním člověk stydí. Vezu ho zpátky." "Pan polskiej pani nie widzial a tak to jistě nebylo," vytkl Polák s dýmkou Maximovu. Tento muž s dýmkou mluvil rusky docela obstojně, přinejmenším mnohem lépe, než předstíral. Ale když užíval ruských slov, komolil je na polský způsob. "Já byl přece i sám ženatý s polskou paní prosím," zachichtal se Maximov. "Copak vy jste sloužil u jízdy ? Říkal jste to přece o jízdě. Copak vy jste kavalerista?" zasáhl hned Kalganov. "Ano, ovšem, copak on je kavalerista? Cha-cha!" zvolal Míťa. Dychtivě poslouchal a rychle obracel tázavý pohled na každého, kdo promluvil, jako by čekal, že od každého bůhvíco uslyší. "Ne, víte prosím," obrátil se k němu Maximov, "to já o tom, že tyhle jejich panienky hezounké prosím když si zatancují s naším hulánem mazurku jak ona s ním dotancuje mazurku, tak mu hned vyskočí na klín jako kočička prosím bělounká a pan otec a paní matka to vidí a dovolují to dovolují to prosím a hulán druhý den jde a požádá o ruku tak

je to prosím požádá o ruku, chi-chi!" skončil Maximov zachichtáním. "Pan je lajdák!" zabručel najednou dlouhý Polák na židli a přehodil nohu přes nohu. Míťovi padla do očí jeho obrovská namaštěná vysoká bota s tlustou špinavou podrážkou. I jinak vypadaly šaty obou Poláků dost špinavě. "Tak zas lajdák! Co nadává ?" rozzlobila se najednou Grušeňka. "Paní Agrippino, pan widzial v Polsku sprosté ženské, a ne urozené paní," řekl Polák s dýmkou Grušeňce. "Bodejťže," pohrdavě utrousil dlouhý Polák na židli. "Ještě tohle! Nechtě ho přece mluvit! Lidé mluví, nač jim bránit? Je to veselejší," utrhla se Grušeňka. "Já nikomu nebráním, paní," významně poznamenal Polák s parukou a zdlouha se na Grušeňku podíval. Pak důstojně umlkl a začal zas cucat svou dýmku. "Ale ne, ne, to pan měl teď pravdu," rozčilil se zas Kalganov, jako by šlo o něco bůhvíjak důležitého. "On přece v Polsku nebyl, tak jak o něm může mluvit ? Vy jste se přece neženil v Polsku, že ne ?" "Ne prosím, ve Smolenské gubernii. Jenže už předtím šiji přivezl hulán, tedy mou budoucí manželku i s paní matkou, s tetou a ještě jednou příbuznou s dospělým synem, to už tedy ze samého Polska a postoupil ji mně. Byl to jeden náš poručík, moc hodný mladík. Nejdřív se s ní chtěl oženit sám, ale neudělal to, poněvadž se ukázalo, že ona kulhá.Tak vy jste se oženil s kulhavou ?" zvolal Kalganov. "Ano prosím. Oni mě tenkrát trošinku ošidili a zatajili mi to. Já myslel, že tak poskakuje ona pořád poskakovala, a já myslel, že je taková veselá." "Z radosti, že si vás bere ?" křikl nějak dětsky zvučným hlasem Kalganov.

"Ano prosím, z radosti. A ono to zutím bylo z docela jiného důvodu prosím. Když nás potom oddali, hned ten večer po svatbě se mi přiznala a velice dojemně mě prosila za odpuštění. Že prý jednou v dětství skočila přes louži, a tím si poškodila nožku, chi-chi!" Kalganov se rozesmál na celé kolo docela dětským smíchem a skoro padl na pohovku. I Grušeňka se smála a Míťa byl na vrcholu štěstí. "Víte, víte, to on teď mluví pravdu, teď nelže!" vykřikoval Kalganov, obraceje se k Míťovi. "A víte, on se totiž oženil dvakrát, to on teď mluvil o své první ženě, a druhá, víte, ta mu utekla a je dosud naživu, věděl jste to ?" "Je to možné ?" otočil se Míťa rychle k Maximovu a zatvářil se nadmíru užasle. "Ano prosím, utekla, měl jsem tu nepříjemnost," skromně potvrdil Maximov. "S nějakým francouzským pánem. Ale hlavně že nejdřív ze všeho dala celou mou vesničku přepsat jenom na sebe. Povídá mi: ‚Ty jsi vzdělaný člověk, ty si najdeš živobytí i tak.' Tím mě dostala. Jeden ctihodný biskup mi taky řekl: Jednu manželku jsi měl kulhavou a tu druhou zas až moc lehkonohou,' chi-chi!" "Poslechněte, poslechněte!" zrovna překypoval Kalganov. "I když snad lže - a on lže často - lže, jedině aby všem udělal radost. Na tom přece není nic špatného, že ne ? Víte, někdy ho mám rád. Je to hrozný ničema, ale je ničemný přirozeně, ne ? Co myslíte ? Někdo je takový kvůli něčemu, aby z toho něco měl, ale on jen tak, z povahy... Představte si, že ku příkladu tvrdí (včera se o to hádal celou cestu), že Gogol psal v Mrtvých duších o něm. Pamatujete se, mluví se tam o statkáři Maximovu, kterému nařezal Nozdrjov, a byl proto souzen ‚pro ublížení na těle spáchané v opilosti na statkáři Maximovu bitím pruty', no pamatujete se ? Tak co byste tomu řekli, on tvrdí, že to byl on a že nařezali jemu! Copak je to možné ? Čičikov přece mohl jezdit po Rusku nejpozději na začátku dvacátých let, takže se to časově vůbec neshoduje. Tenkrát mu tedy nařezat nemohli. Přece opravdu nemohli, viďte, že nemohli ?" Dalo se těžko posoudit, proč se Kalganov tak rozčiluje, ale rozčiloval se upřímně. Míťa byl bez výhrad na jeho straně. "Ale co když mu přece nařezali ?" zvolal se smíchem. "Ne že by mi prosím nařezali, ale tak," prohodil náhle Maximov. "Jak to ? Buď nařezali, nebo ne!" "Kolik je hodin, panie?" zeptal se znuděně Polák s dýmkou dlouhého Poláka na židli. Ten odpověděl pokrčením rameny: hodinky neměl ani jeden.

"Proč by si nepohovořili ? Nechtě i jiné mluvit. Když vy se nudíte, to nesmějí druzí mluvit?" vybuchla zas Grušeňka; zřejmě chtěla vyvolat hádku. Míťovi se po prvé jakoby trochu rozsvítilo. Polák tentokrát odpověděl už opravdu podrážděně: "Paní, já nemám nic proti tomu

a nic jsem neřekl." "No dobře, tak ty vypravuj," zavolala Grušeňka na Maximova. "Co všichni mlčíte ?" "Ono prosím ani není co vyprávět, poněvadž jsou to samé hlouposti," spustil hned Maximov zřejmě potěšen, ale trochu afektovaně, "a u Gogola to má všechno alegorický smysl, protože všechna příjmení tam jsou alegorická. Nozdrjov přece nebyl Nozdrjov, ale Nosov. A Kuvšinnikov, to už ani není podobné, protože se jmenoval Škvorněv. A Fenardi se tak opravdu jmenoval, jenže to nebyl Ital, ale Rus Petrov a mamzel Fenardiová byla prosím hezounká a měla v tričku hezounké nožky prosím a krátkou sukýnku s flitrem a to ona se točila, jenže ne čtyři hodiny, ale všeho všudy čtyři minutky prosím a všechny okouzlila." "Ale zač ti nařezali, zač ti to nařezali ?" křičel Kalganov. "Prosím za Pirona," odpověděl Maximov. "Za jakého Pirona ?" křikl Míťa. "Za známého francouzského spisovatele Pirona prosím. My tenkrát všichni pili ve velké společnosti v hospodě na tom trhu. Oni mě právě pozvali a já začal hned nejdřív říkat epigramy: Jsi to ty, Boileau ? Jak směšnější oblečen!' A Boileau odpoví, že jde na maškarní ples, to jest do lázní prosím, chi-chi! A oni to brali na sebe, tak jsem honem řekl další, velice jizlivý prosím, každý vzdělaný člověk ho zná:

Ty jsi Saphó a já Phaon, který se ti koří, jenže k mému hoři neznáš cestu k moři. Ale oni se urazili ještě víc a začali mi neslušně nadávat. A já, abych to spravil, hned jsem jim k svému neštěstí pověděl moc vzdělanou anekdotu o Pironovi, jak nebyl přijat do francouzské akademie, a aby se pomstil, složil sám sobě epitaf: Ci-git Piron qui nefut rien, pas méme académicien. No a oni mi nařezali." "Ale zač, zač ?" "Za mé vzdělání. Lidi můžou člověku nařezat za leccos," mírně a poučně dokončil Maximov. "E přestaňte, to je všechno protivné, to nechci poslouchat, já myslela, že to bude něco legračního," přerušila je najednou Grušeňka. Míťa se poplašil a hned se přestal smát. Dlouhý Polák se zvedl a s povýšeným vzezřením člověka, který se nudí v nevhodné společnosti, začal s rukama založenýma za zády přecházet po pokoji z kouta do kouta. "Vida, jak si vykračuje!" pohrdlivě se na něho podívala Gníšeňka. Míťa se znepokojil a mimoto si všiml, že Polák s dýmkou po něm podrážděně pokukuje. "Panie," křikl, "napijme se, panie! A s tím druhým pánem taky, napijme se, pánové!" V okamžiku přistrčil tři sklenice a nalil do nich šampaňské. "Ať žije Polsko, pánové, připíjím vašemu Polsku, polské zemi!" zvolal. "To mě velice těší, panie," důstojně a blahosklonně pronesl Polák na pohovce a vzal si sklenici. "Ten druhý, jakpak mu říkají, hej, jasněvelmožný, vezmi si taky sklenici!" staral se Míťa,

"Pan Wrublewski," napověděl Polák na pohovce. Pan Wrublewski klátivě přistoupil ke stolu a vstoje přijal svou sklenici. "Na Polsko, pánové, hurá!" křikl Míťa zvednuv sklenici. Všichni tři se napili. Míťa vzal láhev a hned zas do všech tří sklenic nalil. "Ted na Rusko, pánové, a připijme si na bratrství!" "Nalej nám taky," řekla Grušeňka, "na Rusko se napiju i já." "I já," řekl Kalganov. "Já bych taky rád... na tu naši Rus, na bábinku starou," zachichtl se Maximov. "Všichni, všichni!" vykřikoval Míťa. "Trifone Borisyči, ještě láhev!" Přinesli tři poslední láhve, které zatím měli. Míťa nalil. "Ať žije Rusko, hurá!" provolal zas. Všichni kromě Poláků se napili a Grušeňka vypila celou svou sklenici. Ale Poláci se svých ani nedotkli. "A co vy, pánové ?" zvolal Míťa. "Jak to, že nepijete ?" Pan Wrublewski vzal sklenici, zvedl ji a zvučně provolal: "Ať žije Rusko v hranicích před rokem sedmnáct set dvaasedmdesát!" "Tak je to správné!" zvolal druhý Polák a oba zároveň vypili své sklenice. "Vy jste ale pitomci!" vyklouzlo Míťovi. "Panie!!" hrozivě se na něho rozkohoutili oba Poláci. Hlavně se rozčilil pan Wrublewski. "Což člověk může nemilovat svou vlast?" zvolal. "Ticho! Nehádejte se! Žádné hádky!" zakřikla je Grušeňka a dupla. Obličej měla rozpálený a oči se jí blýskaly. Účinek vína, který právě vypila, byl patrný. Míťa se hrozně zalekl. "Pánové, odpusťte, Já za to mohu, omlouvám se, pane Wrublewski, omlouvám se!" "Tak aspoň mlč a sedni si, ty hloupý!" rozzlobeně sena něho osopila Grušeňka. Všichni si sedli, všichni zmlkli a dívali se jeden na druhého. "Pánové, všechno jsem zavinil já!" začal zas Míťa, jenž z Grušeňčina

výkřiku nic nepochopil. "Ale proč tady tak sedíme ? Co budeme dělat abychom se pobavili, zas pobavili ?" "Ba, zábavné to tady není," líně zabručel Kalganov. "Takhle si zahrát kartičky, farao, jako předtím" zachichtl se najednou Maximov. "Karty? Skvělé!" souhlasil Míťa, "jen jestli pánové." "Pózno, panie!" jakoby neochotně namítl Polák na pohovce. "To pravda," přisvědčil také Wrublewski. "Puzno ? Co je to puzno ?" zeptala se Grušeňka. "To znamená pozdě, paní, že už je příliš pozdě," vysvětlil Polák na pohovce. "Pořád je jim pozdě, pořád něco nejde!" vypískla zlostí Grušeňka. "Sami sedí a nudí se, tak aby se nudili taky ostatní. Než jsi přijel, Míťo, pořád takhle mlčeli a jenom na mne ohrnovali nos." "Bohyně má!" zvolal Polák na pohovce. "Co řekneš, to se stane. Widzq_ (vidím), že se hněváš, a proto jsem smutný. Jsem připraven, panie," obrátil se k Míťovi. "Začni, panie!" vyzval ho Míťa, vytáhl z kapsy své bankovky a položil dvě storublovky na stůl. "Chci s tebou prohrát, panie, hodně peněz. Vem karty a založ bank!" "Karty ať dá hostinský, panie," důrazně a vážně promluvil malý Polák. "To je nejlepší způsob," přisvědčil Wrublewski. "Od hostinského ? Dobrá, chápu, ať nám je dá hostinský, máte pravdu, pánové! Karty!" zavolal Míťa na hostinského. Hostinský přinesl nerozpečetěnou hru karet. Ohlásil Míťovi, že děvčata se už scházejí, židáčkové s cimbálem prý asi taky brzy přijdou, ale trojka se zásobami prý ještě nepřijela. Míťa vyskočil od stolu a spěchal do sousedního pokoje. Ale děvčata přišla jen tři a Marie tam ještě nebyla. Ani nevěděl, co má zařídit a proč tam běžel. Poručil tedy, aby se z bedny vzalo cukroví a bonbóny a aby děvčata dostala. "A Andrejovi vodku, pro Andreje vodku!" objednával chvatně. "Já Andrejovi ublížil!" Vtom mu sáhl na rameno Maximov, který za ním přišel. "Dejte mi pět rublů," pošeptal Míťovi, "já bych taky risknul nějakou sázečku, chi-chi!" "Výborně, znamenitě! Vezměte si deset, tady jsou!" vytáhl zase z kapsy všechny peníze a vyhledal desetirublovku. "Jestli prohraješ, tak zas přijď, jen přijď." "Dobře," radostně zašeptal Maximov a utíkal zpátky. Míťa se také hned vrátil a omluvil se, že na sebe nechal čekat. Poláci se už usadili a rozpečetili hru. Dívali se teď mnohem přívěti-věji, skoro vlídně. Muž na pohovce si zapálil novou dýmku a chystal se rozdávat. Tvářil se až poněkud slavnostně. "Na místa, pánové!" provolal Wrublewski. "Ne, já už nebudu hrát," prohlásil Kalganov, "já s nimi už před chvílí prohrál padesát rublů." "Pan měl smůlu, pan snad bude mít tentokrát štěstí," namítl mu Polák na pohovce. "Kolik je v banku ? Podle sázek ?" ptal se horlivě Míťa. "Podle toho, panie, snad sto, snad dvě stě, jak vsadíš." "Milion!" zasmál se Míťa. "Pan kapitán snad slyšel o panu Podwysockém ?" "O jakém Podwysockém ?" "Ve Varšavě držel kdosi bank, a kdo chtěl, sázel proti němu. Přijde Podwysocki, vidí tisíc zlotých, vsadí vabank. Bankéř povídá: ‚Panie Podwysocki, složíš peníze nebo hraješ na čest ?' - ‚Na čest,' povídá Podwysocki. ‚Tím lépe, panie.' Bankéř rozdá, Podwysocki vyhraje a chce vzít tisíc zlatých. ‚Počkej, panie,' povídá bankéř, otevře zásuvku a vysází milion, ‚to je tvá výhra!' V banku byl milion. ‚To jsem nevěděl,' povídá Podwysocki. ‚Panie Podwysocki,' povídá bankéř, ‚ty jsi hrál na čest a já taky na čest.' Podwysocki vzal milion." "To není pravda," řekl Kalganov. "Panie Kalganove, ve slušné společnosti se takhle nemluví." "Polský hráč, ten už ti tak jistě vysází milion!" zvolal Míťa, ale hned se opravil: "Odpusť, panie, omlouvám se, zas se omlouvám, vysází, vysází ti milion na honor, na polsku čest! Vidíš, jak umím polsky, cha-cha! Tady sázím deset rublů na kluka." "A já rublík na srdcovou dámičku, na hezounkou panienku, hi-hi!" zachichtal se Maximov a vystrčil svou dámu, jako by ji chtěl přede všemi schovat, přisunul se těsně ke stolu a pod stolem se honem pokřižoval. Míťa vyhrál. Vyhrál i rublík. "Roh!" křikl Míťa. "A já zas rublík, jednoduchou sázku, malinkou jednoduchou sázečku," blaženě mumlal Maximov, nesmírně šťastný, že vyhrál rublík. "Přebita!" zvolal Míta. "Dvakrát tolik na sedmu!" I ta byla přebita. "Přestaňte," řekl najednou Kalganov. "Dvakrát tolik, dvakrát tolik!" zvyšoval Míťa sázku a každá karta se zdvojenou sázkou byla přebita. Ale rublíky vyhrávaly. "Ještě dvakrát tolik!" houkl zuřivě Míťa. "Prohrál jsi dvě stě, panie. Sázíš ještě dvě stě ?" zeptal se Polák na pohovce. "Co, už jsem prohrál dvě stě ? Tak ještě dvě stě! Celých dvě stě na dvojitou sázku!" Míťa vytáhl z kapsy peníze a hodil je na dámu, ale

Kalganov ji najednou rukou přikryl. "Dost!" křikl svým zvučným hlasem. "Co to děláte ?" zadíval se na něho Míťa. "Dost, nechci to! Už nebudete hrát." "Proč?" "Inu proto. Vykašlete se na to a jděte od toho, proto. Nenechám vás hrát." Míťa na něho užasle hleděl. "Nech toho, Míťo, snad má pravdu. Bez toho jsi hodně prohrál," divným tónem promluvila i Grušeňka. Oba Poláci najednou vstali a zatvářili se hrozně uraženě. "Žertuješ, panie?" zeptal se malý Polák, přísně si měře Kalganova. "Jak se můžeš opovážit, panie!" vyštěkl na něho i Wrublewski. "Křičet se tu nebude a nebude!" houkla Grušeňka. "I vy krocani!" Míťa se díval kolem sebe z jednoho na druhého. Najednou ho však v Grušeňčině výrazu cosi překvapilo a v témž okamžiku mu napadlo něco docela nového, zvláštní nová myšlenka! "Paní Agrippino!" začal malý Polák, celý zrudlý bojovností, tu však k němu Míťa přistoupil a pleskl ho do ramene. "Jasněvelmožný, na slovíčko." "Co si přeješ, panie?" "Pojďme do tamtoho pokoje, řeknu ti takové pěkné slovíčko, znamenité slovíčko, budeš spokojen." Maličký Polák se podivil a s obavou se na Míťu podíval. Přesto hned projevil souhlas, ale pod podmínkou, že s nimi půjde také pan Wrublewski. "Tvá osobní stráž? Ať jen jde, potřebuju i jeho! Dokonce při tom musí být!" zvolal Míťa. "Pojďme, pánové!" "Kampak jdete ?" znepokojeně se zeptala Grušeňka. "Okamžitě se vrátíme," odpověděl Míťa. Obličej se mu vyjasnil jakousi odvahou, jakousi nečekanou živostí. Když před hodinou vcházel do tohoto pokoje, vypadal docela jinak. Zavedl Poláky do pokojíku vpravo, ne do velké místnosti, kde se právě scházel sbor děvčat a prostíral stůl, nýbrž do ložnice, kam se ukládaly truhly a zavazadla a kde stály dvě velké postele, každá s horou kartounových polštářů. Na malém nenatřeném stolku tam v koutě hořela svíčka. Malý Polák a Míťa si sedli proti sobě k tomuto stolku, kdežto dlouhý Wrublewski se s rukama založenýma za zády postavil vedle nich. Poláci se tvářili přísně, ale zřejmě byli zvědavi. "Čím mohu pánovi sloužit ?" zabreptal malý Polák. "Inu podívej se, panie, nebudu mluvit dlouho: tady máš peníze," vytáhl své bankovky, "chceš-li tři tisíce, vezmi si je a jeď, kam tě napadne." "Tři tisíce, panie ?" vyměnil pohled s Wrublewským. "Ano, pánové, tři tisíce! Poslyš, panie, vidím, že jsi rozumný člověk. Vezmi si tři tisíce a táhni ke všem čertům a vem s sebou taky Wrublewského - slyšíš ? Ale hned teď v tuhle chvíli a navždycky. Rozumíš, panie? Těmihle dveřmi rovnou navždycky odejdeš. Co tam máš, plášť, kožich ? Přinesu ti to. Okamžitě ti zapřáhnou trojku a - do widzenia,panie. Tak co ?" Míťa s jistotou čekal na odpověď. Nepochyboval. Polák se na chvíli zatvářil velice odhodlaně. "A peníze, panie?" "Peníze takhle, panie: pět set rublů dostaneš okamžitě na povoz a jako zálohu a dva tisíce pět set zítra v městě. Přísahám na svou čest, že je dostaneš stůj co stůj!" zvolal Míťa. Poláci zas vyměnili pohled. Výraz malého se začal měnit k horšímu. "Sedm set, sedm set, ne pět set, hned, okamžitě na ruku!" přidal Míťa, protože pozoroval, že se vítr obrací. "Co je, panie ? Nevěříš mi ? Přece ti nemohu dát celé tři tisíce najednou. Dám ti je, a ty se k ní hned zítra vrátíš. A celé tři tisíce tady ani nemám, mám je doma v městě" blábolil, ztráceje odvahu, a čím dál tím víc klesal na mysli, "na mou duši je tam mám schované." Obličej maličkého Poláka se v jediném okamžiku rozzářil vědomím náramné vlastní důstojnosti: "A ještě něco bys nechtěl?" zeptal se ironicky. "Fuj!" A odplivl si. Odplivl si i Wrublewski. "To se ti to plive, panie," zvolal zoufalý Míťa, který pochopil, že je po všem, "když myslíš, že u Grušeňky trhneš víc, vid? Jste oba švindlíři, nic jiného!" "Jestem do żywego dotkniejym (jsem hluboce uražen)!" Maličký Polák zrudl najednou jako rak a hrozně rozhořčen rychle odešel z pokoje, jako by už nic nechtěl slyšet. Wrublewski ho klátivě následoval a za ním teprve šel rozpačitý a zaražený Míťa. Měl strach z Grušeňky a tušil, že Polák hned spustí křik. Také se to stalo. Maličký vešel do modrého pokoje a teatrálně se postavil před Grušeňku. "Paní Agrippino, jestem do żywego dotkniejtym!" zvolal, ale Grušeňce podle všeho nadobro došla trpělivost, jako by se jí někdo dotkl na nejcitlivějším místě. "Mluv rusky, rusky, už nechci slyšet polsky ani slovo!" křičela na něho. "Přece jsi uměl rusky, tak jsi snad za pět let nezapomněl!" Celá zrudla hněvem. "Paní Agrippino." "Já jsem Agrafena, jsem Grušeňka, mluv rusky, nebo nechci nic slyšet!" Pán zafuněl uraženou důstojností, pak rychle a nabubřele

spustil lámanou ruštinou: "Paní Agrafeno, přijel jsem, abych zapomněl na minulost a odpustil ji, abych zapomněl, co se dělo až do dneška." "Abys odpustil ? Abys odpustil mně ?" přerušila ho Grušeňka a vyskočila. "Zajisté, paní, nejsem malicherný, jsem velkomyslný. Ale když jsem viděl tvé milence, byl jsem překvapen. Pan Míťa mi v tamtom pokoji dával tři tisíce, abych odjel. Plivl jsem mu do očí." "Cože ? On ti dával za mne peníze ?" v největším rozčilení vybuchla Grušeňka. "Je to pravda, Míťo ? Jak ses mohl opovážit ? Copak jsem na prodej ?""Panie, panie" volal Míťa, "je čistá jako alabastr a nikdy jsem nebyl její milenec! To sis vymyslel." "Jak se opovažuješ hájit mě před ním!" křičela Grušeňka. "To nebyla ctnost ani strach z Kuzmy, že jsem byla čistá, ale chtěla jsem si před ním zachovat hrdost, abych měla právo říct mu, až ho uvidím, že je darebák! A on od tebe opravdu nechtěl vzít peníze ?" "I chtěl, chtěl!" zvolal Míťa. "Jenže si zamanul, že dostane celé tři tisíce najednou, a já mu dával jenom sedm set jako zálohu." "Však tomu rozumím: doslechl se, že mám peníze, tak se přijel ženit!" "Paní Agrippino," křikl Polák, "já jsem rytíř, jsem šlechtic, a ne lajdák! Přijel jsem vzít si tě za manželku, ale vidím jinou ženu, ne tu jako kdysi, nýbrž rozmarnou a nestoudnou." "A taky si táhni, odkud jsi přišel! Hned tě dám vyhodit a vyhodí tě!" křikla zuřivě Grušeňka. "Husa jsem byla, husa, že jsem se pět let trápila! Taky jsem se ani netrápila pro něho, ale jenom ze vzteku! Snad to ani vůbec není on! Copak on takhle vypadal ? Tohle by mohl být jeho táta! Kdes to přišel k té paruce ? Tamto byl orel, a tohle je houser! Tamten se smál a zpíval mi písničky... A já, já proplakala pět let, já osoba bláhová, já husa zatracená!" Padla na své křeslo a zakryla si rukama obličej. V tu chvíli najednou spustil v sousedním pokoji vlevo sbor děvčat, který se konečně sešel, a zanotoval furiantskou taneční píseň. "To je hotová Sodoma!" zařval Wrublewski. "Hostinský, vyžeň tu sebranku!" Hostinský už dlouho zvědavě nakukoval do dveří, protože slyšel křik a tušil, že se hosté pohádali. Ted' hned vešel do pokoje. "Co tady hulákáš jako na lesy ?" nepochopitelně hrubě oslovil Wrublewského. "Dobytku!" zaječel Polák.

"Dobytku ? A co ty, s jakými to tady hrál kartami ? Já ti dal novou hru a tys ji schoval! Hrál jsi se znamenanými kartami! Za takové karty tě můžu dostat na Sibiř, protože to je zrovna jako falešné peníze." Šel k pohovce, strčil prsty mezi opěradlo a sedátko a vytáhl zapečetěnou hru karet. "Tady jsou moje karty, a neotevřené!" Zvedl je a všem kolem ukázal. "Však jsem to odtamtud viděl, jak zastrčil můj balíček do škvíry a místo něho vzal svůj -jsi zkrátka darebák, a ne pán!" "Já zas viděl, jak tamten pán dvakrát vyměnil kartu!" křikl Kalganov. "Ach, to je hanba, ach, to je hanba!" zvolala Grušeňka, spráskla ruce a opravdu se studem začervenala. "Panebože, takhle to dopracoval!" "Taky jsem si to myslel," řekl Míťa. Ale ještě to ani nedořekl, když se zahanbený a rozzuřený Wrublewski obrátil ke Grušeňce, pohrozil jí pěstí a křikl: "Ty děvko jedna!" Ale sotva to vyslovil, Míťa se na něho vrhl, popadl ho oběma rukama kolem těla, zvedl ho do vzduchu a v okamžiku ho vynesl do pokojíku vpravo, kam si před chvílí odvedl oba Poláky."Položil jsem ho tam na zem!" ohlásil, když se okamžitě vrátil, vzrušením celý bez dechu. "Pral by se, kanálie, ale počítám, že teď už nepřijde!" Zavřel jedno křídlo dveří, ale druhé dokořán otevřel a zavolal na maličkého Poláka: "Jasněvelmožný, neráčil byste taky? Przepraszam!" "Pane Dmitriji Fjodoroviči," ozval se Trifon Borisyč, "vem jim přece ty peníze, co tě o ně obehráli! To je přece zrovna, jako by ti je byli ukradli." "Já už od nich svých padesát rublů nechci," prohlásil najednou Kalganov. "Ani já svých dvě stě, ani já je nechci!" zvolal Míťa. "Za nic mu je nevezmu, ať šije nechá pro útěchu." "To je ono, Míťo! Jsi chlapík, Míťo!" křikla Grušeňka a v jejím výkřiku zaznělo něco hrozně zlobného. Maličký Polák, ač brunátný vztekem, neztratil nic ze své velebnosti, zamířil ke dveřím, ale zastavil se a najednou ještě řekl Grušeňce: "Paní, chceš-li jít se mnou, pojdme, ale nechceš-li - sbohem!" A důstojně odešel, nafouklý rozhořčením a sebevědomím. Byl charakter: ani po všem, co se stalo, neztrácel naději, že "paní" půjde za ním, tak dobré měl o sobě mínění. Míťa za ním přibouchl dveře. "Zamkněte je," poradil Kalganov. Ale klíč cvakl na jejich straně,

zamkli se sami. "To je ono!" křikla zas Grušeňka zlobně a nelítostně. "To je ono! To jim patří!"

VIII Spoušť

Začala, takřka orgie, bujné hodování. Grušeňka první zavolala, že chce víno: "Chci pít, chci být docela opilá jako tenkrát! Pamatuješ se, Míťo, pamatuješ se, jak jsme se tady tenkrát kamarádili?" Sám Míťa byl jako v horečce a tušil, že "jeho štěstí" se blíží. Ale Grušeňka ho neustále posílala od sebe: "Jdi, bav se, řekni jim, aby tancovali, aby byli všichni veselí, ať to lítá jako tenkrát, jako tenkrát!" vykřikovala pořád. Byla hrozně vzrušena. A Míťa běžel zařizovat. Sbor děvčat se shromáždil v sousední světnici. V pokoji, kde dosud seděli, nebylo ani dost místa; byl rozdělen na dvě části kartounovou záclonou, za níž stála zas obrovská postel s vysokou duchnou a hromadou také takových kartounových polštářů. Postele byly ve všech čtyřech "lepších" pokojích toho domu. Grušeňka se usadila v samých dveřích, Míťa jí tam přinesl křeslo; stejně seděla "tenkrát", když se tu veselili po prvé a dívala se odtud na sbor a tanec. Zas tu byla všechna děvčata jako tehdy, přišli také židáčkové s houslemi a cimbálem a konečně přijela i trojka s vínem a zásobami, na kterou se tolik načekali. Míťa měl plno práce. Do pokoje se chodili dívat i cizí lidé, mužici s ženami, kteří už dávno šli spát, ale zase vstali, protože dostali znova zálusk na takové pohoštění jako před měsícem. Míťa vítal a objímal známé, připomínal si obličeje, otvíral láhve a kdekomu nalíval. O šampaňské náramně stála jenom děvčata, kdežto mužikům chutnal spíš rum, koňak a hlavně horký punč. Dal pro všechna děvčata navařit čokolády a poručil, aby se celou noc ve třech samovarech vařila voda na čaj a punč pro každého, kdo přijde: má-li chuť, ať si poslouží. Vyvíjel se zkrátka nehorázný zmatek, ale Míťa se cítil jako ve svém živlu, a čím bylo všechno nehoráznější, tím víc ožíval. Kdyby mu v té chvíli některý mužik řekl o peníze, jistě by hned vytáhl své bankovky a rozdával by na všechny strany. Patrně proto ho pořád obskakoval hostinský Trifon Borisyč, aby ho chránil; podle všeho se už nadobro vzdal naděje, že půjde v tu noc spát, ale pil málo, všeho všudy jedinou sklenku punče a svým způsobem bedlivé dohlížel na Míťovy zájmy. V pravou chvíli vždycky zdvořile a poníženě zakročil, přemlouval Míťu A nedovoloval mu, aby mužikům rozdával jako "tenkrát" "cigárka a rýnské víno" nebo - bůh uchovej - peníze, a velice se horšil, že děvčata pijí likér a mlsají bonbóny. "Je to samá veš, Mitriji Fjodoroviči," říkal, "já každou tu! holku nakopnu a ještě si to bude muset považovat za čest, tak to s nimi vypadá!" Míťa si znova vzpomněl na Andreje a poslal mu punč. "Před chvílí jsem mu ublížil," opakoval slabým, dojatým hlasem. Kalganov nejdřív nechtěl pít a sbor děvčat se mu z počátku valně nelíbil, ale když vypil nějaké dva poháry šampaňského, ohromně se rozveselil, chodil po pokojích, smál se a všechno a každého vychvaloval, také písně i hudbu. Blažený a podnapilý Maximov se ho nepouštěl. Také Grušeňka začínala mít v hlavě. Ukazovala na Kalganova a říkala Míťovi: "Jak je roztomilý, je to báječný chlapec!" A nadšený Míťa běžel zlíbat Kalganova i Maximova. Ó jeho předtuchy byly mnohoslibné! Ale neřekla mu ještě nic a zřejmě se tomu úmyslně bránila, jen po něm občas hodila mazlivým, ale žhavým pohledem. Konečně ho najednou pevně uchopila za ruku a prudce ho k sobě přitáhla. Seděla v té chvíli v křesle u dveří. "Jak to, žes prve přišel, co? A jak jsi přišel! Já se tolik lekla! A tys mě chtěl přepustit jemu ? Opravdus to chtěl ?" "Nechtěl jsem kazit tvé štěstí," blaženě šeptal Míťa. Ale Grušeňka jeho odpověď ani nepotřebovala. "Tak si jdi bav se," poslala ho znova od sebe. "A neplač, zas tě zavolám." Odběhl a Grušeňka zas poslouchala písničky a dívala se na tanec, ale pohledem sledovala Míťu, kamkoli se hnul. Za čtvrt hodiny ho znova zavolala a on zas přiběhl. "Tak teď si ke mně sedni a vypravuj, jak ses to o mně včera dozvěděl, že jsem odjela sem; od kohos to nejdřív slyšel?" A Míťa začal nesouvisle, zmateně a se zápalem všechno vyprávět. Ale mluvil divně, často se najednou zamračil a zarazil. "Pročpak se mračíš ?" zeptala se. "To nic nechal jsem tam jednoho

nemocného. Jen aby se uzdravil. Dal bych za to deset let života, abych věděl, že se uzdraví!" "No, když je nemocný, nemůžeš nic dělat. Tak ty ses chtěl opravdu zítra zastřelit, ty hloupý ? A proč vlastně ? Já mám ráda takovéhle ztřeštěnce jako ty," žvatlala trochu těžkým jazykem. "Tak ty by ses pro mne odhodlal ke všemu, vid? A ty ses chtěl, ty hlupáčku, vážně zítra zastřelit ? Ne, jen počkej, zítra ti možná řeknu takové slovíčko dneska ne, ale zítra. Ty bys chtěl dneska ? Ne, dnes nechci. Tak jdi, teď zas jdi, bav se." Jednou ho však zavolala nějak zaražená a znepokojená. "Proč jsi smutný? Vidím, že je ti smutno. Ano, však to vidím," dodala, dívajíc se mu pozorně do očí. "I když se hubičkuješ s mužiky a rámusíš, já to nějak vidím. Bud veselý, já jsem veselá, tak musíš být taky. Já tady mám někoho ráda, hádej koho. Je, podívej se: můj chlapeček mi usnul, má dost, chudinka." Mluvila o Kalganovu: víno ho skutečně zmohlo, takže jak seděl na pohovce, na chvíli usnul. A nebylo to jen víno; padl naň najednou nějaký smutek nebo, jak říkal, "nuda". Značně ho znechutily také písničky: čím víc se pilo, tím byly peprnější a nevázanější. A stejně i tanec. Dvě děvčata se oblékla za medvědy a Stěpanida, rozverná holka s holí v ruce, dělala medvědáře. Vodila je a vykřikovala: "Marie, pěkně tancuj, sic dostaneš holí!" Medvědi se pak už docela neslušně svalili na zem za hlučného chechtotu všelijakého obecenstva - ženských a mužiků, kterých se tam natlačilo, že by jablko nepropadlo. "Jen je nechtě, jen je nechtě," s blaženou tváří rozšafně promlouvala Grušeňka, "kdypak se oni dočkají takového dne, aby se mohli poveselit? Tak co by se nebavili!" Zato Kalganov se tvářil, jako by se byl o něco ušpinil. "Je to všechno prasečina, tahle lidovost," prohodil a poodešel, "jsou to jejich jarní hry, když je pak celou noc světlo a hlídají slunce." Ale hlavně se mu znelíbila "nová" písnička s živým tanečním nápěvem o tom, jak se pán jel vyptávat děvčat: Jel se děvčat vyptávat, budou-li ho milovat. Ale děvčata usoudí, že pána milovat nemohou: Pán mě bude hrozně bít, nemůžu ho ráda mít. Pak jede cikán a také: Cikán se jich vyptával, že by je rád miloval.

Cikán musí všude krást, nechci se jen strachem třást. Projede kolem nich ještě mnoho lidí a všichni se ptají, ba i voják: Voják se jich vyptával, že by je rád miloval. Ale vojáka s opovržením odbudou: Voják pořád nosí tele, a já za ním. Zde byl značně nestydatý veršík, ale děvčata ho zazpívala docela nezastřeně, což vyvolalo u obecenstva náramné nadšení. Písnička končila kupeckém: Kupeček se taky ptal, že by je rád miloval. Kupeček měl dobré vyhlídky, protože prý: Kupec bude prodávat a já budu kralovat. Kalganov se docela rozzlobil. "To je písnička tak ze včerejška," poznamenal nahlas, "a kdo jim to jen skládá! Ještě že se nepřijede děvčat vyptávat železničář nebo žid! Ti by nade všemi vyhráli." Takřka uražen hned prohlásil, že se nudí, sedl si na pohovku a najednou usnul. Hezounký obličej mu trochu pobledl, když klesl hlavou na podušku pohovky. "Podívej se, jak je hezký," řekla Grušeňka, přivádějíc k němu Míťu. "Před chvílí jsem mu česala vlásky, má je jako len a husté." Něžně se nad ním sklonila a políbila ho na čelo. Kalganov okamžitě otevřel oči, podíval se na ni, nadzvedl se a velice starostlivě se zeptal, kde je Maximov. "Tak vida, o koho stojí," zasmála se Grušeňka. "Jen se mnou chvilku poseď. Míťo, sežeň mu jeho Maximova." Ukázalo se, že Maximov se od děvčat už ani nehýbá, jen občas odskočí nalít si sklenku likéru a vypil už dva šálky čokolády. Tvářičky mu zčervenaly, ale nos zbrunátněl, oči měl zjihlé a mlsné. Přiběhl a prohlásil, že chce teď zatancovat "na jeden motivek" tanec "sabotiéru". "Když jsem já byl malý, tak jsem se přece učil všechny tyhle tance z dobré společnosti prosím." "Tak jdi, jdi s ním, Míťo, já se odsud podívám, jak bude tancovat." "I ne, já taky, já se taky půjdu dívat," zvolal Kalganov. Velmi naivně tím odmítl příležitost zůstat sám s Grušeňkou. A všichni se šli dívat. Maximov skutečně předvedl svůj tanec, ale nikdo kromě Míti nebyl zvlášť nadšen. Celý tanec záležel jen v nějakém poskakování s kopáním nohama podešvemi vzhůru a při každém poskoku se Maximov plácl rukou do podešve. Kalganovu se to vůbec nelíbilo, zato Míťa tanečníka zlíbal. "Děkuju ti, ale neunavil ses ? Co se díváš, chceš bonbónek ? Nebo snad doutník ?" "Prosím cigaretku." "Nechceš se napít?" "Já si dám prosím likérek... A čokoládové

bonbóny prosím nemáte ?" "Tuhle na stole jich máš celý vůz, jen si vyber, ty duše holubicí!" "To ne, já bych prosím rád takový s vanilkou pro dědečky. Chi-chi!" "Ne, hochu, takovou zvláštnost nemáme." "Poslechněte," naklonil se starouš Míťovi až k uchu, "tahle holčina Marinka prosím, chi-chi, jakpak takhle kdybych se s ní mohl seznámit, že byste byl tak hodný." "Heleďme, co on by chtěl! Nene, hochu, to nejde." "Já přece nikomu neubližuju," sklesle zašeptal Maximov. "No dobře, dobře. Ty sem přišly, hochu, jenom zpívat a tancovat. Ostatně čert to vem, počkej. Zatím jez a pij a bav se. Nepotřebuješ peníze ?" "Leda snad potom," usmál se Maximov. "Dobře, dobře." Míťa měl hlavu jako v ohni. Vyšel do chodby a na dřevěnou pavláčku, která vedla do dvora podle části stavení. Čerstvý vzduch ho osvěžil. Stál tam sám potmě v koutě a náhle se chytil oběma rukama za hlavu. Jeho roztěkané myšlenky se soustředily, pocity splynuly v celek a na všechno dopadlo světlo. Strašlivé, hrozné světlo! "Když se vůbec zastřelit, kdy jindy než teď?" napadlo mu. "Dojít si pro pistoli, přinést ji sem a zrovna v tomhle špinavém tmavém koutě to skoncovat." Skoro minutu tam nerozhodně stál. Před několika hodinami, když sem uháněl, trápila ho hanba z dokonané krádeže, kterou spáchal, a ta krev, ta krev! A přece mu tehdy bylo lehčeji, ó ano, lehčeji. Vždyť tenkrát byl se vším konec: ztratil ji, vzdal se jí, zemřela pro něho a zmizela - ó ortel smrti byl v té chvíli přijatelnější! Zdál se aspoň neodvratný, nutný, protože proč ještě zůstat na světě ? A teď ? Je to snad stejné jako tenkrát ? Ted je konec přinejmenším s jedním přízrakem a děsem: její "dřívější", její nesporný, ta osudná postava beze stopy zmizela. Děsivý přízrak se najednou proměnil v něco tak nepatrného a směšného, že se to dalo popadnout, odnést do ložnice a zamknout na klíč. Nikdy se to nevrátí. Grušeňce je hanba a Míťa jí teď už jasně vidí na očích, koho má ráda. Ted by tedy mohl být Šťasten a... a on nemůže žít, nemůže, je proklatec! "Bože, vzkřis toho člověka, kterého jsem u plotu srazil! Odejmi ode mne ten hrozný kalich! Vždyť jsi konal zázraky, Bože, pro stejné hříšníky, jako jsem já. Ale co když je ten starý živ ? Ó pak všechnu ostatní hanbu smyju, vrátím ukradené peníze, vrátím je stůj co stůj. Po hanbě nebude ani památky mimo mé srdce, kde zůstane navždycky! Ale ne, ne, to jsou jen nemožné zbabělé sny! Ó já proklatec!" Přece mu však v temnotě zasvitl nějaký paprsek naděje. Rychle vykročil a hnal se do pokojů - k ní, zas k ní, ke své královně na věky. Což nestojí jediná hodina, jediná chvilka její lásky za celý ostatní život třeba i v mukách hanby ? Ta šílená otázka se zmocnila jeho srdce. K ní, jedině k ní, vidět ji, slyšet ji a na nic nemyslet, na všechno zapomenout, třeba jen tuto noc, jen hodinu, okamžik! Před samými dveřmi do chodby, ještě na pavláčce se srazil s Trifonem Borisyčem. Připadal mu nějak zakaboněný a starostlivý, byl patrně Míťu hledat. "Copak je, Borisyči, nehledáš mě ?" "Ne, pane, vás ne," zarazil se nějak hostinský, "proč bych vás hledal ? A kde jste byl prosím ?" "Co jsi takový divný ? Nezlobíš se ? Počkej, už půjdeš brzy spát... Kolikpak je hodin ?" "Už budou asi tři. Spíš už jde na čtvrtou." "Skončíme to, skončíme." "Ale prosím, to nevadí. Zůstaňte, jak dlouho je libo." "Co je mu ?" letmo si pomyslel Míťa a vběhl do místnosti, kde děvčata tancovala. Ale Grušeňka tam nebyla. Nebyla ani v modrém pokoji, spal tam na pohovce jen Kalganov. Podíval se za záclonu - tam ji..našel. Seděla v koutě na truhle. Hlavou a rukama spočívala na posteli vedle truhly a usedavě plakala, vší silou se přemáhajíc a tlumíc hlas, aby ji nikdo neslyšel. Uviděla Míťu a pokynula mu, aby šel k ní. Když přiskočil, pevně ho uchopila za ruku. "Míťo, Míťo, vždyť já ho milovala!" šeptala mu. "Tolik jsem ho milovala celých pět let, celou, celičkou tu dobu! Milovala jsem jeho nebo jenom ten svůj vztek ? Ba ne, jeho! Och, jeho! To si nalhávám, že jsem milovala jenom svůj vztek, a ne jeho! Míťo, vždyť mi tenkrát bylo teprve sedmnáct let a byl ke mne tenkrát takový milý, takový veselý, zpíval mi písničky... Nebo mi tak připadal, takové hloupé žábě. Ale teď, pane bože, vždyť je to někdo jiný, někdo docela jiný. Ani podobou to není on, vůbec to není on. Já ho podle podoby ani nepoznala. Jak mě sem Timofej vezl, pořád jsem si myslela, celou cestu jsem na to myslela, jak já hojen přivítám, co já mu jen řeknu, jak se na sebe budeme dívat. Duše mi umdlívala, a on najednou, jako by na mne vylil škopek pomejí. Mluví jak učitel, pořád tak

učeně a vážně, přivítal mě povzneseně, až jsem byla celá spletená. Nezmohla jsem se ani na slovo. Nejdřív mě napadlo, že se stydí před tím svým dlouhým Polákem. Sedím, koukám na ně a myslím si, jak to, že s ním teď nedovedu mluvit ? Víš, to ho tak zkazila jeho žena, ta, co mě kvůli ní tenkrát opustil a oženil se s ní. Ta ho takhle změnila. Míťo, "taková hanba Ach Míťo, stydím se, stydím, ach, stydím se za celý svůj život! Těch pět let proklínám, ať je těch pět let prokleto!" A zas se usedavě rozplakala, ale Míťovu ruku nepouštěla a pevně se jí držela. "Míťo, můj milý, počkej, neodcházej. Já ti chci říct takové slovíčko," šeptala a najednou k němu zvedla obličej. "Poslyš, pověz mi, koho mám ráda ? Mám tady jednoho člověka ráda. Který to je ? To mi musíš povědět." Na jejím pláčem opuchlém obličeji svitl úsměv a v pološeru zářily její oči. "Přišel jeden švarný hoch a já měla malou dušičku. Ale srdce mi hned pošeptalo: ‚Ty huso, to je přece ten, kterého miluješ.' Přišel jsi a všechno se rozsvítilo. ‚Ale čeho se jen Bojí ?' myslím si. Protože tys byl postrašený, docela postrašený, nemohl jsi ani mluvit. Jich se přece nebojí, myslím si, copak ty by ses někoho lekl ? To se bojí mne, myslím si, jenom mne., A Fena ti přece řekla, ty hloupý, jak jsem oknem volala na Aljošu, že jsem hodinu milovala Mítěnku a teď jdu milovat... jiného. Míťo, Míťo, jak jsem si jen mohla já husa myslet, že po tobě miluju jiného! Odpouštíš mi, Míťo ? Odpouštíš mi nebo ne ? Miluješ mě ? Miluješ mě ?" Vyskočila a oběma rukama ho uchopila za ramena. Vytržením němý Míťa se jí díval do očí, do obličeje, na její úsměv. Najednou ji pevně objal a vášnivě zlíbal. ,,A odpustíš mi, že jsem tě trápila? Já vás přece všechny trápila ze vzteku. Já přece toho dědulu pobláznila schválně a ze vzteku... Pamatuješ se, jak jsi u mne jednou pil a rozbil pohár ? Já si to pamatuju a taky jsem dneska rozbila pohár, připíjela jsem ‚svému bídnému srdci'. Míťo, sokole můj, proč mě nelíbáš ? Jednou mě políbí a odtrhne se, dívá se, poslouchá Co bys mě poslouchal ? Líbej mě. Líbej mě; líp, takhle. Když milovat, tak milovat! Budu teď tvá otrokyně, tvá otrokyně na celý život. Být otrokyně je krásné! Líbej mě nabij mi, muč mě, udělej mi něco. Och, však já zasluhuju mučení. Přestaň! Počkej, až potom, to nechci" odstrčila ho najednou. "Jdi zas, Miťko, já se teď napiju vína, chci se opita budu pak opilá tancovat, chci to, chci!" Vytrhla se mu a odešla před záclonu. Míťa ji následoval jako zmámený. "Tak dobrá, buďsi, ať se děje co chce, za jedinou chvilku dám vůbec všechno," blesklo mu hlavou. Grušeňka skutečně vypila naráz další sklenici šampaňského a najednou měla řádně v hlavě. S blaženým úsměvem se usadila v křesle, na svém dřívějším místě. Tváře jí planuly, rty měla rozpálené, její zářící oči se kalily, vášnivý pohled lákal. Dokonce i Kalganovu nějak zatrnulo srdce, takže k ní přistoupil. "Jestlipak jsi cítil, jak jsem tě před chvílí políbila, když jsi spal ?" zeptala se ho šeplavě. "Teď jsem napilá, už je to tak. Ty ne? A proč nepije Míťa? Pročpak nepiješ, Míťo, já se napila a ty nepiješ." "Jsem opilý! I bez toho jsem opilý opilý tebou a teď se chci opít taky vínem." Vypil ještě sklenici a - i jemu to připadalo divné -- teprve tato poslední sklenice ho porazila. Najednou měl dost, ač byl dosud pořád střízliv, dobře si to pamatoval. Od té chvíle se kolem něho všechno zatočilo jako v horečném snu. Chodil, smál se, s každým se dával do řeči, a to všechno, jako by o sobě už nevěděl. Každou chvilku si uvědomoval jen jeden trvalý a palčivý pocit "jako žhavý uhlík v duši" - vzpomínal si potom. Chodil k ní, sedal u ní, díval se na ni, poslouchal ji. Byla teď náramně hovorná, každého k sobě volala a občas najednou kývla na některé děvče ze sboru. Když dívka přišla, políbila ji a zas propustila nebo ji poznamenala křížem. Ještě minutku a byla by se snad rozplakala. Hodně ji pobavil také "dědoušek", jak říkala Maximovu. Každou chvilku přiběhl políbit jí ručky "a každý prstíček" a nakonec zatancoval ještě jeden tanec ke staré písničce, kterou sám zpíval. S největším zápalem tancoval k refrénu : Pašík chru-chru-chru, telátko bú-bú-bú, kachnička káč-káč-káč, husička kejha-ha. Slepička ze hradu skákala, kokodák, kokodák, kdákala, hej hopsá, kdákala! "Dej mu něco, Míťo," řekla Grušeňka, "obdaruj ho, je to chudák. Ach, chudáci a uražení! Víš, Míťoj já půjdu do kláštera. Ne, opravdu, jednou tam půjdu. Aljoša mi dnes řekl něco na celý život. Ano. Ale dneska si můžeme zatancovat. Zítra do kláštera, a dneska si zatancujem. Chci dovádět, lidičky, no a co

na tom, Pánbůh mi to odpustí. Kdybych byl pánbůh, všem lidem bych odpustila: ‚Milí moji hříšníčkové, ode dneška všem odpouštím.' Půjdu prosit za odpuštění. ‚Lidičky dobří, odpusťte hloupé ženské, a je to.' Jsem zvíře, tak je to. Ale chci se modlit. Darovala jsem cibulku. Taková darebnice jako já se chce modlit! Míťo, ať tancujou, nebraň jim. Všichni lidi na světě jsou hodní, všichni do jednoho. Na světě je dobře. My jsme sice špatní, ale na světě je dobře. Jsme špatní i hodní, špatní i hodní. Tak mi řekněte, musím se vás na něco zeptat, pojďte sem všichni a já se vás zeptám, povězte mi tohle: proč já jsem taková hodná? Já jsem přece hodná, jsem moc hodná... Tak tedy proč jsem taková hodná ?" Tak Grušeňka blábolila a byla čím dál tím opilejší. Nakonec prohlásila, že teď chce taky tancovat. Vstala z křesla a zapotácela se. „Míťo, už mi nedávej žádné víno. I kdybych prosila, nic mi nedávej. Víno člověka neupokojí. A všechno se točí, i kamna a všechno se točí. Chci tancovat. Ať se všichni dívají, jak tancuju jak dobře a krásně tancuju." Myslela to vážně: vytáhla z kapsy bílý batistový šáteček a vzala ho za cípek do pravé ruky, aby jím při tanci mávala. Míťa honem zařizoval, děvčata ztichla, připravena na první znamení rázem spustit taneční píseň. Když se Maximov dozvěděl, že Grušeňka bude tancovat sólo, radostí se rozpištěl, začal před ní poskakovat a prozpěvovat: Nohama brnká jak ta srnka, ocásek jak klobáska. Ale Grušeňka na něho mávla šátkem a odehnala ho. "Kšš! Míťo, proč nejdou? Ať všichni přijdou dívat se. Zavolej taky ty zamčené. Proč jsi je zamkl? Řekni jim, že tancuju, ať se taky dívají, jak tancuju." Míťa s opilou samozřejmostí přistoupil k zavřeným dveřím a pěstí na ně zabušil. "Hej vy Podvysočtí! Pojďte ven, ona chce tancovat, volá vás." "Lajdáku!" křikl jeden ze zavřených. „A ty nejsi ani to, ty jsi podlajda, drobný podleček, nic jiného!" "Mohl byste se přestat posmívat Polsku," poučně poznamenal Kalganov. Víno ho už také zmohlo. "Mlč, chlapče! Že jsem mu nadal podlečků, to přece neznamená, že jsem nadal celému Polsku. Jeden lajdák není Polsko. Jen mlč, chlapče hezká, a jez bonbóny." "To jsou ale! Jako by nebyli lidi. Proč se nechtějí smířit ?" divila se Grušeňka. Pokročila dopředu k tanci. Sbor spustil To moje stavení, to nové stavení. Grušeňka pohodila hlavou, pootevřela ústa, usmála se a už mávla šátkem, ale najednou na místě silně zavrávorala a zaraženě zůstala stát uprostřed pokoje. "Je mi mdlo" řekla vysíleně, "odpusťte, je mi mdlo, nemohu.Omlouvám se." Uklonila se sboru, pak se ukláněla postupně na všechny strany. "Omlouvám se. Odpusťte." "Přebrala, slečinka přebrala, hezounká slečinka," ozývalo se. "Ona prosím moc pila," hihňavě vysvětlil děvčatům Maximov. "Míťo odveď mě, odnes mě?! Míťo," požádala bezmocně. Míťa k ní přiskočil, vzal ji do náruče a se svou drahocennou kořistí běžel za záclonu. "No, teď abych šel," pomyslel si Kalganov, vykročil z modrého pokoje a zavřel za sebou obě křídla dveří. Ale ve větší světnici hýření pokračovalo a bylo čím dál hlučnější. Míťa položil Grušeňku na postel a polibkem se jí vpil do rtů. "Nesahej na mne" úpěnlivě zaprosila, "nesahej na mne dokud nejsem tvá. Řekla jsem, že jsem tvá, ale nesahej na mě ušetř mě. Když jsou tady vedle, to nejde. Je zde on. Je tu odporně." "Poslouchám! Nepřemýšlím zbožně tě uctívám!" mumlal Míťa. "Ano, je tu odporně, hnusně." Nepustil ji z náruče a poklekl u postele. "Vím, že jsi zvíře, ale jsi šlechetný," promluvila těžkým jazykem, ""musí to být počestné teď už to bude počestné a taky my budeme počestní, taky my budeme hodní, ne zvířata, ale hodní. Odvez mě, odvez mě daleko, slyšíš. Tady nechci, ale daleko, daleko." Ó ano, ano,'Jistě tiskl ji v objetí. "Odvezu tě, odletíme . Ó, dal bych teď celý život za jediný rok, abych jen věděl o té krvi!" "O jaké krvi ?" užasle se zeptala. "To nic!" zaskřípal zuby. "Grušo, ty chceš, aby to bylo počestné, ale já jsem zloděj. Já ukradl Kaťce peníze. Hanba, hanba!" "Kaťce ? Té slečně ? Ne, nic jsi neukradl. Vrať jí to, vezmi si ode mne. Co křičíš ? Všechno, co je moje, je teď tvoje. Co nám záleží na penězích? Stejně je probijeme. Nejsme z těch, co by je neprobili. Radši spolu pojďme pracovat na poli. Chci těmahle rukama obdělávat půdu. Musíme pracovat, slyšíš ? Aljoša to řekl. Nechci být tvá milostenka, ale budu ti věrná, budu tvá otrokyně. Budu na tebe pracovat. Půjdeme k slečně a oba se jí pokloníme, aby nám odpustila, a odjedem. A když neodpustí, stejně odjedem. Peníze jí vrať, ale mne miluj. Ji nemiluj. Už ji nemiluj. Jestli ji budeš milovat,

uškrtím ji. Jehlou jí vypíchám oči." "Miluju tebe, tebe jedinou, budu tě milovat i na Sibiři." "Proč na Sibiři ? No dobře, i na Sibiři, když chceš, to je jedno budeme pracovat na Sibiři je sníh. Ráda jezdím na saních a se zvonečkem Kde to cinká zvoneček. Někdo jede teď to přestalo." Vysíleně zavřela oči a náhle na okamžik usnula. Někde opodál skutečně cinkal zvonek a najednou utichl. Míťa sklonil hlavu Grušeňce na prsa. Nevšiml si, že přestal cinkat zvonek, ale nevšiml si ani, že náhle zmlkly i písně a místo zpěvu a opilého povyku zavládlo v celém domě mrtvé ticho. Grušeňka otevřela oči. "Co to, spala jsem? Ano zvonek. Spala jsem a zdálo se mi, že jedu na saních zvonek cinká a já dřímám. Jedu s milým, s tebou. A daleko, daleko. Objímala a líbala jsem tě, tiskla jsem se k tobě, bylo mi nějak zima a sníh se tak leskl. Víš, jak se v noci sníh leskne, když svítí měsíc, a jako bych byla někde jinde než na zemi. Vzbudím se a milý je blízko, jak je to krásné." "Blízko," mumlal Míťa a líbal její šaty, prsa, ruce. A najednou si všiml něčeho podivného: připadalo mu, že Grušeňka se dívá přímo před sebe, ale ne na něho, ne jemu do obličeje, nýbrž přes jeho hlavu, dívá se tam upřeně a ku podivu nehybně. Zatvářila se najednou užasle, až polekaně. "Míťo, kdo se to tam dívá sem k nám ?" zašeptala. Míťa se obrátil a uviděl, že kdosi skutečně rozhrnul záclonu a patrně je pozoruje. A že snad ani není sám. Vyskočil a rychle přistoupil k neznámému. "Sem, račte sem k nám," ne hlasitě, ale rozhodně a naléhavě ho oslovil čísi hlas. Míťa vyšel před záclonu a zůstal nehybně stát. Celý pokoj byl plný lidí, ale ne těch, kteří tam byli dřív, nýbrž docela nových. Zamrazilo ho v zádech a zachvěl se. Všechny ty lidi okamžitě poznal. Ten velký otylý stařec v plášti a s čapkou s kokardou je újezdní policejní komisař Michail Makaryč. Ten "souchotinářský" uhlazený švihák, "vždycky v tak vyleštěných vysokých botách", to je náměstek prokurátora. "Má chronometr za čtyři sta rublů, ukazoval mi ho." A ten mladičký, malý, s brýlemi. Míťa si nemůže vzpomenout na jeho jméno, ale také ho zná, setkal se s ním: je to vyšetřující soudce, nedávno přišel z Právnického ústavu. A tenhle, to je okresní komisař Mavrikij Mavrikič, toho zná dobře. A co ti s plechovými odznaky, nač tu jsou ? A ještě dva lidé, mužici. A tamhle ve dveřích Kalganov a Trifon Borisyč. "Pánové. Proč tu jste, pánové ?" začal Míťa, ale najednou jako bez sebe, jako by nevěděl, co dělá, ze všech sil vykřikl: "Rozumím!" Mladý pán s brýlemi pokročil kupředu, přistoupil k němu a důstojně, i když trochu chvatně pronesl: "Musíme vám zkrátka pojďte prosím sem, semhle k pohovce. Je naléhavě nutné, abychom si s vámi promluvili." "Starý!" zvolal Míťa nepříčetně. "Starý a jeho krev! Rozumím!" A jako podťatý klesl, takřka padl na židli, která tam stála. "Rozumíš ? On rozumí! Ty zrůdo, ty otcovrahu, krev tvého starého otce volá o pomstu!" zařval najednou starý policejní komisař a hrozivě přistoupil k Míťovi. Byl jako beze smyslů, hněvem zbrunátněl a celý se třásl. "Ale to není možné!" zvolal mladý panáček. "Michaile Makaryči, Michaile Makaryči! To není správné, to ne prosím! Račte nechat mluvit jenom mne. Takový výstup bych od vás nikdy nebyl čekal." "To je přece spoušť, pánové, úplná spoušť!" vykřikoval policejní komisař. "Jen se na něho podívejte: má na svědomí krev vlastního otce a opijí se tu v noci s lehkou ženskou. Spoušť! Spoušť!" "Musím vás co nejvážněji požádat, můj milý Michaile Makaryči, abyste tentokrát přemohl své city," pošeptal mu ještě rychle náměstek prokurátora, "jinak bych byl nucen." Ale maličký vyšetřující soudce ho nenechal domluvit. Obrátil se k Míťovi a pevně, hlasitě a vážně pronesl: "Pane poručíku ve výslužbě Karamazove, jsem povinen oznámit vám, že jste podezřelý z vraždy svého otce Fjodora Pavloviče Karamazova, spáchané v této noci." Řekl ještě něco k tomu a něco snad dodal také prokurátor, ale Míťa, ačkoliv poslouchal, už jim nerozuměl. Díval se na všechny z jednoho na druhého vytřeštěným pohledem.

KNIHA DEVÁTÁ

PŘÍPRAVNÉ VYŠETŘOVÁNÍ

I. Začátek kariéry pana Perchotina

Petra Iljiče Perchotina jsem opustili, když vší silou klepal na pevná zavřená vrata kupcové Morozovové. Nakonec se ovšem doklepal. Feňa se ještě nevzpamatovala z leknutí, které přestála před dvěma hodinami, a pro starosti se ještě neodhodlala jít spát. Když teď uslyšela ten zuřivý klepot, znova se tak hrozně lekla, že div nedostala hysterický záchvat : myslela, že je to zas Dmitrij Fjodorovič (ačkoliv ho sama viděla odjíždět), protože klepat tak "opovážlivé" přece nemůže nikdo jiný než on. Vrhla se k vrátnému, který byl už vzhůru a na cestě k vratům, a prosila ho, aby neotvíral. Ale vrátný se už u vrat zeptal, kdo klepe, a když se dozvěděl, kdo to je a že chce v naléhavé záležitosti mluvit s Fedosjou Markovnou, konečně otevřel. Petr Iljič přišel zas do té kuchyně a Fedosja Markovna ho uprosila, aby "skrz ten strach" dovolil přijít také vrátnému. Pak se jí začal vyptávat a hned trefil na to nejdůležitější, to jest, že když Dmitrij Fjodorovič běžel hledat Grušeňku, vzal s sebou paličku z moždíře a vrátil se potom už bez paličky, ale se zakrvácenýma rukama. "A měl vám je samou krev, jen mu z nich kapala a kapala!" vykřikovala Feňa. Ten strašlivý fakt jí zřejmě vykouzlila jen její rozbouřená fantasie. Ale Míťovy zkrvavené ruce, třebaže z nich nekapalo, viděl i Petr Iljič a sám mu pomáhal při mytí ; ostatně jak ta krev zmizela, o to mu nešlo, nýbrž o to, kam běžel Míťa s paličkou, to jest zda běžel opravdu k Fjodoru Pavlovičovi a podle čeho se to dá bezpečně posoudit. K tomuto bodu se Petr Iljič zevrubně vracel, a ačkoliv se celkem nedozvěděl nic jistého, přece získal přesvědčení, že Míťa nikam jinam než do domu svého otce ani běžet nemohl a že tudíž právě tam muselo k něčemu dojít. "A když se vrátil," rozechvěně dodala Fena, "a když já se mu ke všemu přiznala, tak jsem se ho zeptala, od čeho máte, miláčku Dmitriji Fjodoroviči, obě ruce zakrvácené," a on prý jí odpověděl, že ta krev je lidská krev a že teď zrovna někoho zabil, "hned se mi přiznal, ze všeho se hned vyzpovídal a najednou utekl jako blázen. Já si sedla a začala jsem přemýšlet: ‚Kam on se to teď rozběhl jako blázen ? Pojede do Mokrého,' myslím si, ‚a zabije tam mou paní.' Tak jsem ho honem běžela proboha prosit, aby ji nezabíjel. Utíkala jsem k němu do bytu, ale u Plotnikovovic krámu najednou vidím, že už odjíždí a ruce už nemá zakrvácené." (Feňa si toho všimla a zapamatovala si to.) Také stará Fenina babička, pokud mohla, potvrdila všechny údaje své vnučky. Petr Iljič se ještě na všelicos poptal a odešel odtamtud ještě rozčilenější a znepokojenější, než když přišel. Zdálo by se, že nejpřímější a nejkratší cesta by ho v té chvíli byla vedla k Fjodoru Pavlovičovi, aby se tam zeptal, nestalo-li se něco, po případě co vlastně; a teprve až by měl jistotu, šel by k policejnímu komisaři, jak už se pevně rozhodl. Jenže noc byla tmavá, vrata Fjodora Pavloviče důkladná, musel by zas klepat a přitom znal starého Karamazova jen málo. Dejme tomu, že se doklepá a otevřou mu, ale co když se tam nic nestalo ? Posměvačný Fjodor Pavlovič pak bude zítra po celém městě vykládat, jak se k němu o půlnoci dobýval nějaký Perchotin, aby se zeptal, jestli ho někdo nezabil. Ostuda! A Petr Iljič se ničeho na světě nebál tolik jako ostudy. Myšlenka, která ho zaujala, působila přesto tak mocně, že sice vztekle dupl a znova sám sobě vyčinil, ale hned se vydal na další cestu - ne k Fjodoru Pavlovičovi, nýbrž k paní Chochlakovové. Řekne-li mu ta dáma, myslel si, že v tu a tu dobu žádné tři tisíce Dmitriji Fjodorovičovi nedala, půjde Petr Iljič hned k policejnímu komisaři a Fjodora Pavloviče už nevyhledá. Ale potvrdí-li mu, že peníze vyplatila, odloží všechno na zítřek a vrátí se domů. Je ovšem nabíledni, že když se rozhodl navštívit v jedenáct hodin v noci úplně neznámou dámu z lepší společnosti a vyburcovat ji možná z postele, jen aby se jí na něco za těch okolností dost podivného zeptal, hrozilo mu nebezpečí ostudy mnohem spíš, než kdyby šel k Fjodoru Pavlovičovi. Ale k takovým rozhodnutím docházívají, a hlavně v podobných případech, i docela puntičkářské a flegmatické osoby. A Petr Iljič v té chvíli už věru flegmatický nebyl! Celý život pak vzpomínal, jak se nepřekonatelný nepokoj, který se ho ponenáhlu zmocňoval, stal nakonec přímo trýzní a poháněl ho i proti jeho vůli. Rozumí se, že si celou cestu nadával, že k té dámě jde, ale zároveň si skřípaje zuby

bůhvíkolikrát opakoval: "Provedu to, provedu to až do konce!" Svůj záměr také splnil a provedl to. Když vstoupil do domu paní Chochlakovové, bylo právě jedenáct hodin. Do vrat ho pustili dost brzy, ale na otázku, zda je paní ještě vzhůru nebo už spí, vrátný nedovedl říci nic jiného, než že v tu dobu si obyčejně jde lehnout. "Ohlaste se nahoře, když bude paní chtít, přijme vás, a když nebude chtít, tak ne." Petr Iljič vystoupil po schodech, ale tam už to bylo těžší. Lokaj ho odmítl ohlásit a nakonec zavolal panskou. Petr Iljič ji zdvořile, ale rozhodně požádal, aby vyřídila- paní, že přišel jistý zdejší úředník Perchotin v naléhavé věci, a že kdyby ta věc nebyla tak důležitá, ani by se ovšem neodvážil obtěžovat - "doslova zrovna takhle to vyřiďte," požádal ji.

Panská odešla. Zůstal v předsíni a čekal. Paní Chochlakovová ještě neulehla, ale byla už ve své ložnici. Od samé Míťovy návštěvy byla rozladěna a tušila, že v noci neujde migréně, kterou za takových okolností obyčejně dostávala. Vyslechla panskou a podivila se, nicméně jí nevrle poručila, aby pánovi odřekla, přestože neočekávaná návštěva neznámého "zdejšího úředníka" v tak pozdní hodinu nadmíru zaujala její dámskou zvědavost. Ale Petr Iljič byl tentokrát tvrdohlavý jako mezek. Velice důtklivě požádal panskou, aby ho ohlásila znova a přesně vyřídila tato jeho slova: "Že přichází v neobyčejně důležité věci a že paní bude možná sama potom litovat, když ho teď nepřijme." "Byl jsem tenkrát už ke všemu odhodlán," sám pak vyprávěl. Panská si ho udiveně prohlídla a šla ho ohlásit po druhé. Paní Chochlakovová byla překvapena. Chvíli přemýšlela, vyptala se, jak návštěvník vypadá, a uslyšela, že je "prosím velice slušně oblečený, mladý a takový zdvořilý". Můžeme mimochodem a v závorkách poznamenat, že Petr lljič byl dost hezký mladý muž a věděl to. Paní Chochlakovová se ho rozhodla přijmout. Byla už v županu a domácích střevících, ale přehodila si na ramena černý šál. Panská uvedla "úředníka" do salónu, do téhož, kde byl nedávno přijat Míťa. Paní domu tam přišla s přísně tázavou tváří, nevyzvala hosta, aby se posadil, a hned se ho zeptala: "Co si račte přát?" "Dovoluji si obtěžovat vás, milostpaní, kvůli našemu společnému známému Dmitriji Fjodorovičovi Karamazovu," začal Perchotin, ale sotva vyslovil to jméno, paní domu se zatvářila krajně popuzeně. Div nevyvřískla a vztekle ho přerušila: "Jak dlouho ještě, jak dlouho se mám trápit s tím hrozným člověkem ?" vykřikla zběsile. "Jak se můžete opovážit, pane, jak si můžete dovolit obtěžovat dámu, kterou ani neznáte, v jejím domě a v takovou hodinu, abyste s ní mluvil o člověku, který, jsou to sotva tři hodiny, mě chtěl zrovna zde v tomhle salónu zabít, dupal tady a odešel odsud takovým způsobem, jak ze slušného domu nikdo neodchází! Abyste věděl, pane, budu si na vás stěžovat, já to takhle nenechám, račte okamžitě odejít. Já jsem matka, já okamžitě já já." "Zabít! On tedy chtěl také vás zabít ?" "Copak on už někoho zabil?" honem se zeptala paní Chochlakovová. "Račte mě vyslechnout, milostpaní, jen okamžíček a všechno vám vysvětlím několika málo slovy," s jistotou odpověděl Perchotin. "Dnes v pět hodin odpoledne si ode mne pan Karamazov vypůjčil po kamarádsku deset rublů a vím bezpečně, že neměl peníze. Ale v devět hodin ke mně pak přišel znova a nesl v ruce docela veřejně balíček storublových bankovek, byly to asi dva nebo i tři tisíce rublů. Obličej a ruce měl přitom docela zkrvavené a vypadal jako pomatený. Na mou otázku, odkud má tolik peněz, přesně odpověděl, že je před chvílí dostal od vás. Prý jste mu půjčila tři tisíce, aby prý jel dobývat zlato."

V obličeji paní Chochlakovové se náhle objevil výraz prudkého a bolestného vzrušení. "Bože! To on zabil svého starého otce!"zvolalaa spráskla ruce. "Žádné peníze jsem mu nedávala, žádné! Ó utíkejte, utíkejte! Neříkejte už ani slovo! Zachraňte toho starce, utíkejte k jeho otci, utíkejte!" "Promiňte, milostpaní, vy jste mu tedy peníze nedala? Víte jistě, že jste mu nedala nějaké peníze ?" "Nedala, nedala! Odmítla jsem ho, protože to nedovedl ocenit. Odešel celý zuřivý a dupal. Vrhl se na mne, ale já uskočila. A řeknu vám ještě, protože už před vámi nehodlám nic tajit, že po mně dokonce plivl, můžete si to představit? Ale proč vlastně

stojíme? Ach, posaďte se. Promiňte, já. Nebo raději utíkejte, utíkejte, musíte tam běžet a zachránit nešťastného starce před hroznou smrtí!" "Ale jestli ho už zabil ?" "Ach bože můj, opravdu! Co tedy budeme dělat? Co myslíte, co máme teď dělat?" Petr Iljič si mezitím na její vyzvání sedl a paní Chochlakovová se posadila proti němu. Stručně, ale dost jasně jí vylíčil celý případ nebo aspoň tu jeho část, která se před ním dnes odehrála. Popsal jí také svou návštěvu u Feni a pověděl jí o paličce. Všechny ty podrobnosti rozčilenou dámu nesmírně ohromily. Vykřikovala a rukou si zakrývala oči. "Pomyslete si, že jsem to všechno předem tušila! Já mám takovou schopnost, že cokoliv si představím, opravdu se to stane. Kolikrát já se jen dívala na toho hrozného člověka a vždycky jsem si myslela: ‚Tohle je člověk, který mě nakonec zabije.' A také se to stalo. Totiž jestli mě teď nezabil a zabil jenom svého otce, je v tom jistě prst boží, který mě chrání, a mimoto mu přišlo hanba mě zabít, protože jsem mu sama tady, na tomhle místě navlíkla na krk ikonku od ostatků svaté mučednice Barbory. Ale jak jsem byla v tu chvíli blízká smrti, já přece přišla až těsně k němu a on ke mně natáhl celý krk! Víte, Petře Iljiči (promiňte, řekl jste myslím, že se jmenujete Petr Iljič) víte, já v zázraky nevěřím, ale ta ikonka a teď ten zjevný zázrak se mnou, to mě ohromilo a začínám zase věřit ve všechno, co chcete. Slyšel jste o starci Zosimovi ? Ale nevím, co mluvím. A představte si, vždyť on i s tou ikonkou na krku po mně plivl. Ovšem jenom plivl, a nezabil mě a rozběhl se bůhvíkam! Ale co teď my, kam se obrátíme ? Co myslíte ?" Petr Iljič vstal a prohlásil, že půjde k policejnímu komisaři a všechno mu poví. A pak ať se děje, co on zařídí. "Ach to je skvělý, skvělý člověk! Já Michaila Makaroviče znám. Rozhodně musíte právě k němu. Vy jste tak důvtipný, Petře Iljiči! A jak jste na to na všechno tak přišel, víte, já bych to na vašem místě za nic nedokázala!" "Půjdu tam tím spíš, že jsem také jeho dobrý známý," poznamenal. Pořád ještě stál a byl by se už zřejmě rád nějak dostal od prudké dámy, která ho nenechávala odporoučet se a odejít. "A víte, víte," brebentila, "přijďte mi povědět, co uvidíte a co se dozvíte a co se zjistí a jak ho budou soudit a k čemu ho odsoudí. U nás trest smrti není, viďte ? Ale rozhodně přijďte třeba i ve tři hodiny v noci, třeba ve čtyři hodiny, ba i v půl páté. Řekněte, aby mě vzbudili, aby mě násilím vyburcovali, kdybych nevstávala. Ó bože, já ani nebudu moci usnout. Víte, neměla bych jet s vámi ?" „Ne - ne prosím, ale kdybyste třeba napsala vlastnoruční prohlášení, že jste Dmitrijovi Fjodorovičovi nedala žádné peníze, nebylo by to možná zbytečné pár řádků jen tak pro všechno." "To jistě!" nadšeně skočila paní Chochlakovová k svému psacímu stolu. "Víte, překvapujete mě, prostě mě ohromujete svým důvtipem, a jak se v těch věcech vyznáte. Vy jste u nás ve službě ? Tak ráda to slyším, že jste zde ve službě." A ještě při řeči rychle načrtla na půlku dopisního papíru tyto řádky: "Nikdy v životě jsem nepůjčila nešťastnému Dmitriji Fjodorovičovi Karamazovu (protože teď je přece jen nešťastný) tři tisíce rublů ani žádné jiné peníze, ani dnes, ani nikdy jindy! Přísahám to při všem, co je mi na tomto světě svaté. Chochlakovová." "Zde je to prohlášení!" rychle se obrátila k Petru Iljičovi. "Jděte tedy, zachraňte ho. Je to od vás velký čin." Třikrát ho pokřižovala. Vyběhla až do předsíně, aby ho vyprovodila. "Jsem vám tak vděčná! Nevěřil byste, jak jsem vám teď vděčná, že jste přišel nejdřív ke mně. Jak to, že jsme se dosud neznali ? Velice by mě těšilo přijímat vás i nadále ve svém domě. Je to tak milé slyšet, že jste u nás ve službě a počínáte si tak přesně, tak důvtipně. Ale mají vás ocenit, mají vás v úřadě konečně pochopit, a mohu-li pro vás něco udělat, věřte mi. Ó, já tolik miluji mládež! Jsem zamilovaná do mládeže. Mladí lidé jsou opora celého našeho trpícího Ruska, jsou jeho jediná naděje. Ó jděte, jděte!" Ale Petr Iljič už byl pryč, jinak by ho nebyla tak hned pustila. Ostatně udělala na něho dost příjemný dojem, který dokonce poněkud zmírnil jeho znepokojení nad tím, že se zapletl do tak nepěkné záležitosti. Chuti bývají rozličné, to je známé. "Vůbec není tak stará," pomyslel si se zalíbením, "naopak, byl bych myslel, zeje to její dcera." Co se týče paní Chochlakovové, byla panem Perchotinem prostě okouzlena. "Taková obratnost, tolik přesnosti u tak mladého muže a v naší době a přitom takové způsoby a zjev! Pak se říká o nynějších mladých lidech, že nic neumějí, tady máte příklad!" atd. atd. Takže na "hroznou

událost" dokonce zapomněla, a teprve když si lehala do postele, najednou si znova vzpomněla, "jak byla blízko smrti", a řekla si: "Ach to je strašlivé, strašlivé!" Ale okamžitě tvrdě usnula zdravým a sladkým spánkem. O takových nepatrných a episodických podrobnostech bych se ostatně ani nešířil, nebýt toho, že právě vylíčené výstřední setkání mladého úředníka s ještě velice zachovalou vdovičkou se později stalo východiskem celé životní kariéry tohoto snaživého a přesného mladého muže. Na jeho příběh se v našem městečku dodnes s podivem vzpomíná, a až dokončíme své dlouhé vyprávění o bratrech Karamazových, snad si i o něm ještě něco povíme.

II. Poplach

Nás újezdní policejní komisař Michail Makarovič Makarov, vysloužilý podplukovník převedený do civilní správy, byl vdovec a hodný člověk. Přišel k nám teprve před třemi lety, ale získal si už všeobecnou sympatii hlavně tím, že "uměl dát dohromady společnost". Hosty měl pořád a podle všeho se bez nich ani nedovedl obejít. Každý den u něho jistě někdo obědval, třeba dva hosté, třeba jen jeden, ale bez hosta ani nešel ke stolu. Dával také velké obědy pod všelijakými, někdy nečekanými záminkami. Jídla se u něho podávala ne sice vybraná, ale hojná, pastičky bývaly výtečné a vína, ačkoliv se neskvěla jakostí, vynikala zato množstvím. Jeho první pokoj byl velice slušně zařízen jako herna s kulečníkem, a dokonce s obrázky anglických závodních koní v černých rámech, rozvěšenými po stěnách, což je jak známo nezbytná ozdoba každé kulečníkové herny svobodného pána. Každý večer se aspoň u jednoho stolku hrály karty. Ale často se tam sešla k tanci celá lepší společnost z našeho města i s matinkami a dívkami. Michail Makarovič byl sice vdovec, ale vedl rodinný život. Žila u něho jeho dávno ovdovělá dcera, matka dvou dospělých dívek, vnuček Michaila Makaroviče, které už dokončily svou výchovu. Vypadaly dost pěkně, povahu měly veselou, a ačkoliv každý věděl, že věno nedostanou, přece přitahovaly do domu svého děda naši společenskou mládež. V povolání nebyl Michail Makarovič zvlášť zdatný, ale nezastával svůj úřad hůř než mnozí jiní. Abychom to řekli přímo, byl dost nevzdělaný, a co se týče jasného názoru na svou úřední kompetenci a její meze, lehkomyslný. Některé soudobé vládní reformy tak docela nechápal a nejen to: při jejich použití v praxi se někdy dopouštěl zřejmých chyb. Nepocházelo to z nějaké jeho neschopnosti, nýbrž z toho, že byl povahou lehkomyslný a nenašel nikdy čas, aby si věc promyslel. "Já mám, pánové, spíš vojenskou duši než občanskou," říkával o sobě. Podle všeho nezískal ještě konečnou a určitou představu ani o hlavních zásadách osvobození nevolníků a dozvídal se o nich takřka bezděky jen z praktických zkušeností, které rok od roku shromažďoval. A přitom byl sám statkářem.

Petr Iljič bezpečně věděl, že ten večer jistě najde u Michaila Makaroviče některé hosty, jenom nevěděl, které. A bylo to tak, že v tu chvíli tam zrovna seděl u whistu prokurátor a náš obvodní lékař Varvinskij, mladý muž, který k nám právě nedávno přijel z Petrohradu, jeden z těch, kteří skvěle absolvovali petrohradskou lékařskou akademii. Prokurátor Hipolit Kirilovič (vlastně náměstek prokurátora, ale říkalo se mu prokurátor) byl dost zvláštní člověk, teprve asi pětatřicetiletý, značně náchylný k souchotinám a ženatý s velice tlustou bezdětnou dámou. Ač opravdu inteligentní, a dokonce dobrá duše, byl samolibý a popudlivý. Celá vada jeho povahy vězela snad v tom, že měl o sobě poněkud lepší mínění, než se dalo odůvodnit jeho skutečnými přednostmi. Proto se také zdál neustále neklidný. Mimoto v něm byly nějaké vyšší, ba umělecké pretense, ku příkladu na psychologické nadání, na zvláštní znalost lidské duše, na zvláštní schopnost prohlédnout zločince a jeho zločin. V tom smyslu se domníval, že je poněkud přehlížen a při jmenováních poškozován. Byl vždycky přesvědčen, že tam nahoře ve vysokých sférách ho nedovedli ocenit a že má nepřátele. Ve chmurných chvílích dokonce hrozíval, že zběhne ze státní služby a otevře si advokátní kancelář pro trestní věci.

Neočekávaný případ Karamazova obviněného z otcovraždy jím celým zalomcoval: "Je to takový případ, že se rozkřikne po celém Rusku." Ale to už předbíhám.

V sousedním pokoji seděl s mladými dámami také náš mladý vyšetřující soudce Nikolaj Parfenovič Nělјudov, který k nám teprve před dvěma měsíci přijel z Petrohradu. Později se o tom mluvilo a lidé se divili, že všechny ty osoby se jako naschvál v den "zločinu" sešly v domě představitele výkonné moci. Ale stalo se to docela jednoduše a přirozeně. Manželka Hipolita Kiriloviče měla už druhý den bolení zubů a prokurátor tedy musel před jejím sténáním někam utéci. Co se týče lékaře, ten jako lékař prostě nemohl být večer jinde než u karet. A Nikolaj Parfenovič Nělјudov si snad už předevčírem umínil, že ten večer přijde tak říkajíc náhodou k Michailu Makarovičovi, aby zaskočil a překvapil jeho starší vnučku Olgu Michajlovnu odhalením jejího tajemství, že má dnes narozeniny a že to úmyslně tají, aby nemusela pozvat celou naši městskou společnost na taneční večírek. Dalo se čekat, že z toho bude plno smíchu a vtipů, že se slečna bojí prozradit, kolik je jí let, ale že on, když to teď ví, hned zítra to kdekomu poví atd. atd. Ten milý mladinký panáček byl v takových věcech velký "nezbeda", naše dámy mu tak také říkaly a jemu se to podle všeho docela líbilo. Ale byl to uhlazený společník, pocházel z dobré rodiny, měl dobré způsoby i cítění a byl sice požitkář, ale velice nevinný a vždycky slušný. Postavou byl drobný, slabý a křehký. Na tenkých a bledých prstících se mu vždycky třpytilo několik nápadně velkých prstenů. V úřadě se choval neobyčejně vážně, jako by své postavení a své povinnosti považoval za něco posvátného. Při výsleších dovedl přivádět do úzkých hlavně vrahy a jiné zločince z řad prostého lidu a skutečně u nich vzbuzoval ne-li úctu, přece aspoň jistý podiv. Když přišel k policejnímu komisaři, Petr Iljič zůstal prostě jako omráčen: viděl najednou, že tam už všechno vědí. Skutečně nechali karet, všichni stáli a rozmlouvali o tom, ba i Nikolaj Parfenovič přiběhl od dam a tvářil se docela bojovně a odhodlaně. Petra Iljiče přivítali ohromující zprávou, že starý Fjodor Pavlovič byl v ten večer skutečně ve svém domě zavražděn a oloupen. Dozvěděli se to teprve před chvílí tímto způsobem: Marfa Ignaťjevna, manželka Grigorije, sraženého u plotu k zemi, spala sice tvrdě ve své posteli a byla by tak mohla spát až do rána, avšak přece se náhle vzbudila. Přispěl k tomu strašlivý epileptický křik Smerďakova, ležícího v bezvědomí v sousední světničce. Takovým křikem vždycky začínaly jeho záchvaty padoucnice, které Marfu Ignaťjevnu celý život hrozně děsily a skličovaly. Nikdy jim nemohla zvyknout. Vyskočila a ještě v polospánku běžela do komůrky k Smerďakovu. Ale tam bylo tma a bylo jen slyšet, že nemocný chroptí a hrozně se zmítá. Tu se Marfa Ignaťjevna sama dala do křiku a začala, volat muže; najednou si uvědomila, že když vstávala, Grigorij snad ani nebyl v posteli. Vrátila se tam a postel ohmatala - byla opravdu prázdná. Odešel tedy, jenže kam ? Vyběhla na zápraží a nesměle ho zavolala. Neozval se jí ovšem, zato však zaslechla v nočním tichu jakoby někde daleko na zahradě nějaké sténání. Napjala sluch. Sténání se opakovalo a ozývalo se opravdu ze zahrady. "Pane bože, jako tenkrát Lizaveta Smrdutá!" blesklo jí popletenou hlavou. Bázlivě sešla po schůdkách a rozeznala, že vrátka do zahrady jsou otevřena. "To on je chudák jistě tam," pomyslela si, šla k vrátkům a najednou zřetelně uslyšela, že ji Grigorij volá slabým, sténavým, hrozným hlasem: "Marfo, Marfo!" "Pánbůh s námi a zlý pryč!" zašeptala, pustila se podle hlasu a nějak se jí podařilo Grigorije nalézt. Ale nenašla ho u plotu, nebyl tam, kde padl, nýbrž o nějakých dvacet kroků dál. Později se ukázalo, že když nabyl vědomí, začal lézt, lezl patrně dlouho a mezitím nejspíš několikrát znova omdlel. Hned si všimla, že je zalitý krví, a dala se do křiku, jako by ji na nože bral. Grigorij nesouvisle blábolil:

"Zabil zabil otce co křičíš, huso utíkej, zavolej někoho!" Marfa nepřestala a pořád křičela. Když viděla, že u pána je otevřené okno a v okně světlo, rozběhla se tam a začala volat Fjodora Pavloviče. Tu se podívala do okna a byl to strašlivý pohled: pán ležel bez hnutí

naznak na podlaze. Jeho světlý župan a bílá košile byly na prsou plné krve. Svíce na stole jasně osvětlovala krev a nehybný mrtvý obličej. Tu Marfa Ignaťjevna už v posledním stupni hrůzy utekla od okna, vyběhla ze zahrady, otevřela závoru u vrat a úprkem pádila dozadu k sousedce Marii Kondraťjevně. Obě sousedky, matka i dcera, už spaly, ale Marfa zběsile klepala na okenice a volala, až se vzbudily a přiskočily k oknu. Marfa mluvila zmateně, pištěla a křičela, přece jim však to hlavní řekla a prosila o pomoc. Právě tu noc u nich spal Foma, který se vrátil ze svých toulek. Hned ho vzbudily a všichni tři pak utíkali na dějiště zločinu. Cestou si Marie Kondraťjevna vzpomněla, že po osmé hodině uslyšela z jejich zahrady hrozný a pronikavý výkřik, který se rozlehl po celém okolí. Byl to ovšem právě ten Grigorijův výkřik, když starý popadl za nohu Dmitrije Fjodoroviče, sedícího už na plotě, a křikl na něho: "Otcovrahu!" "Někdo vám tam zakřičel a najednou přestal," vykládala v běhu Marie Kondraťjevna. Když doběhly na místo, kde ležel Grigorij, obě ženy ho s Fomovou pomocí odnesly do přístavku. Rozsvítily svíci a uviděly, že Smerdakov se pořád ještě neupokojil, že se zmítá v křečích, oči má v sloup a z úst mu teče pěna. Grigorijovi omyly hlavu vodou s octem. Vodou se už docela vzpamatoval a hned se zeptal:

"Je pán zabitý nebo ne ?" Obě ženy a Foma se tedy vydali k pánovi a tentokrát uviděli, že nejen okno, ale i dveře z domu do zahrady jsou dokořán otevřeny, ačkoliv se pán už celý týden každý večer sám pečlivě na noc zavíral a ani Grigorije k sobě za nic nepouštěl. Když viděli ty otevřené dveře, všichni tři hned dostali strach a nechtěli jít dovnitř k pánovi, "aby z toho potom něco nebylo". Vrátili se ke Grigorijovi a ten jim řekl, aby hned utíkaly k samému policejnímu komisaři. Marie Kondraťjevna se tam tedy rozběhla a všechny u něho vyplašila. Petra Iljiče předešla jen o pět minut, takže pak přišel už nejen se svými dohady a závěry, nýbrž jako očitý svědek, který svou výpovědí ještě posílil obecné přesvědčení, kdo je pachatelem (ostatně až do této poslední chvíle tomu v hloubi srdce odmítal věřit). Rozhodli se jednat energicky. Městskému policejnímu inspektorovi hned uložili, aby opatřil asi čtyři svědky, pak podle všech předpisů, které tu nebudu uvádět, vnikli do domu Fjodora Pavloviče a provedli místní ohledání. Obvodní lékař, horlivý muž a nováček, si sám skoro vyprosil, aby směl policejního komisaře, prokurátora a vyšetřujícího soudce doprovázet. Povím jen stručně, že Fjodor Pavlovič byl nalezen nadobro mrtev. Měl proraženou lebku. Ale čím ? Pravděpodobně touž zbraní, která pak zasáhla i Grigorije. A ta se také našla. Grigorijovi poskytli nejdřív všemožnou lékařskou pomoc a pak, ačkoliv mluvil slabým a trhaným hlasem, vyslechli jeho dosti souvislé líčení, jak byl omráčen. Potom šli s lucernou k plotu hledat a našli mosaznou paličku, pohozenou přímo na zahradní pěšině na dobře viditelném místě. V pokoji, kde ležel Fjodor Pavlovič, nezjistili žádný zvláštní nepořádek, ale za zástěnou u jeho postele sebrali na zemi velkou kancelářskou obálku z tlustého papíru s nápisem: "Dáreček tři tisíce rublů pro mého anděla Grušeňku, když ke mně přijde." Dole bylo patrné později rukou Fjodora Pavloviče ještě připsáno: "a kuřátko." Na obálce byly tři velké pečeti z červeného pečetního vosku, ale obálka byla už roztržená a prázdná, peníze někdo odnesl. Na zemi našli také tenounkou růžovou stužku, kterou byla obálka převázána. Ve výpovědi Petra Iljiče jedna věc působila na prokurátora a na vyšetřujícího soudce silným dojmem. Bylo to domnění, že Dmitrij Fjodorovič se před svítáním jistě zastřelí, že se k tomu sám rozhodl, že o tom sám s Petrem Iljičem mluvil, nabil před ním pistoli, napsal lístek a strčil ho do kapsy atd. A že když mu Petr Iljič, kterému se tomu ještě nechtělo věřit, pohrozil, že to někomu řekne, aby sebevraždu překazil, Míťa se ušklíbl a namítl: "Nebudeš mít dost času." Podle toho tedy museli spěchat do Mokrého, aby pachatele zastihli, než si třeba opravdu zamane se zastřelit. "To je jasné, to je jasné!" opakoval neobyčejně vzrušeně prokurátor. "Navlas takhle to bývá u takových ztřeštěnců: zítra se zabiju, ale před smrtí si musím zaflámovat!" Líčení, jak Míťa skupoval víno a lahůdky, prokurátorovi ještě dodalo: "Pamatujete se, pánové, na toho mladíka, jak zabil kupce Olsufjeva a uloupil mu asi půl druhého tisíce. Hned se dal nakadeřit,

peníze ani nijak neschoval, nesl je taky skoro jen tak v ruce a šel rovnou k holkám!" Ale vyšetřování, prohlídka v domě Fjodora Pavloviče a různé formality je zdržovaly. Všechno to vyžadovalo čas, a proto poslali do Mokrého asi o dvě hodiny dřív, než tam jeli sami, okresního inspektora Mavrikije Mavrikijeviče Šmercova, který si právě včera ráno přijel do města pro služné. Uložili mu, aby až dorazí do Mokrého, nedělal žádný poplach, ale aby na "zločince" neustále dohlížel, dokud se nedostaví příslušné úřední osoby. Také měl zajistit svědky, obecní strážníky atd. Mavrikij Mavrikijevič jednal podle příkazu, zachoval inkognito a částečně zasvětil do tajemství jen Trifona Borisyče, svého starého známého. To se stalo právě těsně před tím, než Míťa hospodského potkal ve tmě na pavláčce. Hospodský ho hledal a Míťa si hned všiml, že se v obličeji i v řeči nějak změnil. Míťa ani nikdo jiný tedy nevěděl, že je pozorován; jeho pouzdra s pistolemi se už dávno zmocnil Trifon Borisyč a schoval je na odlehlém místě. A teprve po čtvrté hodině ráno, skoro za svítání, přijeli ve dvou kočárech s trojkami všichni vyšší úředníci, to jest újezdní komisař, prokurátor a vyšetřující soudce. Lékař zůstal v domě Fjodora Pavlovice, protože chtěl ráno provést pitvu, ale hlavně ho zajímal stav nemocného sluhy Smerďakova. "Tak prudké a tak vytrvalé záchvaty padoucnice, aby se nepřetržitě opakovaly dva dny a dvě noci, ty člověk málokdy vidí a jsou pro vědu důležité," řekl rozčileně odjíždějícím úředníkům, a ti mu se smíchem blahopřáli k šťastnému nálezu. Prokurátor i vyšetřující soudce si přitom dobře zapamatovali, že lékař velmi rozhodně dodal, že se Smerďakov nedožije rána.

Po tomto dlouhém, ale snad nezbytném vysvětlení se nyní vrátíme k tomu místu svého vyprávění, kde jsme je v předchozí knize přerušili.

III Křížová cesta duše. Zastavení první

Míťa tedy seděl, díval se na lidi kolem sebe vytřeštěným pohledem a nechápal, co mu říkají. Najednou vstal, zvedl ruce do výšky a hlasitě křikl: "Jsem nevinen! Na té krvi nemám vinu! Na krvi svého otce nemám vinu. Chtěl jsem ho zabít, ale tu vinu nemám! Já ne!" Ale sotva domluvil, vyřítila se z místa za záclonou Grušeňka a vrhla se policejnímu komisaři přímo k nohám. "To já, já bídná ženská, já jsem tím vinna!" srdcelomně zaúpěla, vztahujíc k nim s usedavým pláčem ruce. "To on udělal kvůli mně. To já se ho tak natrápila, že se dostal tak daleko! I toho chudáka nebožtíka, toho stařečka jsem ve své zlobě tolik trápila, že jsem ho do toho přivedla! Já jsem tím vinna, já první, já nejvíc, já jsem ta vinice!" "Ano, ty jsi ta vinice! Ty jsi hlavní pachatelka! Ty fúrie nemravná, ty jsi hlavní vinice!" zařval na ni policejní komisař a hrozil jí rukou, ale ostatní ho hned rychle a rozhodně okřikli. Prokurátor ho dokonce uchopil rukama kolem těla a zvolal: "To už je naprosto nesprávné, Michaile Makaroviči! Vy fakticky rušíte vyšetřování kazíte celou věc." rozčilením takřka ztrácel dech. "Zakročit proti tomu, zakročit!" hrozně se rozčertil také Nikolaj Parfenovič, "jinak je to opravdu nemožné!" "Suďte nás oba společně!" vykřikovala jako nepříčetná Grušeňka, pořád ještě klečíc. "A společně nás potrestejte, půjdu s ním třeba i na smrt!" "Grušo, můj živote, světlo mých očí, má svátosti!" padl vedle ní na kolena i Míťa a pevně ji sevřel v náruči. "Nevěřte jí," volal, "ničím se neprovinila, za žádnou krev nemůže, vůbec za nic!" Vzpomínal si pak, že ho od ní několik lidí násilím odvleklo, že ji odvedli, a že když se vzpamatoval, seděl u stolu. Vedle něho a za ním stáli mužští s plechovými odznaky. Proti němu seděl u stolu na pohovce Nikolaj Parfenovič, vyšetřující soudce, a pořád mu domlouval, aby se napil vody ze sklenice, která tam na stole stála. "Osvěží vás to, uklidní vás to, nebojte se, buďte klidný," dodával neobyčejně zdvořile. Míťu pak, jak se pamatoval, najednou hrozně zaujaly jeho velké prsteny, jeden s ametystem a druhý s nějakým jasně žlutým, průhledným kamenem krásného lesku. Ještě dlouho potom s podivem vzpomínal, že ty prsteny neodolatelně přitahovaly jeho pohled dokonce i po celé ty hrozné hodiny při výsleších. Nemohl se od nich odtrhnout ani na

ně zapomenout, přestože to bylo v jeho postavení tak nevhodné. Místo vlevo od Míti, kde na počátku večera seděl Maximov, zaujal teď prokurátor a po Míťově pravici, kde byla předtím Grušeňka, se usadil nějaký ruměný mladík v jakémsi velice obnošeném, snad loveckém kabátě. Před sebou měl kalamář a papír. Ukázalo se, že je to zapisovatel, jehož s sebou přivezl vyšetřující soudce. Policejní komisař stál teď u okna na druhém konci pokoje vedle Kalganova, jenž tam seděl. "Napijte se vody," po desáté mírně opakoval vyšetřující soudce. "Napil jsem se, pánové, napil ale no tak, pánové, rozdrťte mě, trestejte mě, rozhodněte o mém osudu!" zvolal Míťa s hrozně nehybným pohledem vypoulených očí, upřeným na vyšetřujícího soudce. "Vy tedy positivně tvrdíte, že na smrti svého otce Fjodora Pavloviče nemáte vinu ?" zeptal se soudce mírně, ale naléhavě. "Nemám! Mám vinu na jiné krvi, na krvi jiného starce, ale ne mého otce. A oplakávám ji! Zabil jsem toho starce, zabil jsem ho a srazil na zem. Ale je to kruté, odpovídat se za tuto krev ještě s jinou strašlivou krví, kterou jsem neprolil. Je to hrozné obvinění, pánové, je to pro mne jako rána do hlavy! Ale kdo tedy otce zabil, kdo to byl ? Kdo ho mohl zabít, když ne já? Hotové čáry, absurdita, nemožnost!" "Ano, kdo ho mohl zabít" začal vyšetřující soudce, ale prokurátor Hipolit Kirilovič (náměstek prokurátora, pro stručnost mu však budeme i my říkat prokurátor) si s ním vyměnil pohled, obrátil se k Míťovi a řekl: "O starého sluhu Grigorije Vasiljeva nemusíte mít obavy. Je živ, vzpamatoval se, a ačkoliv jste mu podle jeho výpovědi a teď i podle vaší vlastní způsobil vážné zranění, zůstane bez pochyby na živu; je to aspoň lékařův názor." "Je živ ? Je tedy živ!" vykřikl Míťa a spráskl ruce. Celý jeho obličej se rozzářil. "Bože, děkuju ti za velký zázrak, který jsi vykonal pro mne, hříšníka a lotra, když jsi vyslyšel mou modlitbu! Ano, ano, mou modlitbu, modlil jsem se celou noc!" a třikrát se pokřižoval. Vzrušením byl skoro bez dechu. "Tedy výpověď právě tohoto Grigorije obsahuje tak významné údaje o vás, že" chtěl pokračovat prokurátor, ale Míťa najednou vyskočil ze židle. "Malý okamžik, pánové, proboha jen malý okamžik! Doběhnu k ní." "No dovolte! V této chvíli je to naprosto nemožné!" div nevypískl Nikolaj Parfenovič a také vyskočil. Míti se chopili lidé s plechovými odznaky, ale sedl si zase sám. "Pánové, to je škoda. Chtěl jsem k ní jenom na chvilinku chtěl jsem jí povědět, že ta krev je smyta a zmizela, ta krev, která mě celou noc pálila na srdci, a že už nejsem vrah! Pánové, vždyť je to má snoubenka!" dodal najednou nadšené a se zbožnou úctou a po všech se podíval. "Ó děkuju vám, pánové! Ó jak jste mě povzbudili, jak jste mě v jediném okamžiku vzkřísili! Ten starý, ten mě přece nosil na rukou, pánové, koupal mě v neckách, když mi byly tři roky a všichni mě opustili, byl pro mne jako vlastní otec!" "A vy tedy" začal zas vyšetřující soudce. "Dovolte, pánové, dovolte mi ještě okamžíček," přerušil ho Míťa, opřel se oběma lokty o stůl a zakryl si rukama obličej, "nechtě mě trochu rozmyslet, nechtě mě vydechnout, pánové. To všechno člověkem hrozně otřese, hrozně, přece nejsem z kamene, pánové!" "Snad zas trochu vody" zabreptal Nikolaj Parfenovič. Míťa dal ruce s obličeje a zasmál se. Jeho pohled byl sebejistý. V jediném okamžiku se celý nějak změnil. Změnilo se i celé jeho vystupování, zas už tu seděl někdo rovný všem těmto lidem, všem těmto dřívějším známým, docela jako by se všichni třeba včera, když se ještě nic nestalo, sešli někde ve společnosti. Můžeme k tomu mimochodem poznamenat, že u policejního komisaře býval Míťa na počátku svého pobytu srdečně vítán, ale později, hlavně v posledním měsíci se tam už neukazoval, a když ho ku příkladu potkal na ulici, komisař se mračil a odpovídal na pozdrav jen ze zdvořilosti. Míťa si toho dobře všiml. S prokurátorem se znal ještě povrchněji, ale u jeho manželky, nervosní a rozmarné dámy, konal občas docela formální návštěvy. Proč k ní chodí, sám také docela nechápal, ale přijímala ho vždycky vlídně a z nějakého důvodu se o něho až do poslední doby zajímala. Seznámit se s vyšetřujícím soudcem ještě neměl čas, ale setkal se s ním, a jednou nebo dvakrát s ním dokonce mluvil, obakrát o ženských. "Vy jste výtečný právník, Nikolaji Parfenoviči, to vidím," vesele se najednou rozesmál Míťa, "ale já vám teď sám pomohu. Ach pánové, jsem jako nový člověk a nemějte mi za zlé, že s vámi mluvím tak neformálně a přímo. Mimoto jsem trochu podnapilý, to vám poctivě řeknu. Měl

jsem tuším čest čest a potěšení setkat se s vámi, Nikolaji Parfenoviči, u svého příbuzného Miusova. Pánové, nedělám si nárok na rovnost, přece chápu, v jakém postavení tu před vámi sedím. Spočívá na mně když o mně vypovídal Grigorij o ovšem, pak na mně spočívá strašlivé podezření! Je to hrozné, hrozné, to přece chápu! Ale k věci, pánové, jsem připraven a ve chvilce to teď vyřídíme, protože poslechněte, poslechněte, pánové! Přece když vím, že jsem nevinen, tak to ovšem ve chvilce vyřídíme! Že ano ? Že ano ?" Mluvil rychle a mnoho, nervosně a sdílně, jako by své posluchače považoval najisto za své nejlepší přátele. "Prozatím tedy zapíšeme, že obvinění vznesené proti vám co nejrozhodněji odmítáte," přísně promluvil Nikolaj Parfenovič, obrátil se k zapisovateli a tiše mu nadiktoval, co má zapsat. "Zapisovat? Vy to chcete zapisovat? Tak dobře, zapisujte, souhlasím, nemám vůbec nic proti tomu, pánové. Jenže, víte. Počkat, počkat, zapište tohle: Jsem vinen výtržnostmi a chudáka starce jsem zle ztýral.' A v hloubi srdce, sám pro sebe, jsem vinen ještě něčím, ale to už se nemusí psát, "obrátil se najednou k písaři, "to je už můj soukromý život, pánové, to už se vás netýká, totiž ta hlubina srdce. Ale vraždou starého otce vinen nejsem! To je šílený nápad! To je docela šílený nápad! Dokážu vám to a budete okamžitě přesvědčeni. Budete se smát, pánové, sami se budete smát svému podezření!" "Uklidněte se, Dmitriji Fjodoroviči," připomenul mu vyšetřující soudce, který se zřejmě snažil svým klidem překonat jeho rozvášněnost. "Než budeme pokračovat ve výslechu, přál bych si, jestliže jste ochoten vypovídat o tom, slyšet od vás, je-li pravda, že jste nebožtíka Fjodora Pavloviče myslím neměl rád, že jste s ním měl nějaký neustálý spor. Aspoň zde jste se před čtvrt hodinou myslím vyjádřil, že jste ho chtěl dokonce zabít: ‚Nezabil jsem ho,' zvolal jste, ‚ale chtěl jsem ho zabít!'" "To že jsem řekl ? Ach, to je možné, pánové! Ano, zabít jsem ho na neštěstí chtěl, chtěl jsem to mnohokrát na neštěstí, na neštěstí!" "Chtěl jste to tedy. Byl byste ochoten vysvětlit, jaké pohnutky vás vlastně vedly k takové nenávisti k vašemu otci ?" "Co bych vysvětloval, pánové ?" zasmušile pokrčil Míťa rameny a sklopil oči. "Já přece své city netajil, ví o tom celé město, ví to i kdekdo v hostinci. Nedávno jsem to prohlásil v klášteře v cele starce Zosimy. Týž den večer jsem otce zbil a div nezabil a přísahal jsem, že přijdu zas a zabiju ho, před svědky! Svědků je na tisíc! Celý měsíc jsem to vykřikoval, každý to dosvědčí! Ten fakt tu je, ten fakt mluví, křičí, ale city, pánové, city, to už je něco jiného. Víte, pánové," zamračil se, „já myslím, že na city se mě nemáte právo ptát. Máte své povinnosti, to chápu, jenže tohle je moje věc, má vnitřní soukromá záležitost, ale když už jsem dřív své city netajil ku příkladu v hostinci, a kde s kým o nich mluvil nebudu z nich dělat tajemství ani teď. Víte, pánové, chápu přece, že v té věci proti mně svědčí hrozné důkazy: každému vykládám, že ho zabiju, a najednou je opravdu zabit. Jak to tedy, že jsem to neudělal já ? Cha-cha! Nemám vám to za zlé, pánové, vůbec vám to nemám za zlé. Vždyť já jsem z toho sám úplně perplex, protože kdo ho tedy vlastně zabil, když ne já ? No není to pravda ? Když ne já, tak kdo, kdo ? Pánové," zvolal najednou, "chci vědět, a dokonce požaduji, abyste mi to řekli: kde byl zavražděn? Jak byl zavražděn, čím a jak? Povězte mi to," rychle se ptal, pohlížeje na prokurátora i vyšetřujícího soudce. "Našli jsme ho v jeho ložnici. Ležel tam s proraženou lebkou naznak na zemi," promluvil prokurátor. "To je hrozné, pánové!" zachvěl se Míťa, opřel se loktem o stůl a rukou si zakryl obličej.

"Budeme pokračovat," přerušil ho Nikolaj Parfenovič. "Co vás tedy vedlo k takové nenávisti ? Prohlásil jste myslím veřejně, že je to žárlivost, ne ?" "No ano, žárlivost. A nejen žárlivost." "Spory o peníze ?" "No ano, taky o peníze." "Šlo myslím o tři tisíce, které vám prý nebyly vyplaceny z dědictví, ne ?" "Kdepak tři tisíce! Víc, víc," pobouřil se Míťa, "víc než šest, možná víc než deset tisíc. Každému jsem to vykládal a vykřikoval! Ale řekl jsem si, buďsi, spokojím se s třemi tisíci. Ty tři tisíce jsem hrozně nutně potřeboval takže jsem se na tři tisíce, o kterých jsem věděl, že je má pod polštářem v obálce připravené pro Grušeňku, díval jako na mé a mně ukradené peníze. Tak je to, pánové, považoval jsem ty peníze za své, docela jako za svůj majetek." Prokurátor vyměnil s vyšetřujícím soudcem významný pohled a nenápadně na

něho mrkl. "K tomu se ještě vrátíme," řekl hned vyšetřující soudce. "Ale dovolte, abychom teď zachytili a zapsali právě ten bod, že jste peníze v té obálce považoval jakoby za svůj majetek." "Jen si pište, pánové, já přece chápu, že tohle zas taky svědčí proti mně, ale já se takových usvědčujících fakt nebojím a sám je na sebe říkám. Slyšíte ? Sám je říkám! Víte, pánové, vy mě tuším považujete za docela jiného člověka, než jsem," dodal najednou chmurně a smutně. "Mluví tu s vámi čestný člověk, naprosto čestná osoba. Především - to nepouštějte ze zřetele - člověk, který natropil spoustu ničemností, ale vždycky byl a zůstal naprosto čestným tvorem -jako bytost, vnitřně, v hloubi srdce. No, nedovedu to vyjádřit. Tím jsem se právě celý život trápil, že jsem toužil po čestnosti, trpěl jsem, abych tak řekl, pro čestnost, hledal jsem ji s lucernou, s Diogenovou lucernou, a přitom jsem celý život dělal jenom svinstva jako my všichni, pánové pardon, jako jen já, pánové, ne všichni, ale jen já, zmýlil jsem se, jen já, jen já! Pánové, bolí mě hlava," bolestně svraštil obličej, "víte, pánové, mně se nelíbil jeho zevnějšek, bylo v něm něco bezectného a chlubného, popření všeho, co je svaté, pošklebek a cynismus, hnus, hnus! Ale teď, když už zemřel, smýšlím jinak." "Jak to jinak ?" "Ne jinak, ale mrzí mě, že jsem ho tak nenáviděl." "Cítíte lítost?" "Ne, lítost to není, to nezapisujte. Ale i já sám jsem šeredný, pánové, tak je to, ani já nejsem zrovna hezký, a proto jsem neměl právo považovat jeho za odporného, tak je to! To si třeba zapište." Když to dořekl, nápadně zesmutněl. Čím déle odpovídal u.i otázky vyšetřujícího soudce, tím zasmušileji se začínal tvářit. A právě v té chvíli došlo najednou zas k nečekanému výstupu. Grušeňku totiž předtím odvedli, ale ne příliš daleko, jen do třetí světnice od modrého pokoje, kde se teď konal výslech. byl to malý pokojík s jedním oknem hned za místností, kde ač v noci tancovalo a bujně hodovalo. Tam seděla a s ní zatím jen Maximov. Byl hrozně zaražen, hrozně se bál a držel se |í, jako by u ní hledal záchranu. U dveří stál nějaký mužik :, plechovým odznakem na prsou. Grušeňka plakala, a když už ji zármutek příliš dusil, najednou vyskočila, spráskla ruce, hlasitě zanaříkala: "Ty moje soužení!" a rozběhla se z pokojíku k němu, k svému Míťovi. Udělala to tak rychle, zeji nikdo nestačil zadržet. Míťa uslyšel její nářek, celý se zatřásl, také vyskočil a se zaúpěním se jako bez sebe vrhl jí naproti. Ale zas jim nedovolili, aby se setkali, ačkoliv už jeden druhého uviděli. Uchopili ho pevně za ruce, ale zmítal se a vytrhával, takže museli být tři nebo čtyři, aby ho udrželi. Zmocnili se i jí a Míťa viděl, jak k němu Grušeňka s křikem vztahuje ruce, když ji odvlékali. Když bylo po scéně, vzpamatoval se zas na svém dřívějším místě u stolu proti vyšetřujícímu soudci a vykřikoval: "Co po ní chcete? Proč ji trápíte? Je nevinná, nevinná!" Prokurátor i vyšetřující soudce mu domlouvali. Tak uplynulo nějakých deset minut, až nakonec do pokoje přispěchal komisař Michail Makarovič, který předtím na čas odešel, u hlasitě, vzrušeně oslovil prokurátora: "Odvedli ji, je dole. Dovolíte mi, pánové, abych řekl tomu nešťastnému člověku pár slov ? Před vámi, pánové, před vámi!" "Jen račte, Michaile Makaroviči," odpověděl vyšetřující soudce, "ted proti tomu nic nemáme." "Dmitriji Fjodoroviči, poslyš, můj milý," obrátil se Michail Makarovič k Míťovi a celý jeho rozechvěný obličej vyjadřoval vřelý, takřka otcovský soucit s nešťastníkem, "tvou Agrafenu Alcxandrovnu jsem sám odvedl dolů a svěřil jsem ji dcerám domácího a taky je tam pořád u ní ten dědeček Maximov. Tak já ji ukonejšil, víš ? Ukonejšil jsem ji a upokojil. Přesvědčil jsem ji, že se musíš hájit, tak aby ti v tom nebránila, aby ti nedělala zármutek, sic by tě to pletlo a mohl bys o sobě nesprávně vypovídat, rozumíš ? No zkrátka mluvil jsem s ní a ona to pochopila. Je to, hochu, rozumná ženská a hodná, chtěla mně, starému člověku, líbat ruce, prosila za tebe. Sama mě sem poslala, abych ti řekl, že si o ni nemáš dělat starosti. A taky k ní zas musím jít, můj milý, musím k ní jít a povědět jí, že jsi klidný a nebojíš se o ni. Tak se tedy uklidni a pochop to. Provinil jsem se proti ní, je to křesťanská duše, ano, pánové, je to pokorná duše a ničím není vinna. Tak co jí tedy mám povědět, Dmitriji Fjodoroviči ? Budeš klidně sedět nebo ne ?" Dobrák namluvil mnoho zbytečného, ale Grušeňčino neštěstí, lidské neštěstí dojalo jeho dobré srdce, až měl slzy v očích. Míťa vyskočil a vrhl se k němu.

"Promiňte, pánové, dovolte, ó dovolte!" zvolal. "Máte andělské srdce, Michaile Makaroviči, a děkuju vám za ni! Budu, budu klidný, budu veselý. Vyřiďte jí ve své nekonečné dobrotě, že jsem veselý, veselý, začnu se hned smát, když vím, že má takového anděla strážného, jako jste vy. Ted to všechno skoncuju, a jakmile se uvolním, hned k ní přijdu, uvidí, ať mě čeká. Pánové," obrátil se k oběma právníkům, "teď vám docela odhalím své nitro, vyleju vám srdce, v okamžiku to skončíme, skončíme to vesele - vždyť se nakonec budeme smát, že ano ? Ale, pánové, ta žena je královna mé duše! Ó dovolte mi, abych to řekl, musím to říci. Vidím přece, že jsem mezi dokonale čestnými lidmi. Ta žena je moje světlo, má svátost, kdybyste jen věděli! Slyšeli jste její výkřik: ‚Půjdu s tebou třeba na smrt!' A co já jí dal, já žebrák, já chudák? Proč taková láska ke mně ? Jsem já, nemotorný, hanebný tvor s hanebným obličejem, hoden takové lásky, že by se mnou šla na Sibiř ? A kvůli mně vám ta hrdá žena, která se ničím neprovinila, padla k nohám! Jak bych ji nezbožňoval, nevolal po ní, nehnal se k ní jako před chvílí ? Ach pánové, promiňte! Ale teď, teď mám útěchu!" Klesl na židli, zakryl si rukama obličej a usedavě se rozplakal. Ale byl to už šťastný pláč. Hned se vzpamatoval. Starý policejní komisař byl velice spokojen a oba právníci podle všeho také: vycítili, že výslech přejde teď do nové fáze. Když komisař odešel, Míťa byl přímo veselý. "Nu, pánové, teď jsem váš, úplně váš. A nebýt všech těch malicherností, domluvili bychom se okamžitě. Já zas o těch malichernostech. Jsem váš, pánové, ale přísahám, že potřebujeme vzájemnou důvěru, vaši ke mně a mou k vám, jinak nebudeme nikdy hotovi. Říkám to kvůli vám. K věci, pánové, k věci, a hlavně nešťourejte se tolik v mé duši; nedrásejte ji drobnostmi, ptejte se jenom na fakta a na věci, na kterých záleží, a já vás okamžitě uspokojím. Ale malichernosti vem čert!" Tak volal Míťa. Výslech znova začal.

IV Zastavení druhé

"Ani nevíte, Dmitriji Fjodoroviči, jak nás svou ochotou k součinnosti povzbuzujete" začal Nikolaj Parfenovič oživeně a se zřejmým potěšením, které zazářilo z jeho velkých, světle šedých vypouklých, ostatně velice krátkozrakých očí, když před okamžikem odložil brýle. "A správně jste se zmínil o naší vzájemné důvěře, protože bez ní je někdy až nemožné dostat se v tak závažné věci kupředu, když podezíraná osoba skutečně chce, doufá a je s to se obhájit. Co se nás týče, udělíme všechno, co je v naší moci, a mohl jste sám už i dosud vidět, jak tuto věc vedeme. Souhlasíte, Hipolite Kiriloviči ?" zeptal se prokurátora. "Ó zajisté," odpověděl. Ve srovnání s impulsivností Nikolaje Parfenoviče byl prokurátorův tón poněkud suchý. Jednou provždy podotknu, že Nikolaj Parfenovič, jenž k nim byl nedávno přidělen, cítil od samého počátku svého působení u nás velkou úctu k Hipolitu Kirilovičovi a stal se skoro jeho důvěrným přítelem. Byl snad jediný, kdo bezvýhradně uvěřil v mimořádné psychologické a řečnické nadání našeho "ve službě zneuznaného" prokurátora, a věřil plně i tomu, že byl opravdu zneuznán. Slyšel o něm už v Petrohradě. Mladičký Nikolaj Parfenovič byl zato také jediný člověk na světě, kterého měl náš "zneuznaný" upřímně rád. Cestou do Mokrého si stačili o lecčem promluvit a dohodnout se o začínajícím právním případě. Když teď seděli u stolu, čiperný Nikolaj Parfenovič okamžitě rozuměl každému pokynu, každému pohybu v obličeji svého staršího kolegy. Stačilo mu půl slova, pohled, mrknutí. "Pánové, nechtě to jenom na mně, abych vám všechno pověděl, nepřerušujte mě maličkostmi a všechno vám ve chvilce vylíčím." "Velmi dobře, děkuji vám. Ale dřív než vyslechneme vaše sdělení, dovolíte mi snad konstatovat ještě jeden malý fakt, pro nás velice zajímavý. Jde o deset rublů, které jste si včera kolem páté hodiny vypůjčil od svého přítele Petra Iljiče Perchotina a dal mu do zástavy své pistole." "Ano, pánové, zastavil jsem mu je za deset rublů. A co dál ? To je všechno. Jakmile jsem se vrátil z cesty, hned jsem mu je zastavil." "Vy jste se vrátil z cesty ? Vy jste byl mimo město ?" "Ano, pánové, byl jsem asi čtyřicet verst odsud. To jste nevěděli ?" Prokurátor a Nikolaj Parfenovič vyměnili pohled. "Co kdybyste vůbec začal své vyprávění

soustavným vylíčením všeho, co jste dělal včera od samého rána ? Rádi bychom ku příkladu věděli, proč jste se vzdálil z města, kdy jste odjel a přijel a všechna ta fakta." "To jste mohli říct hned na začátku," zvolal Míťa se smíchem, "a jestli chcete, musíme začít ne od včerejška, ale od předvčerejška, od samého rána. Potom pochopíte, kam, jak a proč jsem šel a jel. Předevčírem ráno jsem šel, pánové, ke zdejšímu hromskému kupci Samsonovu vypůjčit si od něho na bezpečnou záruku tři tisíce rublů. Najednou mě to tak posedlo, najednou mě to posedlo." "Dovolte, abych vás přerušil," zdvořile zasáhl prokurátor, "nač jste tak najednou ty peníze potřeboval, a proč právě tři tisíce rublů ?" "Eh pánové, ty drobnosti byste měli nechat běžet: jak a kdy a proč a proč zrovna tolik a tolik, a ne tolik a tolik, u všechny ty nesmysly... Vždyť takhle se to nevejde do tří svazků a ještě budou muset mít epilog!" Míťa to všechno řekl s dobromyslnou, ale netrpělivou familiárností člověka, který chce povědět celou pravdu a je plný nejlepších úmyslů. "Pánové," vzpomněl si najednou, "nebuďte uraženi mou jankovitostí, znova vás o to prosím. Věřte mi ještě jednou, že k vám cítím náležitou úctu a že chápu skutečnou situaci. Nemyslete, že jsem opilý. Ted už jsem vystřízlivěl. A i kdybych byl opilý, nevadilo by to, protože u mne je to přece jako v té říkance: Vystřízliví, zmoudří - je pak pitomý, opije se, zpitomí - je pak rozumný. Cha-cha! Ale vidím, pánové, že zatím se pro mne ještě nesluší, abych před vámi vtipkoval, totiž dokud se nedohodneme. A musím myslet taky na vlastní důstojnost. Ten nynější rozdíl úplně chápu. Sedím tu před vámi přece jenom jako provinilec a nemohu se vám tedy nijak stavět na roven. Vaším úkolem je pozorovat mě. A za Grigorije mi přece pochvalu nedáte, však to taky nejde, beztrestně rozbíjet starým lidem hlavy. Počítám, že mě za to strčíte do basy, no ať je to na půl roku, ať je to na role, nevím, jak to ten váš soud rozhodne, i když bez zbavení práv, přece bez zbavení práv, že ano, pane prokurátore ? Tak tedy, pánové, ten rozdíl přece chápu. Ale uznejte taky, že byste popletli i Pánaboha takovými otázkami: kde jsi šlápl, jak jsi šlápl, kdy jsi šlápl a do čeho jsi šlápl ? Mne tohleto poplete, ale vy to hned berete bůhvíjak vážně, zapíšete to a k čemu to vede ? K ničemu! A konečně, když už jsem teď začal žvanit, dopovím to a vy, pánové, vy mi jako vysoce vzdělaní a čestní lidé odpustíte. Skončím tedy prosbou: prosím vás, odnaučte se, pánové, ten otřepaný způsob vyslýchání, při kterém se začne, víte, nejdřív nějakou mizernou, bezvýznamnou nicůtkou, no třeba jak jsi vstal, co jsi snědl, jak jsi plivl, a ‚když je bdělost vyslýchaného ukolébána', najednou prásk do něho ohromující otázkou: ‚Koho jsi zabil ? Koho jsi okradl ?' Cha-cha! Tohle je přece ta vaše erární chytristika, to je přece vaše zásada, na tom se zakládá celá vaše mazanost! Jenže takovou mazaností můžete ukolíbat mužika, a ne mne. To já přece znám, já byl přece taky ve státní službě! Nehněváte se, pánové? Odpouštíte mi mou drzost?" zvolal, dívaje se na ně až ku podivu dobrosrdečně. "Vždyť to řekl Míťka Karamazov, tak se to může odpustit, protože u rozumného Člověka by to bylo neprominutelné, ale Míťkovi se to dá odpustit! Cha-cha!" Nikolaj Parfenovič poslouchal a také se smál. Prokurátor se sice nesmál, ale nespouštěl z Míti oči a bedlivě si ho prohlížel, jako by nechtěl propást ani jediné slovíčko, ani sebemenší jeho pohyb, ani sebemenší záchvěv některého nejmenšího rysu jeho obličeje. "Ale my s vámi právě tak také začali," promluvil Nikolaj Parfenovič stále ještě se smíchem. "Nepletli jsme vás vyptáváním, jak jste ráno vstal a co jste jedl, a začali jsme hned až příliš podstatnými otázkami." "Chápu, pochopil jsem to a ocenil. Ještě víc oceňuju vaši nynější dobrotu ke mně, bezpříkladnou dobrotu, hodnou ušlechtilých duší. Jsme všichni tři slušní lidé, ať tedy mezi námi všechno vychází ze vzájemné důvěry vzdělaných a společensky zběhlých lidí, spojených šlechtictvím a ctí. Ale rozhodně mi dovolte, abych vás považoval v této chvíli svého života, v této chvíli ponížení své cti za své nejlepší přátele! Není to pro vás urážlivé, pánové, není ?" "Naopak, vyjádřil jste to všechno velmi krásně, Dmitriji Fjodoroviči," odpověděl důstojně a pochvalně Nikolaj Parfenovič. "A s těmi drobnostmi, pánové, se všemi těmi hnidopišskými maličkostmi pryč!" nadšeně zvolal Míťa. "Jinak se v tom prostě ani čert nevyzná, no není to tak ?"

"Budu se zcela přidržovat vašich rozumných rad," zasáhl najednou prokurátor, "ale své otázky se přesto neodříkám. Je pro nás příliš důležité vědět, nač jste potřeboval takovou částku, to jest právě tři tisíce." "Nač jsem je potřeboval ? No na to a ono no abych zaplatil dluh." "Komu ?" "To naprosto odmítám říct, pánové! A ne proto, že bych nemohl nebo si netroufal nebo se bál, poněvadž to všechno nic není, úplná hloupost, ale ze zásady. To je můj soukromý život a já zasahování do svého soukromého života nedovolím. To je má zásada. Vaše otázka se netýká mé věci a všechno, co se netýká věci, je můj soukromý život. Chtěl jsem zaplatit dluh, zaplatit čestný dluh, ale komu, to neřeknu." "Dovolte, abychom to zapsali." "Jen račte! Klidně zapište, že to neřeknu a neřeknu. Pište, pánové, že říci to bych považoval dokonce za nečestné. Že máte ale času na zapisování!" "Dovolte, vážený, abych vás upozornil a pro případ, že to snad nevíte, ještě jednou vám připomněl," promluvil prokurátor zvlášť vážně a důtklivě, "že máte plné právo neodpovídat na otázky, které vám klademe, a na druhé straně my nemáme právo vymáhat od vás odpovědi, jestliže vy sám z té neb oné příčiny odpovídat odmítáte. To záleží na vašem osobním uvážení. Ale naše povinnost je zas také v podobných případech, jako právě projednáváme, vysvětlit a dát vám na uváženou, jak velkou škodu sám sobě působíte, odmítáte-li o tom či onom vypovídat. A nyní prosím pokračujte." "Pánové, já se přece nehněvám já" zamumlal nejdřív Míťa, poněkud rozpačitý z prokurátorovy důtky, "tak ten Hamsonov, víte, pánové, ke kterému jsem tenkrát šel." Nebudeme ovšem reprodukovat jeho líčení příběhu, který je už čtenáři znám. Netrpělivě se snažil vypovědět všechno do nejmenší podrobnosti, a zároveň aby to šlo co nejrychleji. Ale jeho výpověď se zapisovala, takže ho museli každou chvíli zarazit. To se Míťovi nelíbilo a zlobil se, ale zatím ještě dobromyslně. Pravda, občas prohodil: "Pánové, to by dopálilo i samotného Pánaboha!" nebo: "Pánové, víte, že mě jenom nadarmo rozčilujete ?"

Ale ani tyto poznámky ještě nezměnily jeho přátelsky sdílnou náladu. A tak jim vylíčil, jak ho předevčírem kupec Samsonov "napálil". (Uvědomil si už úplně, že byl napálen.) O prodeji hodinek za šest rublů, aby si opatřil peníze na cestu, vyšetřující soudce ani prokurátor ještě vůbec nevěděli. Míťova výpověď o tom vzbudila jejich velký zájem a k jeho nesmírnému rozhořčení považovali za nutné tento fakt podrobně zapsat jako další doklad, že v té době neměl ani vindry. Míťa ponenáhlu začal být zasmušilý. Pak vylíčil cestu k Chlupatému, noc v chalupě zamořené plynem atd., až se dostal k svému návratu do města, a tu už bez dalšího vyzváni podrobně popisoval muka své žárlivosti na Gruščňku. Naslouchali mu mlčky a pozorně. Zvlášť je zajímalo, že už dlouho měl u Marie Kondraťjevny za zahradou Fjodora Pavloviče pozorovatelnu, kde číhával na Grušeňku, a že mu zprávy donášel Smerďakov. Přikládali tomu značnou důležitost a zapsali to. O své žárlivosti mluvil se zápalem a obšírně. Bylo mu sice trapné, že své nejintimnější city vystavuje takřka "veřejné hanbě", ale zřejmě přemáhal stud, aby vypovídal pravdivě. Chladně přísné, pozorné pohledy, které naň při jeho vyprávění oba právníci, a hlavně prokurátor, upírali, ho nakonec značně sklíčily. "Ten kluk Nikolaj Parfenovič - ještě před málo dny jsem si s ním vykládal hlouposti o ženských - ani ten nemocný prokurátor nestojí za to, abych jim to vyprávěl, je to hanba!" smutně mu táhlo hlavou. "Bud trpělivý, podrob se a mlč," dokončil svou úvahu veršem, ale zas se vzchopil, aby pokračoval. Když přešel k návštěvě u Chochlakovové, znova se rozveselil, a chtěl dokonce povědět o té paničce nedávnou příhodu, která nesouvisela s jeho věcí. Ale vyšetřující soudce ho přerušil a zdvořile požádal, aby mluvil o "podstatnějších záležitostech". Konečně vylíčil své zoufalství ve chvíli, kdy odešel od Chochlakovové a vzpomněl si, že už mu na světě nezbývá nic než "leda někoho pro ty tři tisíce zabít a oloupit". Tu ho zase zarazili a zapsali, že "chtěl někoho zabít". Míťa je mlčky nechal zapisovat. Konečně došel ve svém vyprávění k tomu, jak se dozvěděl, že ho Grušeňka oklamala a odešla od Samsonova hned nato, když ji tam doprovodil, ačkoliv mu řekla, že u starého zůstane až do půlnoci. "Že jsem tenkrát Feňu nezabil, pánové, to bylo jen tím, že jsem neměl čas," vyhrkl najednou na tom

místě vyprávění. Také toto pečlivě zapsali. Míťa zasmušile počkal a začal pak líčit, jak utíkal do otcovy zahrady, ale vtom ho vyšetřující soudce náhle zarazil, otevřel svou velkou aktovku, která vedle něho ležela na pohovce, a vytáhl z ní mosaznou paličku. "Znáte tento předmět?" zeptal se ho. "Ach ano," chmurně přisvědčil, "jak bych ho neznal! Ukažte, podívám se. I čerta, není potřeba!" "Zapomněl jste se o něm zmínit," poznamenal vyšetřující soudce. "K sakru! Netajil bych to před vámi, vždyť by to ani nešlo vynechat, nemyslíte ? Jen mi to vypadlo z paměti." "Buďte tedy tak laskav a povězte nám podrobně, jak jste se tou věcí ozbrojil " "Prosím, budu tak laskav, pánové." A Míťa pověděl, jak vzal paličku a utíkal. "Ale jaký účel jste měl na mysli, když jste se ozbrojil tímto nástrojem ?" "Jaký účel? Žádný! Popadl jsem ho a utíkal." "Proč tedy, když to nemělo účel ?" V Míťovi vřela zlost. Pozorně se podíval na "kluka" a chmurně a zlobně se usmál. Cítil se pořád víc zahanben, že před chvílí "takovým lidem" otevřel srdce a odhalil jim tak upřímně příběh své žárlivosti. "Paličku vem čert!" vyhrkl najednou.

"Ale přece." "Tak jsem si ji vzal na psy. Bylo tma. Tak pro všechno." "A dřív jste si také brával nějakou zbraň, když jste šel večer ven, protože se tak bojíte tmy ?" "Eh k čertu! Pánové, s vámi se opravdu nedá mluvit!" zvolal Míťa, rozzloben na nejvyšší míru. Zrudlý vztekem se obrátil k písaři a s náznakem zuřivosti v hlase překotně spustil: "Hned to zapiš hned že jsem sebral paličku, abych šel zabít svého otce Fjodora Pavlovice ranou do hlavy! Tak jste teď spokojeni, pánové ? Ulevilo se vám ?" promluvil s vyzývavým pohledem na vyšetřujícího soudce a na prokurátora. "Je nám zcela jasné, že takto vypovídáte, jen protože jste rozhořčen a rozhněván otázkami, které vám klademe a které považujete za malicherné, ač jsou ve skutečnosti velmi podstatné," suše mu odpověděl prokurátor. "No proboha vás prosím, pánové! Tak vzal jsem paličku,No proč člověk v takové chvíli vezme něco do ruky ? Já nevím proč. Popadl jsem to a utíkal jsem. To je to celé. Je to hanba, pánové, passons, nebo na mou duši přestanu vypovídat!" Dal loket na stůl a rukou si podepřel hlavu. Seděl k nim bokem, díval se do zdi a potlačoval v sobě nevoli. Skutečně se mu hrozně chtělo vstát a prohlásit, že už neřekne ani slovo, "ať si ho odvedou třeba na smrt". "Víte, pánové," promluvil najednou, stěží se přemáhaje, "víte, jak vás poslouchám, připadá mi víte, zdává se mi takový sen a zdá se mi často, opakuje se to, že mě někdo honí, někdo, koho se hrozně bojím, honí mě potmě, v noci, hledá mě, a já se před ním schovávám někam za dveře nebo za skříň, potupně se schovávám, a nejhorší je, že on docela dobře ví, kam jsem se schoval, ale naschvál dělá, jako by nevěděl, kde jsem, aby mě dýl potrápil, aby vychutnal můj strach. A to vy teď právě děláte! Vypadá to tak!" "To vy míváte takové sny?" zeptal se prokurátor. "Ano, to se mi zdává... Ale nechcete to snad zapsat ?" křivě se usmál Míťa. "To ne, zapsat ne, ale máte přece jen zajímavé sny." "Ted už to není sen! Realita, pánové, realita skutečného života. Já jsem vlk a vy lovci, tak ho štvěte!" "Takové přirovnání je nevhodné." začal neobyčejně mírně Nikolaj Parfenovič. "Ba ne, pánové, vůbec není nevhodné!" vzplanul znova Míťa, ačkoliv mu výbuch hněvu zřejmě ulevil, takže se jeho nálada s každým slovem zase zlepšovala. "Můžete nevěřit delinkventovi nebo obžalovanému, kterého trýzníte svými otázkami, ale naprosto čestnému člověku, nejčistším hnutím jeho duše (směle to tvrdím!) - to ne! Tomu nevěřit nemůžete ani nemáte právo ale - mé srdce, mlč, buď trpělivé, podrob se a mlč! Tak co, mám pokračovat ?" chmurně se přerušil. "Ovšem, buďte tak laskav," odpověděl Nikolaj Parfenovič.

V. Zastaveni třetí

Míťa se rozhovořil sice nevraživě, ale bylo vidět, že se ještě víc snaží nezapomenout a nevynechat ve své výpovědi ani sebemenší podrobnost. Vylíčil, jak přelezl přes plot do otcovy zahrady a jak došel k oknu; vylíčil všechno, co se dělo, když byl u okna. Jasně, přesně a s důraznou zřetelností popsal city, které ho vzrušovaly v těch chvílích, kdy tak hrozně toužil

zjistit, je-li Grušeňka u otce či není-li tam. Ale podivné bylo, že jak prokurátor, tak i vyšetřující soudce poslouchali tentokrát nějak náramně zdrženlivě, dívali se chladně a kladli mnohem méně otázek. Míťa nemohl z jejich tváří nic vyčíst. "Rozzlobili se a jsou uraženi," pomyslel si. "No a čert je vem!" Když potom pověděl, jak se nakonec rozhodl dát otci znamení, že přišla Grušeňka, aby otevřel okno, prokurátor ani vyšetřující soudce si slova znamení ani nevšimli, jako by vůbec nechápali, jaký význam zde to slovo má, takže to i Míťa zpozoroval. Pak konečně došel ke chvíli, kdy při pohledu na otce, vykloněného z okna, vzplanul nenávistí a vytáhl z kapsy paličku. Tu se náhle jako naschvál zarazil; seděl, díval se do zdi a věděl, že ti dva se do něho zrovna vpíjejí očima. "No prosím," řekl vyšetřující soudce, "vytáhl jste zbraň a a co se stalo potom ?" "Potom? No potom jsem ho zabil Praštil jsem ho do temene a rozbil mu lebku Podle vás to přece takhle bylo, ne ?" blýskl najednou očima. Všechen jeho už pohaslý hněv se v něm znova vzbouřil s neobyčejnou prudkostí. "Podle nás ?" opakoval Nikolaj Parfenovič. "Ale jak to bylo podle vás ?" Míťa sklopil oči a dlouho mlčel. "Podle mne, pánové, podle mne to bylo tak," začal tiše, "že snad něčí slzy, snad za mne má matka orodovala u Boha nebo mě v tom okamžiku políbil anděl -• nevím, ale ďábel byl přemožen. Vrhl jsem se pryč od okna a pustil se k plotu... Otec se lekl a teprve teď mě uviděl, vykřikl a odskočil od okna - velmi dobře se na to pamatuju. Ale já uháněl přes zahradu k plotu a tam mě zrovna zastihl Grigorij, když už jsem seděl na plotě." Tu konečně zvedl oči a pohlédl na své posluchače. Zdálo se, že se na něho dívají s naprosto poklidnou pozorností. Míťovým nitrem projela jakási křeč rozhořčení. "Pánové, vždyť vy se mi v téhle chvíli smějete!" přerušil se náhle. "Z čeho to usuzujete ?" zeptal se Nikolaj Parfenovič. "Ani slovo mi nevěříte, z toho! Však já to chápu, že jsem se dostal k hlavnímu bodu: starý tam teď leží s rozraženou lebkou, a já nejdřív dramaticky popíšu, jak jsem ho chtěl zabít, jak už jsem vytáhl paličku - a najednou jsem prý utekl od okna. Romance! Ve verších! Tomu chlapíkovi se dá věřit na slovo! Cha-cha! Vy jste ale posměváčkové, páni!" A celým tělem se na židli otočil, až zapraštěla. "Nevšiml jste si," začal náhle prokurátor, jako by ani nepozoroval Míťovo vzrušení, "nevšiml jste si, když jste odbíhal od okna, jestli byly dveře do zahrady na konci domu otevřené ?" "Ne, nebyly otevřené." "Nebyly?" "Byly zavřené a kdo by je taky otvíral ? Vida, dveře, počkat!" jako by se najednou vzpamatoval a skoro sebou trhl. "Copak vy jste našli dveře otevřené ?" "Ano, otevřené." "Kdo je tedy mohl otevřít, když jste je vy sami neotevřeli ?" hrozně se podivil Míťa. "Dveře byly otevřené a není pochyby, že vrah vašeho otce těmito dveřmi vešel a po spáchání vraždy týmiž dveřmi zas odešel," pomalu a zřetelně, s důrazem na každém slově pronesl prokurátor. "To je nám úplně jasné. Vražda se stala zřejmě v pokoji, tedy ne přes okno, což nesporně vyplývá z výsledku místního ohledání, z polohy mrtvoly a ze všeho. V tom směru nemohou být žádné pochybnosti." Míťa byl hrozně překvapen.

"Ale to přece není možné, pánové!" zvolal v naprostém zmatku. "Já tam nešel já vám najisto a přesně říkám, že dveře byly zavřené po celou dobu, co jsem byl v zahradě a když jsem z ní utíkal. Stál jsem jen u okna a oknem jsem ho viděl, nic víc, nic víc. Pamatuju se na to do poslední minutky. A i kdybych se nepamatoval, stejně to vím, protože ta znamení neznal nikdo jiný než já a Smerďakov a on, nebožtík. A bez těch znamení by nebyl nikomu na světě otevřel!" "Znamení ? Jaká znamení ?" zeptal se prokurátor se chtivou, takřka nepříčetnou zvědavostí. Celá jeho zdrženlivá důstojnost byla v okamžiku pryč, jeho otázky zněly plíživě a nesměle. Tušil důležitý fakt, který ještě nezná, a okamžitě dostal náramný strach, že ho Míťa možná nebude chtít úplně odhalit. "To vy ani nevíte ?" mrkl na něho Míťa s posměšným a zlomyslným úsměvem. "A co když to nepovím ? Od koho se to pak dozvíte ? Ta znamení přece znal nebožtík, já a Smerďakov, nikdo jiný. A taky ještě nebe, ale to vám o nich nepoví. Ale faktík je to zajímavý, čert ví, co se na něm dá vybudovat, cha-cha! Upokojte se, pánové, povím vám to, znepokojujete se hloupostmi. Nevíte, s kým mluvíte! Mluvíte s obžalovaným,

který vypovídá sám proti sobě, vypovídá sobě na škodu! Ano prosím, protože já jsem rytíř cti, a vy ne!" Prokurátor všechno spolkl a jen se třásl na to, aby se dozvěděl o novém faktu. Míťa jim přesně a zevrubně všechno řekl o znameních, která Fjodor Pavlovič vymyslel pro Smerďakova, vysvětlil jim, co každé zaklepání na okno znamenalo, a vyklepal dokonce tato znamení na stole. Na otázku Nikolaje Parfenoviče, zda tedy, když klepal otci na okno, vyklepal právě to znamení, které znamenalo "Grušeňka přišla", odpověděl přesně, že skutečně vyklepal, že "Grušeňka přišla". "Tady to máte a teď si stavte věž!" rázně skončil a zas se od nich opovržlivě odvrátil. "A o těch znameních věděl skutečně jen váš zemřelý otec, vy a sluha Smerďakov ? Nikdo jiný ?" zeptal se ještě jednou Nikolaj Parfenovič. "Ano, sluha Smerďakov a taky nebe. Zapište si to i o nebi. Nebude to marné. Však vy budete i sami potřebovat Boha." A hned ovšem začali zapisovat, ale když zapisovali, prokurátor náhle promluvil, jako by mu docela nenadále napadla nová myšlenka: "Ale když o těch znameních věděl také Směrďakov a vy naprosto popíráte každou vinu na smrti svého otce, nezaklepal smluvené znamení zrovna on, čímž přiměl vašeho otce, aby mu otevřel, a spáchal pak zločin ?" Míťa se na něho zadíval hluboce posměšným a zároveň i hrozně nenávistným pohledem. Díval se dlouho a mlčky, až prokurátorovi zamžikaly oči. "To se vám zas povedlo!" promluvil konečně. "To by se vám hodilo do krámu, che-che! Vidím vás naveskrz, pane prokurátore! Vy jste si přece myslel, že na to hned skočím, že se toho chytím, co mi napovídáte, a spustím na celé kolo: Jejej, to udělal Smerďakov, to je ten vrah!' Přiznejte, že jste šito myslel, přiznejte se, pak budu pokračovat!" Ale prokurátor se nepřiznal. Mlčel a čekal. "Zmýlil jste se, obviňovat Smerďakova nebudu!" prohlásil Míťa. "A vůbec ho ani nepodezříváte ?" "A vy ano ?" "Měli jsme v podezření také jeho." Míťa se zadíval do země. "Žerty stranou," promluvil chmurně. "Poslyšte. Od samého začátku, skoro od té chvíle, co jsem k vám přišel, jak jsem byl za tou záclonou, mě už napadla ta myšlenka: ‚Smerďakov!' Seděl jsem tady u stolu a vykřikoval, že nejsem vinen prolitou krví, a pořád jsem si myslel: ‚Smerďakov!' Smerďakov mi nešel a nešel z hlavy. I zrovna teď jsem si zas pomyslel .Smerďakov', ale jenom na vteřinu, a hned zároveň jsem si řekl: ‚Ne, to nebyl Smerďakov!' To není jeho práce, pánové!" "Nepodezříváte, je-li to tak, ještě nějakou jinou osobu?" zeptal se opatrně Nikolaj Parfenovič. "Nevím, kdo nebo jaká osoba, prst boží nebo satanáš, ale Smerďakov ne!" rozhodně odmítl Míťa. "Ale proč tak najisto a houževnatě tvrdíte, že to nebyl on ?" "Z přesvědčení. Je to můj dojem. Protože Smerďakov je úplně nízká povaha a zbabělec. To není jen zbabělec, to jsou všechny zbabělosti na světě dané dohromady a proměněné v člověka. Pochází od slepice. Když se mnou mluvil, po každé se třásl strachy, abych ho nezabil, a mě zatím ani nenapadlo na něho sáhnout. Padal mi k nohám a plakal, líbal mi tyhlety boty, doslova, proboha prosil, abych ho ‚nestrašil'. Slyšíte to ? ‚Abych ho nestrašil' - co je to za řeč ? A já mu přitom dával dárky. Je to stonavá, slaboduchá slepice, má padoucnici a nabil by mu osmiletý kluk. Copak je to nějaká povaha ? Smerďakov to nebyl, pánové, on ani nestojí o peníze, ani ode mne nic nechtěl vzít. A proč by taky starého zabíjel ? Vždyť on byl možná jeho nemanželský syn, víte o tom ?" "Tu legendu jsme slyšeli. Ale vždyť vy jste také syn svého otce, a přece jste sám každému říkal, že ho chcete zabít." "To bylo osobní! A nízce, šeredně osobní! Nebojím se! Ó pánové, není vám to příliš hanebné, říkat to do očí právě mně ? Hanebné proto, že jsem vám to sám řekl. Nejen že jsem chtěl, ale taky jsem ho mohl zabít a ještě jsem na sebe dobrovolně nakydal, že jsem to div neudělal! Ale vždyť jsem ho přece nezabil, přece mě zachránil můj anděl strážce - a to vy jste vůbec neuvážili... A proto je to od vás hanebné! Protože jsem ho nezabil, nezabil, nezabil! Slyšíte, pane prokurátore, nezabil jsem ho!" Div se nezalkl. Za celou dobu výslechu ještě nebyl tak rozechvěn. "A co vám řekl, pánové - myslím Smerďakov ?" promluvil po chvíli mlčení. "Smím se vás na to zeptat ?" "Smíte se nás ptát na všechno," chladně a přísně odpověděl prokurátor, "na všechno, co se týká skutkové stránky věci, a my jsme dokonce povinni, opakuji to, každý váš dotaz náležitě zodpovědět. Sluhu Smerďakova, na něhož se ptáte, jsme našli v bezvědomí na jeho lůžku v neobyčejně těžkém záchvatu

padoucnice, který se snad po desáté opakoval. Lékař, který s námi byl, nemocného vyšetřil, a řekl nám dokonce, že se možná nedožije ani rána." "Nu, je-li to tak, zabil otce sám ďábel," vyhrkl najednou Míťa, jako by se byl až do té chvíle sám sebe ptal: "Byl to Smerďakov nebo ne ?" "K tomu faktu se ještě vrátíme," rozhodl Nikolaj Parfenovič. "Mohl byste teď pokračovat ve své výpovědi." Míťa požádal o oddech. Zdvořile mu vyhověli. Když si oddechl, pokračoval. Ale bylo mu zřejmě těžko. Byl vyčerpán, uražen a nervově otřesen. Mimoto ho prokurátor teď už jakoby naschvál každou chvíli dráždil rozmazáváním "drobností". Míťa vylíčil, jak když seděl obkročmo na plotě, uhodil paličkou do hlavy Grigorije, který ho pevně chytil za nohu, a jak k němu hned nato seskočil s plotu. Ale sotva to řekl, prokurátor ho zarazil a požádal, aby podrobněji popsal, jak seděl na plotě. Míťa se podivil. "No takhle jsem seděl, jako na koni, jednu nohu tam, druhou tady." "A palička ?"

"Paličku jsem měl v ruce." "Ne v kapse ? Pamatujete se na to tak podrobné ? Nu, hodně jste se rukou rozpřáhl ?" "Podle všeho hodně, proč se ptáte ?" "Mohl byste se posadit na židli tak, jak jste seděl tenkrát na plotě, a ukázat nám názorně, pro ujasnění, jak a kam jste se rozpřáhl, kterým směrem ?" "Neděláte si ze mne nakonec blázny ?" zeptal se Míťa s povýšeným pohledem na tazatele. Ten však ani nehnul brvou. Míťa se křečovitě otočil, sedl si na židli obkročmo a rukou se rozpřáhl. "Takhle jsem ho uhodil! Takhle jsem ho srazil! Co ještě chcete ?" "Děkuji. Obtěžoval byste se teď vysvětlit nám, proč vlastně jste seskočil s plotu, s jakým úmyslem a za jakým účelem ?" "No k sakru seskočil jsem k němu. Nevím proč!" "Ačkoliv jste byl tak vzrušen ? A na útěku ?" "Ano, vzrušen a na útěku." "Chtěl jste mu pomoci !" "Jaképak pomoci. Ano, snad jsem mu chtěl i pomoct, nepamatuju se!" "Nebyl jste při sobě ? To jest byl jste až v jakémsi stavu nepříčetnosti ?" "Ó ne, vůbec ne v nepříčetnosti, všechno si pamatuju. Všechno na puntík. Seskočil jsem, abych se podíval, a šátkem jsem mu otíral krev," "Váš šátek jsme viděli. Doufal jste, že ho zas přivedete k životu ?" "Nevím, jestli jsem v to doufal. Prostě jsem se chtěl přesvědčit, je-li živ nebo ne." "Aha, chtěl jste se přesvědčit ? Nu, a co ?" "Nejsem lékař, nebyl jsem si jist. Utekl jsem v domnění, že je zabit, ale on se tedy vzpamatoval." "Velmi dobře," poznamenal prokurátor. "Děkuji vám. Nic víc jsem nepotřeboval. Račte pokračovat." Míťu naneštěstí ani nenapadlo povědět, ačkoliv se na to pamatoval, že seskočil ze soucitu, a že když stál nad omráčeným Grigorijem, pronesl dokonce několik soucitných slov: "Dostal ses do neštěstí, starý, jakáž pomoc, tak lež." Prokurátor vyvodil jediný úsudek: že Míťa seskočil "v takové chvíli a v takovém vzrušení" pouze proto, aby se najisto přesvědčil, zda je či není živ jediný svědek jeho zločinu. A že tedy musí mít velkou sílu vůle, musí být nadmíru odhodlaný, chladnokrevný a obezřelý, aby i v takové chvíli atd. Prokurátor byl spokojen: "Vydráždil jsem nervosního chlapíka .drobnostmi', až se podřekl." Míťa v mukách pokračoval. Ale hned ho zase zarazil tentokrát Nikolaj Parfenovič. "Jak jste mohl vběhnout ke služebné Fedosje Markovové, když jste měl tak zkrvavené ruce, a jak se potom ukázalo, i obličej ?" "Já si přece tenkrát ani nevšiml, že jsem zakrvácen," odpověděl Míťa. "To je pravděpodobné. To se stává." Prokurátor vyměnil pohled s Nikolajem Parfenovičem. "Právě že jsem si nevšiml, to máte úplně pravdu, pane prokurátore," přisvědčil najednou i Míťa. Následoval příběh Míťova náhlého rozhodnutí, že se "odklidí" a "uvolní cestu šťastným". Ale vůbec už nebyl s to znova jim vylívat srdce jako před chvílí a mluvit o "královně své duše". Před těmi chladnými lidmi, "kteří se do něho vpíjejí jako štěnice", se mu to příčilo. Proto na opětovné otázky stručně a úsečně prohlásil: "Tak jsem se rozhodl, že se zabiju. Proč zůstávat na živu ? Ta otázka byla nasnadě. Její dřívější opravdový milý se vrátil, ten, který jí ublížil, ale po pěti letech zase s láskou přispěchal, aby zákonitým sňatkem křivdu napravil. Pochopil jsem tedy, že je pro mne vše ztraceno. Za sebou jsem viděl hanbu a tu krev, Grigorijovu krev. Proč tedy žít ? Šel jsem vyplatit zastavené pistole, abych je nabil a za svítání si vpálil kulku do palice." "A v noci velké hodování ?" "V noci velké hodování. Eh, k čertu, pánové, pospěšte si a skončete to. Chtěl jsem se rozhodně zastřelit tuhle nedaleko za

vesnicí, byl bych to udělal asi v pět hodin ráno a měl jsem v kapse připravený lístek, napsal jsem ho u Perchotina, když jsem nabil pistoli. Tady je, přečtěte si ho. Nevypravuju to pro vás!" dodal najednou pohrdlivě. Vytáhl lístek z kapsy ve vestě a hodil jej na stůl. Právníci lístek zvědavě přečetli, a jak je obvyklé, připojili ke spisu. "A pořád vám ještě nenapadlo umýt si ruce, ani když jste šel k panu Perchotinovi ? Neobával jste se tedy nějakého podezření ?" "Jakého podezření ? Ať by měl někdo podezření nebo ne, byl bych stejně ujel sem a v pět ráno se zastřelil, takže by nestačili něco udělat. Vždyť nebýt té věci s otcem, nic byste se ani nedozvěděli a nepřijeli byste sem. Ó, to udělal sám ďábel! Ďábel zabil otce a skrze ďábla jste se to tak brzy dozvěděli! Jak jste se sem tak rychle dostali ? Hotový div!" "Pan Perchotin nám řekl, že když jste k němu přišel, měl jste v rukou v zakrvácených rukou své peníze mnoho peněz balíček storublovek a viděl to také chlapec, který u něho slouží." "To je pravda, pánové, vzpomínám si na to.""Ted se naskytuje jistá malá otázka. Nemůžete nám povědět," začal nápadně mírně Nikolaj Parfenovič, "kde jste vzal najednou tolik peněz, když je zřejmé a plyne to i z rozpočtení času, že jste vůbec nezašel domů ?" Prokurátor se trochu zamračil, že otázka vyzněla tak zostra, ale Nikolaje Parfenoviče nepřerušil. "Ne, doma jsem nebyl," odpověděl Míťa patrně velmi klidně, ale díval se k zemi. "Je-li to tak, dovolte, abych svou otázku opakoval," pokračoval Nikolaj Parfenovič, jako by se plíživě přibližoval. "Kde jste si tedy mohl opatřit hned takovou sumu, když jste podle svého vlastního doznání ještě v pět hodin toho dne." "Neměl ani deset rublů, a proto zastavil u Perchotina pistole, pak jsem byl u Chochlakovové vypůjčit si tři tisíce, ale nic mi nepůjčila a tak dále a ještě všechno možné," drsně ho přerušil Míťa. "Ano, pánové, neměl jsem, a najednou se objevily tisíce, viďte ? Víte, pánové, vy přece teď máte oba nahnáno: co když to nepoví, kde vzal peníze ? A taky to tak je, nepovím, uhodli jste, nedozvíte se to " promluvil najednou důrazně a neobyčejně rozhodně. Právníci se maličko odmlčeli. "Pochopte, pane Karamazove, že to naprosto nutně musíme vedet," tiše a pokorně pronesl Nikolaj Parfenovič. "Chápu, ale přece to neřeknu." Zasáhl i prokurátor a zas připomenul, že vyslýchaný má ovšem právo neodpovídat na otázky, považuje-li to pro sebe za výhodnější atd., ale vzhledem k tomu, jakou škodu si může mlčením sám způsobit, zejména jde-li o tak důležitou otázku, která. "A tak dále, pánové, a tak dále! To stačí, to kázání jsem slyšel už předtím!" skočil mu zas Míťa do řeči. "Chápu sám, jak je to důležité a že je to nejpodstatnější bod, a přece to nepovím." "Konečně co nám na tom záleží ? Je to vaše věc, a ne naše. Uškodíte sám sobě," nervosně poznamenal Nikolaj Parfenovič. "Víte, pánové, žerty stranou," zvedl Míťa pohled a pevně se na ne na oba podíval. "Od samého začátku jsem tušil, že se v tomhle bodě dostaneme do křížku. Ale nejdřív, když jsem začal vypovídat, bylo to všechno daleko v mlze, všechno mi to splývalo, a já byl dokonce tak naivní, že jsem vám navrhl , vzájemnou důvěru mezi námi'. Ted sám vidím, že ta důvěra ani nebyla možná, protože jsme přece museli dojít k téhle zatracené zdil A teď jsme k ní došli! Nejde to a konec! Ostatně nemám vám to za zlé, nemůžete mi přece věřit na slovo, to já i-hápal" Chmurně se zamlčel. "A nemohl byste, aniž nějak ustoupíte od svého rozhodnutí, že v hlavní věci zachováte mlčení, naznačit nám aspoň vzdáleně, jaké vážné pohnutky vás mohou nutit, abyste odmítal odpověď právě v této pro vás tak nebezpečné chvíli výslechu ?" Míťa se smutně a nějak zamyšleně pousmál. "Jsem mnohem hodnější člověk, než myslíte, pánové. Povím vám svou pohnutku, naznačím vám ji, ačkoliv to nezasluhujete. Zamlčuju něco proto, že je v tom pro mne hanba. V odpovědi na otázku, odkud mám ty peníze, je pro mne obsažena taková hanba, že by se s ní nedalo srovnat ani zavraždění a oloupení otce, kdybych ho byl zavraždil a oloupil. Proto tedy nemohu mluvit. Pro tu hanbu. Copak vy to chcete zapisovat, pánové ?" "Ano, zapíšeme to," zašeplal Nikolaj Parfenovič. "To jste zapisovat neměli, to o té hanbě. Řekl jsem vám to jen z dobroty srdce a mohl jsem o tom taky pomlčet. Daroval jsem vám to, abych tak řekl, a vy hned takhle. Tak si pište, pište si, co chcete," zakončil pohrdavě a štítivě, "nebojím se vás a jsem hrdý, že nejsem.jako vy." "A neřeknete nám, jakého druhu by ta hanba byla ?" zkusil Nikolaj Parfenovič. Prokurátor hrozně

svraštil obličej. "Ani zdání, c'est fini, nenamáhejte se. Ani to nestojí za špinění. Stejně jsem se o vás už pošpinil. Nestojíte za to ani vy, ani nikdo. Dost, pánové, přerušuju to." Bylo to řečeno příliš rozhodně. Nikolaj Parfenovič přestal naléhat, ale z pohledů Hipolita Kiriloviče hned vyrozuměl, že prokurátor ještě neztrácí naději. "Nemůžete se aspoň vyslovit, jak velkou částku jste měl v rukou, když jste přišel k panu Perchotinovi, to jest kolik rublů to bylo ?" "Nemohu se vyslovit ani o tom." "Panu Perchotinovi jste se tuším zmínil o třech tisících, že prý jste je dostal od paní Chochlakovové." "To je možné, že jsem se zmínil. Dost, pánové, neřeknu, kolik jsem měl." "Pak tedy račte vylíčit, jak jste sem jel, a všechno, co jste zde po příjezdu dělal."

"Ach, na to se můžete zeptat všech zdejších lidí. Ostatně když chcete, povím vám to." Vyprávěl, ale toto jeho líčení už nebudeme opakovat. Mluvil suše a zběžně. O svém milostném opojení vůbec nehovořil, ale řekl, že "s ohledem na nová fakta" upustil od svého sebevražedného úmyslu. Vyprávěl bez vysvětlování důvodů a nepouštěl se do podrobností. Oba právníci ho tentokrát příliš nerušili a bylo zřejmé, že ani oni nepřikládají těmto věcem valnou důležitost. "To všechno si ověříme, ke všemu se ještě vrátíme při výslechu svědku, který se bude konat ovšem ve vaší přítomnosti," skončil výslech Nikolaj Parfenovič. "Ted si vás dovolím požádat, abyste vyložil zde na stůl všechno, co při sobě máte, hlavně všechny peníze." "Peníze, pánové ? Račte. Chápu, že to musí být. Dokonce se divím, že jste se o ně nezajímali dřív. Pravda, nemohu nikam pryč, sedím vám tu na očích. Tak tady jsou mé peníze, počítejte, vezměte si je, je to myslím všechno." Vybral všechno z kapes, i drobné, dva dvacetníky, které měl v kapse u vesty. Peníze spočítali, bylo to osm set šestatřicet rublů a čtyřicet kopejek. "To je všechno ?" zeptal se vyšetřující soudce. "Ano." "Před chvílí jste uvedl ve své výpovědi, že jste v krámě u Plotnikovů zaplatil tři sta rublů, Perchotinovi jste dal deset, vozkovi dvacet, zde jste prohrál dvě stě, pak." Nikolaj Parfenovič všechno spočítal a Míťa mu ochotně pomáhal. Vzpomněli si na každou kopejku a započítali ji. Nikolaj Parfenovič provedl narychlo součet. "S těmi osmi sty jste tedy patrně měl původně kolem půl druhého tisíce ?" "Patrně," odsekl Míťa. "Jak to tedy, že všichni tvrdí, že to bylo mnohem víc?" "Ať si tvrdí."

"Ale vy sám jste to také tvrdil." "Sám jsem to také tvrdil." "To všechno si ještě ověříme svědectvím jiných osob, které dosud nebyly slyšeny. O své peníze nemějte obavy. Budou náležitě uloženy a budou vám k disposici po skončení věci, která začala ukáže-li se nebo abych tak řekl dokáže-li se, že na ně máte nepopiratelný nárok. A teď prosím." Nikolaj Parfenovič najednou vstal a pevně Míťovi oznámil, že je "nucen a povinen" provést podrobnou a přesnou prohlídku "vašeho šatstva a všeho." "Račte, pánové. Přejete-li si, obrátím naruby všechny kapsy." A začal skutečně obracet kapsy naruby. "Bude nutné, abyste odložil šatstvo." "Co ? Svlíknout se ? K sakru! Prohlídněte mě přece takhle! Nešlo by to ?" "To rozhodně nejde, Dmitriji Fjodoroviči. Musíte se svléknout." "Jak chcete," zasmušile se podrobil, "jenom, prosím vás, ne tady, ale za záclonou. Kdo mě bude prohlížet ?" "Ovšem za záclonou," přikývl Nikolaj Parfenovič. Dodal svému obličejíku dokonce zvlášť vážného výrazu.

VI Prokurátor Míťu chytil

Začalo cosi pro Míťu docela nečekaného a podivného. Nikdy, ještě ani minutu předtím si vůbec nedovedl představit, že by s ním, s Míťou Karamazovem, někdo mohl takhle zacházeti Hlavně v tom bylo něco ponižujícího a na jejich straně něco "povýšeného a opovržlivého". Odložit kabát by mu nevadilo, ale požádali ho, aby se svlékl i dál. A ne že by ho požádali, vlastně mu to poručili; to velmi dobře pochopil. Z hrdosti a opovržení se podrobil úplně a beze slova. Za záclonu šel kromě Nikolaje Parfenoviče také prokurátor. Provázelo je několik

mužiků: "Ovšem, aby byla po ruce síla," pomyslel si, "a snad i pro něco jiného." "Tak opravdu musím svlíknout i košili ?" zeptal se ostře, ale Nikolaj Parfenovič neodpověděl: byl spolu s prokurátorem zabrán do prohlížení kabátu, kalhot, vesty a čapky. Bylo vidět, že je prohlídka velice zaujala. "Nedělají vůbec okolky," napadlo ho, "nezachovávají ani základní zdvořilost." "Ptám se vás po druhé: mám nebo nemám svlíknout košili ?" zeptal se ještě ostřeji a hněvivěji. "Neznepokojujte se, řekneme vám," odpověděl Nikolaj Parfenovič nějak docela velitelsky. Míťovi to tak aspoň připadalo. Vyšetřující soudce a prokurátor se zatím polohlasem starostlivě radili. Na kabátě, hlavně vzadu na levém šosu, se našly velké krvavé skvrny. Byly zaschlé, ztvrdlé a ještě ne příliš rozemnuté. Na kalhotách je našli také. Kromě toho Nikolaj Parfenovič v přítomnosti svědků vlastnoručně ohmatával límec, konce rukávů a všechny švy kabátu i kalhot. Zřejmě něco hledal - ovšem peníze. Podezření, že Míťa mohl a byl by schopen zašít peníze do šatů, před ním ani netajili. "To už je docela jako se zlodějem, a ne důstojníkem," zabručel pro sebe. Sdělovali si před ním až ku podivu nepokrytě své myšlenky. Ku příkladu písař, který se také dostal za záclonu a uchvátaně tam pomáhal, upozornil Nikolaje Parfenoviče na Míťovu čapku. Už ji prohmatali. "Račte se pamatovat na kopistu Gridoňka," připomínal písař. "Byl v létě pro platy pro celou kancelář a řekl pak, že peníze v opilosti ztratil. A kde se našly? Zrovna v těchhletěch krajích u čepice prosím, měl tam storublovky stočené do trubiček a zašité do těch krajů." Na Gridoňkův případ se vyšetřující soudce i prokurátor pamatovali velmi dobře, dali proto Míťovu čapku stranou a rozhodli se, zeji později prohlédnou důkladněji a stejně i šaty. "Dovolte!" zvolal najednou Nikolaj Parfenovič, když si všiml na pravém rukávě Míťovy košile, že manžeta je celá zakrvácená a zahrnutá dovnitř. "Dovolte prosím, copak je tohle, to je krev?" "Ano!" odsekl Míťa. "Totiž jaká krev a proč je to takhle zahrnuté ?" Míťa vysvětlil, jak si zakrvavil manžetu, když se zabýval Grigorijem, a hned u Perchotina šiji zahrnul, když si tam myl ruce. "Budeme si muset vzít také vaši košili, je to velmi důležité jako doličná věc." Míťa zrudl a rozzuřil se. "To mám zůstat nahý ?" křikl. "Buďte bez starosti. To nějak zařídíme a zatím si račte svléknout také ponožky." "Nežertujete? Je to skutečně tak nutné?" blýskl Míťa očima. "Není nám do žertu," přísně ho odrazil Nikolaj Parfenovič. "No když to musí být" zamumlal Míťa, sedl si na postel a zul se. Bylo mu nesnesitelně trapno: všichni jsou oblečeni, jen on svlečen a je to podivné - když se svlékl, začal se před nimi sám cítit nějak vinen a byl skoro ochoten sám uznat, že najednou klesl hluboko pod ně a že teď už mají všichni plné právo jím pohrdat. "Když jsou svlečeni všichni, člověk se nestydí, ale je-li svlečen jen sám a všichni se dívají, je to potupa!" táhlo mu zas a zas hlavou. "Je to jako ve snu, někdy se mi zdává, že jsem zažil takovou potupu." Ale zout si ponožky pro něho bylo hotové utrpení: byly velmi špinavé stejně jako jeho prádlo a teď to všichni vidí. Nejhorší bylo, že měl sám velice nerad své nohy, palce na obou jeho nohou mu celý život připadaly něčím ohyzdné. Hlavně nenáviděl jeden neforemný, plochý, nějak dolů zahnutý nehet na pravé noze a teď ho všichni uvidí. Z nesnesitelného studu se začal chovat už naschvál ještě hruběji. Strhl se sebe košili. "Nechcete se podívat ještě někam, když se nestydíte ?" "Ne, zatím není třeba." "No a mám zůstat takhle nahý ?" dodal vztekle. "Ano, teď je to nutné. Račte se tady na chvíli posadit, můžete si vzít z postele přikrývku a zabalit se do ní, já, já to dám všechno do pořádku." Všechny věci ukázali svědkům, sepsali zprávu o prohlídce, Nikolaj Parfenovič pak odešel a šatstvo odnesli za ním. Odešel také Hipolit Kirilovič. U Míti zůstali jen mužici, mlčky stáli a nespouštěli z něho oči. Míťa se zabalil do přikrývky, bylo mu zima. Holé nohy mu čouhaly ven a nedařilo se mu přetáhnout přes ně přikrývku, aby je nebylo vidět. Nikolaj Parfenovič se nějak dlouho nevracel, "trýznivě dlouho", "má mě za nějaké štěně," skřípal Míťa zuby. "Ten neřád prokurátor taky odešel, asi ze samého pohrdání, zhnusilo se mu koukat na naháče." Míťa měl přece jen za to, že až budou jeho šaty tam někde prohlédnuty, dostane je zpátky. Jaké tedy bylo jeho rozhořčení, když se vyšetřující soudce vrátil s docela jiným oblekem! Nesl jej za ním mužik. "Tak tady máte šaty," promluvil zlehka Nikolaj Parfenovič, zřejmě velice

spokojen s výsledkem své pochůzky. "To nám přenechal pro tento zvláštní případ pan Kalganov a posílá vám také čistou košili. Na štěstí to měl všechno s sebou v kufru. Ostatní prádlo a ponožky si můžete nechat svoje." Míťa se hrozně rozkatil. "Já nechci žádné cizí šaty!" křikl výhružně. "Dejte sem moje!" "To není možné." "Dejte sem moje, k čertu s Kalganovem i s jeho šaty!" Dlouho mu domlouvali a konečně ho jakž takž upokojili. Vyložili mu, že jeho šatstvo, protože je potřísněno krví, musí být "zařazeno mezi doličné předměty", takže "se zřetelem na to, čím může věc skončit... nemají ani právo" šaty mu ponechat. Nakonec to více méně pochopil. Zasmušile zmlkl a začal se chvatně oblékat. Poznamenal jen, že šaty jsou značně lepší než jeho staré a že o takové výhody nestojí. Kromě toho jsou prý "směšně úzké. Copak tady mám dělat nějakého hastroše... pro vaše potěšení ?" Zas mu domluvili, že přehání, protože pan Kalganov je sice větší než on, ale jen o málo, takže nejvýš kalhoty budou trochu dlouhé. Ale kabát byl skutečně úzký v ramenou. "Sper to kat, sotva se to dá zapnout," zabručel zas. "Buďte tak laskav a račte ode mne hned vyřídit panu Kalganovu, že já se o jeho šaty neprosil a nemohu za to, že mě přestrojili za šaška." "Velmi dobře to chápe a lituje totiž ne kvůli svým šatům, ale lituje celého toho případu" zahuhňal Nikolaj Parfenovič. "Na jeho litování kašlu! Tak kam teď? Nebo mám pořád sedět tady ?" Požádali ho, aby přešel zas do "tamtoho pokoje". Poslechl zamračen vztekem a snažil se na nikoho nedívat. V cizích šatech se cítil nadobro potupený i před těmi mužiky a Trifonem Borisyčem, jehož obličej se najednou ukázal ve dveřích a zase zmizel. "Přišel se podívat na maškaru," pomyslel si Míťa. Posadil se na židli, na které seděl předtím. Měl pocit něčeho nesmyslného jako v děsivém snu a připadalo mu, že není při zdravém rozumu. "Tak co teď, budete mě mrskat pruty nebo co ? Nic jiného už nezbývá," oslovil zuřivě prokurátora. K Nikolaji Parfenovičovi se už nechtěl ani obrátit, jako by mu nestál za řeč. "Tak důkladně si prohlížel ty ponožky a ještě si poručil,, mizera, abych je obrátil naruby, to dělal naschvál, aby všechny upozornil, jak jsou špinavé!" "Teď budeme muset začít s výslechem svědků," řekl Nikolaj Parfenovič, jako by odpovídal na Míťovu otázku. "Tak, tak," přemýšlivě přisvědčil prokurátor, také jako by o něčem uvažoval. "Udělali jsme ve vašem zájmu, co jsme mohli, Dmitriji Fjodoroviči, ale když tak kategoricky odmítáte vysvětlit původ peněz, které jste měl u sebe, jsme v této chvíli." "Co je to za kámen na tom prstenu," přerušil ho najednou Míťa, jako by se vytrhl z nějakého zamyšlení, a ukázal najeden ze tří velkých prstenů, které zdobily pravou ručičku Nikolaje Parfenoviče. "Na tom prstenu ?" opakoval udiveně vyšetřující soudce."Ano, tenhle na prostředníku, takový žilkovatý, co je to za kámen ?" naléhal Míťa nějak nazlobeně jako umíněné dítě.

"To je záhněda," usmál se Nikolaj Parfenovič, "chcete-li se podívat, sundám ho." "Ne, ne, nesundávejte!" zuřivě křikl Míťa, jak se vzpamatoval a sám na sebe dopálil, "nic nesundávejte, to ne. Sakra. Pánové, zaneřádili jste mi duši! Copak vy myslíte, že bych to před vámi tajil, kdybych byl opravdu otce zabil, že bych se vytáčel, lhal a schovával ? Ne, takový Dmitrij Karamazov není, to by nesnesl, a kdybych byl vinen, přísahám, že bych nebyl čekal, až sem přijedete, ani až vyjde slunce, jak jsem měl z počátku v úmyslu, ale byl bych se zničil už dřív, ještě před svítáním! Ted to o sobě vím. Za dvacet let života bych se nenaučil tolik, co jsem poznal v téhle zatracené noci! A byl bych takový, jaký jsem v téhle noci a v téhle chvíli, když tu s vámi sedím, mluvil bych tak, pohyboval bych se tak, díval bych se tak na vás a na svět, kdybych byl skutečně otcovrahem, když i to pomyšlení, že jsem bezděky zabil Grigorije, mi celou noc nedalo pokoj - a ne ze strachu, ne jen ze strachu z vašeho trestu, ó ne! Pro tu hanbu! A vy chcete, abych takovým posměvačům jako vy, kteří nic nevidí a ničemu nevěří, slepým krtkům a posměvačům vykládal o své další ničemnosti, o další hanbě, i když by mě to zachránilo před vaší obžalobou ? Radši Sibiř! Ten, kdo otevřel otcovy dveře a těmi dveřmi vešel, ten ho taky zabil a obral. Kdo to byl ? Lámu si s tím hlavu a trápím se, ale Dmitrij Karamazov to nebyl - a to je všechno, co vám mohu říct, a dost, dejte mi pokoj.. .Vypovězte

si mě, popravte si mě, ale už mě nedopalujte. Domluvil jsem. Zavolejte své svědky." Míťa pronesl svůj nenadálý monolog, jako by se byl nadobro rozhodl, že nadál už vůbec nebude mluvit. Prokurátor ho celou tu dobu pozoroval, a sotva Míťa domluvil, rozhovořil se náhle sám s naprosto chladným a klidným vzezřením, jako by říkal něco docela obyčejného: "Právě co se týče těch otevřených dveří, o kterých jste se zmínil, vás můžeme, a zrovna teď v této souvislosti vyrozumět o jisté neobyčejně zajímavé a pro vás i pro nás nadmíru závažné výpovědi starého Grigorije Vasiljeva, jehož jste poranil. Když se vzpamatoval, prohlásil nám na naše otázky jasně a důrazně, že už v době, kdy vyšel na zápraží a uslyšel v zahradě nějaký hluk, takže se rozhodl projít otevřenými vrátky do zahrady, ještě než vás zahlédl utíkat od otevřeného okna, ve kterém jste, jak už jste nám vylíčil, viděl svého otce, podíval se prý vlevo, všiml si skutečně onoho otevřeného okna, ale zároveň si všiml mnohem blíž k sobě také dokořán otevřených dveří, těch dveří, o nichž jste vy prohlásil, že byly po celou dobu, co jste byl v zahradě, zavřené. Nechci před vámi tajit, že sám Vasiljev s jistotou usuzuje a svědčí, že jste musel vyběhnout ze dveří, ačkoliv vás ovšem na vlastní oči vyběhnout neviděl, protože vás po prvé zahlédl už v jisté vzdálenosti od sebe, uprostřed zahrady, jak utíkáte směrem k plotu." Míťa už v polovině té řeči vyskočil. "Nesmysl!" zaječel najednou zběsile. "Drzý podvod! Nemohl vidět otevřené dveře, protože byly zavřené. Grigorij lže!" "Považuji za svou povinnost opakovat vám, že jeho výpověď je určitá. Nekolísá. Trvá na ní. "Vyslechli jsme ho několikrát." "Ba právě, vyslýchal jsem ho několikrát!" se zápalem potvrdil Nikolaj Parfenovič. "Ale není to pravda, není to pravda! Bud je to pomluva proti mně, nebo halucinace šílence," křičel stále Míťa, "prostě blouznil v horečce ze ztráty krve, zdálo se mu něco, když se vzpamatoval. A tak blouzní." "No prosím, ale vždyť si všiml otevřených dveří, ne až když se vzpamatoval ze mdloby, ale už předtím, už když šel z přístavku do zahrady." "Ale to není pravda, to ne, to není možné! To si na mne vymýšlí ze záští Nemohl to vidět. Já nevyběhl ze dveří," lapal Míťa po dechu. Prokurátor se obrátil k Nikolajovi Parfenoviči a významně ho vyzval: "Předložte mu ji." "Znáte tuto věc ?" a Nikolaj Parfenovič položil na stůl velkou kancelářskou obálku z tlustého papíru, na níž bylo vidět ještě tři neporušené pečeti. Byla prázdná a na jedné straně roztržená. Míťa na ni vytřeštil oči. "To je tedy otcova obálka," zamumlal, "ta, ve které měl ty tři tisíce a jestli je tam napsáno, dovolte, ‚a kuřátko' ano, tři tisíce!" křikl. "Tři tisíce, vidíte !" "No ovšem, vidíme, jenže peníze jsme v ní už nenašli, byla prázdná. Ležela pohozena na zemi u postele, za zástěnou." Míťa několik vteřin stál jako omráčen. "Pánové, to byl Smerďakov!" křikl najednou ze všech sil, "To on ho zabil, to on ho oloupil! Jedině on věděl, kde má starý schovanou obálku. Byl to on, teď je to jasné!" "Ale vy jste přece také věděl o obálce a že je pod polštářem." "Nikdy jsem to nevěděl! Ani jsem ji vůbec nikdy neviděl, vidím ji teď po prvé, předtím jsem o ní jen slyšel od Smerďakova. Ten jediný věděl, kde ji má starý schovanou, ale já to nevěděl." Míťa úplně ztrácel dech. "Ale vždyť jste sám před chvílí vypověděl, že obálku měl váš zemřelý otec pod polštářem. Řekl jste výslovně, že pod polštářem, věděl jste tedy, kde byla." "Tak jsme to také zapsali!" potvrdil Nikolaj Parfenovič. "Žvást, nesmysl! Vůbec jsem nevěděl, že je pod polštářem! Třeba vůbec ne pod polštářem. To jsem řekl nazdařbůh, že pod polštářem. Co říká Smerďakov? Ptali jste se ho, kde byla ? Co říká Smerďakov ? To je to nejdůležitější. A tamto jsem mluvil z cesty, lhal jsem o sobě. Kecl jsem bez přemýšlení, že byla pod polštářem, a vy teď. No víte, vyletí to z úst a člověk něco kecne. Ale věděl to jenom Smerďakov, jenom sám Smerďakov a nikdo víc! Neprozradil ani mně, kde ji má! Ale byl to on, byl to on, nepochybně ho zabil on, to je mi teď jasné jako den!" vykřikoval Míťa stále zběsileji, nesouvisle se opakoval, pořád víc se rozčiloval a rozhořčoval. "Pochopte to a rychle ho zatkněte, co nejrychleji. Jistě ho zabil, když jsem já utekl a Grigorij ležel v bezvědomí, to je teď zřejmé. Dal znamení a otec mu otevřel. Protože jenom on sám to znamení znal a bez znamení by otec nebyl nikomu otevřel." "Ale vy zase zapomínáte na tu okolnost," stále stejně zdrženlivě, ale

už jakoby vítězně namítl prokurátor, "že jestli byly dveře otevřené už za vaší přítomnosti, to jest.když jste byl ještě v zahradě, nemuselo se už ani dávat znamení."

"Dveře, dveře," mumlal Míťa. Němě se zadíval na prokurátora a vysíleně zas klesl na židli. Všichni mlčeli. "Ano, dveře! To je fantom! Bůh je proti mně!" zvolal, dívaje se před sebe už nadobro otupěle. "Tak vidíte," promluvil vážně prokurátor, "a posuďte teď sám, Dmitriji Fjodoroviči: na jedné straně ta pro vás i pro nás zdrcující výpověď o otevřených dveřích, ze kterých jste vyběhl. Na druhé straně vaše nepochopitelné, umíněné, takřka zatvrzelé mlčení stran původu peněz, které se u vás najednou objevily, když jste ještě tři hodiny předtím podle vlastní výpovědi zastavil své pistole, abyste získal pouhých deset rublů! S ohledem na to všechno uvažte sám: čemu máme věřit a jak se rozhodnout ? Neobviňujte nás tedy, že jsme ,chladní cynikové a posměvači' neschopní věřit ušlechtilým vznětům vaší duše. Spíš se vmyslete do našeho postavení." Míťa byl nevýslovně vzrušen a zbledl. "Dobrá!" zvolal najednou. "Odhalím vám své tajemství, řeknu vám, odkud jsem měl peníze! Odhalím tu hanbu, abych pak nedával vinu vám ani sobě." "A věřte mi, Dmitriji Fjodoroviči," dodal nějak pohnutým a radostným hláskem Nikolaj Parfenovič, "že každé vaše upřímné a úplné doznání pronesené právě v této chvíli může mít později nesmírně příznivý vliv na váš osud, a kromě toho dokonce." Ale prokurátor do něho pod stolem lehce strčil a soudce se včas zarazil. Pravda, Míťa ho ani neposlouchal.

VII Mítovo velké tajemství. Vypískán

"Pánové," začal stále stejně rozechvěn, "ty peníze chci se úplně přiznat ty peníze byly moje." Prokurátorovi i vyšetřujícímu soudci se až protáhly obličeje. Čekali něco docela jiného. "Jakpak vaše," zašeplal Nikolaj Parfenovič, "když jste ještě v pět hodin toho dne podle vašeho vlastního přiznání." "Eh, čert vem pět hodin toho dne a mé vlastní přiznání, o to teď nejde! Ty peníze byly moje, moje, totiž mé kradené... tedy vlastně ne moje, ale kradené, ode mne ukradené, a bylo jich půl druhého tisíce a měl jsem je při sobě, celý ten čas při sobě."Ale kde jste je vzal ?" "Vzal jsem je s krku, pánové, tady s tohohle svého krku. Měl jsem je viset tuhle kolem krku zašité v hadříku, visely mi tam už dlouho, už měsíc jsem je s hanbou a potupou nosil kolem krku!" "Ale komu jste je od koho jste si je přivlastnil ?" "Chtěl jste říct ,komu jste ukradl' ? Ted1 říkejte slova rovnou. Ano, já bych řekl, že to bylo, docela jako bych je ukradl, ale chcete-li, skutečně jsem šije ,přivlastnil'. Ale podle mne ukradl. A včera večer jsem je už ukradl nadobro." "Včera večer ? Ted jste přece říkal, že je to už měsíc, co jste je získal!" "Ano, ale ne od otce, ne od otce, upokojte se, neukradl jsem je otci, ale jí. Nechtě mě mluvit a nepřerušujte mě. Vždyť to nemám lehké. Víte, před měsícem pro mne poslala Kateřina Ivanovna Verchovcevová, má bývalá snoubenka. Znáte ji ?" "Ovšem, jak by ne." "Já vím, že ji znáte. Ušlechtilá duše, z ušlechtilých nejušlechtilejší, ale mne už dávno nenáviděla, ach, velice dávno a měla proč mě nenávidět, měla,proč!" "Kateřina Ivanovna ?" udiveně opakoval vyšetřující soudce. Také prokurátor se díval užasle. "Ó neberte její jméno nadarmo!" Jsem lotr, že se o ní zmiňuju. Ano, viděl jsem, že mě nenávidí. Dávno. od samého začátku, ještě tam; hned tenkrát v mém bytě... Ale dost, dost, nejste ani hodní to vědět. Ani to není třeba. Ale musíte vědět, že pro mne před měsícem vzkázala, dala mi tři tisíce rublů, abych je poslal její sestře a ještě jiné její příbuzné v Moskvě (jako by to nemohla poslat sama!), ale já bylo to právě v té osudné chvíli mého života, když jsem... no zkrátka zrovna když jsem se zamiloval do jiné, do ní, do té nynější, sedí tady teď tam dole, do Grušeňky. Odvezl jsem ji tenkrát sem do Mokrého a ve dvou dnech jsem tu probil polovinu těch zatracených tří tisíc, tedy půl druhého tisíce, ale druhou polovinu jsem si nechal při sobě. No a tohohle půl druhého tisíce, co jsem si nechal, jsem při sobě nosil na krku místo škapulíře, ale včera jsem to otevřel a utratil. Těch osm set rublů, které ode mne teď máte, Nikolaji Parfenoviči, to je zbytek ze

včerejšího půl druhého tisíce." "Dovolte, jakpak to, vždyť jste tady tenkrát před měsícem prohýřil tři tisíce, a ne jenom půl druhého, všichni to vědí!" "Kdopak to ví ? Kdopak to počítal ? Komu jsem to dal spočítat ?" "Prosím vás, přece jste sám každému říkal, že jste tenkrát utratil celé tři tisíce." "To je pravda, říkal jsem to, říkal jsem to kdekomu v městě a celé město si o tom povídalo, všichni si to mysleli, i tady v Mokrém všichni mysleli, že to byly tři tisíce. Jenže já přece jen neutratil tři tisíce, ale půl druhého a zbývajícího půl druhého tisíce jsem zašil do váčku. Takhle to bylo, pánové, takhle jsem tedy včera večer přišel k penězům." "To je skoro zázračné," zamumlal Nikolaj Parfenovič. "Dovolte mi otázku," promluvil konečně prokurátor, "řekl jste o tom aspoň někomu dřív než... to jest, že jste toho půl druhého tisíce nechal tenkrát před měsícem u sebe ?" "Ne, neřekl jsem to nikomu." "To je divné. Opravdu vůbec nikomu ?" "Vůbec nikomu. Nikomu a nikomu." "Ale proč taková mlčenlivost ? Z jakého důvodu jste z toho dělal takovou tajnost ? Vyslovím se přesněji: zjevil jste nám konečně své tajemství, podle vašich slov tak ‚potupné', ačkoliv ve skutečnosti - ovšem řečeno jen relativně-takové jednání, to jest přivlastnění cizích tří tisíc rublů, a nepochybně jen dočasné přivlastnění - takové jednání je aspoň podle mého názoru na nejvyšší míru lehkomyslné, ale ne zvlášť potupné, přihlédne-li se mimo to také k vaší povaze. Nu, dejme tomu, že je vysoce pohoršlivé, souhlasím, ale ať je tedy pohoršlivé, přece jen není potupné. Mířím vlastně k tomu, že s těmi třemi tisíci od paní Verchovcevové a že jste je zpronevěřil,to se v tomhle měsíci domýšlelo už mnoho lidí i bez vašeho přiznání. I já slyšel tu legendu. A ku příkladu Michail Makarovič také, takže už to celkem ani není legenda, nýbrž klep známý po celém městě. Mimo to jsou tu příznaky, že i vy sám jste to, nemýlím-li se, někomu přiznal, to jest, že ty peníze jsou od paní Verchovcevové. A proto mě krajně překvapuje, že jste dosud, tedy přesně až do této chvíle, dělal z toho půl druhého tisíce, který jste si, jak říkáte, schoval, tak hrozné tajemství a spojoval jste s ním docela jakousi hrůzu. Dá se těžko věřit, že by pro vás bylo tak trýznivé odhalit takové tajemství vždyť jste před chvílí dokonce vykřikoval, že je vám milejší jít na Sibiř než se přiznat." Prokurátor se zamlčel. Byl rozčilen. Svou nevoli, skoro vztek ani netajil a dal průchod všemu, co se v něm nahromadilo, nedbaje ani o dokonalou formu, takže mluvil nesouvisle a takřka zmateně. "Hanba nebyla v půl druhém tisíci, ale v tom, že jsem toho půl druhého tisíce oddělil od těch tří tisíc," pevně namítl Míťa. "Proč ?" popudlivě se zasmál prokurátor. "Jaká je v tom hanba, když jste ze tří tisíc, které jste si pohoršlivě nebo, je-li vám to milejší, potupně už vzal, oddělil podle vlastního uvážení jednu polovinu ? Důležité je, že jste si ty tři tisíce přivlastnil, a ne to, jak jste s nimi naložil. Ostatně proč jste s nimi naložil právě tím způsobem, že jste polovinu oddělil ? Můžete nám vysvětlit, jaká pohnutka vás k tomu vedla ?" "Ach pánové, všechno vězí právě v té pohnutce!" zvolal Míťa. "Ty peníze jsem oddělil z darebáctví, to jest s jistým úmyslem, protože úmysl je v takovém případě darebáctví. A to darebáctví pak trvalo celý měsíc!" "Tomu nerozumím." "Divím se vám. Ale vyjádřím to jinak, snad je to opravdu nesrozumitelné. Podívejte se, sledujte mě: přivlastním si tři tisíce, svěřené mé cti, flámuju za ně, všechno probiju, ráno k ní přijdu a řeknu: ‚Káťo, odpusť, ale probil jsem tvé tři tisíce,' - tak co, je to pěkné? Ne, není to pěkné, je to nečestné a zbabělé, jsem zvíře a jako zvíře se nedovedu přemoci, že ano ? Ale přece jen nejsem zloděj, viďte ? Ne vyslovený zloděj, ne vyslovený, to uznejte! Probil jsem to, ale neukradl. Teď vezmu jinou, ještě příznivější možnost, sledujte mě, nebo to zas třeba popletu - nějak se mi točí hlava - tak ta jiná možnost: probiju tady ze tří tisíc jenom půl druhého, tedy polovinu, druhý den k ní přijdu a zbylou polovinu jí přinesu: ‚Káťo, jsem ničema a lehkomyslný darebák, ale přijmi ode mne tenhle zbytek, protože polovinu tvých peněz jsem probil a probil bych asi i druhou polovinu, tak nechci být v pokušení!' Co teď v takovém případě ? Jsem zvíře a darebák, všechno, co chcete, ale už ne zloděj, vůbec ne zloděj, protože kdybych byl zloděj, jistě bych nevrátil zbylou polovinu a nechal bych si ji. A ona taky vidí, že když jsem přinesl polovinu, vrátím také to ostatní, co jsem utratil, budu se snažit a pracovat celý život, ale seženu to a vrátím. Jsem tedy darebák, ale ne zloděj, říkejte si co

chcete, ne zloděj!" "Připouštím, že jistý rozdíl v tom je," chladně se pousmál prokurátor. "Ale přece jen je podivné, že se vám ten rozdíl zdá tak osudný." "Ano, ten rozdíl je osudný! Darebák může být každý a snad každý člověk taky darebák je, ale zlodějem nemůže být každý, nýbrž jenom arcidarebák. No já ty jemnosti tak neznám. Ale zloděj je horší než darebák, to je mé přesvědčení. Poslyšte: nosím peníze celý měsíc při sobě, hned zítra se mohu rozhodnout a vrátit je, a pak už nejsem darebák, jenže já se právě nemohu rozhodnout, v tom to je, ačkoliv se každý den rozhoduju a každý den si domlouvám: ‚Rozhodni se, rozhodni se, darebáku!' a takhle se nemohu rozhodnout celý měsíc, víte? Co myslíte, je to pěkné ?" "Připusťme, že to příliš pěkné není, to docela dobře chápu a nepopírám to," zdrženlivě odpověděl prokurátor. "Ale za-nechme vůbec všeho dohadování o těch jemnostech a rozdílech, spíš byste mohl být tak laskav a vrátit se k věci. Jde o to, že jste nám ještě nevysvětlil, ač jsme se na to ptali, proč jste původně ony tři tisíce rozdělil tak, že jste polovinu prohýřil a druhou polovinu dal stranou ? Nač jste ji dal stranou, k čemu jste chtěl toho odděleného půl druhého tisíce použít ? Na té otázce trvám, Dmitriji Fjodorovičí." "Ach ano, máte pravdu!" zvolal Míťa a uhodil se do čela. "Promiňte, trápím vás a to hlavní nevysvětluju, jinak byste hned porozuměli, protože v pohnutce, právě v pohnutce je ta hanba! Víte, to všechno ten starý, můj nebožtík otec. Pořád dotíral na Agrafenu Alexandrovnu a já žárlil, měl jsem tenkrát za to, že Grušeňka váhá mezi mnou a jím. Tak každý den přemýšlím: co když se najednou rozhodne, co když ji to omrzí mě trápit a najednou mi řekne: ‚Mám ráda tebe, a ne jeho, odvez mě někam na konec světa!' A já mám všeho všudy dva šestáky! Jak ji odvezu, co si počnu ? Budu mít po všem! Já ji přece tenkrát neznal a nerozuměl jí, myslel jsem, že musí mít peníze a že mi neodpustí mou chudobu. A tak tedy hamižně odpočítám polovinu ze tří tisíc a chladnokrevně, uvážlivě ji zašiju do váčku, zašiju ji ještě před tím pitím a potom, když už jsem to zašil, jedu se za zbývající polovinu opít! Ne prosím, to je darebáctví! Teď rozumíte?" Prokurátor se dal do hlasitého smíchu, vyšetřující soudce také. "Podle mého mínění to od vás bylo rozumné a mravné, že jste se zdržel a neprohýřil všechno," chichtal se Nikolaj Parfenovič, "protože co už je na tom ?" "No to, že jsem to ukradl, to je na tom! Bože můj, vy mě děsíte svým neporozuměním! Celou tu dobu, co jsem nosil na prsou toho půl (l m licho tisíce, pořád jsem si každý den a každou hodinu říkal: Jsi zloděj, jsi zloději' Proto jsem taky ten měsíc tak řádil, proto jsem se rval v hostinci, proto jsem zbil otce, protože jsem se cítil zlodějem! S tou věcí s tím půl druhým tisícem jsem se neodvážil svěřit ani Aljošovi, svému bratrovi, tak hrozně jsem cítil, že jsem lotr a lump! Ale ať to víte, dokud jsem to při sobě nosil, zároveň jsem si každý den a každou hodinu říkal: ‚Ne, Dmitriji Fjodorovičí, možná že přece jenom ještě nejsi zloděj.' Proč ? Právě proto, že se můžeš zítra sebrat a tóno půl druhého tisíce Kátě vrátit. A teď tedy včera, když jsem šel od Feni k Perchotinovi, odhodlal jsem se ten škapulíř si strhnout, ale až do té chvíle jsem se nemohl rozhodnout, a jakmile jsem ho strhl, v tu chvíli jsem se stal už nadobro a nepopiratelně zlodějem, na celý život zlodějem a bezectným člověkem. Proč ? Protože jsem zároveň se škapulířem roztrhal i svůj sen, že půjdu ke Kátě a řeknu jí: Jsem darebák, ale nejsem zloděj!' Rozumíte teď ? Rozumíte ?" "Proč jste se k tomu odhodlal právě včera večer ?" zasáhl Nikolaj Parfenovič. "Proč ? K smíchu otázka: protože jsem se odsoudil k smrti, rozhodl jsem se přece, že se tady za svítání v pět hodin ráno zastřelím. Myslel jsem, že je to jedno, umřu-li jako padouch nebo jako čestný člověk. Jenže to tak není, ukázalo se, že to není jedno! Věřte mi, pánové, že v tuhle noc mě nejvíc ze všeho netrápilo to, že jsem zabil starého sluhu a že mi hrozí Sibiř - a ještě k tomu kdy ? Když má láska konečně triumfovala a viděl jsem zas nebe! Ó, trápilo mě to, ale ne tolik. Přece jen ne tolik jako to proklaté vědomí, že jsem si nakonec strhl s krku ty zatracené peníze a vyházel je, takže jsem už neodvolatelně zloděj! Ó pánové, opakuju vám z hloubi srdce: mnoho jsem poznal v této noci! Poznal jsem, že se nejen nedá žít jako padouch, ale jako padouch se nedá ani umřít. Ne, pánové, umřít se musí čestně!" Míťa byl bledý. Jeho tvář vypadala ztrhaná a vysílená, přestože byl do krajnosti vzrušen. "Začínám vám rozumět, Dmitriji Fjodorovičí,"

mírně a snad až soucitně protáhl prokurátor, "ale nemohu si pomoci, podle mého mínění jsou to všechno jenom nervy vaše pře-drážděné nervy, tak je to. Proč jste ku příkladu, abyste se zbavil takových skoro měsíc trvajících muk, nešel vrátit onoho půl druhého tisíce osobě, která vám je svěřila, a pak, když už byste se dohovořili, proč byste se nebyl pokusil předložit jí s ohledem na svou tak hroznou situaci, jak ji líčíte, plán vyplývající tak přirozeně ze situace, to jest po čestném přiznání svých chyb byste mohl požádat přímo ji o částku, kterou potřebujete na své výdaje, a ta dáma by vám ji ve své velkomyslnosti, a kdyby viděla vaše rozrušení, jistě neodepřela, obzvláště kdybyste jí vystavil náležitou listinu nebojí konečně nabídl totéž zajištění, které jste navrhoval kupci Samsonovu a paní Chochlakovové! Vždyť toto zajištění považujete stále ještě za cenné, že ano ?" Míťa se náhle zarděl. „Vy mě považujete opravdu za tak dokonalého ničemu ? To není možné, abyste to myslel vážně!" promluvil rozhořčeně. Díval se prokurátorovi do očí, jako by ani nevěřil, co od něho slyšel. "Ujišťuji vás, že mluvím vážně. Proč myslíte, že ne?" podivil se zas prokurátor. "Ach, jak hnusné by to bylo! Pánové, víte, že mě mučíte? Prosím, řeknu vám tedy všechno, budiž. Přiznám se teď už k celému svému pekelnému padoušství, ale abych vás zahanbil, a sami se podivíte, k jakému darebáctví může dojít kombinace lidských citů. Ať tedy víte, že i já sám uvažoval o tom plánu, o tom, o čem jste teď mluvil, pane prokurátore! Ano, pánové, i já měl v tom proklatém měsíci ten nápad, takže jsem se už skoro rozhodoval jít ke Kátě, takový jsem byl ničema! Ale jít k ní, povědět jí o své zradě a právě na tu zradu, na dokonání té zrady, na budoucí výdaje té zrady ji, zrovna Káťu, prosit o peníze (prosit, slyšíte, prosit!) a hned od ní utéct s jinou, s její sokyní, která ji urazila a nenávidí ji - proboha, vy jste se snad zbláznil, pane prokurátore!" "Zbláznil nezbláznil, ale bylo to ovšem přenáhlené, že jsem na to nepomyslel na tuhle ženskou žárlivost... jestliže tam žárlivost skutečně mohla být, jak vy tvrdíte ano, snad na tom něco je," pousmál se prokurátor. „Ale to už by byla taková hanebnost," zuřivě uhodil Míťa pěstí do stolu, "to by tak smrdělo, že už opravdu nevím! Víte vy, že by se mohlo stát, že by mi ty peníze dala ? Jistě by mi je dala, dala by je, aby se mi pomstila, pro požitek z pomsty, dala by mi je z opovržení, protože ona je taky duše infernální a krutého hněvu mocná! Já bych od ní byl ty peníze vzal, ó ano, vzal bych je, vzal, a potom bych celý život ach bože! Promiňte, pánové, že tak křičím, to je tím, že jsem na to myslel ještě tak nedávno, ještě předevčírem, jak jsem se v noci tahal s Chlupatým, a pak včera, ano, i včera, celý včerejšek, pamatuju se na to, až do samé té chvíle." "Do jaké chvíle ?" zeptal se zvědavě Nikolaj Parfenovič, ale Míťa to neslyšel.

"Vyslovil jsem před vámi hrozné přiznání," končil zasmušile. "Oceňte to, pánové. A ocenit to je málo, neoceníte to, ale mějte k mému přiznání úctu, a když ne, když se ani to netkne vašich duší, pak už si mě přímo neváží te, pánové, to vám tedy říkám, a umřu hanbou nad tím, že jsem se přiznal lidem jako vy! Já se zastřelím! Vždyť už to vidím, vidím, že mi nevěříte! Cože, vy chcete i tohle zapisovat ?" křikl už polekaně. "No to, co jste teď řekl," udiveně se naň díval Nikolaj Parfenovič, "to jest, že jste až do poslední chvíle pomýšlel na to, že půjdete k paní Verchovcevové požádat ji o tu částku... Ujišťuji vás, zeje to výpověď pro nás velice důležitá, Dmitriji Fjodoroviči, totiž pro celou tuto věc a obzvlášť pro vás, obzvlášť pro vás je důležitá." "Mějte slitování, pánové," spráskl Míťa ruce, "aspoň tohle nepište, styďte se trochu! Já přece před vámi abych tak řekl roztrhl své srdce ve dví a vy toho využíváte, abyste se hrabali prsty v obou těch roztržených kusech. Ó bože!" Zoufale si rukama zakryl obličej. "Nerozčilujte se tolik, Dmitriji Fjodoroviči," domlouval prokurátor, "všechno, co se teď zapisuje, vám potom přečteme, a s čím byste nesouhlasil, to změníme podle vašeho přání, ale teď bych vám ještě po třetí opakoval jednu malou otázku: je to možné, že od vás ani živá duše, opravdu nikdo neslyšel o těch penězích zašitých do váčku ? Řeknu vám, že tomu skoro ani nemohu věřit." "Nikdo, nikdo, už jsem vám to řekl! Jinak jste nic nepochopil! Nechtě mě na pokoji." "No prosím, ta věc se musí vysvětlit a máme na to ještě dost času, ale zatím uvažte

toto: máme snad desítky svědků, že jste sám výslovně rozhlašoval a všude přímo rozkřikoval, že jste utratil tři tisíce, tedy tři, a ne půl druhého, ale i teď, když šlo o vaše včerejší peníze, stačil jste už plno lidem povědět, že jste si přivezl zas tři tisíce." "Máte k disposici ne desítky, ale stovky svědků, dvě stě svědectví, slyšelo to dvě stě lidí, tisíc lidí!" zvolal Míťa. "Tak vidíte prosím, všichni, všichni to dosvědčují. A slovo všichni přece něco znamená, že ano ?" "Neznamená nic. Žvanil jsem a všichni se rozžvanili po mně." "Ale proč jste tedy najednou musel, jak vy říkáte, ‚žvaniť ?" "Inu čert ví. Snad jsem se chtěl pochlubit, že jsem proflámoval tolik peněz. Nebo snad abych zapomněl na ty zašité peníze ano, zrovna pro tohle sakra po kolikáté se mě na to ptáte ? Tak jsem si zalhal a hotovo, a jak jsem si zalhal, už se mi nechtělo to opravovat. Kdopak ví, proč člověk někdy lže ?" "To se dá velmi těžko posoudit, Dmitriji Fjodoroviči, proč člověk někdy lže," významně promluvil prokurátor. "Ale povězte mi, byl ten, jak vy říkáte, škapulíř, který jste měl kolem krku, velký ?" "Ne, byl malý." "Jakási?" "Když složíte napolovic storublovku, je to tak zrovna." "Mohl byste nám raději ty hadříky ukázat ? Musíte je přece mít někde u sebe." "Eh, k sakru takové hlouposti já nevím, kde jsou." "Ale dovolte, kde a kdy jste si to tedy sundal s krku ? Jak jste sám vypověděl, doma jste přece nebyl ?" "No když jsem odešel od Feni a šel k Perchotinovi, cestou jsem si to strhl s krku a peníze vyndal." "Potmě ?" "Nač bych při tom potřeboval světlo? Udělal jsem to prstem v jediném okamžiku." "Bez nůžek, na ulici ?" "Myslím, že na náměstí. Proč nůžky ? Byl to vetchý hadr, hned se roztrhl."

"Co jste s ním pak udělal ?" "Zahodil jsem ho tam." "Kde to bylo ?" "Přece na náměstí, někde na náměstí! Čert ví, na kterém místě. Nač to potřebujete ?" "To je neobyčejně důležité, Dmitriji Fjodoroviči. Jsou to doličné věci ve váš prospěch. Jak to, že to nechápete ? Kdo vám pomáhal ten váček před měsícem ušít ?" "Nikdo, ušil jsem ho sám."

"Vy umíte šít?" "Voják musí umět šít a k tomuhle jsem ani žádné umění nepotřeboval." "A odkud jste měl materiál, tedy ten hadr, do kterého jste peníze zašil?" "Posmíváte se mi?" "Naprosto ne, vůbec nám není do smíchu, Dmitriji Fjodoroviči." "Kde jsem vzal ten hadr, na to se nepamatuju, někde jsem ho sebral." "Že byste se na to nepamatoval ? To snad ne!" "No na mou duši se nepamatuju. Snad jsem to utrhl z nějakého prádla." "To je velmi zajímavé. Mohli bychom zítra vyhledat ve vašem bytě tu věc, třeba košili, ze které jste kus utrhl. Z čeho ten hadr byl, lněný, plátěný ?" "Čert ví z čeho. Počkejte. Myslím, že jsem to z ničeho neutrhl. Ten hadr byl kalikový... Zašil jsem to myslím do čepce mé bytné." "Do čepce vaší bytné ?" "Ano, sebral jsem jí ho." "Jak to, sebral ?" "Víte, já si opravdu vzpomínám, že jsem jí jednou sebral starý čepec, protože jsem potřeboval hadr nebo něco na otírání pera. Vzal jsem ho potají, k ničemu už nebyl, ty kousky se pak u mne válely, a jak jsem měl toho půl druhého tisíce, zašil jsem to do toho. Zašil jsem to myslím zrovna do těchhle hadrů. Taková kaliková veteš, tisíckrát praná." "A teď už si vzpomínáte najisto ?" "To nevím, jestli najisto. Byl to myslím čepec. A co, je to fokl" "Je-li to tak, vaše bytná by si mohla aspoň vzpomenout, že tu věc pohřešila, ne ?" "Vůbec ne, ani se po něm nesháněla. Starý hadr, povídám vám, starý hadr, nestál ani za groš." "A kde jste vzal jehlu a nitě ?" "Ted ale končím, už nebudu mluvit. Dost!" rozzlobil se konečně Míťa. "A je to přece podivné, že jste tak docela zapomněl, na kterém místě náměstí jste zahodil ten váček." "Tak dejte zítra vymést náměstí, snad ho najdete," usmál se Míťa. "Dost, pánové, dost," opakoval vysíleným hlasem. "Vidím jasně, že mi nevěříte! V ničem a ani za mák! Je to moje vina, a ne vaše, neměl jsem mluvit. Proč jsem se jen zhanobil prozrazením svého tajemství! A vám je to pro smích, vidím vám to na očích. K tomu jste mě dostal vy, pane prokurátore! Zanotujete si vítěznou píseň, jestli můžete Proklínám vás, trapiči!" Svěsil hlavu a rukama si zakryl obličej. Prokurátor a vyšetřující soudce mlčeli. Za chvíli hlavu zvedl a nějak bezmyšlenkovitě se na ně podíval. Jeho tvář vyjadřovala už dovršené, už nenapravitelné zoufalství, seděl tu němě, a jako by ani nebyl při

smyslech. Ale vyšetřování muselo pokračovat a hned měl být zahájen výslech svědků. Bylo už asi osm hodin ráno. Svíce už byly dávno zhasnuté. Michail Makarovič a Kalganov, kteří po celou dobu výslechu přicházeli a odcházeli z místnosti, v tu chvíli oba odešli. Prokurátor a vyšetřující soudce vypadali také neobyčejně unaveni. Ráno bylo deštivé, celá obloha zatažená a lilo jako z konve. Míťa se bezmyšlenkovitě díval k oknům. "Smím se podívat z okna ř" zeptal se najednou Nikolaje Parfenoviče. "Ach, beze všeho!" odpověděl soudce. Míťa vstal a přistoupil k oknu. Déšť jen šlehal do malých nazelenalých tabulek. Přímo pod oknem bylo vidět blátivou silnici a dál v dešťové mlze se černaly řady chudobných nehezkých domku, které se v dešti zdály ještě zčernalejší a sešlejší. Míťa vzpomínal na "zlatovlasého Foeba", a jak se chtěl zastřelit, až se ukáže jeho první paprsek. "Za takového rána by to snad bylo i lepší," usmál se. Najednou mávl rukou a obrátil se k "trapičům". "Pánové," zvolal, "já přece vidím, že jsem ztracen! Ale co ona ? Povězte mi o ní, snažně vás prosím, copak i ona musí být zničena se mnou ? Vždyť je nevinná, vždyť nebyla při smyslech, když včera křičela, že ‚je vším vinna'. Není vinna ničím, vůbec ničím! Celou noc jsem pro ni trpěl, když jsem tu s vámi seděl... Je snad možné, můžete mi snad říct, co s ní teď uděláte ?" "Co se toho týče, můžete být bez starosti, Dmitriji Fjodoroviči," hned a chvatně odpověděl prokurátor. "Zatím nemáme žádné vážné důvody, abychom osobu, o niž se tak zajímáte, nějak znepokojovali. A doufám, že se to nezmění ani v dalším průběhu procesu... Naopak uděláme v tom smyslu všechno, co jen můžeme. Buďte úplně klidný." "Pánové, děkuji vám, vždyť jsem to věděl, že jste přece jen a přes všechno čestní a spravedliví lidé. Ulevili jste mému srdci. Tak co teď budem dělat ? Jsem připraven." "No, měli bychom si pospíšit. Musíme bez odkladu zahájit výslech svědků. Všechno se to má konat rozhodně za vaší přítomnosti, a proto." "A nenapijeme se nejdřív čaje ?" přerušil ho Nikolaj Parfenovič, "snad už jsme si to taky zasloužili!" Dohodli se, že je-li dole hotový čaj (protože Michail Maka-rovič tam už jistě na něj šel), vypijí si každý sklenici a pak budou "pokračovat dál a dál", ale opravdovou snídani se zákuskem odloží na volnější chvíli. Čaj se skutečně našel a rychle ho přinesli nahoru. Míťa nejdřív odmítl, když mu Nikolaj Parfenovič vlídně nabízel, ale pak sám o sklenici požádal a dychtivě ji vypil. Vypadal vůbec až ku podivu vyčerpaně. Při jeho bohatýrské síle by se zdálo, že jedna prohýřená noc, i když v ní zažil tak mocné dojmy, pro něho nemůže mnoho znamenat. Ale cítil sám, že se stěží udržuje na židli, a chvílemi se mu všechno začínalo pohybovat a točit před očima. "Ještě trochu a začnu snad blouznit," pomyslel si.

VIII Výpovědi svědků. Děcko

Začal výslech svědků. Ale nehodláme už pokračovat ve svém vyprávění tak podrobně jako dosud. Proto nebudeme líčit, jak Nikolaj Parfenovič každého předvolaného svědka poučoval, že má vypovídat podle pravdy a svědomí a že bude muset svou výpověď později opakovat pod přísahou, ani jak se od každého svědka žádalo, aby podepsal protokol o své výpovědi, a tak dále. Uvedeme jen to, že hlavní bod, na který se soustřeďovala pozornost vyslýchajících právníků, byla stále ta otázka tří tisíc: utratil Míťa tenkrát po prvé, před měsícem, při svém prvním hýření v Mokrém tři tisíce nebo jen půl druhého ? A právě tak včera, při svém druhém hýření: utratil tři tisíce nebo jen půl druhého ? Všechna svědectví, -všechna do jednoho vyzněla bohužel proti Míťovi a ani jedno pro něho. Někteří svědkové uvedli dokonce nová, takřka ohromující fakta, která vyvracela jeho výpověď. První byl slyšen Trifon Borisyč. Nejen že vystupoval naprosto nebojácně, ale projevoval i přísné a tvrdé rozhořčení proti obžalovanému, což mu dodávalo osobní důstojnosti a působilo neobyčejně věrohodně. Mluvil málo a zdrženlivě, čekal na otázky, odpovídal přesně a s rozmyslem. Pevně a bez váhání vypověděl, že Míťa před měsícem jistě neutratil méně než tři tisíce, a všichni mužici prý potvrdí, že slyšeli o třech tisících od samého Dmitrije Fjodoroviče. "Co peněz nastrkal samotným cikánkám! Jenom u nich to počítám dělalo přes tisíc rublů." "Nedal jsem jim snad

ani pět set," zasmušile prohodil Míťa. "Škoda že jsem to tenkrát nepočítal, byl jsem opilý." Seděl teď stranou, zády k zácloně a pochmurně naslouchal. Vypadal smutně a unaveně, jako by chtěl říci: "Eh, vypovídejte si, co chcete, teď už je to jedno!" „Padlo na ně víc než tisíc rublů, Dmitriji Fjodoroviči," s jistotou popřel jeho slova Trifon Borisyč. "Zbůhdarma jste jim házel a ty sbíraly. To je přece samý lotr a šejdíř, kradou koně, ale vyhnali je odsud, jinač by třeba sami dosvědčili, moc-li od vás shrábli. Sám jsem tenkrát viděl, jak jste měl v ruce peníze - tedy počítat jsem je nepočítal, o to jste mi neřekl, to je pravda - ale pamatuju se, že na pohled to bylo o mnoho víc než půl druhého tisíce. Kdepak půl druhého! Já přece taky vídal peníze, mám z toho pojem." Co se týče včerejších peněz, prohlásil přímo, že sotva Dmitrij Fjodorovič vystoupil z vozu, sám mu řekl, že přivezl tři tisíce. "Nono, to snad ne, Trifone Borisyči," namítl Míťa, "copak jsem vám opravdu tak výslovně řekl, že si vezu tři tisíce ?" "Řekl jste to, Dmitriji Fjodoroviči. Řekl jste to před Andrejem. Však tady Andrej je, ještě neodjel, zavolejte ho sem. A potom ve velké světnici, když jste častoval sbor, tam jste rovnou křičel, že tady necháváte šestý tisíc - tedy s těmi dřívějšími, tak to bylo míněno. Štěpán a Semjon to slyšeli a taky " vedle vás tenkrát stál Petr Fomič Kalganov, ten se na to možná taky pamatuje." Výpověď o šestém tisíci působila na vyslýchající úředníky - mimořádným dojmem. Líbila se jim nová formulace: tři a tři je šest, čili tři tisíce tenkrát a tři tisíce teď, to je dohromady šest tisíc a je to jasné. Vyslechli všechny, o kterých mluvil Trifon Borisyč, mužiky Štěpána a Semjona, vozku Andreje i Petra Fomiče Kalganova. Mužici a vozka bez váhání potvrdili výpověď Trifona Borisyče. Kromě toho bylo podle Andrejovy výpovědi zvlášť zapsáno, jak se ho Míťa cestou ptal, kam se prý dostane, do nebe nebo do pekla, a bude-li mu prý na onom světě odpuštěno nebo ne. "Psycholog" Hipolit Kirilovič to všechno vyslechl s vychytralým úsměvem a nakonec doporučil, aby i tato výpověď o tom, kam se Dmitrij Fjodorovič dostane, byla "připojena ke spisu". Předvolaný Kalganov přišel neochotně, zamračen a mrzut. S prokurátorem a Nikolajem Parfenovičem mluvil, jako by je viděl po prvé v životě, ačkoliv je dávno znal a denně se s nimi setkával. Začal tím, že "o tom nic neví ani nechce vědět". Ale ukázalo se, že o šestém tisíci slyšel, a připustil, že v tu chvíli stál vedle Míti. Jeho názor o Míťových penězích byl ten, že "neví, kolik jich měl". Potvrdil, že Poláci při kartách fixlovali. Na opětovné otázky pověděl také, že Míťovo postavení u Agrafeny Alexandrovny se po vyhnání Poláků skutečně zlepšilo a sama prý řekla, že ho miluje. Mluvil o ní zdrženlivě a s úctou, jako by to byla dáma z nejlepší společnosti, a ani jednou si nedovolil říci o ní "Grušeňka". Přestože mladík vypovídal se zřejmou nechutí, Hipolit Kirilovič se ho vyptával dlouho a teprve od něho se dozvěděl podrobnosti o tom, co by se dalo nazvat Míťovým "románem" té noci. Míťa ani jednou Kalganova nezarazil. Jinocha konečně propustili a odešel s netajeným rozhořčením. Byli vyslechnuti také Poláci. Ve svém pokojíku ulehli k spánku, ale celou noc prý nemohli usnout, a když přijely úřední osoby, honem se oblékli a dali do pořádku, protože sami pochopili, že budou jistě předvoláni. Vystupovali pak důstojně, ač ne bez jistého strachu. Ukázalo se, že hlavní, tedy malý Polák je státní úředník dvanácté hodnostní třídy ve výslužbě, že byl v Sibiři jako zvěrolékař a jmenuje se Mussialowicz. Wrublewski zas byl samostatně praktikující zubní lékař. Když přišli do pokoje, kladl jim otázky Nikolaj Parfenovič, ale přesto se oba obraceli s odpověďmi jedině ke stranou stojícímu Michailu Makarovičovi, kterého z nevědomosti považovali za hlavní osobu a představeného ostatních. Za každým slovem mu říkali "panie pulkowniku". Teprve po několikérem poučení samého Michaila Makaroviče pochopili, že mají odpovídat pouze Nikolaji Parfenovičovi. Ukázalo se, že rusky umějí mluvit dokonce velice dobře snad jen kromě výslovnosti některých slov. Mussiatowicz začal zprudka a sebevědomě vykládat o svém někdejším i nynějším vztahu ke Grušeňce, takže Míťa se hned rozčilil a dal se do křiku, že "darebákovi" nedovolí, ale před ním tak mluvil. Polák okamžité upozornil na slovo "darebák" a žádal, aby bylo zapsáno do protokolu. Míťa se docela rozzuřil. "A je darebák, je darebák! Zapište to a zapište taky, že ať si to bude v protokolu, stejně tvrdím, zeje darebákl"

vykřikoval. Nikolaj Parfenovič to do protokolu zapsal, projevil však při této nemilé příležitosti chvályhodnou zdatnost a takt: Míťu přísně napomenul, ale hned zanechal všech dalších otázek týkajících se Grušeňčina románu a rychle přešel k podstatě věci. A tu právě jedna část výpovědi Poláků vzbudila mimořádný zájem vyšetřujících pánů. Bylo to líčení, jak se Míťa v tamtom pokojíku pokoušel Mussialowicze podplatit a nabízel mu jako odstupné tři tisíce, ze kterých mu chtěl sedm set rublů dát okamžitě, a zapřísahal se čestným slovem, že zbývající dva tisíce tři sta zaplatí "hned zítra ráno v městě", protože prý zde v Mokrém s sebou nemá tolik peněz, ale má je doma. Míťa sice nejdřív důrazně namítl, že nesliboval, že zítra v městě najisto zaplatí, Wrublewski však potvrdil výpověď Mussiabwiczovu a také sám Míťa po chvilce přemýšlení zamračeně uznal, že to asi přece bylo tak, jak říkají Poláci: byl prý tenkrát rozrušen, a proto to možná řekl. Prokurátor se do této výpovědi zrovna zakousl: pro žalobu z ní vyplývalo (také to opravdu později vyvozovala), že polovina nebo část tří tisíc, které se Míťovi dostaly do rukou, mohla skutečně zůstat schována někde v městě, po případě i někde zde v Mokrém, což vysvětlovalo i tu pro žalobu choulostivou skutečnost, že se u Míti našlo pouhých osm set rublů. Tato skutečnost byla dosud sice jediným a dost nepatrným, ale přece jen jakýmsi důkazem v Míťův prospěch. Ted tedy i tento jediný fakt svědčící pro Míťu padal. Na prokurátorovu otázku, kde by byl vzal zbývající dva tisíce tři sta, aby zítra Mussiatowiczovi zaplatil, když sám tvrdí, že měl všeho všudy půl druhého tisíce, a zapřísahal se Polákovi čestným slovem, Míťa s jistotou odpověděl, že chtěl "mrňousovi" nabídnout ne peníze, nýbrž postupní listinu na svoje práva na Čermašňu, táž práva, která nabízel Samsonovu a Chochlakovové. Prokurátor se až usmál "naivitě té vytáčky". "A myslíte, že by byl býval ochoten přijmout ta práva místo dvou tisíc tří set v hotovosti?" "Určitě by to byl přijal!" se zápalem přisvědčil Míťa. "Prosím vás, vždyť by za to shrábl ne dva, ale čtyři nebo i šest tisíc! Byl by si hned nabral všelijaké advokáty, Poláčky a židáčky, a ti by od starého vysoudili celou Čermašňu, ne-li tři tisíce." Rozumí se, že Mussialowiczova výpověď byla co nejpodrobněji zapsána do protokolu. Pak byli Poláci propuštěni. O fixlování při kartách se skoro ani nemluvilo. Nikolaj Parfenovič jim byl stejně vděčný a nechtěl je obtěžovat hloupostmi, tím spíš, že to všechno byla bezvýznamná hádka v opilosti při kartách a nic víc. Však bylo té noci i jiných výtržností a opilství dost. Takže peníze, dvě stě rublů, zůstaly pánům v kapse. Potom zavolali stařečka Maximova. Měl nahnáno. Když se blížil drobnými krůčky, vypadal rozcuchaný a tvářil se velmi smutně. Celou dobu se schovával dole u Grušeňky, mlčky vedle ní seděl, "každou chvilku se nad ní rozbrečel a utíral si oči modrým kostkovaným šátkem", jak později vyprávěl Michail Makarovič. Nakonec ho prý sama konejšila a těšila. Stařeček se hned plačky přiznal, že se provinil, protože si prý od Dmitrije Fjodoroviče vypůjčil "skrze mou chudobu deset rublů", a je prý ochoten je vrátit. Na přímou otázku Nikolaje Parfenoviče, nevšiml-li si, kolik peněz měl Dmitrij Fjodorovič v ruce, protože když od něho přijímal tu desítku, mohl to vidět lépe než každý jiný, Maximov naprosto určitě odpověděl, že to bylo "prosím dvacet tisíc". "A viděl jste už někdy předtím někde dvacet tisíc ?" zeptal se s úsměvem Nikolaj Parfenovič. "Jakpak ne prosím, viděl, jenže to nebylo dvacet, ale prosím sedm tisíc, když moje manželka zastavila mou vesničku. Nechala mě jenom z dálky kouknout, pochlubila se mi. Byl to prosím hodně tlustý balíček, samé stovky. Dmitrij Fjodorovič měl taky samé stovky." Brzy ho pustili. Konečně přišla řada také na Grušeňku. Právníci měli zřejmě strach, jak bude její objevení působit na Dmitrije Fjodoroviče, a Nikolaj Parfenovič dokonce zamumlal několik slov, aby ho upokojil, ale Míťa jen mlčky sklonil hlavu, čímž naznačil, že ,,k výtržnosti nedojde". Grušeňku přivedl sám Michail Makarovič. Tvářila se přísně a zasmušile, na pohled byla skoro klidná a pokojně se posadila proti vyšetřujícímu soudci na židli, na niž jí ukázal. Byla velmi bledá, zdálo se, že je jí zima, a těsně se halila do svého krásného černého šálu. Skutečně ji tenkrát začínalo lehce mrazit, byl to první příznak dlouhé nemoci, kterou pak po tom večeru přestála. Její přísné vzezření, otevřený, vážný pohled a klidné chování působilo na všechny velice příznivým dojmem. -

Nikolaj Parfenovič byl dokonce hned poněkud "okouzlen". Přiznával později sám, když o tom někde vyprávěl, že si tenkrát teprve uvědomil, "jak je ta žena hezká", kdežto předtím ji sice také vídal, ale vždycky ji považoval za něco jako "újezdní hetéru". "Má chování ženy z nejlepší společnosti," vypleskl jednou nadšeně v nějakém dámském kroužku. Dámy to vyslechly s dokonalým rozhořčením a hned mu řekly, že je "nezbeda", což velice rád slyšel. Když vcházela do pokoje, Grušeňka jen tak letmo pohlédla na Míťu, jenž se na ni sám starostlivě díval, ale její vzezření ho okamžitě upokojilo. Po prvních nezbytných otázkách a poučeních se jí Nikolaj Parfenovič sice trochu zadrhávaje, ale s dokonalou zdvořilostí zeptal, "v jakém vztahuje k poručíkovi ve výslužbě Dmitrijovi Fjodoroviči Karamazovu". Grušeňka klidně a pevně odpověděla: "Je to můj známý, poslední měsíc mě navštěvoval jako můj známý." Na další všetečné otázky prohlásila přímo a docela otevřeně, že její "chvílemi" líbíval, ale nemilovala ho a vábila ho jenom z "šeredné zloby" stejně jako toho "stařečka", protože viděla, že Míťa na Fjodora Pavlovice a na každého velice žárlí, a bavila se tím. Jít k Fjodoru Pavlovičovi vůbec nikdy nechtěla a jenom si z něho dělala dobrý den. "Celý ten měsíc jsem na ne na oba neměla pomyšlení, čekala jsem jiného, co mi jednou ublížil. Jenže si myslím, že se mě na tohle nemáte co vyptávat a já nemám proč vám odpovídat, protože je to čistě moje věc." Nikolaj Parfenovič se podle toho hned zařídil, zanechal zas "románových" otázek a přešel k vážným věcem, tedy zas k té nejdůležitější otázce tří tisíc. Grušeňka potvrdila, že před měsícem Míťa utratil v Mokrém skutečně tři tisíce rublů, a ačkoliv prý sama peníze nepočítala, slyšela od samého Dmitrije Fjodoroviče, že to byly tři tisíce. "Říkal vám to, když jste byli sami, nebo před někým, nebo jste ho jen slyšela říkat to před vámi někomu jinému ?" zeptal se okamžitě prokurátor. Grušeňka odpověděla, že to slyšela před jinými, a také když to někomu říkal, a slyšela to i přímo od něho, když byli sami. "Slyšela jste to od něho o samotě jednou nebo víckrát?" ptal se zas prokurátor a dozvěděl se, že to slyšela několikrát. Hipolit Kirilovič byl s touto výpovědí velice spokojen. Další dotazy ukázaly také, že Grušeňka věděla, odkud ty peníze jsou a že si je Dmitrij Fjodorovič vzal od Kateřiny Ivanovny. "A neslyšela jste od něho aspoň jednou, že před měsícem neutratil tři tisíce, nýbrž méně a že si z nich celou polovinu schoval pro sebe. " "Ne, to jsem nikdy neslyšela," odpověděla Grušeňka. Dále vyšlo najevo, že jí Míťa v tom měsíci dokonce často říkal, že nemá ani kopejku. "Čekal pořád, že dostane peníze od otce," dodala.

"A neřekl před vámi někdy třeba jen letmo nebo v rozčilení," vyrazil najednou Nikolaj Parfenovič, "že chová proti svému otci vražedné úmysly ?" "Och ano, říkal to!" vzdychla Grušeňka. "Jednou nebo několikrát ?" "Zmínil se několikrát, vždycky ve zlosti." "A věřila jste, že to provede ?" "Ne, tomu jsem nikdy nevěřila!" odpověděla pevně. "Spoléhala jsem na jeho šlechetnost." "Pánové, dovolte!" zvolal náhle Míťa. "Dovolte mi říci před vámi Agrafeně Alexandrovně jediné slovo. " "Mluvte," svolil Nikolaj Parfenovič. "Agrafeno Alexandrovno," vstal Míťa ze židle, "věř Bohu a mně: na krvi mého včera zavražděného otce nemám vinu!" Po těch slovech si zas sedl. Grušeňka vstala, obrátila se k ikoně a zbožně se pokřižovala. "Chvála tobě, Bože!" promluvila horoucně procítěným hlasem, a ještě než se posadila, dodala k Nikolaji Parfenovičovi: "Jak to teď řekl, tomu věřte! Znám ho. Něco plesknout, to on pleskne, třeba pro smích nebo z umíněnosti, ale proti svému svědomí vás nikdy neoklame. Řekne rovnou pravdu, tomu věřte!" "Děkuju, Agrafeno Alexandrovno, posílilas mi duši!" chvějícím se hlasem pronesl Míťa. Na otázku, kolik peněz měl včera, prohlásila, že neví, kolik jich bylo, ale slyšela, jak mnoha lidem včera říkal, že si přivezl tři tisíce. Co se týče toho, odkud je měl, řekl jí o samotě, že je "ukradl" Kateřině Ivanovně, a na to mu prý Grušeňka odpověděla, že je neukradl a že je musí hned zítra vrátit. Na naléhavý prokurátorův dotaz, o kterých penězích mluvil, když řekl, že je ukradl Kateřině Ivanovně, zda o penězích, které měl včera, nebo o těch, které probil před měsícem, odpověděla, že o těch, které měl před měsícem, tak tomu ona rozuměla. Grušeňku konečně propustili a Nikolaj Parfenovič jí přitom

z čistá jasná oznámil, že se může třeba hned vrátit do města, a že může-li jí on být v něčem nápomocen, ku příkladu stran povozu, nebo přeje-li si doprovod je prý ochoten.

"Děkuju mnohokrát," uklonila se mu, "pojedu s tím stařečkem statkářem, zavezu ho, ale zatím počkám dole, když dovolíte, až co uděláte s Dmitrijem Fjodorovičem." Odešla. Míťa byl klidný, ba vypadal zas docela svěží, ale jen na chvilku. Čím dál tím víc ho přemáhala nějaká podivná fysická slabost. Oči se mu zavíraly únavou. Výslech svědků skončil. Začalo se s konečnou úpravou protokolu. Míťa vstal, poodešel do kouta k zácloně, lehl si na velikou truhlu, přikrytou kobercem, a okamžitě usnul. Zdál se mu podivný sen, vůbec se nehodil k tomu místu ani k té chvíli. Jede jakoby někde v stepi, kde byl dávno předtím posádkou, je plískanice a veze ho ve venkovském voze s párem koní nějaký mužik. Míťovi je zima, je začátek listopadu, hustě se chumelí, velké, mokré vločky padají na zem a hned roztávají. A mužik jede hbitě, náramně to žene, má takovou dlouhou rusou bradu, ale moc starý není, snad nějakých padesát let, je v chatrné šedé muzické haleně. Tamhle nedaleko je vesnice, vidí docela zčernalé chalupy, ale polovina chalup vyhořela, čouhají jen ohořelé trámy. A jak tam přijíždí, na silnici stojí vesničanky, mnoho vesničanek, je jich celá řada, všechny hubené, vyzáblé, mají nějak hnědé obličeje. Hlavně jedna hned z kraje, taková kostnatá, velká, je jí snad asi čtyřicet let, ale možná teprve dvacet, obličej má dlouhý, hubený, v náruči jí pláče děťátko a ňadra má asi tak vyschlá, že v nich není ani kapka mléka. A dítě pláče, pláče, vztahuje malinké holé ručky se zaťatými pěstičkami, jsou zimou docela zmodralé. "Proč pláčou ? Proč pláčou ?" ptá se tiše Míťa, když bujaře uhánějí kolem nich. "Děcko," odpovídá vozka, "děcko pláče." A Míťu překvapuje, že řekl po svém, po mužičku "děcko", a ne dítě. A líbí se mu, že řekl "děcko", je v tom nějak víc soucitu. "Ale proč to dítě pláče ?" hloupě naléhá Míťa. "Proč má holé ručičky, proč ho nezavinou ?" "Inu děcko je zkřehlé, ty hadříky na něm promrzly, tak nehřejou." "Ale proč je to tak ? Proč ?" nedá pokoj hloupý Míťa. "Jsou to chudáci, vyhořeli, nemají co jíst, žebrají na vyhořelou vesnici." "Ne, ne," pořád jako by nerozuměl Míťa, "pověz mi, proč tady stojí pohořelé matky ? Proč jsou lidé chudí ? Proč je to děcko chudé ? Proč je step holá ? Proč se neobjímají a nelíbají, proč nezpívají radostné písně ? Proč tak zčernaly černým neštěstím ? Proč to děcko nenakrmí ?" A cítí, že třebaže se ptá nerozumně a nesmyslně, přece se rozhodně chce ptát právě takhle, a ví, že se také má ptát právě takhle. A cítí mimo to, že v něm stoupá vlna jakéhosi dojetí, že je mu do pláče, že by chtěl pro všechny udělat něco takového, aby děcko už neplakalo, aby neplakala ani vyschlá matka se ztemnělým obličejem, aby od té chvíle neplakal vůbec nikdo, a chce to udělat okamžitě, teď, bez odkladu a bez jakýchkoli ohledů, chce to s celou karamazovskoti bezuzdností. "Jsem u tebe, teď už tě neopustím, celý život půjdu s tebou," žíznívají vedle něho milá Grušeňčina slova, oduševnělá citem. A tu zaplane celé jeho srdce a vzlétne k světlu a chce se mu žít a žít, stoupat výš a výš k novému volajícímu světlu, a to všechno rychle, rychle, hned teď, okamžitě! "Cože ? Kam ?" zvolá otvíraje oči. Posadí se na truhle, docela jako by se probral ze mdlob, ale s jasným úsměvem. Stojí nad ním Nikolaj Parfenovič a žádá ho, aby vyslechl a podepsal protokol. Míťa pochopil, že hodinu nebo víc spal, ale Nikolaje Parfenoviče neposlouchá. Zarazilo ho náhle, že měl pod hlavou polštář, který tam nebyl, když v návalu slabosti spočinul na truhle. "Kdo mi to přinesl polštář ? Kdo byl tak dobrý člověk ?" zvolal hlasem sevřeným pláčem v jakémsi vytržení vděčnosti, jako by mu byl někdo prokázal bůhvíjaké dobrodiní. Ten dobrý člověk zůstal i potom neznámý. Snad to napadlo některého vesnického svědka nebo i písanka vyšetřujícího soudce, že mu ze soucitu dal pod hlavu polštář, ale celá Míťova duše se zachvívala slzami. Přistoupil ke stolu a prohlásil, že podepíše, cokoli si přejí. "Měl jsem krásný sen, pánové," promluvil podivným hlasem, s nějak novou, jakoby radostí osvícenou tváří.

IX

. Míťu odvezli

Když byl protokol podepsán, Nikolaj Parfenovič se slavnostně obrátil k obviněnému a přečetl mu "soudní usnesení", jehož obsahem bylo, že toho a toho dne a roku vyšetřující soudce toho a toho krajského soudu podrobil výslechu toho a toho (to jest Míťu), obviněného, že se dopustil toho a toho (všechna obvinění byla pečlivě vypsána), a vzhledem k tomu, že obviněný svou vinu popřel, ale neuvedl nic na svou obhajobu, kdežto výpovědi svědků (těch a těch) a okolnosti (ty a ty) ho plně usvědčují, usnesl se soud ve smyslu těch a těch ustanovení "trestního soudního řádu", aby se ten a ten (Míťa) nemohl vyhnout trestnímu stíhání, uvalit na něho vazbu v tom a tom vězení, o čemž budiž obviněný vyrozuměn a kopie tohoto usnesení doručena náměstkovi prokurátora atd. Stručně řečeno vyšetřující soudce oznámil Míťovi, že je od této chvíle vězněm, že bude hned odvezen do města a tam zavřen ve velmi nepříjemné věznici. Míťa to pozorně vyslechl a pak jen pokrčil rameny. "Nu, pánové, nevyčítám vám to, jsem připraven... Chápu, že vám nezbývá nic jiného." Nikolaj Parfenovič ho mírně upozornil, že ho teď odveze okresní komisař Mavrikij Mavrikijevič, který tu náhodou právě je. "Počkejte," přerušil ho náhle Míťa a hnán nějakým nezvládnutelným citem oslovil všechny v pokoji: "Pánové, všichni jsme ukrutníci, všichni jsme netvoři, všichni nutíme lidi plakat, i matky a kojence, ale ze všech - ať už je to teď rozhodnuto - ze všech nejohavnější mizera jsem já! Buďsi! Každý den v životě jsem se bil do prsou a sliboval, že se polepším, a každý den jsem prováděl pořád stejné hanebnosti. Chápu teď, že na lidi jako já musí dopadnout rána, rána osudu, aby byli sevřeni jako lasem a zkrušeni vnější silou. Nikdy, nikdy bych se nezvedl sám od sebe! Ale hrom uhodil. Přijímám muka obvinění a veřejné potupy, chci trpět a utrpením se očistit! Vždyť se možná očistím, pánové, ne ? Ale přece to naposledy vyslechněte: na krvi svého otce nemám vinu! Přijímám trest ne za to, že jsem ho zabil, ale že jsem ho chtěl zabít a že bych ho možná skutečně byl zabil... Ale přece jen s vámi chci bojovat a ohlašuju vám to. Budu s vámi bojovat až do konce a pak ať rozhodne Bůh! Sbohem, pánové, nehněvejte se, že jsem na vás při výslechu křičel, ach, byl jsem tenkrát ještě tak hloupý... Za okamžik budu vězněm a ted! vám Dmitrij Karamazov naposledy podává ruku ještě jako svobodný člověk. Rozloučením s vámi se rozloučím se všemi lidmi.'" Hlas se mu zachvěl a skutečně už vztáhl ruku, ale Nikolaj Parfenovič, jenž stál nejblíž k němu, najednou takřka křečovitým pohybem schoval ruce dozadu. Míťa si toho okamžitě všiml a trhl sebou. Jeho vztažená ruka hned klesla. "Vyšetřování ještě neskončilo," zašeplal poněkud v rozpacích Nikolaj Parfenovič, "budeme ještě pokračovat v městě, a co se týče mne, přeji vám ovšem všechen úspěch ve vaší obhajobě. Vždycky bych vás, Dmitriji Fjodoroviči, považoval ve skutečnosti spíš za nešťastného člověka než za provinilce . My všichni, mohu-li se osmělit mluvit za všechny, my všichni jsme ochotni uznat, že jste v podstatě ušlechtilý mladý muž, leč pohříchu zachvácený některými vášněmi v míře poněkud přílišné." Ke konci té řeči působila drobná postavička Nikolaje Parfenoviče jako ztělesněná majestátnost. Míťovi blesklo hlavou, že ten "kluk" se do něho najednou zavěsí, odvede ho do druhého kouta a začne si s ním zas jako onehdy povídat o "děvčatech". Ale takové a podobné docela odlehlé a nemístné myšlenky napadají někdy i odsouzenci vedenému na smrt. "Pánové, jste hodní, jste humánní - mohu ji vidět, naposledy se rozloučit ?" zeptal se Míťa.

"Zajisté, ale se zřetelem krátce teď už to není možné jinak než v přítomnosti." "Buďte si tedy přítomni!" Přivedli Grušeňku, ale loučení bylo krátké, málomluvné a Nikolaje Parfenoviče neuspokojilo. Grušeňka se Míťovi hluboce poklonila. "Řekla jsem ti, že jsem tvoje, a budu tvoje, půjdu s tebou navždycky, a kamkoliv tě pošlou. Sbohem! Sám ses zahubil, ale jsi bez vinyl" Rty se jí zachvěly, z očí se jí vyřinuly slzy. "Odpusť mi mou lásku, Grušo, odpusť, že jsem svou láskou zahubil i tebe!" Míťa chtěl ještě něco říci, ale sám se zarazil a vyšel z pokoje. Hned ho obklopili lidé, kteří z něho nespouštěli oči. Dole u zápraží, k němuž se včera

tak okázale přihnal s Andrejovou trojkou, stály už připraveny dva povozy. Mavrikij Mavrikijevič, pomenší, zavalitý člověk s odulým obličejem, byl něčím podrážděn, nějakou nenadálou potíží, zlobil se a křičel. Až příliš drsně vyzval Míťu, aby nastoupil do vozu. "Prve, když jsem ho v hostinci napájel, tvářil se ten chlapík docela jinak," pomyslel si Míťa, když tam lezl. Také Trifon Borisyč sešel dolů ze zápraží. U vrat se shlukli mužici, ženské, vozkové, všichni zevlovali na Míťu. "Odpusťte mi, lidičky!" zavolal na ně najednou z vozu. "I ty nám odpusť," ozvaly se dva tři hlasy. "Odpusť i ty, Trifone Borisyči!"

Ale hostinský se ani neotočil, snad byl příliš zaměstnán. Také něco křičel a starostlivě pobíhal. Ukázalo se, že s druhým povozem, ve kterém měli komisaře provázet dva obecní strážníci, ještě není všechno v pořádku. Mužiček, jemuž poručili, aby jel s druhou trojkou, si natahoval halenu a urputně se hádal, že nemá jet on, nýbrž Akim. Ale Akim tam nebyl a běželi pro něj. Mužiček stál na svém a zapřísahal je, aby počkali. "To jsou ale lidi tady, Mavrikiji Mavrikijeviči, nemají kusá studu!" vykřikoval hostinský. "Akim ti dal předevčírem čtvrt rublu, tys to propil, a teď se hádáš. Já se jenom divím, že máte s tím naším sprostým lidem takovou trpělivost, Mavrikiji Mavrikijeviči, to vám tedy řeknu!" "Ale nač potřebujeme druhou trojku ?" pokusil se zasáhnout Míťa. "Jeďme s jednou, Mavrikiji Mavrikijeviči, přece se nevzbouřím, neuteču ti, nač tu stráž ?" "Račte se nejdřív naučit, jak se se mnou mluví, pane, jestli to ještě neumíte, já pro vás nejsem žádný ty a neračte mi tykat! A ty rady si taky nechtě napodruhé" vztekle mu odsekl komisař, jako by byl rád, že si může vylít zlost. Míťa umlkl. Celý se začervenal. Za okamžik ho najednou silně zamrazilo. Přestalo pršet, ale kalné nebe bylo pořád celé zataženo mraky a ostrý vítr mu foukal přímo do obličeje. "To mě to nějak roztřáslo," pomyslel si a trhl rameny. Konečně vlezl do vozu také komisař. Těžce, ze široka se usadil, a jako by o tom nevěděl, značně Míťu přimáčkl. Pravda, byl ve špatné náladě a úkol, který mu byl svěřen, se mu nijak nelíbil. "Sbohem, Trifone Borisyči, sbohem!" křikl ještě Míťa a sám cítil, že teď už nezavolal z dobroty, nýbrž ze zlomyslnosti a naschvál. Ale Trifon Borisyč hrdě stál s rukama založenýma za zády a s pohledem upřeným přímo na Míťu. Tvářil se přísně a hněvivě a neodpověděl mu. "Sbohem, Dmitriji Fjodoroviči, sbohem!" ozval se náhle hlas Kalganova, jenž odněkud vyběhl. Přiskočil k vozu a podal Míťovi ruku. Byl bez čapky. Míťa ještě stačil jeho ruku uchopit a stisknout. "Sbohem, můj drahý, nezapomenu na tvou velkomyslnost!" zvolal vřele. Ale vůz se rozjel a jejich ruce se oddělily. Zvonek začal cinkat - Míťu odvezli. Kalganov utekl do chodby, v koutě si sedl, svěsil hlavu, zakryl si rukama obličej a dal se do pláče. Seděl tak dlouho, plakal a plakal, jako by byl ještě malý hošík, a ne už dvacetiletý mladý muž. Ó, věřil v Míťovu vinu skoro naplno! "Co je to jen za lidi, jak to potom může s lidmi vypadat!" nesouvisle vykřikoval v hluboké malomyslnosti, téměř v zoufalství. V tu chvíli by se byl raději neviděl na světě. "Stojí to za to ? Stojí to za to ?" volal roztrpčený jinoch.